I/90

ZIELNIK

Zielnik Symona
Syreniusa
t. 1 stz. 1540
B. m. i r. wyd.

brak karty tytułowej

EST-1985

NAIASNIEYSZEY PANNIE

IEY KROLEWSKIEY M.

A N N I E

Z LASKI BOZEY

SZWEDZKIEY/ GOTSKIEY/ WANDAL: KROLEWNIE/ XIEZNIE FINLANDSKIEY/ &c.

DOBRODZIEYCE M.

Amiątke ku ozdobie y pomocy narodu Polskiego/ dobrodźieyſtwem y hoyną ręką W. K. M. od iednego z náßey Akademiey Krákowſkiey Doktorá vczyniona/ y ná niey przezacne krolewſkie imie W. K. M. wyryſowáne/ oddáie W. K. M. Słußnie śie to każdemu przyznawáć ma/ co iego ábo praca ábo nakładem ieſt wyſtáwiono. Syrenius Doktor w náuce lekárſkiey/ około trzydźieſtu lat ſtrawiwßy/ te był o źiołách ksiege/ ná pożytek poſpolity z niemałym koßtem/ y práwie oſtátnią máietnośći ſwey odwagą/ dał do druku. Że go ſtárego śmierć wźiełá/ niż ſobie mogł życzyć: pewnie y praca iego y nakłady w niweczby śie były obrocić muśiały. Spráwiło to krolewſkie ſrce do wielkich rzeczy ná pospolity pożytek przedkie W. K. M. żeś W. K. M. ten nakład dla poſpolitego dobrego náśie wźiąć raczyłá/ y ten cinącą wielkiego czáſu práca/ wydwignąć/ y ták pięknie raczyłáś wyſtáwić. Cießyć śie wiem prawnie W. K. M. rzyß z tego tráfunku ſzcześćia ſwego/ żeś ták piękna do okazánia ná potomne czáſy/ niśmierney y przezyney ſwey ku narodowi Polſkiemu/ (z ktorego W. K. M. pozacney kiey maćierzyńſkiey idźieß/) chęći y miłośći/ pogodę vpátrzyłá. Aleśie y narod Polſki ßczęść ſpolnie z tego muśi/ iż tákie ſerce W. K. M. ku ſobie w tym vpátrznie: co iem bárzo ieſt y ozdobno y pożyteczno. Bo táki kleynot ieſcze w Polſcze widźiáno nie ie/ z ktorego dla doſkonáłośći/ ozdobá: dla pożytku/ podporá/ káżdemu bydź może. O wielu rzeczách pokazały śie iák gwiazdy w mroźney nocy/ álbo iáko diámenty we śćie/ wielkie cnoty ſpániałego ſercá/ niepoſpolite przymioty głębokiego dowćipu W. K. M. W rozmowách o wielkich rzeczách táka śie mądrość pokázuie/ że wydoła biegłemu/ á trudność záda/ śiłá czytáiącemu. Wiec y tá vmieietność ięzykow/ naprzod náßego Polſkiego/ iákby ſwego wrodzonego: nuż inßych obcych/ Niemieckiego/ Włoſkiego/ Fráncuſkiego/ y vczonego Łácińſkiego pocześći/ nic inßego iedno oſtrość dowćip W. K. M. pokázuie. Z ktorą gdybyś W. K. M. z młodu do wyſokich y trudnych náuk/ do ktorych śie W. K. M. ſámá z przyrodzenia miáłá/ przypuſczona byłá/ pewnebyś im byłá ták W. K. M. iáko Káſsándrá Neapolitáńſka/ ábo Kornelia y Hortenſyá Rzymſka/ ábo Sábá krolowa wſchodnia/ dobrze podołáłá.

Jednák z teyże mądroſći/ wynikłá chęć do téy Philoſophiey ktora śie koło źiol/ źio-

MUZEUM NIEBORÓW

lek / drzewek / kámieni drogich / obiera : że śie w niey takeś W. K. M. wprawilá / i y wiádomośćią przyrodzenia ich / y vmieietnośćią przygotowánia dźiwnie przodku iąc / maß to ſobie zá dźielo krolewſkie / rękámi ſwemi rozmáite y wſtawione iuż v wielu / y doświádczone lekárſtwá robić. A to wiedßą / że z nich ſobie W. K. M. czyniß cześćią ſkarb v Bogá zá ſczodrobliwośćią y dobroczynnośćią ku vbogim / ktore ieſt Boſkiey náturze własna / á Krolom naprzod vżyczona cnotá : cześćią wieczna v ludźi pámiątke. Wielka bedźie w hiſtoryách pámieć / cnéy mądrośći w zátrudnionych Krolá Je° M. Páná naßego M. Brátá W. K. M. Pánſtwá Szweckiego / nieżyczliwośćią Stryiowſką rzeczách / w ktorych ſpoſoby dobre do vłácnienia / o ſtrożne do ochronienia pokázowáláś / wielką miłość ku brátu / żeś Oyczyſtego pánſtwá odiechálá : wielkie męſtwo y ſtáteczność / żeś śie nie tylko nie vſtráßyłá ſurowośćią niemiłośiernego Stryiá : áleś ieſzcze przykre ſpráwy iego wolnymi ſłowy / twarzą nieleklwą / y ſercem nie vſtráßonym ſtroſowálá. Co rzekł o miłośierdźiu przećiwko ránnym Żołnierzom po Linkopeńſkiey potrzebie pokázánemu / przed tym między ſámymi wielkimi Hetmány nieſłychánym ? Abowiem obaczywßy raz W. K. M. w ciągnieniu iednego ſchorzálégo háyduká y pozoſtawáiącego / áby był w rece do náſtępuiącego nieprzyiaćielá nieprzyßędł / roſkázáłáś W. K. M. ſwéy ſłudze koniá vſtąpić / á iego nań wſadzonégo vwodźić / zdrowie bliźniego w nieſzczęściu wielce ſobie poważáiąc. Ná innych wielu wiązánie ran / chuſt ſwych białych nieżálowáláś ; na ich karmienie / godźin : ná rátunek / wczaſów ſwych : ná porátowánie / lekárſtw. Ale y tá ſpráwá z wielkimi zrówna / żeś W. K. M. ſtáránie vczyniła / y nákładu nieżałowała / áby ten Syreni Polſki był czytan / áby mieli Polacy z dobrodźieyſtwa W. K. M. czymby śie domá / kiedy Doktorów mieć niemogą / łecżeli / áby źiołka poznawáć / y one do lekárſtw przyprawiáć vmieli. Żna Polſki narod krew y miłość ku ſobie cnych Jágielow / przodkow / rozmnożyćielow / dobrodźiejow ſwoich w Máßéy K. M. z ktorey ſie ćießy / y áczkolwiek Oyczyſtego pánſtwá w reku nieprzyiaćielſkich nieład widźi : ále tu corke onéy Kátárzyny świętobliwéy Krolowey Szweckiéy / w trudnośćiách y chorobách do ćierpliwości wyćwiczoney : ále ſiestrzenice oney Anny świętéy Krolowey Polſkiey / dźiwney ludzkości y ku wßyſtkim ſkłonności Pániey / ktore cnoty W. K. M. dożywego wyrażaß : ále wnęczke Żygmuntá Pierwßego Krolá Polſkiego ták záchowálego ku tym co mu ſłużyli / że mogli mowić iáko y ći co W. K. M. ſłużą : Niemoże mie niepámiętać ſługá moy : ále ſiostre Krolá Je. M. Żygmunta trzećiego Páná N. M. przy wielkiey pobożności y krwie nieprágnieniu / w niewypowiedźiánych trudnośćiách zá oſobliwa opátrznośćią Boſką záwße więtßego / rad widźi / y ona ſie iáko kleynotem iedynym tey korony / nie pompą y kośtownych kleynotow / ßat ozdobą : ále dobrocią / ſkłonnośćią / ludzkośćią / ku Zakonnikom y Zakonniczkom náßym ſczodrobliwośćią / y wßyſtkiemi pánſkimi cnotami / známienicie ſczyći. Sczyci ſie też teraz y Akademia náßá Krákowſka / pierwey od Kázimierzá Krolá ná Kázimierzu / áż potym od prádźiádá W. K. M. w Krákowie záłożona / to W. K. M. ſkłonnośćią ku Sireniußowi Collegiatowi / y zá dobry znák / záwźietey ku ſobie chęći / poczyta. Żwał te Akádemią ná obrzędách żałobnych Krolowey Jey M. Szweckiey Mátki W. K. M. przed Krolową Jey M. náßą ćiotką W. K. M. w Krákowie ná zamku / trzydźieſty temu rok / każąc X. Skárzyńſki / Kánonik Wárßáwſki / Mátką y miſtrzynią cnot / náuki y wßelkiey godności / przez ktoreśmy do tego przyßli / że o nas wiedźieć y ważyć nas mądre narody obce poczęły. Byłá téy wagi tá Akádemia przeſławna / że Krol Jágielo o ſwych iey zwyćie-

ſtwách liſtámi znáć dawal / á czásu pokoiu / y zwierzyna ią obſylal : a zátym on ſam y drudzy / ná kośćielne Prelátury / ná Senatorſkie mieyſcá nie tylko tych co ſiebie ſámi ále co y drugich vczyli / z Kollegium brali. Szánowalá y świetey pamieci Ciotká W. K. M. Anná Krolowa / (ktorey ſtodßa ieſt nád miod y cukier v nas pámieć) Akádemią / y dla tego do Szweciey do ſiostry Krolowey Katarzyny / mátki W. K. M. Ż. Janá Herbeſtá Kaznodźieie Swietey Anny / czleká vczonego / bogoboynego / y wiele w kośćiele Bożym prácuiącego / ná zbáwienną tám poſtugę / poſylalá. Wráca ſie nam oná brátá naßego poſtugá / nágradzaß ią nam W. K. M. od mátki ſwey iáko wdźięczna Corká / y w tym co ſie teraz do reki nágodźilo / raczyß to pokázowáć / że nas W. K. M. iáko dźiedźictwo ſweßánuieß. Dźiękuiemy Syreniußowi że táka praca przedśię wźiął : dźiękuiemy ſczęściu / że tego piſmá domieśćilo tákiey opieki : dźiękuiemy W. K. M. że vboſtwo iednego Profeſſora náßego (á tácy ieſteſmy wßyſcy) mácierzyńſkim ſercem á Krolewſkim nakładem podeymowáć raczyß. Już tedy te kśięgi do rąk W. K. M. oddáiąc / tego W. K. M. życze od páná Bogá / iáko oczywiſty też tego wiela / co o W. K. M. piße / świádek / áby on ták dobrey dußy / ták hoyney rece / ták wielkiemu rozumowi / ták ſercu nie vſtráßonemu / to dáć raczył / czego W. K. M. nawiecey potrzebuieß / Amen.
W Krákowie / Roku Páńſkiego / 1613.

Wáßey Krolewſkiey M.

naynißy ſługá

D. Gábriel Joánnicy.

Do Czytelniká.

KOgo nátura ſłába o łoże vderzy:
Ná kogo ſie śmierć bláda rękomá zámierzy:
Komu febrá wydźiera gwałtem zdrowie błogie:
Komu gorączká śiárką pali członki drogie:
Kogo powodź zálewa/ y wnętrznośći topi:
Komu krew zepſowána koralmi twarz ſkropi:
Kogo złotém niebieſka tęczá vſárbnie:
Kogo zbytek y ſłodka ſwawola nápſnie:
Naydźieß tu ſwe lekárſtwo/ naydźieß tu ochłodę/
Czym żołądek/ czym znowu/ odnowiß vrodę.
Tylko w nádźieie tych źiół/ nie pſuy zdrowia márnie/
Bo zá iedną chorobą śiłáć śie ich wgárnie.
A iáko z żelázá rdze z trudnośćią wypráwi/
Ták ſie też kto raz ſkáźi/ nie rychło náprawi.
A ták ieśli chceß zdrow bydź/ pokić mići Kloto
Nie vrznie: miey te kśiegę zá przednieyßę złoto.
Bo kto maß zá co/ rátuy zdrowia vłomnego/
Tedy wieku dopędźiß Orłá ſtoletnego.

IAN ACHACY KMITA.

D. SIMONA SYRENNIVSA

KSIĘGI PIERWSZE,

O Ziołach Rozmáitych.

O KOSACV ROZDZIAŁ I.

Irys Cę leſſe lium.

KOſaćiec ieſt źiele wielom znáiome. Ten áćż rożmaity / iednák dwoy napoſpolićiey przychodźi do vżywánia lekárſkiego. Ogrodny / álbo ſwoyſki ieden: drugi polny / álbo dźiki. Swoyſki / ktory nietylko w ogrodách / ále ná łąkách y w legách ro-

Blawgilgen. Blawſchwertel Him

ścię/ (bo y ten zá swoyski ábo ogrodny poczytamy) ma kilká rodzá-
kosaćiec blekitny ſow. Jáko Kosaćiec kwiátu blekitnego/ białego/ żółtego. Kosaćiec Słowieński/ Kosaćiec Kálcedoński/ Niemiecki/ Węgierski/ y nie-
ktore ine. Z tych zá pierwszy rodzay tu kładźiemy/ ktory śie napospo-
Liśćie. litszy w ogrodách flancowány znáyduie/ kwiátu blekitnego/ y roz-
maićie fárbistego Ten liścia iest Mieczykowego/ z obu stron kráie
ścienczone y záostrzone máiąc/ ieno więtszego/ sterszego/ grubszego/
przez wszystek list stryfy cienkie máiąc/ iáko laskowánie iákie. To zá-
raz śie ná wiosne z ziemie gęsto/ iáko y innych Kosacow liście puszcza/
Klacze. Klacze álbo pręt gładki/ obły/ kolankowáty/ z którego przy wierzchu
odnóżki pochodzą/ z tych káżdey zosobná kwiát brónatny w sámym
wierzchu pochyły rozkwita/ iedne od drugiego iednostáyne położe-
Kwiát. nie máiąc/ w środku rozmáicie fárbiste/ żółto/ zielono/ z bládá bia-
łe/ szárłatno/ blekitno. Ták iż od tey rozmáitości fárb/ ktora do Te-
cze nieiakokolwiek ma podobną/ od Grekow y Łácinnikow Iris, to
Naśie- nie. iest/ Tęcza iest názwány: Naśienie ma wielkości Łogowey/ w
głowkách obdłużnych/ iáko w nieiákich strakách ábo páleczkách/ tym
sposobem y kształtem iáko Mieczykowe źiele/ ieno głowki więtsze/ y
mięższeysze. Myla śie tedy ktorzy twierdzą/ żeby Kosaćiec żadnego na
śienia niemiał. Korzeń ma zupełny/ knodowáty/ biały/ od spodku dro
bne á cienkie korzonki puszczáiąc ná kształt włosków/ podobieństwem
wielkie° Kozłká. Zapáchu wdźięcznego/ á smaku gorzkáwego.

Temu Kosacu wszytkie ine/ zwłaszcza swoyskie/ ták są podobne/
iż kto té zna/ snádnie wszytkie ine znáć może/ á tle z kwiecia/ ktorym
sobie są podobne/ okrom bárwy/ y fárb przyrodzonych: W liściu też
máią nieiáką miedzy sobą różność/ bo ieden więtsze y sterse/ drugi
węższe y szczupleysze niesie. O czym śie w opisániu káżde° przypomni.

Kosaćiec żołtego kwiátu. Kosaćiec białego kwiátu.

Geelgil gen Gel schwer- tel.

weis sch wertel.

mel sch- wertel.

himmel schwer- tel. We gelwur- tzel.

SA ine dwá Kosace / ále krainom naßym do znáiomości rzadkie. Jeden Kwiátu żółtego / ktory drudzy Sámcem zowią / Korzenia przyliśowátßym álbo rusego: Liśćiem podobnego pierwßemu: także y klaczem / kwiátu żółtego. W tym Czechowie śie bárzo kochaią / y w Ogrodách swych nawiecey go sławcuią / dla tego od niektorych Czeskim iest názwány. Nieżeby tylko w Czechách rost / ieno że śie w nim nawiecey kochaią.

Záś Kosaćiec kwiátu białego / ktory Łácinnicy dźiśieyßy Florenckim miánuią / abo Włoskim / drudzy Sámica / Korzeń ma biáławy / Rózgę y Liśćie pierwßemu podobne / kßztalt y wyobráżenie kwiátu także / ieno bládßego. Tego korzeń / wonnośćią y mocą niemal śie równa Kosacowi Słowieńskiemu / ktory Fiołkowym korzeniem zowiemy / rośćie ná wielu mieyscách w Hetruryey.

Iris Illirica. Iris Dalmatica.

O Kosacu Słowieńskim / álbo Korzeniu Fiołkowym.

Dalmateyscy weilwurtz.

KOśaćiec Słowieński záraz / iáko y drugie / z korzenia liście ná Wiosnę wypuścza źiobrowáte / iedno wedle drugiego iákoby skrzydłá / álbo Páwi ogon rozpuśczony: Klaczę czcze wewnątrz máiąc / á ná káżdey róśćce wiele kwiecia wielkiego bronatnego / ktore tákże iáko inych Kosacow / pospolicie z ßeśći listkow bywa złożone: Kwiát otworzysty y rozłożysty: Korzeń biały / zapáchu Fiołkow bronatnych / dla ktorego korzeniem Fiołkowym go miánuiemy. Łácinnicy Radicem Iridis Illyricæ. To iest / korzen Kosacu Illiryckiego álbo Słowieńskiego. W Aptekách Radicem Ireos zowią / przeto że iest wyobráżeniem Kosacu náßego / ále dobrocią przechodźi. Wßákże iż y ten Słowieński ná rozmaitych mieyscách rośćie / á ktemu iest dwoiáki: przeto śie też nie iednákiey dobroći znáyduią obádwá. O czym Theophrastus pißąc w Kśięgách 9. w Rozdźiale 7. ták mowi: W Europie niemáß nic / okrom Kosacu / ktory v Słowakow nawybornieyßy rośćie: wßákże nie ten co przy morzu / ále ktory w polach od morza nie bliśko odległych znáyduie śie / á nawybornieyßy ku pułnocnym śtronom położonych bywa kopány. Tákże też Nicander y Plinius od tegoż Theophrásta wźiąwßy / w dwudźieśtych pierwßych kśięgách / w rozdźiale śiodmym / tymi słowy piße: Kosaćiec z korzeniem swym tylko ma zálecenie do Máści y lekarstw / á nalepßy Słowieński / nie ten ktory nad morzem / ále ktory w Drylu y w Náronie ná łąkách rośćie. Także málo co niżey rozdźiał kládźie dwoiáki tegoż Kosacu Słowieńskiego. Jeden / ktory zowie Raphanites, to iest / Rzodkiewką / álbo Fiołkowa Lilią / korzenia białego / od podobieństwá / ktore ma z Rzodkwią / á ten Sámicą możemy nazwáć. Drugi Ryzothomos, ktory ma korzen rumiennieyßy / zupełny y gęsty / od czego też ták iest rzeczony: Ten / iáko Dioscorides świádczy / iest naprzednieyßy / y Sámcem w swym rodzaiu. Co też Plinius w tychże pomienionych kśięgách / w rozdźiale dwudźieśtym piße: Że Kosaćiec korzenia przyrumiennieyßego / álbo przyliśowátßego / lepßy iest niżli biały. Chocia w Rozdźiale śiodmym tychże kśiąg opácznie mowi.

Jeśli tedy

Wybor.

Jeśli tedy Theophrástowi y Pliniusowi wierzemy / tedy tóż z nimi rozumieć będźiemy / że nie káżdy Kosaćiec Slowieński iest dobroći przedniey / tylko ten ktory dáleko od morzá / we śrzodku łądu w Legách polnych / ku pulnocy w Drylu y w Naronie roście. Bo ten co nád morzem / ma zbytnią wilgotność w sobie / dla ktorey rychło wiednieiąc / butnieie y pśuie śie.

Wtóre mieysce ma Mácedonski / iáko Plinius ná mieyscu przerzeczonym pisze. Ten nabielszy / nacienszy / y nawyssey roście.

Trzećie ma mieysce od Slowieńskiego / ktory roście w Afryce / miedzy wszystkiemi nabuynieyszy y nagorzknieyszy.

Ma też przodek ten ktory iest miąższy / zupełny / twárdy / gesty / á do przełomienia bárzo trudny / knodowáty / bárwy ćieliśkey / zapáchu Fiołkowego / smáku ostrego / y sczypiącego.

Mieysce.

Powiedźiało śie troche wyssey / że w Polách Legowych rad roście / y w nich śie bárzo kocha / iednák y w Ogrodách sádzony bywa / ieno nie ták buyny / iáko ná mieyscách swych przyrodzonych y własnych. Náss też pospolity w Ogrodách bywa flancowány / iáko inne cudzoźiemskie.

Czás zbieránia.

Kosace wszystkie kwitną śrzód latá. Ktorych korzenie tylko do lekarstw wchodźi. Ták Swoyskiego / áko Slowieńskiego / y inych cudzoźiemskich. Máią bydź kopáne na koncu Wiosny / álbo we śrzodku / to iest w Máiu / pierwey mźliby w liśćie wyrosły: ábo pod zimę ná koncu Września / gdy list z nich opádnie. Korzeń pokráiawszy w tálarki / y ná nić powdziewawszy / ma bydź w ćieniu sussony / gdźieby go słonce nie dochodźiło. Mocy swey nie trácí do dwu lat / ale ma bydź chowány w mieyscu ani zbytnie suchym / áni wilgotnym / ieno miedzy tymi w pomiernym.

Przyrodzenie wszytkich Kosacow wobec.

Wszytkich wobec Kosacow przyrodzenie y złożenie z żywiołów iest ćieple y suche / ná końcu wtórego stopniá / álbo ná początku trzećiego / oprócz Kosacu żółtego leśnego / o ktorym śie niżey zosobná powie. Otwieráią / rzedzą / rozpądzaią / rozśiekuią / chedożą / y bóle vkládáią.

Miárá y wagá / pod ktorą korzeń Kosacowy y Fiołkowy / tákże Sok y iucha z warzonego ma byc vżywany.

Kosacowy korzeń / tákże Fiołkowy prochem vżywány od czwierći lotá / áż do pullocia z miodem przewárzonym / ábo z pitym może bydź vżywány. Tákże miará iuchy álbo polewki z korzenia Kosa-

cu warzone° / może bydź od ośmiu lotow albo łyżek / aż do dźieśięći albo dwunaſtu / trunkiem dawána / iáko Aben Meſua vczy.

Moc y ſkutki wſzyſtkich.

Iż wſzyſtkie / okrom polnego żółtego / iednakowych ſkutkow y władzy ſą / ták ten náſz proſty / iáko Słowieńſki. Przetoſmy ie też tu pod iednym rozdźiałem położyli. Jednak wiedźieć potrzebá / iż Koſaciec Słowieńſki / albo Fiołkowy Korzeń / także Koſaciec Włoſki / albo Florencki / daleko w ſkutkách ſwych ſą potężnieyſze / od naſzego Ogrodnego pospolitego / y tych w lekarſkich potrzebách / ktorym właśnie należą mamy vżywáć. Ale w niedoſtatku / zwłaſzcza gdy Soku z Korzenia świeżego potrzebuiemy / á ſámego korzenia mieć niemożemy / pospolitego náſzego vżywáć możemy / á bowiem y ten / iáko y wſzyſtkie ine / moc y przyrodzenie rozgrzewánia / y wyſuſzánia máią / choćia nie ták potężnie.

Káſzlu. Káſzel z fluſow zimnych ná płucá ſpadáiących vśmierza ſok z korzenia iego / tym ſpoſobem / iáko z Piołynu wyciągniony / á z winem ſłodkim / álbo z miodem pitym nieprzebránym / álbo z cukrem zwárzony / á náczczo y ná noc po łoćie ná raz z łyżki lizány.

Bywáia też kołaczki z Korzenia Fiołkowego z Drágákantu z Cukru y z niektorych inych rzeczy / do tego przydánych przećiwko temuż czynione. A te w Aptekách Diairis zowią.

Toż czyni Korzeń Koſacowy / z grubá przekluczony w miodowey ſyćie / álbo w wodźie przewárzoney / przydawſzy Lákrycey / Poleiu / Iſzopu / Lepieżniku / álbo żeńſkiego Podołału / káżdego z tych po łoćie / do dwu lotow Fiołkowego korzenia / Fig ſuchych mieſzkych ze cztery / Drágákantu 3 lot. Do tego wſzyſtkiego Cukru / álbo miodu chędogiego białe° ile potrzebá. To weſpoł wárzyć / áż trzećia część wywre / á przecedźiwſzy / poránu y ná noc ćieplo te° dawáć pić po kwáterce.

Może y ták kto chce vczynić.

Wźiąć korzenia Koſacowego / Iſzopu / Lákrycey / Korzenia y naſienia Pietruſzczánego / naſienia Kopru Włoſkiego / Anyżu / Korzenia y liśćia Slazowego / po garśći káżdego / to wſzyſtko z pięknym miodem odſzymowánym wárzyć / áż trzećia część wywre / przecedźić / y ták wiele iáko ſie wyżey powiedźiało / porán y ná noc ćieplo pić. Dioſc. Aben / Meſue / Egineta / Meſua / Platear. y wiele inych zgodnie piſą.

Flágme wywodźi. Flágme geſta / Lipka á kłowáta ktora ſie w pierſiách y w płucách záſtánawia y ſadźi / á z ćieżkoſćia bywa odmiatána / te przerzeczone lekarſtwa rozprawuią / ſieką / rozrzedzáią / y wolno wywodzą. Do czego też ſáme korzenie z miodem pitym vżywáne / ieſt vżyteczne. Toż tuchá iego czyni.

Táż tuchá z korzenia wárzonego w wodźie / á miodem álbo cukrem oſłodzona / ná noc y poránu piiąc / (oczym wyżey pomienieni Lekárze zgodnie świádcza) ieſt temuż káſzlowi wielkim rátunkiem.

Kolere z Flegma zmieſzána / ſok korzenia Koſacowego z Cukrem pożywány wywodźi. Kolerze.

Tákże káſzel flágmiſty vśmierza. Káſzel vśmierza.

Albo ták. Wźiąć korzenia Koſacowego / co naſubtelniey vtártego / z ſiedm czwierći lotu / á z miodowa ſyta ćieplo dáć pić. Dioſc. Egineta Meſua / Plin. Aben Meſua.

Tym ktorzy ſypiáć niemogą / dla zbytniey flágmy ſtoney / przy mozgu bedącey / ieſt rátunkiem / przemywáiąc ta woda głowę / w ktoreyby Korzeń Fiołkowy był wárzony / tákże ią też piiąc. ſen przywodźi

Toż czyni proch iego z Topolowa máśćia zmieſzány / álbo iáko Meſua piſze / Oleykiem iego námázuiąc ſkronie. Też tenże przywodźi ſam zapách korzenia Fiołkowego.

Łzy ktore mozg ściſkáią / á gorzkoſćia ſwa obrażáią / y bolenie czynią / wywodźi. Łzy z mozgu wywodźi.

Dárćie y morzenie około pepká vśmierza / w winie álbo w polewce mięſney miáłko vtártego korzenia z pułtory czwierći lotá piiąc. Dioſc. Morzeniu.

Tym ſpoſobem vżywány / iádu wężelákiemu ſie ſprzećiwia.

Vſzknionym od węża / puł lotá tegoż prochu z octem ćieplo dáiąc pić / ieſt lekárſtwem. Dioſc. vſzknionym od wężow.

Od Niedźwiadká vſzknionym / Od Páiąká / y od inego iádowitego chrobáctwá vkąſzonym / y iádem ich zá- vkąſzeniu.

rázonym.

rážonym / iest osobliwym rátunkiem / tegoż prochu dáiąc po puł łociu w chlebie ieść / álbo z woda pić / ábowiem iad odpadza. Przeto Andromáchus / miedzy inemi rozmáitemi rzeczámi / do swey Dryakwie przydáie Korzeń Fiołkowy. Plin:

Watrobie zátkáney. Watrobe zátkána z winem vżywány.

Sleżione zámulona z miodowym octem pijąc / otwiera y leczy.

Pokurczonym żyłom. Pokurczonym nerwom álbo żyłom suchym náparzánie wárzeniu Korzenia Fiołkowego / álbo Rosácowego / iest osobliwym rátunkiem / á potym oleykiem z korzenia iego y z kwiátu nácieráiąc. Náwet Korzeń iego vtłukszy plastrowáć dobrze.

Toż czyni Fiołkowy Korzeń z octem á z miodem pijąc / ábo w occie á w miedzie wárzony / y trunkię vżywány. Mesua.

Zimnicō Zimnice odpadza / z octem á z miodem náczczo vżywáiąc.

Płynienia nasienia Płynienie nasienia Męskie° záwśćiąga / proch korzenia tego z octem piiąc náczczo poránu y ná noc / álbo z miodem troche przylawszy octu. Bo nasienie przyrodzone niszy. Plin: Mesue:

Krwi spalonej Krew spalona Melankoliczna wywodzi / korzenie iego wárząc / álbo proch z czymkolwiek piiąc.

Miesięczney. Miesięczna chorobe białogłowska / nád przyrodzenie záwśćiągniona / wzbudza / y potężnie wywodzi / z winem go vżywáiąc. Mes.

Mácicy Bolenie Mácice vśmierza / tákże go z winem piiąc. Toż też kapánie z niego czyni / po Pepek w nim śiedząc ná korzeniu iego. Gal.

Mácice zátwárdziáłośći odmiękcza. Żyły iey odwilża y otwiera / kapánie tákże sobie z niego po pepek czynąc. Toż też otwor łoná nim plastruiąc czyni.

Zátwárdziáłośći Zátwárdziáłośći wßelákie odmiękcza Plinius.

Żywot stwárdniały miękczy / dáiąc go z pułłotá z tákąkolwiek przynależąca polewká w trunku.

Sciátice Sciátice / to iest / boleniu y łupániu w biodrách / iest rátunkiem / korzenie Rosácowe wárząc / z tey polewki Kliśtery dáiąc. Albo też sam Korzeń z żywicą plastrowány. Plin: Mesue:

Fistule. Fistuły to iest: dźiury w ćiele głębokie / á zwierzchu waskie. Tákże Rány brzeżyste / y zágnile wychedaża y czyśći / wymywáiąc ie tąż iucha korzenia wárzonego / y zdrowē ćiáłem wypełnia / prochem tegoż korzenia ie zásypuiąc.

Języczkowi. Zápalenie iezyczká / álbo czopká w gárdle / iucha iego płokánie czyniąc / leczy.

Wrzodō Wrzody ná głowie ćiekące / prochem tegoż korzenia zásypuiąc go.

Womity czyni / dawszy go z puł kwarćię wody ćiepłey pić.

Płod martwy z żywotá wywodź.

Łożysko tákże po porodzeniu pozostałe / z prochu korzenia Fiołkowego / á z miodu czopek vczyniwszy / w łona otwor wpuszczony. Toż czyni sam korzeń wárzony / á ná otwor łoná plastrowány.

Opuszeniu Opuszeniu / piiąc go / iest vżyteczny. Plin:

Żołzom Żołzy.

Gruczołom Gruczoły.

Wolom Wola y

Zátwárdziáłośći Zátwárdziáłości stáre odmiękcza / y rospadza plastr z niego / á z miodu ná nie przykłádáiąc.

Proch korzenia Fiołkowego dáiąc z winem pić / Płod martwy / tákże łożysko pozostałe pániam po porodzeniu wywodzi.

Wrzodō Wrzody y rány śmrodliwe zágnile wychedaża / przemywáiąc ich często wodą tegoż korzenia wárzonego. Tákże máśćią z niego á z miodu vczyniona nápełniáiąc ie. Albo inym máśćiam przymieszány. Eginet: Mesua.

Kośći okrywa Kośći z ćiáłá obnażone / y opádłe rychło zdrowym ćiáłem okrywa / prochem ie tego korzenia zásypuiąc.

Głowie Bolenie głowy prędko vśmierza z octem proch miałko z niego vtárty / á z Rożánym oleykiem zmieszány / y ná czoło plástrowány. To tákō / y ktorym sposobem / troche sie niżey pokaże. Toż czyni korzeń iego z Pigwámi vtárty / á ná skronie y czoło plastrowány. Plin.

Piegom Piegi / y inne zmázy ná ćiele y ná twarzy bedące / ściera proch tegoż korzenia / z rowna częśćia ćiemierzyce białey / á ze dwiemá częśćiámi miodu zmieszány / tym ná noc náciéráiąc.

Ogorzeline Ogorzeline od Słońcá toż spadza. Albo tákō Mesue pisze: Sok iego z maka Bobowa á z popiołem zmieszány / wßelkie zmázy y ogorzeliny z twarzy y z ćiáłá ściera.

Glistom Glisty y ine chrobáctwo z żywotá wywodźi / Korzeń Fiołkowy w wodzie wárząc y piiąc.

Moczu. Mocz potężnie pędźi / też iuche piiąc. Toż Zebow bolenie vsmierza / często ie nia ćiepło płocząc.

Zapách czyni. Zuchaiąc go / vstom przyiemni zapách dáie. Mesua.

Głowe przez kichánie wychedaża / prochem iego nozdrza zádmucháiąc.

Pleurze Pleurze y łociu w bokách z prochem y z oleykiem tegoż Fiołkowego Korzeniá ćiepło námázuiąc / iest lekárstwem. Toż czyni iuchá z wárzonego ćiepło vżywána.

W Krzyżach bolenie vkłáda/oleykiem Kosacowym ie námázuiac.

Suchość Suchość Pierśi odwilża.

Boleści w nich vśmierza.

Zdawná záwrzedżiałym plucom / y

Kopa pluc. Kopa pluiacym iest rátunkiem

Płucō zá tkánym Tákże Plucō zátkánym y zámulonym Tym wßyſtkim iest lekárſtwem / wárzac korzeń Fiolkowy / á wniedoſtátku iego/ korzenie Kosacu ſwoyſkiego / w wodzie álbo w Syćie miodowey / á ráno y náno c po dobrym trunku ćiepło pić dáiac.

Piersiō. Też piersi záſchłe odwilża Kosáćiec ták Słowieńſki / iáko náß pospolity / z Káczym ſádłem vmießány / tym ie námázuiac. Plin.

Jadrom męskim Jadrom męskim opuchłym z bolem / iest rátunkiem plaſtr tym sposobem z niego czyniąc y obkłádáiąc. Wziąć prochu miáłko vtłuczonego Korzenia Fiołkowego álbo z Kosacu Swoyſkiego lot / Cynamonu / Násienia Kopru Swoyſkiego po pul łociu / Száfránu trzecia część od czwierći lotá. To z winem białym mocnym zmießáć / á ná ſuknie ßarłatnym rozmázawßy przykłádáć.

Złotym żyłkom Złote żyłki záſtánowione y záwárte/ iucha tego Kosacu warzone° náparzáiąc/ otwiera. Toż czyni pod czás korzeń iego/ miáſto czopká w ſtolec wprawiony / Mieſine.

Mozg chedoży Mozg z Flágmy osobliwie czyśći / Sok iego puſczáiąc w nozdrzá.

Kámień Kámień w Nyrkách łamie y wywodźi w Cukrze przyprawiony / á po dwu łotow ná raz vżywány.

Żołtacce Żołta niemoc spadza / wárzony w winie ábo w wodzie / á trunkiem vżywány / chociaby puchliná przy tym byłá. Abo tym sposobem wziąć korzenia Kosacu Swoyſkiego / á warzyć go z Mleczem / z Láktycya / z Jelenim ięzykiem / z násieniem Ogorczánym / z násieniem Dyniowym / y Málinnowym / áż trzećia część / álbo połowicá winá / ábo wody / wywre / á przecedźiwßy / znowu z cukrem przywárzyć / y pić. Toż w konfekcie przerzeczonym vżywany czyni.

Swinim wrzodō Záußne / álbo świnie wrzody / ktore Láćinnicy Scrophulas zowią / korzeń Kosacowy w Winie Włoſkim wárzony / á z máka Jęczmienna vtárty / y ćiepło plaſtrowány rospadza.

Gnilcu Gnilec w vśćiech leczy / z Mirrha w winie wárzony / á tym ćiepło płokány.

Tytō ſuchym. Żoły Flágmą geſtą á lipką ogárnione y zátkáne / otwiera korzeń Fiołkowy w winie wárzony / á trunkiem vżywány. Abowiem fluſy geſte rozrzedza / roſpráwia y roſpedza. Z miodem też pitym vżywány do tegoż dobry / iáko Aben Meſua

Trućiznie Trućiznie wßelákiey / korzeń Fiołkowy z wynnym octem vżywány / ieſt osobliwym rátunkiem.

Poty Poty wzbudza y czyni.

Száty od Molow Száty od Molow záchowywa / ydáie im wdzięczny zapách / kłádąc miedzy nie Fiołkowy korzeń.

Bol w głowie Bol záſtárzały w głowie vkłáda / á zwłaſczá plaſtrem przykłádány / á Sok iego w nos puſczány. Abowiem kichánie czyni / ktorym wiele plugáſtwá z głowy odchodźi.

Máćicy. Máćice záplugáwiona / y boleiąca wychedaża y leczy / czopek z Kosacowego korzenia vczyniwßy / w otwor łoná białogłowſkiego włożyć. Abo plaſtr z niego vczynić / á ná prog łoná / álbo ná wßytko łono ćiepło przyłożyć.

Żołądek Żołądek y kißki wychedaża Sok / álbo proch iego pot łotá z miodowa ſyta piąc. Eginet. Plinius

Kurczō Kosáćiec Swoyſki / ktoby przy ſobie nosił / ten od Kurczu záwße wolny bydź może.

Toku krwie. Tákże też odzbytniego toku krwáwe° záchowuie / iáko Pandectárius pißе.

Dźiećinnym chorobom. Kosacowy Korzeń ná ßyice dźiećiom zawießony / ich chorobom rozmáitym iest vżyteczny.

Dźiećiom ktorym zabki poczynáią wyraſtáć / korzeń Kosacowy do głodzenia iest vżyteczny. Ták też ná ßyice noßony.

Páprzyſtka Páprzyſtká ná głowie dźiećiom leczy woda / w ktoreyby korzenie Kosacowe wrzało / przemywáiąc á prochem iego poſsypuiąc. Toż czyni Sok iego / głowę nim námázuiąc.

Pſiánſtwá Od pſiánſtwá záterzymawa / ná czczo go gryząc Plinius.

Kośći w ćiele połamáne y pokrußone / Kosacowy korzeń z miodem plaſtrowány ná wierzch wyćiąga.

Żanokćicam. Tenże plaſtr Żánokćice leczy.

Párkiem cuchnącym. Párkiem Kozłowym cuchnącym / álbo ſmrod z podpaßa odtraca / y przyiemny zapách czyni korzeń Fiołkowy miałko vtárty / w woreczkách pod pachámi noßąc.

Mieſo dźiwe Mieſo dźiwe / nákturymkolwiek mieyſcu nároſłe trawi / prochē Kosacowym zásypuiąc. Plate.

Trzewō boleiſcē. Trzewom y kißkom boleiącym / tákże w Stolcu boleści vkłáda / Kliſtery z niego dáiąc.

Bielmu Bielmo z oczu ściera proch korzenia Fiołkowego miałko vtárty / á z Rożáná wodką w oczy bielmem záßłe puſczány.

Albo wziąc Soku Kosacu ſwoyſkie° Soku Kopru Włoſkiego po ßeści lotow Prochu miałko vtártego Kámienia / ktory Calaminarē zowią / poltory ćwierći

łotá/ Tuciey/ Zelenki bronatney/ po puł łociu: To wßytko co naſubtelniey vtárßy ná Porfirze/ á niemożeli bydź/ tedy w możdżerzu/ z Sokámi przerzeczonymi zmießáć/ á potym przy wolnym ogniu troche przywárzywßy/ pioro w tym maczáiąc/ Bielmo pomázowáć. Albo potroße tego ná nie puſczáć. Aben Meſua.

Zołądko wi.

Zołądkowi boleiącemu/ z wietrznośći zimnych y oſtrych ieſt lekárſtwem/ Korzeń w Winie warząc/ á piiąc.

Nerkom

Nerkom zátkánym/

Pechyrzo wi.

Pecherzowi/ Slezionie/ y watrobie

Slezionie.

zámulonym/ korzeń w Winie wárzony/ ieſt bárzo vżyteczny/ dáiąc go pić. Abowiem wietrznośći w nich zimne roſpadza/ zámulenia otwiera/ wilgotnośći w nich grube y kliiowáte rozrzedza y roſpráwuie.

Syrop z Koſacu.

Syrupus de Ireos.

Syrop z korzenia Koſacowego/ ták z ſwoyſkiego iáko y Słowieńſkiego/ tym ſpoſobem może bydź czyniony. Wźiáć Koſacu ochedożonego z ośm lotow/ przetłukßy/ przez trzy dni w Winnym occie moczyć go/ przydáć do tego Rheuponticku dwá łotá/ Łákryciey/ Anyżu po puł łotu/ Kwiatkow Borakowych/ Jezyczkow Jelenich/ kożdego po puł garśći/ Rozynkow świeżych łot: To wßyſtko przetłukßy wárzyć wpułtoru kwart wody/ żeby trzećia cześć wywrzáłá: A przecedźiwßy/ Cukru włożyć według potrzeby y vpodobánia/ znowu przywárzyć/ A tego poránu y ná noc po puł kwáterki ábo po cáley pić/ Tákowy ſyrop

Flegmiſtym.

Flágmiſtym/ y

melánkolicznym.

Melánkolicznym wilgotnośćiam zbytnim ſłuży.

Watrobie.

Watrobie/

Slezionie.

Slezionie zámulonym/ zátwárdźiáłym/ ieſt bárzo vżyteczny/ ábowiem otwiera/ roſpráwuie/ wychedaża/ vżywáiąc go przerzeczonym obyczáiem. A po czwartym dniu wźiáć Pigułki/ ktore zowią Ex lapide Lazuli, álbo Lapide Armeno, z Rheubarbarum po puł czwierći łotá/ vtłoczywßy ich z śiedm/ álbo dźieśięć/ z tymże przerzeczonym Syropem. Znowu drugie cztery dni tenże Syrop bráć/ á potym też Piguły pomienione. Náoſtátku dla poſilenia Zołądká vżywáć kołaczkow/ ktore Diagalangam zowią/ álbo Diaboraginatum.

A koniec dla odwilżenia y odmiękczenia Slezíony zátwárdźiáley/ Dyáltea lewy bok námázowáć.

SOK.

Sok z korzenia Koſacowego/ ma być wyćiągniony tym ſpoſobem/ iáko z Piołynu. Drudzy z korzenia świeżego tłuką go w Możdżerzu wyżymáią/ álbo práſámi wypráſuią. Tákże z korzenia Fiołkowego ſok/ ktory przodek ma przed pierwßym.

Mozg chedoży

W nos puſczány/ kichánie czyni/ zá czym Mozg chedoży/ noſem Fluſy wodniſte wywodząc/ o czym ſie też wyżßey przypomniáło.

Zmázom

Zmázy wßelákie z twarzy/ y ze wßytkiego ciáłá ściera/ ſok z miodem á z Bobowo maką záczyniony. Taber.

Wrzodō

Tenże Sok Wrzody/ Sadzele/ rány plugáwe wychedaża y czyśći/ á czyſczącgoi. Meſue. Fernel.

Fiſtułom

Fiſtuły wychedaża/ á zdrowym ciáłem czyni nároſte/ y záwiera/ do czego może miodu przyłożyć.

Melánkolicy

Melánkolią vſtramia z miodem pitý.

Puchline predko y wolno z ciáłá wywodźi/ Sok z korzenia Fiołkowego z winem piiąc. Ale iż Fiołkowego korzenia świeżego tu miec niemożemy/ tedy beſpiecznie miáſto niego Soku Koſacu ſwoyſkiego vżywáć możemy. Abowiem y ten doſtátecznie wywodźi z ciáłá puchline moczem/ biorąc go ná raz od dwu łotow áż do czterech/ Cynámonu troche przydawßy/ Szpikánárdy/ Kopytniku/ y Syropu z Podrożniku ze dwie łyżce. Fernel. Taber.

Toż w Winie wárzony/ poránu y ná noc piiąc czyni. Plat.

Ryme le czy.

Sápke/ y w głowie záległość z zimnych fluſow wywodźi/ Sok tenże/ álbo iuchá/ z wárzonego przez trzy dni/ porzodnie w nos puſczáiąc/ záczym też bol w głowie vśmierza. Aben Meſua.

Konfekt.

Confecti o Iridis.

Może też Konfekt z Koſacowego korzenia tym ſpoſobem vczynić. Wźiąć korzenia Fiołkowego/ álbo Koſacu ſwoyſkiego trzy czwierći łotu/ Gálbánu/ Cytwaru/ kážđego po puł łotá/ Cynámonu/ Gwożdźikow po pułtory ćwierći łotá/ Kápuſty zamorſkiey łot. To wßyſtko miáłko vtłukßy/ z miodem pięknym białym odßymowánym vmießáć/ á tego po łocie kážđego dniá vżywáć.

Opuchłe

Ten Konfekt pomienionym ſpoſobē vżywáuy/ ludźiom opuchłym dźiwnym ſpoſobē puchline z ciáłá wywodźi. Meſue. Plin. Bedigoras. Abes Meſue/ y wiele inych.

Dychawi cznym

Dychawicznym Korzeń Fiołkowy w Cukrze przyprawiony/ á po dwu łotow ná raz vżywány/ ieſt rátunkiem. Plin.

Szkodźi.

Przyrodzone nasienie Męſkie niſczy/

ták Korzeń iáko y Sok Kosacowy/ ábo Kiołkowy sam przez ſie vżywány. Plin.

Káßlu. Káßlu ſuchemu/ álbo z goracey przyczyny pochodzącemu/ ßkodliwy.

Żołądek pſuie Żołądkowi y innym wnętrznościom/ tegoż Soku ſámego vżywánie/ ieſt obrázá. Przeto opátrzni Lekárze ſczegulnego nie máią przez vſtá dawáć/ ieno z miodem/ á z trocha Szpikánárdy/álbo z Serwatką/ábo z miodem á z Máſtyką

Teſkliwym á ſmętnym człowiekā czyni ſwym vżywánim ſczegulnym. Przeto z winem álbo z miodem ma być dawány. Smętne czyni.

Poronienie płodu czyni/ iáko Meſue piſße/ gdźieby tákże ſam przez ſie był vżywány/ ták Sok/ iáko korzenie. Przeto Pánie brzemienne máią ſie go wiárować náwet y zapáchu iego. Brzemiēnym ßkodźi.

Oleiek Kosacowy.

Oleum Iridis.

OLey Kosacowy rozmáicie bywa czyniony. Dioſcorides bierze do czynienia ie° lupin/ábo odźiecek z świeżego á ieſcze nie zotworzone° owocu Pálmowego/ ktore Grekowie Spathen/ álbo Elaten zowią/ oſm funtow/ y lotow ßeſnaśćie/ á co namieley vtłukßy/ ſypie do śiedmidźieśiąći y pulczwártá funtá Oliwy (ini do trzech á śiedmidźieśiąći funtow y lotów dźieśiąći) przylewáią pieć kwart wody/ y dobrze vmießawßy/ w miedźiánym naczyniu wárzą/ do tąd póki w śie zapáchu tych odźiecek nie weźmie. Potym w naczynie miodem we wnątrz oblane przecedźić/ y korzenia Kosacowego miálko vtártego funtow czternaśćie/ do tego ſypáć zágaſczáiąc go/ á to moczyć przez dwie nocy y dwá dni/ potym w práśie wypráſować/ y ták bedźie pierwßy oley Kosacowy/ temi rzeczámi wonnemi záprawiony/ y zágeſczony. Dios.

Jeſcze ieſt iny ſpoſob/ v tegoż Dioſcoryda, tego oleiu czynienia. Biorą oliwy funtow śiedmdźieśiąt/ y lotow dźieśieć (alias) pul funtá: Drzewá Bálſámowego miałko vtártego funtow pieć y cztery loty/ to wßyſtko ſypią w oliwę one y wárzą. Potym ſypią drzewá Balſamowego/ Trzćiny wonney miálko vtłuczoney/ dźieśieć Funtow/ y lotow dwádźieśćiá/ Mirry dobrą ſczypte/ w ſtárym pachniącym winie pierwey roſtártey. Potym ták przyprawnego oleiu biorą funtow czternaśćie/ y ták wiele korzenia Kosacowego tłuczonego/ y mießáią co nalepiey/ á przez dwá dni y dwie nocy moczą/ á potym práſą co nalepiey wygniátáią. A ieśliże chcą ten oley potężnieyßy mieć/ powtore y trzecie/ ták wiele iáko pierwéy/ tegoż tłuczonego Kosacu w tenże pierwßy oley ſypią y moczą/ á potym wyżawßy/ álbo práſą wypraſowawßy/ do niżey opiſánych potrzeb pilnie chowáią/ y vżywáią.

Jny ſposob z kwiátu iego/ Meſue każe wźiąć korzenia Kosacowego funt/ Kwiátu iego dwá funty/ wody z wárzonego świeżego co potrzebá/ Oliwy ſłodkiey/ z dożrzałych Oliwek/ álbo Oleiu Seſámowego/ to ieſt/ z naśienia Logowego/ po dwu funtow/ álbo ileby doſyć było/ á to w Balneum maris/ to ieſt/ w kotle wody wrzącey/ Alembik wſtáwiwßy wárzyć/ przecedźić/ y znowu inego korzenia Kosacowego/ z kwieciem iego/ włożyć pierwße wyrzuciwßy. To y trzeći kroć może vczynić/ iżby był potężnieyßy y mocnieyßy w ſwych ſkutkách.

Drudzy tym ſpoſobem czynią/ biorą oliwy funtow ßeść. Winá białego dobrego pul kwarty/ oliwę trzykroć płoczą w ciepley wodźie/ á potym wodę od niey odlawßy/ Wino leią/ y przydáią kwiá-

tu Mu-

tu Muszkátowego ośm lotow / Cárdámomu / Cytwaru po cztery loty / á w mieyscu cieplym moczą przez ośm dni / dobrze nákrywszy / żeby párá bynamniey nie odchodziłá. Potym wstáwiwszy z naczynim / w ktorym iest / w vkrop wrzący warzą / áż winá wywre połowicá. Toż przecedźić y mocno wyżąć / dopieroż do niego wsypáć Fiolkowego korzenia mialko vtártego dwá funty. To przez ośm dni tákże w cieplym mieyscu moczyć / á potym przecedziwszy y mocno wytłoczywszy / znowu inego korzenia Fiolkowego / tákże wiele iáko pierwey wsypáć / y tydzień tákże moczyć / przecedźić y wyżąć. Toż do trzeciego rázu vczyniwszy / w Balneum maris wárzyć y z Kosácem / á przecedźiwszy y mocno wypráśowawszy / do potrzeb niżey opisánych chowáć.

Przyrodzenie Oleyku z Kwiátu Kosacowego. Mesue.

Z kwiátu Kosacowego Oleiek / vczy Mesua, tym sposobem czyść / iáko z kwiátu Liliowego / Przyrodzenia iest ciepłego y suchego / bárziey niżli Liliowy. Przeto też glebiey przenika / y potężniey rozgrza. Liliowy záś bárziey vśmierza bole y vkłáda. Oley kwiátu Kosacowego wyciera / ściencza / zwarza / trawi / potężnie rozpędza / rosprawuie / rozrzedza / odmiękcza. Tákże y ime tego ziela Oleyki. Dioscorides, Mesue.

Wybor.

Ten naprzednieyszy y nalepszy iest / ktory samego Kosacu zapáchma / iney niemaiąc w sobie obcey wonności álbo zapáchu / táki iest / ktory w Párdzie mieście Pámphiluskim / y w Elidzie Achayskim czynią.

Moc y Skutki.

Zástrupienie ciáłá / po wypaleniu żelázem ognistym / spadza / y wychedaża pomázuiąc.

Wrzody zágnite y smrodliwe wychedaża y leczy.

Máćicznym wszelákim niedostátkom iest pożyteczny. Dios.

Przymioty ogniste / Máćice y Loná białogłowskie leczy. Tenże

Loná otworu ściśnienie otwiera / wolnieyszym czyniąc / zá námázániem. Tákże.

Złote żyłki otwiera máząc / álbo Klistere z niego dáiąc.

Vszu dźwięk y szumienie vśmierzá y vkłáda / z Octem / z Kuta / á z Oleykiem Migdałow gorzkich nápuszczáiąc. Dioscorides.

Zdawną záwźietemu spadku flusow z głowy / iest vżyteczny / nozdrzá nim we wnątrz námázuiąc / álbo go nosem sarkáiąc / ábowiem ie zástánawia.

Slinogorz leczy / gárło nim námázuiąc / álbo go z miodowa syta gárgáryzuiąc. Dios.

Ochrápieniu y zostrzáłości gárłá / płokánie z niego iest vżyteczne. tenże

Swinia wsza / Zielim: Koryándrem. Tákże

Bdłámi iádowitymi strutym / iest lekárstwem / vżywáiąc go przez vstá. Dioscorides.

Vszu bolenie z zimną leczy / puszczáiąc go w nie ciepło. Mesua.

Mocz nád nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi.

Watroby /

Slezíony / bole z zimnych wilgotności vskramia / y wychedaża / rozgrzewáiąc ie.

Nerkom tákże boleiącym iest lekárstwem / námázuiąc nim.

Zyłom suchym pokurczonym dobry.

Podágrykom z zimney przyczyny / iest rátunkiem nieposlednieyszym.

Sciátyce tákże z zimnych flusow czyniąc Kli-

Ochrápieniu. Strutē. Vszom Moczu watrobie śleźienie Nerkom Nerwom Podágr: ścyátyce.

vie
czodō
ácicy.
Złotym żyłkom
Szumō w vszu.
Spadkō záwźietē.
Slinogorz

niac Kliſtery z niego/ ieſt pomoca.

Gruczoły twárde náćieráiąc nim rozpadzą/ á zwłaſzá ná ſuchych żyłách y ná ſtáwiech z ſokiem Cwiklánym zmießány/ álbo z ſokiem czarney kápuſty/ ábo z miodem/ z winem/ y z Rumienkowym Oleiem.

Grucz. ſty rozpadza.

Wole ná ßyi/ nim máiąc/ rozpadza. Taber.

Wolom

Wrzodom w noſie ſmrodliwym/ktore Grekowie Polypum y Ozenam zowią/ieſt rátunkiem/ ábowiem ſmrod ich nietylko odtraca/ ále y goi námázuiąc/ álbo noſem ſarkáiąc. Dios.

Wrzodo.

Żywot purguie y chedoży/ w trunku go vżywáiąc trzećią część kwáterki ná raz.

Żywot purguie

Láyná komuby vſty ßły/ dla zbytniego zápieczenia/álbo záwinienia kißek/záczym morzyſko ćieżkie idzie/ ieſt wielkim lekárſtwem/ trunkiem/ Kliſtera/ y mázánim zwierzchu vżywány.

Łáyná komuby vſty ßły/ dla zbytnie/go zápieczenia/álbo záwinienia kißek/záczym morzyſko ćieżkie idzie/ ieſt wielkim lekárſtwem/ trunkiem/ Kliſtera/ y mázánim zwierzchu vżywány.

Womity ktorym z ścieżkośćia przychodzą/ tylko pálec ábo dwá w nim obmaczáć/ y w vſtá kláść/ ábo go do tych rzeczy przymießáć/ ktore womity pobudzáia. Dios.

Womitż ćieżkim

Flegme w pierśiách y w płucách rozgrzewa/ ćienczy/ rzedzi/ y roſpráwuie/ á przez vſtá ſnádnie wywodzi. Meſua.

Flágmie w pierśiách.

W ſtáwiech y w członkách boleści vśmierza námázuiąc. Tenże.

Artetice.

Swinie wrzody zá vßymá twárde odmiekcza/ tákże námázuiąc nim.

Máćicznym boleśćiom z záżiębienia/ ieſt oſobliwym rátunkiem.

Kurczom/ y

Pokrzywionym ieſt lekárſtwem nim náćieráiąc.

Dychawicznym dobrze go czeſto ćieplo gárgáryzować. Nicol.

Pleurze/ y niezmiernemu kłoćiu w bokách dobry. Taber.

Spánie przywodzi/ ſkronie nim námázuiąc.

Kolice y bárćiu w trzewách/ z źimnych przyczyn/ ieſt rátunkiem/ tak przez vſtá/ iáko przez kliſtere dány. Taber.

Kißki chedoży/ z pitym miodem vżywány.

Odżiębionym członkom vżyteczny/ pomázuiąc ie nim/ álbo w oliwie korzeń ſmáżąc y plaſtruiąc. Plin. Tákże

Od pſá obrázonym/ tenże plaſtr ſtż. Plin.

Smrod z noſá pochodzący oddala/ máżąc nozdrzá/ álbo ſarkáiąc noſe

Szkodźi.

Brzemiennym pániom ßkodliwy/ á bowiem płod z żywotá wyćiąga/ iákokolwiek bądź mázánim/ bądź przez vſtá vżywániem.

A ieſcze ine ſpoſoby czynienia tego oleiu Roſacowego/ v inych Lekárzów/ iáko v Æginety, ktory każe wźiąć korzenia Roſacu tłuczonego/ Aſpálátu/ Oſtryżu wonnego/ káżdego po piąći funtów/ Opoponaku lotow ßeść: Czerwonego Wołowego iezyká/ (Anchuſam Grekowie zowią) cztery loty/ oliwy kwart trzydźieści/ wody piętnaśćie. Przydáią drudzy kwiátu wonnego Situ lotow dwánaśćie/ Szpiki Celtyckiey/ álbo Francuſkiey ták wiele. Te wßyſtko przetłukßy/ cáły dźień moczyć w wodźie/ potym przez piec dni w oliwie. Nákoniec przez godźin ßeść wárzyć/ áż śie wßyſtká wilgotność wodniſta ſtrawi.

Auctaurius do tego przydáie naśienia Włoſkiey wierzby/ pieprzu/ Omanu/ rożney wagi/ á w ſámey oliwie każe to moczyć.

Nicolaus Alexandrinus, połowice tylko tych rzeczy od Æginety opiſánych bierze/ przydáiąc Omanu pierwey w wodźie námoczonego/ y nieco w mocy ſwey zemdlonego. A Opoponak każe moczyć w winie y roſpuśćić. Ale w terćie Łáćińſkim iny ſpoſob pokázuie śie czynienia tego oleiu/ gdźie dźieśięć kwart każe wźiąć oliwy/ wody trzy/ korzenia pachniącego/ oſtrzyżu dwánaśćie lotow/ Omanu łótow ßeść/ Czerwonego Wołowego iezyká cztery loty/ Cynámonu/ Aſi/ álbo Belzuinu/ Szpiki/ káżdego po dwu lotu. To weſpoł vtłukßy/ moczyć w oliwie y w wodźie przez pięć dni ná ſłońcu/ álbo w piecu po wypaleniu/ dobrze naczynie nákrywßy/ żeby namniey párá nie wychodźiłá. Potym ná węgliſtym ogniu/ w ſowitym naczyniu wárzyć/ áż wodá párą wynidźie. A

gdy

gdy przechłodnie / co nalepiey wyżąć / zlewaiąc z fusu co śie podſtoi. Tákowy oley rozgrzewa / odmiękcza / vtwierdza / posila / ściencza / potężnie rozpadza / wyćiera / trawi / zwarza / w głębokośći przenika. A wſzeląkim dolegliwośćiom przerzeczonym iest rátunkiem.

Rozsądek.

WIele iest ſpoſobow czynienia Roſacowego Oleyku: ále ten od Dioſcoryda opiſány iest naprzednieyſzy y nalepſzy / ktory ſámego Roſacu ma zapách. Tego tedy rádniey proſtego vżywáć mamy do potrzeb lekárſkich / niżli wolnymi rzeczámi zápráwionego y zágeſczonego / ktory niema w ſobie żadnego ſkutku Oleiu Roſacowego. Wtore mieyſce ma / ktory Paulus Egineta opiſuie / y tego málo nie wſzyſcy nawiecey w Aptekách vżywáia.

Też to wiedzieć potrzebá / zwłaſczá Aptekárzom / że nie z Roſacu Słowieńſkiego / ktory korzeniem Fiołkowym zowiemy / áni z kwiátu iego / ále z Roſacu ſwoyſkiego / ten Oley ma być czyniony: ktory iednák nie w káżdey ſie Aptece znáyduie. Acz nie wſpomina Dioſcorides / z ktorey cześći ma być czyniony: wſzákoż ſnádnie baczyć możemy / że tylko z ſámego korzenia ogrodnego Roſácu / iáko z tego / ktory ma zapách / á kwiát ſmrodliwy. Ale Meſua wiecey z kwiećia / niżli z korzenia / vczy go czynić.

O Kosacách Leśnych.

Iris Sylueſtris maior

Kosaćiec Leśny / Wiełky.

Gros ſchwertel.

Iris Sylueſtris minor odora

Kosaćiec Leśny / Mnieyſzy wonny.

Klein Feldehimel ſchwertel.

Iris Sylueſtris.

KOſaćiec także polny álbo dźiki / dwoiáki śie náyduie: Jeden ná ſkałách y mieycáſch kámieniſtych / ogrodnemu Roſacu we wſzem podobny / okrom tego / że liſtu mnieyſzego / y wſzyſtek drobnieyſzy y ſubtelnieyſzy / ták w Kłączu / iáko w korzeniu. Drugi ma liśćie ſzerſze y dłużſze / á niżli źiele Mieczykowe / korzeń

Wild Himel ſchwertel.

ćienki / zdrewniały / knodowáty / Ruſy / álbo przyliſowátßym / á bez zapáchu Klacza gładkiego á krotkiego / kwiatu nad ine mnieyßego: zapách máiąc Morelli / z dźiewiáći liſtkow modrych złożony / á po kráiách ku wierzchu żółte ſtryfy máiący.

Mieyſce

Pierwßy / iáko śie naprzod powiedźiáło / roſcie ná górách y źiemiách ſkaliſtych / á pospolicie ná łąkách.

Przyrodzenie

Rozgrzéwáią y ścienczáią w piernßym ſtopniu ná koncu / álbo we wtorym ná początku: á zwłaſczá pierwßy / ktory roſćie ná ſkałách.

Moc y ſkutki.

Pierśiō białogłowſkim.

Bywa Gleiek z mnieyßego Roſacu Leśnego od niektorych / ile z kwiećia czyniony / bárzo vżyteczny / przećiwko ná brznieniu białogłowſkych Pierśi / po porodzeniu / przymiot ogniſty z nich wyćiąga / nim námázuiąc.

Moßnō opuchłym.

Z Moßen / y
Z Jadr Meſkich puchline / z prymiotem ogniſtym wyćiąga.

O inych Roſacách Dźikich.

Roſaćiec pożiemny / abo naniżßy dźiki.

Iris Sylueſtris pumilla. Aliis Chamæiris dicta An Iris Aſtragalitis.

Klein blaw Waſſerſchwertel.

WJele śie inych znáyduie Roſacow dźikich / ták brónatnych / iáko kwiatu żółtego: ále málo nie wßytkie ſą iednákich ſkutkow: wßakoż nie ták poteżnych / iáko ogrodne.

Miedzy temi znáyduie śie Roſaćiec pożiemny / ktore° śie wyobrá-

żenie

żenie wyssżey od nas położylo. Ten miedzy ine bywa poczytány / listu dáleko od inych mnieyssżego y wężssżego / Klącza ledwie ná dłoń álbo ná kroczek zwyss / y dáleko krotssżego / á nizli liśćie iego / ná których kwiatki nie iedne po drugich / iáko v drugich Kosacow idą / ále tylko ná sámym wierzchu Klącza zosobná każdy ná swym prącíku wyrasta. Te máią zapách iákoby Sliwá doyźrzála / także y bárwy nie iákokolwiek Sliwobrónatney / álbo brónatno Fiołkowey / iedno dobrze wężssże nizli Kosacu pierwssżego. Jednák kssztaltem są sobie podobne / á ku dołu odwiesistssże. Korzonki we dwoy nasob ćienssże nizli máły pálec / z wierzchu Lisowáte y rumienne / we wnątrz białe / twárde / smáku ostrego y vstá rozpalaiącego.

Mieysce

Ten Kosaćiec bywa pospolićie w ogrodách sádzony / we Włossżech / także y w Niderlándzie / we Fráncyey / w Niemcech. Kwitnie w Máiu / ná zime liśćia ostrada / znowu odrasta ná Wiosne.

Przyrodzenie

Jest przyrodzenia gorącego w trzećim skopniu / skutkow tychże ktorych są inne Kosace.

Rozsądek.

Hermolaus Bárbárus rozumie bydź ten Kosaćiec Słowieńskim Kosacem: ále sie bárzo y spiośnie myli / co sie snádnie baczyć może ze kssztaltu y z opisánia oboiego.

Kosaćiec Dźiki Kwiátu Zołtego.

Iris Syluestris.
Lutea.
Iris Paluſtris
Lutea.
Pſeudoacorum.

Gel Lilgen.
Trachen wurtz
Acker wurtz.
waßer schwertel.
Gel waßer gilgen.

KOsaćiec płonny kwiátu żółtego/ ktory drudzy żółtym Kosacem wodnym miánuią. Drudzy fałßywym y omylnym. Jni Koińſkim korzeniem: Liście ma prawdźiwego Kosacu podobne/ ieno dłużßе y wężßе. Ziobrá álbo grzbietu z obu ſtron wyniesionego. Kłącza gładkiego/ nic rożnego od Kosacu własnego/ dwułokietny/ ná tym bywa kwiecia niemało żółtego/ iáko ná inych Kosacách. Tylko że liſteczki ma v wierzchu małe y drobne farbnie mienionych iáko v własnego Kosacu kwiećie/ ále żółte. Jednák iákożkolwiek kwiátu Kosacowemu iákimiś znakámi/ zda śie bydź podobny/ z ktorego potym ſtrącze trzy gránowite pochodźi miąßße/ w tym wiele naśienia płáſkiego/ iakoby zgniecionego/ równego rzedámi wedle śiebie położenia/ chrzeſtkowátego/ wietßego á niżli Szocowice źiárná. Korzenia niemálego/ długiego/ knodowatego/ náukoś w źiemie pochodzącego. álbo poprzec przy ſámym wierzchu źiemie zmárſczonego koſmatego/ á bez zapáchu/ ná wyſkoczkách rozdźielone/ blado rumienne/ ſmaku cierpkiego y ściągáiącego álbo ſtwierdzaiącego.

Mieyſce

Ná mieyſcach bagniſtych y łąkach wilgotnych poſpolićie roſćie/ nie tylko w obcych krainach/ ále y w naßych obſićie/ w Litwie/ w Ruśi/ w Żmudźi/ na Podolu/ na Pokućiu/ ꝛć. w Maiu y w Czerwcu poſpolićie kwitnie.

Przyrodzenie.

Ten Kosaćiec/ iáko niektorzy twierdzą/ ieſt przyrodzenia ſuchego we wtorym ſtopniu/ á málo rozgrzewáiącego/ á iáko chcą niektorzy chłodnego. Stwierdza y záwściąga ſwą cierpkośćią/ Fuchs. ściencza/ vtwierdza/ rozpráwnie y rozgania Matthiol.

Moc y ſkutki.

Czerwońce. Czerwona niemoc y ine biegunki záſtánawia/ korzenie iego wárzac/ á ineie go piiąc. Albo z woda proch korzenia iego dáiąc po puł łotá pić. Fuchs.

Vpławy Vpławy Białogłowſkie záwściągaiąkże go przerzeczonym ſpoſobem vżywáiąc. Toż czyni ſok z korzenia iego.

Toku. Krew zkadkolwiek płynącą záwściągaiąc go piiąc go/ álbo iákimkolwiek inym ſpoſobem vżywány. Twierdzą niektorzy/ że toż czyni noßąc go ná golym ćiele.

Mozgu y Żył ſuchych wßelákim niedoſtátkiem ieſt vżyteczny. Matth.

Mozgu Żyłō ſuchym.

Rozſądek.

Stárodawni Aptekárze Tátárſkim źielem ten Kosaćiec názywáli/ y miáſto onego/ iego vżywáli w lekárſtwách/ nie bez wielkiego błędu. Bo ácz poniekąd cześći może mu bydź podobny kßtałtem/ ále ſkutkámi by namniey. Y ſtąd niektorzy zowią go po dźiśieyßе czáſy fałßywym źielem Tátárſkim/ iáko y Łácinniey Acorum falſum. á Grekowie Pſeudo Acorum. Z náßych też niektorzy miánuią go Koińſkim korzeniem/ od podobieńſtwá. Niektorzy Mieczykiem Leśnym/ álbo płonnym Żoltym.

Kosaćiec żołto rożmáitych farb.
Iris lutea variegata.

Kosaćiec dwákroć kwitnący.
Iris biflora Lusitanica. Astragalites Aetij.

Kosaćiec Kálcedoński.
Iris Chalcedonica maior variegata.

Náydują śie ieszcze inne cudzoźiemskie Kosace / iáko Lusitáńskí dwákroć do roku kwitnący: Kosaćiec Kalcedoińskí / Kosaćiec żółtorozmáitych barw / y inych niemálo. Tych przyrodzenia y skutki że śie do pierwszego ściągáią / tu istności y mocy ich opisáć baczyliśmy rzecz niepotrzebną.

Kosaćiec wodny álbo płonny.

ROZDZIAŁ II.

Spatula frendita Xiris.

Wandtleußkraut.

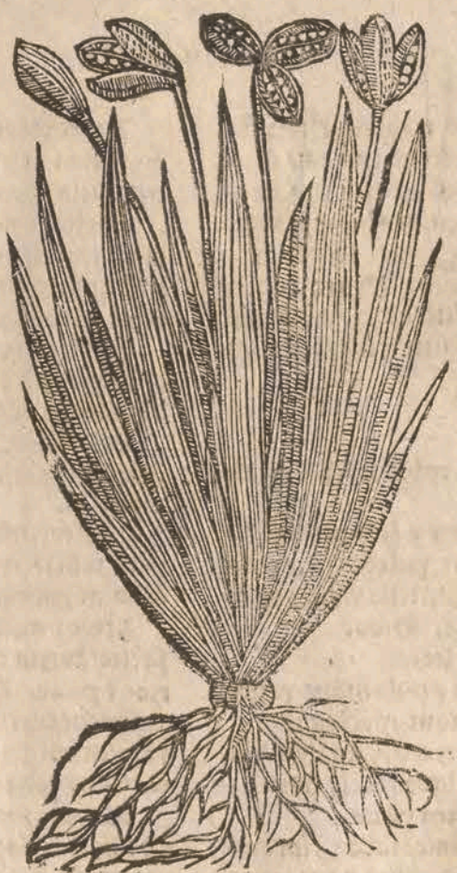

KOsaćiec wodny álbo śmrodliwy y płonny / ma liśćie podobne drugim Kosacom / ieno troche ćiemnieyßey zieloności / do tego ßerßе / á ku wierzchu záostrzone y śpiczáśtße / z ktorych środku pręt iáko w drugich Kosacách dosyć migßy / á wzwyß ná

lokieć wyraſta / puſczáiąc z śiebie gáłąſki w wierzchu / tych kwiećie żółte / po ktorych okwitnieniu trzy grániſte ſtrączе wyraſta podobne ſtrączu Piwoniey ſámice : w tych naśienie ná kſztalt bobowego / okrągłe / płaſkáte / rumienne / y oſtro gorzkie / korzeń doſyć miąższy / podługowáty / á geſto knodowáty / iáko koński korzen / bárwy liſowátey / wiele odnóżek od śiebie nie bárzo ćienkich wydáiąc.

Mieyſce.

Roſćie w wodźie / w ſtáwiech / y przy groblách w bágniſtách / Jeźiorách ſtoiących ná mieyſcách wilgotnych.

Przyrodzenie.

Galenus w śiodmych kśiegách o źiołách pißе / że ma w ſobie czaſtki ſubtelne y przenikaiące / przyciągáiąc / rozpráwuiąc / á znácznie wyſuſzáiąc y rozgrzewáiąc / á to w trzećim ſtopniu / zwłaſczá korzen / á ieſcze wiecey naśienie iego. Ták / iż żuchánе vſtá y ięzyk rozpala / do tego rozśiekuie / otwiera potężnie / wyćiera y rozpráwuie.

Moc y ſkutki.

Tego źiela bárzo rzadko przez vſtá vżywamy / dla przykrego ſmrodu iego.

Moczu. Naśienia iego puł quinty co záważy / w iákimkolwiek trunku biorąc / mocz potężnie wywodźi y żenie / to korzeniu iego drudzy przypiſuią. Przeto moczu z ćiężkośćia y kápániem odchodzącemu / ieſt wielkim rátunkiem z miodem go piiąc. Dios. Gal.

Pokurczonym. Pokurczonym /

Przepuklym /

Sciátyce Sciátycznym / y w biodrách bolenie ćierpiącym. Tákże

Biegunkom. Biegunkom białym y żołtym / ieſt lekárſtwem pewnym / pułtorá ſkrupułu korzenia iego / z Mußkátella álbo z miodem pitym vżywáiąc. Dios.

Ránom w głowie. Rány ná głowie leczy /

Kośći potłuczone y połamáne w głowie ſpáią. Odſzczepione wyćiągáia.

Wzroku. Wzrok mdły á bárzo oſtábiały / dla zbytnich zimnych wilgotnośći / posila z korzenia proch z winem piiąc.

Poſtrzałom. Poſtrzały ták z rußnice iáko y z łukow. Trzaſki / Szkłá / Darnie / y ine rzeczy w ćiele ukwiące / bez wßelákiego bolu wyćiąga / iáko y mieczyk / przydawßy do tego miedźiánego wyrzyſku / ábo piány miedźiáney / trzećia cześć / á piąta prochu z korzonkow Centuryey / to miodem záczyniwßy plaſtrowáć. Dios.

Ktoregokolwiek członku ośćiekłość / z ogniſtym przymiotem / roſpadza korzen tego źiela z octem plaſtrowány. Dios. Ośćiekłośći.

Sleźione nábrzmiáłe y twárdo zmiękcza y trawi / z octem naśienie tego źiela puł quinty piiąc / y zwierzchnie námázuiąc álbo plaſtruiąc. Dios. Gal. Sleźienie.

Kroſty y świerzb z ćiáłá ſpadza / y ćiáło zwierzchu chedoży / ſokiem tego źiela á miodem náćieráiąc. Kroſtom.

Dymienice twárde / w dymionách / y pod pachámi rozgánia. Plin: lib: 21. capite 20. Dymienicom

Pluſkwy trąci y morzy / ſokiem z tego źiela wßyſtkiego / ſćiány y łożá máiąc álbo nápuſczáiąc. Pluſkwy trąci.

Żywot wychodzą / rownie iáko Roſáćiec / korzen mocząc w winie / álbo wárząc y piiąc. Durant. Żywot chedoży.

Suchotnym vżyteczne źiele / piiąc go z kożim mlekiem / bądź prochem / bądź wárzony korzen. Suchotom.

Wrzody świnie álbo żołzá zá vßymá y po ßyi roſćiągnione / tymże ſokiem námázowáć dobrze / álbo wßyſtkim tym źielem plaſtruiąc. Wrzodom świnim.

Lißáie ná ćiele ſpadza ſokiem ze wßyſtkiego źiela wyżętym námázuiąc. Lißáiom

Podágrykom ieſt niemálym rátunkiem. Podágrom

O Zielu Tátárskiem / Rozdźiał 3.

Acorum & Acorus verus. Piper apum

Kalmus acker wurtz.

ZJele Tátárskie iest to / ktore Łácinnicy właśnie Acorum zowią / Liśćia Kosacowemu podobnego / ieno węższe y dłuższe / własna wonność korzenia swego záchowuiąc. Korzen podobny Kosacowemu / także gęsto knodowáty y faldźisty / ktory nie prosto w głębią ziemie / ale poprzec pod sámym wierzchem śie rozpuszcza / od spodku gęsto włośkowaty álbo włocháty / wdźięcznie pachniący / Biáláwy / smáku ostrego / á iáko Galenus dokłada / troche gorzkiego. Ten dwoiáki śie znáyduie iako ine źiolá / Sámiec y Sámicá oboie iednákiego liśćia. Sámiec troche przyrumiennieyszym ma korzen / Sámicá biały. Tá kłącze / álbo pręt ma gładki / od ktorego w sámym wierzchu róśczki pochodzą / ná ktorych kwiát rzędse Leszczynowey álbo Olszowey nieiáko podobney wyrasta. Y przeto Theophrastus Tátárskie źiele kładźie miedzy te źiolá / ktore záraz z nasieniem kwiát miewáią.

Mieysce / Wybor / y Czás.

Naprzednieysze y nawybornieysze miedzy inemi / ktore w Pońćie rośćie / álbo w Kolchis, przy Rzece Phasim rzeczoney / ná mieyscách wilgotnych. Wtore mieysce ma / to co śie w Gálácyey znáyduie. Trzećie co w Krećie / w Polszcze / w Niemcech y ná Podolu. Ktemu przodek ma / gęste / białe / zupełne / nie sprochniáłe / wonne / od czerwiu nie wytoczone : Do trzech y do czterech lat w swey mocy może bydź chowány. Plin.

Przyrodzenie y czás.

Tátárſkie Ziele ieſt cieplego przyrodzenia y ſuchego / w trzećim ſtopniu / iáko Dioſcorides, Galenus, Plinius, y ini piſſą / rozrzedza / rozprawuie / otwiera / wywodźi.

Ná początku látá / tego ziela korzeń / ma bydź kopány / á z włochácin co nalepiey ochedożony / y ná ſloncu dla wilgotnośći ſwey ſuſzony / liśćie iego bárzo małego ieſt vżytku.

Moc y ſkutki.

Do leKarſtw wchodźi.

Korzeń tego ziela tylko do lekarſtw bywa od nas vżywány / á nie do potraw / iáko Tátárowie dla ćieleſney żadze / ktorzy nietylko ſurowego z chlebem / ále też miáſto iárzyny wárzonego vżywáią.

Wątrobie.

Wątrobę záźiębiona oſobliwie rozgrzewa / wárzac korzenie w wodźie / do wywárzenia trzećiey cześći / á te wodę ráno y ná noc przez kilká dni piiáć.

Bokom bolentu.

Bolenie bokow zroſpieránia zwietrznośći / wewnątrz záwártymi. Tákże

Morzyſku.

Gryzieniu y morzyſku wżywoćie / z wilgotnośći álbo z wietrznośći zimnych / też wodę ráno y ná noc ćieplo piiąc / roſpadza.

Nárwániu członká.

Nátárgnieniu / nárwániu / ktoregokolwiek członká w ſwym ſtáwie / leczy / náparzáiąc go tą wodą / ábowiem ſuche żyły posila / vtwierdza y vmacnia.

Kurczo.

Kurcze / y członkow pokrzywienie roſpraſza y leczy / też wodę piiąc / y vlomnośći náparzáiąc.

Przepukłym.

Przepukliny leczy / Tátárſkie ziele wárzone / Trunkiem vżywáne. Ktemu / kąpánie y náparzánie z niego czyniąc / y ſam Korzeń plaſtruiąc.

Vſzkniony m

Vſzknionym od weżá / y od inych beſtyi iádowitych / Sok z Tátárſkiego ziela korzenią / z winem ſtárym mocnym pić dobrze.

Mieśćeczney.

Mieśćeczna chorobę białogłowſką wzbudza / kąpánie po pás z niego czyniąc: ábowiem żyły otwiera.

Z ſámego korzenia tákże czopek vſtrugány / á w otwor łoná wprawiony / toż czyni. Tákże też wárzony z Kopytnikiem / á z Bożym drzewkiem w winie / ráno y ná noc ćieplo dobrze go pić / korzeniem iego tákże wárzonym / łono ćieplo obkładáiąc.

Máćicy.

Bolećći máćiczne vkłáda /

Záźiębłą rozgrzewa / mdłą posila / toż czyniąc.

Łożyſka

Łożyſko pozoſtáłe po porodzeniu wywodźi / tymże łono wßytko / y otwor iego náparzáiąc.

Moczu

Moczu ćiężkiemu puſzcżániu / ábo nád przyrodzenie zátrzymánemu / ieſt oſobliwym lekárſtwem / wárząc go w wodźie do wywrzenia trzećiey cześći / á te wodę przez trzy dni piiąć. Dios.

Máćicy.

Toż też boleśći w máćicy / z zimnych wietrznośći / odpadza.

Oczom.

Oczu zámierzknienie y záćmienie odpadla / Sokiem ie tego ziela pomázuiąc: Tákże y ſuche piiąc ná czczo. Gal. Plinius.

Śleźiony.

Śleźiony zátwárdźiáłość odmiękcza y leczy / tákże y Wątroby / vżywáiąc go / bądź w cukrze czynionym / ábo y w miodźie ſmażonym / bądź trunkiem vżywány / wárząc go w miodowym occie / á ná czczo y ná noc piiąć. Zwierzchu też nim náparzáiąc bok lewy / álbo plaſtruiąc / dobrze czyni. Gal.

Vſtá zapách.

Smrod z vſt pochodzący / y czuchnienie przykre odpadza / á zapách wdzięczny dáie / ſam korzeń gryżony y żuchány.

Káßlu

Káßel z Flusow zimnych záſtánawia wárząc go w wodźie / á páre ćiepłą przez liiek vſty w ſie puſzcżáiąc: Polewkę też iego ráno y ná noc ćieplo piiąc. Tákże rocukrze ſmażone° często vżywáć dobrze.

Żołądku

Żołądek záźiębiony rozgrzewa.

Trzew ō

Tenże z flágmy wychedaża / wyćiera / posila / y vtwierdza / tym ſpoſobem: Wźiąć ziela Tátárſkiego / Gálgánu / Cynamonu / káżdego po czwierći łotá / ieśli tylko ná raz / á to w winie Piołynkowym wárzyć / y ná czczo pić. Álbo Siekánkę z niego y z Pieprzu vkrażáć / á po pułtory quinty ná noc bráć / y winem popić dobrym.

Trzewá

Trzewá záźiębione ták iuchá rozgrzewa / vżywáiąc iey trunkiem. Toż

Wietrznośći około Śleźiony záwárte roſpadza. Meſuą.

Párálżu.

Jezykowi Párálżem náruſzonemu / y ćieſzko mowiącemu / ieſt wielkim rátunkiem / czeſto ćieplo iego iuchą płocząc y gárgáryzuiąc. Tákże ią też ćieplo piiąc. Też korzeń Tátárſki ſam / álbo z Muſzkátowym orzechem máſtykuiąc / y

pod iezy°

pod ięzykiem trzymáiąc.

Bielmo spadza

Bielmo z oczu ściera tym sposobem: Wźiąć źela Tátárskiego / Soku kopru Włoskiego / káżdego zárowno / temu dáć ták długo stáć ná iárkim słońcu / áż wilgotność wszystká wyschnie. Potym przydáć miáłko vtártey czarney Helenki / y zwárzyć / á przecedźiwszy wnaczyniu Miedźiánym chedogim / do potrzeby chowáć / y potroſe tego w pioro biorąc ná bielmo w oczy puszczáć.

Krorym mußki / álbo Páiączyny / álbo iákiekolwiek ine ćienie / przed oczyma látáć sie zdádza. Co pospolićie bywa ze mdłości wzroku Toż przerzeczone lekárstwo bárzo ieſt vżyteczne.

Pechyrzowi

Pecherzowe choroby / y dolegliwości wszeláke / Sok piąc z korzenia Tátárskiego źiela leczy. Toż czyni / w wezełku drobno go pokráiawszy / á moczony w piwie. Abowiem zaźiębienie Pechyrzá rozgrzewa / trunkiem piwá tego vżywáiąc.

Moſnis

Z moſen meſtich puchlin wypadza / wárząc / y co naciępley plaſtruiąc.

Twárdości rozpadza.

Twárdość y ociekłość wszeláka ná ćiele / z źimnych wilgotności zgromádzona roſpadza / iucha iego ćieplo náparzáiąc / chuſtámi álbo płáty pilśniánymi w niey moczonymi przykłádáiąc.

Vrázom

Vrázom / potłuczeniu / proch Korzenia iego / co czwierć łotá záważy / z kwáterką miodu pitego vżywany / ieſt lekárſtwem.

Pczoły zátrzymawa.

Kdie pczoł nie wykrádáią sie z swych Vlow / y indźie sie nieprzenoſą / gdźieby náć źiela Tátárskiego w vlách byłá záwieſzona miedzy nimi. A przeto go Apuleius zowie Piper Apium / to ieſt: Pczelnym Pieprzem.

Żołtey niemocy

Żołtą niemoc leczy / wárząc korzeń / w ktorego pólewce cerwona Cieciorke wárzyć / y choremu dáć ieść / á te polewke pić. Tylko żeby goraczki nie było. ktora ieśliby nie gwałtowna byłá / tedy tylko kąpánie álbo obmyćie z tego źiela może czynić. A gdźieby więc zpotrzebe korzenia być niemogło / tedy iegoż prochu / ile być może / wźiąć / á w worku álbo w wężle do kąpieli włożyć / máło przed weściem do niey. Gdźieby go też mogł dostátek mieć / tedy wźiawszy go niemáło / w wodźie wárzyć / á w tey potym chorego / dobrze zewſzad okrywszy / kąpáć / żeby sie pocił: ábowiem tákowy pot osobliwie wyćiąga żołtość z ćiáłá. Też z kąpiele wyſzedſzy / ieśliby sie w niey / álbo nád iey pára chory pocić niemogł / w pościeli go nákryć co nálepiey.

Wgmáchu powietrze osobliwie chłodźi / czásow gorących / po źiemi liśćie rośćiłáiąc / á woda źimna pokrapiáiąc.

Pierśiom

Bolenie ćieſkie w Pierśiách / Syrop álbo wodá z wárzonego / Trunkiem vżywána vkłáda.

Zebom

Zębom boleiącym ieſt lekárſtwem / wárząc go z Jágodámi Jálowcowemi w wodźie / przylawszy troche octu winnego / á tym ćieplo y czesto vstá płokáć.

Dychawicy.

Dycháwice y dußność w pierśiách leczy / korzeń w pieym miedzie / álbo w wodźie / cukrem oſłodzoney / wárzony. To vſtáwicznie ćieplo piąc / ábowiem wilgotności źimne y lipkie w żołądku y w Pierśiách rozgrzewa / roſpráwuie / rzedźi / y śnádnie charkániem wywodźi.

Sercu mdłemu

Serce mdłe poſtła / zprzednimi Cynámonem / á z winem białym ſtárym korzenną / porániu y ná noc ciepło piąc.

Żołądku

Żołądek źimny rozgrzewa.

Apetit czyni.

Chęć do ieśzenia czyni / Prochu źiela Tátárſkiego z Piołunkowym winem vżywáiąc.

Mechyrzowi

Piwo pośilny pokarm ćiáłu dáie / w ktorymby korzeń iego miáłko vtłuczony w woreczku był moczony.

Wietrznościom

Toż Piwo Mechyrz záźiębiony rozgrzewa.

Zásinialości

Wietrzności w ćiele záwárte roſpadza / y odmiátaniu pozbywa / gryząc go / álbo iuche z warzonego piąc.

Bládym cerę dáie

Zásinialości z zbićia álbo z potłuczenia roſpadza / Chuſte álbo gębke w ćiepley iuſze iego maczáiąc / y mieyſce zásiniałe náparzáiąc.

Liśáiō

Bl. dym Cere cudna y rumienno czyni / iákimkolwiek ſpoſobem vżywány.

Liśáie ſpadza / obmywáiąc ie woda / álbo iucha iego / y prochem tego záraz poſypuiąc: álbo ie też máśćia namázuiąc / do ktoreyby Proch tegoż korzeniá był przymießány. Też iuchá z wárzonego / álbo wino / z ktorymby było przyprawione / niepomału do tego pomaga piąc.

Zadza y chćiwość ćieleſna do Venną pobudza / iákimkolwiek ſpoſobem vżywány.

Miodek.

Czynią Miod kwáśny / álbo Ocet miodowy / z miodu / z octu / á z korzenia źiela Tátárskiego / przećiwko Watrobie y Slezionie / z oźiębłości zátwárdziáley / tym ſpoſobem: Biorą korzenia Źiela Tátárskiego ochedożonego funt / á przetłukszy z hrubá / mocza przez try dni y trzy nocy w mocnym Occie winnym. Czwartego dnia przy wolnym ogniu wárzą / áż trzećia cześć wywore. Potym przecedźiwszy przydáią Miodu chedogiego ile potrzebá / y ták długo znowu wárzą /

miod

miod ſymuiac/ áż wſzytek ocet wywre: ktore° miodu przećiwko pomienionym niedoſtátkom ſleżiony y watroby/ káżdego dniá ná czco co dwá loty záważy/ to ieſt/ lyżek dwie/ z iucha tegoż ziela Tátárſkiego vżywáć dáią.

Syropus de Acoro.

Syrop

Syrop z Tátárſkiego ziela tym ſpoſobem ma być dżiáłány/ iáko z inych żiol/ Korzenia iego z funt wżiawſzy/ drobno pokráiáć/ y przetluc/ wárzyć áż do połowice wywre/ przecedżić. Cukru ſpotrzeb według vpodobánia przydáć/ znowu wárzyć ſymuiac/ áż do zgęſzczenia ſyropu. Cynámonu tákże według vpodobánia przydáć/ y doprzerzeconych potrzeb chowáć.

Watroby/ ſleżonie bolesczym.

Watroby y Sleżiony bole vkłáda/ po dwu lyżkách ná raz go biorąc/ poránu ſámego ábo z iucha iego. Wino też wktorymby było wárzone/ ieno bez goraczki toż czyni.

Żołądkowi y pierſiom.

Żołądkowi y Pierśiō záżiębionym bárzo vżyteczny.

Zámulenia w wnetrnośćiách pomienionych otwiera.

Moczu

Moczu nád przyrodzenie zátrzymánemu ieſt lekárſtwem/ ábowiem go pędząc ſpiesznie wywodżi.

Miesczney

Mieśieczno chorobe záwśćiagniona Pánom wzbudza.

Dyſtillatum Acori.

Wodká álbo Diſtyllatum Tátárſkiego Zielá.

Tych czáſow czynio wodke álbo Diſtyllatum nietylko w Aptekách/ ále y nabożne białegłowki y Gozzalnice/ z Tátárſkiego Ziela/ ieno rozno/ iedni w winie/ drudzy w Gorzálce go moczac/ iedni ſámo tylko/ drudzy z przydánim inych żiol y korzenia. Tá vżyteczna tym wſzytkim wnetrznym niedoſtátkom przeczonym/ ſkromnie iey ná czczo vżywáiąc.

Conditū Acori.

Przyprawá w Cukrze/ álbo w miedżie.

Ziele Tátárſkie rozmáicie bywa przyprawione/ y rozmáitym ſpoſobem vżywáne/ w pomienionych przypadkách: w Soku/ w polewce/ w Syropie/ w Cukrze/ álbo w miedżie ſmáżone/ Tákże y ſáme przez ſie gryżione. Przyprawuiąc go w Cukrze álbo w miedżie/ tym ſpoſobem/ iáko Imbier ábo Oman.

Żołądkowi zimnemu/ y wtrawieniu Potraw oſtábiálemu bárzo ſłuży.

Apetit czyni.

Chęć do iedzenia wzbudza.

Vſtom wdzięczny zapách dáie.

Zámulenia w wnetrznośćiách otwiera.

Zámuleniu.

Mozgu.

Nerwō

Mozgu y Nerwō doległiwośćiam z zimnych Fluſow pochodzącym/ ieſt bárzo vżyteczny. Meſua.

Moczu

Moczu nád przyrodzenie zátrzymánemu.

Mieśieczney

Mieśieczney tákże chorobie nád zwyczay záwśćiagnioney/ bárzo vżyteczny/ iedząc.

Vnguentum de Acoro.

Máść z Ziela Tátárſkiego.

Sleżenie zátwárdżiáley.

Máść z Tátárſkiego Ziela/ ná zátwárdzenie Sleżiony y Watroby/ tym ſpoſobem może być dżiálána: Wżiąć Soku z korzenia Tátárſkiego ziela z pułtorá Funtá/ Oliwy trzy loty/ octu winnego kwartę/ Ammoniaku cztery loty/ Serápinum dwá loty. To wſzytko przez noc w wolnym occie winnym moczyć/ potym przydáć korzenia Ziela Tátárſkiego/ co na mieley vtártego/ ileby było potrzebá/ á weſpoł co nalepiey vmieſzawſzy/ ta máśćią práwy y lewy bok náćierać. A gdżieby chćiał plaſtr mieć/ przydáć woſku do tego ile potrzebá.

Exēplū ex Acoro.

Plaſtr z Tátárſkiego Ziela.

Plaſtr bárzo vżyteczny/ może być też czyniony z tegoż korzenia/ tym ſpoſobem: Wżiąć korzenia Diptanowego ile ſie podoba. To miáłko vtluc/ y z Oliwą záczynić/ że będzie kſztałt plaſtru. Ten bárzo vżyteczny bywa.

Lámániu wgoleniách.

Lámániu w goleniách.

Rázom.

Rázom ztluconym.

Nerwō wchodżi do plaſtrow.

Odbićiu ćiáłá od kośći.

Zyl ſuchych odgnieceniu.

Wchodżi też do głownych plaſtrow/ ſam korzeń/ wárząc w winie z naſieniem Opichowym/ y chebdowym/ to piiąc ráno y ná noc.

Puchliné z ćiáłá wywodżi.

Puchliznie.

Rozſądek.

Mylili ſie niepomału ſtárzy Aptekárze/ ktorzy Koński korzeń Pſeudoacorum Lácinnicy zowią/ o ktorych ſie przed tym rozdżiałem powiedżiało/ zá iſtotne Tátárſkie Ziele rozumieli. Tákże też Gálgan.

ROZDZIAŁ III.

Meu, & Meum.
Anethum.
Syluestre.
Anethum tortuosum
Fœniculum Porcinum.
Atalāticum Meum.

Beer wurtz
Baer wurtz
Hert; wurtz
Eber wurtz.
Beeren Dill.
Beeren Fenchel.
Haus marck.
Multter wurtz.
Wilder dill.
Beer mutter wurtz.

Leśnik ma liśćie y pret / Koprowi swoyskiemu álbo Hányżowi podobny / tylko náć grubßa / wietßa / á wiecey Gromowemu źielu podobna / Pret ná dwá łokćiá zwyß / ktore° w wierzchu cienkie y drobne ßypułki w krąk rostoczone / ná kßtalt Cienika / iáko v Kopru Włoskiego y swoyskiego : Ná tych kwiatki białe drobne / iáko ná Anyżu / Czerwcá y Lipcá kwitnie : Naśienie ma węgliste / iako Kopr álbo kmin / tylko wietße y pachnące : Smáku ostrego y gorzkawego. Korzeń z wierzchu czárnawy / we wnątrz biały / cienki / podługowáty / odnożysty / y sam y tam wzdłuż y wßérz rospuszczony. Bárzo wonny / smáku także iáko y Naśienie ostrego / Jezyk szczypiąc / y vstá rospalaiąc.

Mieysce y czás do bránia.

Rośćie nietylko w Hißpanicy y w Máć. doniey / iáko Dioscorides pißę / ále w tych krainách naßych ná górach y Págorkách / słońcu otworzystych / znáyduie śie obfićie. Pod Jesień ma być kopány / albo rádniey gdyby poczynał kłącze wypuszczáć. Może być chowány do dwu lat / nie vtrácaiąc swey mocy y pory.

Przyrodzenie.

Oleśnik / iáko Dioscorides, Galenus, Egineta, y ini Ziolopisowie stárodawni pißą / iest przyrodzenia w trzecim stopniu rozgrzewáiącego / á we wtórym wysußáiącego. Korzen iego nacze-

ściey do

ściey do lekarſtw wchodzi / máiąc moc roſprawowánia / rozgrzewánia / trawienia / y otwieránia. Naſienie tákże iego rozgrzewa y wyſuſza / ktore do niektorych lekarſtw wchodzi / ale nie tak czeſto / iako korzenie. Náci niekiedy do kąpiele y do nápárzenia vżywamy. Kwiát żadnego vżytku nie ieſt.

Moc y Skutki.

Nerkom Pechyrzowi. Nyrkom y Pechyrzowi zámulonym / korzenie w winie álbo w wodzie wárzone / tákże y ſuche / miálko vtárte / piiąc / otwiera / Flágmę z nich wywodzi moczem / y bole vśmierza. Dioſcorides.

Moczu. Moczu ćieżkiemu puſczániu / tymże ſpoſobem vżywány / ieſt oſobliwym rátunkiem.

Żołądkowi. Żoládek żimny / y wietrznośći pełny / rozgrzewa / wiátry w nim vkłáda y roſpadza.

Wietrznośćiom Rzygánie czeſte y grube záſtánawia.

Żoládká bolenie z wilgotnośći żimnych wnim bedących / vſkramia.

Kolice Kolice y dárćiu w żywocie / y w kißkách / z żimnych wilgotnośći / tenże trunek vkłáda.

Máćicy Máćiczne dolegliwośći wßelákie / z żimnych przyczyn / vſkramia / poránu y nánoc / wyżßey pomienionym ſpoſobem / vżywány. Też w nim ſie kąpiąc / álbo páre w łono puſczáiąc. Toż czyni

Ciężkiemu puſczániu moczu. Rzezáwicom dźiećinnym / z zátrzymánia moczu / álbo z ćießkośći odbywánia ktoreby były / ieſt wielkim á prędkim rátunkiem / wárząc go z Komonicą / z Rumnem y z Pietrußką / vwierćieć / Oliwy przylać / y tym łonko áż do ſámych moßenek ćieplo okłádáć.

Wątroby y ślezienie. Watroby y Sliezíony zátwárdźiáłość / z zámulenia y z zátkánia / odmiękcza y otwiera / z korzenia wárzonego ſuche piiąc: wßáko bácznie ma być vżywány: Lećie z woda ludźiom młodym: w Zimie z winem Plat.

Żołądku Żoládek mdły / y do trawienia gnuśny / poſiła / y ſpoſobnym do powinnośći czyni / táż nim náparzáiąc / iáko z Koprem włoſkim vżywáiąc. Abowiem rozgrzewa / y wnętrznośći w nim roſpadza.

Mieśiecznej Mieśięczna chorobę Pániam wzbudza / y wywodzi / á to nietylko przez vſtá iákimkolwiek ſpoſobę vżywány / ále też nád wárzonym korzeniu iego ſiedząc / pare przez liiek wotwor łoná puſczáiąc.

Od gádźiny odbrájonę. Od Gádźiny iádowitey vkąßonym / iákimkolwiek ſpoſobem vżywány / bądź zwierzchu plaſtrowány / bądź trunkiem vżywány / ieſt wielkim lekárſtwę / y przeto do Dryiakwie też wchodzi.

W członkách bolenie. Bolešći w członkách / w ſtáwiech / z żimnych Fluſow Flegmiſtych / tak przez vſtá vżywány / iák zwierzchu przykłádány / nim ie náparzáiąc vśmierza.

Wydymánie w ſtolcu. Wydymánie w ſtolcu z żimney przyczyny leczy / Proch korzenia iego z naśieniem Kopru Wieſkiego / w Trunku Polewki iego / vżywány. Toż náć iego w winie wárzona czyni / nád nia ſie náparzáiąc. A potym czopek z prochu korzenia iego z miodem vczyniwßy w ſtolec wprawić.

Konfekt

Electuarium. Może Konfekt z niego wdźięczny y vżyteczny być vczyniony / tym ſpoſobem: Wźiąć część korzenia Oleśnikowego ochędożonego / Miodu chędogiego wetroy naſobi To ſpołem co nalepiey vmießáć. Służy

Żołądkowi. Żołądkowi oſłábiáłemu / z żimnych przyczyn.

Kolice Kolice y grizieniu w żywocie z wietrznośći żimnych.

Máćicy. Máćicy záduſzoney / y wzgore wſtąpioney.

Nerwō. Nerwom boleiącym.

Spadkō z głowy. Spadkom z głowy ná dol ściekáiącym / vżywáiącego Konfektu ták wiele ná raz / iáko Káſtanowy Orzech / poránu.

Piersiō y płucō. Piersi y Płucá zátkáne / y flágmą geſtą á lipką obćiążone / tenże Konfekt wychędaża / ná czco vżywány.

Mlekā obfitość Krowam dáie / w paßy go dáiąc: Z ktorego koſtowne ſyry y bárzo ſmácżne bywáią. Tab.

Jadem zárážonym / korzeń miálko vtarty / kwinte álbo pultory / z białym winem ćieplo dáć pić / ieſt wielkim rátunkiem. Albowiem iad potem wywodzi y moczem.

Cuchnieniu z vſt zapách przyiemny dáie / w vśćiech go trzymáiąc.

Boleści zębow / tákże w vśćiech trzymány y żuchány / vśmierza / bo wiele ßlámowátości flágmiſtych wyćiąga. Toż czyni w winie wárzony / y co náćiepley często y długo trzymány.

Szkodźi

Szkodźi.

Korzenie Oleśnikowe czesto vżywáne/ czyni bolenie głowy/ dla zbytniey á surowey swey y goracey wilgotności/ ktora w kurzáwy y w páry obráca/ á do głowy puszcza. (Gal. Eginetá.)

Oleiek/ álbo Bálsam z Oleśniku.

Oleiek bywa od vczonych Cyrulikow z tego źiela czyniony/ ktory Bálsamem dla osobliwości ie° miánuia. Ten/ tym sposobem bywa robiony: Bioro korzenia y liśćia Oleśnikowego świeżo źielonego/ poki w kłacze nie wyrośćie/ lotow sześnaśćie: Żánklu osm lotow/ Oleiu Lniánego kwarte/ Bobkowe° pol kwarty/ źiele y z korzeniem pokráiawszy/ w pomienionych Oleykách ták długo wárzą/ áż sie w źiołách wszystká wilgotność strawi. Potym przecedzáia y mocno práśuia/ á Terpenetyny ośm lotow przydáia/ Gálganu w winie rospuszczonego lot/ Mirhy co namieley vtártey/ Máśtyki po łoćie/ to długo y pilnie mieszáia/ y zá kosztowny Bálsam do ran wszelákich máia. A gdźie go chcą/ do ran y Sadzeli zástárzałych/ zágniłych/ y mięsem dźiwym zároślym vżywáć/ przykłádáia do tego Gryszpanu lot/ Koperwáseru pol lotá/ co namieley vtárszy. (Tab)

Ránom.

Mięso dźiwetrawi.

Wodká z Oleśniku.

Acz nie iest wodká z Oleśniku w obe° cnym y pospolitym vżywániu/ iednák iest y być może wielkim y kosztownym rátunkiem zdrowiu ludzkiemu. Ták ma być w Kwietniu z Bálneum Maris distilowána/ biorąc korzenie/ liśćie/ kwiećie/ y z nasieniem nápoły doyźrzálym. A potym ią ná Słońcu wysonowáć.

Vpławy Pániom białe zástánawia y leczy/ długi czás iey vżywáiąc po trzy łyżki z winem/ ráno y ná noc.

Zołądkowi.
Wątrobie.
Nyrkom.
Pęcherzowi.

Przechodom moczu zámulonym y zá spánym iest osobliwym lekárstwem/ otwieráiąc y wychedażáiąc ie.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi.

Zołtey niemocy iest lekárstwem.

Kolice y w Kiszkách morzeniu.

Máćicznym rozmáitym dolegliwośćiam/ z źimney przyczyny/ iest rátunkiē.

Kámień krzy/ y wywodźi moczem.

Moczu ćieżkiemu odchodzeniu/ y tym wszytkim pomienionym/ dolegliwośćiom iest osobliwym lekárstwem/ po trzy łyżki iey ná czczo z winem vżywáiąc.

Rozsądek.

Myla sie niektorzy z Ziołopisow/ Leśnym go kminem názywáiąc/ álbo też Czyscem/ ktory Czárnogłowym miánuiemy. Drudzy go chcą mieć Rozmárynem własnym. Nie tym/ z ktorego wience wiią/ ále inym Cudzoźiemskim. Jni Jelenim korzeniem/ ktory Tordilium Łácinnicy zowią. Ale sie ći wszyscy w mniemánu swym oszukáli/ y inych zwodzą.

Cyperus Galanga Syl: Eriſiſceptrū.

Wilder Galgā Langer vnd Runder wil der Galgā.

O Wonnym Ostrzyżu/ Rozdiał 4.

Wodny Ostrzyż wonny/ ktory Eriſiſceptrum Grekowie/ to iest/ Koszowym ábo Koszykowym źielem/ drudzy polnym álbo dźikim Gálganem/ zowią. Dwoiáki iest. Jeden ogrąglego/ drugi obdłużnego korzenia/ Liśćie ma ná kształt Łuczká ogrodźnego/ ieno ćieńsze y dłuższe: Pręd álbo kłącze nieco podobne wonnemu Situ: niktorzy Herbularze nászy Ráyska/ álbo Wielbłądowa trawą y śiánem zowią: Od źiemie ná łokieć wzwyż/ álbo wyższey wyrasta/ gránowity/ we wnątrz máiąc drzeń biały/ iáko Syty/ álbo Bez/ w wierzchu ktorego kisteczki wąskie/ drobne/ nakształt Promieniow gwiazdecznych rospuszczáiące sie. Miedzy ktoremi nasienie kłosowáte/ gránowite. Korzeń ktory pospolićie do lekarstw wchodźi/ czárnáwy/ podługowáty/ ná podobieństwo Gálganu/ y przeto go niektorzy polnym álbo dźikim gálganem zowią. Znáyduie sie też korzenia okrąglego/ ná podobieństwo Oliwek czarnych/ wespoł sie dotykáiących: Zapáchu wdźięcznego/ y smáku gorz-

ku gorzkiego: Rozgá tego Oſtryżu wonnego znayduie ſie nie tylko trzygrániáſta/ aley czworográniáſta. Y przeto Celſus w trzećich Kśiegách ſwych/ we dwunaſtym Rozdźia: zowie go czworogránowitym Oſtryżem/ ktorzy tylko z tey miáry ſa ſobie rozni moca y ſkutkámi rowni y podobni. Przeto Dioſcorides (ktory ma przed inymi w tey mierze przodek) obudwu tych Oſtryżow te roznice ſpoiwßy/ nie názwał go áni trzygranowitym/ ani czworográniſtym/ ale zgolá Gránowitym.

Mieyſce

POſpolićie roſćie ná mieyſcách wilgotnych y wodniſtych/ ieźierzyſtych/ tákże w legách wyprawnych á wilgotnych w Syryey/ w Alexándryey/ w Egiptćie/ w Cylicyey. Roſćie też y w náßych ſtronách/ / álebez zapáchu y woniey. Przeto też dáleko podleyßy ieſt w ſkutkách:

Czás zbieránia.

POd Jeśien ma być kopány/ á iáko niektorzy chcą/ káżdego czásu Ale naylepiey przy koncu wioſny/ álbo ná początku látá/ á ochedożony ma być przez trzy dni ná ſłoncu ſußony/ Potym w ćieniu ná mieyſcu ſuchym chowány. K temu ktory z Syryey/ álbo z Cylicyey świeżo przywoża/ może być do dwu lat záchowány w ſwey mocy y w porze. Ale náß/ álbo y Włoſki/ że ieſt w ſkutkách ſwych mdleyßy/ tylko do toku.

Wybor.

NAylepßy gládki nie ſekowáty/ áni biały/ álbo ßáry/ álbo blády/

nie kruchy. Bo iáko piſza / że takowy do lekarſtw nie może wchodźić / tylko ktory ieſt geſty / pełny / ſmáku oſtrego y korzennego / zapáchu przyiemnego z nieiáką korzennością. We wnątrz żołtáwy / á do przetłuczenia trudny. Táki roſćie w Syryey / w Alexándryey / w Egiptcyey / w Cylicyey / y ná Oſtrowách Cikláckich.

Przyrodzenie.

Oſtryż wonny wodny rozgrzewa y wyſuſza w wtorym ſtopniu / bez ſczypánia / y owſzem pośila / vtwierdza y vmacniá / ściąga / roſprawuie / otwiera / wychodaża y wywodźi.

Moc y ſkutki.

Żył zámknieniu. Oſtryż prochem w trunku vżywány / zátkánie y zámdlenie żył otwiera.

Moczu. Moczu ćiężkiemu puſczániu ieſt lekárſtwem / ſmáżąc go w Oliwie / á co náćiepley przykłádáiąc. Dios.

Wilgotnośći wyćiąga. Wilgotnośći złe / żimne / moczem wywodźi / wárząc go / y te iuche piąc / też z iucha Opichowa / álbo z Pietruſczáńa wodka pić go dobrze. Dioſcorides. Gallen: Meſue.

Puchlinie. Puchliné z ćiáłá wywodźi / puł funtágo wźiawſzy / y Bobku ták wiele miáłko vtłuczonego: To oboie vmieſzáć z moczem chłopieciá zdrowego. Toż czyni iuchá wárzonego Oſtryżu / álbo prochz winem piąc. Bo ia wywodźi Moczem. Plin:

Vſczknieniu. Vſczknieniu od Niedźwiadká w trunku vżywány / álbo y ná rány plaſtrowány / ieſt wielkim rátunkiem.

Kámień. Kámień w Nerkách. Tákże W Mechyrzu krzy / wárzonego wodę piąc / álbo go z prochem y z woda Pietruſczána / álbo z Opichowa vżywáiąc. Też z iucha naśienia Opichowego / álbo Pietruſczánego dawáć go dobrze.

Biegunce. Biegunkę záſtánawia / Naśienie Oſtryżu / ſucho z woda Bábczána piąc. Plinius.

Tym ſpoſobem vżywáne / vpławy białe Pániam záwśćiąga. Plin:

Máćicy. Máćicę záźiębieniu y záwárćiu / bárzo vżyteczny / kąpániem náparzáiąc ią. Także páry w otwor łoná puſczániem y plaſtrowániem.

Mieśieczney. Mieśieczną chorobę białogłowſką zátrzymána wzbudza y wywodźi / przerzeczonym ſpoſobem vżywány. Gal.

Wrzodź Wrzody / ktore dla zbytniey wilgotnośći goić ſię niechcą / wárzonego iucha przemywáć dobrze / á prochem iego záſypowáć / też do máśći przymieſzány oſobliwie ie wyſuſza y goi.

Gnilcu. Záwrzodźiáłośći w vśćiech / y Gnilec leczy / ploczą ie to naprzod woda / w ktoreyby był wárzony / á potym prochem iego záſypuiąc y wyćieráiąc. Gal: Egineta. A iáko Damaſcenus piſze: z miodem vmieſzawſzy / tym námázuiąc.

Nerkom. Nerki zátkáne.

Pechyrzo. Pechyrz zámulony /

Żyłō zátkány m. Żyły tákże záćpáne grubemi żimnemi á flágmiſtemi wilgotnośćiámi otwiera y wychodaża / wárzony w wodźie / á trunkiem vżywány / álbo prochiego z Winem / bądź z miodem / bądź z Opichowa álbo Pietruſczána wodka piąc / moczem wywodźi. Toż czyni z Máſtykowym oleykiem ćieplo ná łono plaſtrowány.

Wietrznośćiom. Wietrznośći z żołądká / ktore opuſzenie czynią / roſpadza / wárząc / á iuche iego piąc.

Kolice. Gryżienie y Morzyſká / co kolika drudzy zowią / vśmierza / przerzeczonym ſpoſobem vżywány.

Do máśći wchodźi. Wchodźi korzenie Oſtryżowe do plaſtrow y máśći rozgrzewáiących.

Pámięć vtráco: Pámięć verácona przywráca / ſwą wonnośćią / też woreczki álbo czapeczkę nim nápełniwſzy / wtyle głowy noſząc.

Żołądku. Żołądek żimny y wilgotny wyſuſza y rozgrzewa: boleiący leczy / mdły poſila / y do trawienia ſpoſobnym czyni / piąc iuche iego / ábo Sok z winem. Toż czynią woreczki z niego w winie gorącym / ábo ná Cegłách gorących zágrzewane / á przykłádáne. Aben / Meſue.

Cere czyni. Cerę cudną y rumienną czyni.

Vſtom zapách cudny dáie / trzymáiąc go w nich y żuchaiąc.

Złotym żyłkom. Złote żyłki otwiera / ſwym náparzániem w ſtolcu. Tenże.

Trzewō. Trzewá / to ieſt: Żołądek y kiſzki / z záźiębienia boleiące / ſwym plaſtrowániē leczy / iáko ſię wyżey powiedźiało / o ćieplim puſczániu moczu. Albo w winie wárzony / przydawſzy Máſtyki / á piąc. Też wino / z ſokiem korzenia iego / álbo z iucha wárzonego / roſtwarzáiąc / y trunkiem vżywáiąc / czyni.

Zápámietáiacym ſie nád przyrodzenie/ Letargum Grekowie y Łácinnicy zowią/ ieſt vżyteczny proch z korzenia miáłko vtárty/ á w Oliwie ſmáżony/ do wyſmáżenia iey/ á to co zoſtánie/ ná wegle ogniſte kłáść/ á dym ten w nos y w vſtá puſczáć choremu.

Zápámiętáiącym nád przyrodzeniem.

Wrzody zle zágnile/

Wrzodom złym Sadzelom. Ránom zágniłym.

Rány plugáwe wychedaża/ procheiego záſypuiąc. Jeno po wychedożeniu nie máią wiecey nim być záſypowáne/ boby ie wyiadał: Ale radniey ná to ineymáści goiącey przykłádáć.

Rámień w Pechyrzu krzy przełukßy go/ y w oleyku/ ktory Muſcelinum zowią/ ſmáżony/ á przecedżiwßy/ ſpryca w Pechyrz ciepło puſczámy. Plate:

Rámień w Pechyrzu.

Szkodźi.

Czeſte Oſtryżu vżywánie/ ták bárzo wyżega y wyſmaża krew/ że Trad zátym przychodźi.

Krew wyżega/ trąd czyni.

Głowy bolenie czyni.

Głowy bolenie.

Rozſądek.

Oſtryż Włoſki od Syryſkiego/ Alexándryſkiego/ tákże od Cylickiego/ w ſwych ſkutkách dáleko mdleyßy ieſt. Są y w náßych tu krájnách Oſtryże wodne/ kßtałtem cyłko wonnemu podobne/ á nie ſkutkámi: Miedzy temi ieſt też fałßywy/ o ktorym Plinius zmiánkę czyni w 17. Kśiegách/ w Rozdźiale 13.

Oſtryż Indyiſki/ Rozdźiał 5.

Curcuma, Cyperus Indicus.
Terra merita.
Crocus Indicus.

Gilbwurtz/ Geelſucht wurtzel.

Indyiſki Oſtryż/ ktory my Zołćieniem Indiáńſkim/ álbo Száfráncem zowiemy/ ieſt źiele cudzoźiemſkie/ liśćia ſtulonego/ kłącza liśćiánego/ korzeń podobny kßtałtem Imbirowemu/ tákże zapáchem y ſmákiem/ iednák poki świeży/ nie ma żadney w ſobie korzkośći y oſtrośći/ dla zbytniey ſwey wilgotnośći. Ale ſuchy oſtrzeyßy/ wßákoß nie ták bárzo/ iáko Imbier. Ten Aptekárze/ Maurow náśláduiąc/ Curcumą zowią/ przeto że Curcuma ma w ſobie wßyſtkie okoliczności y znáki/ ktore Oſtryżowi Indiáńſkiemu Dioſcorides przypiſuie: żuchány puſcza z śiebie fárbę/ iáko Száfran. Przeto też od nas Száfrancem/ álbo żołćienicą y Zołćieniem Indiáńſkim názwány.

Przyrodzenie

Ostryż Indyáńſki / álbo Szaſránicá / ieſt przyrodzenia rozgrzewaiącego y wyſuſzáiącego / w trzecim Stopniu.

Moc y Skutki.

Żołtey niemocy

Żołta niemoc leczy / dáiąc go po trzy poránki z Száfránem y z káwiárem kramnym porządnie. Tabe.

Żołądko wi.

Żołądek do trawienia pokármow ſpoſobnym czyni / rozgrzewáiąc oźiębłość iego.

Wietrznośći

Wietrznośći w niem y w kiſzkách záwárte rozgánia. A przytym

Żołądek záwiera.

Tenże záwiera / y páry z niego do głowy pochodzące tłumi. Rzezánice álbo Siekanke z niego tỹ ſpoſobem czyniąc: Wźiąć korzenia tey Żołćienice / álbo Indyáńſkiego Ostryżu / trzy czwierći łotá / Łákrycyey świeżey ſkrobáney / álbo drobno pokráiáney / dwá łoty / Imbieru / Ziela Tátárſkiego / po trzy czwierći łotá / Gwoździkow / Gálbánu / Cytwaru po pułtory czwierći łotá. Kopru Włoſkiego / Anyżu / Koryándru w Occie moczonego / po dwu łotu / Kminu kramnego łot. To pomieſzawſzy po puł łoćiu / káżdego poránku tego vżywáć. Tab.

Włoſy wygała.

Do máści przydány / włoſy wygala / dla gorącośći ſwey.

Cere cudna czyni.

Cere cudna bládym dáie.

Cŏtectio

Konfekt álbo Lektwarz / ktory Diacurcuma w Aptekách zowią.

Ten

Długim chorobom oſobliwie ſłuży / á zwłaſzá / w ktorych ſie trawi ćiáło.

Długim chorobŏ.

Puchlinie ieſt wielkim lekárſtwem.

Trawieniu ćiáłá

Wątrobie wßelákie niedoſtátki y dolegliwośći wykorzenia / by naſtárſze.

Puchliſnie.

Wątrobie.

Tymże ſpoſobem.

Śleziony záwźiete zdawną / y záſtárzáłe choroby / á práwie zákámiáłe leczy.

Śleźienie:

Żołądkowi oźiębionemu zżbytnich wilgotnośći źimnych á grubych / ieſt rá-

Żołądkowi.

łunkiem. Meſue.

W nerkách boleśći vśmierza / Tákże

Nyrkom

W pęchyrzu zámuliſká y záćkánia z wilgotnośći flegmiſtych wychodząca.

Pęchrzo wi.

Mocz ćiężko kápániem odchodzący pędźi. Meſue. Owa chorobom wßelákim flegmiſtym / wielkim ieſt rátunkiem.

Moczu.

KONFEKT.

Ten Konfekt ták dźiáłáia:

Bierą tego Ostryżu korzenia dwá łoty / Cáłego tego Meſua nie kładźie / ále práwdźiwie má być. Od tego ábowiem Diacurcuma ieſt rzeczona / á nie od Száfránu ſámego / Kopytniku / Szafránu / Mácedońſkiey Piętruſzki / Páſternaku polnego / Anyżu / naſienia Piętruſzánego Opichowego / po łocie káżdego. Rheubarbarum, Olesniku / Szpiki Indyáńſkiey / po pułtorá łotá. Dźięgielu zamorſkiego / álbo kośtownego ziela / álbo Cytwaru / Mirrhy / Cynamonu dobrego / Situ pachnącego / Bálſámu prawdźiwego naſienia / ktorego iż iuż tych czáſow nie mamy / ná to mieyſce Rubeb / álbo Gálganu / álbo Lentyßkowego naſienia / Márzány wielkiey / ábo Ruty / Piołunowego Soku / Koniego trudu ſoku / oleyku gwoździkowego / po puł łoćiu / wonney Trzćiny / Cynamonu przedniego / po pułtory czwierći łotá: Czoſnkowego ziela / ábo geſtego / Polei / Stonogowcu Soku Łákrycyowego / po puł czwierći łotá / Cukru Kánaru / álbo Miodu odßymowánego ileby potrzebá: A to weſpoł dobrze vmießáć / á przećiw pomienionym chorobom / po trzy czwierći łotá vżywáć.

Rozſądek.

Znáydukmy v Serápioná ina Curcume / álbo Száfránice od tey dálęko rożna. Ten álbowiem / álbo rádniey Przekładácz iego / Curcume zowie Celidonia / álbo ziele Jáſkołcze wielkie / ktore / iáko Curcumá / puſcza z źiebie żołty Sok. Zkąd rozumieć możemy / że ten Tłumácz iego / tym ſokiem żołtym vwiedźiony Celidoniey / rozumiał być Curcume właſna. A ktemu bacząc / iż áni v Maurow / áni Arábow / nigdźiey ſie nie znáydowało właſne o Curcumie opiſánie / áni rozdźiał. Przeto niektorzy ták z Lekárzow / iáko z Aptekárzow byli / ktorzy nie vważáiąc pilnie y roſtropnie / iákiegoby źiela ten korzeń był / ktoryby Ostryżowi Indyáńſkiemu podobny był. Vdali ſie zá tym zdániem Tłumáczá Serápionowego / właſna Curcume twierdząc Jáſkołczego źiela korzenie. A Serápion / náśláduiąc Dioſkorydá / nápiſał właſny Rozdźiał o Ostryżu. Zkąd ſie znáczy / że Serápionowi źle Curcumá przypiſána ieſt / ktora bez wątpliwośći Aptekárze zwáli Ostryżem Indyáńſkim. Y tak ztąd báczyć możemy / że áni Ostryż Indyáńſki / áni źiela Jáſkołczego korzenie / nie ieſt właſna Curcumá. Indy-

áni/ Perſowie/ y Arábowie/ do ktorych obſićie z Indiey przywożony bywa/ do fárbowánia/ y do záprawiánia pokármow/ cześćiey go vżywáią. Niežeby Száfránu niemieli/ ieno że tánßy ieſt/ á niż Szafran.

O Nárduśie/ ábo Spikánárdźie Indyſkiey/ y Syraſtenſkiey.

ROZDIAŁ VI.

Nardꝰ Indica
Nardus Syraſtenica.
Nardus Gangetica.
Nardo ſtachis.
Spica Indica.

Indianiſch Spicanarde.

DWoy rodzay pokázuie ſie tegó Nárduſá. Jeden Indyánſki. Drugi Syráſtenſki. Nie żeby ſie w Indiey/ ábo w Syráſtenie rodźił: ále że iedná cześć gory/ ná ktorey roſćie/ do Syráſkeny/ druga do Indyey ſie obrociłá. Drugi Nárdus Indyſki/ co go Gángetyckim zowią/ od rzeki Gánges/ ktora pod gore/ ná ktorey ten Nárdus roſćie/ bieży: od pierwßego wzroſtem wyżßy/ geſte korzonki z korzenia iednego koſmáte wydáiąc/ miedzy ſobą poplećione/ zapáchu przykrego: ále ktory przy wierzchu tey gory roſćie/ ieſt zapáchu wdźiecznieyßego/ Kłoſu krotkiego: á iákoby w ziemi przyćietego/ wonią Oſtryżu pachniącemu podobny. Teyże mocy/ y ſkutkow tychże/ ktorych Syráſtenſki. Jeſt y trzeći Nárdus/ ábo Spikánárdá/ ktory od mieyſcá/ ná ktorym roſćie/ Sámphoretycki imie ma: wzroſtu krotßego/ Kłoſu dłużßego/ śrzodkiem biały: niekiedy puſcza z ſiebie pręt/ przykro/ iáko Kozlim párkiem/ pachniący. A ten w lekárſtwie pożytku żadnego nie czyni. 1. 2. 3.

Fałſzowánie.

NArdus Indyánſki/ Fałßyrze y oßuſtowie/ niekiedy w wodźie wymoczony przedáią. Ale tego możemy ſnádnie doyść y poznáć. Bo tákowy ma kłos zbieláły/ zágnily/ á z koſmáćin ſwych oblázły/

MUZEUM NIEBOROW

goły y liſowáty. Bywa też przez Spiſglás od nich falßowány / w wodźie roſtárty / álbo winem Pálmowym z vſt ſprycowány / dla ſtulenia y zgeſczenia iego / y dla ćieżßey wagi: Korzonki álbo kłośie iego nawiertßy przodek máią. Te z błotnego prochu przez przeták wyśiewáią / ktory proch do wycieránia rąk vżyteczny bywa.

O mieyſcách gdźie ſie mnoży iuż ſie powiedźiało.

Wybor.

NArdus Syráſtenſki / ma przodek przed Jndyáńſkim / co nayświeżßy / lekki / geſty / y bárzo kośmáty / Żołty y wdźięcznie pachniący / zapáchem Oſtryżu wonnego / kłosu krotkiego / ſmáku gorzkiego / iezyk wyſußáiący / y zapách ſwoy wdźięczny długo zachowuiący. Nárdus Gangitycki / dla wilgotnośći mieyſcá / ná ktorym roſćie / w ſwych ſkutkách ieſt mdleyßy / y przeto też podleyßy.

Trzeći / ktory Sámphorotyckim zowią / dla przykrego zapachu ſwego do lekarſtw nie wchodźi.

Moc y Przyrodźene z Skutkámi.

TEN Nárdus ieſt ćiepłego przyrodzenia / ná koncu pierwßego ſtopniá / ſuchego ná koncu wtorego / álbo ná początku trzećiego. Gálenus w oſmych Kśiegách / o źiołách piſząc / troiakie im przyrodzenie przypiſuie / powiádaiąc: że naprzod złożony ieſt dośtatecznie z iſtnośći ćierpnącey / potym / zoſtráßczypiącey. Náwet / mierno ćiepły / y nieco gorzkiey / z tych rzeczy korzeń Nárduſow / ábo kłosma złożenie / y przeto Wątrobie / y Żołądkowi zimnemu przynależy / bacznie ták w trunku / iáko zwierzchownie vżywány: ściencza / rozpráwuie / y zlekká ſtwierdza.

Moc y ſkutki.

W Mozgu / W Żołądku / W Wątrobie / W ślezionie / W Nerkách / W Pechyrzu / W Máćicy / Zimnym wietrznośćiom bárzo vżyteczny / piąc y náparzáiąc nim.

Mozg nád przyrodzenie zátrzymány / álbo z ćiężkośćia puſczány / potężnie pędźi / w wodźie wárzony / á trunkiem vżywány / á zwłaſczá korzenie iego. Dioſcorides. Gal:

Biegunki záſtánawia / tymże ſpoſobem z winem czerwonym ćierpkim pity.

Opłáwy białogłowſkie ták białe / iáko rumienne y ropiſte / bądź wárząc go y piąc / bądź prochu iego w trunku vżywáiąc: tákże ſie też w nim náparzáiąc y kąpiąc / záſtánawia.

Kordyácznym / y

Gryżienie w żołądku máiącym pić go dobrze z źimną woda. Gal.

Opußeniu żywotá z wietrznośći / Żołtą chorobę ſpadza.

Bolenie Nerek vſkramia / z woda źimną go pitąc.

Przymiot ogniſty w Máćicy leczy / wárząc / á w nim ſie kąpiąc.

Brwi oblázłe y oblyſiáłe czyni poraſtáiące / wárząc go / y ná nie plaſtruiąc / á potym prochem iego poſypuiąc / ábo popiołem z niego náćieráiąc.

Ciáłá wilgotne wyſußa / prochem iego poſypuiąc ie.

Do tych lekarſtw wchodźi / ktore przećiwko trućiznam y iádom bywáią czynione / iáko do Dryakwie / do Mitridatum / y do inych tym podobnym.

Oczu rozmáite bolenia leczy popioł w polewánym gárncu palony / y co namieley vtárty. Toż czyni ſurowy Nárdus / nie palony / tylko co namieley go vtrzeć / y winem záczynić / Troćißki z tego poczynić / á w naczyniu ie nie poſmolonym wewnątrz chować / á gdy potrzebá / w winie rozetrzeć / y oczy tym pomázować.

Bywa też z tego Nárduſu leká ſtwo

Mozgu. Żołądkowi. Wątrobie. Śleźionie. Nyrkom Pechyrzowi. Máćicy. Moczu.

Biegunkom.

Opłáwo

Kordiácę. W żołądku. Opußeniu. Żołtácce

Nyrkom

Máćicá.

Brwiom

Ciáłu.

Wchodźi do tych lekarſtw.

Oczom.

Mdłości ſerdeczne.

przećiwko ſerdeczney mdłości/ ktora z nieſpoſobności y záplugáwienia vſt żołądkowych pochodźi/ w wodźie źimney roſtárty/ y trunkiem vżywány.

Mozg pośila.

Mozg mdły y záźiębiony rozgrzewa y posila ſwym zapáchem. Tákże iego proch w nozdrzá puſczáiąc. Toż czyni/ do ługu go kładąc/ á głowe przemywáć.

Dźiegnie Gnilcu.

Do Rheubarbarum moczonego bywa troche korzenia iego przydano/ dla wietßey potężności w ſkutkách iego.

Dźiegne y Gnilec w vśćiech leczy/ iego procheꝫ záſypuiąc ie.

Máćice do płodu ſpoſobna czyni/ záźiębiona rozgrzewáiąc/ wilgotna wyſuſzáiąc/ záplugáwiona wychedażáiąc/ czopek álbo wezełek/ ná kßtałt palcá/ z iego prochu/ ſubtelnie vtártego/ vczynióny/ w Oleyku Piżmowym/ álbo w Oliwie dobrze wárzony/ á w otwor łoná Białogłowſkiego ćiepło puſczány. Plat. Tákże ſie w nim kąpiąc y náparzáiąc.

Máćice do płodu ſpoſobna czyni/ záźiębiona rozgrzewáiąc/ wilgotna wyſuſzáiąc/ záplugáwiona wychedażáiąc/

Czyſczeniu Mieśięcznemu.

Toż też czyśćienie Mieśięczne Pániom wzbudza.

Wydymániu y wychodzeniu kißki ſtolcowey/ ieſt lekárſtwem oſobliwym/ prochem iego miálko vtártym/ w Báwełne/ álbo w owczą wełne nábiwßy/ ná nie przykłádáć/ á zwłaſzá z przyczyny źimney.

Wydymánie kißki ſtolcowey.

Sciátyce/ y bolenin w biodrách/ ieſt rátunkiem wielkim/ ſam tylko Nardus roſparzáiąc/ á co náćiepley przykłádáiąc. Matth:

Scyátyce.

Kámień w nerkách krzy/ wárząc go/ y iuche te piiąc.

Kámień w nerkách krzy/

Wnętrznośći wßytkie/ z przyczyny źimney námdlone/ pośila/ iákimkolwiek obyczáiem vżywány.

Wnętrznośći wßytkie/ z przyczyny źimney námdlone/

Ryme/ z źimney przyczyny/ leczy/ w Piżmowym Oleyku/ álbo tylko w Oliwie wárzony/ y tym nozdrzá we wnątrz pálcem pomázowáne. Plat:

Ryme.

Głuchośćie/ ktora tákże z wielkie° náźiębienia głowy przypada/ tenże Oleiek/ ćiepło w nie puſczány/ ieſt rátunkiem. Tákże ſmrod/ z zágnilośći wrzodu w vßách/ tenże Oleiek odpadza/ ćiepło go w nie puſczáiąc. Plat.

Głuchośćie.

Zołądek źimny rozgrzewa.

Zołądkowi záźiębionemu/ y do trawienia leniwemu/ ieſt vżyteczny/ námázuiąc go nim. Tenże.

Smrodliwym vßom.

Oleiek Nárduſá Indiyſkiego.

Oleiek z Nárduſá Indiyſkiego/ álbo z Syráſteńſkiego/ bywa przećiwko ćiężkim y rozmáitym chorobom/ tym ſpoſobem czyniony: Wźiąć tego Nárduſu ßeść lotow/ winá y wody po piąći lotow: Oliwy płokáney pułtorá funtá. Poſiekawßy Nardus co nadrobniey/ moczyć go w tym. Potym to w ſowitym naczyniu wárzyć/ áż wino z woda wywreia/ á przecedźiwßy chowáć. Meſuą każe miáſto oliwy Seſámowego oleiu wźiąć/ ále że nie záwße tego mieć możemy/ ile w tych tu ſtronách (bo ſie tu Logowá nie rodźi) Oliwy przeplokáney tyle wźiąć możemy.

Albo ták:

Wźiąć Szpiki Indiyſkiey lotow ßeść/ Máieranu lotow cztery/ Rayſkiego álbo Orlego Drzewá/ Ománu/ liſtu Indiyſkiego/ álbo miáſto niego/ korzenia Szpikanárdy Rzymſkiey/ wonney Trzćiny/ Liśćia bobkowego/ Oſtryżu wonnego/ Situ pachniącego/ Kárdámonu/ po trzy loty/ winá białego práwie dobrego/ wody/ oboygá ile potrzebá. Oleiu Seſámowego ßeść funtow. Te przerzeczone ziołá y korzeniá w tym winie/ w wodźie y w Oleiu moczyć. Potym wárzyć w naczyniu ſowitym/ przy ogniu wolnym/ przez godźin ßeść/ zámießuiąc co godźiná.

Albo ták:

Wźiąć Szpiki Indiyſkiey lotow osm/ Styraku/ Gwozdźikow/ po ßeśći lotow/ Orzechá Muſßkátowe°/ dźieśieć lotow/ Oleiu Bálſámowe° lotow dwánaśćie/ álbo ná mieyſce iego Jálowcowego/ ták wiele. Oleiu Seſamowego cztery funty. To wßyſtko wárzyć przerzeczonym ſpoſobem/ przez pieć godźin.

Inny.

Mocy ſkutkiteg› Oleiu.

Wßeláſkim chorobom/ z źimnych wilgotnośći pochodzącym/ ieſt vżyteczny/

iáko	Mozgu:
Nerwom/	Nyrkom:
Zołądkowi/	Mechyrzowi:
Watrobie/	Máćicy:
Slezionie:	

Głowy boleniu ták w polowicy/ iáko wßyſtkiey/ iákimkolwiek ſpoſobem vżywamy.

Mozgu. Nerwó. Zołądkowi. Nyrkom Wętrobie. Mechyrzowi. Slezienie. Máćicy. Głowy bolenie.

Cere ćiáłu piękna dáie. Tákże temuż ćiáłu zápách wdźięczny czyni (Meſue.)

Cere ćiáłu dáie. Zapách ćiáłu dáie.

Párálizem álbo Szlákiem náruſzony/ Scyátyce y łamániu w biodrách.

Párálizu Sciátice

Podágrze:

Podágrze.

Chyrágrze: z źimnych fluſow.

Chyrág.

Artetyce/ álbo w ſtáwiech boleniu.

Artetyce.

Padáiącey niemocy. Tym wßytkim chorobom Oleiek Nárduſowy ieſt bárzo vżyteczny/ ták go przez vſtá vżywáiąc/ iáko mieyſcá boleiące námázuiąc.

Rádunku.

Wodká Szpiki Indiyſkiey.

Aqua ſtyllatia Nardi.

Bywa z Nárduſu Indiyſkiego bár-

zo kosztowna wodká polna / tym sposobem: Wziąć suchego korzenia Nárdusowego / ile kto chce / nálać ná nie winá przednie / żeby zágrazneło dobrze / y dáć mu przez kilká dni ná Słońcu gorącym moknąć. Potym przez Balneum maris / álbo z kotlá vkropu wrzącego / dystylować / á wyzonowawszy ią ná słońcu / do potrzeb / niżey pomienionych / chować.

Mozg zimny rozgrzewa / mdły posila. Páráliżowi. Subetu

Moc y skutki.

Głowie ábo mozgu záźiębionemu służy / y wszystkim iego chorobom / z tegoż pochodzącym.

Pámięć przywraca. Zawrotu głowy.

Párálizem náruszonym / ták we wszytkim ćiele / iáko w połowicy / pić y nią członki náćierać dobrze.

Od Spiku / álbo Subetu wzbudza / tymże sposobem vżywána.

Pámięć vtrácona przywráca / námdlona posila y vtwierdza.

Zawrot głowy leczy / piiąc / y głowę nią náćieráiąc.

Członkom tretwiącym iest rátunkiē. Tákże członkom drżącym / álbo trzęsącym się.

Stretwiałym członkō. Drżącym. Kaduka Mdłości serdeczney.

Padáiącey niemocy.

Mdłości serdeczney / y wielu inym niedoſtátkom / piiąc / iest wielkim lekárstwem. (Matth)

Item.

Wzroku mdłemu

Bywa ina wodká z tegoż Nárduſá Jndiáńskiego czyniona / przećiwko wszelákim niedoſtatkom wzroku / z fluxow zimnych przypadáiącym / ktora Vigo ták opiſuie: Wziąć każe co naświeższego Nárduſu Jndyáńskiego / Alenki / ktora Aloe Epáticam zowią: Tubyey / Gwozdzikow kramnych / każdego po rowney części. To wszytko wárzyć w Rożáney wodzie / Kopru Włoſkiego / y w Swieczkowey. A gdy troche wezwre / przecedźić / y w oczy potrosze puſczáć. (Vigo) (Plat:)

Rozſądek.

Jest omylenie niemále w tym słowie: Ostryż Syriyſki: gdyż nie rodźi ſie w Syryey / ále w Syráſtenie / przez tyſiąc mil Niemieckich / od Syryey odległey / ná gorze iedney przy rzece Gángos / przećiwko Syráſtenie położoney.

Drugi błąd / co ſie też tu o kłośie tego Nárduſá wſpomina / rozumieć mamy nie kłos ktoryby wierzchem z niego wyraſtáć miał / iáko bywa ná Szpikánárdzie náſzey ogrodney / álbo ná Láwendzie / ále rádniey korzeń iego / ktory ma ná kſztalt kłoſá / z ktorego liśćie kośmáte y z kłaczem ſwym pochodźi / á od niego spodkiem korzonki włoſkowáte geſto. Co znáczniey baczyć możemy w Celtyckim Nárdusie / o ktorym ſie niżey powie z położeniem Figury iego własney. Ták Gálenus w oſmych Kśięgách o ziołách / y o tym kłośie Nárduſu Jndyáńskiego rozumie / własny o nim Rozdźiał wczyniwszy. W Dźiewiątych kśięgách tákże / o czynieniu Lekárſtw według mieyſcá. Źle tedy y nieprzyſtoynie ieſt od niektorych Gálenus nágániony / iákoby nie rozumiał / co ieſt Kłos Nárduſowy. Gdyż w pierwszych kśięgách / de Antidotis, o Szpikánárdzie Jndyſkiey / iákowa ma być / álbo ktora część iey ma być bráná do Dryakwie / mowi tymi ſłowy: Każe Andromáchus przydáć kłoſu Nárduſá Jndyſkiego / ktory ták miánuia: że ma kſztalt kłoſá / chociá ieſt Korzeń. Z ktorych ſłow pokázuie ſie / że Gálenus wiedźiał y znał / co ieſt Kłos w Nárdusie Jndyſkim. A w dźiewiątych kśięgach o czynieniu Lekárſtw / według mieyſcá / ták piſze: Y owszem ták rozumie (co ieſt Philo / bo tám Philoná wſpomina) żeby czwarta część łotá / kłoſu Nárduſkiego / była przydána / ktora nieprzyſtoynie korzeniem názwał: gdyż ią iednák kłoſem Nárduſowym miánuia. To ták Gálenus. Zkąd podobno Manardus wźiął przyczynę / że korzenie Nárduſowe włoſowáte nád kłos / ktory także ieſt Korzeń / przyklada w oſmych kśięgách ſwych / w pierwszym liśćie. Ale gdźieby ſie był pilniey przepátrzył / gdźie Gálenus w oſmych kśięgách o ziołách piſząc / y Rozdźiał o Kłosie Nárduſowym czyniąc / názwał go Rozdźiałem o Nárduſowym kłosie / iáko ten / ktory ieſt naprzednieyszy we wszystkich częściách ſwych / ináczeyby był rozumiał. Bo gdźieby był Gálenus niewiedźiał ten Kłos od korzenia Nárduſowego roznym / nie czyniłby był o nim oſobnego Rozdźiału / iáko o niepotrzebney rzeczy / áleby był rádniey nápiſał y tytuł dał. Rozdźiał o Nárdusie / álbo tylko o korzeniu iego / iáko o tym / ktoryby miał moc naprzednieyszą do lekárſtw.

Brasauolus tákże/ in suo Examine Simplicium, w tymże błędzie iáko y Mánárdus leży/ rozumieiąc Kłos w Nárdusie/ nie Korzeń kłosowáty/ ále Kłos ná wierzchu tego ziela wyrastáiący. Słowá iego sa. W Wenecyey Szpikánárde z iey zielmi ábo z bylym y z korzeniem kupić naydzieß/ chociaż ia też oni falßuia. Ja iednák (mowi Brásáuolus) Korzeń y z bylim kupowáć rádze/ ábowiem to oboie bywa od Dyoskorydá y Gálenusa do lekarstw vżywáne rádniey/ niżli sámá Szpiká/ to iest Kłos y z liśćiem: bo Dioscorides liśćie precz odrzuca. A wßákoż tu do nas ám Kłos/ ám liśćie bywa przywożone/ tylko Korzen. To ták Brásáwolá piße. Ktory potym w ostátnim wydániu tychże ksiąg swoich/ o ziołách nieiákokolwiek sentencyą swą odmienił: Gdzie wrzeczy z stárcem rozmawiáiąc ták mowi: Nie ßukay tu ná tych gorach Nárdusu/ ále w Wenecyey Kłos/ Zielińe/ y korzenie iego kupuy. A mało potym zápomniawßy sie ták mowi: Inßa iest rzecz Nárdusow Kwiát y Kłos/ ktorego tu do nas nie przywożą. Z ktorych słow iego znáczy sie/ że nie tylko te o Nárdusie historya pomierzwiła y popsowała/ ále y tego Stárcá/ z ktorym rozmawiáiącego/ álbo rádniey sámego siebie oßukał. Bo naprzod pißę/ że w Wenecyey naydzie Nárdusowy Kłos zieliné y Korzeń kupić. Ażáś máło potym pißę: że Kłos iego nie bywa do nas przywożony. Coby był sam do Wenecyey iechał/ y Máteryáliśtow nálazłby był/ y od nich sie náuczył/ ináczey sie te rzecz mieć/ niżli on o nich rozumiał y pisał.

W tym niemal błędzie Ruellius y Hermolaus Bárbárus tkwią/ iáko Brásáuola y Mánárdus/ á ći wßyscy zwiedzieni od Pliniusá/ ktory w kśięgách swych/ y w Rozdziale dwunastym/ o Nárdusie pißąc/ iest bárzo od Dioskorydá y Gálenusá rożny/ gdy ták mowi: Nárdus iest ziele/ máiąc korzenie cießkie y miażße/ ále krotkie: czarne y małe/ chociá tłuste/ nápleśniáłe/ zapáchu Ostryżowego/ smáku ostrego/ lisim małego y gestego/ ktorego wierzchołki w włosienki sie rozchodzą: y przeto powiádáią/ że dwoy z niego pochodzi vżytek/ y z kłosu/ y z liśćia. To Plinius ták pißę/ ktory tákże kłosie Nárdusowe rozumie wyrástáć ná wierzchu rogu/ ále to falß: bo sie żaden Nárdus nie znáyduie/ ktoryby ná wierzchu prącia swego kwiećie y Kłos wydáwáć miał. Ztąd sie znáczy/ że Plinius/ y iego náśládowcy/ nigdy nie widźiał Nárdusu Indyyskiego.

Rozumiałem tu obßyrnymi słowy o tym przypomnieć/ żeby snadź Czytelnik ná pomienione pisárze przypadßy/ nie vdał sie zá ich omyłkámi/ álbo w wątpienie iákie o tym nie przyßedł. Gdyż widźiemy/ że ludźie vczeni o rzeczách rozmáitych pißąc/ ábo z domysłu y mniemánia własnego/ álbo z omylnego podánia od drugich/ w wielkie omyłki przyßli/ tákże y sámych siebie/ y wielu inych w błąd przywiedli.

Ruellius y Brásáuolá/ przeciw Dioskorydowi y Gálenowi/ to co Nárdusowi Celtyckiemu własna iest/ to Indiáńskiemu y Syráśteńskiemu vpornie y falßywie przywłaszczyli.

Nárdus Celtycki.

ROZDZIAŁ VII.

Nardus Celtica, Gallica, Romana

NARDVS Celtycki/ Fráncuski/ ábo Rzymski/ dwoiáki sie znayduie. Pierwßy ktory zowiemy Fráncuskim/ ábo Rzymskim. Wtory kwiátem Máryey Mágdáleny miánuią/ oboygá figury/ ábo wyobrażenie/ tuśmy położyli. Pierwßy rośćie niśko y krzewiśto. Liśteczki ma obdłużne żołtáwe. Kwiatki w okołku ogániástym rzadkim/ nádługim prąciku. Tego kłącze á korzenie tylko do vżywánia lekárskiego przychodźi/ y to tylko sámo dwoie zálecenie ma/ dla osobliwey á wdźięczney woniey. Bywa pod czás w nim falß/ gdy miásto niego vdáią ine ziele/ iemu bárzo podobne/ ktore Hyrculus, to iest kozielek/ dla przykrego iego zapáchu zowią/ drudzy go Pizmária názywáią. Ale ten falß snádnie rozeznáć/ bo Kozielek ziele iest bielße/ bez głąbin.

Celtiſcher Nard.

Hyrculus Piſmaria.

Liśćiá krotßego / korzenia ani gorzkiego / áni pachniącego / bez czego prawdźiwy Nardus Celtycki.

Mieysce.

Rośćie we Włoßech / ná gorách Ligurskich. Azowią go Włoßy swym iezykiem Aliunga. Znáyduie sie też ná Koryntyánskich gorách. Tákże w Tyrolu / w Styryey / y w Jstryey. W náßych kráinách / moią wiádomośćią / niewiem by rosł / dla zimná.

Wybor / czás / kopánia / y sposob chowánia.

Przodek ma ten / co naświeżßy iest / zapáchu wdźięcznego / máiąc wiele korzonkow spoionych / á do przełomienia trudnych. W ten czás ma być kopány yzbierány / gdy poczyna kwitnąć / iako w Czerwcu / w Lipcu / y w Sierpniu. Abowiem w Jeśieni korzen iego mdły / y skutkow nie ták potężnych. A gdy práwie okwitnie / w máłe wiązánki bywa wiązány / dźień przedtym woda go skropiwßy / ziemie / ktoraby przy korzonkách była / z niego pierwey ochedożyć / á ná wilgotnym Páwimencie rozesłáć / podłożywßy podeń pápieru / álbo co inego nie miąßego. Názáiutrz go ochedożyć / áby to co w nim iest dobrego y pożytecznego / z tym co iest plewistßego y niepotrzebnego / precz nie odeßło. W niedoßátku iego / do potrzeb lekárskich możemy wźiąć Jndyskiego Nárdusu. Zamiáná.

Przyrodzenie

Nardus Celtycki / Fráncuski / álbo Rzymski / rozgrzewa we wtorym stopniu / á w trzecim wysußa / otwierá / ćienczy / rospadza / rozśiekuie. Jest troche gorzki y ostry á pachniący. A iáko Galenus pißę: Szpikánárdom poniekąd podobny w skutkách / ieno mdleyßy / okrom do pędzenia moczu / bo nád ine wiecey rozgrzewa / á namniey nie zwiera / áni stwierdza. (Dioscorides) (Galen.)

Moc y ſkutki.

Nardus Celtyckí tym wßyſtkim chorobom ſłuży/ ktorym Nardus Syráſteński. Jeno mocz potężniey pędzi/ nád przyrodzenie zátrzymány. Dios.

Mocz pędzi.

Zołądkowi tákże źimnemu/ wiecey niżli Syráſteński/ ieſt vżyteczniewßy/ piiąc w winie/ álbo w wodźie wárzony. Tákże zwierzchownie nim náparzáiąc. Dioſcor. Galenus.

Zołądek źimny rozgrzewa.

Roſpalenia ciáłá/ álbo twarzy/ z zápalenia Wątroby leczy/ przerzeczonym obyczáiem vżywány. Dios.

Roſpalenia ciáłá Zołtey niemocy Zámuleniu wątroby y Slezionę. Zápalonej Wątrobie.

Zołtá niemoc ſpadza/

Slezionie y

Wątrobe zámulona otwiera y wychedaża.

Zápaloney ieſt ochłodá/

Nábrzmiáley tymże ſpoſobem ieſt lekárſtwem/ y rátunkiem oſobliwym.

Tákże Slezienie.

Czeſtemu opußeniu Zołądká vżyteczny/ z woda piołynu wárzonego piiąc.

Puchlinę z ciáłá wywodźi/ inym źiołom/ do tego ſłużącym/ przydány. Durã.

Puchlinie.

W żywocie męzyſko vkłáda/ w winie wárzona/ y trunkiem vżywána.

Męzyſkom.

Vpłáwy białogłowſkie záwßćiąga/ tymże ſpoſobem vżywána. Durand:

Vpławy Nyrkom Mechyrzowi. Jádowitemu vkaßeniu Do lekarſtw. Do máści.

Nerkom zámulonym y oźiębionym.

Mechyrzowi zátkáne y záźiębione.

Jádowitemu vkaßeniu bądź od człowieká/ bądź od beſtiey/ tákże z winem gopić dobrze.

Do lekarſtw odmiękczáiących zwierzchownych/ y do trunkow. Tákże.

Do máści rozgrzewáiących wchodźi/ z wielkim vżytkiem.

Ná chowánie długie.

Dla dálßego záchowánia w ſwych ſłutkách każe Dioſcorides klaczę y korzenie iego (iáko to/ ktore ma przodek do lekarſtw) miálko vtłuc/ y z białym winem przednie dobrym kołaczki/ álbo Troćißki płáſkie poczynić/ vſußyć/ y w gárncu nowym polewánym/ álbo w naczyniu poſmołonym chowáć do potrzeb lekárſkich. Dioſcorides.

Rozſądek.

Myla ſie ći/ ktorzy ſpuśćiwßy ſie ná lekkomyślny rozum ſwoy/ biorą zá Szpikę Celtycką Szpikánárdę ogrodną/ álbo Láwendę. A ieſcze bárźiey ći/ v ktorych ten Nárdus naprzedniey w obfitośći rośćie/ á miáſto niego vżywáią przedśie teyże Szpikánárdy ogrodney/ álbo Láwendy: gdy te źiołá y kßztałtem/ y inymi okolicznośćiámi ſą od ſiebie dáleko rożne/ táko ſie może ſnádnie/ z opiſánia każdego z nich baczyć. Aczkolwiek Láwendá/ y Szpikánárdá ogrodna/ podług pospolitego zdania/ ſłutkámi ſwemi bliſko przyſtępuie do każdego Nardußu. Jednák to zátym nie idźie/ áby Láwendá/ álbo Szpikánárdá/ miáłá być Nárdußem Celtyckim/ álbo miáſto niego do lekarſtw miáłá być vżywána. Ale chociaß to ieſt nie máły błąd y omyłká/ co ſie iuż powiedźiáło/ dáleko ieſcze wietßy tych/ ktorzy zá tenże Nárdus Celtycki/ Bábi mur źiele/ ktory ſie pnie po drzewie/ y optacza ie pretem ſwym długim: około ktorego ſą obroſte drobno geſte żołtáwe liſteczki/ że rádniey mchem widźi ſie obroſte drzewo/ ánißli co inego po ſobie być pokázuie. A iż geſte około ſiebie ma odnoßki/ że máło nie wyobráżenie y kßztałt kłoſá pokázuie. Przeto go ßálbierze zá Nárdus Celtycki/ niektorym Aptekárzom/ źiół nie znáiącym/ w Niemcech y we Włoßech przedawáią. Ale ſnádnie rozeznáć ieden od drugiego/ bo to źiele ktore vdáią zá Celtycki Nárdus/ nie ma żadney w ſobie gorzkośći/ áni zapáchu przyiemnego/ iáko ma Nardus.

Spiká álbo Kłos Celtycki/ ktory drudzy kwiátem Maryey Magdaleny mianuią.

ROZDZIAŁ VIII.

Spica Celtica altera. Flos M. Magdalenæ.

Márie Mágdálene blum.

DRuga Spiká Celtycka/ ktorą ini zowią kwiátem Máryey Mágdáleny/ rożna od pierwßego Nárdu Celtyckiego wzroſtem. Tá z korzeniá geſto włośionkowátego/ obdłużne kłośie wydáie/ z nieiákimi ośćiami miękkimi/ z ktorych wierzchow liśćie obdłużne/ wąſkie v ſpodku/ v wierzchu obdłużne y obßyrne wychodźi.

Przyrodzenie.

Jest przyrodzenia ćieplego y rozgrzewáiącego / zátwárdza / záwśćiąga.

Hyrculus

Kozłek.

Spica Celtica.

Celtiſcher Spic ka.

Hyrculus Kozłek.

Moc y ſkutki.

Zołądkowi mdłemu / y do trawienia niepotężnemu służy.

Zołądkowi oſtábiałemu

Z osobliwośći swey / czerwoney Biegunce / w winie Czerwonym ćierpkim wárzona / á trunkiem vżywána / iest osobliwym rátunkiem.

Czerwōce.

Máćice záźiębiona rozgrzewa / náparzáiac nia / y trunkiem vżywáiac.

Máćicy.

Czyśćieniu mieśięcznemu białogłowſkiemu / nád przyrodzenie záwśćiągnionemu służy / tákże wárzac w winie / á piiac / y náparzenie z niey czyniac / bo máćice bárzo posila.

Czyśćieniu Pániom.

Wątrobie mdłą / y w swych spráwách przyrodzonych oſtábiáłą posila / wárzacia w białym winie / á piiac. Tabe

Wątrobie.

Nerkom boleiącym to źiele iest vżyteczne / wárzac go z włoſkim Kopiem y z Anyżē w winie białym / á piiac. Tenże

Boleniu Nyrek.

Czuchnienie zwſt odpadza / á zapách wdźięczny czyni / w vściech go trzymáiac.

Cuchnieniu zwſt.

Máść Szpikánárdowa.

Máść Szpikánárdowa / przed czáſy bywáłá rozmáitym ſpoſobem czyniona / zwłaſczá dla zacnieyßych y máietnieyßych Pan / niekiedy z Indyſkim liſtem / ktory Malabatrum zowią / niekiedy bez niego : pospolicie iednák bywáłá robiona z Mirobalanowym oleykiem / álbo z Oliwą kwáśną / przydáiąc Situ okrągłego wonnego / dla zágęſczenia / y zapáchu wdźięcznego / Koßtowego drzewá / Amomu / Szpikanárdy / Mirrhy / y Bálſámu. Te nalepßa być rozumieia / ktora iest zapáchu wolnego y wdźięcznego / nie oſtra / nie przykra.

Przyrodzenie / Moc / y Skutki tey máśći.

Jest przyrodzenia rozgrzewáiącego / y wyſußáiącego Mocy ścienczáiącey. Jest oſtra / wyćiera / wychędaża / wilgotnośći geſte á lipkie rzędzi / roſpráwia / y rościeńcza.

Tá máść iest rzadka / nie zágęſczona / okrom żeby w nie Zywicá wchodziłá.

Nárdus Gorny/ álbo Skálny.

ROZDZIAŁ IX.

Nardus Montana.
Niris Gal:
Tylacitis.
Pyritis. Gal:

Zwiffel Nard Bergnarden.

NArdus Górny/ álbo Skálny/ rózgi y liśćie ma podobieńſtwem Mikoláykowemu/ ieno mnieyßy/ y nie kolacy/ iáko Mikoláiek: korzonki dwá/ podczás wiecey pod nim śie náyduią/ czárnáwe y pachniące/ máiące kßtalt Złotogłowu/ ieno mnieyßze y cienßze. Nie przychodźi do potrzeby lekárſkiey/ áni kwiát tego Nárduſu/ áni kłącze/ áni náśienie/ tylko korzenie y z liśćiem. Tych ſkutkow y mocy ieſt/ ktorych Narduſá Celtyckiego korzenie/ ieno mdleyßy.

Mieyſce.

W Syryey y w Cylicyey ten Nardus naobficiey rośćie: w nászych kráinách nie znáiomy/ iednák náyduie śie ná górách Chárwáckich.

Przyrodzenie.

Piße Galenus w oſmych Kśiegách o ziołách/ że ieſt przyrodzenia rozgrzéwáiącego y wyſußáiącego/ ále dáleko ſłábiey/ niżli ini Narduſowie. Rośćieńcza/ zwarza/ y w kupę śćiąga.

Moc y ſkutki.

Moczu

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ álbo kápaniem odchodzący / potężnie wywodźi/ w winie go wárząc/ á pijąc.

Wątrobie

Wątrobie zápaloney y nábrzmiáley/ z Piołynem w wodźie álbo w winie wárzony/ á trunkiem vżywány / iest lekárstwem.

Owa tychże skutkow iest / ktorych Nárdus Fráncuski.

Żołądku
Slezion:
Nerkom
Pęchyrzowi.

Żołądkowi/ Slezionie/ Nerkom / Pęchyrzowi/ } Z przyczyny zimney choremu iest rátunkiem wárząc go / á piiąc.

Szpikánárdá Ogrodna/

ROZDZIAŁ X.

Spicanarda.
Pseudonardus.
Spica horteñ alba.
Nardus Italica.

Spikánárdi.

Szpikánárdá Swoyska / álbo ogrodna / ktorą drudzy Włoską zowią / iest dáleko rożna od Nárdusá / álbo Szpikánárdy Indiyskiey / Syráńskiey / Celtyckiey / y górney / nietylko skutkámi / ále też wyobrażeniem y kształtem / y zowią ią niekrorzy Láwendą Sámcem. Liśćia żyrżego / dłużżego / mieżżeyżego / mocnieyżego / y bielżego niżli Sámicá. Ziele iest krzakowate / máiąc liśćia ná sobie wiele / iáko y Láwendá / z ktorego środku pochodzą prąciki czworogránowite cienkie / dłużże niżli ná trzy dłonie ná wierzchu / ktorych kłosiste kwiatki modre / y ták bárzo pachniące / że swoią pornością przykrzy śie nozdrzom / mało nie wżyskich ziół kwiecie / swą wonnością ostrą przewyższaiąc. To ziele Zimie / iáko y Lećie zielone / na końcu Wiosny świeci / iáko y Láwendá. W Czerwcu / y w Lipcu obficie kwitnie.

30

Mieysce.

Nawiecey śie kocha w Pagorkách/ w mieyscách kámienistych y rumistych/ ku słońcu położonych. V nas w ogrodziech tylko bywa sadzona y flancowána. Indzie/ á ile w krainách cieplych/ sama przez śie rośćie/ na kámienistych wyspách.

Przyrodzenie.

Náßá Szpikánárdá Ogrodna iest przyrodzenia rozgrzewáiacego/ y wysußáiącego/ ná koncu wtorego stopniá/ álbo na początku trzećiego/ otwiera/ ścieńcza/ trawi/ máiąc cząstki w sobie subtelne y przenikaiące.

Moc y skutki.

Mozgu. Mozgu wßeláktm dolegliwośćiom z zimná pochodzącym iest vżyteczna. Jáko Nerwom álbo Pietym żyłom.

Páráliżu Náduku. Subetu. Slákiem álbo powietrzem nárußoną Pádáiącey niemocy/

Spániu nád przyrodzenie/ ktore ini Spikiem/ drudzy Subetem z Arábskiego zowią/ tym sposobem vżywány.

Wziąć kwiatkow Spikánárdowych/ Szálwiiey/ Cynámonu/ Kwiatu Muszkátowe° / Kárdámomu/ Koczánkow zamorskich álbo Syßkowey Láwendy/ Stechas Grekowie zowią/ Gwozdzikow/ Rożey suchey czerwoney/ Rubeb/ co śie zda/ każdego zárowno. To w winie álbo w wodzie vwárzyć/ á pić przez kilká dni.

Szláku. Przećiwko powietrzu nárußeniu ták vczyń: Weźmi Spikánárdowego kwiećia/ álbo Láwendowego dwá loty/ Rubeb lot. Piwoniowych żiarnek po pełni Xiężycá zbieránych czwierć lotá/ Muszkatu trzy loty/ Cynamonu dwá lota/ Galbanu lot. To wßystko przetłukßy/ pultory kwarty Winá dobrego ná to wlać. Wody żiela powietrznego/ wodki Máieranowey po pul kwarty. To wßystko w konwi Cynowey/ álbo w inym naczyniu dobrze nákrywßy/ ná mieyscu ćieplym/ ábo ná słońcu iárkim przez cały Xiężyc moczyć/ każdego dniá raz kilká wzrußáiąc/ potym przecedziwßy w śklenice/ przydáć Ambry czwierć lotá/ Piżmá dobrego trzy quinty/ á záwiązawßy ią w rzadka chusteczke/ w ono puśćić/ y dáć temu ieszcze ná słońcu álbo w ćieple chwile stáć/ każdego dniá czesto zámießáiąc. A gdy potrzebá/ bráć z tego każdy poránek/ po pul łyżki/ álbo po pełney. Ludziom stárym to lekárstwo iest bárzo vżyteczne. Abowiem

Ludźiō stárym. Rozum ostrzy. Rozum ostrzy. Pámięć záchowywa.

Pámięć. Fernelius y Rondolecius z tego Pigułki káżą czynić/ y tym dawáć do vżywánia ktorzy sa powietrzem nárußeni/ ták we wßystkim ćiele iáko w polowicy.

Páráliżu Wilgotności zimne w głowie rozgrzewa y wysußa/ w vśćiech ią trzymáiąc Fuchs.

Głowe rozgrzewa. Spadkō z głowy. Spadkiem z głowy broni spadáć ná piersi/ tákże ią w vśćiech trzymáiąc. Fernel.

Zawrot. Zawrotu głowie/

Pokurczeniu. Kurczom álbo pokurczonym.

Trześćeniu członkow. Trzesącym y drżącym ćiałom álbo członkom.

Zdretwiałym. Zdretwiałym y zdrewniałym náparzáiąc y piąc iest vżyteczna pomienionym dolegliwosciom. Fernel. Taber.

Wstrobie. Watrobe zámulona y oźiebła rozgrzewa y otwiera/ tym sposobem. Wziąć Szpikánardy/ Kopytniku/ po pul garści/ Tátárskiego ziela/ Watrobnego ziela/ Liśáycu/ álbo Studźienniku po garści/ Cynámonu czwierć lotá/ Rożynkow lot. To wßystko w winie białym dobrym wárzyć w pultoru kwart/ nákrywßy álbo zálepiwßy dobrze/ á ráno y ná noc po dobrym trunku vżywáć. Taber.

Żołądku Toż też żołądek zimny rozgrzewa y posila/ piąc.

Żołtacce Żołtácce niemoc spadza/ Tenże

Wnętrznośćiō. Wietrznosci w ćiele rospadza y vkłáda.

Serce wesołe czyni. Macer. wárząc á piąc.

Nyrkom Nerki wychedaża/ Tenże

Żołądek do trawienia osłábiały posila.

Brzydliwośćiō. Brzydliwość/ niechęć/ y womity odpadza/ ták wárząc go w winie/ y piąc/ iáko nim náparzáiąc.

Mieśięczne

Mieśieczne wzbudza. Mieśieczne czyśćienie pánię wzbudza tákżego go w trunku vżywáiąc. Macer.

Śleżione. Śleżione zátkána wychedaża/ warzona w winie/ á pita.

Máćicy. Máćice záźiębiona rozgrzewa.

Łożysko po porodzeniu wywodźi.

Tákże

Moczpędźi. Mocz nád przyrodzenie zátrzymány pędźi/ wárząc go w winie/ á prog loná tym náparzáiąc. Toż też

Opuśćenniu. Opuśćenie żywotá z wietrznośći rozpadza.

Wątroby. Wątroby zámulenie wychedaża/ Żyły w niey otwieráiąc/ wárzyć kwiatki Szpikánárdowe z Szánta á z korzeniem Włoskiego Kopru w winie/ y pić dáwáć ráno y ná noc.

Konfekt.

Bywa Konfekt z kwiećia Szpikánárdowego czyniony/ rownie tym obyczáiem/ iáko Fiołkowy/ álbo z Rożey/ ktory przećiwko chorobom przerzeczoney iest vżyteczny/ tym sposobem: Wźiąć kwiatkow śpikánárdowych pul fontá/ Cukru Kánaru pultorá fontá/ rospuśćić go w śpikánárdowey wodce/ y wárzyć ták długo odśymuiąc áż wodká wywre/ á kiedy przechłodnie/ ná przewiedle kwiećie wlać/ y do piecá po pieczywie/ álbo ná słonce gorące wystáwić/ że śię przyśmáża. Ten

Żołądkowi. Żołądek pośila ślábý y vtwierdza.

Wątro: Śleźio: Máćicy. Zámulona Wątrobe otwiera.

Śleżione zátkána wychedaża.

Máćice záźiębiona rozgrzewa.

Mowie. Mocz zátrzymány nád przyrodzenie wywodźi.

Wodká Szpikánárdowa.

Tym sposobem wodká Szpikánárdowa bywa dystyllowána/ iáko Láwendowa. Náklásć kwiátu w wino przez noc żeby mokłá/ názáiutrz dystyllowáć. Drudzy tylko skrapiáią woda álbo winem kwiećie/ y dystylluią. Tá

Mowie. Mowe vtracona przywraca piiąc iey po łyżce álbo po dwu.

Mdłość. Mdłość śerdeczna odgania/ tákże ią piiąc y woniáiąc. Toż czyni/ ná pulsy ćieplo ią przykłádáiąc. Mdłości.

Śercu. Serce mdłe y práśowliwe pośila/ y weśołe czyni/ piiąc ią.

Śercá kołátánie. Sercá kołátánie y drżenie vśpakáia/ po dwu łyżek/ álbo po trzy/ ná raz iey pić dáiąc.

Mozgu. Mozg názbyt źimny. Tákże

Żołądkowi. Żołądek chłodny rozgrzewa/ piiąc y nią náćieráiąc. Tabe.

Oleiek Szpikánárdowy.

Oleiek Szpikánárdowy tym sposobem bywa czyniony. Biorą nowy gárniec polewány/ w ktorego dnie byłyby dźiury poczynione/ y śpią weń kwiećie Szpikánárdowe/ śtáwiáiąc go ná drugim gárncu nowym polewanym/ álbo ná Cynowym naczyniu/ nákryć ono kwiećie/ y ćiáśtem álbo glina obmázáć/ á po pieczywie/ álbo po wypaleniu/ do piecá wstáwić. Ták będźie śćiekał oleiek ná dół bárzo pachniący/ ktory woniá swa przewyższa wśyśtkie ine pachniące rzeczy/ ták/ że go w Aptekách muśą ná vśtroniu chować/ by śnadź piżmu/ Ambrze/ Zybetu wonności nie odiął/ álbo ráczey nie zátłomił. Drudzy to kwiećie moczą w dobrym winie/ potym dyśtylluią z Alembiká. A ten nie iest ták mocny/ iáko pierwśzy.

Rozgrzewa. Vżywamy pospolićie tego oleyku/ z wierzchu máiąc/ do chorob źimnych y záźiębienia/ bo im iest niewymownym rátunkiem/ y wielkiey á śkrytey w skutkách táiemnośći/ á ile pierwśzy/ przeto też nád ine droższy.

Męśkie nasienia. Płynienie przyrodzonego nasienia męszczyznom záśtánawia/ Nyrki nim námázuiąc.

Gliśty. Gliśty y ine chorobácтwo z żywotá wypędza/ kropie álbo dwie z winem go piiąc.

Ową wielom y rozmáitym niedośtátkom w ćiele/ á zwłaśczá z źimnych przyczyn iest bárzo vżyteczny. Enon.

O Láwendźie/ Rozdźiał II.

Láwendá podobna iest Szpikánárdźie/ ieno że liśtu węższego y krótszego/ do tego ćieńszego/ máiąc kwiateczki bládo błękitne/ kłośiśte źiáiące y rozłożyśte/ zapachu nie ták przykrego/ iáko Szpikánárdá/ ani ták ostrego/ ále wdźięcznego.

Mieysce.

Rośćie sámá przez śie w ćieplych stronách/ ná pągorkách kámie-

nistych á ku słońcu wyłożonych/ v nas w ogrodźiech tylko bywa sádzona y flaucowána.

Lauenda.
Lauendula
Saliunca Plí.
Pseudo Nardus.
Fœmmia.

Lawendel.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa Láwendá/ wysuszа y ściencza/ ále lżey nizli Spikánárdá/ we wtorym stopniu.

Moc y skutki.

Mozgu zbytnie zimnemu

Mozg z zimnych wilgotnośći wysuszа/ kládac Láwende w ług/ z Szálwia y z Máieranem/ tym głowe przemywáiac.

Głowie vstáwiczнie boleiącey

Głowie mdley á vstáwicznie boleiącey/ vczynić woreczek/ álbo rádniey czapeczke z kitayki/ y nápełnić ia kwieciim Láwendowym. A gdzieby go do tego nie mogł mieć dosyć/ tedy przydáć Rozmárinu/ Máieranu/ kwiatkow Rumienkowych/ Szálwiey y z kwieciem. To wszystko miałko vtłuczy/ Báwełne tym nábić/ y w woreczku zászyć/ á ná głowie vstáwicznie nosić.

Rádu ku.

Padáiacey chorobie Láwendá iest bárzo vżyteczna/ ták trunkiem vżywána/ iáko ná głowie/ á zwłaszczá w tyle przerzeczonym sposobem noszona.

Wzroku mdłemu.

Kto wzroku mdłego/ dobrze mu iey vstáwicznie waniáć.

Moczu pędzi.

Kwiát Láwendowy/ iáko y Spikánárdowy w winie wárzony y piey/ moczu pędzi.

Żołądek posila.

Żołądek posila/ á od zákázenia wielkiego y iádowitego záchowywa Też

rozgrzewa.

Rozgrzewa záźiebłości iego/ y wietrznośći w nim zámknione rozpadza/ piiąc wárzono w winie/ y tym go náparzáiąc.

Nerki zámulone otwiera.

Slezionie tákże zátkáney/ iest rátunkiem/ otwieráiąc y posiłáiąc.

Zátwárdziałości iey odmiękcza.

Chorągrze/ to iest/ boleniu y łamániu rąk/ álbo pálcow/ iest/ lekárstwem/ náćieráiąc ie nim/ wźiąć do tego Szałwiey tákże wiele/ to iest pułgarśći/ Jáłowcowych iągod sześć łotow/ y w winie to wszystko białym wárzyć/ ręce álbo pálce tym náćieráć. (Jod)

Nyrkom y Slezieniezámułonym.

Chyrágrze. Podágrz.

Od Subetá/ to iest/ od spánia głębokiego/ nád przyrodzenie zbudza/ pod nosem ia trzymáiąc.

Subetu.

Slákiem álbo powietrzem náruszonym iest vżyteczna.

Páráliżowi.

Mdłość serdeczna odpadza/ pić ią dáiąc/ y ná pulsy przykłádáiąc.

Mdłość serdeczna.

Głowe wysusza.

Głuszy zbytnie w głowie wysuszа y trawi myiąc

wi / myiąc głowę ługiem / w ktorymby długo Láwendá / Bukwicá / Bobkowe liśćie / y Czárnuchá moknelá.

Od Molow ſtáty bronią.

Od molow ſtáty záchowuie / kládąc ia miedzy nie. Tabe

Owa tym wßytkim niedoſtátkom y chorobō / z zimnych wilgotnośći pochodzącym ſłuży / ktorym Spikánárdá

Mozgu y Nerwō.

A zwłaſzá mozgu y Nerwom od niego pochodzącym / wziawßy iey według vpodobánia. Szálwiey / Szyſtowey Láwendy / Rozmárynu / Kwiátu Muſzkátowego / Cynámonu / Gwozdzikow Cardamonu / Máieránu / Bukwice / y inych do tego ſłużących rzeczy zárowno / y to wßyſtko w winie ábo w wodzie wárzyć / á káżdę dniá po dobrym trunku pić. O czym ſie też w Spikánárdzie powiedźiáło.

Cōſerua.

Konfekt Láwendowy

Konfekt tak z kwiećia Láwendowego iáko Spikánárdowego / ábo z kwiećia gwozdzikow ogrodnych pełnych / á z cukru bywa czyniony. Biorąc do iedne funtá kwiadkow cztery funty Cukru / y weſpoł vtłuc / á na ſłońcu ſmażyć.

Mozgu. Nerwō. zawrotu páráližu ſdrętwiáłośći.

Ten Konfekt Mozg y

Zyły ſuche oźiębłe rozgrzewa y posila.

Zawrotu głowie ſłuży.

Śláźię ábo powietrzem nárußonym / Zdrewiáłośći członkow.

Trzęśieniu ćiáłá

Trzęśieniu y drżeniu ćiáłá / álbo ktorekolwiek członká / iáko rąk / głowy / Nog.

mowie y tráconey

Vtrácona mowę przywráca / długo w vśćiech go trzymáiąc.

Żołądká

Żołądká wßelákim dolegliwość ō / z zimnych wilgotnośći ſłuży / vżywaiąc go.

Zimnu. opußćiu

Nádęćie y opußćenie z wiátrow wnim zámkniętych roſpadza. (Tabe)

Żołądká. Kolice.

Kolice ábo gryżeniu w żywoćie z przyczyny zimney bárzo vżyteczny.

Wzroku mdłemu.

Wzrok mdły posila (Tenże)

Spadkom zimnym.

Spadkom zimnym / na piersi ſpadáć bronī.

Wątrobie y

Śleźienie zárwárdźiáłym / vżywáć go dobrze.

Máćicy.

Máćicę rozgrzewa záźiębiona / y mdłą posila

Apopleśiey.

Apopleśiey / to ieſt / we wßyſtkim ćiele nárußeniu powietrzem / bárzo ieſt vżyteczny.

Wodká Láwendowa.

Aqua Lauēdula ſtilaticia.

Wodká z Láwendy / tym ſpoſobem bywa wypálona / iáko ſpikánárdowa / tá do wielu rozmáitych lekárſtw przychodźi. Jáko

páráližu

páráližem nárußonym do náćieránia / przydawßy Rozmárynu / Máieránu / Bobku po gárśći / mydłá Wenećkiego tak wiele / iáko żołtek iáiowy / do tego przydáć wodki Láwendowey / Bobkowey / y gorzálki co namocnieyßey po dwánáśćie lotow / álbo łyżek / to weſpoł conalepiey w Możdżerzu vtrzeć / y tak temu dáć przez dzień ſtáć / potym przez chedoga chuſtę przecedźić / y mocno wyżąć / á tym náćierać członki / álbo y wßyſtko ćiało páráližem nárußone.

Item.

Tabe)

Toż też ſámá wodká / przez przyſłády wßelákiey czyni / członki nią náćiráiąc vlomne / dla rozgrzewánia y posilenia ich. (Tenże)

mowie y tráconey

Mowę vtrácona przywráca / z wodká Konwaliowa / ábo z Lánkowa / w vśćiech trzyma (Tenże)

Bolu w głowie.

Boleści wgłowie vśmierza / chuſtę w niey mączaiąc / á na czoło y ſkronie ćieplo przewiiáiąc.

zębō boleśćym.

Zębom bole vśkramia / w vśćiech ią ćieplo trzymáć (Tenże)

Wino Lawendowe.

Vinū lauendæ

Wino Láwendowe ták pospolićie czyniá / nápełniáią worećzek kitayczany / álbo Cyndalinowy Láwendowemi kwiátkámi / y záwießiwßy w fáśce ábo w Báryle wina. To

Mozgu. zawrotu zołądko wi.

Mozg źimny rozgrzewa mdły posila.

Zawrot głowy oddala.

Żołądek oźiębły rozgrzewa.

Morzyſko

Morzyſko w żywoćie vkłáda.

Morzy skutkoliće. Párálżu.

Párálżem záráżonym / y tym wßyſtkim niedoſtátkom / o ktorych ſie powiedźiało w Konfekćie Láwendowym / ieſt vżyteczny trunkiem.

Ocet Láwendowy.

Acetū lauendulæ.

Ocet Láwendowy tym ſpoſobem iáko Rożany bywa czyniony / álbo Gwozdzikowy / ſuche kwiátki Láwendowe do wina álbo do winnego octu kłádąc. Ten

ſercepoſila.

Serce posila bárzo prędko y oſobliwie / pulſy nim náćiráiąc Tákże

mdłośći ſerdeczney

Mdłość ſerdeczną odpadza / pulſy nim náćiráiąc / ábo chuſteczkę w nim mączáiąc / na pulſy przywiiáć / też gębkę w nim mączáiąc / á pod noſem trzymáć / y w ſię z niego porność ćiągnąć.

Oleiek Láwendowy.

Oleū Lauēdæ.

Oleiek Láwendowy / tym ſpoſobem bywa czyniony / Kwiećie Lawendowe w Oliwie kłáda / y ná ſłońcu ſmáża / iáko Gwozdźikowy / álbo Rożany.

Artetice.

Artetice, to ieſt / łámániu w członkách.

Podágrze. Podágrze/

Chirágrze z zimnych fluſow vżyteczny/ woſku do niego troche przydawßy/ tym náćierać: á to po náparzeniu ciálá w łáźni.

Może też być ten oleiek Alchim[illegible] obyczáiem czyniony y dyſtillow[illegible] ſpoſobem/ iáko Piołunowy. Ten Członkom oźiebionym ieſt vżyteczniey ßy dáleko niżli pierwßy/ Tákże inym niedoſtatkom w ćiele/ z fluſow zimnych.

Tego też przez vſtá vżywáć może/ bądź z wodká przynależáca/ álbo z konfektem.

Też zwierzchownie nim máżąc/ álbo inym oleykom y máśćiom przydány/ oźieblym czeſciom ciálá ieſt vżyteczny. Tabe.

Członkó oźiebłe.

O Kopytniku/ Rozdźiał 12.

Aſarum Nardus Ruſtica.

Haſelwurtz.

KOpytnik/ ktory drudzy Leśnym/ álbo Wieyſkim Nárdu-ſem zowią. Liście ma Bluſczowemu podobne/ ieno dobrze mnieyßze/ miękczeyßze y okrągleyſ[illegible]e/ kwiát brónatny Bielunowemu papiu kßtáltem podobny/ ktory záraz z liśćiem z korzenia pochodźi/ ná obwyżßey á ćienkiey ſtopce/ wdźięcznie pachniący/ w tym naśienie drobne/ iáderkom iagód winnych podobne/ przyoſtrzeyßym/ dla gránowitośći tu y owdźie konczyſtey. Pracik ma gránowity á miękki/ korzonkow wiele knodowátych álbo kolankowátych krzywych/ drobnych/ ćienkich/ trawie podobnych: wonne y vſtá rozpaláiące/ á w iezyk bárzo ſczypiące/ dwákroć w roku/ ná Wioſne y w Jeśieni kwitnie.

Mieyſce/ Wybor/ y Czás zbieránia.

W ćieniách pospolićie rad roſćie/ w Leśiech ná górách/ y ná inych mieyſcách ćieniſtych. Naprzednieyßey dobroći ieſt z Pontu/ z Frygiey/ z Illiriku/ y Włoſki ná Juſtymonckiem gruncie/ álenam náß przynależetßy/ ktory tákże v nas w obfitośći roſćie. Ten ma bydź zbierány/ od pietnaſtego dniá Sierpniá/ áż do oſmnaſtego Września. Fuchs.

Przyrodzenie.

Kopytnik rozgrzewa we wtorym stopniu / w trzećim wysusza / á zwłaszcá korzenie / otwiera / ścieńcza / rozrzedza y rozprowádza / do purgowánia dołem / nie mo[illegible] miálko tarty / boby womity rychley vczynił / niżliby stolcem wywiodł.

Miárá y wagá do vżywánia.

Do wymoczenia korzenia / á ile cudzoziemskiego / lot cáły może być brány / Prochu od czwierći lota / aż do pułłocia.

Moc y skutki.

Mocz pędzi. Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi / Kopytnikowe korzenie wárzac á piiąc. Toż wodká iego czyni. Mesue.

Puchlinie. Puchlinę z ćiáłá wywodźi / w winie wárzony / á trunkiem vżywány.

Scyátyce. Scyátyke y bole záwzięte zdawná y zástárzále w biodrách leczy.

Miesięczney. Miesięczne czyszćenie zástánowione wzbudza Pániom / dáiąc po pułtorá łotá korzeniá Kopytnikowego / niepráwie miálko vtártego z pitym miodem / ktory ták czyści / iáko Ciemierzycá biała. Może go też vżywáć z wodką Bylicową / iáko y ćiemierzycę. Fuschs. Tab.

Wchodźi też to korzenie do máści.

Puchlinie. Potężnie z ćiáłá puchlinę wywodźi / trzy czwierći łotá prochu / korzeniá iego miálko vtártego / do sześći kwart Mosztu wsuwszy / á w nowym gárncu dobrze nákrywszy ćiástem zálepić / á przez dwá / álbo trzy Xiężyce moczyć. Potym przez chędożą chustę przecedźić / á poránu ná czczo y ná noc po kwáterce rowney ćieplo káżdego dniá pić. Jeszcze to potężniey vczyni / gdźie pułtorá kroc więcey Tátárskiego źiela do niego przyda. Aben / Mesue / Fuschs.

Purguie. Purguie / y stolcem wywodźi wilgotności / ták prochem miálkim / w miedźie ćieplo / iáko wárzonego iuche piiąc.

Zołtaczce. Zołta niemoc spadza / w pitym miedźie wárzony / álbo rádniey moczony / á przywárzony / trunkiem vżywány. Aben / Mesue.

Febrze. Febry zástárzále leczy / tymże go sposobem vżywáiąc.

Scyátyce. Bywa też moczony / álbo y wárzony w kożiey serwatce / przećiwko łamániu w ledźwiách y w biodrách.

Żołądku. Żołądek zimny rozgrzewa / moczac go w winie / przydawszy do tego Gwoździkow kramnych / Tátárskiego źiela / á piiąc.

Toż wino / zátkána y oziębła wątrobę otwiera / rozgrzewa / odmiękcza / wychędaża / y od wielu inych złych przypadkow záchowywa. Ktore pospolićie skad przypadáią / iáko puchliná / Zołta niemoc. Mesue. Wętrobie.

Śleźione tákże zátkána otwiera / oziębła rozgrzewa / záplugawiona wychędaża. Śleźienie.

Kre / álbo twárdość z nábrzmieniem iey / iáko y wątroby / ktora Scirhum Grekowie zowią / leczy / przerzeczonym sposobem vżywáiąc go. Kre leczy.

Nerki. Pęcherz pośila y vtwierdza. Mesu. Nyrkom. Pęcherzowi.

Kolike y dárćie w ziwocie vsmierza. Kolice. Frebrze.

Zimnice z gorączką káżdegodniową / z wilgotności flegmistych / grubych / odpadza / liścia Kopytnikowego garść w winie / álbo w miodowey sycie wárzac / á poránu przez kilka dni piiąc / przydawszy Cynamonu / y Muszkatowego kwiátu troche.

Od bestiy iádowitych vkąszonym / z winę Kopytniku dáwáć dobrze. Fuchs Vkąszonym.

Rány wychędaża / ługa iego wymywáne. Rány y wrzody wychędaża.

Tákże wrzody y sadzele záplugáwione. Plat.

Zołć y Flágme z ćiáłá stolcámi wywodźi: Tákże womitami: iednák flágme więcey ciągnie / dáiąc go po czwierći łotá / z grubá przetłuczonego / z ćiepłá woda / álbo z piwem / álbo z miodem pić: ieno by potrzebá wzawod biegáć potym. A gdźieby zátym niechćiał być womit / tedy iemu pomoc / pálcem ięzyczká stagáiąc. Zołć y flágme wywodźi.

Tym sposobem też Febry zagnite / y dawne leczy. Febrom.

Piersiom białogłowskim / w pologu nábrzmiałym służy. Piersiom.

Ogniu piekielnemu liście Kopytnikowe rozćieráne / á przykładáne / iest rátunkiem. Ogniu piekielnemu.

Do tych

Do tych lekarſtw/ ktore bywáią w oczy puſczáne/ dla wyczyſczenia wrzodu/ wchodzi/ á zwlaſczá Sok z Tucya zmieſzány.

Oczywy chedaża.

Sok ſam z Kopytniku blonke zwierzchnią/ wzrok záſtániáiąca/ z oczu ſpadza/ puſczáiąc go w nie. Tabe.

Zaſtonę ſpadza.

Mozg y

Zyły ſuche pośiła/ w ługu wárzony/ álbo w winie długo moczony/ tym głowe przemywáiąc/ á zwlaſczá gdźieby z zimną tákt niedoſtáteck głową cierpiáłá.

mozgu y nerwom

Jeſcze ług lepſzy będzie/ gdźieby do tego przydał Szálwiey/ Máieranu/ Kopytniku/ Bukwice/ Rumienku/ po gárści. Liśći a Bobkowego/ Rozmárynu/ Lárendypo pulgárści/ Rożey czerwoney/ Piołunu po dobrey ſczypcie. To wßyſtko w ługu długo wárzyć/ á tym często głowe przemywáć. Tabe.

Lug do głowy.

Przepuklym.

Przepuklym ieſt lekárſtwem/ ſwym plaſtrowániem Jodoc Harchius.

Rádáku

Padáiącey chorobie ieſt vżyteczny/ trunkiem vżywány. Jodoc Harchius.

Káßlu.

Káßlu záſt árzálemu z zimnych fluſsow ieſt lekárſtwem/ piiąc go na czczo poránu w miedźie/ weſpoł z korzeniem ſwym wárzony.

Thnieniu.

Toż też cießkiemu tchnieniu ſłużу.

Bolom.

Wżelákie bolesci wnetrzne leczy y vſpakaia/ Wodke álbo ſuche iego często piiąc.

Womity pobudza

Womity bez obráżenia y ßkody wzbudza/ zákterémi flágme z żołądká wywodźi/ dáiąc go trzy czwierći łotá z ciepłą woda. Albo czwierć łotá z Cynámonem y z cukrem. Albo też ze trzydźieści liſtkow Kopytnikowych wźiąć/ y w białym winie przez noc moczyć. Potym w onymże winie ná ſłońcu tárcie rozetrzeć/ dawßy pierwey Kápuſty z Słonina ſie náieść/ y winá białego nápić/ ále to tylko mocnemu chłopſkiemu przyrodzeniu. Molemu wźiąć mniey tego liścia. Mar: Aemili.

Febrze.

Cwártaczke odpadza/ dáiąc go pić czwierć łotá z winem/ tey godziny/ ktorey ma przyść.

Głowie.

Głowy boleniu.

Oczom.

Oczu zápaleniu.

Oczom błonká záchodzącym/ liśćie świeże Kopytnikowe roscierać/ á ná nie przykłádáć/ dobrze.

Spániu

Wierzchołki/ álbo kielißki/ w ktorych naſienie roſtarte/ á tym czoło/ ſkronie námázáne/ ſpánie przywodźi.

Piße Meſua: Kopytnik być przynależący/ do wywiedzienia flágmy y kolery z biodr/ z bárkow/ y z ſtawow/ ták ſkolcy/ iáko y womitámi. Jednák wiecey flágmy/ niżli kolery wywodźi. O czym ſie też wyżßey przypomniáło: A to mocząc korzenie iego/ álbo wárząc/ ábo go prochem w trunku vżywáiąc.

Flágmę wywodźi.

Wodká z Kopytniku.

Wodká z Kopytniku wydyſtyllowána/ oczom mdłym/ z Alenka w nie puſczáiąc/ ieſt vżyteczna.

Oczom.

Febry wżelákie odpadza.

Krew koleryczna ſpalona w watrobie wychodźą.

Febrom

Krwi.

Oleiek z Kopytniku.

Kopytnikowy Oleiek ták bywa czyniony: Wźiąć korzeniá iego/ Ládanu/ álbo Pryſkirzyce/ ile kto chce/ y nálać na to Oliwy/ żeby dobrze zágroznęło/ y to przez długi czás ná ſłońcu tárkim moczyć/ często wzrußáiąc. Może go też przywárzyć/ ále barzo krotko/ dla vtracenia mocy. Tenże:

Febry długie á zaſtárzále leczy/ Pacierze y grzbiet wßyſtek nim nácieráiąc/ Tákby nadawnieyßze y zaſtárzálße zimnice/ predko odpadza. Meſue.

Febrom długim.

Naſienie przyrodzone męſkie mnoży. Tenże:

Naſieniu męſkiemu.

Poty wzbudza/ pacierze w grzbiećie nim nácieráiąc. Meſue.

Poty wzbudza.

Wino Kopytnikowe.

Wino Kopytnikowe tym ſpoſobem bywa czynione/ iáko Piołunkowe/ ktore ieſt wielkiego vżytku.

Żołądek: Gżieblym y zámulone/ Watrobe ieſt oſobliwym rátunę/ Śleżione: kiem/ piiąc go.

Żołądko wi. Watro: Śleżio

Drżeniu y kołátániu ſercá/ dobre.

Drżeniu

Opuchłym ieſt lekárſtwem/ moczem wodę zaſkorma z nich wywodząc. Tab.

Opuchłē

Żołtą chorobę ſpadza.

Żołtac:

Wilgotności Flegmiſte y koleryczne moczem wywodźi.

Flágmę wywo:

Głowę y Mozg záźiębiony rozgrzewa.

Głowie y mozgu

Szkodźi.

Szkodźi

Ták ſam Kopytnik/ iáko iego Oleiek y Wodká/ Pániom brzemiennym ßkodźi/ bo ſwym vżywániem płod żywotá wyćiąga.

Pániom brzemiēnym.

Womity czyni/ iáko ſie wyżßey powiedźiáło.

Wo ity czyni.

Rozſądek.

Náłożone to o Kopytniku mieyſce/ v Gálenuſá w ßoſtrych Kśięgách/ o ziołách być bacżymy/ gdźie ták czytamy: Korzonki Kopytnikowe ſą vżyteczne/ y ſłutkámi

podobne

podobne korzeniu ziela Tátárskiego: wßákże potężnieyße/ to iest/ Ziele Tátárskie/ y co o nim rzeczono/ to o Kopytniku rozumieć sie może. Te sa słowá Gálenusowe/ ktory iáko przystoynie ten Kopytnik zielu Tátárskiemu przyśtosował/ każdy snádnie obaczyć może/ by ieno oboie w znáiomości miał. Gdzie ináczey rozumieć nie możemy/ ieno álbo Pisarz/ albo Drukarz/ to mieysce pomáchlował: bo niepodobna rzecz/ żeby Galenus/ ták Kopytniku/ iáko ziela Tátárskiego przyrodzenia/ y własności znáć y wiedzieć nie miał: gdyż w opisániu Ziół Dioskorydá náśládował. Do tego baczemy/ że sie w Tátárskim korzeniu/ álbo zielu/ żadna moc purgowánia nie znáyduie/ iáko w Kopytniku: O czym Dioscorides pißę/ Mesue świadczy/ y my tego doznawamy/ że wywodzi z ciałá Kolere/ á flegme ieszcze lepiey/ ták gorą/ iáko y dolem/ rownie iáko Ciemierzycá biała. Nie może tedy być Kopytnik porownány w skutkách zielu Tátárskiemu.

Niektorzy też/ tych czásow/ żadney roznice w Aptekách niemáia/ miedzy Kopytnikiem/ á miedzy wonną Oblápą/ ktorą Baccaram Láćinnicy zowią: y owßem wßyscy iákmiarz/ iednostáynym głosem/ Kopytnik názywáią wonną Oblápą: á Oláp Kopytnikiem/ tákż y imioná ich poodmieniáli/ y skutki pomießáli. Ale iáko te ziołá oboie sa od śiebie rożne kßtałtem/ znákámi/ przyrodzeniem/ y skutkámi/ ten niechay da rozsądek o tym/ ktory Historya y opisánie/ od Dioskorydá/ oboygá dobrze wybaczy. Dáleko ábowiem sa od śiebie/ Kopytnik y Oblápá: O czym w Kśięgách w Rozdziale o Oblápie ßerzey śie/ da Pan Bog/ powie.

Nie słußnie Brásáwolá Pliniusá strofuie/ powiádáiąc go z tymi być w tymże błędzie/ ktorzy Oblápe Kopytnikiem być mienią. Jeno skąd to Brásáwoli mniemánie omylne o nim przyßło/ baczyć nie możemy: gdyż Plinius we dwudziestych pierwßych Kśięgách/ w Rozdziale ßostym/ tych niepomálu gáni/ ktorzy Oblápe y Nárdus polny/ to iest/ Kopytnik/ iedno ziele być powiádáią/ gdy ták tymi słowy mowi: Potrzebá poprawić tych ludzi błędy y omyłki/ ktorzy Oblápe wonną Nárduśem leśnym być mienią. Abowiem ine iest ziele/ tym imieniem Oblápá názwáne/ ine Kopytnik/ o ktorego kßtałcie powiedzieliśmy miedzy Nardusem/ roznego rodzaiu. Z tych słow Pliniusowych łáśnie baczyć możemy/ że sie sam Plinius przeciw Brásáwoli broni.

Omylnik/ Rozdźiał 13.

Asarina.

Dwoiáki znáyduiemy Omylnik. Jeden Leśny/ álbo dźiki: Drugi iálowy/ dźiki álbo polny/ ma Liśćie/ Kopytnikowemu podobne/ ieno okrągleyße/ chropowátße y kośmátße/ á w okręgu swym zlekká kárbowáne/ przy ziemi śie pniące: Rożdżek kośmát-

ſzych/kwiatu białe° Rumienkowego/ieno mnieyſze°/kozzōki po wierzchu ziemie puſcza/ cienkie/ długie/ ſmáku oſtrego/ z mieiáką gorzkoſcią mała. Drugi Omylnik Jálowy/ rózny od tego/ kwiatu bládo modrego/ ná kſztalt ziemnego Bluſczá/ ieno wietſzego y dłuższego.

Miejſce.

Roſćie to ziele pospolicie na gorach/ á ile Omylnik polny. Ten drugi ná ſkałach.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa y wyſuſza/ cienczy/ rozrzedza/ otwiera/ y zlekká wyćiera.

Moc y ſkutki.

Melánkolia y kolere ſpalona. Tákże Flágme gruba/kliiowáta/ lipka/ y ine wilgotności zbycie wywodzi dolem. Melánkoliey. Flágme wywodzi

Liście z korzeniem ſwym vtarte miálko/ coby z czwierć lotá záważyło/ z kwaſkowátym miodem álbo z winem piiąc. Math. Lamániu

Lamániu w ſtáwiech/ y dárciu po kościách/ ieſt lekárſtwem/ vżywáiąc go przerzeczonym ſpoſobem. Math. Lamániu.

Fráncowátym boleściom/ ktore bez przeſtánku łamia y drecza/ bárzo ieſt vżyteczny/ tákże go trunkiem dáiąc. Fráncowátym.

Puchlinę z ciálá wywodzi/ w winie go wárzyć/ y pić. Tenże Puchlinie.

Gliſtom Gliſty/y wßeláki czerw/z żywotá wypadza/ y morzy.

Zołta niemoc ſtolcy y moczem z ciálá wywodzi/ przerzeczonym obyczáiem w trunku vżywány. Tenże Zołtacce

Zálecáią go niektorzy/á ſłußnie/ przećiwko pádáiącey chorobie.

Párálizem/ álbo Szlákiem náruſzonym/ ieſt oſobliwym rátunkiem/ tákże trunkiem/ iáko kopániem y náparzániem. Rádukuje

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány lekko wywodzi/ w pitym miedzie/ álbo w ſyćie wárząc/ á piiąc. Mauch. Mocz pędzi.

Czyſczenie mieſięczne białogłowſkie/ nád przyrodzenie záwśćiągnione/ wzbudza y wywodzi/ ále w winie wárzony/ y trunkiem vżywány. Mieſięczney.

O Kozłkách/ Rozdźiał 14.

Valeriana Phumaius Baldrian.

Valeriãa veraPhu, verum & legitimũ Thyriacaria. Tyriacks kraut.

Troiáki

TRoiáki álbo czworáki rodzay Kozłkow znáyduie śie. Wielki / Więtszy / Sredni / Máły. Wielki / ktory drudzy zowią Nárduśem leśnym / máiąc liśćie málo niepodobne Láńiey broni: Pretá gládkiego / ná łokieć zwyż / álbo wyższego: we wnątrz czczego / lekkiego / miękkiego / á bládo rumiennego: ná wierzchu okólek tákieyże bárwy. Korzeń od spodku vkąszony / áż do wierzchu / od ktorego pochodzą ná vkoś cienkie włośienkowáte korzonki / poplećione y powikláne / rownie iáko v Ciemierzyce / álbo v Situ wonnego / żółtáwe: zapáchu przyiemnego y pornego / iáko Szpikánárdá / dla czego też drudzy zowią go Nárduśem Leśnym.

Tego Kozłku / álbo rádniey drugiego / korzeń bywa falszowány korzeniem źiela Iglice Włoskiey / ktora Myszą wiecha / á Láćinnicy Ruscū zowią. Ale to snádnie poznáć: bo korzenie tey Iglice iest twárde: ku przełomieniu trudne / zapáchu żadnego nie máiące.

Mieysce

Rośćie ná górách y ná pągorkách: rośćie też w równinách / ná mieyscách wilgotnych / á zwłaszcza w Poncie: Zkąd nalepszy pochodźi.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa w pierwszym stopniu / iáko Galenus pisze: wysusza ná koncu wtorego / álbo ná początku trzećiego.

Kozłek naprzednieyszy / y Nawietszy Dryáwnik.

IEst ieszcze pierwszy y naprzednieyszy Kozłek wielki / ktory Dryáwnikiem / dla osobliwych skutkow iego / zowią / przećiwko wszelákiemu iádu / y mozowemu powietrzu. A ten iest prawdźiwy Kozłek / ktory Dioscorides, Galenus, y ini stárodawni Ziołopisowie naprzednieyszy rozumieli / Korzeń ma ná pálec miąższy / faldźisty / iáko koński korzen / álbo Tatárskie źiele / maiąc zapách Indyánskiego Narduśá. Liśćie ná wiosne z źiemie obszyrne wypuszcza / ná kształt Barwinkowego / ćiemno źielone. Záś ktore śie po rózgách puszczáią / są wykrawáne łábrowáte / málo nie podobne liśćiu polney Dryakwie. Dwie albo trzy rózgi z korzenia puszcza / z ktorych przy wierzchu tákże po trzy / z káżdey cienkie gałązeczki ná krzyż wypuszcza: ná ktorych okólki iáko kropidłká / we trzy stopy mnieysze rozdźielone / ná tych kwiateczki drobne białe / chebdowym podobne. Z tych okwitłych naśienie drobne.

Mieysce.

Ten ná górách wysokich rad rośćie / w ogrodźiech bywa flánkowány od tych / ktorzy śie w rozmáitości źiol kochaią. W leśiech też rad śie kocha / y buyniey / á niżli w ogrodźiech flánkowány / rośćie: Jednák gdźie raz bywa flánkowány / sam z śiebie predko śie rozkrzewi / częścią z korzenia / częścią z naśienia / ktore gdy doyźrzeie / snádnie wiátr wytrzesie.

Przyrodzenie / Wybor.

Rozgrzéwa y wyſuſza w wtórym ſtopniu Dryáwnik. A ten miedzy inymi Kozlki przodek ma: po nim / któryſmy naprzod położyli to ieſt / pospolity wielki.

Kozłek Sredni.

Phu Medium.

Kozłek namnieyſzy.

Valeriãa, ſeu phumimũ.

Sredni Kozlek Liśćie ma podobne liśćiu Jaśieniowego drzewá / albo Járzebinie / ieno ćiemnieyſze / á po ziemi rozłożone / a gdy dooyźrzeie biáláwe / álbo popieláte / iáko Srzebnik: Pretá obdłużnego / ná wierzchu ktorego okólek rowny / korzonkow ma wielkośc biáláwych cienkich: zapáchu mocnego / z nieiáka przyiemnośćią. We wſzyſtkiey poſtáći ſwey / to ieſt / korzeniem / rozgą / liśćiem / y kwieciem / od przednieyſzych dwu / mnieyſzy / Kwiećie bárwy ćielistey / pachnące / iáko y Korzeń iego.

Mieyſce

Ten rośćie ná mieyſcách wilgotnych / ná łąkách mokrych / przy wodách / y nád przykopámi. Rośćie też w leśiech y ná górách / ná porebách y wyśieczonych leśiech.

Przyrodzenie

Rozgrzewa y wyſuſza potężniey / niżli pierwſzy Kozlek wielki.

Kozłek namnieyſzy / álbo Czwarty.

Kozlek namnieyſzy ma liśćie podobne wietſze mu / ieno drobnieyſze: Pretu nápiądź / ábo ná półtory zwyſz gránowite° / ná wierzchu

máiąc

máiąc okółek ogániſty máluchny / brónatny / korzenia cienkiego / długiego / włośienkowátego / zapáchu wdźięcznego.

Mieyſce

Roſćie ná górách / y mieyſcách mokrych / w Legách / y ná Łąkách wilgotnych.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa y wyſuſza / ále mniey niżli pierwſze.

Czás kopánia / ſuſzenia / y chowánia Kozłkow.

Czás nalepſzy do kopánia tych Kozłkow ieſt pod Jeſień. A z ziemie odchedożone / máią być w cieniu ſuſzone / przeſtrzegáiąc tego w ſuſzeniu / żeby korowie y korki ich nie dochodźiły / ktore śie bárzo rády po nim trą y waláią śliniąc go: Takowy nie ieſt dobry / áni bezpieczny do lekárſtw.

Moc y ſkutki.

Te wſzyſtkie Kozłki iednoſtáynych ſkutkow / iednák wielki ieſt potężnieyſzy / y ſilnieyſzy w rozgrzewániu.

Wſzyſcy iákmiarz Kozłkowie máią wielkie zálecenie / przećiwko ćiemnemu wzroku / y nápoły vtráconemu / vżywáiąc ich ták w potrawách / w polewkách / w iáiu mleczkim / ná grzance w winie álbo w Malmázyey ćiepło obmaczáney / iáko też z trunkiem y z lekárſtwem / á miánowićie Korzenia Kozłku pospolitego wielkiego / po pul łotá / miáłko vtárſzy / álbo po czwierći łotá / co trzeći dźień / z trocha winá białego piiąc. Ták ábowiem wſzelákie záwády do wzroku oddala: iáſny y byſtry wzrok czyni / do ſkończenia żywotá.

Ochom ćiemnim

Tegoż też Prochu / z ſola pomieſzawſzy / przy ſtole z potrawámi vżywáć może.

Wzrok oſtry czyni.

Z białym winem przednim / káżdy poránek / po pul czwierći łotá / kilkánaśćie dni porządnie go piiąc / oſtry wzrok czyni.

Kozłek ták wielki / iáko máły / z korzeniem y z náćia w białym winie wárzyć / á tym oczy często wymywáć dobrze. Pod czás też po kropce tego winá w nie wpuſzczáć.

Słonecznicom

Słonecznicom w oczách / to ieſt / gdy kto ná świátło pátrzyć niemoże: Wźiąć Kozłkowego Soku ze dwie łyżce / Soku z Opichu / z Bárwinku / Przekláryfikowánych po łyżce dobrey / w tych chuſteczke chedoga niekrochmalna maczáć / y ná oczy przykłádáć: á ſkoro vſchnie / znowu zmaczáć / y ták długo czynić / ázby wolny wzrok był.

Oczom krwią záſłymy záćieklym doświádczone lekárſtwo: Wźiąć Soku Roſchodnikowego / Kozłkowego / Opichowego / Podrożnikowego / po dwie łyżce / oſrzodki z Pſzenicznego chlebá / nie ſoloney / ileby do vczynienia plaſtru przygeſtſzego było doſyć / y to ná oczy / miedzy dwie chedogie chuſteczki ćienkie ná noc przykłádáć. Oczom.

Mozg pełny / z wilgotności zbytnich y z ſmrodliwych / wyſuſza / woniáiąc korzenia iego. Mozg czyści.

W Pierśiách wſzyſtkim niedoſtátkom z zimnych fluſow pochodzącym / ieſt lekárſtwem w ſtodkim białym winie / álbo w Syćie miodowey / korzeń iego wárząc á piiąc. Piersiō.

Káſłu zástárzały y zdawná záwźięty. Káſłu

Ciáſność w piersiách. Piersiō.

Dyſchawice y ćiężkość tchnienia leczy / wárzyć korzenie wielkiego Kozłku pospolitego trzy łoty / Łákrycyey świeżey / Omanowego korzenia po pultorá łotá / korzenia Pokrzywiánego / Florenckiego Fiołkowego korzenia / po łośćie / Fig ſuchych mieśiſtych oplokánych czternaśćie łotow / Rozynkow mieśiſtych álbo Cybeb ſłodkich / koſteczki álbo ſkorki z nich wyiawſzy / ze cztery łoty / Anyżu / Kopru Włoſkiego naśienia / Lepieżnikowego korzenia / álbo wyſokiego podbiału po łośćie / Dryakwie Polney / Jzopu ſuchego / Rzepiku / Włoſkow Mátki Bożey / Weronikі álbo Przetárżnice po pul łotá / álbo po garśći. To wſzyſtko drobno poſiekáć / y w Cynowa konew wſypáć / przydáć Cu-

Dyſchawi cy.

kru ćiągnionego álbo kreconego / Cukru lodowátego po ßeści lotow / ná to nálać dobrego białego winá / y wody ſtudźieney po trzy kwarty / zálepić / á w kotle w kropu wrzącego / przez pieć álbo ßeść godźin wárzyć. A gdy powoli przechłodnie / przecedźić / y chorym ráno y ná noc po ośmi álbo po dźieśiáći łyżek ćieplo pić dawáć. Item. korzenie Kozłkowe / z naśieniem Kopru Włoſkiego y Anyżowego / z Lákrycya y z drobnemi Rozynkámi w białym winie á w wodźie wárzyć / do tego Cukru álbo miodu odßymowánego / wedlug vpodobánia przydáć / á przez kilkánaśćie dni / káżdy poránek y ná noc ćieplo / po kwáterce rowney pić dawáć.

Pleurze. Pleurze y kłoćiu w bokách / ieſt oſobliwym rátunkiem. Wźiąć korzenia tego Kozłku / ktory Dryawnikiem zowią garśc dobra / drobno pokráiawßy / wárzyć w puterzeći kwarty wody ſtudźiáney do wywrzenia trzećiey cześci / potym przecedźić / y miodu pul quarty Járzecego przydáć / á znowu przywárzyć odßymuiąc miod chędogo / y po ośmi / álbo po dźieśiáći łyżek tego ćieplo ráno y ná noc pić dawáć.

Teyże Pleurze y w bokách kłoćiu / korzeń Kozłkow w winie wárzyć / á ráno y ná noc po dźiewiáći łyżek pić / y mieyśce kłoćia náparzáć.

Wietrznoſći. Wietrznoſci w ćiele zámknione rozpadza.

Moczu Zátrzymániu moczu nád przyrodzenie tenże trunek ieſt lekárſtwem.

Mieśięczney Mieśięczne czyſczenie Pániom záwśćiągnione wzbudza y wywodźi / tegoż trunku vżywáiąc.

Proch Kozłkowego korzenia z trunkiem winá ćieplego / po quinćie / z wodka tegoż Kozłku wárzonego piiąc / ieſt tákże vżytecznym wßyſtkim chorobom przerzeczonym. Dios.

watrob: Watrobie.

ſleźionie Sleźionie.

Moczu Przechod moczu.

Nerkom Nerki.

Pechyrzowi. Pechyrz / zámulone y zátkáne otwiera / tákże nábrzmiáła y nápuchła Sleźione odmiękcza.

Kámień. Piaſek y kámień moczem wywodźi

Zołta chorobe ſpadza / wárząc go á piiąc / álbo czwierć lotá prochu iego z białym winem vżywáiąc. Dios.

Puchlinie. Puchlinie tymże przerzeczonym ſpoſobem vżywáiąc go ſłuży.

Przepuklym. Przepuklym ták ſtárym / iáko młodźi ludźiom / też y małym dźiatkom / ieſt doświádczonym lekárſtwem / prochem go dáiąc z mlekiem / álbo z żołtkiem świeżym kokoßego iáiá / porządnie dźień wedle dnia / przez kilkánaśćie dni / ſtárym po ćwierći lotá / młodßym po pul ćwierći lotá / á dźiećiom máłym / po trzećiey cześći czwierći lotá / álbo quinty.

Kámień w Nerkách krzy. Kámień Nerkom

Nerkom bolącym / z zámulenia piaſczyſtego ieſt rátunkiem / wźiawßy korzenia Kozłkowego / Oleśniku / Kopytniku / Spiki Celeryki / káżdego po rowney cześći / to co namieley vtluc / y po ćwierći lotá / z pitym miodem / dawáć chorym pić ráno y ná noc.

Moczu Ciężkiemu puſczániu moczu z rzezániem / okrom tego / co ſie wyżßey powiedźiało prochem go vżywáiąc / álbo wárzonego iuche piiąc / ale też liście y z kłaczem wárząc / ná preg łoná przykłádány ćieplo / ieſt lekárſtwem. Plat.

vſczknieniu. Wßeláкiemu vſczkniemu iádowitemu od beſtiy / ieſt wielkim rátunkiem / w trunku winá vżywáiąc go. Matth Przeto też wchodźi do Dryakwie

Mozowemu powietrzu. Przećiwko Mozowemu Powietrzu / proch korzenia Kozłkowego z winem pić / álbo ſámo korzenie gryść / y wonniáć dobrze.

Drudzy biorą korzenie Kozłku wielkiego / Liśćia Bukwicowego y z kwiećiem / naśienia Ruty polney po rowney cześći / to wßyſtko co namieley vtłukßy / po ćwierći lotá / álbo po pultory ná raz / z białym winem pić dáią.

Proch známieniey przećiwko mozowemu powietrzu. Wźiąć korzenia Kozłku / ktory Dryawnikiem zowiemy / Máßtecki wyborney po dwu lotu / Glinki Ormiáńſkiey / Ziemie álbo Glinki pieczętowáney / Kwiátu Muſßkátowego / Biedrzeńcu bielego / Korzenia Kokoryczki / Kurzego ziela / Omanu / Czártowego ziobrá / Miarzu álbo Miſtrzownika / Wężownika / álbo Diabliku / Diptanu białego / tych wßyſtkich korzenia wźiąć / y drobno posiekawßy / z ineemi rzeczámi miáłko vtłuczonemi pomießáć / y w naczyniu drzewiánym / zwierzchu oſmolonym / álbo w ſkorzánych worecżkách pilnie chowáć. Tego prochu po czwierći lotá / z Dryakwia Wenecka przednia álbo z Mitrydatum / po czwierći lotá / á z wodka Kozłká wárzonego / álbo z wodka iego dawáć pić / dla vwiárowánia powietrza mozowego. A gdźieby iuż kto záchwyćił / tedy wźiąć teyże iuchy z pieć łyżek / á łyżke octu z polnych gwoździkow / pod taż wagą przerzeczona prochu y Mitrydatum / álbo Dryakwie wźiawßy / dać ćieplo wypić / y pościelą go dobrze nákryć / żeby ſie przynamniey ze trzy godźiny pocił.

ny począł. Doświádczone lekárstwo ludziom powietrzem morowem zárázonym: Bo tád ten cześćia potem/ cześćia moczem potężnie wywodzi. Tabe.

morowemu powietrzu. Z tegoż prochu może kołaczki/ álbo morßele porobić/ y vżywáć náczczo/ pokiby z domu nie wyßedł/ á to dla vstrzeżenia zárázy morowey.

Może też tym spośobem iny proch/ przećiwko teyże zarażie/ y wßeláktemu iádu vczynić: Wziąć Kozłku wielkiego pierwßego korzenia trzy loty/ korzenia Kozłey brody álbo Diabliku/ ktory też obraßkámi zowiemy/ lot/ Czośnkowego źiela/ álbo Szalby pachniącey/ álbo Wilczego Czośnku/ Scordium łáćinnicy zowią/ lot/ Glinki Ormiáńskiey/ Ziemie álbo Glinki pieczętowáney/ po trzy ćwierći lotá/ Goryczki/ Biedrzeńcu/ Diptanu Kreteńskiego po pul ćwierći lotá/ wierzchołkow Matki Bożey/ Dzwonkow ćwierć lotá. To wßystko co naśubtelniey vtluc/ y prześiáć/ á tego przerzeczonym spośobem czásu potrzeby vżywáć/ bądź w trunku do picia/ bądź w Konfekćie/ w morßelách/ álbo w kołaczkach.

Kozłek wielki y máły. Drugi Kozłek wielki/ y ine mnieysze/ śrzodnieysze ku doskániu/ miáłko vtłuczone/ á po ćwierći lotá z białym winem ćiepłem/ álbo z wodką śwoią/ álbo z ziáłá ina przynależąca vżywáne/ potężnie poty wzbudzáią/ záczym śie wiele złych wilgotności pozbywa z ciałá Przeto nie rychło śie w łáźni pocacym/ dobrze go z trunkiem winá białego/ álbo w konfekćie vżywáć. Tabe

Żołądkowi. Żołądek do trawienia spośobny czyni. Boleści w nim z záźiębienia/ álbo z wietrzności zburzone vkłáda/ zwłaśzá z náśienim Kopru Włośkiego/ á z Maśtyká w winie wárzac á piiąc. Plat.

Pęcherzowi. W Pęcherzu rzezanie vśmierza/ wßeláktie w nim niedośtátki y dolegliwości vkłáda/ zwłaśzá z flegmiśtych wilgotności zimnych pochodzące/ wárzac á piiąc ráno y ná noc. Matth:

Oczom. Zmázy wßeláktie y zaśłony ná oczách/ ktore wzroku wáde czynią/ záćmiewáiąc go ścierą y spadzą: Wziąć korzenia Kozłkowego y z náćia ze dwie gárśći/ Podrożnikowego źiela y z kwiećiem/ Bázyliki/ Bárwinku/ Ruty ogrodney/ Kopru Włośkiego źielonego/ Ośrzodki chlebá rzánego chędogiego po gárśći/ co nadrobniey Ośrzodki podrobić/ źiołá y z ich korzeniámi drobno pośiekáć/ á włożywßy w miedźiáne naczynie/ nálać ná to winá dobrego śtárego białego/ że by práwie doßtátecznie zágrazneło/ y ták przez trzy dni y nocy moczyć/ Czwartego dniá z Balneum maris álbo z kotłá vkropu wrzącego dyśtillowáć/ tey wodki po trzy y cztery kropie cztery kroć przez dzień w oczy puśczáć/ ták długo to czyniąc/ áż śie zaśłoná wßyśtká z oczu śpędzi. Tabe.

Strzekánie w głowie vśmierza/ y bole wßeláktie w niey z wilgotności zimnych vkłáda/ wárzac Kozłek z korzeniẽ y z náćia/ á potym vwierćiawßy dobrze/ miáśto plaśtru ná głowe przykłádáć. Matth: Strzekánie w głowie

Artetice/ y łamániu w śtáwách/ w członkách ośobliwym ieśt ratunkiem/ nákráiáć co nadrobniey korzenia iego/ y vtluc/ potym ná nie nálać Oleyku Rumienkowego/ żeby dobrze w nim zágrazneło/ to ná śłońcu iárkim przez trzy Niedźiele moczyć w śtłanym naczyniu/ potym ná ogniu węgliśtym/ ták długo wárzyć/ áż co namiękcey rozewrie/ potym mocno wyżąć álbo wypraśować/ y tym vłomne członki/ zadawna chorobá/ każdego dniá/ ráno y na noc náćieráć. Tabe. Artetice

Miesięczne pániom czyśćienie/ nád przyrodzenie zawśćiągnione/ wzbudza y wywodźi/ korzenie iego pośiekawßy/ wárzyć/ á páre ćiepła w otwor łoná liśkiem puśczać. Też kąpánie po pás z niego czynić dobrze. Miesięczney.

Máćice wilgotna wyśußa/ záźiębła rozgrzewa/ w wodźie wárzac/ á prog łoná náparzáiąc: álbo śie w nim kąpiąc. Też też Máćicy.

Niepłodnym pániom/ dla pomienionych Máćicznych niedośtátkow/ ieśt vżyteczne nágrzewánie y náparzánie. Niepłodnym.

Tákże proch z korzenia iego w Báwełne záwiniony/ y dobrze nábity/ á w Przimowym Oleyku/ álbo w śámey Oliwie obmáczány: ná kßtałt czopká/ álbo węzełká zwinąć/ y w otwor łoná wprawić. Plat.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ ták że Kámień z pęchyrzá wywodźi/ śkrußywßy go/ korzenie y z náćia pośiekawßy vtluc/ y w troße winá przyśmáżyć/ á tym prog łoná/ co naciępley może ścierpieć/ okłádáć/ ná kßtałt woreczká vczyniwßy. Mocz pędzi.

Czásu morowego powietrza pod nośem go mieć vśtáwicznie/ y woniáć dobrze/ álbo w mocnym winnym ośćie moczyć/ á w drzewiáney gałce/ álbo w węzełku pod nośem trzymáć. Abowiem śwa pornośćia záráźliwe łádem powietrze odpadzą. Czásu powietrza.

Szátom zapách wdźięczny dáie. Y Od molow záchowywa/ ná Wośne

kopány y ſuſzony/ á miedzy nie do ſkrzynie kládziony.

Febrze káżdego dniowey

Twierdzą niektorzy/ że káżdegodniowa Febre odpadza/ Korzeń Kozlkow świeży náſzyi noſzac/ ták długo/ áż zeſchnie.

Dymienicom.

Dymienicom powietrznym/ plaſtr z korzenia Kozlkowego czynia tym ſpoſobem: Wziąć go ze dwánaśćie lotow/ Hebdowego korzenia młodego ſześć lotow/ Lubſczyku świeżego/ z náćia y z korzeniem/ po dwá loty. To wſzytko poſiekáć y vtłuc/ ábo vwierćieć/ y w wodce Máieronowey ſmáżyć/ przylawſzy oleyku Rumienkowego z oſm łyżek dobrych. To ná Dymienice ćieplo plaſtrować/ raz y trzy przez dzień odnawiáiąc: tákże w nocy co vſchnie/ znowu przyłożyć. (Tabe)

Drudzy do tych przerzeczonych rzeczy/ zárowno wzietych/ dwá cále korzenie białey Liley przydáią/ vpiekſzy ie pierwey/ y drobno pokráiawſzy tłuką/ a potym w ługu iárkim wárzą/ áż ná káſze/ ábo Máść rozewre: á przydawſzy według potrzeby wieprzowe° ſádłá/ plaſtr z tego czynią/ á ná morowe bolączki ábo Dymienice/ ćieplo przykłádáią.

Kárbunkuł.

Kárbunkuł Wrzod ogniſty. Tákże.

Morowi leczy Kozlek/ z korzeniem y z náćia/ drobno pokráiány/ vtłuc/ y przywiłáć. Abowiem vmarza Kárbunkuł/ y morowy iad wyćiąga z ciáłá.

Morowkom.

Ránom.

Rány ćiete/ ſtrzelone/ y poſtrzały/ w ktorychby żeleſcá/ álbo kule ukryły/ wyćiąga y leczy/ máczáiąc w ſoku tego ziełá Kláyczuch/ y w rány kłádąc/ á vtłuſzy korzeń/ miáſto plaſtru zwierzchu przykłádáć. Albo też wziąć náć świeżego Kozlku ze czterdzieſći lotow/ Żánklu świeże° zielone° funt/ wieprzowe° ſádłá świeżego/ toiu Jeleniego/ po trzydzieſtu y po dwu lotow: Ziołá drobno pokráiáć/ y vtłuc/ á z tłuſtośćiámi pomienionemi ná wolnym ogniu węglſtym ſmáżyć/ mieſzáiąc vſtáwicznie/ żeby nie przygorzáło. Potym gdy wſzyſtká wodność z ziół wywre/ przecedźić/ y wypráſowáć w Pátele/ do tego przydáć dwánaśćie lotow woſku/ Terpentyny/ Żywice Soſnowey/ ábo Jodłowey po oſmi lotow. To wſpoł ná wolnym ogniu ſpuśćić/ á mieſzáć/ áż przechłodnie.

Oſtudzionym członkom

Odziębionym członkom wárzyć go z korzeniem/ przydawſzy mu Podrożnikú tákże z korzeniem/ áż trzecia część wywre/ á w tey wodźie káżdego dniá dwákroć odmrożone członki kapáć/ po godźinie/ po puleory/ á prochem z Wánſtynu záſypowáć. Tabe.

Rány zágnile/ álbo wrzody/ y ſádzele chrobáczliwe wychedáżą Kozlek/ y goi/ z korzeniem iego z wárzac go/ y to woda ćieplo y często wymywáiąc. Tákże

Wrzodō

Bydlece rány/ y wrzody zágnile leczy/ wychedażáiąc ie. Tenże

Bydlece wrzody leczy.

Brodáwki ſpadzą/ ta woda często ie obmywáiąc.

Brodawki ſpadzą

Sczurki y Myſzy tym ſpoſobem wygładzą: co namieley Kozlkowe korzenie vtłuc z białá Ciemierzyca/ á z máká pſzeniczna: náczynić gałek álbo kołaczkow/ y po kątach ie rozłożyć.

Sczurki truie.

Rány wnetrzne goi/ wárzac go/ y piiąc.

Rány wnetrzne goi.

Tákże Prochu z korzenia ie° vżywáiąc.

Jadzom meſtim opuchłym.

Jadra y Moſzná meſkie ſpuchłe leczy/ korzenie ſrzednie° Kozlká wárzac w winie/ y párą ćiepłą ie nágrzewáiąc.

Matth.

Cieżkiemu puſczániu moczu ieſt rátunkiem/ náć iego w winie wárzyć/ á ćieplo tym łono okłádáć.

Cieżkiemu puſczániu moczu.

Oczom konſtim

Koniom wzrok ſłáby/ y oczy płynące leczy/ záwieſiwſzy go im nad oczymá a korzenie iego dáiąc im w obroku.

Kozlek Nárduſowi Indyáńſkiemu we wſzyſtkim ieſt podobny/ tylko do wielu rzeczy ſłábſzy/ (niżli Nárdus. Gal.

Wodka z Kozlku.

Nalepſzy y naprzyſtoynieyſzy czás/ do palenia tey wodki z Kozlku/ w Máiu/ biorąc go ze wſzyſtkim/ y drobno poſiekawſzy dyſtyllować w Balneum maris. Potym do káżde° pot gárncá tey wodki przydáć oſm lotow Prochu ſuchego/ tegoż korzenia Kozlku/ y poſtáwić z naczyniem w kotle wody ćiepłey/ przez dwádźieśćiá cztery godźin znowu ią przelutrować/ y długo ná ſłońcu zonować. Tá wielkiego ieſt w lekárſtwiech vżytku.

Piersiō Páſłu.

Piersi záźiębione rozgrzewa. Przeto

Dychá wicy.

Káſzel leczy/ z zimney przyczyny.

Wietrznośći.

Cieżkiemu tchnieniu ieſt lekárſtwem

Zámulenie.

Wnetrznośći wſzyſtkie rozgrzewa/ y Zámulenie ich otwiera/ y wychedaża.

Moczu.

Mocz zátrzymány wywodzi.

Mieſieczney.

Mieſięczna záwśćiągniona Pániom wzbudza.

Plec bolenie.

W plecách bole wnetrzne vkłáda.

Tákże

Krzyżō.

W krzyżách boleśći vśmierza/

Rámien Nyrkom

Rámien Nyrkowy/ y w Pechyrzu krzy/ y moczem wywodźi.

Pechyrzowi.

Nyrki zátkáne y zámulone wychedaża.

Pleurze.

Przechody moczu wychedaża.

Mechyrzowi.

Pleurze y boleśćiom w bokách vżyteczna.

Mechyrz z wilgotnośći Flegmiſtych wychedaża/

wychodzaja / z ktorych sie pospolicie kamien zámnaja y czyni. Tabe.

Złomki wßeláckie / y zerwánia wnetrzne leczy / káżdego dniá ráno y ná noc posześći łyżek ná raz piiac / Wino tákże nie do picia rostwarzáiac.

Złomki w rękách y w nogách leczy / tymże sposobem iey vżywáiac / poránu y ná noc.

Złomki.

Ránom.

Rány y wrzody ták zwierzchnie / iáko y wnetrzne z gruntu leczy / w trunku iey vżywáiac

Odmorowego powietrza.

Ktoregoby dniá tá wodká byłá po łyżce / álbo po piáci vżywána / czásu morowego powietrza / tego dniá od tey zárázy iádowitey záchowywa.

Trućizznie.

Trućizná iákakolwiek / komuby byłá zádána / bądź w trunku / bądź w iadle / dobrze tey wodki po piáci / álbo po sześći łyżek dáć pić / z czwierćia łotá práwdźiwey Dryakwie Weneckiey / á potym záraz co nalepiey sie pośpiesz.

Wzroku

Wzrok mdły osobliwie ostrzy / y bystrzy czyni / piiac ią ná poły z winem káżdego dniá / miásto trunku pospolitego.

Oczy od wßeláckich chorob záchowuie

Oczy záchowywa od niedoſtátkow y dolegliwośći wßeláckich / y iest naprzednieyßym lekárſtwem wßeláckim chorobom ocznym.

Febrze káżdego dniowa.

Febrze káżdegodniowa odpadza / po piáci álbo sześći łyżek / káżdym rázem przed przyśćiem / może y po ośmi łyżek iey bráć / ieno práwdźiwey / nie fałßywey / nie mießáney / przydawßy czwierć łotá Dryakwie przedniey dobrey / álbo Mitrydatum práwdźiwego / to czyniąc przez kilká dni.

Glistom

Glisty máłym dźiećiom / ktore inych lekárſtw vżywáć nie mogą / wywodzi y morzy ie / dáiąc iey pić po łyżce.

Oczom zápalonym.

Oczom zápalonym / bądź od zbytniego vpalenia słonecznego / bądź z gorącey łáźnie / ábo z kurzáwy / álbo od ogniá płomieniſtego y gwałtownego / álbo od dymu / bárzo iest vżyteczna wymywáiąc ie często / álbo chedoga chuſteczke w niey mocząc / na oczy przykłádáć / ábowiem przymiot ogniſty / z nich wyćiąga / y wzrok posila. Tákże.

Oczy zzbytniey wilgotnośći w głowie płynące wysußa / káżdego dniá kilkákroć po trzy álbo cztery kropli w nie puszczáiąc.

Oczem ciekącym.

Wyćiągnienie iſtnośći z Kozłku.

Extrákt.

Bywa z Kozłku / od vmieietnych y pilnych Lekárzow iſtność / iáko z inych ziol wyćiągniona w Máiu / z korzenia iego ſuchego y z náci / tym sposobem / iáko y z Piołynu. Tá

Nád wßytkie ine lekárſtwá / chorobom wßeláckim ocznym / iest vżyteczna.

Ocznym chorobom.

Oczom záßłym błonka / álbo wrzodźieńcom ná bielmie oká / y ná źrzenicy záśiádłym / wielkim iest lekárſtwem.

Tákże mdłemu y ćiemnemu wzroku / známienitym iest rátunkiem / biorąc iey ná raz po trzećiey części czwierći od łotá / z iedną łyżką wodki / tegoż Kozłku dyſtyllowáney / álbo z iáką inną przynależącą / álbo z ineми / do tego tákże przynależącemi lekárſtwy.

Omdlevániu.

Sol z Kozłká czyniona.

Wźiąć Kozłkowego korzenia ſuchego y z náći co może bydź nawięcey / y spalić ná popioł / z popiołu tego kálkus vczynić / y ták / iáko ſie o ſoli z Piołynu powiedźiáło / Sol vczynić / ktorey ſtutki ſą te.

Ocznym niedoſtátkom

Ocznym niedoſtátkom / iáko extrákt iest vżyteczna / vżywáiąc iey po piáci gran z wodką / álbo z ſokiem tegoż Kozłku.

Morowemu powietrzu.

Cásu morowego powietrza / dobrze iey vżywáć / iákimkolwiek sposobem.

Trućizznie.

Przećiwko wßeláckiey trućiznie y iádu / iest niewymownym vżytkiem y lekárſtwem / z przynależącemi lekárſtwy iey vżywáiąc. Tabe.

Rozſądek.

Náyduią ſie ine Kozłki w cudzych ſtronách / iáko w Greceyey Greckim názwány. Tákże Kozłek Czerwony / ktory chcą niektorzy być Condurdum Pliniuſowe / ále że nam ſtárodawni Ziołopiſowie o nich nic nie podáli : á poſledniey ßy tylko mniemániem / á nie ſkutkámi / być ie Kozłkámi dochodzą. Nam też w tych krájnách náßych / iż nie ſą znáiome / rozumieliſmy prożno co o nich piſáć.

Koſtkow Slad / Rozdźiał 15.

Carpeſium.

GALENVS piſząc o Kozlku/ przyrownywa mu ziele nieiakie/ ktore Carpeſium zowią/ á iż Dioſcorides żadney wzmianki o nim nie czyni/ nie od rzeczy mi ſie zdało/ z tegoż Galenuſa kſztalt/ moc/ przyrodzenie/ y ſkutki iego opiſać/ żebyſmy pewna wiadomość też o nim mieli co to zá Carpeſium v onych ſtarodawnych Grekow było. Piſząc tedy Galenus o kſztalcie/ przyrodzeniu y mocy tego ziela/ ták w ſiodmych Kśiegách o ziołách mowi:

Carpeſium podobne ieſt zielu ktore Kozlkiem zowią/ nie tylko w ſmáku/ ale y w przyrodzeniu/ y w ſkutkach/ ieno że ma wietſzą ſubtelność przenikaiącą w ſobie/ niżli Kozlek/ y przedzey wyciera wnetrzności z zámulenia y z zatkánia ich/ Moczy wywodźi/ Nyrki kámieniem obciążone wypráżnia y wychedaża/ wſzákże przecie nie ták dalece ieſt ſubtelnych ſkutkow/ żeby ſie nam godziło w niedoſtatku/ miaſto niego/ Cynamonu vżywać/ iako czynił Quintus. O tymże Galenus w pierwſzych Kśiegách/ o czynieniu lekarſtw/ temi ſłowy piſze: Quintus, iáko o nim powiádáią/ ilekroć mu Cynámonu nie ſtawało/ Carpeſium (iáko to krore ſkutkámi y mocą nic nie wchodźiło/ od przedniey kaſsiey/ to ieſt Cynámonu teraznieyſzego) do czynienia Dryakwie przydawał. Y mowi daley tenże Galenus A przeto y ia przywiozłem go nie málo/ z támtego pielgrzymowánia mego/ gdziem mogł dość do tych tám kraiow wſchodnich y nachowawſzy go/ ieſcze go mam do tego czáſu nie málo/ ktory y teraz ma w ſobie ſmák y wonność/ ácz nie ták iáko zá świeżá/ wſzákże ieſcze nie wywietrzałe.

Jeſt tedy Carpeſium ziele Kozlkowi podobne rodzáiem (dla czegoſmy go też Kozlkowem śládem názwáli) ieno potężnieyſze/ zapách máiąc w ſobie przyiemny. Y málo potym przydáie: Oćinki albo odnożki iego (rozumie o korzeniu/ á nie orozgách kłącza) ſą podobne oćinkom Cynámonowym Rodzay iego dwoy/ ieden Láercki/ á drugi Poncki/ ktorego żem miał nie málo/ przymieſzowałem go do wielu lekarſtw/ a zwłaſzcá do ktorych Kozlek miał wchodźić/ bo Carpeſium Kozlkowi ieſt barzo podobne/ ieno mocnieyſze/ y w ſkutkach potężnieyſze/ y w ktorym/ iakom powiedźiał/ nieco Kozlkowego ſmaku y zapáchu czuiemy. To ták o Carpeſium Galenus.

Miejſce.

CArpeſium, iáko tenże Galenus piſze/ roſćie obfićie w Sydźie w Pamphiliey/ á przeto tám bywa tanie/ roſćie y w Poncie práwie dobre.

Wybor yczás dochowánia.

Naprzednieyſzy y dobroci Carpeſium, abo Kozlkow ślad/ ktore z Pontu pochodźi/ po nim Láerckie/ wſzákże iednák mocą nie ieſt porownáne Cynámonowi/ y owſzem Cynámon daleko od niego podleyſzy. Ma nazwiſko Carpeſium ták Láerckie/ iako Ponckie/ od niektorych gor Pámphiliſkich/ náktorych obfićie roſćie. My dla wielkiego podobieńſtwá z Kozlkiem/ ták kſztałtem/ iako przyrodzeniem y ſkutkámi/ názwáliſmy go Kozlkowym śládem/ z Pámphi-

liey do

liey do Syryey obsićie przychodźi. Może być/ iáko Galenus pisße/ przez długi czás bez náruszenia y wywietrzenia przechowány.

Przyrodzenie

Rozgrzewa w pierwßym stopniu/ wysußa ná końcu wtórego/ iáko Crateuas pisße.

Moc y skutki.

Carpesium teyże mocy y skutkow iest/ co y Kozlek/ ieno że Kozlkowy ślad subtelnieyßy/ w wyćierániu wnetrznośći. Galenus.

Mocz wywodźi. Mocz nád przyrodzenie zátrzymány potężnie wywodźi/ w trunku go vżywáiąc. Galenus.

Zámulenia we wnetrznośćiách wßystkich otwiera y wychedaża.

Zámulonym wnętrznośćiom.

Kozlkow ślad w vśćiech trzymány/ Głos gładki/ krzykliwy/ y przyiemny czyni. (Bernardus Justinian)

Głos gładki czyni.

Kámień w nerkách krzy/ ták przez vśtá vżywány/ iákimkolwiek sposobem/ iáko z wierzchu nim náparzáiąc. Gal.

Kámień w nyrkách krzy

Rozsądek.

Czásow teráznieyßych/ co Carpesium/ álbo Kozlkow ślad iest/ trudno záiste nam y tym/ktorzy o tey máteryey lekárskiey pißą/pokazáć. Aczkolwiek Hermolaus/ Ruelius/ Fuschius/ y wykládácz Mesue/ zá pewna rzecz twierdzą/ spieráiąc sie y polegáiąc ná Auktuáryusowey Auiceny/ Serápionowey powáżności/ y dowodźić/ podobny Pieprzowi owoc/ ktory pospolićie Kubebámi zowią/ własne być Carpesium/ álbo Kozlkow ślad twierdzą/ ponieważ y Serapion/ (to co Galenus Carpesium zowiemy) pod imieniem Kubek/ zá swiádectwem sámegoż Galenusa ták opisuie: Kubeby sa lekárstwem moca y skutkámi/ nie rożne od Kozlku/ ácz dáleko subtelnieyße/ y przeto wßelákie záćpania y zámulenia/ we wßystkim ćiele otwieraią. Mocz potężnie zástánowiony nád przyrodzenie/ wywodzą/ kámień nerkowy łamią y pędzą. Tegoż też niemal Auicena iest mniemánia/ zowiąc Kubeby Carpesium/ iáko y Auctuarius/ ktory Maurytánskich názwisk násląduiąc/ w niektore lekárstwá Carpesium kładźie/ Kubebámi go zgrubá od niektorych miánować powiada. Ale przypátrzywßy sie pilnie roznym mieyscom/ ná ktorych Carpesium y Kubeby rosną/ snadnie obaczemy/ że żadnym sposobem to bydź niemoże/ á żeby Carpesium y Kubeby miáło być iedno. Bo Galenus opisuiąc Carpesium powiáda: że nalepße y napiękniey ße w Pońćie/ w Syryey/ w Láeryey/ w Pámphiliey/ á osobliwie w Sydźie: Zás o Kubebách pißąc mowi: że tylko w Jndyey wschodniey/ y to nie ná każdym mieyscu/ nawiecey w Jáoi/ á potym w Maláci. Roznośc tedy tych mieysc/ ná ktorych rosną/ pokázuie: że nie iedno z drugiego pochodźi/ to iest/ Kubeby z Carpesium.

Krtemu/ iesliby Kubeby były Carpesium/ álbo Kozlkowym śládem. Czemu ich Turcy y Syryczycy z Jndyey/ z kosztem niemałym dostawáią? Gdyżby przywoznych nie vżywáli/ w swey ziemi máiąc rosnące. Z tych tedy przyczyn Kubeby nie mogą bydź Carpesium/ áni Carpesium Kubebámi/ áni iedno z drugiego pochodźi/ ták Maurytánskie álbo Arábskie/ iáko te/ ktorych w Aptekách pospolićie vżywáią dźiśieyßych czásow/ ktore Pieprzu źiárnistemu sa podobne. Bo kosztuiąc tych Kubeb náßych/ żadnego smáku nie czuć w nich/ ktoreby mogły iákokolwiek namnieyßą rzeczą bydź podobne/ y porownáne z smákiem Kozlkowym/ ktoremu Carpesium/ y Kubeby Arábskie y Maurytánskie/ iáko Serapion/ Auicena y Auctuarius świádczą/ miáłyby bydź podobne.

Jacobus Silvaticus/ człowiek miedzy Lekárzmi/ teráznieyßych czásow/ wielce vczony/ ácz wiedźiał te Kubeby náße nie bydź Carpesium/ iednák w tym sie nie postrzegł/ że też nie sa Kubebámi Serápionowemi.

Amatus Lusitanus rozumie/ y ták twierdźi/ że Kubeby sa owocem/ álbo rádniey korzenie drzewá Karpesyowego/ áley to blad. Bo/ by to bydź ták miáło/ nie opuściłby był Galenus tego/ gdyż on wiecey korzenie w Carpesium opisuie/ niżli sámo iego ziele. Skądby tedy tá roznicá/ miedzy ták zacnemi y vczonemi ludźmi/ o Carpesium á Kubebách vrosłá/ inácżey nie rozumiem/ ieno nie z pilnego vważenia stárych Ziołopisow/ á zwłaszczá Greckich/ ktorzy opisuiąc ziołá/ Drzewá/ Krze/ Szczepy/

Ktore

ktore z siebie owoc álbo nasienie wydáia / czestokroć o tychże owocách / álbo nasieniách / żadney wzmiánki przytym nie czynia / iáko tu o Carpesium y Rubebách. A ták potym drudzy z tad przyśli w rożne mniemánia / o tych rzeczách.

Oman / Rozdział 16.

Helenium.
Enula Campana.
Inula Campana.

Aland.
Alandwurtz.

OMan iest źiele / liśćie do Dziewánny wężßey máiąc podobne / ieno ostrzeyßе y dłużßе / ná niektorych mieyscách bez kłącza / w nágich źiemiách kłącze z śiebie wydáie miąßе / kośmáte / wzwyż ná łokieć ná dwá / niekiedy wyżßе gránowite / kwiátu żołtego niemálego / w nim Nasienie Dziewánnowemu podobne / ktore zá dotknieniem ciálá świerzb wzbudza / korzeń we wnątrz biały / z wierzchu rumiány / wielki / miąßy / miękki dla ślozowatości / przyostrzeyßym / pachniący / z tego wyrastáią korzonki rozsádzone / iáko Liliowe / álbo Obraskowe.

Mieysce.

Rośćie ná polách / w Ogrodách / w Rowách / ná Łąkách / w Równinách / przy mokrádłách / y ná wśiách przy płotách.

Czás Kopánia y trwáłości.

Ma bydź kopány Lećie / pierwey niżliby okwitnął / y w głąb wyrośł / á w talarki pokráiány / y ſußony. Trwa w swych ſtutkách do trzech lat. (Gal. 6. Simpl:)

Przyro=

Przyrodzenie.

Rozgrzéwa y wysusza z nieiáką ślózowátośćią y ſłámowátośćią/ otwiera/ pobudza/ trawi/ rospráwuie/ rozrzedza/ ktemu rozśiekuie/ ścieńcza.

Moc y skutki.

Moczu — Mocz zátrzymány nád przyrodzenie pobudza y wywodźi/ wárzac go w wodźie y piiac.

Dychawicznym. — Dychawicznym iest osobliwym lekárstwem/ tymże sposobem vżywány. Albo z miodem miálko záczyniony y vtárty/ że kśtalt Konfektu bedźie miał/ y z tyłki czestokroć lizány.

Korzenie iego pokráiáć/ á z Páprotka/ z Jzopem/ w pitym miedźie wárzyć/ y pić/ chocia też miásto pospolitego trunku. Toż

Gwiżdżotniacym. — Gwiżdżotniacym/ to iest/ ſpie wyćiągnawſy/ á vstá otworzywſy powietrza chwytáiacym/ iest lekárstwem.

Káſzlu — Káſzel y ine niedostátki w piersiách leczy.

Párálizu — Párálizem w połowicy náruſzonym/ vżywáć go dobrze/ták w miedźie ſmázone°/ iáko trunkiem wárzonego. Rond.

Żądku — Padáiacey niemocy ſmázony Oman w miedźie/ iest vżyteczny. Dioſcor.

Przepukłym. — Przepukłym iest rátunkiem.

W opuſzeniu tákże/ piiac go.

Vszkniony. — Vszkniony od beſtiy iádowitych pić dawáć/ y ráne taż polewka wymywáć/ liście iego w winie wárzac.

Miesięczney. — Miesięczna Pániom nád przyrodzenie zátrzymána/ wzbudza y wywodźi.

Kámien. — Kámień ták w nyrkách/ iáko w Pęchyrzu/ krzy y moczem wywodźi/ czesto á gęsto go vżywáiac Fernd.

Sciátyce. — Scyátyce y lamániu w biodrách/ liście iego w winie wárzone/ á z świnim ſmalcem plaſtrowáne iest lekárſtwem. Dioſcorides.

Żołądkowi. — Żołądkowi zimnemu Omanowe korzenie w Málmázyey/ álbo w winie z Rozynkow wygniećionym/ wárzyć y to pić dobrze/ Wino tákże Omankowe iest mu vżyteczne.

Charkánia krwi. — Krwia charkáiacym/ proch z Omanowego korzenia ſuchego/ miálko vtárty á w trunku vżywany/ iest rátunkiem. Dioſcorides.

Gniewu — Gniew y

Boleści w zápámiętánie przywodźi/ Soku Omanowego z winem vżywáiac. Hunaim Arab:

Teſkności. — Teſknośc y ſmetek odpadza/ tymże przerzeczonym sposobem vżywáiac. Ale to o Egipteckim rozumieia.

Piersiō y płucō. — Piersi y

Płucá Flágma gruba y lipka zátkáne wychedaża/ z czego Galenus bárzo go záleca/ á zwłaſczá soku co naświeżſzego z miodem vżywáiac. Tákże wodke iego piiac/ flágme rospráwia.

Rozgrzewa czesći ciáłá. — Rozgrzewa te czesći ciáłá/ ktore oźiebły/ zá vtrapieniem długiey chorobý/ iako ſa w biodrách bolesći/ ktore Scyátyka zowia. Tákże członki/ ktoreby z ſtáwow swych/ dla zbytnich wilgotnośći lipkich á zimnych/ wyśliznęły: álbo zá wybićiem y wywinieniem/ rozgrzewa y wysusza. Galenus.

Żył zá plugáwienie. — Plugáwośći wſelákie w żyłách/ ze krwia zmieſzáne/ moczem/ álbo przez Mieśieczna chorobe białogłowſka wywodźi y czyśći/ á zwłaſczá Pániom. Toż czyni wino Omanowe. Hunaim.

Swierzbu. — Swierzb y krosty nietylko z rak/ ále y ze wſzystkiego ciáłá spadza/ w syćie miodowey/ álbo w wodźie wárzony/ miodu przydawſy/ w gárncu dobrze záſpontowánym/ á tey iuchy przez kilká dni pić: á potym ono korzenie wywárzone vwierćieć/ y tym śieraz y trzy w ćieple nátrzeć/ potym śie w łáźni wypocić y obmyć. Albo też w mleku go vwárzyć/ áż rozewre ná másć/ ſoli troche przydáć/ y tym świerzb náćieráć.

Nerwō. — Żyłom pietym álbo ſuchym/ z zimney przyczyny obrázonym vżyteczny. Plat.

Żołądkowi. — Żołądkowi boleiacemu z záźiębienia/ álbo z wietrznośći zimnych iest osobliwym lekárſtwem/ Wino/ w ktorymby Oman wrzał. Tákże Proch korzenia iego z winem piiac. Plat.

Sercu smętnemu. — Serce frásowliwe y smętne vweſela/ iákimkolwiek sposobem vżywány.

Zmázom. — Zmázy wſelákie z twarzy ściera wodká z korzenia iego dyſtyllowána/ vmywáiac śie nia. Matth:

Kurczō. — Kurczom/ y pokurczonym członkom/ iest lekárſtwem/ iákimkolwiek obyczáiem vżywány/ bądź trunkiem wárzonego/ bądź ſmázonego. Tákże náćieráiac nim mieyscá. Też miálko tłuczony z miodem piiac.

Wietrznośćiom. — Wietrznośći w żywośćie záwárte rozpadza/ Korzeń miálko vtárty/ á z Cynámonem piey. Plat.

Boleſćiom. Boleści wnetrzne z wietrznośći vśmierza/ przerzeczonym ſpoſobem vżywány. Tenże

Dychawiczným Dychawice z zimney przyczyny leczy/ Jęczmień ták długo wárzac/ áż oná wodá zgeſtnieie/ potym korzen Omanowy miálko vtárty w niey wárzyć/ y to ná czczo y ná noc po dobrym trunku ćiepło pić. Wodki też z korzenia iego wićiągniona/ ná toż dobrze vżywáć.

Zebom Zeby oſtábiále/ y chwierucace ſie/ vtwierdza ná czczo gryżiony/ iedno żeby ſie po wykopániu/ ziemie nie dotknął/ Plin.

Gliſtom Gliſty ze wnątrza wypadza/ iuche z wárzonego korzenia piiac. Gal.

Sok też iego piiac toż czyni. Tabe.

Sciátyce. Scyátyce y w biodrách boleniu/ ieſt lekárſtwem/ náćieráiąc ienim y plaſtruiąc/ á to ták liśćiem/ iáko korzeniem. Galenus.

Jádz w żyłách. Jad z żył wyćiąga/ korzeń Omanowy drobno vśiekány/ á w winnym occie mocnym moczony/ á tym ćiáło w łázni náćieráć.

Mozgu Mozg zbytnie zimny rozgrzewa/ korzeń iego wárzyć/ y tym głowe przemywáć.

Nerkom W Nerkách y

Pechyrzowi. W Pechyrzu boleści vkłáda y leczy/ Proch korzenia iego/ z Opichowym naśieniem/ z Spárągowym/ y z Koprem Włoſkim/ á z woda ćiepła piiac.

vſzkłonionym. Vſzkłonionym od Jáſzczurki/ álbo Łbieńcá: Tákże od wężow inſzy/ z winem go dáiąc/ ieſt oſobliwym lekárſtwem. Apul.

Myśliwcy y Łowcy ſokiem Omanowym ſtrzały námázuią/ miáſko iádu/ do bićia zwierzá. Ale to tylko w Chárwáckiey ziemi ieſt prawdá/ á nie indźiey.

Omanowa Wodká.

Aqua Enule. W Máiu/ poki niewyroſćie w kłacze/ bywa ták z liśćia/ iáko z korzenia iego/ Wodká dyſtyllowána: ták z oſobná/ iáko ſpołecznie tłuczone y ziuſone/ á z Alembiku palona.

Która te ma ſkutki:

Moczu Mocz z ćiężkośćia odchodzący pędzi.

Pechyrz. Pechyrz z zámuliſká wychedaża.

Nerki Tákże Nerki.

Kámień. Kámień y Piaſek z nich wywodźi moczem/ piiac ią.

Żołądku Mozg y

Żołądek/ zimne rozgrzewa/ á mdłe posila. Też toż może y czyni/ iuchá z wárzonego korzenia pita.

Omankowe Wino.

Vinum Enulatũ. Wino Omankowe rozmáićie bywa czynione: Jedni Moſt przewarzáią/ y Omanowe korzenie ſuche/ w keſy ćienko pokráiawſzy weń kłáda/ y znowu ták długo wárza/ áż gorzkośći pozbędźie. Drudzy tylko korzenie ſuche záwieſzuią w winie/ y odnawiáią go po niektorym czáśie. A co tego wina vtoczą/ inym dolewáią. Jni tylko to korzenie w Moſt kłáda/ áż wykiśnieie dobrze. Potym ſtáczáią/ y w onymże naczyniu pierwſzym/ korzenie precz odrzućiwſzy/ y ſpont dobrze obwárowawſzy chowáią.

Skutki tego winá.

Głowie Głowe y Mozg zimny rozgrzewa y posila/ piiac.

Żyłom pietym álbo ſuchym/ z zbytniey flágmy oſtábiálym vżyteczne.

Piersiom/ y

Płucom záźiębłym y záplugáwionym ieſt bárzo vżyteczne/ ábowiem rozgrzewa/ posila/ rozpráwuie y wychedaża.

Żołądku Żołądek zimny leczy/

Máćicy Máćicy záźiębley bárzo vżyteczne.

Mieśiecznа chorobę pámię wzbudza.

Członkom Członki do rodzenia/ od przyrodzenia dáne/ posila.

Vrynie Przechody vryny zátkáne wychedaża.

Pechyrzowi. Piaſek ták z Nerek/ iáko z Pechyrzá moczem wywodźi.

Oman w Cukrze.

Conſerua Enulę. Smáża nietylko Aptekárze/ ále y báby Oman/ ták w Cukrze/ iáko w Miedźie/ tym ſpoſobem: Ná Wioſnę/ gdy poczyna z ziemie liśćie puſzcáć/ kopáią go: á oſkrobawſzy y ochędożywſzy zwierzchu/ kráią go w tálarki/ álbo w kośćiki pomierne/ áni zbytnie ćienko/ áni názbyt miażſzo: y odwarzáią we dwoiey wodźie/ żeby zbytnia z niego gorzkość odeſzłá. Potym ná przeták/ álbo ná chuſty wykłádáią/ żeby przeczuchnął z zbytniey wilgotnośći wodniſtey/ y ták potym ná on Cukier/ álbo Miod przewárzony przygeſtſzym/ nie goraco leią/ y niechcáią go ták ſtáć/ od godźiny/ do godźiny/ áż on Cukier/ álbo miod/ oſtátek z niego wilgotnośći wyćiągnie. Który potym odlawſzy/ znowu go przewarzáią/ żeby ſie w nim oná wodność ſtrawiłá: y dopieroż znowu nań leią. Toż powtore y po trzećie czyniąc/ áż práwie

doſtáte-

dostátecznie pozbedźie wilgotnośći.

Moc y skutki.

Tym wszytkim niedostátkom przerzeczonym służy/ vżywáiac go. Osobliwie
Pierśiō. Pierśi/
Płucom Płucá rozgrzewa/ przeto
Dychawicznym Dychawicznym y Gwiżdżotchniacy
z żyła wyćiagniona/ iest bárzo vżyteczny.
W Pleurze dobrze go vżywáć/ Pleurze.
Krwia charkáiacym potrzebny.
Płucá wychedaża/ flágme z nich snádnie wywodzac. Tákże Płucom
Mocz pędzi/ z ćiężkośćia odchodzacy. Moczu
Chorobe miesieczna pánio wzbudza. Miesiecznej.
Drudzy go tym sposobem przyprawuią iáko Jmbier/ álbo Tátárskie źiele/ w Cukrze/ álbo w miedzie.

Oman Egyptcki/ Rozdźiał 17.

Helenium Ægyptium, Nepentes.

Egyptysch Alant wurtz.

OMan Egyptcki/ iáko Crateuas pisze/ Rózgi ná łokieć po źiemi rospuscza: po których liśteczki/ podług opisánia Dioscorydowego/ ná kształt Szocowicznych. A iáko Plinius mieć chce/ ná kształt Máćierzeyduszki/ ieno troche obdłużnieysze y gestsze. Korzeń we wnątrz biały/ ná pálec wzmiąsz: po wierzchu skore czarną máiąc: Sok iego bárzo słodki. Plinius.

Mieysce.

Rośćie w Egyptćie/ y przeto z tąd Egiptskim rzeczony: Rośćie też ná Wyspie morzá Greckiego/ Heleny ták rzekącey: Rośćie y przy morzu/ ná págorkách.

Wybor.

Egyptcki/ y ten ktory ná Ostrowie Heleny rośćie/ iest nawybornieyszy.

Moc y Skutki.

Vszknionym od wężow/ z winem piiac/ iest osobliwym lekárstwem. vszknionym od wężow.

Człowieká wdźięcznego/ milego y przyiemnego czyni/ ktory go vżywa. plin:

Wesołe czyni z winem korzen piiac. Vwesela

Frásunek/
Żal/
Gniew/

Kłopot odpadza/ y wzápominánie przywodzi/ iáko Homerus pisze/ á zwłaszá Sok iego z winem piiac.

Myszy truie/ miałko vtárty/ á z kászą álbo z czymkolwiek zmieszány/ á im do iedzenia rozłożony. Plin. Truie myszy.

Wodká z niego palona/ pleć cudną y gładką czyni/ vmywáiac sie nio. Cere dáie.

Do Wenusá pobudza/ vżywáiacych go. Do Venusá pobudza.

Artetice/ y w członkách kamániu/ iest lekárstwem/ piiac y náćieráiac sie nim/ tákże y plastrem go kładac/ ná chore członki.

Dychawicznym iest lekárstwem/ ná czczo z wodą go piiac. Plinius. Dychawicznym

Rozsądek.

Oman Egyptcki nie iest nam znáiomy/ bo nie bywa w te tu kráiny przywożony. Ten Poetowie/ y z Oycem swym Homerusem/ báia/ że sie z łez Heleny wszczał/ y

vroſt. Dla ktorych iego oſobliwych ſkutkow/ zowie go ten Homerus Nepenthen/ to ieſt/ bez żalu y ſmutku/ iáko ten/ ktory ſmetney frásowliwe vwesela/ á wzápomnienie przywodzi żal/ frásunek/ y ſmetek. Ale to drudzy Borakowi przypiſuia. Drudzy náßemu Omanowi/ ktory dla tego Helennium zowia/ od Heleny.

Biedrzeniec/ Roſpikámień/ Rozdźiał 18.

Tragoſelinum.
Pimpinella.
Saxifragia hircina.

Libernell.

BIedrzeniec wlaſny ieſt troiáki. Wielki/ Máły álbo ſámicá. Trzeći namnieyßy kryſpowáty/ álbo kędzierzáwy. Pierwßy ma korzeń długi/ gládki/ ná kßtalt Pietrußki ogrodney/ ná pálec wzmiaß/ z wierzchu popieláty/ we wnątrz bládożółtáwy/ ſmaku vſtá roſpaláiącego/ y oſtrego iáko Imbier/ Soku żółtáwego. Liśćia/ ktore z korzenia záraz pochodźi/ y po źiemi śie roſkłáda/ geſtoná iedney ßypulce/ po obu ſtronách pochodzącego parámi/ okołokárbowánego/ ćiemno źielonego: które ná ſwych ſtopkách áż do połowice prącia pochodźi. Pręt czworogránowity łokietny/ podczás dłużßy/ wewnątrz czczy/ odnóżki z śiebie puſczáiący/ na ktorych okółki z kwiatkow drobnych białych. Z tych potym Naśienie pachnące/ Pietruſczánému podobne/ zlekká rumienne/ w iezyk ſczypiące. Drugi Biedrzeniec mnieyßy/ álbo średni/ ktory ſámicą zowią/ ieſt pierwßemu we wßem równy y podobny: tylko że we wßyſtkich okolicznośćiách ſwych mnieyßy y drobnieyßy. Prącia rumienieyßeº. Liśćia mnieyßego y drobnieyßego. Korzenia też ćieńßego/ gládkiego/ bez odnóżek/ zapáchu iednegóż z pierwßym/ y ſmaku tákże. Kwiátu w obłoku białego/ ieno drobnieyßego. Naśienia mnieyßego/ ále bárźiey niźli pierwßy w iezyk ſczypiący/ y vſtá roſpaláiący. Trzeći wtóremu ieſt podobny/ kłączem/ kwieć-

ćiem / nasieniem / zapachem y smakiem podobny / tylko że nad te obádwá ieszcze smáku ostrzeyszego / y bárziey vstá rospaláiącego. Liśćie też dáleko głębiey y drobniey wykrawáne / ná kśtalt Pietruszki kędzierzawey. Liść.

Mieysce.

ROśną pospolićie wszystkie trzy ná skálách / miedzy rospádlinámi skalnemi: miedzy kámieńmi. Bywáią też niegdźie w ogrodźiech / ták z korzenia sádzone / iáko z nasienia siane: ná gorách / ná págorkách / ná miedzách / ná Łąkách / y ná spráwionych źiemiách / á zwłaszcza bywa więtszy znáydowány. Puszcza sie z źiemie ná przodku Kśiężycá Máiá: kwitnąć poczyna z Látá / áż do Jesieni. Ják mnieyszy / álbo średni / w Gáiách / y w mieyscách ćienistych.

Czás kopánia Korzenia / zbieránia Náći iego. y Nasienia.

KOrzenie Biedrzencowe ma być kopáne dniá dwunastego / trzynastego / y czternastego / w Kśiężycu Lipcu. Ják z liśćiem y z kłaczem iego / szostego / śiodmego / y osmego dniá Sierpniá / gdy Słońce w szostym á dwudźiestym / w śiodmym y osmym á dwudźiestym stopniu Lwá przebywa / á Mieśiąc w domu dźieśiątym y w iedenastym: A to ráno / poki z rosy nie oschnie.

Tákże Nasienie Dźiegielowe ma być zbieráne: á ile przećiwko kámieniowi w nerkách y w pęcherzu / gdy Słońce w Niedźwiadku / znáku niebieskim będźie. Mieśiąc w Domu śiedmnastym. A Mars w Wadze.

Przy korzeniu Biedrzeńcowym znáyduią śie / w Kśiężycu Máiu / źiarnká czerwone / ktore Czerwcem zowią: z ktorych Karmázynowa śliczna bárwá bywa / te też ná koncu Máiá máią bydź zbieráne. O czym ná swym mieyscu / o Czerwcu y Kármázynie pissąc / szérzey śie powie.

Przyrodzenie.

KOrzeń / w którym wszystká moc y śiłá zależy / iż ma w sobie znákomitą ostrość / rozgrzewa y wysussa / ná końcu wtorego stopniá / álbo ná początku trzećiego / rośćiencza / otwiera / wyćiera / ścieńcza / pobudza y posila / rozpráwuie / rozśiekuie. Mnieyszy ze wszech nasilnieyszy y napotężnieyszy / bo ostrzeyszy. Wtóre ma po nim mieysce średni. Pośledniе pierwszy.

Podmiot.

W Niedostátku korzenia Biedrzencowego / możemy Mácedońskiego Opichu / álbo Pietruszki vżywáć: ták też ná mieysce iey Biedrzencu / ták korzenia / iáko nasienia.

Moc y Skutki.

Do potraw chodźi.

Korzenie tych náßych Biedrzeńcow/ á ile do zápráwienia potraw miáſto pieprzu/ poſpolitemu człowiekowi ieſt barzo dobry/ vſußywßy go y miáłko velukßy. Abowiem

Zołądek wątroby Nerki. Pęchyrz. Pierśiō Opuchłym.

Zołądek/ Wątrobie/ Nerki/ Pęcherz/ Rozgrzewa y poſila/ z zámulenia ich otwiera y wychedaża.

Ciáſnoſći w pierśiách/ Opuchłem zwłaſczá to puchlina/ ktora Anaſarcam Grekowie zowia: To ieſt gdy wßytko ciáło ſpuchnie/ wárzac z mieſem/ miáſto pietrußki.

Zimnym chorobō.

We wßytkich chorobách zimnych/ y wilgotnych/ to ziele ieſt bárzo vżyteczne/ ták w pokármiech/ iáko w trunkach/ zwłaſczá Jeſieni/ w zimie/ y ná wioſne: Lećie nie ták dla znácznego iego rozgrzewánia y roſpalenia.

Pęchyrzowi/ Nerkom

Nerkom zimnym ieſt bárzo vżyteczny korzeń: Abowiem poteżnie w nich

Kámień.

Kámień kruſzy/ y moczem wywodźi.

Zimne wilgotnoſći/ z ktorych ſie kámień ták w pęchyrzu iáko y w nerkách ſpiekła roſpráwuiąc.

Moczu

Moczu ćiężkiemu y z okrutnym rzezánim puſczániu/ ieſt wielkim lekárſtwem. roárzac korzenie Biedrzencowe z liśćiem y z naſienim iego w winie/ y piiąc ćieplo ná ocżo po kwáterce: mnieyßym mniey: wiekßym wiecey: Toż proch z korzeniá álbo z naſienia iego czyni/ piiąc go w pitym miedźie/ álbo w dobrym winie/ álbo y w ſtárym piwie.

Sok z korzeniá iego toż czyni.

Kámień

Kámień ro nerkách y w pęchyrzu kruſzy/ y moczem wywodźi.

Zołądek

Zołądek zimny rozgrzewa.

Chęć do iedzenia

Chęć do iedzenia vtrácona przywrácá/ vżywaiąc liśćia iego pokármem/ álbo ſáłáte z niego/ ábo Salſe czyniąc/ zwłaſczá z młodego/ gdy ſie ná wioſne z ziemie puſcza/ y poki w pięt niewyroſćie: A nie tylko żołądkowi tym ſpoſobem vżywány ieſt lekárſtwem/ ále y pe-

Nerkom

chyrzowi/ Nerkom/ rozgrzewáiąc ie/ y wilgotnoſći zimne/ lipkie/ kliowáte: Tákże piaſek z nich moczem wywodząc y kámień Tabe.

trućiznō

Jádom y trućiznom nie tylko ſie ſprzećiwia y znáczny odpor czyni/ Ale

Też od powietrza morowego záchowywa y broni/ Sok korzenia iego ná ocżo káżdy dżień piiąc: Tákże korzen w vśćiech trzymáiąc. Toż y naſienie iego czyni/ ná Cukrze vżywáne.

Tákże Korzen z Rożánym Cukrem/ miáſto Konfektu vżywány. Turch.

Suchotnym

Suchotnym/ y w pierśiách wilgotnoſći flegmiſte máiącym: ten korzen z Rożánym Cukrem bárzo vżyteczny/ káżdego poránku ná ocżo vżywáiąc/ Turch: á ze cztery łyżki z tegoż korzenia wodka diſtyllowána/ ktoreyby rok nie przeſiedł/ záwße popiiáiąc. Tenże

Serce

Serce czáſu morowego powietrza poſila/ y broni go od zárázy. Tákże od trućizny y od iádu/ nie dopuſczáiąc do niego.

Wnetrznośćiom

Wnetrznośćiom wßyſtkim/ z wilgotnoſći zimnych/ flágmiſtym/ zámulonym/ y boleiącym. Jáko

Rißkom Zołądkiu Nerkom Wątrob. Pęchyrz. Członkō Máćicy.

Rißkom y Trzewom. Zołądkowi/ Nerkom/ Wątrobie/ Pęchyrzowi/ Członkom do rodzenia ſpoſobnym.

Máćicy

Máćicy záżiębioney/ y innym/ iákimkolwiek ſpoſobem vżywány/ ták korzeń/ iáko liście álbo naſienie/ bądź w iedzeniu/ bądź w trunku/ álbo w prochu/ w Konfekcie/ w Wodce/ ieſt bárzo vżyteczny. Tabe.

Opußenie

Opußenie żywotá z wietrznoſći/ ktore z zimnych wilgotnoſci pochodza/ roſpadza/ z winem korzen iego piiąc.

Mieśieczny

Mieśieczna chorobe Białogłowſka/ nád przyrodzenie záſtánowiona/ poteżnie wywodźi/ piiąc wodke z korzenia Biedrzeńcowego dyſtyllowána/ poránu y ná noc/ po kwáterce ná raz/ álbo po połowicy/ przydawßy troche Száfránu y Cukru.

Potom

Poty obſićie wzbudza/ wywodząc nimi wilgotnoſći w ćiele zágnile.

Ciepłu przyro:

Ciepło przyrodzone wzbudza y pokrzepia/ w ktorym zdrowie náße należy. Tabe.

Vpławō

Vpławy białe Pániom leczy/ z záżiębienia znácznego Máćice.

Zmázom

Kroſty po twarzy/ y zmázy wßelákie.

Wegrō

Wrzedżienice po licu/ Wegrowátoſći.

Piegom.

Piegi ná twarzy/ námázuiąc tego korzenia Sokiem/ y ráno wodka iego omywáiąc.

Wzroku

Wzrok ſłáby poſila y oſtrzy/ táż wodká z korzenia iego oczy wymywáiąc.

Zołtacce

Zołta chorobe z ćiáła ſpadza/ z winem vżywány korzeń.

vſczknionym

Vſczknionym od iádowitych beſtiy/ dobrze go vżywáć/ y ná ráne przykłádáć.

Położni com

Położnice po porodzeniu/ nie dobrze wyciſczone/ vwierćiany z migdałami/ á w trunku vżywány/ wychedaża.

Pokurczonym

Pokurczonym z winá wapiennego vżywánia/ Wegrowie to Cemerem zowia/ niemaß nic lepßego nád ten plaſtr

ábo máśći

álbo máść z Biedrzeńcowego korzenia y z ziela/ wziawßy ſoku z tego wßytkiego ziela/ Octu Rożánego po rowney cześći/ y wárzyć to w polewánym gárncu/ áż do połowice: á przecedźiwßy chedogo/ przydáć woſku nowego trzy cześći/ Sádłá Jáźwcowego piec cześći/ Sádłá Káplúniego/ Szpiku wołowego po trzy: Ták wiele pśiego ſádłá/ Oleiu ſoſnowego dwie cześći/ Szpiku z końſkich gnatow ſtárych y wyſchłych ßeść cześći/ Oleyku z Siárki cześć iedne/ to weſpoł złaczywßy/ nád wolnym ogniem máść vczynić/ y ta ćiáło pokurczone/ pierwey w łázni dobrze rozgrzane/ náćierać rece/ nogi/ żyły piete/ w krotkim czáśie członki pokurczone/ do pierwßey włádze przyda. Parac:

Temuż pokurczeniu iny plaſtr/ álbo máść/ ktorego mi moy dobry przyiáćiel vżyczył: Wziąć Prochu/ álbo ſpecies Mitridati/ Czáßki z Trupiey głowy człowieczey/ Łáien Pawich/ Soku koźiey Ruty/ ktora też Rutewka zowiemy/ kámieniá Gágátku czarnego/ Soku korzenia Biedrzeńcowego/ zárowno káżdego/ Miodu we czwero naſob/ y to co nalepiey weſpoł vmießáć/ á ná ſłońce iárkie/ ile Lećie/ Zimie w piecu/ po pieczywie vſmażyć/ káżdego dniá raz/ álbo y dźieśieć mießáć/ y tym ſkurczone członki mázáć co namocniey: Abowiem przez tákowe mázánia/ te miaßße/ grube/ zimne/ y kliiowáte wilgotnośći bywáia rośćienczone/ rozrzedzone/ y przez pory ku wykurzeniu y wyśćiu ſnádne.

Płucom nádetym z záplugáwienia/ y zátkánym wilgotnośćiámi flegmiſtymi. Turn. Płucom

Śleźionie nábrzmiáley/ y zátwárdźiáley. Śleźionie

Watrobie/ tákże kra y twárdośćia ośiádley y zietey/ ieſt bárzo vżyteczna/ náćieráiąc nia: ieśli dla Płuc/ tedy y Pierśi/ poczawßy od roſoßki pod gárłem/ áż do połowice źiebr/ ku bokom: Jeśli zſtrony watroby/ tedy práwy bok od puł łopátcza ku Żołądkowi y Pepku. A zſtrony Śleźiony/ bok lewy/ od połowice źiobr ná doł/ ku progu y ledźwiom/ tákże ku Pepkowi. Watrobie

Táż máść potłuczonym y zbitym krzyżom Oſobliwie ſłuży. Potłuczonym

Scyátyce/ biodrá máżąc y náćieráiąc/ bárzo ieſt vżyteczna: Abowiem Krew ſkrzepłą/ y Fluſy flágmiſte rozgrzewa/ y rozrzedza. Sciátyce

Wrzodom pomykáiącym ſie/ y ćiáło wyiadáiącym/ iádowitym. Też Wrzodom Fráncowátym/ ćiáło pſuiącym/ bárzo kośztowna ieſt/ przymießawßy do niey Magiſterium veneris/ ktore zowią Flegma vitrioli/ á potym weſpoł ie zmießawßy/ tym ie náćieráć y plaſtrowáć. Wrzodom

Rány niebeſpieczne w głowie. Tákże Ránom

Párchy/ Sok z korzenia tego ziela/ leczy/ wymywáiąc ie nim/ álbo Fláytuch w nim maczáiąc/ kłáść ná nie. Párchy Páźchom

Toż Oleiek z tego ziela czyni/ pomázuiąc nim. Tákże Wodká z korzenia iego/ wymywáiąc ie nia. Turn.

Przepuklym/ Korzenie Dźiegielowe tłuc/ á ile świeże: y przykłádáć ná mieyſce náruſzone. Przepuklym

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi/ ná Pepek Korzeń tákże tłuczony przywiáząc. Turn: Moczu

Náśienie iego teyże mocy ieſt/ ktorey y Korzeń: To biegunki wßelákie záſtánawia/ z winem go piąc. Biegunkom.

Dychawicznym/ á ile ludźiom ſtárym bárzo vżyteczny. Dychawiczuym

Káßłacym/ y w Pierśiách duſzność máiącym: Korzenia Biedrzeńcowego z Imbierem á z Omanem/ drobno nákráiawßy/ ná kßtalt Siekanki/ álbo Rzezánice/ po czwierći łotá/ ná czczo y ná noc dobrze pożywáć. Káßłacym

Pierśi ożieble rozgrzewa/ Tákże Pierśiō.

Káßłom zzáźiębienia/ álbo z Flágmiſtych y kliiowátych wilgotnośći/ ieſt vżyteczny/ miálko vtłuczony/ z winem ćieplo vżywány. Abowiem wolne odbycia czyni Flágmy z Piersi. Albo tym ſpoſobem: Káßłom

Wźiąć korzenia tego miálko vtárte go dwá łoty/ Náśienia Włoſkiego Kopru/ Kminu kramnego/ náśienia Ruty/ Łákrycyiey/ po puł łoćiu káżdego. To wßyſtko co namieley vtłuc/ y z miodem odßymowánym/ wźiawßy go ze cztery dwádźieśćiá łotow/ Konfekt vczynić/ á tego ná raz/ iáko Orzech Káßtánowy/ w vśćiech trzymáć/ á co ſie roſpuśći/ połykáć ná czczo y ná noc.

Ten Konfekt Płucá ożieble/ z nápełnienia flágma/ y z zátkánia ich wychedaża y rozgrzewa. Płucá chedoży

Káßłe vśmierza. Káßłu

Konfekt do tegoż iny/ ále tychże ſkutkow: Wźiąć korzenia tego ziela puł trzećiá łotá: Bobku ochedożonego/ Jálowcu po puł trzećiá łotá/ Omanowego korzenia puł łotá: A to wßyſtko miálko vtárßy/ z odßymowánym miodem/ Konfekt vczynić/ ktorego przerzeczonym ſpoſobem vżywáć.

Pierśiom zránionym/ záwrzedźiáłym y zropioną płucom: wezmi korzenia tego Pierśiō.

ziela pokráiáne° co nadrobniey/ trzy loty y warz we dwu kwartách wody ſtudzienney/ áż do polowice/ przecedż przyday kwarte álbo z poltory winá dobrego białego/ dwádzieśćiá y oſm lotow miodu chedogie°/ znowu warz y pilnie zbyymuy/ á gdy ſie chedogo odbymuie/ znowu przecedż/ tego choremu ráno y ná noc po kubku/ co nayćiepley day pić/ Abowiem wßeláким/ Pierśi y Płuc/ nie doſtátkom z zimná/ ieſt lekárſtwem oſobliwym. Jáko}

Ráßlō. Dychá-wicy. Ráßlom zaſtárzáłym.

Dychawicy y ćieżkiemu tchnieniu z wyćiagániem ßyie/ to ieſt gwiżdżotchniacym.

Też przećiwko tymże dolegliwośćiom weźmi korzenia Biedrzeńcowego trzy loty/ Dziegielu/ korzenia pokrzywiánego po łoćie/ Bożego drzewká Zywioſtki Ziela powietrznego/ Szálwiey liſtu waſkiego álbo vſkowánego po połowicy lotá. To wßytko poſiekay/ á w fláße Cynowa álbo w konew włożywßy/ dwie kwarcie miodu ná to náley/ zálep wierzch dobrze/ przez godźin cztery w kotle vkropu goracego warz vſtáwnie. A gdy przechłodnie przecedż/ á po trunku dobrym tego ráno y ná noc day choremu pić.

Suchotom Suchotom też Konfekt doświádczony/ z tegoż ziela tym ſpoſobem może być czyniony: Wźiáć korzenia Biedrzeńcowego/ miálko vtártego/ cztery loty/ Miodu lotow dwánaśćie odbymowánego/ zmießáć dobrze/ á ná czczo po połoćiu vżywáć tego/ á wodka tegoż korzenia diſtyllowána zbeśćia łyżek popiáć/ Albo iáko inni czynia/ y dobrze: biorąc po pół lotá prochu Biedrzeńcowego/ czynia Lektwarz álbo Konfekt z Rożánym Cukrem/ ktorego poránu ná czczo po pół lotá każa vżywáć/ á wodka z korzenia osmia łyżek popiáć. Mátth. Sylvaticus/ Márc. Gattenaria.

Wźiáć Soku z korzenia Biedrzeńcowego/ z korzenia Diablikowego/ álbo Obraſkowego po łoćie/ Cukru Rożánego trzy loty/ to wespoł ná iákie ſłońce wyſtáwić/ áż ſie vſmáży y zgeſtnie/ iáko lektwarz/ tego ná czczo po pół łoćiu bráć/ á łyżka ábo beśćia wodki Biedrzeńcowey popiáć.

Kłoćiu. Przećiwko kłoćiu około ſercá/ bądź z zbytniey krwie ábo z wilgotnośći inych bądź z vderzenia álbo ſtłuczenia. Weźmi Biedrzeńcu z liśćiem y z korzeniem warz/ á te iuche poránu y ná noc ćieplo piy.

Wzroku Wzrok ſtáby y ćiemny/ iáſny czyni/ Biedrzeńcu ták liśćia iáko korzenia iego iákimkolwiek ſpoſobem vżywáiąc/ bądź w trunku wárzonego/ ábo prochem/ bądź w potráwách.

Żołądek Żołądek do trawienia náprawuie/ wźiawßy go ſiedm lotow. Wielbłądowego ſiáná ábo Trawy Báyſtkiey lotow cztery/ liśćia pokrzyw paláiących/ korzenia Fiołkowego Florentſkie°/ Gálganu po trzy loty/ Omanu/ Pieprzu białego po dwu lotu. To co naſubtelniey vtłuc/ y z połpieta kwarty miodu odbymowánego záczynić/ á przez kilká dni dwie godźinie przed obiádem/ miáſto przyſmáku przy iedzeniu może go vżywáć/ wźiawßy tego przerzeczonego Konfektu łyßke/ roſtworzyć go winem ábo octem/ oſobliwie ſpráwuie do trawienia żołądek. Toż czyni wźiawßy dwá loty miálko vtártego/ korzenia Biedrzeńcowego/ Pieprzu tłuczonego lot/ to zmießáć weſpoł/ á po kwincie ná raz z trunkiem winá cieplego ná czczo pić. Do záprawienia potraw/ ábo inym przyſmákiem może go vżywáć.

Scyátyke Scyátyke y boleśći w ledźwiách y w biodrách vśmierza/ wárząc go w winie/ á piąc. Toż też

Ráßel Ráßel ćiężki vsmierza y leczy.

Pierśi Pierśi rozgrzewa/ y flágme z nich wychedaża.

Glisto. Czerw z żywotá ábo gliſty wypadzą/ proch tego korzenia z winem ábo z octem piąc.

Kámień Kámień ták z nyrek iáko z pechyrzá krzaci moczem wywodźi/ wźiawßy go ze wßytkim z dobra garść/ á drobno pokráiawßy w pół garncu winá dobrego námoczyć/ z wierzchu dobrze załutować/ á w kotle ábo w panwi vkropu wrzącego wárzyć przez trzy godźiny/ y tey polewki ráno y ná noc ćieplo po kubku pić każdego dniá.

Moczu. Cwierć lotá prochu z winem ćiepłym piąc toż czyni. Też lekárſtwá przerzeczone ćießkiemu moczu puſzczániu ſą vżyteczne. Weźmi korzenia Biedrzeńcowego/ naśienia Pietruſzczanego po beśći lotow/ y warz to w gárncu wody chedogiey/ ábo we trzech kwartách do wywrzenia trzećiey częśći. Potym do iuchy przecedzoney włoż funt miodu chedogiego/ y warz znowu zbymuiąc pilno/ áż trzećia część wwre/ przecedż/ á ná czczo y ná noc po trunku záwße ćieplo piy. Doświádczony trunek.

Przećiw temu wßyſtkiemu proch ko-

ſtowny

ßtowny: Wźiąć Biedrzencowego korzenia/ Prochu z kámyków Rákowych po dwu lotu/ Nasienia Lamikámieniá lot/ Nasienia prosá Wroblego pultorá lotá/ tego po czwierći lotá ná raz/ álbo troche wiecey/ z ćieplego winá trunkiem vżywáć.

Wezmi tego źiela korzenia cztery loty/ korzenia Pietruſczánego trzy loty/ Lamikámieniá/ Wroblego prosá/ korzenia Szpárágowego po pultorá lotá/ winá dobrego białego/ y wody ſtudzienney po kwarćie: To pokráiawßy drobno/ warz w konwi cynowey/ álbo weſláßy záluiowawßy w kotle vkropu wrzącego przez godźin cztery. Tego ráno y ná noc po kwáterce ćieplo daway pić: Albowiem kámień krzy/ y mocz kápániem odchodzący/ álbo też zgołá nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi. Plin.

Pechyrzowi. W Pechyrzu boleśći ćieżkie vkłáda.

Mocz. Mocz kápániem odchodzący wywodźi/ wziawßy nasienia Biedrzencowego pięć lotow/ Fengreku cztery loty/ bez kwinty/ tych dwu nasienia przyprąż ná żelázney panewce/ áż ſie zárumienieią. Potym przyday Mirhy wyborney kwintę iedne/ Pieprzu pełnego owánaśćie źiarn. To wßyſtko co namieley vtrzeć/ y pomießáć/ á tego po kwincie w ćieplym winie pić do kąpiele idąc/ ktora bywa dla tego po pás czyniona.

Pechyrzá zátkánie. Pechyrz zátkány y zámulony otwiera/ y wypráżnia. Wźiąć Biedrzencowego korzenia cztery loty/ korzenia Pietruſczánego/ Lamikámieniowego po dwu lotu. To pokráiáć/ y przydáć Cukru białego ośm lotow/ á w kwarćie wody ſtudzienney/ y winá drugiey/ záßpontowawßy w konwi/ ábo w fláßy Cynowey/ w kotle vkropu wrzącego/ przez godźin cztery wárzyć/ á ráno y ná noc choremu ćieplo po dobrym trunku dawáć.

Pechyrzowi bolesnemu.

Mocz. Moczu zátrzymánemu Proch bárzo kośtowny: Wźiąć Biedrzencowego korzenia y nasienia/ źiarnek z Fig po łoćie/ Mirhy wyborney puł kwinty/ Pieprzu pełnego źiarn z dźieśięć/ Nasienia Pietruſczánego łot/ co naſubtelniey wßyſtko vtluc/ á po ćwierći lotá/ álbo co czerwony złoty záważy/ z winem dáć ćieplo pić/ w kąpieli po pás z ćiepley wody.

Mocz. Moczu zátrzymánie z záległośći kámieniá w pechyrzu/ ieſt rátunkiem/ korzenie toż w winie wárzone/ á częſto trunkiem vżywáne.

Kolice. Kolice y gryzieniu w kißkách ieſt lekárſtwem: Wźiąć korzenia y nasienia Biedrzencowego/ Bobku/ po łoćie/ to vtłukßy z funtem miodu odßymowánego/ vczynić lektwarz/ y z trunkiem niżey opiſánym vżywáć/ do ktorego wźiąć korzenia Kopru Włoſkiego/ Biedrzencowego/ Korzenia Myßey wiechy/ Poleiu/ Ruty po łoćie: to wßyſtko w pułkwarćiu wody wárzyć/ przylawßy winá dobrego kwáterkę/ áż trzećia część wywre. Tey tuchy wźiąć ná raz z ßeść dobrych łyżek/ w lektwarzu wyßßey opiſánego z puł káßtánowego orzechá/ y to dáć ćieplo pić ilekroć będźie potrzebá.

Mieśięczna. Mieśięczney chorobie Pániom zátrzymána/ nád przyrodzenie wzbudza Biedrzencowe źiele y z korzeniem w winie wárzone/ y vſtáwicznie ráno y ná noc trunkiem ćieplo vżywáne po kwáterce ná raz. Toż też

Máćicy. Máćicy zadußoney/ ieſt doświádczonym lekárſtwem. Toż czyni proch korzenia Biedrzencowego/ piiąc go ná raz/ co czerwony złoty záważy z ćieplym winem.

Czásu po wietrzu. Czásu morowego powietrzá ná czczo gryść/ álbo y w vśćiech vſtáwicznie go trzymáć/ bárzo dobrze. Albowiem powietrze záráżone odpadza.

Wárząc w winie korzeń iego/ á piiąc ná czczo/ też czyni. Też záwieśiwßy go w winie/ á to miáſto trunku poſpolitego piiąc/ broni y záchowywa od morowego powietrza.

Wezmi Biedrzencowego korzenia dwá loty/ korzenia Kurzego źiela/ Dyptanowego po łoćie/ to co namieley vtluc/ á czásu powietrza morowego/ iákoláſkowy Orzech ná ſkibce chlebá w winie obmaczány/ ná czczo káżdego dniá vżywáć.

Tegoż też prochu Biedrzencowego czwierć lotá/ ze trzemá ábo z pięćia łyżek wodki Szczawikowey/ á z dwiema łyżkoma winá dobrego ná czczo pić dobrze.

Tegoż korzenia miáłko vtártego prochu z puł quinty/ z Dryákwie przedniey/ z czwierćia lotá zmießawßy/ rozetrzeć w pięći łyżkách dobrego octu winnego/ przylawßy łyżkę álbo trzy tegoż korzenia Biedrzencowego wodki/ y ćieplo dáć wypić/ tym ktorzyby iuż záchwyćili powietrza iádowitego/ ále ſie im potrzebá záraz potym godźin ze trzy co nalepiey pośćić/ nákrywßy ich/ áby ſie iad przez ćiáło potem wyćiągnął.

Koſztowne á doświádczone lekárſtwo przećiwko zárázie morowym powietrzem: Wźiąć korzenia Biedrzeńcowego miálko vtártego trzy czwierći łotá/ Dźiegielu puł łotá/ Kardámonu trzećia cześć quinty/ Cynámonu puł quinty/ Kámphory/ Jednorożcu prawdźiwego/ ábo miáſto niego Bezoaru práwego po dźieśiáći gran/ Dryakwie y Mitrydatum naprzednieyßych po dwá łoty/ Oleyku z Jágod Jálowcowych kwinte: A to wßyſtko co nalepiey w Moździerzu vmießáć: á po puł quinty tego Konfektu/ z octem gwoździkowego kwiećia álbo z Dźiegielowa wodka/ po cztery łyßki káżdego wźiawßy/ dáć pić ćieplo: á ile dużych śił człowiekowi/ y kazáć mu ſie przynamniey trzy godźiny pośćić. To lekárſtwo iad z ćiáłá potem y moczem potężnie wywodźi: Słábßym w śiłách po quinćie/ á Octu y z wodka przerzeczona po trzy łyżki.

Trućizźnie záda ney.

Przećiwko trućiźnie/ y iádu wßeláźiemu/ korzeniá Biedrzencowego/ poześćiu Mieśiacá kopánego/ wźiąć korzenia Kurzego źiela/ Cynámonu po łoćie/ Drzewá Orlego/ álbo Raſſkiego prawdźiwego/ Imbieru po kwinćie/ kwiátu Mußkátowego puł kwinty. To wßyſtko miálko vtrzec/ y do potrzeby chowáć. A gdyby komu trućiźná byłá zádána/ ábo żeby tylko rozumiał ſie być ſtrutym/ tego mu prochu z puł łotá/ co z naprzednieyßym winem ćieplo dáć wypić/ pewne y doświádczone ieſt lekárſtwo.

Przećiwko vſzknieniu wężowemu/ korzeń Biedrzencowy świeży w kámiennym moździerzu tłuczony z ſtárym przednim winem/ á przecedźiwßy y mocno wyżawßy/ vkaßonemu dáć z osm/ ábo dźieśieć łyżek pić.

Przećiwko wßeláźiemu vkaßeniu iádowitemu/ od iákichkolwiek beſtiy/ trunek bárzo koſztowny y doświádczony: Wźiąć korzenia y z liśćiem Biedrzencowego pośiekanego/ ze dwie garśći/ y w puł gárncu winá białego przedniego do połowice wywárzyć/ á z prochem niżey opiſánym vżywáć/ wźiąć Goryczki/ Żywiczki máley ábo Jwinki pachniącey korzenia po łoćie/ y to wßyſtko miálko vtrzeć. A gdyby kto był od iádowitey beſtyey obrážony/ wźiąć wyssey opiſánego trunku z ßeść łyżek/ á tego prochu z quinte/ y dáć obrážonemu ćieplo pić przez kilká dni/ wßyſtek iad z niego wywiedźie.

Ktorychby przemázano ßára máśćią ná Fránce/ tym tylko Biedrzeniec y z liśćiem wárzyć w winie/ á po trunku rádno y ná noc ćieplo pić dawáć/ przez kilkánaśćie dni. Aborwiem żywe ſrebro w żyłách/ tákże w inych wnetrznośćiách biegáiące wywodźi. Doświádczone ná wielu lekárſtwo.

Prochu kwinte/ korzenia ſuchego Biedrzencowego z winem tákże piiąc/ toż czyni. Też w winie moczone y z liśćiem/ do powßechnego picia dobre. Toż lekárſtwo tym ieſt bárzo vżyteczne/ ktorzyby żywe ſrebro pili.

Złotnikom/ ktorychby dym z żywego ſrebrá przy pozłoceniu zárážił/ tego prochu y trunku dobrze vżywáć: y przed złoceniem/ y po pozłoceniu.

Złotnikom.

Fráncowáta choroba zárážonym/ miáſto Sálſy Páryle ábo Drzewá/ ieſt vżyteczniey ßy dáleko niżli te cudzoźiemſkie lekárſtwá/ tymże go ſpoſobem wárzac y przyprawiaciáko Sálſe/ y przez pieć álbo ßeść Niedźiel piiąc/ pierwey ciáło przechedożywßy lekárſtwy przyſtoynymi/ według zwyczáiu. Tákże miáſto trunku poſpolitego y prágnienia tym ſpoſobem go wárzyć/ iáko Drzewo álbo Sálſe. Doświádczone ieſt lekárſtwo.

Fránco wátym.

Febre ábo źimnice/ z ßeść ábo z ośm łyżek ſoku iego dáiąc pić/ á potym ſie pośćić/ odpadza. Tákże w trzećiacce y w innych źimnicách trzykroć dáiąc káżdego dniá ieden po drugim tegoż Soku/ pod taż miára/ przed przyśćiem/ pić/ á żeby ſie pośćił/ rychło ia odgánia. A czáſu Zimy gdźieby o Sok trudno było/ tedy wźiąć ſuchego y z liśćiem/ álbo tylko ſámego korzenia Biedrzencowego ze dwie garśći/ pokráiáć drobno/ warz w winie do połowice/ á miáſto przerzeczonego Soku vżywáć. Albo prochu tego korzenia quinte ná raz z ßeśćia łyżek wodki z tegoż Biedrzencá/ toż vczyni.

Źimnicō

Trzećiodniowa Febre odpadza/ trzy liſteczki Biedrzencu ná proch miálko zetrzeć/ y z ßeśćia łyżek wodki Cárdobenedyktowey/ przed ſámym przyśćiem/ álbo chośćia iuż nádeydźie/ dáć wypić. Tákże

Trzećiac ce.

Wźiąć ták korzenia iáko liśćia świeżego Biedrzencu/ vwierćieć álbo w Moździerzu z winem vtrzeć/ y ſok wyżać/ á dáć go w ten czás práwie wypić/ gdy źimno nádchodźi/ do trzećiego álbo wtorego rázu to vczyniwßy/ przepádnie.

Doświádczone też w Kwártanie ieſt toż lekárſtwo.

Czwártacce.

Trunek oſobliwy y bárzo vżyteczny

miáſto

miásto piwá / przy iedzeniu / y w káżdey Piwo ká żdey go rocce na leżące. Febrze: Wźiąć ze cztery cále korzenie Biedrzeńcowe ochedożone / Korzenia podrożnikowego dwá / korzenia Kopru Włoskiego / y z nasieniem iego / Lákrycyey skrobáney po dwá loty / Jeczmieniá ná wybor obránego cztery loty / Języczkow Jelenich ze cztery. To wespol posiekawßy w Konew / álbo w Fláße wsypáć / y ná to nálać gárniec studzieney wogy / zálepić / w kotle vkropu wrzącego / przez pieć godźin wárzyć bez przestánku / á tego miásto trunku po spolitego / w Febrze vżywáć / przy obiedzie y wieczerzy. Ale gdźieby iuż Febrá nádeßłá / nietylko od tego / ále od wßeláкiego trunku zátrzymáć śie / áże práwie opuści.

Trunek ránnym. Ránnym trunek bárzo vżyteczny: Wźiąć liśćia Biedrzencowego dwie garści / Prośiáney włoći / ktora też Tránkiem zowią / Zánklu po garści: to posiekawßy / w winie álbo w piwie stárym / w Fláßy / álbo w Cynowey konwi záluto wawßy / w kotle vkropu wrzącego wárzyć / przez godźin cztery / á tego ná czo y ná noc / po piáci álbo ßeści łyżek / ránnemu káżdy dzień ćieplo dawáć.

Albo weźmi korzenia świeżego Biedrzencowego / drobno pokráiánego / w wierć / álbo w mośdżerzu vtłucz / á winem zleway / y wyżawßy co namocniey ten Sok / day po piáci álbo ßeści łyżek ćieplo pić / ráno y ná noc.

Weźmi Biedrzencowego liśćia pułtory garści / Jezyczkow Bábczánych ábo Bábki waskiey po garści / Tránku / y Cwikły czerwoney / kwiećia y liśćiczkow Pánny Maryey / Dzwonkow / Wołowego iezyká / Ziela kwiátu wątrobnego / álbo Dźiewięćiorniku / liśćia Conwáliowego / ábo Lánkowego / Podeżrzału / Powoiu pachniącego / álbo kożiego powoiu / Wrotyczy / Sadcu ábo Siwcu / ktory Eupatorium zowią / Jáskolczego ziela álbo Celidoney / Bárnádynku / Cardobenedyktu / Tredowniku / Kurzego ziela / Pięćiorniku wielkiego po garści. To wßystko co nadrobniey posiekawßy / połowice tego w konew cynowa / álbo w fláße wsypáć / y nálać ná to winá przednego kwarte / wody tákże wiele studzienney / álbo miásto winá / piwá dobrego stárego: á záßpontowawßy dobrze y zálepiwßy / w kotle vkropu wrzącego / przez godźin cztery wárzyć. Tego ránnemu káżdego dniá / ráno y ná noc / po piáci álbo ßeści łyżek dawáć / chowaiąc to w mieyscu chłodnym ábo w piwnicy. A gdźie tego dopiia / znowu świeżo nágotowáć drugiey połowice / onegoż ziela.

Ránionym ßkodliwie w głowe / trunek bárzo osobliwy: wźiąć Biedrzeńcu śrzedniego / álbo wtorego garści dwie / Bukwice czerwoney y białey liśćia y z kwiećiem po pułtory garści / Rożyśczka / Podrożniku / Przywrotu / Tránku / Jáskowcowych Jágodek przetłuczonych z grubá / Stokroći / Leszczynowey Jemioły y z liśćiem / Benedyktu / Zanklu po garści / Kwiecia z Trzemchy / álbo ze Smrodynie / Centuryey máley / kwiećia Konwáliowego / álbo Lánkowego / po pul garści / Dźiegielu / korzenia Benedyktowego po łoćie / to wßytko pokráiáć / y kwarte winá dobrego / á wody chedogiey druga / ná to nálać / á w konwi Cynowey / w vkropie wrzącym wárzyć / przez cztery godźiny / tego ná czo y ná noc / po trunku / dawáć ćieplo. Ránionym ßkodliwie

Przećiwko Fistułom y wrzodowi / ktory Ráncer / to iest / Rák zowią / trunek bárzo osobliwy: Wźiąć liśćia Biedrzencu śrzedniego / z pułtory garści / liśćia Bukwice Czerwoney / Rzepiku / Sporyßu / liśćia Biedrzencá wielkiego po garści: Posiekáć drobno / wárzyć w pułtoru gárncu wody studźiáney / áż trzećia część wywre / potym przecedźić y wyżąć mocno: do tey iuchy przyday trzy funty / álbo pułtory kwarty miodu chedogiego / y znowu warz co napilniey ßymuiąc / á temu co Ráncer / álbo Fistułe ma / po ßeści łyżek dobrych ćieplo ráno y ná noc pić daway / dokądby nie ozdrowiał. Ráncer y fistuły leczy.

Trunek osobliwy przećiwko Fistułom: Wźiąć liśćia mnieyßego álbo średniego Biedrzencá / tákże drugiego / ktory na mnieyßym álbo kędźierzáwym zowią / po pułtory garści / Rozłku / Rzepiku / Kárdusu / álbo Tureckiego Czubku liśćia / Kurzego ziela liśćia y korzenia / Wrotycze po garści / Nasienia Biedrzencowego / Anyżowego / po pułtorá łotá / Konopi zielonych liśćia młodego y z bylim osm lotow / wßystko pokráiáć / y w gárncu winá dobrego białego wárzyć / przydawßy wody studźienney pul gárncá / áż do trzećiey części wywre: wyżąć álbo wypráśowáć co namocniey / y przecedźić / przydáć funt miodu chedogiego / y znowu wárzyć pilnie odßymuiąc / á strzedz by namniey nie vkipiało. Tego Trunku choremu ráno y ná noc dawáć pić ćieplo / po ßeści łyżek / trzy godźiny przed obiedem iedzeniem.

Koniom Koniowi bárzo brzuchátemu / álbo wiátry nádętemu. Tymże

Koniom Kupie máiącym / wźiąć tego korzenia / Fengreku / soli prostey

po dwu á trzydźieści lotow / Goryczki lotow ßeſnaśćie: To drobno vtłukßy w wodźie wárzyć / że tylko pieć kwart zoſtánie / álbo wiecey troche. Tego po kwarćie do dźiewięći kroć day co naćiepley ścierpieć może / á zoſtánieli ná dźieśiaty dźień co wiecey / y to mu dáć / á bedźie zdrow.

Zmázom — Zmázy wßeláśkie z twarzy ſpadza / y ścíera / Sokiem Biedrzencowym / ták y źiela ſámego / táko z korzenia twarz mázáć / á nie ośćieráć / áż ſámo oſchnie / czyniąc to czeſto.

Zebom — Zebow boleniu / korzeń bárzo ieſt vżyteczny / zwłaſczá z źimnych á kliowátych fluſow / żucháiąc go długo. Ták ábowiem ßlámowátośći flegmiſte wyćiąga. Toż czyni w winie wárzony pokráiawßy go / á tym winem co nacześćiey y naćiepley vſtá płokáć / co nadłużey w nich trzymáiąc.

Dźiegnō — Toż też dźiegne leczy /

Mámkō — Mámkom / Pániom / dźiatki máłe piersiámi karmiącym / gdźieby przyſuſßały y mleko w piersiach trácíły: tylko Biedrzencowego źiela ná piersi przyłożyć / á zwłaſczá namnieyßego álbo kryßpowátego Biedrzeńcu / ták obfitość im w ßeści godźinách mleká przyćiągnie / że go potym muſza przeſtrzykowáć.

Porodzeniu lekkiemu — Pániom brzemiennym czyni rodzenie lekkie / świeżo vtłuczone źiele / á plaſtrem ná pepek przyłożone.

Łożyſku. — Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe / ßeśćiu niedźielnicom wywodźi / toż liśćie Biedrzencowe tłukąc / y ná pepek przykłádáiąc.

Powietrzu. — Korzeń záwießony ná gołym ćiele / nosić dobrze / przećiwko powietrzu morowemu / broni ábowiem od záráźy. A chociáby go iuż záchwyćił / tedy go záraz záwieśić náßyi / żeby ná piersiách álbo ná lewey piersi leżał / á potym dáć záraz pić trunek / przećiwko temuż iádu / ktory ſie wyßßey opiſał / godźine álbo trzy potym ſie począć. Doświádczone ieſt lekárſtwo / á nie zabobon żaden: gdyż wiele táiemnych rzeczy náturá w káżdey niemal rzeczy ma / ktorych rozumem doſiąc nie możemy.

Morowe. — Morowká gdźieby ſie komu pokazáłá: Wźiąć Biedrzencu z liśćiem y z korzeniem / Lnice / ktora Linariam zowią / ták wiele á co nalepiey vtłukßy weſpoł / ná morowke przywiązáć / ábowiem ia otwiera y iad przez to wyćiąga / ná koniec y goi.

Ránom. — Też Rány ćiete / y ſadzele / ſok z niego wyżety goi / puſczáiąc go w nie / ábo fleyetch w nim maczáć á w rány kłáść / y zwierzchu tegoż źiela liśćie vtłukßy / plaſtrowáć.

Glidwáſer záſtánawia — W ránách Glidwaſer záſtánawia / ſok w nie puſczáiąc / á zwierzchu toż liśćie przykłádáiąc / doświádczono wiele kroć.

Ránom — Ránom świeżo ćietym ábo kłotym / Wźiąć liśćia świeżego Biedrzencu / ze trzydźieści y dwá loty / Żánklu / Przetárznıku / ktory y Weronika zowiemy / oboygá liśćia świeżego po lotow ßeſnaście. To wßyſtko co nalepiey vtłuc álbo vwierćieć / przyłożyć do tego kozłowego loiu trzydźieści y dwá loty / ſmalcu wieprzowego ßeſnaśćie lotow: To weſpoł vſmáżyć ná wolnym węgliſtym ogniu / żeby namniey nie przygorzało / y ták długo ſmáżyć áż ſie wodność źiol ſtrawi / potym w práśie wypráſować / y przydáć do tego nowego woſku ßeſnaście lotow / Żywice Soſnowey álbo Jodłowey / Terpentyny po dwunaście lotow / znowu z tym przyſmáżyć / á ná koniec / gdy troche przechłodnie / korzenia tegoż Biedrzencu / co naſubtelniey vtártego / cztery loty wmießay. Ták bedźieß miał koßtowna máść / do wßeláśkich ran świeżo ćietych / álbo ßtychowych.

Poſtrzały wyćiąga. — Wßeláśkie rzeczy w ćiele tkwiące / iáko ſtrzały álbo żeleścá / Kule / Kośći / drzazgi / Tárnie / wyćiąga / vtłukßy korzen Biedrzencowy ná ráne álbo poſtrzał przyłożyć. Tabe.

Opalonym — Opalonym od ogniá plaſtr oſobliwy / korzen tenże vtłuc miáłko z liśćiem / z Sokiem iego / y z białkiem iáiowym / y przyłożyć.

Fiſtuły — Fiſtuły y

Ráncer — Ráncer leczy / ſok z liśćia y z korzenia iego w nie puſczáiąc / á liśćiem iego vtártym zwierzchu plaſtruiąc.

Ráncer leczy / wźiąć korzenia Biedrzencowego y z liśćiem dwie cześći / czarney Ciemierzyce cześć: To co namieley y naſubtelniey vtłuc / z Oliwa záczynić. A tego poránu y ná noc ná wrzod przykłáday / ták długo / áż zbieleie. Potym wźiąć loiu Kozłowego / woſku / po dwie cześći / roſpuścić / y Kádzidłá kramnego miáłko vtártego przydáć / ileby ſie doſyć zdáło. To dwá kroć ná dźień ták długo przykłádáć / áż ſie ten wrzod zły zgoi.

Ráncer — Ráncer ná członkách wſtydliwych / obojey płći leczy: wźiąć liśćia Biedrzencowe° dwie cześći / Jezykow pſich / Rzepiku po cześći / vtłuc / y ſok wyżąć / Kłáytuchy w nim maczáć / y wen wpuſczáć / á vtárte liśćie zwierzchu plaſtro-

wáć.

wáć. Też tyż ziołá w winie y w wodzie wárzac / dwákroć przez dzień tym przemywáć.

Do głownych ran służy

Mamy wiedzieć / że Biedrzeniec nie tylko iest lekárstwem osobliwym ránom świeżym / máśc z niego przerzeczonym sposobem czyniąc / ále y ránom stárym y sadzelom / iákokolwiek zowiącym / ze wszech naygorszym. Jednák ránom w głowie iest naosobliwszym / tákże iáko ieden zacny Chirurg świádczy / by do mozgu sámego była ráná / ieno sokiem tego ziela zákrápiáć ia / bez wszelákiey szkody zagoi sie. Co snádnie tego doświádczyć. Przebić głowę kokoszy / álbo káplunowi / áż do mozgu / ieno mozgu namniey nie ruszyć / y zákropić kilká kroć one ráne tego ziela Sokiem. Zgoi sie bez pochyby.

Aqua ſil latitia.

Wodká z Biedrzeńcu.

Czás do distylowánia zte° ziela wodki naprzystoynieyszy w Czerwcu / kiedy nalepiey kwitnie / w ten czás ábowiem soku nawiecey ma w sobie: Wziąć tedy ze wszytkim te° ziela / z liśćiē / z korzeniem / y z kwieciem / á drobno posiekawszy / przez Balneū maris wyćiągnąć wodkę / y ná słońcu ią wysonowáć / ták będzieś miał wodkę prostą / ktora chcesli mieć mocnieyszą / weźmi korzenia suchego tego ziela / y nasienia iego po cztery loty / á przetłukszy z grubá / w szklány Alembik wsyp / á tey prostey wodki pierwszey ná to náley / co nalepiey z wierzchu zálutowawszy / przez dzień ieden y noc w Balneum maris ábo wkotle gorącey wody temu dáć stáć / á kolbę z nosem álbo z Rurą wstáwiwszy / wolnym ogniem znowu przeciągnąć: Ták będzieś miał wodkę potężną / do wielu potrzeb lekárskich.

Moc y Skutki tey wodki.

Kámień krzy.

Kámień y piasek / ták z nyrek iáko z pęcherzá moczem wywodzi / po piáći álbo sześći łyżkách iey ná czczo ćiepło piiąc.

Też wywodzi y wychedaża wszelákie ślámowátości y wilgotności z tychże tám mieysc / w ktorych sie kámień mnoży.

Máćicy.

Máćice zázibłá rozgrzewa / tym sposobem iey używáiąc.

Mieśiecżney

Gryzienie w niey vśmierza /

Mieśięczna chorobę białogłowską / nád przyrodzenie zátrzymána wzbudza.

Sciátyczne

Sciátyczne w biodrách boleści vkłáda

Kłocie

Kłocie w boku vśmierza.

Piersi

Piersi ćiáśnie rozprzestrzenia /

Krwi

Krew poleruie w ćiele /

Sercu

Od sercá wszeláką ćiężkość oddala.

Wietrzności

Wietrzności w ćiele rozgánia.

Trućizn.

Trućiznie y iádu sie przećiwi. A to piiąc iey łyżkę / álbo sześć ná raz.

Powietrzu morowemu

Od zarázy powietrza morowego / tego dniá záchowuie / gdżieby iey z łyżkę / álbo ze trzy ná czczo ćiepło vżywał. Może teyże y po obiedzie vżywáć / owszem gdy żołądek od pokármu trawienia / iuż by był wolnieyszy / dla vstrzeżenia y vwárowánia morowey zarázy / á potym przynamniey sie ze dwie godźinie pośćić / ták y iad iesliby ták był w ćiele / przez pot y vryne wywodźi / y od zárázy zácho wuie / po sześći łyżek iey biorąc.

Sercu.

Serce posila y wnetrznośći ine.

Podágrze.

Podágrę y chirágrę / z mieyscá ná mieysce przechodzącą odpadzą / wárzac w niey troche Bobrowych stroiow / á tego trunkiem vżywáiąc. Albo wziąć trzećią część kwinty Bobrowych stroiow miálko vtártych / á z piáćią álbo sześćią łyżek tey wodki Biedrzencowey / pić / toż czyni. Tákże

Członkō pokurczonym.

Członkom pokurczonym y pokrzywionym / toż też iest osobliwym lekárstwem.

Kłocżu

Kłoćiu około sercá z tákieykolwiek przyczyny / bądź ze zbytniey krwie / bądź z inych wilgotności / wiátry álbo páry złe z siebie puszczáiące / álbo z rázow y potłuczenia / iest lekárstwem pewnym / piiąc iey z łyżkę álbo sześć ćiepło / ráno y ná noc / przez trzy álbo cztery dni porządnie.

Mieśięczney.

Mieśięczna chorobę przyrodzoną pániom záwśćiągniona wywodźi / wźiawszy tey wodki z kwarte / Cukru białego / Kánáru łot / Száfránu tłuczonego ze dwie gráni / to dáć białegłowie ná czczo ze trzy godźiny przed iedzeniem / ćiepło pić / tákże ná noc kł. dać sie do łożá / czynić to dźień trzy álbo cztery.

Kámień

Kámień ták w nyrkách / iáko w pęcherzu krzy y wywodźi / wźiąć wierzchołkow Biedrzencowych z kwieciem y z nasieniem / nasienia Pietruszczánego y Opichowego / Liśćia Opichowego / podbiału szerokiego y z korzeniem po funćie / krwie świeżey dwá loty / Száfránu quinte / nasienie zgrubá przetłuc / ziele drobno pokráiáć / y nálać ná to wszytko winnego octu / żeby przez osm dni w nim mokłe / potym z szklánego Alembiku dystyllować / á tego po piáći álbo sześći łyżek / dawáć choremu ná czczo pić.

Kámień krzy y potężnie wywodźi.

Czásu po wietrza.

Czásu powietrza morowego / trunek bárzo kosztowny y vżyteczny. Wźiąć Biedrzeńcu korzenia dwá loty / Dźięgielu łot / Drzewá Orlego / Kádzidlá / Mirry po quińcie / Kwiátu Mußkátowego połowice quinty / Dryakwie / Mitrydatum po łoćie / Málmázyey / álbo w niedoszátku iey / winá przednie dobrego

białego

białego łyżek dwánaśćie / ábo pietnaśćie / Wodki Centuryey máley / Kárduśowey / Wodki Dźiegielowey / Wodki Ruty polney / po ßeśći łyßkách ábo po ośmi / korzenie y ine rzeczy ſuche z grubá przerážić / á potym w wino y w one wodki wſypáć y zámießáć dobrze / á dáć temu moknąć przez ośm dni / potym z śklánego Alembiku diſtylowáć / á tego po kwáterce morowym powietrzem zárážonym ná raz ćieplo dáć pić / puł quinty w tym roſtárßy Dryakwie práwie przedniey / á dáć ſie im przez trzy godźiny pośić.

Rámień. Rámień z nyrek y z pechyrzá wywodźi. Wźiąć Biedrzeńcowego naśienia dwie cześći / naśienia Opichowego y Pietrußczánego / Gorczyce / korzenia Benedyktowego po iedney cześći / to z grubá przetłukßy pokropić trocha winnego octu / potym pomießáć ie z doſtátkiem Kozley krwie co naświeżßey / y to diſtyllowáć z Balneum maris z Alembiku śklánego / tey wodki po cztery łyßki ná raz choremu pić dáwáć.

Ránnym. Ránnym trunek bárzo oſobliwy / ktory cáły rok bez ſkázy / y wywietrzenia chowáć może / miáſto Syropu ránnym należącego: Wźiąć źiela Biedrzeńcowego ßeść garśći / Zánklu cztery / Geśiego poleiu ábo Pieniężniku / Tranku ábo Proſiáney włoći / Bárwinku / po trzy garśći / Napárſtnice / Roßtywalu / Mußetrza ábo Mußcu błękitnego kwiátu / to ieſt ſámcá / po dwu garśći / Kurzego źiela y z korzeniem / Jeżyczkow ábo Bábki waſkiey / Náśie żrzału źiela ſámego bez korzenia / Piećiorniku wielkiego y mnieyßego po poltory garśći / Pigwowego drzewá liśćia / Roczánkow żołtych po garśći / Gwáiáku drobno ráßplowánego ßeść łotow / korzenia Dźiegielu leśnego / ábo polnego / to ieſt / mnieyßego / korzenia Kozłkowego po trzy loty. A te źiołá y korzenia máią bydź świeże / y pośiekáć drobno / á zdrzewem ráßplowánym pomießáć / nálać ná to ze cztery gárnce wody ſtudźienney / y pułtorá gárncá z tego wyćiągnąć wodki / tey z ráná y w wieczor ránnym / po ośmi ábo dźieśiáći łyżek dáwáć ćieplo pić / áż ſie im rány pogoią.

Smázom. Z twarzy wßelákie smázy wodká Biedrzeńcowa ſpadza / vmywáiąc ſie nią / nic nie ścieráiąc / ázby weſchłá w ćiáło. Ták płeć chedoga y gládka vczyni / czeſto ſie nią vmywáiąc.

Rece białe czyni. Rece tákże z grubiáłe y czarne / ogorzáłe / czyni białe / y miękkie / nią vmywáne.

Wzroku. Wzrok iáſny y oſtry czyni / wymywáiąc nią oczy / podczás krople álbo trzy puſczáiąc w nie.

Vínũ Pipinnel:

Biedrzeńcowe Wino.

Biedrzeńcowe Wino tym ſpoſobem / iáko z Dźiegielu / bywa czynione z Moßtem / álbo z młodym winem przewárzonym / álbo z nieprzewárzonym: iáko ſie o tym czeſtokroć / ná wielu mieyſcách powiedźiáło.

Skutki.

Mozowemu powietrzu. Czáſu źimy / gdźieby morowe powietrze moc miáło / á do tego powietrze poſpolite / y wilgotnośći przyrodzone znáczne zágnićie miáło / vżywáć go dobrze. Abowiem y tym ktorzy iuż go záchwyćili / y tym / co ieſcze ſa od tego wolni / ieſt wielkim rátunkiem: Tym do vwárowánia / onym do pozbyćia złego.

Dychawicznym. Dychawiczným / y ćieżko tchniącym dobrze czyni.

Płucom. Płucá y piersi záźiębione rozgrzewa.

Żołądkowi. Żołądkowi źimnemu bárzo vżyteczne

Chęć. Chęć vtrácona do iedzenia wzbudza.

Krwi. Krew poleruie w ćiele.

Moczu. Mocz z ćiężkośćia odchodzący wywodźi.

Tym ktorzy rádźi wiele Ryb / Málonow / Ogorkow / Dyń / Owocow ſurowych / y inych rzeczy grubych y do ſtrawienia trudnych / vżywáia / ieſt oſobliwym rátunkiem.

Też chorobom wyßey pomienionym wnetrznym / ieſt bárzo potrzebne.

Dyoßkorides w księgách o winách / nie z korzenia Biedrzeńcowego / ález iego naśienia każe to wino czynić / biorąc naśienia świeżego Biedrzeńcowego práwie doyźrzálego / miálko go vtárßy / y w wezeł záwiązawßy osminaśćie łotow / włożyć to w pułtrzećią gárncá Moßtu świeżego. To wino po wykiśnieniu

Chęć do iedzenia. Chęć do iedzenia przywodźi.

Żołądek. Żołądek do trawienia náprawia / y bolesći w nim vkłada.

Moczu. Moczu ćiężkiemu puſczániu dobre.

Drugi ſpoſób tego winá czynienia Biedrzeńcowego.

Biora korzenia Biedrzeńcowego ſuchego ßeść łotow / naśienia tegoż trzy loty / korzenia Omanowego / Lubſzykowego po łoćie / Pieprzu / Murhy po puł łoćiu / to z grubá przetłukßy / przydáią do tego dwá funty Cukru przedniego / Miodu chedogiego iárzecego / od młodych Pczoł funt / y to z trzaſeczkámi eblowánymi z leſczyny ſuchey / do ośmgárcowey kłáda Bárylki moſczem ia ná pełniwßy / áż wykiśnie ſtátecznie / zá pieć

ábo ßeść

ábo ßeść Mieśiecy / potym ſtaczáia / á cáły rok do potrzeb lekárſkich chowáia.

Dychawicznym.

Dychawicznym y ćiężko tchniącym ieſt bárzo vżyteczne. Tákże y przerzeczonym niedoſtátkom.

Mulſa Pinpinellata.

Miod Biedrzeńcowy.

Może tákże miod do pićia z korzeniē Biedrzeńcowym przyprawić/dla wielu rozmáitych potrzeb/ y niedoſtátkow ćieleſnych / iáko

Pierśiom záźiębionym.
Káßlu z źimney wilgotnośći.
Dychawicy y ćiężkiemu tchnieniu.
Nyrkom. Pechyrzowi.
Przechodom moczu zámulonym.

Pierśiō záſchłym Káßlu źimnemu. Ciężkich: Nyrkom Przechod Moczu.

Piaſek tákż z Nirek / iáko z Pechyrzá wywodźi moczem.

Tym ſpoſobem ten Miod do pićia przyprawia / iáko z Dźiegielu.

Succus Pim. ex Sicatus.

Sok z Biedrzeńcu wyżety Suchy.

Może też Sok ze wßyſtkiego źiela / tákż z korzenia / iáko z liśćia / z kwiećia / y z naśienia być wyżety / y zgeſczony / do tychże wyßey pomienionych potrzeb do ktorych ſam bywa vżywány / tákż ſam przez śie / iáko z inemi lekárſtwy zmießány. Ten doroku tylko może być chowány w ſwoich ſkutkách: A czynia go tym ſpoſobem / iáko Piołunowy: Nalepßy ſuchego źiela / y ſkutkow potężnieyßych / niżli ze świeżego.

Extract

Extrakt z Biedrzeńcá.

Z ſuchego źiela / y z korzeniá Biedrzeńcowego / bywa Extrakt bárzo kośtowny / tym ſpoſobem / iáko z piołunu czyniony / do tych wßyſtkich lekarſtw y potrzeb / do ktorych ſam Biedrzeniec / bierac go ná raz Skrupuł / to ieſt / trzećia cześć kwinty / z winem álbo z iegoż wodką / álbo z iáką ina / do tego przynależąca / álbo z Sokiem iákim inym / według potrzeby tey choroby / ktorey zabiegáć chcemy. Z inymi tákże lekárſtwy bywa chorym dány / podług przynależności / y zdánia Doktorow báczných y vmieietnych.

tercyannie.

Oſobliwie źimnicy trzećiedniowey.

Źimnicy czwártodniowey ieſt pewnȳ lekárſtwem: Wźiawßy go Skrupuł / to ieſt / trzećia cześć kwinty / y ze dwiemá álbo trzemá łyżkomá wodki / ztegoż Biedrzeńcu / dáć kiedy ma przyść. To raz álbo trzy vczyniwßy / przepádnie.

Nyrkom Pechirzowi.

Nyrkom y Pechyrzowi. Tákże

Przechodom moczu ieſt bárzo vżyteczny: Abowiem nietylko kámień w nich krzy y wywodźi: ále y ine máterie lipkie / kliiowáte / flágmiſte w ćiele / z potraw rozmáitych y grubych / tákże z trunkow zámnażáiące ſie / y ſpiekáiące: Z ktorych iedne w kißkách tkwiące / zámulenia y zátkánia czynia. Drugie w mieśiſtych cześćiách ćiálá / ktore Mußkułámi zowia / á te pokurczenia czynia. Trzećie we krwi bedące / á te zágnoienie czynia: Zkąd / iáko ze źrodłá / wßyſtkiemu ćiału choroby pochodzą. Od tych tedy wilgotnośći ćiało wolne záchowuie ten Extrack. Tákże od kámieniá / y zálagnienia iego / przyſtoynie go vżywáiąc.

Syrupus extrack.

Syrop z Biedrzeńcá.

Bywa też Syrop wyćiągniony z biedrzeńcu korzenia ſuchego / tym ſpoſobem iáko ſie powiedźiało o czynieniu Syropu z Cynámonu. Ten ſłuży wßyſtkim tym niedoſtátkom wnetrznym / ktorym ſam Biedrzeniec. Tego ná raz / nie wiecey tylko łot álbo łyßke dobra / z wodką tegoż Biedrzeńcu / ábo ſámego bez wodki dáć może: Albo inym lekárſtwom przymießány.

Francowátym.

Miánowićie Fráncowátym / ktorzy przez mázánie / álbo przez Turbit / y żywego Srebrá ſą nákarmieni od Bárwierzow / bárzo wielkim ieſt rátunkiem / vżywáiąc go przez kilká dni po łoćie / ze trzemá łoty / álbo łyżek / wodki tegoż źiela / ná czczo y ná noc / áż rátunek poczuia. Tákże ktorzyby Trzećc pili / ieſt vżyteczny.

Francowátym. mátácim w ſobie wiele trzećí.

Trzećc pićiem.

W Cukrze Biedrzeńcowe Korzenie czynione.

Condiţū radici Pimpinellæ.

Korzenie Biedrzeńcowe / á ile do ſtátnich y w porządnych Aptekách / bywa w Cukrze czynione / álbo ſmażone / tym ſpoſobem: Biora co nayzdrowße / nie zdrewniáłe korzenie / á Drzeń z niego wyiawßy iáko Márcherw pokráia / y wárza w Winie álbo w wodźie / żeby zmieknęły troche / á oſtrośći gorzkiey y przykrey nieiáko pozbyli. Potym czynią Syrop z Miodu álbo z Cukru / z woda świeżą ſtudźienną wárzac / áż do zgeſczenia przyſtoynego / y kłáda w to ono korzenie / przywarzáiąc ná wolnym ogniu troche / y do potrzeby w gárncách polewánych chowáia. A kto chce mieć przyiemnieyßy / może Cynámonu / Gwoździkow / Mußkátowego Orzechá / drobno pokráiawßy do tego przyrzućić. Może iey tym ſpoſobem przyprawić / iáko ſie powie w przyprawie Korzeniá polnego Kminu / álbo Anyżu / y to nalepßy ieſt ſpoſob do záczynienia / z Cukrem álbo z miodem / káżdego korzenia z ziol: Bo tá wßyſtká moc przy korzeniu zoſtánie.

Piersiom y Płucom záźieblym.

Pierśiō

Żołądkowi oźiębłemu/ y do trawienia gnuśnemu/ dla záplugáwienia iego ſtámowitośćiámi flágmiſtemi/ bárzo vżyteczny: ábowiem rozgrzewa/ roſćiencza w nim grube wilgotnośći/ y do trawienia ſpoſobny czyni.

Żołądkowi.

Dárćie y boleśći ták w żołądku/ iáko y we wßyſtkim żywoćie vśmierza/ zwlaſzá z wilgotnośći źimnych flágmiſtych.

Dárćie w żołąd:

Przeto też w káżdych chorobách/ z tych źimnych ßłámowátośći pochodzących/ do vżywánia ieſt vżyteczny.

W chorobách źimnych.

Pániom záźiębłość máćice rozgrzewa.

Máćicy.

Zoſobná czáſu powietrza morowego ieſt bárzo dobre/ ráno y ná noc/ po kolácie/ álbo po połowicy vżywáiąc: Abowiem broni od zárázy iádowitey z powietrzá.

czáſu po wietrza

Konfekt Biedrzencowy.

Cõſerua.

Konfekt z korzenia Biedrzeńcowego bywa tym ſpoſobem robiony/ iáko z Dźięgielu/ korzenie co nalepiey ochędożyć/ y w tálarki ćienkie pokráiáć/ á w wodźie vwárzyć/ ázby zmiękły/ y wyczuchnąć z wilgotnośći/ á potym Cukru co naprzedniego trzy cześći do tego dáć/ y ták iáko ine konfekty vczynić.

Tym wßyſtkim przerzeczonym niedoſtátkom/ktorym ſam Biedrzeniec ſłużу/ ieſt vżyteczny/ á zwlaſzá wnętrznym.

Cukier ná Biedrzencowym Korzeniu.

Condi-tum.

Tego Cukru ná korzeniu Biedrzencowym rzadko w ktorey Aptece náleść/ iednák od doſkáteczniey ßych Cukiernikow álbo y Aptekárzow bywa robiony/ tym obyczáiem/ iáko ná Jmbierze/ álbo Cynámonie/ y inym korzeniu.

Tym przerzeczonym chorobom w ćiele źimnym ieſt vżyteczny. A zwlaſzá

Piersiõ. Piersiom/
Płucom. Płucom/
Żołądk: Żołądkowi/
Nerkom Nerkom/
Pęchyrz. Pęchyrzowi/
Przechodom mo czu. Przechodom moczu/

Członkom/ oboiey płći/ do rodzenia/ od przyrodzenia przyſpoſobionym/ z iákiekolwiek przyczyny oźiębłym.

Cukier ná Biedrzencowym Naśieniu.

Ná naśieniu Biedrzencowym bywa tákże Cukier robiony/ właśnie iáko ná Włoſkim Koprze/ álbo ná Anyżu/ y ná inych naśieniách: A ten bywa z żołądkowym prochem vżyteczny/ y z inemi Konfekty vżywány/ przećiwko niedoſtátkom żołądkowỹ/ y inych członkow wietrznych. Sam też przez ſie vżywány

Wietrznośći

Wietrznośći w ćiele zámknione rozpadza. Oſobliwie

Wietrznośćiom

W żołądku boleśći vkłáda/

Żołądkowi

Wßelákim dolegliwośćiom flegmiſtym ſłuży.

Kolice

Kolice y dárćiu w kißkach rátunkiem

Nerkom

Nerek boleśći z źimnych przyczyn vkłáda Tákże

Pęchyrzowi.

W Pęchyrzu: z ktorych

Máćicy.

Piaſek y Kámień potężnie z moczem wywodźi.

Máćice y męſki członek do rodzenia/ od przyrodzenia dáne/ oźiębłe zágrzewa.

Czáſu po wietrza

Czáſu iádowitego powietrza ieſt oſobliwym lekárſtwem/ záchowuiąc od zárázy morowey/ ráno go vżywáiąc: tákże z domu wychodząc/ pod táki czás niebeſpieczny/ w vśćiech trzymáiąc/ y ćucháiąc: ábowiem powietrze zárázliwe odraża.

Kołaczki Biedrzencowe.

Bywáią podczás Kołaczki ábo morßele z Biedrzencowego korzenia robione tym ſpoſobem: Wźiąć funt Cukru białego/ y roſpuśćić go w wodce tegoż źiela/ á wárzyć do przyſtoynego zgęſczenia: W tym záczynić trzy loty prochu tego korzenia/ á vmießawßy dobrze/ náczynić Morßeli/ álbo kołaczkow. Te ſą vżyteczne. Przećiwko

Ćuchnienie z vſt

Mozowemu powietrzu/ ráno y w wieczor/ tákże z domu wychodząc vżywáć/ y w vśćiech trzymáć.

Czuchnienie z vſt odpadzáia/ y wdźięczny zapách vſtom dáia.

Tym wßyſtkim dolegliwośćiom/ktorym Korzeń Biedrzencowy ſłuży/ á ile wnętrznym ſą vżyteczne.

Oley z naśienia Biedrzencowego.

Oleũ ex cẽmine.

Wybiiáią z naśienia Biedrzencowego Oley/ tym ſpoſobem: Wſypáć naśienia tego w czerwone Wino dobre/ y moczyć w nim przez kilká dni/ potym go vſuſzyć/ vtluc/ y wybić/ álbo w práſie wypráſowáć/ á będzie Oley z tego koßtowny.

Kámień

Kámień nerkowy y Pęchyrzowy krzy/ y Piaſek z nich moczem wywodźi/ z iákiekolwiek przyczyny zámnożony/ piiąc go ná czczo.

Członki lekkie czyni

Członki/ nim námázáne/ czyni lekkie y wolne. Raimundulus.

Oleũ di ſtillatum

Oley z Biedrzencu/ Alchimiſtkim ſpoſobem dyſtyllowány.

Alchimiſtowie dyſtylluią z Biedrzeń-

cowego

cowego korzeniá / z liśćia / z kłacza / z naśienia. Owa ze wßyśtkiego całego / ſuchego Biedrzeńcu / Olejek własnie iáko z Bielunu / álbo z Dziegielu / bárzo vżyteczny.

Chorobō wßelá: Wßeláśkim wnetrznym chorobom y niedoſtátkom tym / ktorym ſam Biedrzeniec ſłuży.

Spoſob vżywánia. Tego po dwie y po trzy kropie / ze dwie má álbo ze trzemá łyżkomá / wodki tego żiela / álbo z winem / álbo z táka ina przynależaca wodka / albo z Sokiem / trunkiem ná raz dáia. Też z Pigulámi / z Syrupy / z Konfektámi / z Lektwarzem / y z inemi lekárſtwy bywa vżywany / ná wiele chorob rozmáitych / z zimnych przyczyn pochodzacych.

Błonce. Błonce / ktora wnetrznośći wßyſtkie okrywa / Peritoneum zowią / z táka drugá máśćia zmießany / ieſt vżyteczny / mażac zwierzchu: Tákże go przez vstá dáiąc. Para.

Pechyrzowi. W Pechyrzowech dolegliwośćiách ieſt wielkim ratunkiem. Para.

Sol z Biedrzeńcá.

Sol z całego żiela tego / to ieſt / z korzenia / z liśćia / z kłacza / z kwiećia / y z naśienia ſuchego / á ná popiol ſpalonego / bywa robiona / tym własnie ſpoſobem / iáko z Piołynu / y z inych żiol.

Tey Skrupuł / to ieſt / trzećia cześc kwinty / z wodka dżiegielowa dana / od powietrza morowego zachowuie / á záráżone do zdrowia przywráca: gdżieby ſie przynamniey ze trzy godżiny potym pocili.

Przećiwmorowemu powietrzu.

Od puchliny zachowuie. Ciáło od wßeláśkiey puchliny / od kreſt / y bolaczek też wnetrznych / ktore bywaia rade / czáſu morowego powietrza záchowuie / biorąc iey pod przyrzeczona miára ná raz / to ieſt / trzećia cześć kwinty / ze trzemá łyżkámi tegoż żiela wodki / káżdy Mieśiąc: A to trzy dni przed náſtaniem Kśiężycá / y trzy dni także po Pełni / ná ecżo y ná noc kładąc ſie. Od trućizny też beſpieczne czyni / tymże ſpoſobem vżywána. Para.

Szkodźi.

Biedrzeniec iáko ma ſwe oſobliwe ſkutki / zwłaſczá w tych chorobach / ktore z zimnych wilgotnośći pochodzą / tak y ßkody / to ieſt / w goracych náturách y w niemocách tákże podobnych.

Przeto goracym nerkom / wątrobie / nie ma być z káżdey miáry vżywany / bo w tákich krew zápala / wyżega / á geſta y czarna czyni.

Rozſądek.

Zle rozumieią / ktorzy ten Biedrzeniec Ożánka bydź twierdzą: gdyż y kßtałtem / y innimi okolicznośćiámi / nie ieſt mu podobny.

Biedrzeniec mnieyſzy pospolity / Rozdźiał 19.

Pimpinella ſecūda.
Pimpinella minor
Pimpinel: fæña.
Tragoſelinum ſecundum, vel minus.
Pampinnulla vera.

Klein Bibenell.
Klein Bocks peterlein. Oder.
Kleiner / ſtein peterlein. Oder.
Stein pfeffer.
Vnt odlich machen der bibenell

Bjedrzeniec náß pospolity/ który mnieyßym/ álbo ſámica/ względem pierwßego zowiemy: ieſt korzeniá długiego/ gładkiego/ równego/ białego/ ſmáku oſtrego/ y zapáchu przykrego. Ten wśrodku Kśięż, cá Kwietniá z ziemie liście z ſiebie wypuściwßy/ pret wydáie: podczás ná cztery/ podczás ná pięć/ niekiedy na ßeść piedzi wzwyß/ we wnatrz czczy/ gałąſkowáty. Liścia nieiákokolwiek okrągłego/ á okolo wyſtrzyżonego. Ná końcu Lipcá okólek ná wierzchu czyni/ białymi kwiatkami drobnymi y barzo pachniącemi kwitnący. Z tego naśienie potym Pietruſzánemu podobne/ tylko że to wietße y okrągleyße/ á dożrzawßy wykrußa śie.

Czás kopánia y bránia.

Korzeń ma być kopány czwartego/ ßóſtego/ oſmego y dźieśiątego dniá Sierpniá: gdy Mars przyidzie w pietnaſty/ w śiedmnaſty/ y w dziewietnaſty ſtopień Pánny: Słońce też w tymże znáku niebieſkim bedąc/ á Mieśiąc we dwunaſtym domu. Takowe zbieránie tego ziela bedźie ſłużyło bárzo przeciwko kámieniu. Liśćie dniá dwudźieſtego trzeciego/ dwudźieſtego czwartego. Naśienie w Páźdźierniku dniá piątego/ śiodmego dźiewiątego: gdy w trzećim ſtopniu Słońce Wagi bedźie/ á Mieśiąc w pietnaſtym/ Venus w domu ſwym/ w Wadze bedąca.

Mieyſce.

Rośćie pospolićie ná mieyſcách ſuchych/ ná górách/ págorkách/ y polách rownych przyſuſßych: Rośćie y w górách/ y na Łąkách ziemie wyſchley.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia ieſt rozgrzewáiącego y wyſußáiącego/ ná początku w trzećim ſtopniu: roſprawuie/ przenika/ wywodźi/ ściencza.

Moc y ſkutki.

Tychże ſkutkow ieſt/ ktorych wielki/ z oſobliwości iednák przyrodzenia ſwego to ma/ że Mámkom y Pánom/ ktore Dźiateczki piersiámi kármią/ á mleká málo máią/ obfitośc im go dáie/ gdźieby go ná pierśiach do ßeści godźin trzym ały.

Mleká Pánom obfitość dáie.

Cere y płeć Pánnom y Białymgłowom śliczna czyni/ wodká z niego diſtyllowana/ przydawßy do tego Kámphory troche.

Cere czyni.

Ręce także im białe y miękkie czyni.

Recebiałe czyni

Płámy iákiekolwiek ná ćiele.

Zmázy ściera.

Zmázy wßelákie ná twarzy ściera/ á taż ſie wodka vmywáiąc.

Przećiw powietr.

Táż ná czczo y na noc vżywána/ od zárázy morowego powietrzá záchowuie. Turn.

trućizno

Trućiznom y iádom wßelákim/ ieſt wielkim pewnym y doświádczonym lekárſtwem/ w winie wárząc korzeń y z naśieniem iego/ á ná czczo przed trućizną/ álbo też po trućiźnie przyietey piáć.

Toż też opußeniu y wietrznośćiom w ćiele zámkniony m/ ieſt rátunkiem.

Pußeniu

Máćiczne bolesći/ y ine niedoſtátki z żimnych ßlámowátośći odpadzą.

Máćiczy.

Mieśięczna Białogłowſka chorobę zátrzymána wzbudza/ toż piąc ráno y ćzneyną noc.

Mieśięczney.

Kámień ták Nerkowy/ iáko w pęcherzu potężnie wywodźi/ tegoż ziela dáiąc dwákroć ná dzień w trunku.

Kámień

Ciáło wßyſtko od zámulenia/ y żył w nim zátkánia wychedaża y otwiera/ po śiedmi łyżek tey wodki Biedrzeńcowey przez kilká dni piąc ráno y ná noc.

Zámuleniu.

Miesieczna chorobe pániam znieca/ y boléści zimne swym rozgrzewániem vspokaia.

Watrobie zátkáney.

Korzen/ Watrobie zátkáney/ y bárzo chorey/ iest lekárstwem/ wárzac go y piiac wysßey opisánym sposobem.

Tákże

Zoladkowi.

Zoladkowi zimnemu iest vżyteczny.

Puchliné.

Puchline wßeláka/ktora z znácznego zámulenia watroby pochodzi/ iest wielkim á známienitym lekárstwem/ Abowiem swym rozgrzewániem/ ożiebłość iey rozgrzewa z Soku korzenia iego Syrop vczyniwßy/ y z tegoż wodka pić káżdego dniá dáwác/ doświadczone lekárstwo ná káżda puchline.

Syrop.

Chec do iedzenia.

Chec do iedzenia vtrácona wznieca y przywodzi/ pierwey przechedożywßy żoladek y kißki lekárstwem przystoynym

Ciáłu gi nącemu.

Tym ná ktorych ciáło nisczeie/ y ginie dla znácznego żył zátkánia/ ten Syrop iest vżyteczny/ábowiem odżywienie predko im czyni y dáie.

Poty czyni.

Poty potrzebne wilgotnym ciáłom snádnie wznieca.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány obsicie wywodzi.

Krew polerule.

Krew we wßytkim ciele náprawia y polerule.

Korzen surowy ná ciele bárzo wilgotny/ záwießony z suchym iego zielem/ wyciaga wilgotności ná tym mieyscu/ gdzie leży: ták iż potym oná suchość ziela odwilżeie Ztąd ma niemałe zálecenie przeciwko puchlinie.

Ránom y wrzodom zágnilym.

Riny bárzo wilgotne/ y spadki do nich spadáiące wysußa y leczy/ korzen drobno pokráiány/á w Máiowym másle smażony/ ták długo áż poczernieie/ á przecedźić/ y tym ie mázać.

Toż wrzody y sadzele ciekące leczy/ może też miásto mastá/ smalcu wieprzá w Máiu bitego wźiáć.

Oleiek z tego Biedrzencu.

Wilgotności przyrodzoney.

Tym sposobem ten Oley bywa z biedrzencu tego robiony/iáko y z pierwßego. Ten nawiecey służy wilgotności w ciele przyrodzoney krwi. Abowiem wilgotności grube/ kliowáte/ lipkie rozcżynia/rozrzedza/ wywodźi/y pędźi. Przeto

Puchlinie.

puchlinie ták wietrzney/ ktora Timpanitem Łácinnicy/ iáko z miazßych wilgotności kliowátych y lipkich/ z ktorych iedne Anasarcam/ druga wodnista/ Asslites Grekowie zowią bárzo vżyteczny.

Mozgu.

Mozg tákże z flágmy kliowátey/ grubey y lipkiey wychedaża: Flágme stona wywodźi/ oddechy iego otwieráiąc/ y sklepy wychedażáiąc.

Extractum.

Extrákt ábo wyćiągnienie Istności z tego iáko y z pierwßego vczynic może/ ktory/ ślezienie/ żołci/ watrobie chorey/ y w spráwách swych bárzo ostabiáley iest ráunkiem wielkim.

Ślezienie/ watrobie/ y żołci.

Zátwárdzeniu watroby

Zátwárdzenie iey odmiękcza/ gdżieby przez dni sześćdźieśiat/ vstáwnie ná káżdy dźień trzykroć ráno po południu y ná noc po kwincie/ze trzemá łyßkoma wodki skálney rzasy/ktora Callierychon Grekowie zowią/ álbo z włosow Matki Bożey był trunkiem vżywány.

Pániom brzemiennym.

Pániom przy porodzeniu/ gdżieby ciężkie á ostre bole y gryżenie w żywocie álbo mozenie przyßło/ w tym Extrákcie obmaczáć lniány plát/máiący szerokość ná dobrą dłoń/ y przyłożyć ciepło/ począwßy od krzyżow przez krok áż do progu łoná.

Mácicy.

Mácicy záduszeniu álbo wzgore zstąpieniu broni.

W mácicy teyże bole vsmierza.

Sol z tego Biedrzencá.

Sol z Biedrzencu wysßey sie powiedźiało/ iáko ma byc robiona. Tá podmiárá przerzeczona bywa vżywana.

Wnetrznościom.

Wnetrznościom iest wßystkim/ vżyteczna/ á nawiecey żoladkowi.

Żołądku Kißkom Pęchyrzowi.

Trzewom/kißkom y pechyrzowi/ Tey ktoby przez wßytek czás żywotá swego/ co trzeći miesiąc/ przez trzy dni porządnie miásto soli pospolitey vżywał Tę záchowa sie. Od puchliny wßeláktey.

Puchlinie.

Od suchot.

Suchotom.

Od ślaku y náruszenia powietrza.

Żołądku

Zoladkowi w trawieniu ostábiáłemu y chęći do iedzenia vpádley/ iest bárzo osobliwa/ przez dni dźiewięć porządnie po kwincie z dźieśiąciá guth álbo kropli oleyku słodkiego z koperwáseru w kwaterce máłmázyey biorąc.

Krwi.

Krew poleruie y chedoży w ciele.

Płucom

Piszczałki ábo żyły/przez ktore duchowie ciáło ożywiáiące przechodzą zwłaszczá płucne y watrobne przechedaża/ y zámulone otwiera.

Watrobie

Rámień w nyrkách/ w pechyrzu/ leczy y wywodźi/ á cáły rok od tego wolne czyni.

Rámieniu.

Miesięczney.

Miesięczna chorobe białymgłowom nád przyrodzenie zátrzymáno wzbudza/ á nie swych czásow przychodzącą w swoy tryb przywodźi.

Prágnieniu nocnemu.

Prágnienie zbytnie pániam brzemiennym gdżieby vstáwicznie w nocy bywáło oddala/ tedy plát ábo chuste/ w wodce swiniego mleczu máczáć/ Soli tey w niey rospuściwßy/ przykładáć w nocy ná práwy bok. Toż y

W gwałtownych goraczkách toż czynić może/ á owßem w ſuchotnych.

Gorączki ſuchotney.

Goraczke ſuchotna/ ktora Grekowie Hecticam zowia wychładza/ zmießána z wodka/ Swiniego mleczá/ á w noczy ná bok práwy przykládána.

Korzenie Biedrzencowe w Cukrze.

Korzenie Biedrzencowe nie tylko ná nim Cukier robiony/ ále w miedzie y w Cukrze może być czynione tym ſpoſobem/ iáko Imbier/ Oman/ ábo ziele Tátárſkie/ ktore tychże ſkutkow ieſt/ iáko ſámo korzenie.

Biedrzeniec Czarny/ Rozdźiał 20.

Bibenaſſa nigra. & Pimpinella hirſuta.

Schwartz Bibenell.

BIedrzeniec czarny/ korzeniá ieſt mocnego/ ná pálec wzmiąß/ zwierzchu czarnego/ we wnątrz bialego/ Soku pełnego/ ktory gdy z niego wyżmą/ żółtáwy bywa: ſmáku oſtrego. Rózgę ma welniſtą y koſmátą/ we wnątrz czczą: kolankowáta y mocna. Liśćia Lábrzyſkego/ y gleboko wykrawánego: á do środku liſtu práwie żielone/ ná ſtopkách rowno parą á parą pochodzące: zapáchu wdźięcznego: Ná wierzchu rózg okólki pełne kwiecia bialego/ iáko ná Kminie: W Lipcu/ y w Sierpniu kwitnie. Z tych potym naśienie podobne Pietruſzánemu.

Miepſce

To ziele málo niewßędy roſćie/ iednák w puſtych mieyſcách y niewypráwnych: á w wyſchłych y w piaſczyſtych barzo śie kocha/ miedzy inemi ziołmi.

Przyrodzenie.

Rozgrzewáiącego iest przyrodzenia / w wtórym ſtopniu / wyſuſzáiącego w pierwſzym.

Czás kopánia y zbieránia.

Korzenie ma być kopáne Wrześniá / gdy znák Niebieſki Niedźwiadek wſchodźi / á Mieśiąc w Wadze będźie. Liście y z młodym kłączem w Maiu / gdy pocznie dobrze z ziemie wychodźić. Słońce będąc w Wadze / á Mieśiąc w trzecim ſtopniu Niedźwiadká / w domu piątym / y w śiódmym / y w dźieśiątym przebywaiąc. Naśienie záś ma być zbierane w Wrześniu / dniá śiedmnaſtego / dźiewietnaſtego / dwudźieſtego pierwſzego: gdy Słońce w dźieśiąty ſtopień Wagi / á Mieśiąc w dwudźieſty oſmy / w dwudźieſty dźiewiąty / y w trzydźieſty Stopień Niedźwiadká będźie wchodźił: pokiby roſa z niego nie oſchłá / okrom deſczá / ktorego czaſu niema być zbierane.

Moc y ſkutki.

Płucom. Płucá zámulone y zátkáne wycheda-
ża / z winem w trunku vżywáiąc / ábo
ſuche z wárzone° nápoły z winem piiąc.

Z krwi. Krew ziádowiczoną z iádu wycheda-
ża / tymże ſpoſobem vżywány.

Káſłu. Káſłel vśmierza y leczy / toż piiąc.

Poty wzbudza. Przez poty ktore czyni / złe y iádowite
wilgotnośći wywodźi / przymieſzawſzy
do teyże ſuchy octu y gorczyczne° naſienia.

Febry źimnice. Febry y źimnice odpadzą / Sok tego
źiela piiąc. Turn.

Kámień. Kámień w pechyrzu leczy y wywodźi /
korzeń bądź ſurowo vżywány / bądź wá-
rzony.

Wodká.

Bywa z tego źiela wodká dyſtyllowá-
na tym ſpoſobem / iáko ſie ná wielu miey
ſcách powiedźiáło. Tá ma tákże oſobli-
we ſkutki ſwe.

Pokurczeniu żył ſuchych. Pokurczeniu żył ſuchych y ſtáwow ieſt
oſobliwym lekárſtwem / wźiawſzy iey z
oſm álbo z dźieśięć łyżek / á lot Bobro-
wych ſtroiow / y to dáć ćieplo pić ráz
y kilká.

Spántu Sercu Mdłe° Melánkoliczno mu. Spánie przywodźi vćiſzywſzy boleśći.
Serce zemdlone y ſtruchláłe poſiła.
Melánkolicznemu ſercu / y obćiążo-
nemu / ieſt rátunkiem wielkim / z ſáfrá-
nem ią piiąc.

Dźiećiō. Dźieciom ſpadki ná piersi. Tákże

Rymie. Rymy y ſápki leczy korzeń / ná ſtycze
im záwieſzony.

Kámień Kámień wywodźi / źiele y z korzeniem
iego vtłuc / á ná pepek y krzyże przyłożyć.

Liſáiō. Liſáie ſuche złe / á po ćiele ſie rozſze-
rzáiące / ſpadzą / y oſtroſć ich gładźi / po-
máżuiąc ſokiem iego / z białkiem od iáiá
zmieſzánym.

Żołądek ſpráwuie / y do trawienia ſpo-
ſobny czyni rozdźiáłuiąc y rozczyniáiąc
w nim wilgotnośći grube / kliiowate /
korzeń pod tym czáſem / iáko ſie wyżey
opiſało / kopány / w iedwáb obwiniony /
álbo w táwte záſzyty / ná żołądku przez
noc trzymány.

Wrzodź Ránom. Plagom Vdáią zápewne Miſtrzowie zabobo-
now / żeby wſzelákie wrzody / rány / y pla-
gi ná ćiele / czynił do goienia ſpoſobne /
korzeń ná ſzyi noſząc / álbo miedzy ſáty
záſzyty: ále tá prawdá y wiárá przy nich.

Czárom. Czáry dla nierzadney miłośći odpadzą

Od powietrza. Od zárázy morowego powietrza zá-
chowuie.

Kroſty. Kroſty / iáko iágły po ćiele / zowią Lá-
ćinnicy Herpes miliaris.

Item. Tákże kroſty y wrzody Fráncowáte
leczy.

Wzapáchu iego Konie / Pśi / Koto-
wie / y inne beſtyie bárzo ſie kochaią.

Lekárſtwom ſilnym y gwałtownie purguiącym / iáko zamorſkiemu iabłku / Ciemierzycy / Soſnce / ábo Románowe-
mu źielu / Kurzemu źielu: y innym tym
podobnym gdźieby było przydáne / zwia-
ſzą pod ten czás zbierane / gdy znák
Niedźwiadká Niebieſkiego wchodźi /
nietylko iád / y zbytnią moc purgowá-
niá im odymuie: ále ieſcze więcéy / bez
wſzelákiey zdrowia obrázy y moleſtyey /
im dodáie.

Extrácт tego źiela.

Extra-ctum ſeu Elixis. Jádom y trućiznom wſzelákim / ieſt
doświádczonym rátunkiem dáiąc go z
octem pić / tym / ktorychby trućizná we
wnętrznośćiach páliłá / á ktorychby źie-
biłá / z winem.

Podágrze.

Podágrze známienitym ieſt lekárſtwem/zwlaſzá pálcom ták wreku táko w nogách od niey pokurczonym/pod taż miára biorąc go ze trzydźieſta cześćia oleyku z koperwáſeru/ ktory Oleum Veneris Alchimiſtowie zowią: y ſoli z tego ziela z rowna cześćia/ to z winem czerwonym przednim/ po wieczerzy dáiąc pić. Też też

Pálcom w rękách

Guzy ná pálcách/ w rękách y w nogách z podágry wyroſte/ ſpadza y rozgania.

Przepukliny dźiećiom leczy/ dáiąc tego extraktu po dwu kwintách/ według wagi przez dni trzydźieśći/ każdego dniá dwakroć z wodką z przerwipepu/ wiązánie bindámi y przyſtoynie czyniąc przepuklinie y z pokoiem leżąc: á płáczu y krzyku ſie ſtrzedz.

Przepukliny.

Kámień leczy y wywodźi/ á przytym broni mu ſie mnożyć wiecey tymże przeczeczonym ſpoſobem vżywány. Turn.

Członkom połamánym ieſt vżyteczny máiąc y náćieráiąc tym extráktem/ álbo też Flaytuch w nim máczáćy przykládáć.

Członkom połamánym.

Boleśći w nich vśmierza/ y vkłáda/ nimi tákże námázuiąc.

Bole vkłáda.

Od przymiotow ogniſtych członki záchowywa y broni. Tákże od innych przypadkow złych.

Przimiotó ogniſtym.

Rány y ſadzele záplugáwione wychedaża

Ránom y ſadzelom/ kolice y moczyſku.

Gryzawki y morzyſká/ tákże kolike w żywocie vkłáda/ námázuiąc nim/ á tegoż ziela Oleykiem náćieráiąc żywot.

Bolaczki ziadowiczone y morowe/ bez ßkody leczy/ y iad w nich mdli/ y wypadza/ z oleykiem tegoż ziela Extrákt zmießány/ á w nie puſczány.

Bolaczkom.

Slezyony zátwárdziáłość zmiękcza/ y

Boleśći lewego boku vśmierza/ mázáąc y przykłádáiąc ćiepło.

Slezionemie.

Goracość ſercá w goraczkách/ wychładza y odpadza: płat w nim máczáć y ná ſerce letnio kłáść.

Vpaleniu ſercá.

Głowy boleśći/ ták w połowicy/ iáko we wßytkiey vkłáda/ toż czyniąc.

Głowie

Ryme álbo Sápke odpadza/ z głowy ią wywodząc noſem ábo vſty.

Rymie.

Sol z czarnego Biedrzencu.

Wrzody y ſadzele wßeláćie/ otwarzyſte y ćiáło wyiadáiące/ wychedaża y goi.

Wrzodó

Chorobáctwu y czerwiu broni ſie w ránách/ y w złych á zágnilych wrzodách zálągnąć.

Czerwiu

Dźiwemu mieſu nie dopuſcza w nich náráſtáć.

Dźiwe mieſu.

Smrod odgánia/ z záplugáwionych wrzodow/ z ran/ y z ſadzeli zágnilych.

Smrod odpadza

Oley z czarnego Biedrzencu.

dyſtyllowány.

Zył ſuchych álbo pietych ſtárgnienie/ álbo przez wybićie z ſtáwu pokurczenie.

Zyłem pietym.

Tákże wywinieniu y wybićiu członkow z swych ſtawow/ y kłuiem záćieklym odmiękcza/ y ná ſwe mieyſce przywodźi.

Wybićie zſtáwow

Rozſadek.

Myla ſie ktorzy ten Dźiegiel czarny chcą mieć Pietruſznikiem/ ábo y polna márchwia: gdyż áni poſtáćią/ áni ſkutkámi namniey nie ſą podobni ſobie.

Sowiaſtrzałá Wielka y Máłá/ álbo Rożyczká Pánny Maryey.

ROZDZIAŁ XXI.

Ziele/ ktore zowiemy Pánny Máryey Rożyczka/ álbo Sowiaſtrzała/ dwoiakie ieſt. Wielka y Máła. Wielka korzeniá ieſt długiego/ krzywego/ zdrzewniáłego/ rumiennego: ſmáku ćierpkiego y ſtwierdzáiącego. Liśćia obdłużnego/ na ßypułkách długich/ po pięći/ á niekiedy y po ßeści/ z obu ſtron rowno parą rozdźielenie pochodzącego/ około kráiow drobno zabkowánego: Kłácza na łokieć/ podczás ná dwá zwyß/ zá buynośćią mieyſcá/ ćienkiego/ oblego/ y rumiennego: wiele gáłązek od ſiebie puſczáiąc mßyſtych/ y miękko koſmátych: Ná wierzchu kłácza miáſto kwieća/ wyraſtáią głowki dźikáwey álbo ćiemno rumienney bárwy/ łuſkate/ pełno w ſobie máiąc komorek/ álbo dźiurek: ktore ſie w Kśiężycu Czerwcu otwieráią y źieią/ puſcáiąc z ſiebie kwiateczki źielone/ drobniuchne.

bntuchne / máiąc w środku iako włośki iakie żołte. Tegdy okwitna / bywa z nich nasienie grániste / ßárawe / zlekka welmiśie: Z którego potym znowu wschodźi na wiośne.

Druga mnieyßa / korzenia drobnieyßego / blado żółtego: iednák nie mniey vśtá ściągáiącego / iáko y pierwßa gryźiona. Wietßey Rożycce / ták korzeniem / iako liśćiem / nasieniem / y kwiátem podobna / ieno we wßytkim mnieyßa y drobnieyßa / do pozoru wdźiecznieyßa. Oboiá zapáchu iest ogurczánego / iednák Mnieyßa przyiemnieyßego y wdźiecznieyßego / niźli wietßa.

Sowia strzałá wielka. Sowia strzałá máła.

Sągui sorba. Sorba strella Pimpinella Italica

Sągui sorba minor Sperbentraut. Welscherbebernelen. Groß vndkle in. blutkraut. Groß kolber kraut. Groß vndkle in blut rossen. Wurmwurtz.

Mieysce.

Wietßa rośćie ná Łakách / ná Páśtwiskách / y źiemiách wypráwnych. Mnieyßa ná rolách długo odłogiem leżących: W sadách y w ogrodách trawnych: ná págorkách trawiśtych / słońcu wyłożyśtych / á zwłaszcza kámieniśtych. Bywa też tá mnieyßa w ogrodźiech sadzona y śiana / dla przyiemności iey / y do vżywánia w Sałatách / w polewłách. Rośćie y ná źiemiách piaszczyśtych.

Przyrodzenie.

Korzenie oboiey / ktore do potrzeb lekárskich pospolićie przychodźi / rozgrzewa. Drudzy twierdzą / że miernie chłodźi / y wysußa ná końcu wtórego stopniá / álbo ná początku trzeciego. Co smak

iey

iey cierpki / ſuchoſći tey znakiem iey. Ten w vściech długo żuchány / puſcza z ſiebie lipkość / ſpaia / zawściąga / ścieńcza fluſy y wilgotnoſci zimne ſwą przenikawoścą.

Moc y ſkutki.

Obie Sowieſtrzały / iednoſtáynych ſa ſkutkow.

Do vżywánia w chodzi. Oboie to źiele / á ile gdy ſie dobrze z ziemie ná Wioſne puſcza / przychodźi do ſtołowego vżywánia: iednák nacześćiey mnieyſze / iáko do ſáłat / do iárzyn / do polewek. Ale to tylko v Włochow y Niemcow

Spadkō z głowy. Vſtáwicznym ſpadkom z głowy / ná Pierśi y Plucá / ieſt oſobliwym lekárſtwem lecie / świeże źiele w wino kłádąc / y miáſto poſpolitego trunku piiáć: Abowiem nie tylko ſmáczny y przyiemny trunek czyni / ále też záchowywa człowieká / y ſtrzeże od ſuchot.

ſmutnſm Toż wino / w ktorymby źiele mokneło / ſmutne y fraſowliwe vweſela.

Pierśiō. Plucá okroſtawiałe / záwrzedźiałe / y zránione leczy wárząc go w miodowey ſyćie ábo w winie ſłodkim / a kto tego nie ma / tedy w wodźie. Záledwie może ſie temu źielu podobne drugie znaleść / ktoreby plucá y pierśi wewnątrz zránione y nápſowáne rátować doſkonále / y leczyć mogło / iáko to. Jeno w wychedożeniu y w wywiedźieniu ślámowatości lipkich / flegmiſtych z nich to nic nie ieſt / Rádniey Biedrzeniec poſpolity to czyni. Przeto źle czynią niektorzy praktykánći / kiedy do wywiedźienia z pluc flągmy / tego źiela á nie Biedrzencu vżywáią. Także do zránienia tychże / rádniey Biedrzeńcu / á nie Sowieyſtrzały vżywaią / opacznie czyniąc. Prawdá / gdzieby plucá zránione były / y ślámowatości / álbo rádniey ropy pełne / tám oborgá / to ieſt / ták Sowieyſtrzały / iáko Biedrzencu vżywáć możemy. Abowiem ták iedno będźie wychedażało / á drugie ſpaiáło y goiło.

ſuchotō. Suchotnym chorobom ieſt pokármem bárzo vżytecznym / liścia wziawſzy drobno poſiekánego dobrą gárść / á łyżkę chędogiey máki owſiáney / to w polewce mięſney wárzyć / á káżdego poránku tego vżywáć. Tákowa polewká ábo potrawá / nietylko ſuchotnego poſila / ále y záwrzedźiałość pluc goi Toż miáſto iárzyny wárząc / álbo iákimkolwiek ſpoſobem przyprawioną á vżywáną czyni. Tabe.

Plucom zránionē Tákże w lekárſtwie iákimkolwiek obyczáiem vżywána / Plucá zránione y záwrzedźiáłe goi / y od ſuchot broni dźiwnym ſpoſobem. Tenże

Zránienia wßelákie we wnętrznośćiach goi / á zwłaſzá w kißkach y w przechodach ich / wyßey pomienionym obyczáiem vżywáiąc.

Rannym ieſt bárzo vżytecznym lekárſtwem / á ile tym ktorzyby przez piersi y plucá ßtychowe rány mieli / bądź od kopiey / álbo od mieczá / ábo puginału. Pierśiō y plucō ßtychem przebitē.

Wziąć Sowieyſtrzały mnieyßey ze dwie gárści / liścia y z iágodámi Jemioły Soſnowey álbo Swinkowey pultory gárści / Żánklu / Glowienek / Dźiegielu / Podbiału wyſokiego / ábo Lepieżniku Gęśiego poleiu po gárści / Przetárźniku / Leczy wrzodu (Stuliſem inni zowią / Herbam Sophiam Alchimiſtowie) Polney Dryákwie / Polney ßálwiey / Bukwice / ſtokroći po pul gárści / Jáłowcu zgrubá przetłuczonego pultorá łotá / Korzenia Dźiegielowego łot. To wßyſtko drobno poſiekáć / y połowicę tego wźiawßy / pul gárncá wody ſtudźienney / á winá białego przednego kwárte ná to nálać / y w cynowey konwi / álbo we flaßy co nalepiey zálepiwßy / przez cztery godźiny w kotle wrzącego vkropu wárzyć. Potym gdy powoli przechłodnie / przecedźić / y dobrze nákrytym y obwárowánym w naczyniu ſkłánym chowáć / daiąc z tego ránnemu ráno / y wieczor po ßeśći álbo ośmi łyżek ćiepło pić / przynamniey dwie godźinie przed oboim iedzeniem. Zátym dwákroć ráne káżdego dniá opátrzyć / Sztychflaſtr ná nie kłádąc / á w ráne ſámę ßtychowa / Bálſamu / niżey opiſánego / z Biedrzencu w puſczáć.

Bálſam ten ták vczyniſz:

Weźmi świeżego źiela Sowieyſtrzały mnieyßey / poki w kłącze chropowáte nie wyroſćie z ßeſnáſćie lotow / białey álbo Máiowey Miodunki / ktora też Pluczníkiem y Watrobnym źielem zowiemy / osm lotow / Leczy wrzodu / Stokroći / Przetárźniku / Glowienek / Gęśiego poleiu / po cztery loty / Żánklu / Podbiału ßerokiego po dwu lotu: to wßyſtko w Mozdźerzu co nalepiey vtłuc / ábo w doniey vwierćieć / á Oliwy do tego funt kupieckí / álbo trzydźieści y dwa lotow przydáć. Máſtá maiowe° ośm lotow / Winá dobrego białego ßeſnáſćie lotow to ieſt / kwáterkę. To weſpoł nad ogniſtym węglē warzyć / áż wino y wodność z onych źioł wywre / y pára wynidźie. Potym w

tym w Práśie wypráśować w miedźiáną pátelle / y przydáć dwánaśćie lotow / do tego Terpentyny / Oleyku z Jálowcu dyśtyllowánego dwá loty / y dáć temu w oneyże pátelli przez ośm dni ſtáć / dobrze nákrywßy. Ták bedźieß mial koßtowny Bálſam do ran w płucách wychedożenia y zágoienia. Ktoregodo wßelákich ran ßtychowych ná ktorymkolwiek mieyſcu bedacych / vżywáć możeß.

Syrop.

Goraczce ſuchowey

Suchotney Goracce ieſt lekárſtwem tym ſpoſobem: wźiáć dwie garśći świeżego liśćia tego źiela / Jeżyczkowpśich / Jęczmienią ochroſtálego po garśći / Żywice Trágántowey lot / to weſpoł warz w puktoru kwarty wody / áż trzećia cześć wywre: Potym przecedźiwßy / przydáć Cukru kánáru białego funt / znowu wárzyć do zgeſczenia Syropu / ktorego choremu dawáć po dobrey łyżce we trzy á we trzy godźiny z wodką tegoż źiela / álbo z ſuchá iego.

Czerwońce.

Czerwona niemoc / y ine biegunki záſtánawia: wźiawßy tey Rożyczki Pánny Máryey ze dwie garśći / warz w puł gárncu wody dźdżowey / áż trzećia cześć wywre: á tey iuchy day po piáci łyżek pełnych choremu ráno y ná noc / ze trzema łyżkámi Syropu z ſuchey Roży.

Biegunkó záráźliwym.

W biegunkách / czáſu morowego powietrza / ieſt bárzo vżytecznym lekárſtwem / vżywáiąc tego źiela iákimkolwiek ſpoſobem / według vpodobánia / bądź miáſto iárzyny / bądź w polewce / wyſßey pomienionym obyczáiem. Tákże w trunkách / w lekárſtwách. Dobrze też dźiateczki máłe zwyczáić do vżywánia iego / ábowiem ich záchowuie od tákowych ßkodliwych biegunek.

Powietrzu morowemu

Czáſu morowego powietrza / vżywáć go dobrze / ták wielkiey / iáko mnieyßey Sowiey ſtrzały / iákimkolwiek ſpoſobem pomienionym.

Przećiwko powietrzu morowemu / proch z korzenia tego źiela / á ile z mnieyßego / wźiáć lot / korzenia Kozłkowego / Cynámonu przedniego / Jálowcu / Skorek iábłká Cyterynowego / korzenia Diabłikowego / álbo Obrazkowego / Dyptanu Creteńſkiego / Kurzego źiela korzenia / Korzenia źiela czarnego / y korzeniá dobrego Mnißká / Dźiegielu korzenia / Glinki Ormieńſkiey / Glinki pieczetowáney po puł lotá / Korzeniá Biedrzencu ſwoyſkiego / Sándalow wßyſtkich trzech / Dźiewieśiłu / Rutewki / Korzenia Miarzowego / Żywiczki máley / álbo Iwinki pachniącey / Z wyćieżyiádu / álbo Toieści / źiela czoſnkowego / Pſezelniku / Kádźidłá polnego / Ziarnek Czyrwcowych / álbo Kármázynowych / y Fárbićkich po quinćie: To wßytko co namieley vtrzeć / á w woreczku ſkorzánym do potrzeby chowáć. Tego prochu / czáſu powietrza morowego po puł quinty vżywáć / záchowywa od záráźy te° dniá. A gdźieby wiec iuż záchwyćił powietrza / wźiáć tego prochu puł quinty. Dryákwie cáła kwintę / Octu winnego oſtrego dwie łyżce / z Przetárznikowa wodką álbo Kárduſowa / álbo z Dźiegielowa ktora z tych bydź może / cztery łyżki przydawßy / ćiepło dáć pić záráżonemu / ná krywßy go co nalepiey / dáć mu ſie ze trzy godźiny dobrze pośćić. Ták on iad potem ſie z ćiáłá wyćiągnie. Tabe.

Fiſtule

Fiſtuły záwiera y goi / leiąc w nie Sok Sowiey ſtrzały mnieyßey / á zwierzchu źiele ſámo vtłukßy / przykłádáć. Albo tym ſpoſobem trunek czyniąc: wźiáć Rożyczki P. Máriey garść / Bábki tákwaſkiey / iáko ßerokiey: Piołunu / Bukwicę / Tarnkowego álbo Cierniowego kwiećia / po garśći. Wßytko to pokráiawßy drobno / w puł gárncu winá do połowice wárzyć / przecedźić / y kwartę miodu do tego włożyć / á z tego káżdego dniá / trzy godźiny przed obiádem y wieczerzą / po ßeśći álbo ośmi łyżek / ćiepło pić dawáć / to ták długo czynić / ázby poprawá ná zdrowiu byłá.

Rupiom koniſkim

Koniom Rupie y chrobaki ze wnętrza wywodźi / zwłaſczá wietßa Rożyczká P. Máriey / záwieśiwßy mu ná ßyi korzeń / á ſámo kłącze y z liśćiem poſiekáć / á miedzy obrok mu pomießáć. Tákże mu go kłáść w wodę do picia / Albo też kłącze z liśćiem ná proch vtłuc / y po cztery loty káżdego dniá trzykroć mu z ćiepłą wodą dawáć / ábo mu w gębę łać. Owa iákokolwiek może go dawáć / ták mu ieſt vżyteczne. Doświádczone lekárſtwo w tym przypadku koniſkim.

Vpławy

Vpławy białogłowſkie / ták białe iáko rumienne záſtánawia y leczy / dáiąc iego miáſko potrawy y iárzyny / álbo z potrawámi wárząc. Tákże go w winie kłáść może. Nád ktore lekárſtwo nie máß nic pewnieyßego.

Zásniát.

Od záśniátu álbo záporzyſtá Białegłowy záchowuie / przerzeczonym obyczáiem vżywáiąc oboygá.

Toku krwie

Tok wßeláki krwie / ták z otworzenia zbytniego złotych żyłek / iáko z krwáwey / álbo Czerwoney biegunki / wßelákim ſpoſobem vżywáne / oſobliwie w winie moczone / ieſt pewnym y doświádczonym rátunkiem. Tákże

Krwią pluiącym

Krwią pluiącym / ieſt lekárſtwem / ták piiąc z nim / y iedząc.

Toku krwie. Z noſá zbytni Tok krwáwy/záwśćiaga korzeń w nozdrzá włożony álbo náć iego ná czoło przykládána. Toż korzeń iego w reku trzymány czyni.

Ráncer. Ráncer wrzod goi.

Fiſtule. Fiſtuły y wrzody.

Ráno y ſnozelō. Rány wßelákie y ſadzele Sokiem tego ziela zákrapiáiac/ á ſámo ziele z wierzchu plaſtruiac leczy.

Womitō. Womity koleryczne záwśćiaga.

Biegūce Toka. Biegunki wßelákie záſtánawia.

Tok krwie z ran zbyteni záwśćiaga/ záſypuiac ie prochem z korzenia iego.

Vpławō. Vpławy czerwone y

Złotym żyłkom. Złote żyłki/ zbytnie płynace záwiera/ po pás kapiel ſobie czyniąc/ zoboygá tego ziela.

Wchodźi vżytecznie do máśći / dla ran / á zwłaſczá w głowie.

Do piwá kłáda. Korzenia oboygá tego ziela / kłáda rádo do piwá y winá / dla przyiemnieyßego ſmáku.

Kármeſy nowe ziarnká mieią. V nas w Polſcze/tákże w Ruśi/ y ná Podolu/ znáyduią ſie ziarnká okragłe/ ná tym zielu rumieniuchne/ ſmáku kwáśnego / podczás ćiemno rumienne/zwłaſczá gdy przeyżrzeia/ zapách mocnego. Te w Ruśi/ w Litwie / y ná Podolu zbieráia/do fárbowánia Tolſtek. V poſtrōnych ſa w cenie/dla Jedwabiow fárbowánia. Abowiem bárzo śliczna fárbe Kármázynowa im dáia. W inych kráinách te ziarnká nie znáyduią ſie/ tylko v nas/ y w Pułnocnych kráinách.

Wodká z Rożyczki Pánny Máryey.

Bywa z tego ziela wporzadnych Aptekách wodká/ z Balneū maris/ w Czerwcu diſtyllowána: ktorey wziawßy puł garncá/ y wſypáć w nie tegoż ziela korzenia przeßrotowánego z ośm lotow/ y w Alembiku bez rury/ w Balneum maris/ álbo w kotle goracey wody/ przez cztery dwádźieśćiá godźin moczyć/zwierzchu dobrze załutowawßy. Potym znowu przediſtyllowáć/ y do potrzeby pilnie chowáć. Tá

Płucom. Płucá zránione y owrzedźiałe leczy.

Rißkom. Rißki tákże. ℞

Wnetrznośći zránione y záwrzedźiałe potężnie goi.

Suchotnym. Suchotnym wielka pomoca ieſt: Wziawßy tey wodki kwarte/ do tego Cukru przynamniey trzyletniego czerwoney Rożey lotow ßeſnaśćie/ á przecedźiwßy/ káżdy poránek y ná noc/ Suchotnym poßeśći/álbo po ośmi łyżek / ćiepło pić daway.

Zimnicō. Wźimnicách morowych wielkim ieſt lekárſtwem/ piiąc.

Syrop Rożyczki Pánny Máryey.

Z tego ziela może być Syrop czyniony bárzo vżyteczny/ tym ſpoſobem: Wziąć Soku wyżetego trzy funty / Cukru białego dwá / zwárzyć to weſpoł / áż do zgeſczenia / chedogo ßymuiąc / y kláryfikuiąc go białkiem od iáiá. Tego Syropu Suchotnym/ y Płucá zránione máiącym/ dawáć ná raz / bądź ſámego przez ſie/ bądź też z wodką tegoż ziela / po cztery łyßki ćieplo/poránu ná czczo y ná noc. Abowiem wielkim y doświádczonym ieſt w tákich przypadkách lekárſtwem.

Suchoty leczy. Płucá zránione goi.

Biegunce czerwoney ieſt wielkim rátunkiem. Tákże y inym Ciekaczkom.

Biegunce czer.

Złotym żyłkom/zbytnie płynącym/ieſt lekárſtwem/ tákże go vżywáiąc.

Złotym żyłkom

Konfekt zliſteczkow Pánny. Máryey Rożycki.

Wźiąć co namłodßych liſtkow / ná Wioſnę z ziemie puſczáiących ſie / poki w kłącze nie wyrośćie/ ktoregokolwiek z tych dwu/ bądź więtßego /álbo mnieyßego: A chośćia y oboygá/ ile ſie zda y podoba / vkrażáć ie co nadrobniey/ potym Cukru chedogiego białego we troy naſob przydáć/ y weſpoł vtłuc w Możdżerzu / á w ſkláne naczynie włożyć / y ná ſłońce wyſtáwić / álbo w piec po pieczywie.

Skutki tego Konfektu.

Do tego wßyſtkiego ſłużу/z wielkim rátunkiem /do czego Syrop / vżywáiąc go przynamniey trzy kroć ná dźień/ iáko Orzech Káßtánowy ná raz.

Rozſądek.

To oboie ziele/ Rożyczki Pánny Máryey/ bywa w ogrodźiech śiane/ dla Sálat / y lekárſkiego vżywánia. V nas ſámá przez ſie w obfitości roſćie/ ták mnieyßa/ iáko więtßa/ ná przerzeczonych mieyſcách. Ziele godne wielkiego zálecenia/ dla oſobliwych y doświádczonych ſkutkow iego / w przerzeczonych niedoſtátkách. Mnieyßa podoba ſie nam Krewnikiem názwáć/ dla potężnego záſtánowienia Toku krwie z kądkolwiek.

Dźiegiel naß / Rozdźiał 22.

Angelica vulgaris.
Radix Spiritus Sancti.
Costus niger.
Panaces Angelicum.

Angelick / Heyligégeist wurtz.
Engel wurtz.
Brust wurtz.
Geyst wurtz.

Dźiegiel swoyśki czworáki śie v nas znáyduie. Pierwßy ogrodny / álbo śiany Wielki. Wtóry mnieyßy / polny álbo wodny. Trzeći máły górny y dźiki. Czwarty nam nieprawie znaiomy / Láćinnicy Archangelicam, drudzy Angelicam Scandiacam, zowią / my / po naßemu / Golebimi Pokrzywami / albo korzeniem Archángelśkim y Archangelica názywamy.

Dźiegiel wielki / ktory Sámcem zówiemy / rozge ma kolankowáta / ktora drugiego roku po wśianiu wypuścza / trzcine mocna / we wnątrz czcza / śekowáta / miąßza / stryśiaśta albo laśkowána / dwu łokietna / podczás trzy łokietna / y niekiedy wyżßa / iako Lubśczyk. Od kolanek pochodzą gáłąśki / przy wierzchu żłóbkowáte: Na których liśćie długie / około kráiow wyśtrzyżone y zabkowáne / á krzyżem przećiw śobie pochodzące / pięć y ßeść po obu śtronách pretá / krom pośledniego: źielone á pachnące: w wierzchu rózg wychodzą / iákoby iákie pęcherzyki: Z ktorych potym wierzchołki okółkiem / właśnie iáko v Kopru Włośkiego wychodzą: Pełne kwiatkow biáłych. Z tych po okwitnieniu naśienie ćienkie / iako Barśczowe / pachnące / ieno drobnieyßze: á tylko we trzy látá / we dwie rzadko / w rok nigdy naśienia nie wydáie. Korzeń wielki / miąßzy / długi ná piędź / podczás dłużßy / biały / nie zdrewniały / od ktorego wiele odnóżek niemálych pochodźi: zapáchu bárzo wdźięcznego / śmaku pieprznego / troche gorzkiego. Korzeń śoku żołtáwego: ktory gdy zrání / wypuścza z śiebie żółtą żywice / bárzo gorzką / ośtrą / y vśta rośpaláiąca.

Mieyſce y Wybor.

W Ogrodźiech bywa pospolićie śiany/á zwłaſczá w Niemcech/ gdźie ſie bárźiey/ niźli v nas/ w źiołách kochaią. Nabuyniey y naprzedniey dobroći w Fráyburku/ w Brysgoiey/ v Kártuſianow rośćie/ od ktorych nie tylko ſámi Niemcy/ ále y ine narody obſićie go kupuią. Zkąd wielki zyſk ći Mniſzy máią.

Dziegiel wtory/ ktory polnym y mnieyſzym/ álbo ſámica zowiemy/ we wſzem wielkiemu ieſt podobny/ ieno we wſzytkim mnieyſzy. Liſtu mnieyſzego. Rozgi krotſzey y cienſzey/ rumienney/ mocney/ kolankowátey. Korzeniá tákże mnieyſzego y twárdego/ ktory nie tak wiele odnożek z śiebie puſcza iáko pierwſzy. Ten przy ſámym wierzchu/ gdy go nárznie/ wydáie z śiebie ſok żołtogoracey bárwy/ ſmáku bárzo oſtropieprznego/ że koſztuiącym z oczu łzy wywodźi/ y ſtąd ſie znáczy/ że ten ieſt goretſzego y ſuźſzego przyrodzenia/ od pierwſzego iednym ſtopniem.

Mieyſce.

Ná wyſokich pospolićie gorách/ ſłońcu wyłożonych y otworzyſtych rad roſćie. Roſćie też ná łąkách y ná páſtwiſkách/ á mieyſcách weſołych/ nie cieniſtych/ áni páćiepnych. Ale gorny ieſt náſilnieyſzy: Przeto do lekarſtw Alchimiſtom/ y nam zwyczáynieyſzy bydź ma.

Czás do kopánia tego wtorego Dziegielu korzenia/ brania źiela/ y naśienia.

Korzeń wtórego Dźiegielu ma być kopány w Máiu/ gdy Mieśiąc we Lwie/ w domu iedenaſtym/ á Merkuryuſz tákże w domu iedenaſtym beda. Liśćie y z kłaczem w Lipcu zbierać/ kiedy ſłońce bedźie w dwudźieſtym ośmym ſtopniu Lwá: Mieśiąc w tymże znáku/ á Merkuryuſz w Pannie. Naśienie w Wrześniu dniá dźieśiątego/ iedenaſtego/ dwunaſtego: gdy Mieśiąc bedźie we Lwie/ w domu dźieśiątym.

Trzeći Dźiegiel polny/ álbo wodny: tákże we wſzyſtkim wielkiemu ieſt podobny/ okrom tego/ że podczás żółto/ podczás bialo kwitnie: á ktemu w káżdey rzeczy/ w Liśćiu/ w Kłaczu/ w Korzeniu mnieyſzy. Liśćia iaſno źielonego/ nie iáko ogrodny/ ćiemnoźielonego. Korzeń też bielſzy/ niźli w wielkim. Tákże ſmáku y zapáchu wolnieyſzego od pierwſzego.

Mieyſce.

Roſćie rad w páćiepnych y w cieniſtych mieyſcách przy wodách/ y mieyſcách wilgotnych pod drzewy: w ſadách y w ogrodách/ tákże ná łąkách trawiſtych y wilgotnych. Y ztąd go drudzy wodnym Dźiegielem zowią.

Czwarty Dźiegiel ma korzenie miąſſze y długie/ z wielą odnożek. Ten zowią Archángeliką. Ten ná ſwym mieyſcu oſobnym bedźie opiſány: Wdźiecznie pachnący/ ále nie tak mocno/ iáko

ogrodny

ogrodny: iednák liſtu ieſt wiertßego y ßerßego / ciemno zielonego / po ziemi śie rościeláiącego / od ſpodku ſa ßáro blekitne / iáko liśćie Cynowodowe / álbo Orlikowe. A gdy ná Wioſne z ziemie śie pokázuią / bywáią rumiennáwe. Pretu wielkiego czczego / knodowátego / álbo kolankowátego / iáko Trzćiná / Trzylokietny wzwyß / rumienny / wiele tákże odnóg / iáko pierwßy z śiebie wydáiący / ná ktorych śie okólki ſowite á ßerokie pokázuią / ná pozor bárzo piękne y wdźieczne: Te kwiatkámi żóltemi kwitną: Z ktorych zá czáſem naśienie niemále á cienkie bywa: iáko liſteczki iákie / podobne naśieniu Dźiegielá ogrodnego / ieno nie ták ogrągle y obłe.

Mieyſce y Wybor.

W ogrodźiech bywa śiany: lubi ziemie wypráwną y chłodną: Rośćie obfićie w Norwey / y ná Pomorzu. Ale z tych wßyſtkich płonny ieſt naprzednieyßy / y w ſkutkách ſilnieyßy.

Przyrodzenie.

Korzeń / ktory do lekárſkiego vżywánia przychodźi / ieſt oſtrokorzenny y pieprzny / á do tego troche gorzki: y ztąd śie znáczy / że ieſt w trzećim ſtopniu rozgrzewáiący / á we wtorym wyſußáiący. Jednák wtory Dźiegiel przewyżßa iednym ſtopniem pierwßy. Naśienie oboygá podobne ieſt ſwemu korzeniowi przyrodzeniem. Záś te dwá oſtátnie / Trzeći y Czwarty wolnieyßego ſa przyrodzenia: ábowiem nád wtory ſtopień nie rozgrzewáią / áni wyſußáią. Náć oboygá ieſcze mniey / niż korzenie. Tákże pierwßych dwu.

Moc y ſkutki.

Skutki. Dźiegiel ták pierwßy / iáko wtory / czeći / y czwarty / wßyſtkie ſa iednych ſkutkow y mocy / ále iedne potężniey / drugie ſłábiey czynia y ſprawuia.

Wilgotnośćiom. Wonnośćia ſwa wilgotności w głowie grube y kliiowáte / źimne: iáko ſa flegmiſte / rościenczáia / roſprawuia / rzedza / y noſem ie wywodza. Turn.

Surowośći. Surowości z Zołądká wyprowadza. Tenże

Mozg czyśći. Głowe kto ma z Rymy pełna / á noſem nic nie odchodźi: rozerznąć korzeń / á ſokiem iego żołtym nozdrzá námázáć: Ták ábowiē mozg wyczyśći. Toż czyni

Głowie. Korzeń w vśćiech żuchány.

Odechō Bolenie głowy vkłáda / tákże go zuchániac álbo y Sok w nozdrzá puſczáiąc.

Páráližu Oddechy y

Sklepy w mozgu zátkáne / otwiera / y wychedaża. Przeto

Páráližem náruſzonym / álbo do niego ſkłonnym / ieſt bárzo vżytecznym vżywániem.

Chrobáctwu w głowie Chrobáctwo w mozgu zálągle / zapáchem ſwym morzy y wywodźi.

Wßy w głowie zábiia y wytraca. Turn.

Sercu Serce ſmętne / żuchániac go / vweſela / y w vśćiech długo trzymániac / á podczas polykáiąc.

Komuby zgorzeliná / iáko ſpalony ścierw: ábo kiedy ná mękách kogo świecámi / álbo roſpalonymi błáchámi / y ßynámi żeláznymi pala / z gárłá czuchnelá / tego korzenią żuchać / y w vśćiech trzymáć dobrze. czuchnie niu z gárłá

Niektorzy / á zwłaſzá Anglicy / z liśćia zielonego czynią Sáłſe y polewki / oſobliwego ſmáku / ktore w czeſtym vżywániu máią / dla tych wßytkich przerzeczonych niedoſtátkow.

Wilgotnośći w żołądku grube rozśiekuie y wywodźi. Żołądek czyśći

Do trawienia potężny czyni. Trawi.

Smrod z vſt álbo ze wnetrznośći pochodzący odpadza / żuchániac go. Smrodom

Piersi y płucá z grubych wilgotnośći wychedaża. Piersiō

Sercu mdłemu álbo mdłośći ſerdecznéy / proch z korzenią z winem vżywány / ieſt poſiłkiem wielkim. Álbo iakimkolwiek inym ſpoſobem dány. toż czyni mdłośćiō

Pierśiom zámulonym / Piersiō

Płucom zátkánym / Płucom

Káßlu záſtárzálemu / Káßlu

Dußnośćiom w pierśiách. Dußnośći

Żołądkowi nie trawiącemu / Flágma y grubemi wilgotnośćiámi nápełnionemu. Też Rzezánicá táka / álbo śiekánká bárzo vżyteczna bywa: Wziąć korzenia Żołądkowi

iego/ Imbieru/ ziela Tátárſkiego/ Bobku / Cytwaru / Dyptanu : Z tego Siekanke vczynić / á po ſczypćie / to ieſt / co we trzy pálce nábráć może/ ná káżdą noc pożywáć/ á winem álbo piwem popiiáć. Kto też chce / z prochu tegoż Dziegielu Lektwarz y Konfekt vczynić może / wziawßy go do iedney cześći miodu odßymowánego cztery cześći/ y vmießáć dobrze. Też te lekárſtwá ſłużą niechęći do iedzenia/ y żołądkowi nie trawiącemu.

Womitom. Womitō y niezátrzymániu pokármow/ vżywáiąc ich ná cczo y ná noc/ dobrze.

Może też trunek przećiwko tymże nie doſtátkom táki vczynić: Wárzyć korzenie Dziegielowe w winie / á miodem przyſłodzić odßymowánym / y po kieliſzku niewielkim/ ráno ná cczo y ná noc pić : Abowiem táki trunek

Krwi. Krew w ćiele wychędaża / á ożiębłą rozgrzewa/ y dobrą czyni. Turn.

Chrobáctwu. Chrobáctwo ktore żeby toczy/ zábiia. Tenże.

Płucom Piersiō Płucá y piersi wychędaża z lipkośći flegmiſtych.

Dychá-wiczną. Dychawicznym y ćiężko tchniącym/ bárzo vżyteczny/ czyniący wolne odrzucánie wilgotnośći grubych y kłuiowátych/ záczym wolny oddech mieć mogą.

Káßlu. Káßel z zimney przyczyny záſtánawia y leczy/ bo Płucá y piersi oſobliwie rozgrzewa y czyści.

Iny trunek przećiwko dychawicy y Gwiżdżotchnieniu / káßlu z záźiębienia tym ſpoſobem: Wźiąć dwá loty korzeniá dźiegielowego/ Biedrzeńcu lot / korzeniá Fiołkowego trzy czwierći lotá / Oźanki/ wierzchołkow ſuchego Izopu/ Bożego drzewká/ naśienia Kopru włoſkiego/ Anżu / korzeniá obraſtow/ álbo diabłikowego/ Lebiodki gorney/ po pułłociu káżdego. To wßyſtko we fláße wielką włożyć/ y dwie kwarće wody ſtudzienney ná to nálać/ á miodu chędogo odßymowánego dwánaśćie lotow do tego przydáć/ y wárzyć przez godźin cztery w kotle vkropu wrzącego / á tego ná cczo y ná noc ze dwie godźinie przed oboiem iedzeniem / po ośmi ábo po dźieśiáći łyżek dáwáć ćieplo pić.

Trunek tym pomienionym dolegliwośćiom/ y inym niżey opiſánym chorobom/ może być vczyniony. Wźiąć dźiegielu korzeniá przetłuczonego dwá loty/ winá dobrego białego/ wodki z Izopu / po kwarćie/ Cukru Łodowátego lotow dźieśieć. To wßyſtko / przerzeczonym obyczáiem/ w kotle vkropu wrzącego wárzyć / á po ośmi álbo dźiewiáći łyżek poránu y ná noc ćieplo pić.

Tē trunek wßelákie dolegliwośći wpierśiách z zimnych fluſow flegmiſtych leczy

Pleurze. Pleurze y kłociu ieſt rátunkiem:

Bolączkom. Bolączki flágmiſte tákże y kroſty leczy

Żołądká. Bolenie żołądká. Ꝛ

Zápalenie wilgotnośći w nim gáśi.

Od powietrzá morowego. Wchodźi dźiśieyßych czáſow do wielkich y rozmáitych lekárſtw: a zwłaſzá do tych/ ktore bywáią przećiw morowemu powietrzu/ tákże przećiwko iadom y trućiznom czynione. Przeto

Od záráźy powietrzá morowego. Ktoregoby dniá korzen Dźiegielowy gryźiony / álbo z ćiepłym winem był pity ná cczo/ tegoż dniá może ſie od záráźy morowego powietrza zachowáć y vſtrzedz. Abowiem iad wßytek moczem y potem z ćiáłá wywodźi: Zimie doſyć go wźiąć w prochu z winem/ táko wielkie grochowe źiárno. Lećie tákże wiele / ále z Rożáną wodką.

Wzroku. Wzrok oſtrzy/ á wilgotnośći w oczách wyſuſza Korzen. Turn. (wia.

Pámięć. Pámięć vtrácona przywraca y náprá-

Zimnice. Zimnice y bolączke morową leczy

Choro-bom. Tymże ſpoſobem choroby wßelákie przymiotne y záráźliwe odpadzą: wźiąć pułczwierći lotá korzeniá tego ziela dryákwie práwie przedniey czwierć lotá/ y z wodką tegoż ziela dáć pić. A po wypićiu záraz żeby ſie w vbierze począł co naleпiey: Potym znowu w ſiedm godźin tákiego wźiąć. Tákowym lekárſtwem wiele ſie ich / zá pomocą Bożą / rátowało/ czáſu morowego powietrza.

Proch. Albo też ták: Wźiąć tegoż prochu / pod tąż przerzeczoną wagą/ Dryákwie / Soku Pigwowego / troche przewárzonego bez Cukru / y rozmießáć ze trzemá álbo z piáćia łyżek wodki Dźiegielowey / przylawßy dobrą łyżkę octu gwoździkowego kwiećia / álbo w niedoſtátku ták wiele proſtego octu winnego/ y dáć wypić co naćiepley/ nákrywßy dobrze cherego / żeby go ſurowe powietrze nie dochodźiło / á ze trzy godźiny żeby ſie począł. Gdźieby też ná ten czás Dryákwie mieć nie mogł/ tedy ſámego tego korzeniá miáłko vtártego cáła czwierć lotá / ze czteromá łyżkámá wodki Dźiegielowey/ á ze trzemá octu winnego dáć pić/ á kázáć mu ſie co naćiepley przez trzy godźiny począć.

Gdźieby też pomienioney wodki mieć nie mogł/ tedy ná to mieyſce wźiąć kárdobenedykt: ábo miodunkowey/ ábo z káźidłá polnego/ ábo wodki przetárźniku.

A gdźieby y tych wodek nie było / tedy prochu z korzeniá tegoż źiela wźiąć co złoty czerwony záważy/ á z octem gwoździkowym álbo z winnym / co naćiepley wypić / á potym ſie począć.

Tym

Dla vchronienia powietrza morowego.

Konfekt

Konfekt

Tym ktorzy ieszcze iádem powietrza morowe° nie sa záráżeni / dla vstrzeżenia y záchowánia od niego / dobrze go káżdy poránek / poki sie z domu nie ruſza / w vstá dáć / á ſuchájąc go / zmienagla połykáć.

Albo gdy z domu chce wyniść / korzenia tego ziela miálko vtłuczonego wziąć iáko ziárno Bobowe / z winem ćieplym co naprzednieyßym wypić. A to Zimie. Záś Lećie z przednie dobra wodka Rożana / ábo Szczawikowa : y kto tákowego lekárſtwá poránu ná czczo vżywa / ten zá łáſka y pomocą miłego Bogá vstrzedz sie może zarázy. Toż czyni / moczac go w mocnym winnym occie przez noc / á poránu / niżli z domu wynidźie / ćiepło pić / y gębke álbo chuſtke w ym obmaczawßy pod noſem trzymáć.

Tegoż prochu z pułczwierćia łotá z kęſem chlebá w occie obmaczánym vżywáiąc / toż czyni.

Przećiwko temuż Konfekt doświádczony ták vczynić może: Wźiąć łot prochu korzeniá Dźiegielowego / Jáłowcu przetłuczonego / Drzewá Jndyſkiego / Cynámonu / Gálgánu / Korzeniá Gwoździkow ogrodnych pełnych po pul łoćiu / Winá prawie przednie dobrego białego / Octu winnego mocnego / Wodki Dźiegielowey z liśćia y z Korzeniá dyſtyllowáney káżdego po trzy kwáterki / Korzeniá Biedrzeńcowego w Cukrze ßeść łotow: To wßytko w ſláßy záßrobowáney / przez trzy godźiny wárzyć w kotle wody wrzącey. Potym gdy przeſtydnie / przecedźić / y w ſláßy ſkláney chowáć dobrze zátkawßy. A gdźieby kto morowego powietrza iuż záchwyćił / dáć mu z ſiedm ábo z ośm łyżek tego pić / á żeby ſie potym záraz począł godźine ábo trzy.

Może też tego trunku po łyżce káżdy poránek ćiepło pić / dla vstrzeżenia y vwárowánia tey morowey zarázy.

Proch bárzo kośztowny przećiwko temuż powietrzu: Korzeniá Dźiegielowe° wźmi z pułtorá łotá / Miárzowego korzeniá / Goryczki / korzeniá Kurzego źiela / Diptanowego / Biedrzeńcowe° / Kozłkowego / Piołunu gornego : glinki Ormieńſkiey po pul łotá. To wßytko co namieley vtłuc / y prześiáć / á w ſkorzánych woreczkách chowáć / do przerzeczoney potrzeby : ktorego prochu po czwierći łotá ná raz / z wodką Bernádynkową / ábo Rárduſowa / dawáć pić / álbo z wodką Przetárznikowa / przylawßy ktemu octu dobrego łyżke / á záraz kazáć ſie począć co nalepiey / przez trzy godźiny / dobrze go nákrywßy. Też Konfekt tákim ſpoſobem może vczynić / przećiwko teyże zárázie: Wźiąć Dźiegielowego korzeniá pułtrzećią łotá / Kurzego źiela / Dyptanu białego po dwu łotách / korzeniá Diabliſkowego / álbo Obraſkow / pułtorá łotá / glinki prawdźiwey pieczetowáney / álbo tey / ktora z Slaſká pochodźi / glinki Ormieńſkiey po pułtorá łotá / Biedrzeńcu białego / Miſtrzownika po pul łotá. To wßytko co namieley vtłuc / y z ßeśćia łotow Drakwie przednicy Weneckiey zmießáć / przydawßy do tego ſyropu z Dźiegielowey iſtności wyćiągnioney / ile potrzebá / y vmießáć / żeby Konfekt był geſty / iáko iáie złote / przećiwko temuż morowemu powietrzu. Może też Dźiegielowego oleyku dyſtyllowánego troche przydáć / w vmießániu tego wßytkiego / to ieſt / trzećia cześć czwierći od łotá / y poczynić z tego Morßele / ktorych czwierć łotá / álbo co Czerwony złoty zawáży / przećiwko tey złey zárázie vżywáć / ktorakolwiek wodka pomieniona popiáiąc / á począć ſie co nalepiey potym.

Proch doświádczony przećiwko temuż złemu / korzeniá Dźiegielowe° dwá łoty / Lebiodki gorney álbo białey / Korzeniá Miárzowego / Mordu wężowego / álbo Kurzeynyry po łoćie. To co naſubtelniey vtrzeć / á z wodką ledá ktora pomieniona / po czwierći łotá tego vżywáć.

Proch z korzeniá Dźiegielowego wßytkim wnetrznym chorobō ſłuży / zwłaſcza Pleurze / zrázu go ná przodku vżywáiąc. chorobō wnetrzn. Pleurze.

Służy też y płucom náruſzonym / z ktorych Káßle y Dycháwice pochodzą. Płucom Káßlu

Gryżienie / álbo Kolike w kißkách vśmierza. Kolice

Vrynie z ćiężkośćia y kápániem odchodzącey. Moczu

Mieśiecżna záſtánowiona pániom Ciężkiemu rodzeniu ieſt ráthunkiem. Mieśiecżney Rodzącym

Puchliny wnetrzne leczy. puchliny

Opuſzenia z wietrznośći záwarte rozGryżienie y ſtrzekánie w máćicy vkłáda Opuſzeniu. Máćicy.

Bole y gryzawki Położnicom / záraz po porodzeniu wſczete / vśmierza / vżywáiąc go po czwierći łotá / ná te pomienione dolegliwośći / z winem ćieplym / álbo z wodką iákakolwiek przynależąca. Gryzawkom

Juchá z tegoż korzeniá wárzonego w winie ábo w miedźie / ábo w wodce przynależącey / według potrzeby káżdey choroby pomienioney ieſt trunkiem.

Albowiem Gliſty we wnetrznośćiách morzy y wypędza. Gliſtom

Jad y trućizne z ćiáłá wywodźi. trućizno

Rány vſzknione od Niedźwiadká / od weżá / y od inych iádowitych beſtiy / leczy y goi / czwierć łotá z winem go piiąc. vſzknionym.

Kámień w nyrkách / w Pechyrzu krzy y moczem wywodźi. Turn. Kámień

Trućizná gdyby komu była iákakolwiek trućizno

záběna: wźiąć puktorá lotá Dźiegielu/ Dyptanu Creteńſkiego/ Dyptanu białego/ Biedrzeńcu białego/ Rozikłu/ Miſtrzowniku po czwierci lotá/ Glinki Ormieńſkiey/ Glinki własney pieczętowáney po puł lotá. To co naſubtelniey welnie/ á do potrzeby pomienioney w ſkorzánych woreczkách pilnie chowáć. A gdy ſtrutemu potrzebá/ dać go czwierć lotá z Dryakwia przednia wenecka/ z połowico winá dobrego/ á z połowica wodki polney Dryakwie/ przez dni kilká to czyniąc.

morowemu powietrzu

Teº też prochu morowym powietrzem náruſzonym/ vżyteczńie dawáć z winem pić/ álbo z wodka polney Dryakwie/ ábo ziáłka ina przynależąca/ pokiby 12 godz: zá kázie nie minęło/ á przez kilká godz: kazáć ſie im pośćić. Ták ábowiem przez pot iádowita zarázá z ciáłá ſie wyćiągnąć może.

Wnętrznośćiom zránion.

Wnętrznośći zránione y náruſzone/ bądź przez ſtłuczenie y rázy/ bądź z iákiego inego przypadku/ dźiegielowy korzeń ábo liśćie w wodźie napoły z winẽ wárzone/ leczy y goi/ piąc ciepło przez kilká dni.

Krwi zgęstey

To też krew zbiegła y ſkrzepła we wnętrznośćiach roſpráwia y wywodźi.

Proch tego korzeniá czwierć lotá z winem álbo z wodka/ w ktoreyby byłá Bylicá wárzona/ dáiąc pić ciepło. Nie tylko krew zbiegłą y ſkrzepłą we wnętrznośćiach/ áley mleko w pierśiách białogłowſkich zśiádłe/ w żołądku tákżeroz prawuie y wywodźi.

Moczu

Mocz zátrzymány z źimney przyczyny wywodźi/ rozgrzewáiąc/ korzenie w winie wárzyć/ á przez trzy ábo cztery dni/ ráno y ná noc po dobrym trunku ciepło pić.

Przebitym

Przebitym/ bądź miecze ábo ſpiſę/ bądź z Rußnice przeſtrzelonym/ gdźieby tylko wnętrznośći/ zwłaſzá płuc/ ſercá/ álbo kißek nie náruſzono/ doświádczony trunek: Wźiąć liśćia Dźiegielu ogrodnego y polnego po puktory garśći/ Kozłey ſtopki/ ktora Podagrariã Łáćinnicy zowią: my też Podagryczńikiem/ Lubſczykowego liśćia y z kłaczym/ Żánklu po garśći/ Żywokoſtu/ Głowienek źiela/ Orlikú ktory też Cynowodem zowiemy/ Głowienek żołtych źiela/ Przywrotu/ Koſmaczku źiela/ ábo Niedoſpiałku po garśći/ Mumiey/ Lubſczykowego korzeniá/ Korzeniá Dźiegielowego/ Kurzego źiełá korzeniá po puł lotá: To wßytko drobno pokráiáć/ w flάßy cynowey/ nálawßy ná to winá z woda ſtudźienna napoły po kwarćie/ zάßrobowáć/ y w kotle vkropu wrzącego przez godźin cztery wárzyć/ á tego káżdy dźień ráno y ná noc po ßeśći álbo śiedmi łyżkách pełnych/ ćiepło ránnemu pić dawáć. Też záwße tácy w poſpolitym ſwym trunku/ bądź w winie ábo w piwie/ máią mieć źielone liśćie ktoregokolwiek Dźiegielu/ álbo ſuche/ czáſu Zimy. A gdźieby go y w potrawách ſwych álbo w polewkách vżywáli/ tym ieſcze rychleyby ſie im rány goiły.

Przechody moczu z zbytniego zátkánia nábrzmiáłe otwiera y wyćiera. Turn.

Przechodẽ moczu

Womitỹ rzeczámi niepżyrodzonymi

Tym ktorzyby z ſiebie krztuſzeniem y womitámi rzeczy ſproſne y niepżyrodzone wymiátáli/ iáko myßy/ Jáſczurki/ Nietoperze/ Węże/ Żáby/ álbo żeláżá iákiekolwiek/ ięgły/ noże/ gwoździe/ brzytwy/ y ine rzeczy przez czáry y ſpráwy ßátáńſkie/ co ſie niemáło tego tráfiá/ ieſt y ieſcze przygodzá/ nietylko w cudzych kráiách/ ále y v nas. Tedy trunek przećiwko tákowym womitom może być vczyniony: Wźiąć liśćia Dźiegielu ogrodnego/ y dźikiego/ Czárkowego źiołrá liśćia/ Dzwonkow Mátki Bożey/ Bárwinku po garśći/ Żánklu/ Słálney Rzaſy/ álbo czerwonych włoſkow P. Már Záleczego vßłá/ Bylice po puł garśći/ Cukru białego ośm lotow/ Włoſkow Mátki Bożey żołtych ábo złotych/ wody ſtudźienney chędogiey puł gárncá/ Winá dobrego kwartę: To wßytko co nadrobniey pokráiáć/ y we flάßy záßrobowawßy w kotle vkropu wrzącego przez cztery godźiny wárzyć/ á tego po ßeśći ábo ośmi łyżek ćiepło ráno y ná noc pić choremu dawáć. A przytym plaſtry przy ſtoynie ná rány kłáść/ Doświádczone lekárſtwo.

Czárom.

Też ná tákowe przerzeczone czáry/ bioro ze trzy loty Dźiegielowe korzeniá/ Jemioły mogęli być z Leſczyny lot/ Bylice/ P. Már: Włoſk: czerwonych po puł gárści: Y to w napoiu chorego moczyć: Ábowiem wßytkim przerzeczonym czárõ/ y krztuſzeniu rzeczámi niepżyrodzonemi/ ieſt oſobliwym rátunkiem/ ktore idą ze wnętrznośći bądź vſty/ bądź ſtolcem.

Watrobie

Watrobie nábrzmiáley z zátkánia/ czwierć lotá korzenią tego z winẽ białym dáiąc pić/ rozgrzewa ią/ otwiera y leczy.

Ześćienie

Toż też ſześćienie zámulon: ſłużу. Także

Żytom

Żytem we wßytkim ćiele zatkánym.

Vßzkniony m.

Vßzkniony m od beſtiy iádowitych/ Sokiem z całego y zupełnego źiela wyżętym/ wymywáiąc y w nie puſczáiąc/ ábo do inych máści y plaſtrow go przydáiąc/ ieſt wielkim lekárſtwem.

Zimnicy

Zimnice leczy czwierć lotá dawßy korzeniá z winem białym pić: á zwłaſzá czwártaczke/ rázy kilká to czyniąc. Drudzy do czwierći lotá tego prochu/ nie winá biora/ ále z wodki Pięćperſtowey/ álbo iákiey iney przynależącey/ á zwłaſzá po przepurgowániu ciáłá.

Febrze

Toż káżdegodniowey źimnicy ieſt lekárſtwem. Tabe.

gorącc.

W gorączkách ciężkich ná wirzchu gło-

wy

wy przykłádáne świeżo zielone liśćie/ iest rátunkiem. Abowiem goraczke wyćiaga. Fuchs.

Żáby Páiáki Sálámándry Wężom.

Żáby/ Páiáki.

Sálámándry wodne.

Wężetá/ álbo chrobáctwo tákie ine iádowite/ gdyby sie wkim zálągły/ bądź z picia wod od nich zárážonych y ziádowiczonych/ bądź z zádánia od zlego człowieká/ álbo w spániu żeby vsty wlazły/ iáko sie podczás przytráfia/ álbo za táka ina przyczyna: Wźiáć korzeniá Dźiegielowego/ Chrzanu/ oboygá zárowno/ y vtluc co namieley/ á po dobrey łyżce tego przez cztery poránki/ porzadnie z winem ćieplym dáć pić ná czczo/ ze cztery godźiny przed obiádem: wypędźi bądź węże/ bądź inne iákiekolwiek iádowite chrobácewo y gádźine/ vsty álbo stolcy.

Łożysko zaśniáty

Łożysko pozostáłe. ℞

Zaśniat wywodźi/ dawszy go puł lotá białeygłowie z winem ćieplo pić.

Powietrzu

Tenże proch iest wielkim rátunkiem y lekárstwem/ tym ktorzyby morowe° powietrza záchwyćili/ by go tylko im zrázu po záchwyceniu z trunkiem winá lot był dány. Tákże dla vwárowánia iego ná czczo/ niżby z domu wyszedł. Też ná gołym ćiele nosić go dobrze. Tab.

Tretwienia ciała

Przećiwko tretwieniu y zmartwieniu ciálá/ dobrze go vżywáć/ ták w prochu iáko wárzonego w trunku.

Ná czczo korzeń gryżiony/ álbo w Cukrze y w miedźie smážony/ á vżywány/ zárážliwe powietrze odpadza.

chorobá wszelákim

Proch korzenia Dźiegielowego bywa bárzo vżyteczny/ we wszytkich chorobách źimnych z wilgotnośći pochodzacych/ vżywány bądź w potrawách/ w polewkách/ bądź w winie/ ábo w iákim inym trunku.

Od psá wśćieklego obrážonym.

Od psá wśćieklego obrážonym/ y od inych bestiy iádowitych vkąszonym/ iest wielkim á doświádczonym lekárstwem/ ták przez vstá ráno y ná noc vżywány iákimkolwiek sposobem/ iáko zwierzchu ná ráne/ z Ruta vtluczony/ á z miodem przykłádány/ troche go winem stárym pokropiwszy zwierzchu. Też z smołą proch Dźiegielowy záczyniony/ ná ráne/ od wśćieklego psá/ przykłádáć dobrze.

Strutym.

Strutem iákakolwiek trućizno/ doświádczonym iest lekárstwem/ wárzac korzeń Dźiegielowy z Kokornakiem/ z Dyptanem y z Ruta/ á z nášieniem Anyżowym pić.

Ráduka Mowie vtráconey.

Páráiacey tákże niemocy. ℞

Mowy vtráceniu iest wielkim rátunkiem: Wźiáć Dźiegielu/ Oleśniku/ źiela Zebnego/ ktore Piretrum Łácinnicy zowią: Czárnuchy/ Pieprzu/ Ruty/ bobrowego stroiu/ przetłukszy zgrubá/ to wszystko w małe y w waskie woreczki/ ná pálec wszerz/ nasypáć/ przeszyć/ á po iednemu w vściech obrácáć. Ták ábowiem vstáwicznie śliny będźie wywodźił/ záczym głowá będźie y mozg wyczyszczony/ á zátym y chorobá pádáiaca vstánie.

Smrodliwy zapách z Czosnku zátłumia y odgánia/ w vściech go trzymáiac álbo żuchaiac.

Smrodu z czosnku

Mowie

Náruszonemu mowy iest vżyteczny korzeń wárzac á pić/ álbo proch iego z winem y z inym przystoynym trunkiem/ z wodka też do tego służaca: tákże y sam gryżiony.

Nerkom

Nerki/

Pechyrzowi

Pechyrz z źimnemi wilgotnośćiámi zámulone wychedaża/ wárzac goy pić.

Opusze:

Od opuszenia żołądek z odbywániem wiátrow/ ták dołem/ iáko gorą/ wolny czyni.

puchlinie: Potem

Puchlinę z ćiáłá wywodźi/

Chęć do Venusá tłomi

Poty czyni/ wárzac/ á iuche pić.

Chęć y wzbudzenie do Venusá tłomi y odeymuie/ ná czczo go vżywáiac.

Sprzecowáne otrzezwia y posila.

Sprzecowánym

Dźiegiel mnieyszy

Tychże iest skutkow Dźiegiel mnieyszy álbo płonny/ ieno że goretszy/ silnieyszy/ y potężnieyszey mocy. Przeto go mniey do potrzeb lekárskich brác potrzebá. Abowiem bárzo ciáło rozgrzewa: co sie ztąd baczy/ iż gdy go żucha/ álbo tylko w vściech trzyma/ iezyk y vstá bárzo rospala.

Czárom.

Czáry żeby nieszkodźiły/ rádźa go niektorzy przy sobie nosić. Tákże

Strachom Snom

Strachy/ y nocne ćienie/

Sny strászliwe odpadza.

Zebom

Zebom dźiorawym y wyprochniáłym/ ktemu boleiacym/ Korzen Dźiegielowy żuchány ná nie włożywszy/ lekárstwem bywa. Abowiem

Vszom

Boleści w nich vśmierza: Też Sok sam/ z tegoż korzeniá/ w nie puszczáiac/ toż czyni.

Vszom boleiacym tenże Sok/ z oleykiem Kopru ogrodnego y Rumienkowego zmieszány/ á ciepło w nie puszczány/ vkłáda bole w nich z źimná.

Odźiebionym

Odźiebionym członkom y omartwionym iest lekárstwem.

Náp uchłym

Nábrzmieniu y opuchnieniu tychże członkow z odmrożenia/ iest rátunkiem rozgrzewáiac y odżywiáiąc ie.

Nerwom

Nerwy oźiebłe otrzezwia/ rozgrzewa y posila. Turn.

Wzroku

Tenże Sok z sokiem kláryfikowánym kopru Wloskiego/ ábo z wodka dystyllowana iego/ á po kropce álbo trzech w oczy puszczány/ trawi plány ná źrzenicy/ y bystry wzrok czyni.

Zebom

Zebom bolenie vkraca/ korzeń wárzac

w winie / á te iuche ciepło po tey ſtronie po ktorey bola / w vściech trzymáiąc.

Moczu

Mocz nád przyrodzenie záerzymány / wolno wywodzi : Liśćie Dziegielowe ſmážąc w oliwie / á w winie / á miedzy dwie chuſtce włożywſzy / ná prog loná co naćiepley przykládáć. Toż vrynie kápániem odchodzący / ieſt lekárſtwem.

Vkąſzonym od beſtiy

Vkąſzonym od beſtiy iádowitych / iáko od weżá / iáſzczurki / y innych / tenże plaſtr przykládáć / co ná ráne od pſá wśćieklego vczyniona: Z tych ták wielkich á zacnych iego ſkutkow / zá Dryakiew może bydź poczytány.

Plaſtr Anyelſki.

Ronom.

Ná rány z poſtrzelenia /

Ránom ſzychowym / y iákakolwiek bronią vczynionym.

Sadzelō

Sadzelom ſproſnym / wiecey z czárownikow ze złych wilgotnośći pochodzącym / ieſt lekárſtwem : ktory tym ſpoſobē ma byc czyniony: Wziąć liśćia Dziegielu ogrodnego álbo ſiánego świeżo zielonego dwie garśći / Dziegielu płonnego / liśćia / Włoſkow czerwonych P. Már. Bylice / Kożley ſtopki / Wirzchołkow dzwonkow Máłki Bożey / Czártowego żiebrá / Bárwinku / po garśći każdego / liśćia Jemioły brzozowey / Ruty ogrodney po garśći / Tránku ábo Proſiáney włoći / Záiecżych vſzek / Łebiotki po garśći / á to wſzytko świeżo żielone / drobno poſiekáne y przetłuczone / á do przetłuczenia ich / przydáć máſłá świeżego bez ſoli trzydźieśći y dwá loty / Oliwy práwie dożrzáley ſłodkiey dwá funty / Winá białe° przedniego funt. To wſzytko weſpoł w gárncu gliniánym przez dwie Niedźieli ná ciepłym ſłońcu moczyć / potym w kotle wody wrzącey ták długo wárzyć / ázby ſie wino y z ſokiē ſtrawiło / á w máśley w oliwie przeſmáżyć / potym przez ſitko / álbo przez chuſtę przebić / y w práśie wypráſowáć. To vczyniwſzy / Gleyty złotey y ſrebrney co namieley vtártey ileby ſie dośćć zdáło / przez geſte ſitko prześiáć / y znowu ná węgliſtym ogniu wolnym wárzyć áż do zgeſczenia plaſtru. Toż dopiero przydáć Opoponaku / Żywice trzy loty / Serápinu / Amoniáku / Gálgánu / po dwu lotu / ktore w occie roſpuśćiwſzy / weſpoł zmieſzáć / y znowu wárzyć / á mieſzáć do zgeſczenia. Potym woſku żołtego obyczáynie przyłożyć / Terpentyny po lotow dwánaśćie / Soſnowey álbo Jodłowey Żywice / Smoły miękkiey álbo máźi / po oſmi lotow. A pomieſzawſzy to weſpoł co nalepiey / przylać oleyku dyſtyllowánego z Jáłowcu / álbo wybitego z iágodie° / cztery loty / á miáłko vtártym korzeniem Dziegielowym potrząść / wźiawſzy go cztery loty / Burſztynu tákże miáłko vtłuczonego trzy loty / Burſztynu białego dwá loty / Máſtyxu / Kadźidłá białego / Aleopátyku po pułtoru lotu / P. M. włoſkow żołtych / Koralow białych y czerwonych po łoćie. To z przerzeczonymi rzeczámi co nápilniey pomieſzáć / y w koty ſtoczyć / pomázuiąc ręce oleykiem z dzwōnkow P. Már. Ták będźieſz miał máść koſztowną do ran wyżey pomienionych.

świnim wrzodō

Swinie wrzody ábo gruczoły zá vſzymá rozpadzą / ſok w vſzy ciepło leiąc. Tur.

Oczom

Oczom bielmem zwierzchu záſłym / álbo łuſką / ieſt lekárſtwem doświádczonym / Sok ná nie puſczáiąc.

Płucō m

Płucá z flágmy wychedażą / korzeń wárzony trunkiem ná oczo vżywány. Toż

Wrzodō

Wrzodom złym / ktore zowią Cáncer.

Fiſtułō

Fiſtułom ieſt vżytecznym lekárſtwem / liśćie oboygá Dziegielu w winie nápoły z woda wárzyć / á ta woda ie wymywáć. Ták nietylko będą wychedożone / ále y zdrowym ciáłem nároſte.

Poty wzbudza

Są też obá Dziegielowie do potu wzbudzenia ſpoſobni / wárząc / y przy ich párze ciáło grzeiąc.

Máćicy.

Máćice záźiębioną páro tákże ſwą rozgrzewáią / ykápánie po pás wnim ſiedząc

Bole y ſtrzekánia w niey vkłáda /

Mieśiecznē

Mieśięczną Pániom záſtánowioną / pobudza y wywodźi.

Sok z Dźiegielu wyćiągniony.

Sok z korzeniá świeżego° Dźiegielu / tym ſpoſobē bywa / álbo może być wyćiągniony / iáko z piołynu / ktory z inymi lekárſtwy bywa vżywány / podczas y ſam bez przyſády inych do przerzeczonych vłomnośći

Też z korzeniá ſuchego może tenże ſok być wyćiągniony Alchimiſtkim ſpoſobē / iáko z Piołynu ſuchego / ktory dáleko ieſt potężnieyſzy w ſkutkach ſwych / niżli pierwſzy z korzeniá świeżego.

Wodká z Dźiegielu.

I.

Wodká z Dźiegielu rozmáitym ſpoſobem bywa dyſtyllowána. Poſpolity ſpoſob do dyſtyllowánia iey ieſt ten : Dźiegielu wźiąć świeżego y z korzeniem / á drobno poſiekawſzy / w ſkłánym naczyniu in Balneo maris wolnym ogniem dyſtyllować / potym przez czás niemály ná ſłońcu ciepłym wyzonować. Ten ieſt poſpolity ſpoſob tey wodki czynienia.

2.

Tá na przedniey ſzą

Ktora gdy kto chce mieć śilnieyſzą y mocnieyſzą : Wźiąć korzeniá ſuchego Dźiegielu z oſm lotow / zgrubá przetłuc / y nálać puł gárncá pierwey wodki proſtym á poſpolitym obyczáiē wyćiągnioney / náki wſzy dobrze przez 24 god. w Bal: maris / ábo w mieyſcu ciepłym poſtáwić. Potym ią wolnym ogniē z Balneū maris

ábo w

álbo w popiele przelutrować. Ták tym sposobē będzie potężnieyßa y mocnieyßa.

Drudzy biorą toż ziele z korzeniē drobno vśiekáne/ y przez kilká dni pierwey w dobrym białym winie mocza/ potym dystyluią. Ale tá przednia lepßa y silnieyßa.

Inni biorą korzenie ſuche/ y zgrubá przetłukßy/ w stáre przednie wino ſypią/ żeby ná dwá pálcá w nim zágrznęło/ á ták przez niemáły czás mocza. Potym wyćiągáią iáko aquauitę. Táka wodká niema być vżywána do lekarstw/ iáko tamtá przednia tylko miásto áquauitey/ álbo gorzałki/ bo też własny ſmák ma áquauity.

Moc y skutki wodki Dźiegiel.

Wodká dwákroć lutrowána.

Kolice. Kolkę y żárcie w kißkách vśmierza/ z zimney przyczyny piáć ią.

Káßlu. Káßlu zástárzałemu z zimnych wilgotności w piersiách/ iest lekárstwem.

Moczu. Moczu ciężkiemu puszczániu/ ábo zawśćiągnionemu y kápániem odchodzącemu iest wielkim rátunkiem.

Mieśięczney. Mieśięczna chorobę zástánowiona/ wzbudza y wywodzi Pánią.

Máćicy. W máćicy bolesci vkłáda. (rzuca.

Łożyska Położnicom. Łożysko pozostałe po porodzeniu wy- Tákże zásmáż z położnic wymiáta/ y zách owywa te od niego.

Od gryzawek. Zębom. Od gryzawek y morzyská wolne czyni Zębow bolenie vkłada/ w naczyniu nákrytym/ w vkropie co nagorącey zágrzána/ y w vściech trzymána.

Znáki ścierá. Znáki pozostałe z krost/ ná ścieráiąc nia/ y plány na ćiele sprośne ścierá.

Flágmie Wnętrznościách. Flágmę we wnętrznościách rozrzedza

Wietrzności rospadza.

Krwi. Krew zśiádłą rozczynia y rospráwuie

Jádu y trućiznie Jádu y trućiznę do serca bronī/ spuszćiwiáiąc śię iey/ po piáći álbo ßeśći łyżek iey piąc.

Wzroku Wzrok słáby y ciemny posila/ á bystrey czyni/ puszczáiąc w nie. Tabe.

Od powietrza morowego. Czásu morowego powietrza/ dla vstrzeżenia zarázy/ dobrze iey vżywáć ná czczo/ pierwey niżliby z domu wyßedł.

Tákże dźiatkom małym pod tymże czásem/ może iey dáwáć/ osłodziwßy ią Cukrē fiołkowym ábo gwoździkowym y rożánym. Abo wźiąć wodki dźiegielowey ze trzy kwáterki/ cukru ledá ktorego z przerzeczonych osm łotow/ to we flaßy cynowey ábo w konwi wárzyć w kotle vkropu wrzące/ żeraz ábo dźieśięć wezwre. Potym przecedźić/ y w śkleńcy dobrze obwárowawßy/ do tey potrzeby chowáć. Tego dźieśięciu w piáći lat może ráno po łyßce dáwáć: stárßym po dwu.

Czwarta wodká/ ktora śie Aquáuitie rowna/ wyßey pomienionym niedoleżliwościom ſłuży/ ále nád dwie łyßce nie godzi śie iey vżywáć/ dla gorącości iey zbytniey.

Podágre Sciátyke Artetyke { vśkrámia/ chusty w niey maczáiąc/ á ćieplo kłádąc Tabe.

Podágr: Sciáty: Artetyce

Dla vstrzeżenia śláku álbo párálizu/ co tydźień dobrze iey vżywáć/ á zwłaszcza ná kwádrách Mieśiącá/ ná Pełni y ná nowiu po dwu łyßkach ráno/ przedtym wźiawßy iey na noc łyßkę álbo pułtory/ názáiutrz dwie. Ták śie vstrzedz może tego złego/ álbo tylko vlżyć bolesći.

Śláku y Párálizu.

Żáduku Przećiwko pádáiącey chorobie wodká: Wźiąć dźiegielu y z korzeniem/ Láwendowego kwiećia zárowno oboygá/ y drobno posiekáć/ a przez dni dźieśięć/ w dobrym stárym winie moczyć w śleńcy/ dobrze obwárowawßy/ żeby nie wywietrzało: potym to przelutrować w Balneum maris/ á po dwu ábo po trzy łyßkite° na raz vżywać. Albo wźiąć korzeniá dźiegielowego lotow ßeśnaśćie/ biedrzeńcu lotow osm pokráiáwszy vtluc/ á w pułgárncu winá stárego dobre° przez osm dni moczyć/ dobrze zátkawßy śkleńce wierzch/ á potym przelutrować in Balneo maris/ y na ſłońcu gorący przez długi czás wyzonować/ ábo przepráżyć/ dáiąc choremu tego po dwu łyßkách/ kiedy Xiężyc náśtáie/ y w Pełnia. Tákże na kwádrách te°. Gdźieby więc chćiał mieć wodkę te potężnieyßą w skutkách swych/ do tey chorobę Padáiącey/ tedy przydáy osm lotow/ świeżo źieloney Jemioły z Leszczyny/ álbo Lipowey/ y wespoł to moczyć/ á potym przelutruy/ y vżyway wyżey opiśanym obyczáiem.

W Cukrze smażony Dźiegielowy Konfekt.

Korzenie dźiegielowe bywa w Cukrze przyprawione/ ćienko pokráiawßy go/ w dośtátku wodźie odwárzyć/ á gdy rwre y zmięknie/ co nalepiey ná káßę vtluc/ y przebić przez chuśtę/ ábo geśte śitko/ á Cukru tyle czworo przydáć/ y wárzyć do zgęszczenia Konfektu. Tego/ czásu powietrza morowego/ dobrze ná czczo vżywáć po pułłotá: ábowiem tego dniá záchowywa od zarázy.

Serce. Serce nie tylko posila/ ále y od iádu záchowywa.

Chorobom zśiennych wilgotności. Też przećiwko wyżey pomienionym chorobom iest vżyteczny/ ták śáme° przez śie vżywáiąc/ iáko z lekárstwy/ innemi.

Dźiegielowy korzen w Cukrze.

Tym sposobem korzenie Dźiegielowe w Cukrze bywa przyprawione/ á z własczá świeże/ iáko Oman/ ábo Tátárskie źie-

le: vżywáiąc go przećiwko morowemu powietrzu ná cżcżo / niżliby z domu wyſzedł.

Żołądek żimny. Tákże

Serce oźiębłe y mdłe rozgrzewa.

Bóiącym ſie náruſzenia od Paráliżu/ álbo iuż náruſzonym Szláktem/ dobrze go vżywáć.

Stárym oźiębłē. Ludźiom zeſłym w leciech / y máło ćiepłá przyrodzonego máiącym/ dobrze go pożywać cżeſto. W inych tákże chorobách zimnych ieſt vżyteczny / do ktorych ſam korzeń przychodźi.

Syrop z Dźiegielu wyćiągniony.

W Aptekách pożądnych y doſtáteczných bywa z tego korzenia Syrop tym ſpoſobem wyćiągniony / iáko z Cynámonu: Ktorego do tych wſzytkich chorob ſcześliwie y z wielkim vżytkiem może vżywáć/ do ktorych ſámego Dźiegielu / biorąc go nie wiecey tylko po łociei: A ma być cżyniony z ſirchego korzenia / dla więtſey potężności iego w ſkutkách

Oleiek z dźiegielu dyſtyllowány Alchymiſkim ſpoſobem.

Z dźiegielu tym ſpoſobem oley bywa wyćiągniony: wźiąć funt świeżo ſuchego dźiegielu/ pokrźiáć y z grubá przetłuc: nálać nań gárniec wody álbo dwá ſtudzienney/ á nákrywſzy zwierzchu / pilno przez pięć ábo ſześć dni moczyć: Potym z piaſku naprzod wolnỹ ogniẽ dyſtyllowáć/ podſtáwiwſzy naczynie ſkláne / dobrze do rury Alembikowey przyſtoſowáne y obwárowáne/ żeby nie wietrzáło. A gdy ſie kwartá ábo dwie wody wydiſtyluie/ odłáć ia / á co nalepiey zátkáć/ dla wywietrzenia. Ták będźie oleiek y wodká bárzo oſobliwa/ iáka być może. Znowu podſtáwić do onego dyſtillowánia pierwſzẽ ſklenice/ á gdy ſie oſtátek wypali / oſobno ſchowáć/ áż oley wzgore wſplynie Ktory potym odłączyć od wody/ tak pierwſzey iáko oſtátniey. Y będźieſz miał oleiek y wodkę/ ktore dobrze obwárowawſzy pilnie do potrzeb lekárſkich chowáć.

Jednák tá oſtátnia wodá nie ieſt ták dobray moczna/ iáko pierwſza: wſząkże może vſć zá pierwſzą pospolitą. Też chowáć ią może do drugiego dyſtillowánia oleyku/ ktora do infuſiey może przydáć. Może też być bárzo kośtowny oleiek z korzenia Dźiegielowego co naſtárſzego/ y czerwiem ſtoczonego/ále wodá od niego odegnána/ y do niczego przydodna.

Skutki tego Oleyku.

Czáſu morowego powietrza. Záchowuie od zárázy morowego powietrza/ dáiąc go ze dwie / á nawiecey ze trzy kropie z konfektem ſczawikowem/ álbo z kwiatkow Wołowego Języczká/ álbo z Borakowych/ ná cżcżo.

Tákże do wſzelákich chorob/ do ktorych ſámego korzenia dźiegielowego vżywamy. Może być dawany nawiecey ze trzy kropie z winem/ álbo z táką przynależącą wodką; álbo z ſokiem przyſtoynym tey chorobie / ktora leczyć chcemy. Może go też z pigułami/ z lektwarzámi/ z konfektámi vżywać.

Kolice. Kolice y dárćiu w kiſzkách/ álbo morzyſku/ wźiawſzy go kropl 3 dźieſięć/ y ták wiele oleyku Koperwáſerowego / w trunku ćiepłego winá pić dáwáć. Toż

Żołądek. Żołądek y kiſzki wychedaża. Tákże

Mozg. Wietrznośći w nich záwárte rozpadza.

Mozg párámi wilgotnymi nápełniony wyczyśćia / ná noc go po dwánaśćie kropli ná raz biorąc. Turn.

Wzrok. Wzrok iáſny y byſtry czyni / vżywáiąc go pod taż miárą. Turn.

Szum. Szum y dźwięk w vſách vkłáda.

Zawrot. Zawrot głowy.

Oczom. W oczách zámierzánie vśmierza.

Cukier ná korzeniu Dźiegielowym.

Cukier ná Dźiegielu robiony/ do tegoż wſzyſtkiego ſłużỹ / do tego w Cukrze ſmáżony/ álbo Konfekt iego.

Kołaczki z Dźiegielu á z Cukru.

Niektorzy dáią ſobie z Cukru á z Dźiegielu Kołaczki cżynić/ dla wdźięcznieyſzego vżywánia: Biorą Cukru funt / y wárzą go w wodce dźiegielowey do wywrzenia wody Potym dwá loty prochu/ z korzenia Dźiegielowego/ do niego ſypią/ y vmięſzawſzy co nalepiey/ ná mármurowy kámień leią/ odwiłżywſzy pierwey mokrą gębką kámień.

Tych tákże ná cżcżo vżywáią/ przećiw morowemu powietrzu / y inym wyżſzey pomienionym chorobom.

Káſłu. Káſłom záſtárzałym ſą vżyteczne.

Dychawicznē. Dycháwicznym.

Piersiō y Płucō. Cieżko tchnącym.

Piersiom y

Plucom záćkánym flegmą/ ſą rátunkiem: Abowiem rozgrzewáią/ y ſnádne odbyćie flągmy cżynią.

Sol z Dźiegielu.

Sol z Dźiegielu do wielu rozmáitych lekarſtw bywá vżywána/ tym ſpoſobem robiona/ iáko z piołynu / ná przodku ſierpniá/ gdy nánawietſze kwitnie/ y naśienie nápoły doyźrzáłe miewa / á ma być ze wſzytkim wźięty/ z kłączem/ z korzeniem/ z liśćiem/ z kwiećiem/ y z naśieniem/ ná ſłońcu vſuſzony. Potym ná popioł ſpaliwſzy/ kálkus álbo ług z niego vczynić / y ták dźiáłáć/ iáko ſie w piołynie opiſáło

to iest po trzeciey cześci od czwierći łotá z winem / ábo z wodka tego Dźiegielu / ábo z Sokiem / y z ina wodka przynalezaco / tákże z Sokámi. Też z inemi lekárstwy może bydź vżywána / iáko z pigułámi / konfekty / z Lektwárzmi.

Secretum.

Páráližem zárážonym / kosztowne y doświádczone lekárstwo y Secret. Przed wschodem słońcá / gdy zarze wznida / Dźiegielowe paczki / ktore sie ieszcze nie rosk witnely / nożyczkámi zstrzygnáć (rękomá sie ich nie dotykáiąc) w bánke ábo w Alembik szklány ślepy / poki rosá z nich nie opádnie / á wierzch naczynia záraz dobrze zálepić / áby párá nie vchodziłá precz. Te paczki máia bydź strzyżone / gdy Sáturnus w Kozorożcu álbo w Wodniku / w ßosty stopień przychodźi / y przez dni trzydźieści w Balneum maris moczyć / w tym ábowiem czásie wydádza z siebie nieiáka lipkość iákoby miod iáki / do ktorego dźiesiata cześć Kámfory przymießáć / y przez Alembik dystyllowáć. Poydzie wodká bárzo śliczna iáko złoto: Tey Páráližem nárußeni / wychedożywßy sobie pierwey vstá / po dwu naśćie kropek ná czczo co nárániey / ná iezyk káżdego dniá puszczáć máia / iest doświádczonym rátunkiem.

Páráližem zárážonym.

Trad ták własny Żydowski / iáko też Trad stoniowy dźiwnym sposobem spadza. Tákże

Trad Żydowski.

Trad stoniowy.

Pleßowátości głowy / y obnáżeniu z włosow iest lekárstwem.

Pleßowátości.

Máść.

Pokurczeniu rąk y nog / z zátkánia pietych żył / wilgotnościámi zimnymi flegmistemi / Máść ná wielu doświádczona: Wziąć korzenia Dźiegielu polnego drobno posiekánego funtow dźieśieć / y wárzyć go ták w winie dobrym y mocnym / áż lipkość y kliiowátość z siebie puści: to przecedźić y wyprásowáć. Potym wziąć mydłá / bądź Greckiego / bądź Weneckiego / álbo Fráncuskiego / cieniuchno pokráiánego / álbo cienko skrobánego dwá funty / Gorzałki przedniey cztery kwarty / á zgrzawßyia w polewánym gárncu / żeby co nagoretßa byłá / ono mydło w niey rozetrzeć / álbo záraz przy wolnym ogniu węglistym we spol do poczęcia wrzenia zwárzyć / mießáiąc áż sie rozetrze: potym one lipkość z korzeniá Dźiegielowego do teo wlać / y wárzyć do polowice wywrzenia: Toż dopiero Oliwy świeżey dwá funty przylać / y znowu wárzyć / á pilnie mießáć áż zgestnieie iáko máść / y ta pokurczonych ciáło wßystko mázáć / á mocno náćieráć po wypoceniu w suchey łáźni / ciáło dobrze z potu wytárßy: to co dźień trzeći powtarzáć / ták poceniem iáko mázániem. A to w Mężczyznách cylko / w białychgłowách gdźieby tákże członkow pokurczenie było / tedy do trzech funtow tey máści trzy ćwierći łotá Kámfory / w Aquawićie rospuścić pierwey niżliby mydło w niey było roztárte. Też ták mężczyznie / iáko białeygłowie w tym náćierániu dobrze káżdego dniá oleyku z tegoż korzenia Dźiegielowego z czymkolwiek dawáć pić. Theoph.

pokurczeniu rąk y nog.

Magia, álbo Zabobony Mátemátyckie.

Korzeń świeżo wykopány tego źiela / wyrzezáć ná nim (każa Matemátacze) Ráká / pod Sáturn: w Ráku niebieskim bedacym ábo wchodzacym: y to ná wrzody iadowite / á ciáło wyiadáiące y psuiące każa przykládáć / twierdzac / że to sámo bez wßelkich máści y plastrow / bez oleyku prochu y wodek / takie złe y iádowite wrzody osobliwie goi. Ale potrzebá ie pierwey moczem tegoż chorego przemywáć dwákroc káżdego dniá / ná świtániu y ná noc. Toż dopiero ten korzen ná ktorym iest Rák wyryty przyłożyć y przywiązáć.

Drugi Zabobon z tego korzenia Dźiegielowego ći Mistrzowie czynia y czynić vczą / wziawßy świeżokopánego / ná ten czás gdyby Sáturnus w swym domie / to iest w Kozorożcu był / á Skop by nástępował álbo wchodził / w talárki cienkie záraz pokráiáć y z niego Sok wyżąc: dobrze nákryć y wárzyć / áżby go dźiesiata czesć wywrzálá / do tego Arsenicum sublimatum przydáć / á z tego kolaczki ná wielkość Talerá poczynić / y Ambra ie potrząść / á w Báwełne obwinąć / y w Cyndelin / álbo w Táwte cienka záwiązáć / ná ßyi nośić. Já doświádczona rzecz y lekárstwo vdała / nietylko przećiwko morowemu powietrzu / ále przeciwko wßelákim záráźliwym y iadowitym smrodom / bydź rátunkiem. A nie dźiwowáć sie temu / ponieważ sam Arßenik swa iádowitością wßystkie ine iády zátłumia / y odbiia.

Fráncowáta choroba złożonym / tenże sok z Dźiegielu / kopánego pod Marsem z Kozorożcem wstępuiącym w znák Skopu niebieskiego / á cū Mercurio sublimato záczyniony / y tákże w kolaczki tworzony / w báwełney w táwte obwiniony / y ná ßyi nośony / Fránce w nich leczy.

Fráncowátym.

Owa pod ktorym znákiem / ktoremu człowiekowi służący / korzeń ten będzie

Krwi. Krew plugáwa melánkolicżna poleruie y zách owuie ia od ſkazy y zágnilośći

Fránce. Fránce ziádowicżona/ po wielkiey cżeśći leczy. Także

Fránce. Tym ktorzy Fránce pozbyli/ záraz po lekárſtwie/ tego winá dáwáć im pić dobrze. Może też tym obyczáiem być cżynione/ á zwłaſczá dla niedoſtátkow białogłowſkich: Wźiąć Dźiegielu korzeniá trzy loty/ Pietruſczánego nasienia lot/ Lebiodki czerwoney/ álbo rześiſtey/ Dyptanu Kreteńſkiego/ Poleiu po pułoćiu/ Dźiećieliny álbo Szmeru Włoſkiego/ ktory też Czabrem Włoſkim zowiemy/ Suchotnego źiela álbo Jwinki po cżwierći lotá/ Cynámonu przednego/ Spiki Indyiſkiey po pulcżwierći lotá/ Dźiegiel pokráiáć y przetłuc zgrubá/ á wßyſtko weſpoł pomießawßy z hebłowánymi trzaſczkámi Leſczyny/ álbo Jáśienowymi/ w bárylke śiedmi gárncowa wſypáć/ á Moßtem ia dobrym nápełnić/ gdy wykiśnie w inße naczynie ſpuśćić/ á wyrzućiwßy wymokłe źiołá/ Bárylke wypłokáć/ znowu w nie ono wino wlać/ záßpontowáć/ á do potrzeb niżey opiſánych chowáć.

Sposob winá czynienia.

Moc y Skutki tego Wina.

Pániom Pániam ktore cżyſczenia Mieśięcżnego ſwym trybem y zwyczáiem nie mieváią/ álbo nie dobrze bywa/ to wino ieſt im wielkim rátunkiem. Także

Morzyſká w żywośćie. Ktorym ćiężkie/ ſrogie morzyſko/ y gryżienie w żywośćie/ ábo w máćicy/ tego cżáſu bywa/ winá tego pić dawáć dobrze.

Jeſt ßoſty ſpoſob z Dźiegielem winá przyprawowánia: Wźiąć korzeniá dźiegielowego drobno posiekánego cztery loty/ P. Már. włoſkow/ ſtorek z Támáryßkowego drzewá álbo z Wrześnie po cztery loty/ korzeniá Káparowego/ Stonogowcu/ Fiołkowego korzeniá po dwá loty/ Cynámonu lot/ Gwożdźikow pułotá: To wßyſtko co nadrobniey pokráiáć/ y z trzaſczkámi hebłowánymi z Jáśienowego/ álbo z Leſczynowego drzewá/ w bárylke ośm gárncowa wſypáć/ y moßtem dobrym nápełnić/ á dáć mu wykiśnáć. Do potrzeb niżey opiſánych chowáć y vżywáć.

Slezienie boleiacey. Slezienie boleiacey y nábrzmiáley/ ieſt lekárſtwem doświadczonym/ vżywaiąc go w trunku.

Nyrki. Nyrek y

Pechyrz Pechyrzá zátkánia y zámulenia otwiera y wychedaża.

Moczy Moczy y

Kámień Kámień/ ták z nyrek/ iáko z pechyrzá pędzi.

Miod z Dźiegielem przyprawiony.

Do przyprawienia pitego miodu z Dźiegielem: Wźiąć korzeniá pokráiánego/ y z grubá przetłuczonego dwá loty/ y we flaßy ßrobowáney/ nálawßy trzy kwarty wody ſtudźienney chedogiey przez cztery godźiny vkropu wrzącego w kotle wárzyć. Potym nie odßrobiwßy dáć przechłodnáć/ á przecedźiwßy/ włożyć miodu chedogiego do tego pułtory kwarty/ álbo ráczey cztery kwarty/ á z ośm gárncy ſtudźienney wody źimney/ to w kotle wárzyć ná wolnym ogniu/ bo miod ogniá gwałtownego nie lubi vſtáwnie ßymuiąc: A gdy iuż máło nie do połowice wywre/ one wodę z Dźiegielem wárzoną/ dopiero wlać przecedźiwßy ią/ y znowu wárzyć/ áż tylko ośm gárncow wßyſtkiego zoſtánie. Dobrze nákryć y dáć powoli przechłodnáć. Potym mu łyżke drożdży piwnych chedogich záddć do wykiśnienia/ á gdy ſie wytrybuie/ w faſke wlać/ y chowáć: może też w poſpolita Syte woreczek z Dźiegielowym korzeniem wpuśćić/ przydawßy miodu chedogiego według vpodobánia ſłodkośći/ y dáć mu wykiśnáć.

Pierśiom. Pierśiom.

Płucom Płucom záźiębionym ieſt błogoſłáwionym lekárſtwem.

Dychá wiczne. Dychawicznym y gwiżdżotchnącym.

Kaßlacy Káßlacym lecie y zimie/ barzo vżyteczny.

Oddechom zámulone. Odetchy zámulone wychedaża y wolne cżyni z ſłamowátośći grubych y lipkich.

Ale ieſcze dáleko lepßy będźie/ gdźieby Omanowego korzenia lot/ Miſtrzownikú pułlota/ Fiołkowego korzeniá cżwierć lotá przydał To wßyſtko co nadrobniey pokráiawßy/ cztery kwarty miodu przáſnego chedogiego/ á wody ośm gárncy wźiął/ y ták vczynić/ iáko ſie wyßey opiſáło. Do przerzeczonych chorob dáleko od pierwßego potężnieyßy y pożyteczniey ßy/ w trunku vżywáiąc ráczey o y ná noc ćiepło. Także przy iedzeniu miáſto trunku pospolitego.

Extrakt/ to ieſt wyćiągnienie Duße/ álbo Jſtnośći.

Wyćiągánie Jſtnośći z Dźiegielu ſuchego tym ſpoſobem bywa/ iákoſmy powiedźieli o Extrákćie y Jſtnośći z piołynu/ álbo z inßego korzenia Drudzy biorą świeżą náć weſpoł z korzeniem/ ktore wyćiągnienie Jſtnośći ieſt bárzo dobre: Jednák z ſuchego korzeniá/ dáleko lepße y potężnieyße. Ten

Jeſt bárzo vżyteczny do wßelákich chorob wyßey opiſánych/ dáiąc po ſtrupule/

to ieſt/

Ná tych iáko ná kłaczu sámym / ogániste okólki sowite / kwiećia żółtego / niekiedy białego / z ktorych potym nasienie płaskoßerokie / cienkie: iednak mießßeyße niżli Dźiegielu ogrodnego / y okrągleyße. Korzen zapáchu słábego / wßákże wietßego á niż liście y kłacze / ktore żadnego / álbo bárzo nieznácznego sa.

Mieysce

Naudátnieyße y nabuynieyße w Norweiey rośćie. Zimne kraie lubi: Tákże źiemie wypráwna y tłusta miłuie. Znáyduie śie też obficie ná Pomorzu. W ogrodach bywa z nasienia siane / y z korzenia słáncowáne.

Przyrodzenie

Cieplego y suchego iest przyrodzenia w wtorym stopniu ná koncu / álbo w trzecim ná początku / otwiera / zćiencza / rospráwuie / trawi: Wßákoż skutkámi y mocą náßym niemoże być porownány.

Moc y skutki.

Wnetrznośći zámulone y zátkáne otwiera y wyćiera. Romul. — Wnętrznośći

Poty wzbudza / Jádom y Trućiznam sie sprzećiwia. — Poty wzbudza. Trućiznam.

Gorączki / y Zimnice mozowe leczy / wczas / pokiby iad do sercá nie doßedł / dáiąc go prochem ná raz po kwincie z białym winem / wolnym / nie z korzennym / zwłaszcza gdźieby gorączká gwałtowna y silna nie byłá: Ale gdźieby śilnieyßa byłá / z wodką ráczey Kárduśową álbo z Kurzego źiela / á z trocha winnego octu / álbo z Dryakwia. Albo z tymi wodkámi wypiwßy / Dryákwie práwie przedniey dáć troche w vstá trzymáć y máßtykowáć.

Zimnicom korzeń w winie wárzony / á trunkiem przed przyßćiem dány iest lekárstwem. — Zimnicō

Flágme geśka / lipka / y klitowáta w pierśiách rospráwuie / rzedźi / y z pluc wywodźi śnádnie. — Flágmie

Watrobe / Śleźione zámulona otwiera / — Watrob: śleźienie

Pániam czyszczenie Miesieczne zástánowione wzbudza. — Miesieczney

Łożysko po porodzeniu ßeści Niedźielnicom pozostáłe wywodźi. — Łożysku.

Czáry / Vroki / odpadza / korzen przy sobie álbo ná ßyi noßony. Fusch — Vrokō y czárom.

Toż tym wßystkim chorobom służy / ktorym y Dźiegiele / ieno nie ták potężnie.

Dźiegiel Arábski / Rozdźiał 24.

Dźiegiel Włoski álbo Arábski / (bo ták my pospolićie źiołá cudzoźiemskie zowiemy Włoskiemi.) Kłacze ma Opichowemu podobne / ieno Soku pełnieyße / y obfitßе / rosochate y gałeźiste / czerstwe. Liśćia ßerßego / mocnego / miąßßego / lipkiego / á ku źiemi odwisłego: Zapáchu ostrokorzennego / wdźięcznego. Bárwy z żółtá źieloney. Ná wierzchu kłacza okólek iáko v swoyskiego kopru. Nasienie kápustnemu podobne / okrągłe / czarne / ostrego y przykrego / á do Mirhy podobnego smáku / ták iż iedno miáśto drugiego vchodźi. Korzeń tákże pachniący / ostropieprzny / vstá rospaláiący / y sczmiący / miękki / Soku pełny: Z wierzchu poczerniały / we wnątrz biáławy / niekiedy bládożółtáwy.

Mieysce.

kopány/ temu też w dolegliwości y chorobie/ álbo w iákimkolwiek przypadku złym/ służy.

Frásuiącym sie.

Z przypadku iákiego nieszczęścia frásuiącym sie/ y bárzo troskliwym: korzeń zbierány pod wschodem Lwá niebieskiego/ y záraz ná ßyie záwießony/ frásunek odpadzá/ y serce wesołe czyni.

Potężne do małżeńskiego skutku czyni.

Potężne do małżeńskiego skutku czyni/ pod Bykiem niebieskim kopány/ á przy sobie noßony.

Do wywiedzienia flágmy z płuc/ pod Skopem. Ale tá prawdá przy tych zabobonnikách zostawa.

Rozsądek.

Ziołopisom stárodawnym to ziele/ ieślize było w znáiomości/ y iákoby go miánowáli/ do tych czásow nie mamy nic pewnego/ chcą niektorzy żeby miało być Smirnium stárożytnym Pisárzom/ ktore Dziegielem Włoskim ábo Arábskim zowiemy: Ale chociaß iedno do drugiego blisko kßtałtem przystępuie/ y w wielu skutkách sa sobie podobne: iednák inßy iest Dziegiel náß ták ogrodny/ iáko polny/ iny Dziegiel Włoski/ o ktorym zaraz mowić będziemy. Niektorzy rozumieią/ że iest własny Pánat stárych Ziołopisow/ dla podobieństwá Soku/ y zapáchu: ále y ten nie iest.

Archánieliká/ Rozdźiał 23.

Archangelica Angelica Scandiaca.

Nordtweisch vnd Pomeryſch Angelik.

CZwarty rodzay Dziegielu Archangelica, iákoby Arcydźiegiel/ że iest korzeniá wietßego/ mießßeyßego nád inne Dziegiele/ y dłużßego z wielą odnóżek: wßákże nie ták gęsto iáko ogrodny. Zapáchu przyiemnego/ smáku tákże nie ták ostrego/ iáko inne. Liśćia wietßego/ ßyrßego/ ćiemnozielonego/ po ziemi śie rozkłádáiącego. Od spodku ßaroblękitne/ iáko liśćie Cynowodu/ álbo Orlikowe: á ná Wiosnę z ziemie pokázuie śie rumiánáwe. Kłácza miaßßego/ cześego/ kolankowátego/ iáko trzćiná/ wzwyß ná trzy łokćie/ rumiennę: wiele tákże odnóg y gałązek iáko y pierwßy z śiebie wydaiąc. Y

Ná tych

piiac. Dios. Plin.

Opuſzeniu. Opuſzenie żołądká roſpadza/ odmiátowániem y rzygániem.

Potom Poty wzbudza. A z oſobnośći ſwey

Puchliníe. Puchlíne z ciałá wywodźi/ czwierć lotá korzenia tego źiela z winem piiac przez kilkánaśćie dni. Tákże też naſienia iego pod taż waga dáiac. A z wierzchu Sokiem z liśćia y z korzenia wyżętym námáżniac. Dios. Plin.

Żołądkō Żołądek do trawienia ſpoſobny czyni.

Kolice Kolike flygmiſtá y wietrzna wżywoćie vkłáda.

Zimnicy Zimnicy/ z winem go dáiac/ ieſt lekárſtwem: álę ſię po nim trzebá pośić. Toż naſienie iego czyni co y korzeń.

Przećiwko wßelákim niedoſtátkom około ſercá/ Naſienie tego Dźiegielu bywa dawáne. Toż Sok z korzenia iego pity czyni. Przeto

Korzeń y naſienie wchodźi do lekarſtw ſerdecznych.

Wzroku Wzrok iáſny y bystry czyni z miodem naſienie częſto piiac. Gal.

Wrzodō Wrzody wilgotne wyſuſza y goi/ korzeń plaſtrowány.

Nábrzmiáłość. Nábrzmiáłośći y nápuchnienia w ktoreykolwiek częśći ćiáłá/ twárde: chośćiaż też z przymiotem ogniſtym/ korzenie iego plaſtruiąc rozgánia.

Ciężkość z pierśi oddala/ wárząc go z liśćiem y z naſieniem/ á ráno y ná noc po trunku ćieplo piiac. Plin.

Niektorzy vżywáią go/ ták liśćia/ iáko korzenia/ z ſálatą/ przyprawuiąc go z ſolą/ z oliwą/ á z octem. Też indźie miáſto Pietrußki kłáda go na mieſo.

Od Páieczego gonu/ to ieſt/ od Páiaká ná długich nogách vkaßonym/ ieſt lekárſtwem: wźiawßy ćwierć lotá korzenia iego miálko vtártego/ przydáć naſienia Rozmárynowego/ ktore Cachry Láćinnicy zowią/ álbo przedniey maki pßenicznéy/ álbo Rotowniku/ ábo Miodunki/ á z winem trunek vczynić.

Przepuklym.

Pokurczonym/ korzeń bárzo ieſt vżyteczny/ wárzony piiac y plaſtruiąc.

Pierśiō.

vſzkniónym od páiaká

Przepuklym.

Pokurczonym

Szkodźi.

Gdźieby tego źiela álbo korzeniá ſámego vżywał/ krztußenie y womity rádo czyni. Przeto ma bydź z ruta vżywáne.

Womitō

Porónienie płodu Pániom czyni/ korzeń wárzony/ á w otwor łoná puſzczány. Dios.

Porónieniu.

Rozſądek.

Myla ſię/ ktorzy ten Dźiegiel Włoſki álbo Arábſki Lubſczykiem zowią. Tákże ći/ ktorzy go Miarzem álbo Miſtrzownikiem mieć chcą. Niemniey y oni/ ktorzy poſpolitym Dźiegielem rozumieią go y vdáią. Ale y ći ſą w błędźie/ ktorzy Girem naßym/ álbo Alexándryńſką Pietrußką bydź go rozumieią. Co ſię ſnádnie z opiſánia káżdego z oſobná baczyć może.

Przewłoká/ Rozdźiał 25.

Przewłoká ieſt źiele maiąc kłącze ſtryfiaſte/ mocne/ odnożyſte/ y gáłęźiſte. Liśćie ktore z korzenia pochodźi/ mießczyßе od właſnego Dźiegielu/ ná iedney ſtopce po pięći podługowáte/ rozdźielne liſteczki/ około zabkowáte: ále co ná kłączu okrągłe ieſt/ przez ktorych środek przeć przechodźi/ iák w Pepowniku baczymy/ zabkowánia żadnego około kráiow nie máią. Pod tymiß liſteczkámi przeć kolankowáty/ máiąc ná wierzchu ogániſte okołki/ iáko v Kopru Włoſkiego/ z tych kwiatki białe wykwitáią/ z ktorych potym naśienie obłe y cończáſte/ ſmáku oſtrego/ y troche gorzkiego. Tego rodzáiu ieſt źiele drugie/ ktore Dźiegielem Włoſkim álbo Kretenſkim zowiemy/ że śie w Krećie tylko znáyduie. Tychże ſkutkow ktorych Przewłoká. Możemy go też Przewłoka Kretenſka názwáć/ bo ták że przez liſteczki/ ktore ku wierzchowi ma/ kłącze przechodźi. Ale ktore od korzeniá pochodzą/ iny kßtałt máią/ po pięći ná iedney ſtopce mießczyßе/ niżli ná náßey/ około zabkowáne.

Mieyſce.

Rośćie Przewłoká ná mieyſcách kámieniſtych/ ná górách/ págorkách/ ná miedzách/ y źiemi nie wyprawney. Bywa y w ogrodźiech

 ſłáncowá-

Roſćie ná górách ſkaliſtych y kámieniſtych / ná págorkach / Miedzách y gránicách. Bywa też w ogrodách śiany y ſádzony z korzenia.

Przyrodzenie.

Tegóż przyrodzenia ieſt / ktorego / iáko Galenus świádczy / Opich álbo Pietrußká / iákóż go też w Cyliciey Pietrußka názywáią. Jednák w rozgrzewániu ciepleyßy / niżli Opich / á ſłábßy niżli Pietrußká. Owa rozgrzewa y wyſußa w trzecim ſtopniu / ściencza / roſpądza / otwiera / wywodźi : Tákże náśienie iego.

Smyrnium.
Petroſelinum
Cylicium.

Smirnenkrant.
Myrrhenkrant.

Moc y Skutki.

Potráwą vżywány.

Ziela álbo náći / niekiedy vżywáią miáſto iárzyny zá potráwę iáko y Giru / Ale tá potrawá żywot zátwierdza. Tákże náśienie iego w trunku vżywáne. Plin.

Przyſmák.

Liśćie też iego niegdźie kwáßą / iáko kopru Włoſkiego / do przyſmákow ſtołowych. Dios.

Od gádźiny vkßßonym. Káßlu. Gwiżdotchnięcym. Moczu.

Od Gádźiny vſzknionym ieſt rátunkiem / Korzeń iego z winem piiąc / Tenże też káßel vśmierza z miodem vżywány.

Gwiżdżotchniącỹ / ieſt lekárſtwem / korzen w wodźie álbo w pitym miedźie wárzony á pity. Tákże iego náśienie.

Moczu ćiężkiemu puſczániu tenże trunek przyſtoyny. Albowiem potężnie gopedźi. Gal.

Gruczołom.

Gruczoły y twárdośći káżde roſpadza plaſtrowány.

Rány ſiula / zawiera / y goi / tákże go plaſtruiąc. Dios. Ránom.

Toż też o Bolaczkách y wrzodách rozumieć. Śleziony zatkánie. Bolaczkom.

Nerek y Cdaża. Nyrkom

Pechyrzá zámulenie otwiera wyche- Pechyrzowi.

Kámień krzy y moczem wywodźi / Náśienie / liśćie / y korzeń / bądź prochem / bądź wárzonego iuchy vżywáiąc. Kámień.

Miesięczna pániom zátrzymána w zbudza. Miesięczney

Płodu rychło ná świát dopomaga. Płodu.

Łożyſko pozoſtáłe po porodzeniu wywodźi / liśćia / náśienia / y korzenia / álbo Soku iego w trunku daiąc. Gal. Łożyſko.

Sciatyke y bolenie w biodrách vśmierza z Bábią ſolą / álbo z Koprem morſkim / ktory Critmum Láćinnicy zowią / Scyátyce.

piią c.

czcze. Ten w Páźdźierniku wiednieie / á w Liſtopádźie niſczeie / y ginie / potym śie záś znowu z korzeniá ná Wiośne puſcza y odraſka. Liśćia wierſzego niżli Dźiegiel / ná kſztalt chmielowego / okolo kráiow zabkowánego : miękkośćią Rozdźieńcowi podobne / á żółtáwo-

Angelica magna Fœmina. Maſpeton, Sylphium.

Groſſ Angelik weyble.

śćia źielu Jáſkółczemu / ktore Chelidonia zowiemy. Owo Lubſczykowemu liśćiu kſztaltem y bárwą napodobnieyſze. Ná koncu Máiá / z członkow iego kłącza wyraſtaią / iáko iákie mieſzeczki y tám y ſám wiące śie / z wierzchu ſtryfiáſte ktore zá czáſem otworzywſzy śie gáłaſki z śiebie wydáią. Naśienie Kopru ogrodnemu podobne / kwiátu żółtáwego / z ktorego naśienie Lubſczykowemu równe.

Mieyſce.

Aczkolwiek wſzędy źiemie lubi / y w ogrodách Niemieckich / Niderlándckich / tákże y ná Wśiách máło nie wſzem poſpolite : iednák nabuyniey w Egiptćie y w Armeniéy / wſzákże ſkutkow iednoſtáynych wſzędźie.

Czás do bránia

Kwiát ma być zbierány wtórego dniá Sierpniá / tákże czwartego y oſmego : To ieſt / gdy Słońce y Mieśiąc w znáku Lwim będźie / Merkuryuſz w piątym ſtopniu Wagi / Liśćie y z kłączem ma być rwáne y zbieráne / pierwey niżliby okwitło / dniá wtóregó Czerwcá czwartego y ſzóſtego / gdy ſłońce w pierwſzym Stopniu / ábo w czwartym y ſzoſtym y w oſmym będźie Bliźniąt : Merkuryuſz w Byku / á Mieśiąc w Ráku bieg ſwoy odpráwuie. Korzeń ma być kopány w ten czás / gdy w liśćie troche odrośćie. Co bydź może okolo czwartego / ſzoſtego y oſmego dniá Máiá / To ieſt gdy ſłońce w Byku / Merkuryuſz w ſwym własnym domie / w pierwſzym Stopniu Bliźniąt będźie.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia ieſt ćieplego y ſuchego w trzećim ſtopniu / á ile korzeń / śćiencza / otwiera / y trawi.

Flancowána. Kretenſki roſcie w Krecie álbo w Kandyey. A tá ſilnieyſza.

Przyrodzenie.

Nie ieſt róznego przyrodzenia y ſkutkow od Dziegielu Arábſkiego. Przeto ſzerzey o niey piſáć/ zdálá mi ſie rzecz nie potrzebna.

Smyrnium verũ Dioſcor:

Smyrnen von Candia. Kandiotiſch. ſmyrnen kraut.

Rozſadek.

Są ktorzy przewloke z Dziegielem Arábſkim mieſáią/ y iedno ziele być mienią/ ále zle y niepzyſtoynie. Albowiem chocia przyrodzeniem y ſkutkámi we wſzyſtkim ſa ſobie podobne y rowne/ iednák kſztałtem/ á ile w liſciu z klacza wyraſtáiacym/ rozne.

Dziegielnicá/ Rozdział 26.

ROzmáite názwiſká tá Dziegielnicá/ nietylko v Grekow y Lácinnikow/ále y v nas odnoſi. Lubſcza od Lubſczyku/ do ktore° ieſcze podobnieyſza/ álbo rádniey od lubości/ ktorą biaległowy za vżywániem korzenia iego máią do mężczyzny. Zowią go pożądna/ od żądze tychże/ do ſwych mężow: Zowią y Sylfą/ z Greckie° Sylphiũ od wyſpy morſkiey/ gdźie naprzednieyſza roſcie: my go zowiemy Dziegielnicá/ od podobieńſtwá Dziegielu. To ziele ma korzeń wielki/ miąſzy/ odnóg niemálo miąſzych. Z wierzchu czarny/ we wnątrz bialy/ w ziemi y tám y ſám krzewiący ſie. Klącza po wſianiu nie miewa áż we trzy látá/ ktore Dziegielowemu ieſt podobne/ ieno dobrze wietſze/ dłużſze/ mocne/ y zdrewniáłe/ ná kſztalt Trzćiny kolankowáte/ po wierzchu kośmato welniſte/ á we wnątrz

á flegmistych flusow pochodzace. Tur.

Krwi w nyrkách.

Krew w przerzeczonych członkách oziebła: Także Zyły piete/ álbo Nerwy/ y ine Zyły oziebłe rozgrzewa/ przywracaiac im przyrodzone ciepło/ á precz z nich oddalaiac boleści.

Zyły rozgrzewa.

Wrzodom złym.

Wrzody złe płynace goi/ Oleiek z cálego tego ziela wyciagniony/ ták sam iáko z kámforowym oleykiem nápoły zmießány/ tym ie nápuszczáiac/ ábo flátuchy w tỹ maczáć/ á w stáre złe wrzody kłáść.

Opaleniu y opázzeniu

Ogniem opalonym/

Vkropem opárzonym/ ábo oleiẽ wrzącym/ wodká tego ziela dystyllowána/ bez przestánku chusty w niey maczáiąc á przykłádáiąc/ niedopuszcza pryszczenia y iątrzenia. Co sie z tad pokázuie/ że nie záwße rzeczy chłodzące bywáią vżyteczne ná spárzeliny/ y przymioty ogniste przykłádáne. Abowiem iáko przyrodzony ogień gorącość członkow opalonych/ ábo opárzonych wyćiąga: ták tá wodká chocia iest gorącego przyrodzenia/ przećie przymioty ogniste z opárzenia wychładza. Turn.

Serce

Serce mdłe znácznie posila/ sámo ziele w iegoż wodce wárzac/ á ná serce ciepło kłádąc. Turn.

Káßla.

Káßel zimny/ z spadkow ná płucá leczy. Plin.

Zátkánia piersi.

Zátkánia y zámulenia Piersi/ z spadkow flágmistych/ swym rozgrzewániem otwiera/ y wolne czyny.

Extrákt álbo wyćiągnienie Istności z Lubszczey.

Jáko z inych ziol/ ták y z tego korzeniá bywa Extrákt wyćiągniony. Ktory

Sercu.

Sercu y żyłom pulsowym od niego pochodzącym bárzo służy.

Powietrzu morowemu

Czásu powietrza morowego z octem Bzowym/ álbo z Tinktura z korali czerwonych káżdego dniá trzykroć ráno/ w południe/ y ná noc po dzieśiąci kropli dáiąc/ vstá pierwey sobie wychedożywßy/ wielkim iest rátunkiem y obrona/ od zárázy powietrzem morowym.

Trucizmie zimney.

Zimna trucizná komuby była zádána/ iáko z Swiniey wßy/ z bláywáysu/ z Trzteći/ álbo z żywego śrebrá/ z Pokrzyku/ y ine tym podobne/ tákże go pod taż miára biorąc z oleykiem siárczánym/ iest lekárstwem doświádczonym.

Oleiek z Dżegielnice.

Oleiek tym sposobem z korzeniá bywa wyćiągniony iáko z inych ziol. Ten

Żołądkowi.

żołądkowi/ kißkỏ y cześciom ich/ Pechyrzowi/ y kißce stolcowey nabárziey służy.

Lipkiey flágmie.

Lipkośći wßelákie flágmiste/ z miodowa syta w członkách bedące wywodzi/ piiąc go.

Flágme

Flágme z wnętrznośći wyrzuca/ z dziesieć kropek dáiąc go z Oleykiem z Koperwáseru.

Kámień

Kámień w Nerkách y w Pechyrzu/ krzy. Turn.

Máćicy záźiebio ney.

Máćicę záźiębiona y slámowátośćiámi flegmistemi nápełniona rozgrzewa/ wychedaża/ y do płodu sposobna czyni.

Sól z korzeniá/ y ze wßystkiego ziela Sylfy.

Tákowa Sol służy bárzo mozgu y błonkom iego. Także y cześciom przyległym.

Powietrzu.

Tym ktorzyby powietrzem morowym byli záráżeni/ bądź z boiáźni/ bądź z powietrza pospolitego zepsowánia/ wielkim iest lekárstwem/ rospuściwßy ią w oleyku ze złotá/ biorąc iey ná raz czternaśćie kropek/ po ktorym gdzieby sie począł dobrze/ wynidzie z niebespieczeństwá smierći: Co ieśliby sie począć nie mogł/ rzadki ták wydzie smierći.

Wętrobie.

Zápaleniu wnętrznemu/ zwłaszcza watroby/ iest vgáßeniem.

Zapáchu vtráconemu

Zapáchu vtráconemu/ dla zátkánia odechow/ w vßu záleżeniu y głuchośći/ iest lekárstwem/ dwádzieśćią gron tey Soli w Rożánym Oćie rospuściwßy/ dáć ná noc pić/ ná zchodzie Xiężyca.

Wzroku

Wzrok osłábiały ostrzy/ sposobem przerzeczonym vżywánia.

Magia.

Mistrzowie Zabobonow vdáią/ że klacze tego ziela (gdzieby słońce w pietnastym Stopniu Pánny/ bieg swoy odprawiało. Co bywa około dwudziestego ßostego dniá Sierpniá) w trzećim członku od korzeniá/ gdyby było vrznione/ á potym drugie dwá członki tegoż klacza żelázem długim były wzdłuż przewierćiáne/ żeby wßystek pręt był czczy y wolny/ á przez te treść trunek piwa ábo czegokolwiek inego był często vżywány/ od

Zápuchnienie gárł.

ślinogoiu/ y od bolaczek w gárle/ od zápuchnienia gárłá/ od omienienia/ y ochrápienia czyni wolne. Czopek w gárle spadáiący ná swe mieysce przywodzi.

Padáiącey chorobie/ y wßelákim innym niedoßtátkom w mozgu/ twierdzą bydź bárzo vżytecznym. Gdzieby korzeń był kopány/ będąc Merkuryuß w siodmym stopniu Bliźniąt/ y wolny od złych Planet Aspektu/ noßąc go ná ßyi.

Subet á bo spik.

Także Oleiek z nasienia pod tymże czásem zbieránego/ Subet álbo spik/ y nád przyrodzenie zápámiętáiącym sie/ iest vżyteczny/ námázuiąc nim skronie/ żyły pulsowe v pieśći/ y nozdrzá.

Pačiorki

Jádu y trucizn.

Wßyscy ktorzy o tym zielu pisáli/ zgodnie swiádcza go być známienitych y wielkich skutkow/ á zwlaszcá przeciw truciznom y iádom.

Mozg wysußa.

Mozg y glowe práwie wßyſtke z wilgotnośći zimnych rozgrzewánim swym wysußa.

Bolesćiom wßyſtkim wnetrznym zimnym á wilgotnym/ wielkim ieſt rátunkiem.

Pierśiō

Pierśiom tákże boleiacym z przerzeczonych ná nie ſpadáiacych fluſow.

Plućeć rops. Pleurze.

Ropa zágniła pluiacym/

Pleurze y kłoćiu zbytniemu w bokách.

Moczu

Moczu zátrzymánemu/ álbo z ćiężkośćia odchodzacemu ieſt rátunkiem.

Kolice.

Kolike/ y gryzienie w kißkách vſkrámia/ w winie go wárzac á piiac.

Womitō

Womity y odmiátánia gorace/ álbo koleryczne z żoládká vſpokaia.

Twierdzą/ że y mdłe ſerce pośila.

mozowemu powietrzu

Octem w ktorymby korzeń tego zielá moknął/ czáſu powietrza morowego/ ſtronie/ pod noſem/ pob pachámi/ ſtábizny/ y członki wſtydliwe náćierać dobrze: álbowiem odraża mozowe powietrze/ y od zárázy człowieká zách owuie.

Kolice.

Kolice y dárćiu ſrogiemu w kißkách/ proch z korzeniá iego/ á z wypiotkow Lániczek ieſcze nie donoßonych w żywośćie mátek ich/ y ná popioł ſpalonych/ po rowney cześći pić z wodka tegoż ziela/ álbo z Dziegielowa/ ieſt lekárſtwem. Lang:

vſczknionym od beſtiy.

Vſczknieniu iádowitemu od beſtiy iádowitych. Tákże

Rány y wrzody

Rány y wrzody záſtárzále leczy/ Korzeń miálko vtárßy/ y z Żywica z Smrokowa álbo z Soſnowa/ z woſkiem/ z oliwa y ſmalcem/ z kołámi z tłuſtośćiámi/ y z inimy rzeczámi przynależacymi/ według potrzeby/ y iádowitośći wrzodu y rány/ zmießáć y plaſtrowáć.

Członkō obrázonē

Członkom ktoreby álbo z zbytniego zimná/ álbo z Podágry/ álbo z iákiey iney przyczyny władza przyrodzona vtráćiły/ á ktemu bolesći w ſobie miały. Tákże

martwieniu.

Martwieniu ich y ćierpnieniu/ wárzyć to żiele/ á chuſtámi álbo płátámi maczáiac w tym/ nágrzewáć y náparzáć dobrze.

Sadzelō

Sadzele y wrzody brzeżyſte zálomione/ á wiele dżiur w ſobie máiace y płynace/ taż woda wymywáiac wychedaża y goi.

Rány y wrzody iádowite záwiera/ kwiát tego ziela w Oliwie/ á ieſcze lepiey w ſwym własnym oleyku ſmáżony/ aż do wyſmáżenia y przypalenia/ á przecedźiwßy/ tym pomázowáć/ álbo flátußek w tym maczáć/ á w nie kłáść. Toż

Ránom.

Ránom wßelákim od beſtiy vſczkniony álbo vkaßonym ſłuży.

Ránom bronia ćietym iádem nápuſczona. Ránom ßtychowym/ álbo poſtrzałmi ziádowiczonymi vczynionym/ niemáß nic lepßego nád ten Oleiek/ do wyćiągnienia iádu z nich/ y do zágoienia.

Ráduku

Pádáiacey chorobie/ tym ſpoſobem ieſt lekárſtwem oſobliwym: wziąć liśćia tego ziela/ gdy w kłacze poczyna wyraſtáć/ álbo iáko ſie wyßey opiſało o zbierániu iego/ á poſiekawßy drobno/ nálać ná to wodki iegoż własney/ żeby zágrazło/ y przez dwánaśćie dni mokneło/ dobrze z wierzchu nákrywßy/ potym z proſtego álembiku dyſtyllowáć/ iáko Aquáwite/ obwárowawßy dobrze/ żeby nigdżiey párá nie vchodźiłá/ znowu one wodke dyſtyllowána w retorćie przeciągnąć/ á po łyżce tego choremu dawáć/ w ten czás kiedyby go kádek nápadł.

Podágrze.

Podágrze ieſt doświádczonym lekárſtwem/ świeżo go biorąc ze wßyſtkim/ to ieſt korzenie/ náć z kłaczem/ z kwiećiem/ y z naśieniem/ zwłaſzcá w ten czás gdyby Sáturnus w dżieśiątym domu Wagi/ á we dwunaſtym ſtopniu był/ w minućie trzydźieſtey y pierwßey/ Mars w Ráku niebieſkim/ w oſmym á dwudźieſtym ſtopniu/ y w czterdźieſtey minućie/ á Jowiß in oppoſito/ to ieſt przećiwny. To bywa gdy w pierwßym domu Kozorożcá/ w trzećim ſtopniu w minućie piątey bieg ſwoy odpráwuie/ y w oſmy ſtopień w minute dwudźieſta w Strzelcá wnidźie To żiele świeżo/ pod temi znákámi niebieſkimi biorąc/ (co w Kśiężycu Wrześniu bywa) drobno poſiekáć/ y Sok z tego wyżąć/ oſobno go odłączyć/ y ſchowáć/ á wygniotki w gárniec włożyć/ y dobrze zálutowáć/ ná popioł ſpalić/ ná ktory vtárßy go miálko/ onego ſoku wlać dwá funty/ Spiſgláſu doſtátecznie ſkálcinowánego álbo ſpalonego/ Hálunu tákże palonego/ Szmárágdu práwego/ álbo Eſſentiey iego/ Siárki ſublimatum álbo Oleyku z niey dyſtyllowánego/ po czterech á dwádźieśćiá lotow: to wßyſtko weſpoł złożywßy dyſtyllowáć/ á tym nogi podágryczne námázowáć/ pierwey ie chuſtámi rozgrzawßy.

Podágrze/ Chirágrze/ Scyátyce/ Artetyce/

Podág: Chirág: Sciátyce Artetyce

Sok z naśienia/ z náći/ y z korzeniá wyżety/ y z woda lodowa z dawnych czáſow zmárzła nápoły zmießány: Okrutne bole Podágryczne vsmierza tym máżąc.

ieſt wielkim y doświádczonym lekárſtwē proch z korzeniá teº ziela/ z máſła mázya ſczera/ á nie máchłowána plaſtrowány/ pierwey go w niey przez dżiewieć dni moczac. Cieżkie bolesći vkłáda/ zwłaſzcá z zimnych

á flegmi-

iálowych y wypráglych. Roście w rowách miedzy górámi / y w trawistych wálech / także ná mieyscách skáliſtych. A iż korzenie iego tylko do potrzeb lekárſkich przychodźi / tedy ten ma być kopány ná Wioſne pierwey niżliby w twárde kłacze wyroſt / álbo w Jeśieni.

Przyrodzenie.

Korzeń Dyptanu tego / ieſt przyrodzenia rozgrzéwáiącego w trzecim ſtopniu / zćiencza / otwiera / wyćiąga / ściera / iádom y truciznom śie ſprzećiwia.

Moc y Skutki.

Przećiwko iádom y trućiźnie / bywa korzeń z wielkim vżytkiem trunkiem vżywány. Wchodźi do Dryákwie.

Przeciwko iadom y trućiznie

Tymże ſpoſobẽ vſzkniony od beſtiy iádowitych z wielkim rátũkiẽ bywa dány.

vſzknionym od beſtiy.

Wchodźi też do tych lekárſtw / ktore bywáia czynione przećiwko iádu morowego powietrza.

Morowemu powietrzu

Ten wárzony z Kokornakiem okrągłym / á z Bálſamem w trunku vżywány / przećiwko zárázie morowego powietrza / ieſt lekárſtwem.

Przećiwko temuż powietrzu / miáſto Dryakwie / tym ſpoſobem lekárſtwo czynić może: Wźiąć korzenia białego Dyptanu / Kokornaku okrągłego / Goryczki / Debianek z młodego Debu / każdego zárowno / co namieley vtłuc weſpoł / y będźie proch czarny / ktory w winie przednim wárzyć / y tego ná czczo vżywáć.

Mieśiączney.

Z tegoż prochu czopek ábo wezełek vczynić / y w otwor łoná białogłowſkiego wpuśćić / záwśćiągniona chorobe Mieśięczna wzbudza y wywodźi.

Máćicy.

Toż czyni z winem go piiąc.

Morzyſki.

Záźiębioney máćicy / y inym iey przypadkom z źimney przyczyny / w trunku vżywány / ieſt vżyteczny.

Morzyſko w żywośćie / piiąc go z winem vśmierza. (wodźi.

Kámienia.

Kámień nerkowy krzy / y moczem wy-

Przećiwko pádáiącey niemocy / korzenia tego ćwierć łotá miáłko vtártego / z ták wiela Bobrowego ſtroiu wźiąć / y z Sokiem Ruty ogrodney záczyniwßy / w nos puſczáć / álbo noſem ſarkáć.

Rádukn

Też w trunku dawáć go dobrze /

Gliſtom

Gliſty w żywośćie morzy y wyrzuca / ćwierć łotá z białym winem.

Dychawicznym

Dychawicznym wárzony w miedźie / ábo miáłko vtárty korzeń. Tákże cukrze ſmażony / ieſt lekárſtwem / vżywáiąc go.

Rodzeniu.

Pániom / ktore ſię ćiężko y długo prácuią dźiatkámi z winem białym dawáć pić dobrze.

Zaśniát.

Zaśniat z żywotá pedźi.

Łożyſko.

Łożyſko po porodzeniu pozoſtałe / ześćiniedźiałkom wywodźi / dáiąc im go w ćiepłym winie białym / álbo z żurwka. Też podkurzáiąc ie nim / álbo z Poleiẽ vtárßy korzeń / w otwor łoná wezełkiẽ kłádąc.

Płod martwym z żywotá wywodźi / puł łotá z białym winem go piiąc / Álbo wezełkiem także w łono puſczáiąc / álbo z Poleiem podkurzenie czyniąc.

Płodu martwemu.

Wchodźi bárzo vżytecznie do tych lekarſtw / ktore rány wnętrzne lecza.

Ránom

Korzeń z winem ſtárym ćwierć łotá pić dáiąc / wßelákim niedoſtátkom żołądkowym z źimnych przyczyn / ieſt wielkim rátunkiem.

Żołądkowi.

Wchodźi też vżytecznie do tych lekarſtw / ktore bywáia czynione przećiwko wrzodom złym / iádowitym / á ciáło roziadáiącym y pſuiącym.

Wrzodõ

Bywa z drzewem Indźyſkim wárzony korzeń / przećiwko Dworſkiey niemocy / ktora Fránca zowią / á przez czterdźieśći dni z wielkim rátunkiem y pomocą vżywány.

Fránce

Kule / Strzały / Trzáſki / Tarnie / Gwoździe / Śkło / Kośći / y ineręczy w ćiele tkwiące ſpiężnie wyćiąga / korzeń z Máśleßka / ktora też złotogłowiem miánuiemy / Grekowie Martagon / z Kokornakiem długim / á z Żáleczym ſádłem vtárßy / przywiiáć ná ráne.

Tkwiące rzeczy w ćiele.

Może też máść vczynić ná toż / przydawßy z Sągápenu ſoku / á troche woſku.

Mocz záhámowány pedźi / tákimkolwiek ſpoſobem vżywány.

Mocz

Gwa ten Dyptan do wielu rozlicznych chorob / ieſt bárzo vżytecznym rátunkiem.

Wodká.

Głowę z wilgotnośći źimnych wychodaża wodká z kwiećia tego Dyptanu palona / noſem ią ſarkáiąc. Tákże

Záźiębłość głowy rozgrzewa.

Szkodźi.

Kwiát y ſtracze ſámym dotknieniem ćiáłá / świerzb wzbudzáią. A w ſtronách goracych ćiáło pryſcza.

Paćiorki.

Gdźieby źiele to bylo zbieráne tego czáſu/gdy ſłonce w pierwßy punkt Lwá niebieſkiego wchodźi/ vſußone y miálko vtárte/ á z pitym miodem záczynione/ y w galki potoczone/ á ná gołym cie-
Serce v weſela. le noßone/ ſerce vweſela/ Smętne tákże/ y z ſámey melánkoliey fráſowliwe/ weſołe czyni. A gdźieby czáſu pomienionego Słonce w Bliźnietá álbo w Serzelcá weßło/ á te Paćiorki były z niego czynione/ y przyſtoynie noßone/ Czáry wßelákie y guſtá/ ták ludźiom/ iáko bydłu káżdemu/ nie beda mogły ßkodźić. Ale ieśli to ták ieſt/ niech kto chce ſprobuie: Ja ták wielkiey nie ieſtem wiáry. Przećiw ko czárō

Dyptan náſz poſpolity/ Rozdźiał 27.

Dictamnum Album.
Fraxinella.
Fraxinus pumila.
Tragum.
Pelemonia.

Weyß Dyptan. Eſcherwurtz.

TO źiele ná pozór ieſt bárzo piękne y wdźięczne. Liśćie ták ma do Jáśienowego drzewá podobne/ że od niektorych Jeśieńcem/ álbo Jeśionką/ y máłym á niſkim Jeśieniem bywa miánowáne. Pręt ná pułtorá łokćiá/ podczás y ná dwá wzwyß/ obli. Ná wierzchu ktorego kwiećie ozdobne/ woniey przyiemney y porney/ ku Cytrynowemu podobney/ białobrónatne/ iáko w proſtym Słazu być baczemy/ álbo z błękitná biáláwe. Korzeń ma podczas ieden tylko/ podczás ná kilkoro rozdźielony/ wzdłuż ná piądź/ niekiedy dłużßy/ biały. Wewnątrz drzeń cienki/ czerſtwy/ bárzo przykro y párkiem kozłowym pachniący/ ſkąd niektorzy z Láćinnikow názwali go Tragum/ iákoby Kozłowe źiele/ to ieſt kozłem trącące. Smáku gorzkiego. Wykwita w ſtrączki trzy gránowite/ z wierzchu chropowáte/ w tych naśienie w przegrodkách.

Mieyſce.

Roſćie w podołu ná pągorkach/ y mieyſcách górzyſtych ſuchych/ á

iáłowych

subtelnieyszey/ niźli poley/ w inych rzeczach iest mu podobny y rowny/ okrom że ten potężnieyszy.

Moc y skutki.

Dyptan Kreteński/ dla swey potężney Jstności/ bárźiey przenika/ niźli Poley. Przeto do wszystkiego iest potężnieyszy. Gal.

Płodu martwemu. Płod martwy z żywotá wyćiaga y wywodźi/ tak podkurzeniem swym/ iáko nápárzeniem otworu loná. Albo y w trunku vżywány. Dios.

Jelenie tego źiela vżytek pokazáli. Piszą/ że w Krećie Kozy dźikie álbo Láni e y Jelenie/ strzałámi od Myśliwcow postrzelone/ pozbywáia z śiebie postrzałow/ tym śie Dyptanem pásąc. Dios.

Purguie żywot. Purguie żywot y czyśći/ sámym sokiem żywot náćieráiąc/ ábo też z ięczmienna maka záczyniony plastruiąc.

Sámo źiele ziuśone/ á ná rány w ćiele bedące przykládáne/ w ktorychby álbo kule/ żeleźcá/ Sklo/ Tarń/ y Drzazgá/ álbo cokolwiek inego tkwiáło/ wyciaga. Dios.

Śleźienie bolećacey. Śleźienie bolećacey iest osobliwym lekárstwem piąc go z winem/ álbowiem ia źćieńcza. Też przykládániem álbo plastrowániem swym toż czyni. Dios.

Korzeń Korzeń Dyptanu Kreteńskiego żuchány rozpala vstá.

Dźiatkámi śiepá ćiężcym Brzemiennym Pániom/ ktore śie długo prácuią dźiatkámi/ predkie rodzenie czyni/ dáiąc im go w vstá do żuchánia. Dios.

Toż boleśći rodzącym vkłada.

vszknionym od gádźiny. Vszknionym od weżá y gádźiny/ sok Dyptanowy/ álbo proch korzeniá iego z winem dobrym białym piąc/ iest lekárstwem/ á zwłaszcza ieśliby przytym Febry nie było/ ktora gdźieby była/ tedy z woda. Dios.

odpędza beśtyeiádowite. Ránom ćiętym. Ták wielkiey mocy iest to źiele/ iż zapáchem swym beśtye iádowite odpadza. Rány bronia iákakolwiek iádem ná puszczona ćiete/ od postrzału iádem przyprawne goi/ iad z nich wyćiagna wszy/ á to pićiem y przykládaniē swy. tenże.

Ráno od beśtey iádowitych zádánj. Tákże rány od beśtiy iádowitych záddne Dyptanowym Sokiem ie wymywaiąc leczy. Dios. A ieszcze rychley to czyni/ y lepiey piąc go z winem. idem

Pániom chorobe Mieśięczna zástánowiona nád przyrodzenie wywodźi/ prochu z korzenia iego dáiąc po ćwierći łotá/ z iucha wárzonego Dyptanowego liśćia pić.

Kámień vżywány. Kámień krzy/ trunkiem vżywány.

Zámulenie wnętrznośći otwiera.

Mocz z ćiężkośćia á kápániem odchodzący/ z Rzepikiem wárzony/ przydawszy Cukru álbo miodu/ á trunkiem vżywány leczy. Moczu.

Krosty y wrzedźiennice ná twarzy. Zmazy y bliźny z ćiálá. Tákże Piegi. Krostō ná twarzy zmá: Piegi.

Węgrowátośći/ y ine śprośne plany spadza y ścićra/ Sok Dyptanowy z ięczmienna maka zmieszány/ tym pocieráiąc. Węgrowátość.

Dychawicznym/ z zátkánia Płuc Flágma gęsto iest rátunkiē wielkim/ w winie śuche figi wárząc/ przecedźić y mocno wyżąć/ á z ta iucha po Skrupule/ to iest po dwu częśći ćwierći od łotá prochu korzeniá Dyptánowego pić dawáć. Plat. Dychawicznym.

Wrzody zágnićle/ ktore Grekowie Tomas zowią/ wychedaża/ y ćiałem zdrowym wypełni/ zásypuiąc ie nim/ álbo świeży tłukąc y przykládáiąc. Apul. Wrzodō zágnieśłym.

Mieśięczna Pániom záwśćiągniona nád przyrodzenie wywodźi. Mieśięczney. Płodu.

Płod martwy z żywotá wyrzuca. Łożysko

Tákże łożysko pozostáłe po porodzeniu położnicom wywodźi/ korzeń Dyptanowy Sokiem swym/ álbo z bylicą záczyniony/ á wotwor loná wezełkiem álbo czopkiem wpráwiony. Plat.

Páduku Pádáiąca chorobe leczy/ dáiąc miáłko vtartego z Bobrowym stroiem á z Kucianym Sokiem pić.

Toż czyni śárkáiąc go nośem/ álbo w nozdrza lany. Tenże.

Páráliż náruszo: Tymże mázáć y náćieráć dobrze te ktorzy Párálizem albo powietrzem sa náruszeni. Tenże.

Ránom świeżim Swieże rány dźiwnie predko leczy z Palecznikiem álbo z Posypkiem/ ktory Ambrosiam Láćinniey zowią/ tłukąc/ á z młodym máśłem plastruiąc/ bez Soli. Apul.

Szkodźi.

Szkodźi Brzemienne nie máią go przy sobie nośić/ zwłaszcza ná golym ćiále. Albowiem poronienie czyni. Dios.

Plastr Dyptanowy.

Opisuie ten plastr Galenus y skutki iego/ o ktorych śie niżey powie. Każe wzięć Oliwy co naśtárszey poltrzećią funtá/ Gleyty funt y łot ieden/ Rdze z miedźi albo Gryszpanu dwá loty/ Łuski z miedźi obitey poltorá łotá/ Smoły Greckiey/ ktora żołta zowią/ poltrzynaśtá łota/ Máki álbo prochu miáłkiego

Rozſadek.

Zle rozumieia/ ktorzy Tragium powiádáia być białym Dyptanem/ o ktorym da Pan Bog w czwartych Xiegách będźie ſie mowiło.

Drudzy tenże Dyptan biały właſnym Dyptanem chcą mieć. Ale Dioſcorides to zbiia/ opiſuiąc właſny Dyptan Kreteński: iednák y tego mechce mieć zá fałſzywy y omylny.

Dyptan Kreteński pierwſzy/ Rozdźiał 28.

Diptamnũ Creticum primum.

Dyptan álbo Trzemdalá Kreteńſka/ źiółko ieſt cudzoźiemſkie/ w te tu ſtrony bywa z potrzebe z Krety przywożone. To z korzeniá iednego wiele kłącza puſcza. Poleiowi mało nie podobne/ tylko więtßego y ßerßego liſtu y mießeyßego/ koſmáto welniſte/ zb álásiwe. Rożdżek ćienkich/ w wierzchu ktorych kwiatki bróna-tne kłośiate/ kßtałtem coś ku chmielu pochodzące: Z ktorych potym Naśienie bywa. Korzonkow drobniuchnych y tám y ſám rozpierzchłych ma wiele. To źiele ile go ieſt/ we wßyſtkich ſwych cześćiách pachnie/ iáko Poley. Ale y w Krećie od ktorey názwyſko wźięło/ zrzadká śie znáydnie.

Mieyſce y Czás.

Rośćie w Krećie tylko na iednym mieyſcu/ y to bárzo małym: zbieráią go Lećie y w Jeśieni na ſkałách y kámieniſtych górách. Korzeń y liśćie bez kłącza do lekarſkiego vżywánia przychodźi. Przez dwie Lećie w ſwoiey mocy korzen trwáć może. Liśćie do Roku/ iáko inych źiół.

Przyrodzenie.

Wyſußa y rozgrzewa we środku trzećiego ſtopniá. Jſtnośći ieſt

DRugi Dyptan bywa przywożony z Krety / Liśćia Mietczá-
nego / ále gałązek wietßych y dłußych Ná ktorych kwiećie
Lebiodczánemu podobne / zwłaſczá polney Liebiotki / ćiemno brunatne á miękkie : zapáchu mießánego z Szálwiey á z Miety wdźiecznego.

Mieyſce.

W Krećie tákże iáko y pierwßy rośćie.

Przyrodzenie / Moc y ſkutki.

Tegoż przyrodzenia / y tychże ſkutkow ieſt co y pierwßy / y do tegoż wßyſtkiego ieſt przygodny / ieno nie ták potężnie : Bo y zapáchu dáleko mdleyßego niżli pierwßy. A Theofráſtus piße / że ſie z żádney miáry nie zgodźi do tych chorob / do ktorych Dyptan własny / Wchodźi do máśći y do plaſtrow / w chodźi też y do tych lekarſtw / ktore czynią przećiwko iádom y trućiznom / iáko do Dryakwie / y ktore Dryákwiánymi zowią. (Dioſ)

Rozſądek.

Przećiwnym obyczáiem Theophráſtus od Dioſcoridá / o ſkutkách tego Dyptanu piße / powiádáiąc że tylko ſámo imie y názwiſko ma Dyptanowe / nie przyrodzenie áni ſkutki. Záś Dioſkorides twierdźi być go teyże mocy y przyrodzenia / ktorego Dyptan prawdźiwy / ieno nie ták potężnie y ſilnie. My iż go w tych ſtronách roſnącego / áni z inąd przywożnego nie mamy. Przeto o ſkutkách y przyrodzeniu iego Rozſądku doſtátecznego dáć nie możemy.

Omylny Dyptan / Rozdźiał 30.

Pſeudo Dictamnū.

Aeſch wurtz.

z kádźidłá kramnego trzy loty/ Zywice Armoniackiey cztery loty/ miedźi paloney dwá loty/ Goryczki/ Kizu kámieniá po pułtorá lotá/ Aloes/ Vliczniku od pſzczoł Propolis Láćinnicy zowią/ po dwu lotu/ Kokornaku okrągłego/ Dyptanu Kreteńſkiego po pułtrzećia lotá/ woſku ſześć lotow y czwierć/ Gleyte w oliwie ták długo wárzyć/ że ſie oboie dobrze złaczy y ſpoi/ vſtáwnie mieſzáiąc/ á luſtre Miedźiáne y Gryſpan wſypawſzy/ dáć niemáłą chwile temu wrzeć/ potym ziawſzy z ogniá/ przydáć do onych rzeczy wrzących/ ſmole żołtą/ Gálban/ y Armoniak w octe roſpuſczony/ y ták to weſpoł mieſzáć/ áż przeſtydnie. Potym ine rzeczy miáłko vtárte/ pierwey woſk y z ſpalona miedźia włożywſzy/ znowu wárzyć/ dotad áż ſię reku nie imie/ dopieroż te drugie rzeczy/ miáłko vtárte wſypáć/ y potoczyć w koty.

Skutki tego Plaſtru.

Rány świeże goi.

Przećiete ſuche żyły ſpaia y leczy.

Wrzodom y ſadzelom záſtárzálym/ ktore ſie goić niechcą/ bárzo vżyteczny.

Zołzy y

Gruczoły. Y wßelákie

Twárdości odmiękcza y roſpadza.

Ránie wßelakie iádem zárázżoney z broni iádowitey/ bárzo ieſt vżyteczny.

Gal.

Bolaczkom wzdetym potrzebny.

Cwieki álbo brodawki twárde pod páley w nogách/ Láćinnicy Furunculos zowią/ ſpadza.

Poſtrzały iákiekolwiek w ćiele tkwiące y ine Bolaczki. Tákże

Kośći w głowie odſzczepione wyćiąga ná wierzch. Gal.

Ránom.
Żytom.
Wrzodz
Zołzy.
Gruczo ły.
Twárdo ści.
Ránom.
Bolacz kom.
Cwieki.
Poſtrza ły.
Kośći w głowie.

Rozſądek.

Ten iſtotny á prawdźiwy ieſt Dyptan/ ktory ſmy tu opiſáli z świádectwá Dioſcoridowego/ y z inych ſtárych Ziołopiſow. A ten tylko w Krećie roſćie/ iáko ſie wyſſey powiedźiáło. Záraz go po zbieraniu w wiązánki máłe wiążą/ y miedzy trzćina álbo rozgámi chowáią żeby nie wywietrzał.

Ten Dyptan Kreteńſki/ z naßym Dyptanem podolſkim álbo z białym/ w niczym ſpołeczności niema/ áni kßtałtem áni ſkutkámi. Ten rány iádowite od broni iádowitych goi/ poſtrzały y wßeláke rzeczy w ciele tkwiące wyćiąga. Náß tákowych ſkutkow by namniey nie ma. Tákże y w inych rzeczách ieſt mu bárzo rożny. Mylili ſie ktorzy to mieyſce Dioſcoridowe z falßowali/ mieniąc/ żeby Dyptan Kreteńſki áni kwiátu/ áni naſienia nie miewał.

Dyptan drugi Kreteńſki/ Rozdz: 29

Diptamnũ Creticũ ſecundum.

Ein ander Aeſcherwurtz.

Rośćie pospolićie w Sádách y w Ogrodźiech trawnych/ w źiemi rlustey y wilgotney/ przy płoćiech y ná zaplotách.

Ægopodium.
Podagaria.
Pes Capræ.
Podagraria.

Geyß fuß.
Geyß fußel.
Zipperleinkraut
Podagreins kraut.
Hinlauff.
Hinfuß.
Witscherlein weitsch.

Przyrodzenie.

Smák iego nam podáie być go przyrodzenia rozgrzewáiącego y wysußáiącego we wtorym stopniu.

Moc y skutki.

To źiołko dla pospolitości swey/ácz od wßytkich niemal iest w pogárdzeniu/ iednák w skutkách swych nie mnieyßey zacności iest nád ine. Albowiem przećiwko

Podág: Podágrze.
Scyátyc: Scyátyce/ y w biodrách łamániu.
Artetyce Artetyce tákże/ boleniu w członkách. y w stáwách iest osobliwym rátunkiē/ wárzac go/ á ná czczo y ná noc po kwáterce ćieplo piiac. Albo miásto trunku pospolitego/ z inym pićiem mießáiac. Też náparzáiac tym źielem álbo plastruiac/ toż czyni. Tab.

Tákże pośić sie w tym/ pierwey wźiawßy go z ćieplym winem z kwinte/ záchowuie od Podágry/ Scyátyki/ y Artetyki/ czyniac to kilkákroć/ á co nadłużey sie pocac. Tab.

Febrom z zágnilych wilgotności/ przez kilká dni porzadnie/ piiac go po kwincie z ćieplym winem/ w ktorymby to źiele było wárzone. Tab. Febrom

Ránom y Sadzelom stárym bárzo użyteczne/ wárzone/ y nim wymywáne. Tákże zwierzchu plastruiac/ álbo do inych másći przynależących przykłádáiac. Tab. Rány y sadzele.

Miarz/ álbo Mistrzownik/ Rozdźiał 32.

MIstrzownik álbo Miarz ma liśćie podobne náßemu/ álbo wodnemu Barsczu/ ieno mnieyßе ná troie rozdźielone/ łábrzyßko

TEn Dyptan omylny y fałszywy / kłącza álbo rozg łokietnych wzwyż / z białá kośmatych / z ktorych po parze liśtkow rowno iedne zá drugiemi áż do wierzchu pochodźi / przyokrągleyszym. Ten z pierwszym ma wielkie podobienstwo / ieno liśćia mnieyszego / przy ktorych kwiećie gromatkámi / iáko w Szancie przez wszytek pret puścza. Z tych potym Nasienie bywa: kwitnie bronatnym kwiátem / smáku Poleiowego / ieno nie ták gorzkiego iáko Poley: w skutkách iest dáleko mdleyszy od Kretenskiego: Abowiem prawdźiwy Dyptan / iáko Plinius w 25. Kśiegách pisze w Rozdźiale 8. y 14. Czásu zbieránia by go namniey trzymał / rozgrzewa człowieká: y przeto gdy bywa zbierány / wiąża go we trzćinę / álbo w co tákowego inego / żeby z pory y z mocy swey nie wywietrzał.

Mieysce.

Rośćie tákże iáko y pierwszy w Krećie po polách / łákách / y po inych rozmáitych mieyscách plonnych / ná źiemiách tálowych: znayduie sie tych czásow w ógrodách Włoskich / w Czeskich / w Niemieckich stronách / gdźie sie w rozlicznych kochaią Cudzoźiemskich źiołách: w nászey Polszcze nigdźieym go nie baczył / áni o nim czuie.

Przyrodzenie / Moc y skutki.

Jest tákże rozgrzewáiącego y wysuszáiącego przyrodzenia / y tychże skutkow iáko pierwszy / ale mdleyszych do wszytkiego. Przeto w niedostátku prawdźiwego Dyptanu / we dwoy nasob może go do potrzeb lekárskich brać.

Rozsądek.

Myla sie / ktorzy ten Dyptan omylny y fałszywy zá náś Dyptan Pobolski / y pospolity być rozumieią / á fałszywym go miánuią: Gdyż iednák iest Dyptan biały / chocia wszystkim kształtem y skutkámi od Kretenskiego rozny / iáko sie wyszey z opisánia iego baczyć może.

Podágrycznik / Rozdźiał 31.

POdágrycznik álbo Kozia stopká / iest korzonkow drobnych / białych / y tám y sám w źiemi rozłożonych y rozpierzchłych: do tego predko y bárzo roskrzewistych / tak że w krotkim czásie po wszytkim sie ogrodźie roskrzewia / á gdźie bedzie raz wsádzony / potym trudno go stámtąd wypłenić y pozbydź: Kłącza iest obłego / we wnątrz czczego / ná łokieć wzwyż: Z tego rozdźki wyrastáią ine / rownie iáko w Dźiegielu / w wierzchu okolki geste / ná ktorych kwiatki białe / kłącze y z liśćiem tego źiela zapáchu mocnego y przykrego / iednák nie ták mocnego / iáko Dźiegiel / smáku ostrego y gorzkiego.

Mieysce.

nie gardźi źiemią/ zwłaszcza czarną / ktorą barzo lubi. W Grudniu bywa śiany w mieyscách cieniśtych / w ktorych śie bárźiey / á niźli słońcu / otworzyśtych kocha. W Máiu weßle sośiki przesadzáią ná dobrą ßtopę ieden od drugiego. Paczki tákże/ gdy ná wiośnę z śiebie puśczą/ álbo korzonki młode porozrywáne/ ále te dáley niźli ná ßtopę od śiebie máią być ßlánkowáne y rozsádzone: bo w krotkim czáśie niemało mieyscá swym rozkrzewieniem okrywa.

Czás do kopánia korzeniá/ y brániá liśćia z klą-

czem / tákże y nasienia iego.

Powiedźiáłá śie w Przemowie ná przodku tych kśiąg przyczyná/ miedzy inymi: dla czego nie záwßze pożądánych y obiecowánych skutkow z źioł dochodźimy/ ktore nam źiołopisowie obiecuią y opisuią. Miedzy ktorymi te iedne/ á práwie przednieyßa/ powiedźieliśmy/że nie według własnego czásu ich/ pod pewnymi niebieśkimi znákámi ktorym podległy/ bywáią brane / kopáne / y zbieráne. Przeto chcemyli dośtąpić/ co nam o nich obiecuią / y vczynić doskonale mogą/to zách owáć pilnie mamy. Tákże w tym Miarzu / ktorego korzeń ma być kopány dwudźieśtego pierwßego dniá / álbo dwudźieśtego wtorego/ dwudźieśtego trzeciego Kśiężyc Lipcá/á nie Sierpniá/iáko drudzy omylnie vczą kiedy słońce z dźieśiątego w iedenaśty śtopień Lwá poczyna wchodźić. A kśiężyc w tymże znáku Lwá niebieśkiego/ w śtopniu ßeśnaśtym/álbo w dwudźieśtym / w dwudźieśtym ßośtym w domu dźieśiątym będźie. Albo w śtopniu niebieśkim w pierwßym/ w trzecim/ w śiodmym / we dwudźieśtym śtopniu/ w domu pierwßym. Albo też w pierwßym domu Ráká niebieśkiego w czwartym/ w ośmym/ w ßesnaśtym śtopniu: a chociaż w śiodmym domu będźie / by tylko te Planety pomienione sobie przećiwnych y zlych Aspektow niemiały. Korzeń też ktory kopáć chcemy/ niema być názbyt młody / ani stary / ale śrzedniego wieku. To iest/ trzyletni/ co nie z wielkośći/ ani z miąßośći bywa poznany/ iáko z sośikow/ ktore śie na wiośnę z źiemie puszczáią z korzenia/ bo tego czáśu śoku obfitßego/ do skutkow potężnieyßych/ ták chorobom/ iáko inym rzeczom/ vżywáią. To iest: póki doßtátecznie w kłączu y w drewniáłość korzeniá nie wyrośćie. Po wykopániu záraz ochędożony ma być ßußony ná tákim mieyscu / gdźieby go promienie słonecznie / áni wiátry y powietrze śurowe y wilgotne nie dochodźiło/ nie w wilgotnym mieyscu / nie w śmrodliwym / áni w zátechłym / ále w ßuchym á cieniśtym.

Toż potrzebá záchować w zbierániu liśćia/ y drzeniá z iego kłącza: co być ma / gdy Rák w dwudźieśty śtopień (ktory ieśt własny dom Mieśiącá) wchodźić będźie. A to bywa ná początku Páźdźierniká. Którego czáśu nasienie iego właśnie doyźrzawßy / poczyna śie wykrußáć y opádáć: Kśiężyc też ná ten czás będźie we dwudźieśtym śtopniu Ráká niebieśkiego / w domu ośmym / gdźie Mars od słonecznych promieni/ dla bliśkośći sąśiedztwá/ nie będźie vpalony: álbo wiec obá będą od zlych y przećiwnych Aspektow wolni.

Nasienie też miarzowe swego czáśu przyśtoynego ma być zbie-

wytrawane/ około zabkowane. Ciemno zielone/ koſmáte y oſtre / á po ziemi ſie roſkládáiące. Klącze według bvinośći ziemie / ná ktorey rośćie / podczás ná wzwyſz człowieká obwyßne / podczás na dwá łokćiá: niekiedy mnieyße/ obłe/kolankowáte/ mocne/ koſmáte/ we wnątrz pełne: Ku wierzchowi w gálaſki wyraſtáiące. Po tych liſteczki tegoż kßtałtu drobne/w wierzchu tych okołki białymi kwiatkámi kwitnące: Z ktorego potym bywa naśienie obßyrne/we śrzodku Mieśiącá Sierpniá/ pachniące/ y ſmaku oſtrego/bárwy ćiemno popielátey / ćienkie / y ná wierzchu konczyſto záoſtrzone: Korzeniá knodowátego/faldźiſtego y pomarſczonego/rownie iáko Wężownikow korzen/ wiele z śiebie odnożek puſczáiąc: Sam mierno miąßy ná wielki pálec/ y tám y ſám w ziemi/ nie w głębią / ále poprzek rozkrzewiony y rozpierzchły: Z wierzchu czarny / álbo ćiemnopopieláty:

Imperatoria. Magiſtrant.

we wnątrz bládo zielonáwy: Soku żołtego iáko żołć: ſmáku oſtro korzennego y gorzkiego/ w vſtá y w iezyk ſczypiący / pachniący. Piſßą niektorzy/ iż w kśiężycu śierpniu / gdy ſłonce w znáku niebieſkim Pánnie pierwßych dźieśieć ſtopni wznidźie. Liśćie/Klącze/ y z ſwymi gálaſkámi / także drzen ktory w klączu ieſt / ma obfitość w ſobie ſoku lipkiego/ y iáko kádźidło kramne pachniącego. Y przeto niektorzy z vczonych (ále omylnie y źle) rozumieli go być Leczywrzodem Herkuleſowym álbo Herkulea. O czym ſie ßerzey przypomni w opiſániu ſoku iego.

Miejſce.

Roſćie poſpolićie ná gorách wyſokich/ y nád potokámi z gor ſpadáiącymi/ iednák w ogrodźiech ſádzony/ álbo naśieniem śiany /

nie gár-

Krecz.

Krecz/to iest ßyi zákreconey z Szálwiowa wodka/ álbo z iáka ina przynależaca/ ták Naśienia/ iáko korzenia vżywáiąc/ iest lekárstwem.

Zawrot głowy.

Zawrot głowy oddala/ z ćieplym winem go piiąc ná czczo.

Strutym.

Smrodliwe cuchnienie z vst zástánawia/ zapách wdzięczny czyni/ korzeń żuchány á podczás połykany.

Gdyby śie kto rozumiał być strutym/ bądź pićiem/ bądź potrawą iáką nie dowárzona/ záczymby mu ohydzenie przyßło oney rzeczy/álbo w żołądku nie strawienie/ tylko mu tego korzeniá drobno potrátánego z czwierć lotá z ćieplym winem raz y dwá pić dáć.

Śláki.

Śláki álbo powietrzem nárußonym.

Kurcz.

Kurcz czesto ćierpiącym.

Moczu.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi/piiąc go po czwierći lotá z tegoż wodką/álbo z ina iáka przynależąca Albo z Szálwiowym winem.

Kámień

Kámień Nyrkowy krzy/ y moczem wywodźi.

Mieśięczna.

Mieśięczna záwśćiągniona pániom wzbudza.

Płodu.

Płod martwy z żywotá wywodźi.

Łożyśka

Łożyśko pozoßtáłe po porodzeniu wypadza.

Zásniát.

Zásniát z żywotá wyćiąga.

Podágr: Chyrág: Scyáty:

Podágrze/ Żirágrze/ Scyátyce/ } z zimnych fluśow iest lekárstwem.

Potom

Poty wzbudza.

Puchli:

Puchliné wodniśta wywodźi.

Do Wenuśá wz.

Nieczyznie potężność do Wenuśá czyni.

Dychá wiczne.

Dycháwicznym iest wielkim ráunkiem/ wárząc to źiele z korzeniem/ z liśćiem/ z kłaczem/ y z naśieniem w białym winie/ á káżdy dzień po trunku ráno y ná noc ćieplo piiąc. Toż przerzeczonym chorobom iest lekárstwem.

Tenże trunek Máćice záźiębłá rozgrzewa/ y do płodu śpośobna czyni.

Rybámi strutym.

Strutym rybámi nie dowárzonymi/ álbo niedopieczonymi/ iest lekárstwem/ czwierć lotá/ álbo tylko dwie cześći od kwinty/z ták wiela Prześtępu białego korzeniem/ á z winem ćieplo pić dáiąc.

Piiawkámi strutym.

Komuby śie z nieobaczenia przytráfiło/żeby piiawkę z wodą wypił/ y tym śie strut/ korzeń tego źiela w winie nápoły z octem warzony ćieplo dáć pić. Albo tylko korzen miálko vtárty/ z winem áz octem pić.

Krwi.

Krew skrzepłą w ćiele z iákiegokolwiek przyczyny. Tákże

Mleku.

Mleko w żołądku zśiádłe/korzen miarzá z winē piiąc/ rozwodnia y wywodźi.

Żołtácce

Żołtá niemoc z źimney przyczyny spadza y leczy/pullotá tego korzeniá/ w pułtory kwarty winá wśypawßy/ y w pánwi vkropu wrzącego/ cáłą godźinę wárzyć/ nákrywßy dobrze/ á połowicę tego ráno ná czczo dáć pić/ drugą/ dwie godźinie przed wieczerzą.

Wątrobie

Wątrobie oźiębłey y nábrzmiáley/ sok z źielonego liśćia káżdego dnia rano y ná noc/ po piáći álbo ßeśći łyżek/ piiąc/iest osobliwym rátunkiem.

Trawieniu wilgotne.

Żołądek źimny rozgrzewa y posila/ á do trawienia śpośobne czyni. Tákże wilgotnośći w nim zdawną zágnile/ trawi z winem/álbo iákim inym śpośobem korzeń vżywány.

Z śoła korzeń trzy godźiny przed obiádem biorąc/ toż czyni.

Z málmazyą go piiąc/boleśći y kłocia z źimnych wietrznośći w nim vśi. da.

Máćicy.

Máćice zádußona oczerśtwia/dawáiąc tego korzeniá z ćieplym winem ćierpkim pić od czwierći lotá/áż do cálego Przeto

Niepłodnym

Niepłodnym białymgłowom / dla záźiębioney máćice/ iest bárzo vżyteczny / z winem álbo z málmázyą go piiąc.

Morowe po wietrzu.

Przećiwko morowemu powietrzu / korzeń gryść álbo z winem go piiąc ná czczo dobrze. W konfekćie vżywány / toż czyni. Albo Dryakwie dobrey wziąć czwierć lotá/á korzeniá tego miálko vtárt tego pułczwierći z piáći álbo ßeśćia łyżek/z tegoż źiela wodka dáć pić / y co nálepiey godźinę álbo trzy potym śie pośić. Ták záraz iad wßytek morowy wypędźi z ćiáłá potem y moczem.

Jeśzcze potężniey to czyni / gdźie łyżkę octu winnego mocnego do tego przyleie. To czynić poki iad morowy do śercá nie doydźie. Sámego też korzeniá Miarzowego/z śoła ná czczo vżywáć dobrze / álbowiem od morowey zarázy záchowywa y strzeże.

Też y to przećiwko morowemu powietrzu doświadczone lekárstwo: Wźiąć z kłacza dźienia białego/ co namieley vtártego/ lotow ßeść/ liśćiay z kłaczem iego cztery loty/ Oleyku vczynionego z tegoż wßytkiego źiela ßeść lotow/ Cukru co naprzednieyßego Kánaru ośmnaśćie lotow/z tego kołaczki poczynić/y ná czczo ich vżywáć/ pierwey niżliby z domu wyßedł.

Może też z tych prochow iábłko/ do woniánia vczynić / przydawßy Styraku y Bálśamu troche. Turn.

Zárázonym.

A gdźieby iuż kto záchwyćił morowe° iádu / záraz wziąć pułćwierći lotá prochu te° korzeniá/Mitrydatu tákże prawo-

dźiwego

rane. To iest: kiedy słońce z Marsem / Trzeciakiem ná sie poglądáią/ álbo słońce bedźie w Szostaku: álbo gdy Mars bedźie w iákim znáku Mezkim bieg swoy kończył / y w piąty stopień Skopu / Strzelcá álbo Lwá/álbo w ßosty stopień Ráká / álbo w Wodnika przyidźie. Co bedźie od ßostego dniá Sierpniá poczawßy/ áż do dźieśiątego: ktorego czásu Krolik gwiazdá/ ktora też sercem Lwim zowią/ poczyna wschodźić/ y vkázowác sie / pierwey niżliby Słońce w znák Niebieski Pánny weßło.

Dobrze też to naśienie zbierać / gdy Kśiężyc w pierwßy stopień Lwá wnidźie/ á w osmym domu stánie: Álbo w dźieśiątym stopniu Ráká/ w południu. Tymi sposobámi ten kórzen kopány / nie tylko do lekarstw/ iákosmy wyßey námienili/ále y do inych rzeczy/ o czym sie niżey powie / bedźie bárzo vżyteczny.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia iest rozgrzewaiącego / w końcu trzećiego stopniá / álbo ná przodku czwartego / á wysußaiącego w trzećim / á zwłaszczá korzen y sok iego. Także naśienie y liście. Rozprawuie / ćienczy/ rozśiekuie/ otwiera/ ciągnie / pobudza.

Moc y skutki.

Do záprawienia ryb.

Korzenie y Naśienie Miarzowe do záprawiánia potraw dáleko lepße y zdrowße iest/niżli korzenie kramne / á ile do Ryb / ktorym wilgotność flágmiśta / y ślámowátość ziebiaca odeymuie.

Jádom y trućiznom.

Jádom y trućiznom wßelákim żimnym/ Korzenie/ Naśienie/ Liście/ y Sok wielkim iest lekárstwem / wywodzac ie potem y moczem / á to vżywány iákimkolwiek sposobem przez vstá: też Sokiē ćiáło/ zwłaszczá żołądek y serce náćierác w tákim przypadku dobrze.

Skutki.

Mistrzownik tych iest skutkow y mocy/ ktorych Cytwar.

Czásu powietrza.

Czásu morowego powietrza/wielkim á doswiadczonym iest lekárstwem / do wwiárowánia zarázy iádowitey O czym niżey ßerzey sie bedźie mowiło.

Wilgotnościom

Wilgotności zbytnie w ćiele/á ile flegmiśte swym vżywániem trawi.

Káßlu. Płucom y Pierśiom.

Káßlom z żimney przyczyny służy.

Płucá / Pierśi/ grubymi/ lipkiemi/ y kliiowátymi wilgotnościámi nápełnione/ y zátkáne rozgrzewáiąc/ y rospráwuiąc/ wychedaża.

Mozgu

Mozg/ y wßystke głowe/z żimnych á flegmiśtych wilgotności / trzymáiąc á żuchaiąc / w vściech korzeń wypraznia. Albowiem ie ściąga y vsty wywodźi.

Párálizem nárußonym/iest doświadczonym rátunkiem/ po czwierći lotu álbo po pułtoru z ßálwiowa wodka/przez kilká czásow ráno y ná noc ćiepło trunkiem vżywáiąc prochu korzeniá tego ziela. Może go też po 2. Skrupułách ná raz / to iest po dwu częściách kwinty z taż wodka vżywáć/ álbo z winē białym ćiepłym/w krotkim czásie do pierwßego zdrowia chory przyidźie.

Wßelákie żimne chorobe wnetrzne leczy proch tegoż korzeniá / pod przyrzeczona waga z winem piiąc.

Żimnym Chorobom.

Trućiznom y iádom nie tylko z wężow/ y z bestiy iádowitych zádánym/ iest wielkim y doswiádczonym lekárstwem/ ále y tym ktore pochodza z kruszcow / Ziol iadowitych / y zbytnie żiebiacych rzeczy/ bądź w pokármie álbo w trunku przyietym / bądź námázániem / álbo powietrze puszczonym / czwierć lotá z winē piiąc.

Trućiznom.

Vszknionym y vkąßonym od psá wßćieklego. Także od páiaká / żáby żiemney y párchowátey / Nietoperzá / od pszczoł/ Syrßeni/ od Os/ mrowek/ Gaśienic/ y od inych bestiy iádowitych/ iest rátunkiem pewnym y doswiadczonym wárzac liście y z kłaczem w winie / álbo w wodźie/ y piiąc. Albo korzen miałko vtárßy / czwierć lotá z winem pic dáiąc. Też oleyku z całego y ze wßystkiego ziela tego/ to iest z korzeniá / z liścia/z kłacza/ z naśienia wyćiągnionego/każdego dniá po dźiewiáći kropek piiąc tożmoże. Albowiem iad moczem wywodźi.

Vkąßonym od bestiy.

Chorobe pádáiąca / zdawná záwźieta/ leczy. Pokurczonym y pokrzywionym także iest wielkim ratunkiem.

Ráduku Pokurczonym.

Kreczu

Chęć do Venusá. Chęć do Wenusáw Otrokách potężnie wzbudza.

Głowie Głowe od wilgotnośći zbytnich czyni wolna wysußáiąc ią.

Płucom Płucō iákokolwiek obrázonym / bądź z potłuczenia / z zbićia / y pogniećienia / bądź z ránienia / te polewkę piiąc / y pierśi nia zágrzewáiąc / dobrze czyni.

Sercu. Serce swym zapáchem pośila / y wesela.

Żywotowi. Żywot odmiękcza / z pitym miodem korzeń uwárzony.

Flágmie Flágme ze wnętrznośći wywodźi.

Zębom. Zębom boleiącym iest lekárstwem / w ćierpkim winie wárzony / á te iuche ćiepka co nadłużey w uściech trzymaiąc.

Zębom wypro. Sok tákże z tego korzeniá w zęby wyprochniáłe kłáść dobrze. Abowiem ból w nich uśmierza.

Rymie. Sápke y Ryme / z wielkich á z zbytnich wilgotnośći / w Mozgu bedących / swym rozgrzewánim y wysußániem odpądza / korzeń drobno pokráiawßy / ná węgliśty ogień kłáść / á dym z niego w nos puśczáć.

Subetu y śpiku. Od ſubetu / to iest / z śpánia nád przyrodzenie głębokiego / wzbudza / plástr korzeniá świeżego ná czoło przykłádaiąc á prochem tegoż korzeniá ſuchego nozdrzá zádmuchuiąc / záraz ocknie / y choremu spáć nie dopuśći / swym ſczmieniem gorącym.

Czerwiu w głowách Chorobáctwo w głu záległe / ſok świeżego korzeniá w nie puśczány / morzy y wypędza.

Vpławō Vpławy zbytnie / po porodzeniu Pániom gdyby przyßły / tylko korzeń Miárzowy dáć w garść / żeby go dobra chwile trzymálá / záraz zástánawia.

Gruczołom. Żołzy y Gruczoły twárde / z zimnych á Flegmiśtich wilgotnośći zebráne / tłukąc ziele y z korzeniem świeżo / á plástruiąc rozpądza.

Chirágr: Podágr: Ściáty: Artetice Tegoż plástrowánie Chyrágrze / Pedágrze / Sciátyce / Arteryce / z Fluxów flágmiśtich iest osobliwym lekárstwem.

Moßnō konśtym Koniom gdyby korzeń álbo moßná opuchły / ſuchym ie korzeniem Miárzowym podkurzáć / guniámi naprzod okrywßy / żeby Moßná dym co nalepiey obchodźił. To przynamniey káżdego dniá trzy kroć / przez cáły tydźień czyniąc.

Ránom. Rány od beśtiy iádowitich goi / Korzeń wárząc / áná nie plástruiąc. Toż wodká z niego dyśtylowána czyni / wymywáiąc ie nią.

Páwłocey zaśłonie oczu Z oczu Páwłoki / y Zaśłony ściera.

Wrzedźienicz kom. Wrzedźienice y krośty / ktore názrzenicy / álbo ná bielinie bywáią / ściera y spądza Collyrium / álbo wpuśczánie ná nie czyniąc.

Rozgrzewa. Rozgrzewa wßyśtki cześći ciáłá ozięble / iákimkolwiek sposobem vżywány.

Soku ſuchego wyciągnienie.

Tym sposobem Sok ſuchy z ziela y z korzeniá Miárzowe° bywa wyciągnieny / iáko z Piołynu / z Dźiegielu / y z innych ziół: ktory do tych wßytkich chorob może być vżywány / do ktorych sam korzeń y z ziełem.

Strutym. Ten iest wielkim lekárśtwem strutym / vżywány trunkiem.

Przećiwko śmrodliwe° powietrzu. Przećiwko śmrodliwym wiátrom / y powietrzu. Tákże przećiwko powietrzu Morowemu / iest lekárśtwem osobliwym piiąc go.

Szlákū. Szlákiem álbo párálizem náruśoną.

Chorobom. Chorobom wßelákim / z zimnych flusow / bárzo vżyteczny.

Kámien. Kámień w Nerkách y w pechyrzu krzy / á z moczem pędzi. (trawi.

Spadkō Moczu wywo. Spádki flágmiśte / lipkie y kłutowáte

Żywotu. Mocz z ćieżkośćia odchodzący pędzi

Poty wzbudza. Żywot ſtolcem chędoży.

Moczem wilgotnośći złe z ciáłá wywodźi. Przeto

Puchlinie. Puchlinie iest lekárśtwem.

Żołtacce Zimnicō Żołtą chorobę z przeziębienia leczy.

Zimnicom wßelákim iest osobliwē rą̄tunkiem / wárząc a piiąc.

Sok álbo wodniśtość wyżęta / z ſurowego korzeniá.

Dźiwe° mieśu. Sok álbo wodniśtość ze świeżego miarzowego korzeniá wyżęta / trawi dźiwe mieśo w ránách y w sádzelách / zákrapiáiąc ie nim / álbo płáśtuch w nim mączáiąc / á przykłádáiąc.

Wodká z korzeniá Miarzowe°.

Tá bywa w Lipcu z korzeniá dyśtylowána z Bálneum maris / kiedy ſie nalepiey kwiát rozwija / bierąc go z liśći / z kłączem / z kwiatem świeżo. Potym do tey pierwßey wodki znowu náłáść tegoż ziela / y przelutrowáć / á co dla tey więtßey potężnośći w ſtutkách / do lekárśtw niżey opiśánych.

Żołądek Zimny rozgrzewa. Oſtábiały pośila / y do trawienia sposobny czyni / flágmiśte wilgotnośći w nim trawiąc.

Żołądku.

Piersiō. Piersiom.

Płucom. Płucom.

Nyrkō. Nyrkom.

Máćicy. Máćicy.

Ledźwiom. Ledźwiom y Biodrom oźiębłym / á wilgotnośćiami flágmiśtymi zamulonym / osobliwie służу.

Niepło-

dźiwego pułtorá/álbo ćwierć lotá/ octu winnego dobrego z pięć łyżek/y ćieplo to wypiwßy/ przez trzy godźiny ſie pośić.

Do vſtrzeżenia morowego powietrza.

Doświadczone lekárſtwo zá Bożą pomocą do vſtrzeżenia morowego powietrza: Wźiąć korzeniá Miarzowego pułtorá lotá/ Kurzego źiela korzeniá lot/ Korzeniá Wężownikowego/ Biedrzeńcu po pułtorá. To wßytko miáłko vtárßy/po czwierći lotá ná czczo z wodką tegoż źiela/ álbo z iáką ina przynależącą/ á z łyßká winnego octu dáwáć ćieplo pić.

Proch do roku chowáć.

Przerzeczony proch może w ſkorzánych woreczkách być do roku chowány.

Jny proch nie poślednieyßy od pierwßego: Wźiąć Miarzowego korzeniá z pułtrzećiá lotá/ Dyptanu białego korzeniá/ Kurzego źiela po pułtorá lotá/ kwiećia Centurzyey máley/ Korzeniá białey Fiołki/ Goryczki po łoćie/ Korzeniá dobrego Mniſzká/ Antorám Łácinnicy zowią/ Jednorożcu prawdźiwego/ Jácynktu kámieniá co naſubtelniey vtárteg o/ Glinki pieczętowáney/ Glinki Ormieńſkiey po pułtorá. To wßytko co námieley vtrzeć/ y tym ſpoſobem iáko pierwßego vżywáć.

Bydło od zarázy zachowuie.

Jny proch koßtu mnieyßego: Wźiąć korzeniá Miarzowego cztery loty/ Kurzey nery pułtorá/ naśienia Szczawikowego trzy czwierći lotá. To miáłko vtárßy/ vżywáć przerzeczonym ſpoſobem.

Bydło wßelákie od zarázy morowey záchowywa: Korzeniá Miarzowego wźiąć z lot álbo z pułtorá/ według bydleciá/ y tyle czworo ſoli do tego przydawßy/ káżdego dniá dáwáć im tego lizáć.

Bydłu.

Dychawicznemu bydłu toż czynić dobrze.

Koniom

Koń ktoryby był dychawiczny/ dla ćiáſnych pierśi/ może wielkie mieć porátowánie tym ſpoſobem Wźiąć korzeniá Miarzowego Imbieru białego/ Cytwaru/ Piołynu/ Gáłganu/ Lebiodki/ Fengrekowego naśienia/ Konopnego naśienia/ Bobku po dwá loty. To wßyſtko vtłukßy/dáwáć mu z obrokiem przed wodą ráno/ á ná wieczor po nápoieniu.

Postrzały wyćiąga.

Postrzały z Rußnic/ z Łukow/ tákże ine rzeczy w ćiele tkwiące wyćiąga/ y rány goi/ trunek tym ſpoſobem przyprawiany: Wźiąć Miarzu korzenia lotow cztery/ liśćia/ álbo ze wßyſtkiem tego źiela/ Bylice po dwu garśći. To wßytko drobno pokráiawßy/ ná to pul gárncá winá białego nálać/y w konwi Cynowey ábo w flßy/ w kotle vkropu wrzącego/ przez cztery godźiny vſtáwicznie wárzyć/ á po piáći álbo po ßeśći łyżek poſtrzelonemu ná czczo ćieplo pić dáwáć. Tegoż dniá drugim rázem we dwie godźinie po południu: Po trzećie kłádąc ſie ſpáć. A ná rány Szczychflaſter przykłádáć. Tak y rzeczy tkwiące w ćiele wyćiąga/ y rány doſkonále goi. A przytym ich broni y záchowywa od przymiotu ogniſtego. Gdźieby ſie też gorączká do tego przymießáłá/ iáko ſie to częſtokroć przytrafia/tedy nie w winie/ále w ſámey wodźie ma być ten trunek wárzony.

Może też liśćia tylko Miarzowego garść wźiąć/ pułgárśći bylice/ á dwie kwarće winá ná to nálać/ á w gárncu wárzyć/ á tego záwßze ránnym/ miáſto powßechnego trunku dawáć. A gdźieby to pićie náwietrzáło/znowu świeżo vczynić. Jeśliby też gorączká przyſtąpiła/ tedy miáſto winá w Jęczmienney wodźie to wárzyć/ pułtorá korzeniá Miarzowego/á ßeść liſtkow Bylice przydawßy.

Czwártacce.

Czwártacce ieſt lekárſtwem: Wźiawßy korzeniá tego miáłko vtártego dwá ſkrupuły. To ieſt: dwie części od kwinty może y cáła kwinte z trunkiem winá białego/ przez kilká dni porzadnie dáwáć/ godźine przed przyśćiem zimnice.

Opußenia.

Opußenia z wietrzności roſpadza.

Kolice.

Kolice álbo dárćiu w kißkách ieſt lekárſtwem/ Korzeń tego źiela z málmázyą piiąc.

Smyſłom zámuleniu.

Smyſły wßytkie oczerſtwia y poſila.

Zátkánie y zámulenie żył otwiera y wychedaża.

Slezione.

Slezione boleiąca z zámulenia wielkiego leczy.

Żyłom.

Suchym żyłom. N

Członkom.

Członkom z zbytniego źimná obmartwiáłym/y władze niemáiącym/rátunek dáie/ z liśćia y z kłącza iego kapánie y náparzánie im czyniąc/ á to po náſtániu nowego księżyca/ przed Pełnią/ trzy kroć káżdego dniá to czyniąc. Tabe.

Scyatyce.

Scyatyce. y

Podágrze.

Podágrze wodą/ korzeniá tego wárzonego/ ieſt niemáłym poſłogowániem y vlżeniem/piiąc/ y nią náparzáiąc/zwłaſzá z źimnych fluſow. Turn.

Żołądkowi.

Taż woda żołądek mdły nágrzewáiąc/ chęć w nim do iedzenia wzbudza/ y trawienie czyni.

Vkąſzeniu.

Vkąſzeniu iádowitemu/ od ktorychkolwiek beſtiy/ieſt lekárſtwem/ też iuche piiąc/ y ráne nią wymywáiąc.

Wrzody.

Wrzody y ſadzele zágnile á plugáwe wyćiera y goi.

Płodu.

Ten dekokt/ álbo wodá/ ze wßytkich częśći tego źiela/z korzeniá/z náći/z kwiećia y z naśienia/ płod martwy z żywotá wywodźi/ ćieplo piiąc.

Łożyſku.

Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe wypadza/ Trunkiem tákże iey vżywáiąc.

Máćice záplugáwiona wychedaża.

Chęć

Konfekt Miarzowy.

Może być Konfekt z korzeniá w Cukrze przyprawiony/ iáko Jmbier/ Dziegiel/ Oman/ do vżywánia bárzo przyiemny/ á dolegliwościom w ćiele vżyteczny. Ale obyczáynie trzebá go vżywáć/ dla zbyteniego iego rozgrzewánia. Dosyć go náraz pułłotá brác ná czczo.

Powietrzu morowemu. Przećiwko Powietrzu Morowemu/ pod pomieniona waga/ tákże go ná czczo vżywáć/ niżliby z domu wyszedł.

Też wszytkim chorobom/ ktorym sam korzeń/ służy. A nie tylko sam przez sie Konfekt/ ále y z inymi Lekarzámi może być mieszány do vżywánia.

Jstność z Miarzu wyćiągniona.

Ták z ziela sámego/ iáko z korzeniá Miarzowego/ Jstność bywa wyćiągniona/ do wielu y rozmáitych lekárskich potrzeb/ tym sposobem/ iáko z Piołynu. To iest: Wziąc ziela pod czásem przystoynym zbieránego/ ile sie komu podoba/ vsiekáć/ y w polewány gárniec wssypáć/ á wodki z tegoż ziela/ trzy kroć przez Balneum maris lutrowáney/ nálać ták/ żeby ná trzy pálce nád zielem byłá/ y nákrywszy dobrze/ przez cztery dwádzieśćiá godzin moczyć. Potym do piątego weszwrzenia wárzyć. A gdy powoli przechłodnie wyiąć/ y w prásie co namocniey wypráśowáć/ żeby w korzeniu namniey wilgotności nie zostáło. To przez płát suknienny przecedźić/ żeby fus precz odszedł. Dopieroż przez Alembik w Balneum maris przećiągnąć: czyniąc to do trzećiego rázu/ zewszad dobrze obwárowawszy/ żeby moc iego precz nie vchodziłá. Tym sposobem będzie Extrákt bárzo kosztowny/ ktory do tego wszytkiego służy/ do czego korzeń y z liśćiem. Tego nie godźi sie ná raz wiecey brác/ tylko ieden skrupuł/ to iest: trzećia czesć od czwierći lotá/ z wodką tegoż ziela/ álbo z iáką ina przynależącą: álbo z sokiem tegoż Miarzu wyszłey opisánym. Tákże z inymi przynależącymi lekárstwy/ podług potrzeby chorob.

Zawrotu głowie.
Szláku/ álbo párálizem náruszeniu.
Subetu y Spiku/ z zbytniego oźiębienia Mozgu.

Zawrotu głowy. Subetu. Zápomináiącemsie.

Zápámietáiącym sie nád przyrodzeniem/ y inym z podobney máteryey chorobom bárzo iest vżyteczny/ dáiąc go po sześćiu kropek/ z Miarzowa wodką/ ná zchodzie Mieśiącá/ ná switániu/ zwłaszcza gdyby Słońce w Skopie znáku niebieskim było. Co bywa od dniá dziesiątego Márcá/ áż do dwudziestego wtorego Kwietniá.

Pámięć nástábiáłą dziwnie posiłá y ostrzy/ każdego dniá/ kłádąc sie do łożá/ po dwánaśćie kropek go biorąc. Pámięći

Członkom Párálizem náruszonym/ z wielkiego oźiębienia y wilgotności flágmistych/ w suche żyły pochodzące/ w ktorych sie czuyność y włádza zámyká/ z Cynámonowa wodką tákże po dwánaśćie kropek każdego dniá pić dáiąc/ iest wielkim á známienitym lekárstwem. Párálíż.

Chorobom wszelákim flágmistym iest vżyteczny/ pomienionym sposobem vżywány. Chorobom.

Sol z Miarzu.

Z Popiołu korzeniá tego ziela suchego/ bywa Sol czyniona/ tym sposobem/ iáko z Dziegielu. Álbo ták: Wziąc korzeniá Miarzowego/ czásu przystoynego kopánego/ suchego/ y w gárńcu gliniány nie wypalony/ włożywszy záluterowáć glinā/ á w piecu gárncárskim/ álbo w Cegielnym przez trzy dni/ y trzy nocy palić/ áż sie w popioł biały obroći. Potym wodki z tegoż korzeniá wyćiągnioney/ nápoły z winem białym ná to włáć/ y z Alembiku prostego iáko gorzałkę wyćiągnąć. Potym te wodkę raz kilká z glanu zlać y odlaczyć. A w glinianym Kurbásie z wierzchu go záluterowawszy wárzyć/ áż sie biało zpieni/ y sie wárdnieie. To potym białkiem od iáią klárysikować/ y znowu wárzyć/ áż sie prawie sol biała ostánie y źárnista. Tá

Dychá: Powie: Vká łonym od bestiy. Dechawiczną iest wielkim lekárstwē. Morowemu Powietrzu.

Vkąszonym od bestyy iadowitych po trzećiey części od czwierći lotá ná raz iey biorąc/ z wodką z tegoż ziela korzenia álbo z ina przynależącą/ álbo z winem y z Sokiem Miarzowym. Też ná grzańce z białego chlebá/ w winie álbo w Málmázyey obmaczáney może iey vżywáć. Tákże z pigulámi/ z konfektem/ z iáiem miękkim.

Odźiębieniu. Odmárzłe członki rozgrzewa y odżywia przerzeczonym sposobem vżywána.

Flágmie. Flágme gestá/ lipká/ kliiowáta/ w żołądku rospráwuie/ ćienczy/ rozwodnia. Tákie

Szlámowátości. W tisskách ślámowátości rozgrzewáiąc/ rozćiencza y rozrzedza.

Pechyrzu zámulone. Pechyrz kałem y piaskiem mulistym zárkany wychedaża. Dla czego stárodawni Lekárze miedzy lámikámi nie poczytáli go.

Nasieniu. Do Wenusá. Nasienie męzkie mnoży.
Do Wenusá pobudza.

Nieplodnē Pánio. Nieplodnym pániom / dla záźiebienia Máćice / iest bárzo vżytecznym trunkiem.

Mocz pedźi. Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi / piiac ná czczo y ná noc.

Piasek y mul wy. Mul y piasek z Pechyrzá y z Nyrek moczem wywodźi.

Kámieniu. W Nyrkách kámień krzy.

Mieśieczney. Mieśieczna chorobe pániom wzbudza.

Łożyśku. Łożysko pozostále po porodzeniu wywodźi.

Zásniátu. Zásniat álbo zaporzysko z máćice wymiáta.

Gryzienie w Máćicy vkłada / ktore podczás niektorym rádo záraz po porodzeniu bywa / ćieplo piiac / álbo z Zufka iey vżywáia: miárá ná raz pieć łyżek

Pleurze. Pleurze / y kłoćiu w bokách.

Scyáty: Scyátyce / y lupániu w biodrách.

Mleku. Mleku z siádlemu w Zołądku.

Krwi Krwi we wnetrznośćiách skrzepley.

Potom Poty obfićie wzbudza.

Puchli: Puchlinę z ćiáłá wywodźi.

Nerkom Nyrki. Tákże

Nasieniu. Jadrá Męskie oźieble rozgrzewa.

Do Venusá pobudza Nasienie Męskie sprawuie y mnoży Męczyzne do Wenusá y skutku małżeńskiego pobudza / y potężnym czyni / rozgrzewáiąc w nim oźiebłość / zwłaszcza Wino z nia piiąc.

Stárce / y osłábiałe do młodych żon / potężne czyni / oźiebłość w nich rozgrzewáiąc. Doświádczone lekárstwo.

od psá wśćieklego vkąszonym Od psá wśćieklego obrázonym wźiąć tey wodki Miarzowey / wodki Dźiegielowey / Dyptanowey / po cztery łyżki / á choćia więcey / Dryákwie stárey prawdźiwey pułtorá łotá / Oleyku z Dźiegielu / Oleyku z Miarzowego korzenia po cztery kropie: To wszystko wespoł pomieszáć pilnie / á od psá obrázonym po dwu łyżek náczczo pić dawáć / Ráne káżdego dniá wodka ta / álbo woda wárzonego korzenia wymywáiąc / á potym záraz prochem tegoż korzenia zásypuiąc leczy.

Párchō Párszywość głowy / często ia ta wodka przemywáiąc ćieplo / goi y wychedaża: álbo ługiem / w ktoreyby to ziele z korzeniem swym dźień y trzy moknęło / á potym wárzone było.

Podág: Podágre.

Chirág: Chyrágre.

Arteryce Arteryke z źimnych flusow vkłáda / płát / álbo gębki w niey maczáiąc / á ná bolące mieyscá co náćiepley przykłádáiąc. Wiele inych skutkow dobrych tá wodká ma w sobie / z własczá chorobom z wilgotnośći źimnych pochodzącym.

Wino z Miárzowym korzeniem.

W Jesieni pospolićie kiedy nowe mosty nástáią / to wino bywa czynione / ták z surowym / iáko z przewárzonym / rownie iako wino Dźiegielowe. drudzy suche Miárzowe ziele y z korzeniem / drobno posiekawszy y przetłukszy / z heblowánymi trzaseczkámi / z Leszczyny álbo z Jeśionu / do báryły Mosztu dobrego / sypia / y w pul roká gdy sie dobrze wytrybuie wonoż naczynie wypiokáne leia / przysády przecz odrzućiwszy. Służy

Piersiom
Płucom
Zołądkowi
Máćicy
Biedrám
} oźieblym / piiąc Abowiem wilgotności w nich zágnite trawi / rozgrzewa y wysusza.

Piersiō Płucom Zołądku Máćicy. Biedrā

Członkom wstydliwym z osobliwości swey bárzo służy / z własczá oźieblym y nie potężnym. Tákże Białymgłowom nieplodnym / dla zbytnie wilgotności źimnych w máćicy.

Członkō wstydliwem.

Czásu powietrza morowego dobrze go vżywáć ile czásow chłodnych. Leći nie ták dla tego rozgrzewánia.

Czásu morowego powietrza.

W żołądku wilgotności zágnite y wodniste trawi. Tákże w kiszkách / y winnych częśći ćiáłá.

Żołądku

Cere wszystkiemu ćiáłu dáie.

Cerze

Do iedzenia chęć vtrácona przywraca.

Chęćzyni.

Krew we wnetrznosciách skrzepłą rosprawia y rzedźi.

Mocz zátrzymány wywodźi

Moczu

Przechody vryny záśkáne wyćiera.

Przecho.

Żywotá zatwárdziałości z przeźiębienia zbytniego odmiękcza / rozgrzewa / y wychedaża.

Żywot odwilża.

Nyrki. Tákże

Nerkom

Pecherz ślámowátościámi zámulone / zzakału / z mulu / y z piasku z moczem wywodźi y wychedaża.

Pechyrz

Kámieniu w pechyrzu y w nyrkách broni sie zámnażáć. A iuż bedący krzy y pedźi.

Kámieniu

Opuchłym iest wielkiem lekárstwem

Puchli:

Mieśieczna chorobe pániom / nád przyrodzenie zástánowiona / wzbudza.

Mieśieczney

Tymże Pániom gryzawki y Morzyśka w żywocie vkłada.

W Krzyżách.

Krzyżō

W biodrach bole vśmierza / piiąc.

Biodrō.

Ciáło oźieble rozgrzewa.

Ciáłu oźieble:

Ciepło przyrodzone w ćiele záchowywa / pomnaża / vżywáiąc go trunkiem.

Moczem nie potrzebne wilgotności z ćiáłá wywodźi.

Wilgoć moczem wywodźi

Żołtey chorobie / z zbytniego źimná / iest lekárstwem.

Żołtacce

Poty wzbudza / piiąc go.

Poty wzbudza.

mniey przystoynych ludźiom rzeczy vżywány bywał/ á zwlaszá od Káldeyczyków/ Arábow/ Medcow/ Zydow/ y od Lekárzow pogáńskich/ á Mistrzow wßelákich Gust/ Czárow/ y Zabobonow/ Y terázniesßych czásow od złych/ á Páná Bogá sie nie boiacych Chrześćian: iáko wiele inych ziol/ od złego y ßkodzenia inym/ á sobie do zátrácenia y potępienia wiecznego: Y powiádáia/ że korzeń Miarzow/ wedlug pierwßego sposobu kopánia ná ßyi záwießony/ żeby sie gołego ćiálá dotykał/ nieprzyiázni y gniew miedzy dwiemá otrokámi blaga/ á do zgody y przyiázni przywodzi: iednák tá przyiazń/ niezgoda y nienawiśćia sie kończy/ á ſtußnie/ bo nie z Bogá/ áni z błogosłáwienſtwá iego świętego pochodźi/ále z guſt od ßátáná bezecnego/ przeto sie też ták kończy/ iáko sie wszelá.

Drugi.

Tegoż źiela korzeń/ wedlug sposobu pierwßego kopánia/ od wierzchu/ w ćienkie Tálarki pokrátány. Czerwábo y wßy zaſkorne/ z ktoreykolwiek cześći ćiálá/ náwet ze wßytkiego wypadza y trácí/ gdźieby ieno z tych tálarkow nád sámym czołem skore przerznawßy był włożony y przywiazány/ á to/ gdyby księżyc był we dwudźiestym ßoſtym stopniu Niedźwiadká/ w domu dwudźiestym trzećim. To wtory zabobon.

Trzeci.

Ci Zabobonnicy twierdzą/ że tenże korzeń podług trzećiego sposobu kopánia bez náći w wiazánki powiazány/ á nád stołem/ ná ktorymby iadano/ powießony/ ma potężność y moc wyćiągánia iádu y trućizny potrawámi pokryte. Y ták/ że one potrawy ziádowiczone/ pozbywßy z śiebie przez to trućizny/ mogą być bespiecznie bez wßeláktey ßkody pożywáne. Tum.

Rozsądek.

Są ktorzy Miarz własnym Dźiegielem mieć chcą/ áleśie mylą/ bo y rożna postáć liśćia y korzenia iednego od drugiego to pokázuie. Ale ieszcze to znośnieyßa. Sprośnieyßa to/ y niewyczoſanego rozumu/ co twierdzą/ y pismem podáią Miarz być to źiele/ ktore Mydelnica/ Łácinnicy Lanariam/ Saponariam/ ábo Struthium zowią. Slepi/ ſamym domácániem/ lepßyby rozsądek vczynili/ niźli ći oczymá swymi tych źiol rozność moga rozeznáć. Tákowa álbowiem społeczność y podobieństwo miedzy Miarzem á Mydelnicą ieſt/ iáko miedzy Wierzbą á Debem/ álbo Brzoskwinią á Topolą biała. Drudzy rozumieią go być Arábskim Dźiegielem: ále y ći brodu własnego chybili. Jednák ijey dla podobieństwá/ ktore z ſoba máią/ liśćiem y korzeniem.

Káni álbo Kotczy Pázur/ Miłosna.

Rozdźiał/ 33.

Cathanance, Damnamene. Damnamete.
Filicula herba.

Streichkraut. Sterckraut.

Item Cathanance II.

KAni álbo Kotczy Pázur/ Miłosna rzeczona z swych skutków: ma korzeń długi/ prosty/ biały/ smágły/ á niezbytnie miażßy/ iáko v Situ. Listu długiego/ wąskiego/ iáko v Wroniey nogi/ ćiemnozielonego. To/ pierwßego roku w kłącze nie wyrasta/ áż dopiero wtorego. Pięć álbo ßeść rozg z korzeniá wypuszcza z wiela gáłązek od nich pochodzących. Wzwyrß ná dwá łokćiá/ Obłe/ we wnątrz czcze. V dołu drobnymi listkámi okryte/ ku wierzchu wietßymi odźiane/ máiącym kßtałt Firletki álbo Fiołkow białych/

Plucom zránionẽ

Plucá zámulone y zránione leczy wyćieráiac / tym ſpoſobem: Wźiać tych trzech rzeczy / Extráktu / Soli / y oleyku po pultrzeciá lotá / y rozdzielić ná rowne cześći / á przez dwá miesiacá káżdego dniá porzadnie ná lyßce z polewka iaka / álbo z wodka Káplonia / álbo z polewka Kukolki wárzoney / álbo dyſtyllowáney. Tákże z Dźieciołá / álbo z Sroczey / po wieczerzy ná káżda noc pić.

Suchotom. Watrobie.

Toż też własnie

Suchoty leczy / tego vżywáiac.

Teyże mixtury / z tych rzeczy pomienionych / po dwánaśćie kropli przez dni dziewięć porzadnie biorac / z wodka tegoż korzeniá Miarzowego / z Omanowego / álbo Támáryßkowego / álbo zßáłwiowa / watroby zátwárdzenie leczy / y zámulenie iey otwiera.

Slezienie.

Slezienie nábrzmiáley y twárdey / ieſt rátunkiem / bo ią zćiencza y odmiekcza / á z zbytnich wilgotnośći ią wychedaża.

Krew po leruie.

Krew záplugáwiona w ćiele poleruie / y ſubtelna czyni.

Wzroku.

Wzrok ſłáby posila / y byſtry czyni.

Trawieniu.

Trawienie w żoładku nie ſpoſobnym dla zbytnich wilgotnośći flágmiſtych czyni.

Ciáłu.

Ciáło wßytko od zámulenia y zátkánia wolne czyni / y záchowuie.

Duchom Smyſłom

Duchy ćiáło ożywiaiace oczerſtwia.

Tákże zmyſły y śiły w ćiele posila.

Oleiek Miarzowy.

Oleiek bywa táż z źiela / iáko z korzeniá z Miarzowego czyniony / y ze wßytkich iego cześći ſpoſobem Alchimiſkim / właśnie iáko z Piołynu / do wßelákich chorob wnetrznych bárzo potrzebny / á zwłaſzá ktorez flágmiſtych wilgotnośći przypadáia / ktorym ſam korzeń miarzowy ſłuży / dáiac go ná raz po trzy krople nawiecey / z winem / álbo z táka inna wodka przynależaca / z ſokiem / z pigulámi / z konfektem / y z inymi lekárſtwy podtaż miárą.

Chorobom.

Zwierzchnim vkomnośćiom.

Też do zwierzchnich vlomnośći z inymi oleykámi / Máśćiámi / plaſtry / iáko do ran / wrzodow / ſadzeli / do rázow tłuczonych / zbitych / może go vżywáć beſpiecznie.

Jeſt drugi ſpoſob Oleyku z korzeniá Miarzowego wyćiągánia / biora tegoż korzeniá czáſu przynależacego kopánego y vſußonego / według vpodobania. A pokráiawßy go drobno / co namocnieyßa Aquáwita trzykroć lutrowáno dobrze ſkropiáią / álbo polewáią / y przez cáły Miesiac ná tákim mieyſcu ſtawiáią / gdźieby ſłońce nie dochodźiło. Potym miedzy dwie bláße żelázne / á ná pálec wzmiaß / rowne / gładkie / y bárzo rozgrzane kłáda / á co namocniey w práſách práſuią / ktorego oleiu niewiele bedzie.

Bywa też z kwiátu y z naśienia tego źiela kunßtownie wyćiągány / ktory tychże ſkutkow ieſt co y pierwßy. Jednák ma te oſobliwa własność / Że

Wrzody y ſadzele złe / plugáwe y ſmrodliwe. Tákże mieſo w nich dźiwe / trawi / wychedaża y goi / flaytuchy w nim maczáiac / á w nie kłádac. Do inych też máści / Oleykow y plaſtrow przymießány toż czyni. Turn.

Ból w głowie ſrogi y záſtárzały vſtrámia / ſtronie nim námázuiac.

Głowy holu.

Serce mdłe posila.

Sercu.

Arteryce / to ieſt żyły od ſereá pochodzace / ktore pulſowymi zowią / v pieści nim námázuiac / oczerſtwia

Arteryce

Pámięć wielka młodym ludźiom czyni / tył głowy nim náćieráiac.

Pámięći

Snu głębokiemu y cießkiemu. Tákże

Snu.

Dußeniu w nim / co drudzy mora zowią / ieſt rátunkiem / ſtronie nim náćieráiac.

dußeniu nocne.

Żołądku mdły posila / w dołku nim maiac. Turn.

Żołądku

Lißáie po ćiele ſie pomykáiące.

Lißáiõ.

Wrzody złe / ćiáło pſuiące / leczy.

Wrzodõ

Suchych żył pokurczeniu.

Krecz.

Krecz / to ieſt żył zákreconey / álbo ná ſtronę nákrzywioney / wielkim rátunkiem máiac.

Páráliżem nárußonym / dźiewięć kropli go wźiawßy / á z tym extráktem iego / pułkwinty ná czcze o weſoła / nie z fraſowliwa myśla / pić dáwáć dobrze.

Páráliżu

Suchych żył zátwárdzenie odmiekcza

Nerwõ.

Muſkuły tákże od wilżą / dobrzey mocno ie náćieráiąc.

Muſkułom.

Vſtom zákrzywionym.

Vſtom.

Nerwom zbytnie wilgotnym z żimnych fluſow / ieſt rátunkiẽ oſobliwym / po dwudźieſtu kropl ná raz go biorąc / poránu y ná noc przez kilkánaśćie dni porzadnie z wodką / álbo z ſucha tegoż źiela.

Nerwõ.

Wyrośliny y guzy ná ſtawiech y członkách roſpadza.

Wyroſlinom.

Chyrágrze álbo łamániu w Rękách.

Chirágrze.

Podágrze.

Podág:

Scyatyce / ieſt znácznym y doświadczonym lekárſtwem / z oliwą zmießány / tym náćieráiąc.

Sciáty:

Wybitym członkom z ſtáwu dobry / bo ie ná ſwe mieyſce wprawianim máiąc

Wybićie członkow.

Guſłá y Zabobony Pogáńſkie.

Przypomniáło ſie wyżßey ná końcu o czáśie kopánia korzenia Miárzowego / że nie tylko do lekárſtw / ále do innych

mniey

wić mogą. A te rzeczy potężnieysze są nad wszystkie ziołá/ nad wszytkie czáry y gustá. Czego przykładow wiele mamy/ z ktorych tu ieden tylko álbo dwá przypomnie. Olimpia Mácedonskiego Krolá Philippázoná/ á wielkiego Alexándrá mátká/ bacząc Małżonka swego zbytnią miłośćią zietego/ iedney Pánny z Pospolstwá barzo cudney/ á w obyczáiách ieszcze cudnieyszey/ boleśćią wielką zięta (bo małżenstwo obcego towárzystwá bárzo niena widźi) kazała ią przed sie porwáć/ żeby ią álbo strácić/ álbo w dalekie strony zasłáć: dalá/ rozumieiąc/ żeby go czárámi vśidlić miálá: Ktorą gdy przywiedźiono/ zdumiálá sie wielkiey y niewymownej iey cudności/ gładkośći/ vrodźie/ rostropnośći/ obyczáiom osobliwym/ mądrośći y rzekła: Wielkie tá dźiewká ma czáry/ ále ani z ziol/ áni z gust/ ale z przyrodzenia dobrego y szlachetnego. A przydálá: Nie dźiwuie sie/ że ią Krol Philip miłuie/ ktorą y ia/ á snadź y wszyscy ludźie/ z tákich iey przymiotow/ miłować muszą. Náwet y Bogowie. Záczym áni ná nie/ áni ná Philippá małżonká swego nie obrażálá sie/ áni im zayrzálá oney zobopolney miłośći. Podobną historyą mamy o Machomećie/ wtorym Cesárzu Tureckim/ á o iedney Greckiey Pánnie/ ná imie Irene. Ktory Roku 1452. álbo iako drudzy chcą 1453. Dnia 29. Máiá/ wźiął pod Konstántynem Paleologiem/ ostatnim Grecyey Cesárzem/ Konstántynopole: gdźie miedzy wielu bogátymi y zacnymi łupy/ oddána mu byłá przerzeczona Pánná/ miedzy wszystkimi ná on czás Konstántynopolskimi Pánnámi naśliczniey-szey gładkośći y vrody/ w ktorey tak bárzo zakochány bedąc/ żadney godźiny bez niey być nie mogł. Nakoniec y one mężność pierwszą do spraw Rycerskich/ y do rozszerzenia Pánstwá/ do pomnożenia nieśmiertelney sławy/ przez taką miłość/ ták vrodźiwey y podobney bialeygłowy/ w nim bárzo oźiebiać y słabieć poczelá. Záczym Rycerstwo iego wielce obrażone/ o inym Cesarzu przemyślawać ieli. Z ktorych ieden/ na imie Mustafá/ maż serca wielkiego/ z nim prawie z dźiecińskwa zrosły/ dał mu o tym znać/ vpominaiąc go/ żeby takowey miłośći zaniechał/ a do pierwszego męstwá/ y rozszerzenia sławy y Państwa zás sie vdał/ chceli być przy Państwie Otomanskim zachowany. To od Mustáfy napomnienie/ acz mu przykre było/ iednak że od vprzeymego y wiernego przyiaćiela poszło/ iakożkolwiek przyiął. Z drugiey strony gładkością y miłością Ireny ziety/ y strwożony odpowiedźiał: Idź/a powiedz przedniey-szym Dworu mego/ żeby sie wszyscy dnia iutrzeyszego/ o tym czásie/ na wielki nasz pałac zeszli: Ja/ niźli słońce zaydźie/ pokaże im/ że vmiem żądzam y namietnosciom swym roskazować. Zatym onego dnia/ y caley przyszłey nocy/ nad zwyczay był z nią bárzo wesoł. Nazaiutrz także z nią obiedwaiąc. Po bankiecie kazał sie iey co nakosztowniey vbrać/ a wźiąwszy ią za rękę/ wywiodł sie z nią w środek onych Baszow/ y iął do nich z posępną y z gniewliwą twarzą tymi słowy mowić: Wy to ganicie we mnie/ żem iest zwyciężony miłością tey bialeygłowy. Powiedz mi każdy z was: gdyby kto tak niewymowną cudność/ rzecz tak rzadką/ nader wyborną y roskoszną w swey mocy miał: y zażby tak w miłości iey był oźiebły

tylko że dłużſze / á zielonoſci ciemnieyſzey / chropowáte / nie równe / á iakoby faldowáne y pokurczone. Niektore z nich Cynki máiące / właśnie iako na Wronieynodze liśćiu. Kwiećia drobnego bládo żółtego / wiele y geſto od środku Kłacza áż do wierzchu / w Máiu roſkwitaiącego zewſząd około rózgi / właśnie iako w Dźiewánnie baczymy. Togdy opádnie / z nich głowki krzyżowe náſtawáią / rownie iáko ná Lnicy. W tych naśienie czarne / podobne naśieniu Pokrzyw Rzymſkich. Z ktorego ná Wioſne wſchodźi geſto / zwłaſczá gdy śie z ſwych lupin wykruſzy / y ták śie wrychle roſkrzewi / że go potym trudno wyplenić y wykorzenić.

Jeſt drugi Káni álbo Kotczy Pázur / ná wzwyſz máley iablonki / korzonek nie wielki maiąc / ná kſztalt Oliwki. Liśćia wilczemu łyku podobnego / miękkiego / do ziemie śie náchylaiące / pokarbowáne. Naśienie przy rośćzkách ſámych / iáko ziarno czarney Cieciorki / czerwono ſzárlatne / zdźiurawione.

Mieyſce y Wybor.

Nietylko we Fráncyey / w Niderlandźie / álbo y w Niemcech / ále y w náſzych tu ziemiách chłodnych / w iałowych / w puſtych / y nie wypráwionych rośćie: Jednák ćieple kráie bárźiey lubi / iáko ſie z iego ſkutkow pokazuie: w Teſáliey naprzednieyſze / gdźie go nawiećey do czárow vżywáią. Drugi w ćieplych tylko kráinách rośćie.

Przyrodzenie.

Według ſkutkow iego / o ktorych tu záraz mowić bedźiemy / znáczy śie bydź przyrodzenia ćieplego. Tóż y o wtórym rozumieć możemy.

Moc y ſkutki.

O ſkutkách lekárſkich tego ziela niemáſz co mowić: bo też żaden z Ziołopiſow (áczich málo o nim piſało) ták Greckich / iáko z Łácińſkich / nic nam nie zoſtáwili / okrom Dioſkorydá y Pliniuſá / y to do nierzadnych á nieprzyſtoynych ſpraw / To ieſt: do czárow miłoſćia nierzadna zwyćieżenia. Tákże y drugi Káni albo Kotczy Pázur / ktorego w Teſſáliey białeglowy do tychże czárow vżywáia. Nic wiecey nam Ziołopiſowie nie zoſtáwili.

Mądrzy á rozumem śie ſprawuiący / chocia Pogánie / wſzelakie Czáry y Guſłá zawſze gánili / y w nienawiśći mieli / iednak nabárźiey czary miłości: bo te ſame rozum y zdrowie pſuią y odeymuią. Przeto záwierali wrotá wiádomości źiół / y ſkutkow ich / do tákowych nieprzyſtoynych ſpraw vżywánia / y zátym ſą ták od nich pokryte / że záledwie ieden z kilkudźieſiąci Ziołopiſow może śie znaleść / ktoryby takowych własny kſztalt y wyobrażenie / nietylko ich moc y ſkutki poznáć mogł. A mądrze y bácznie to vczynili: Bo baczyli głupſtwo y ſzalenſtwo / źielu temu / álbo owemu / to przypiſowáć / álbo od Bab obrzydliwych / czarownic / y czárownikow / od ſzálbierzow / y oſzuſtow / od miaſtá do miaſtá biegaiących / y tulaiących śie / tego ſzukáć / y ſobie obiecowáć / corychley y pewniey ſamo przyrodzenie / vrodá / ſpaniałość / gładkość / obyczaie cudne ſpráwić mo-

tokćie długiego / podczás dłuższego. Liścia także długiego / waskiego / y ná wiele czesći rozdźielonego / Klącza ná chłopa wzwyż / podczás wysszego / iáko pierwszey Rukwie / ieno dáleko wietszego / także y kwiećie / z ktorych stroczki ná dół pod śie nákrzywione / czym od pierwszych dwu rózna iest. Smáku tegóż ktorego przednieysza.

Mieysce.

Pierwsza málo nie wszędzie iest pospolita. W Niemcech iednák około Wormácyey / Háldebergu / y po tey tám kráinie naposzlitsza / przy drógách rosnąca. Wtora ná polách wypráwnych / ktorey v nas po stáiániu y kilku widamy / iákoby ziemie żółtym suknem okryl. Przy drógách także y ścieszkách tego wiele. Trzecia w Niderlándzie naposzlitsza / nászym kráiom nie znáioma. Hiszpániey bárzo zwyczáyna y znáioma: o ktorey ná tym mieyscu.

Reseda.
Eruca Cantabrica, & Hispanica.

Reseda.
Spanischer.
Rauckn.

Przyrodzenie.

Te wszystkie trzy Rukwie / iáko Plinius we 27 Kśiegách / w Rozdźiale 12. świadczy / są przyrodzenia ćieplego y posiláiącego / z niewielką zátwierdzáiącą ćierpkością.

Moc y skutki.

Wrzodō

Wrzodom / Bolaczkom / y Sadzelom / także ognistym ich przymiotom zá czásu Pliniuszowego to ziele bywało lekárstwem. Tych czásow nászych iż mamy ná to mieysce inych niemálo / to zániechane y opuszczone leży.

Z nasienia v nas chłopi ná wsiách oley wybiiáią / do mászczenia Postnych potraw / do swiecenia. Też y do mázi.

Oley wieyski

Pogánstwo zá wieku Pliniuszowego / y przed tym pełne Czárow / Gusłow / y Zabobonow / vżywało tych Rukwi do

Gustá

żeby o nie niedbał? żeby o niey radniey trzykroć nie myślił/ á niżliby iey raz zapomnieć miał? Na ktorą oni/ tak śliczną vrodę/ zdumiawſzy ſie/ wſzyſcy záwołáli: Bez wſzelakiey winy ieſteś Ceſárzu/ ktoryś trzyletniey lubośći/ z ták niezwyćiężoney vrody białey płći záżywał. Godną nád wſzyſtkie ine Ceſárſkiego łożá. Záczym on okrutnik do nich rzekł: Teraz wam pokaże/ że żadna rzecz ludzka vnieść mie nie może/ ktoraby mie mogła od zacnych ſpraw Przodkow moich/ y od ſławy Imieniá Otomáńſkiego odwieść/ á viawſzy ią zá włoſy/ zákręćił iey ſzyię y ściął/ przydawſzy te ſłowá: Baczyćieſz/ że Ceſarz wáſz namietnośćiom ſwym może roſkázować/ y od nich może ſie záwśćiągnąć. Ale to Tyráńſka. Wietſzeby był meſtwo y zwyćieſtwo po ſobie ten okrutnik pokazał/ by ią był opuśćił/ álbo/ według zwyczáiu Máchometſkiego/ z nią w teyże miłośći trwał/ á niżliby tákowe niezwyczáyne okrućieńſtwo vczynić miał. Ale o tym ſzerzey mowić/ nie náſzego ieſt przedśięwźięćia. To tylko ta hiſtorya pokázáć chce/ że tákowe czáry miłośći ſą znośne: ktore nie z ziół/ nie z obmywánia od bab/ nie z kárákterow/ áni czárownikow/ ále z ſłáchetnego przyrodzenia/ y obyczáiow ozdobnych pochodzą. Niema ſie tedy żaden w tákowe nieprzyſtoyne guſtá y czáry wdáwáć/ ktore ſą ſpráwą ſzátáńſką/ y naczynia iego. Mamy/ y káżdy mieć może/ wiele tákowych przymiotow/ byſmy ſie ieno ſámi o to ſtáráli/ y w tym ſie pilnie ćwiczyli/ ktore nas mogą káżdemu w miłość zálećić/ nie ſzukáiąc po leśiech/ po gorách y ſkálách/ źiela miłośći/ rzęſy wietrzney/ álbo nocnego ćieniu.

Rozſądek.

Myla ſie/ ktorzy Kánipázur Łnica być rozumieią/ dla podobieńſtwá głowek/ w ktorych ſie naśienie záwiera. Nie mniey y ći/ ktorzy wtory Kánipázur twierdzą być Wężowníkiem/ Láćinnicy Biſtortam zowią/ gdyż oboygá tych źiołopiſánie/ niemá nic ſpolnego áni liśćiem/ áni korzeniem/ áni wzroſtem/ tákże ſkutkámi/ áni namnieyſzym podobieńſtwem. Nie mamy ſie tedy tym pokuſom dáć vwodźić/ ále ráczey lepſzych rozſądkow náśládowáć.

Rukiew Hiſzpáńſka/ Rozdźiał 34.

HIſzpáńſkiey Rukwie troiáki ieſt rodzay. Pierwſzy/ korzonkow ćienkich długich/ białych/ podobnych korzeniu Kániego pázno-ćiá/ ſmáku oſtrego/ z nieiáką máłą á ſubtelną ćierpkośćią ztwierdzáiącą/ rownie iáko pomieniony Kotczypázur. Liśćia długiego y wąſkiego/ ná wiele cześći rozdártego y rozdźielonego/ biáláwego. Kłącza lokiernego/ podczás dłużſzego y ćienkiego/ od ktorego pochodzą jáłáſki/ ná tych kwiatki podługowáte nadobne/ kwiećiu oliwnego drzewá podobne/ geſto okolo kłącza/ á práwie iedno ná drugim leżące/ z bládą żołte/ iáko Kániego pazurá kwiećie. Te po opádániu wydáią z ſiebie głowki/ álbo ſtrączki. W tych naśienie Bielunowemu podobne: dozrzewa w Księżycu Wrześniu.

Druga ma korzeń ieſcze ćieńſzy od pierwſzey/ długi y biały. Liśćia dobrze ſzerſzego/ bládoſzárego/ bárzo podobnego liśćiu polney Rukwy/ álbo Gorczycy plonney. Kłącza y kwieća iáko w pierwſzey. Smáku ćierpkiego y zátwierdzáiącego.

Trzećia tákże korzeniá ćienkiego/ wąſkiego/ á ná trzy ábo cztery

łokćie

Przyrodzenie.

Przyrodzenia iest suchego y chlodnego / wysusza w trzecim stopniu / zátwierdza / zástanawia / spaia / y goi.

Moc y skutki.

Glidwáser zástánawia

Glidwaser potężnie w ránách zástánawia / prochem iego zásypuiac / álbo też sok w nie leiac.

Czerwōce.

Czerwoney biegunce / tákże wielkim iest lekárstwem / Sok z niego wyżety / á trunkiem vżywány.

Vpláwō

Vpláwy pániam záwściaga / Soku álbo prochu iego w trunku vżywáiac.

Krwią charká:

Toż też
Krwią charkáiacym y pluiacym / iest doświadczonym rátunkiem.

Złote żyłki

Złote żyłki / ktore Hemerhoidámi miánuią / zbytnie otworzone y płynace záwściaga / przerzeczonym sposobem vżywány.

Toku krwie.

Krew zbytnie z nosá ciekaca. Tákże Tok wszelaki skądkolwiek záwściaga.

Wrzodō

Wrzody y rány złe / á do goienia trudne zawiera y goi.

Rozsądek.

Jest drugie tym imieniem ziele v Pliniusá názwáne / ále temu nie podobne. wszákże do zástánowienia Ciekaczek y Biegunek iest też vżyteczne. Zkąd / iáko y drugie / názwiská dostáło.

Łánia broń / álbo Jelenie Oko / Rozdźiał 36.

Elaphoboſcum.
Ophioctonum.
Ophiogenium.
Olus ceruinum.
Ceruiocellus.
Cerui pabulum.

Hirtz pastenach.
Hirtz aug.
Hirtz morellen.
Hirtz kraut.

Dwoiáki mamy Łanieybronie rodzay. Ogrodny y Polny. Ogrodny korzenia iest długiego / białego / z niewielą odnożek: Smaku przyiemnego / słodkiego / y do vżywania pospolitego

przystoy-

pomienionych bolaczek ogniſtych z nieiáka przymowa / iáko Plinius w przerzeczonym mierſcu piſſe Reſeda morbos, Reſeda, ſciſne, ſciſne, quis hic pullos egerit, nec pedes, nec caput habeant / y to záwſſe trzykroć powtarzáli. O ſlepoto Pogáńſka / wiecey ſłowom nikczemnym / niżli przyrodzoney od Páná Bogá dáney temu zielu mocy przypiſuieſz / gdyż ze ſwey przyrodzoney własności / bez wßelákiey przymowy y przydánia ſłow / to czynić może y czyni.

Záwćiągg / álbo Záwćiegácz / Rozdźiał 35.

Statice.

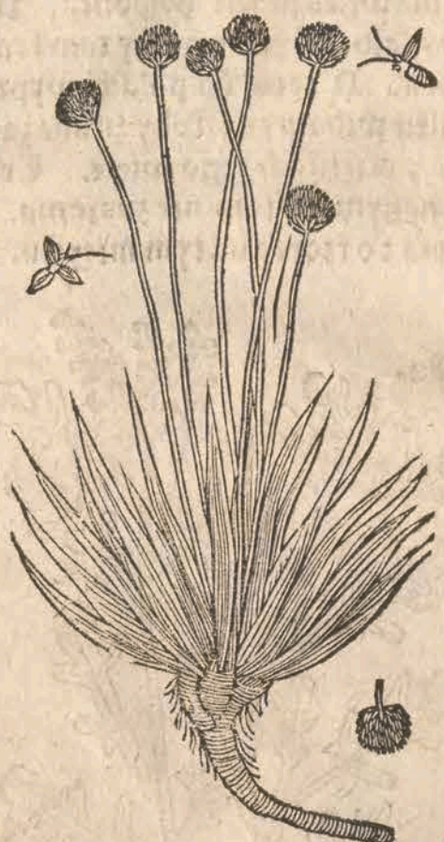

ZAwćiąg albo Záwśćiegácz źiele ma korzeń pełny / miąßzy / mocny / gibki / knodowáty / pomarzczony / y czarny. W ſtárośći ſwey / przy wierzchu ná wiele cześći rozdźielony / ktore ſie potym w ieden ku śrzodku zraſtáią. Liśćia ma wiele / Jezyczkom álbo wąſkiey Bábce podobnego / káżdy zoſobná z korzeniá pochodzący / źiołowátego / álbo żyłowátego / ieno węższego / á miąßzego. Rozg śtołowych wiele / oblich / gládkich z miedzy liśćia / ná łokieć wzwyß z korzeniá wyraſtáiących. W wierzchu tych głowki okrągle / dźiurek pełne / iáko w woſczynách / w ktorych kwiateczki z rumienná biała kwią. Z tych potym naśienie w onychże komoreczkách bárzo drobne / á ſáme głowki ná wierzchu pirzáſto welniſte. Naśienie / iáko y źiele wßyſtko / cierpkiego y ztwierdzáiącego ſmáku. Dla tego tym imieniem / ták od Láćinnikow Statice, iáko y od nas Záwćiągiem názwáne / że potężnie wßelákie Toki y Ciekáczki záwśćiąga.

Mieyſce.

Rośćie ná mieyſcách wyſchłych / kámieniſtych / w roſpádlinách y ſkálubách ſkálnych / y do wykopánia trudnych.

Przyro-

Żołądku

W żoladku ßlámowátości flágmiſte wyſłuſza y trawi / zá czeſtym iego vżywániem.

Káßlacym

Káßlacym potráwa y lekárſtwem ieſt vżytecznym. Tákże

Dychá-wicy.

Dycháwicznym / y ciężko tchniacym.

Żyłom.

Żátkánia y zámulenia w żyłách otwiera.

Moczu.

Mocz z ciężkośćia odchodzacy pedzi / y wilgotności złe z nim wywodzi. Tab.

Kolice.

W kolice y ſrogiemu w kißtkách morzyſku / ieſt vżytecznym lekárſtwem / korzenie / nasienie / liśćie / iákokolwiek vżywáne / zwłaſczá plonnego / bo tá záwße ieſt potężnieyßych ſkutkow w lekárſtwie á niżli ogrodna.

Ślinogorzu.

Wrzod w gárle / ktory Ślinogorzem zowia / leczy.

Gruczołom.

Gruczoły ná ßyi roſpadza / korzeń z ſolą á z winem plaſtrowány. Tab

Plánom

Plány wßeláke ná ciele wyciera / korzen w wodzie warzony y plaſtrowany. Aetius.

Obrázon. od beſtiy.

Od beſtiy iákichkolwiek iádowitych obrázonym / ieſt rátunkiem znácznym / ták potráwa / iáko też lekárſtwem czeſto vżywány. Aetius.

Wodká z Łánieybronie polney.

Tá wodká ácz nie ieſt w zwyczáynym vżywániu: iednák że miedzy inemi nie poſledniey ßych ieſt ſkutkow / przeto nie ma bydź miána w lekkim poważeniu. Czás do dyſtyllowánia iey naprzyſtoyniey ßy w Lipcu / biorąc korzenie / liśćie / nasienie / y przez Balneum mariż Alembikiem wyciągáiąc / á potym ią náſłońcu przelutrowáć y wyzonować / á z glanu zlewáć.

Potm. Morowemu powietrzu.

Tá poty wzbudza piiąc ią.

Zárázonym morowym powietrzem / dáć iey zrázu z kilká łyżek ćieplo pić dobrze / ieno żeby ſie chory záraz dobrze nákryty godźin trzy począł. Może też do niey przedniey Dryákwie z quinte álbo z pułtory przydáć. Táż też

Kolice.

Kolice y dárćiu w kißtách / wielkim ieſt lekárſtwem / náraz biorąc z łyżke álbo z ßeść ćieplo.

Pechyrzu. Merkó. Moczu. Máćicy. Łożyſku

Pechyrz zámulony wychedaża /
Merki zátkáne otwiera /
Mocz zátrzymány wywodźi /
Máćiczne boleści vśmierza /
Łożyſko Pániam po porodzeniu pozoſtáłe wypadza / tákże iey co naćiepley po ßeśći łyżek dáiąc / álbo z żuwka vżywáiąc.

Dźiećiom máłym.

Dźiećiom máłym gryżienie w żywoćie vkłáda / z łyżke iey ćieplo dáiąc.

Wino z Łániey broni polney.

Jáko z inych / ták y z tego źiela wino może bydź przyprawione do wielą potrzeb lekárſkich / tym ſpoſobem: Wziąć zupełnie wßyſtko / to ieſt / korzenia z liśćiem / z kwiátem / y z naśieniem / ile ſie podoba / á drobno pokráiawßy / do máley bárylki z trzaſczkámi Leſczynowymi włożyć / y ná to Moßtu dobrego nálać / dáć wykiſnáć / y w toż wyplokáne naczynie záś wlać / á do potrzeb niżey opiſánych chowáć. Do pićia bárzo przyiemne.

Kolice.

Kolice y dárćiu w żywoćie / ieſt trunkiem vżytecznym.

Żołądku

Żoladek do trawienia ſpráwnie / á zátym

Apetytu. Moczu.

Chęć do iedzenia wzbudza /
Mocz zátrzymány nad przyrodzenie wywodźi.

Truć-iznom.

Trućiznie ſie ſprzećiwia /

Boleść Máćicy. Położni com.

Boleści w máćicy vkłada /

Gryżieniu. Odźtębieniu.

Sześćniedźiałkom ieſt bárzo vżyteczne. Abowiem ich záchowuie od rozmaitych bolow / pod tákowy czás rádo przypadáiących.

Sześćniedźiałkom. Moroweniu powietrzu.

Od gryzawek.
Od náwietrzenia y záźiebłości / zwłaſczá w máćicy.
Położnice wyczyśćia / ná czso go piiąc.
Czáſu morowego powietrza / ieſt Lekárſkim trunkiem.

Sol z polney Łániey broni.

Sol z korzeniá / z liśćia / z kłacza / y z naśienia Łánieybroni / owa ze wßytkich częśći iey bywa robiona / tym ſpoſobem táko z innych źiol. Tá

Vżaßonym

Vżaßonym od beſtiy iádowitych / oſobliwym ieſt rátunkiem. Też do wielu inych rzeczy wyżßey pomienionych / ieſt vżyteczna.

Oleiek Alchimiſtkim ſpoſobem / z tego źiela wyćiągniony.

Z naśienia polney Łánieybroni oleiek bywa wyćiągniony obyczáiem Alchimiſtkim / táko z naśienia Anżowego.

Kolice.

Kolice y dárćiu w trzewách ieſt wielkim rátunkiem / kropie álbo piec z winem białym / álbo z ieżyc wodka ćieplo piiąc.

Máćiczn.

Máćicznym boleśćiom známienitym ieſt lekárſtwem / trzy álbo cztery kropie / dáiąc go z trocha ćieplego winá / álbo z Rumienkowa / álbo z tegoż źiela wodka.

Jnym też wyżßey pomienionym chorobom ieſt vżyteczny. Tab.

Przystoynego. Liścia na dwa palca szerokiego/ ále dobrze dłuższego/ ku ziemi náchylonego/á do liścia drzewa Terebintowego bárzo podobnego. Kłącza iáko w Koprze włoskim/wysokiego/kolankowátego/ od ktorych rownoż obu stron parámi gałąski pochodzą: W wierzchu okolki podobne Barszczowym: Żołtokwitnące/ iáko kopr ogrodny. Naśienie takież/ ieno to obszernieysze y większe.
Te niektorzy Jeleniem okiem zowią.

Druga Łánia broń/ Korzeniem/ liściem/ rozgą/ kwiátem/ ogrodney iest podobna. To tylko roznośći iest miedzy nimi/ że ta we wszytkim iest mnieysza/ do tego/ że do kuchennego álbo stołowego vżywánia/ iáko ogrodna/ nie przychodźi. Ktemu/ w skutkách lekárskich tá iest potężnieysza/ niżli domowa.

Mieysce.

Pierwsza w cudzych stronách/ á zwłaszczá w Niemcech/ gdźie śie w rozmáitych iárzynách ogrodnych kochaią/ bywa śiana do pospolitego stołowego vżywánia/ miásto Rzepy/ Márchwie/ Pásternaku. Kocha śie w ziemi tłustey/ nágnoioney y wyprawney. Tá rozmáitych czásow bywa od niektorych śiana: Jedni w Grudniu: drudzy w Lutym. Jni w Styczniu: niektorzy w Márcu/ iáko Márchew y Pásternak. Ażeby w korzeń miąższy rosłá/ w liśćie gdyby wielkie wyrastáć poczełá/ przylamowáć/ tłocząc y nogami depcąc/ álbo zrzynáiąc/ áby w kłocze głobowáte nie wyrastáłá/ á korzen zátym nie zdrzewniał. Może też bydło ná nie puszczáć/ dla stłoczenia listu. Druga ledákędy rośćie/ miedzy inymi źioły ná winnicách/ ná miedzách/ y ná łąkách suchych.

Przyrodzenie.

Rozgrzéwa w wtórym stopniu ná końcu/ wysuszа w tymże we środku. Wszystko to źiele/ á ile polny Łámbroniey/ tak liście y z kłaczem/ iáko korzen z naśieniem do potrzeb lekárskich przychodźi.

Moc y skutki.

Przychodźi do vżywánia stołowego.

Liście z kłaczem/ á ile ogrodney potki z korzeniem w chrostowátość zdrewniáłą nie wyrośćie/ przychodźi do vżywánia stołowego/ y do potraw bárzo chętliwych/ á żołądkowi przyiemnych/ zwłaszczá Wielkiego Postu. Też y inych czásow ná Mieśie bywa wárzona/ iáko rzepá/ álbo iárzyná ina. Z liścia polewki czynią: iáko v nas z barszczu/ á nawięcey we Fránkoniey nád Renem. Korzen rozmáićie do iedzenia przyprawuią. Jedni pokráiawszy go w skibki w máśle naprzod smáżą/ potym w polewce mięsney wárzą/ áż zmięknieie/ á potrzą snawszy go pieprzem/ miásto iárzyny vżywáią. Drudzy w cieście táycy roszczynionym/ w skibki go tákże pokráiawszy/ w oliwie álbo w máśle/ iáko pásternak smáżą. Gwa iáko go przygotuie/ tak nie tylko iest smáku przyiemne°/ ále y ciału vżyteczna/zdrowa/tuczaca/y krew w dobrą mnożącą.

Czásu powietrza morowego/ dobrze iey często miásto iárzyny iákimkolwiek sposobem nágotowáney vżywáć: ponieważ sie wszelákiemu iádu/ trucizznie/ y zárázie sprzeciwia: o czym Dioscorides tymi słowy pisze: To lekárstwo ludzie od Jeleni wzięli/ ktorzy/ w paszy od gádziny obrázeni bedąc/ tym sie źielem leczą. Przeto od iádowitych wężow vkąszonym/ naśienie iego z białym winem pić dobrze. Dios. Plin. Czásu powietrza vżywáną.

Od niedźwiadká vszknionym/tożna ześnienie/á ile plonne° pultory kwiney/tákże z białym winem pioc/iest lekárstwem. vszknionym.

W żołądku

niu ſuſzone. Naſienie obiane być ma w Páźdźierniku / Dnia śiodmego.

Przyrodzenie.

Jeſt przyrodzenia rozgrzewáiącego y wyſuſzáiącego/ w trzećim ſtopniu/ oczerſtwia / pośila / y vmacnia.

Moc y ſkutki.

Pániom niepłodnym.

Białymgłowom niepłodnym / dla zbytniego máćice záźiębienia / źiele to z ſwym korzeniem w wodźie wárzone/ á z trocha ſoli trunkiem vżywáne/ bárzo vżyteczne. Abowiem ie rozgrzewa/ y zbytnie w nich wilgotnośći wyſuſza / y ták do płodu ſpośobne czyni.

Bolaczkom.

Bolaczki twárde y nábrzmiáłe w ropę álbo w otok / niechcące ſie zbieráć / (ktore meſczyznom pośpolićie bywáią z zátrzymánia złotych żyłek / á białymgłowom z choroby mieśieczney przyrodney z záwśćiągnienia) odmiękcza / korzen z osrzodka chlebá świeżego/ á z terpenetyna / ná kſztalt plaſtru vczyniony / y plaſtrowány.

Wſzy trácí.

Chorobe wſzywa/ ſokiem naśienia teº źiela pomázuiąc/ leczy y wſzy gubi. Bębele tákże náćiele/ od nich poczynione.

Wrzodō

Oleiek z teº naśienia wſzelákie wrzody ſmrodliwe y ćiekące beſpiecznie goi/ fláy tuchy w nim maczáiąc á w nie kłádąc.

Trućiznom.

Trućiznom zbytnim á wilgotnym / bárzo ſie ſprzećiwia / wárzony w ośćie z Száfranem á z Pieprzem/ y trunkiem vżywany.

Rozmáite rzeczy y pokuſy widzące

Tym ktorzy z Melánkoliey zbytniey / álbo z pokus ſzátáńſkich/zdáđza ſie ſobie rozmáite rzeczy widźieć. Tákże też od rozumu odchodzącym / ieſt doświadczonym rátunkiem / wárząc go z korzeniem z Anyżem/ y z korzeniem Páproćiánym / po rowney cześći káżdego wźiąwſzy / á pić ráno/ y ná noc dáiąc.

Mieśieczney.

Mieśieczna chorobe Pániom záhámowána/ zá nie ſzánowániem w iedzeniu / wywodźi / z czerwona Mirrha / z Száfranem/ á naśieniem kopru ſwoyſkiego pić dáiąc.

Odźiębienia.

Członkom odźiębionym wielki rátunek dáie/ bądź wodę z wárzonego piiąc / bądź ſurowego vżywáiąc.

Puchlińie.

Puchliné wodniſta dźiwnym ſpośobem z ćiáłá wywodźi y wyſuſza / proch z korzeniá ſuchego w workách przeſyłány/ á ná żywot ſpuchły y nogi co náćiepley kłádźiony / w ſześć á w ſześć godźin powtarzáiąc. A odiete z oney wilgotnośći/ ná ſłońcu/ álbo przed ogniē wyſuſzáć y wyſuſzone záraz ćieplo przykłádáć.

Páraliżu

Páraliżem álbo ſłákiem záráżone leczy/ to źiele y z kwiećiem ſwym/ w wodce ſwey/ nápoły z kálkuſem Jáśienowego popiołu záczynione/ álbo wárzone/ y ná członki vlomne przykłádane/ álbo náparzáne. Ták czynność y władza vtrácona im przywraca. Tabe.

Beſtyie precz wypędza.

Węże.
Jaſczurki.
Niedźwiadki.
Páiaki.
Záby párchowáte/ y ine tádowite
Beſtyie.

} z domu/ y z gmáchow / kádzenie czyniąc z tego źiela wypędza.

Ku temu/ ieſt tych wßytkich ſłutkow / ktorych Jelenie Oko/ álbo czarny Jeleni Korzeń/ ieno mdleyßy. Przeto więcey to białey płći/ á ono meſczyznie ſłuży.

Oleiek.

Oley/ ktory z korzeniá bywa wyćiągniony Alchimiſkim miſterſtwem / żyłom/ ktore od żyły wielkiey pochodzą/ do inßych cześći ćiáłá / zwłaſzcza w prog łoná / w krzyże / ieſt vżyteczny. Przeto

Máćicy.

Wßelákim niedoſtátkom / y dolegliwośćiom máćicznym/ z zimney przyczyny pochodzącym / álbo z przyrodzoney Melánkoliey. Zkąd bywáią záśniáty / y poronienia / ieſt rátunkiem / vżywáiąc go/ ták przez vśtá/ z inymi przynależącemi rzeczámi / ták o nam zwierzchu máiąc: gdyż go y pánie brzemienne beſpiecznie/ bez wßelakiey ßkody mogą vżywáć/ ráno y w wieczor/ po kwińćie.

Chorobom.

Tego oleyku w chorobách gorących może beſpiecznie/ z wodką Tłuſtoßowa/ álbo z ták ina chłodzącą vżywáć: á w zimnych / z Cynámonowa.

Zápaleniu.

Zápaleniu zbytniemu około ſercá / z wielkiego wzburzenia krwie / ieſt ochłoda/ dáiąc go pułkwinty z wodką żołtych Fiołkow. Do tego/ ſkronie y żyły pulſowe v pieśći tym náćieráiąc.

Drżeniu

Drżącym członkom/ álbo wßytkiego ćiáłá/ z wielkieº gnienia/ z pułkwierći kłáść dawáć go/ ze trzemi kroplámi ſpizglaſowego oleyku / á z wodką dyſtyllowáną z Jelenich rogow/ ze trzemi łyżkámi.

Fráſuſzącym ſie.

Melánkolicznym y fraſowliwym bez przyczyny / oſobliwym ieſt rátunkiem / przerzeczonym ſpośobem vżywány. Abowiem tákowe złe wilgotnośći/ z ktorych to wßyſtko pochodźi/ zátłumia y wywo-

Rozſądek.

To ziele názwiſkó v nas/ iáko y v Grekow y Láćinnikow doſtáło/ od ſkutkow/ y wynaleſcow. Bo Jelenie y Láni ebedac od wężow ná paßách ſwych záráżone/ przez vżywánie iego/ oczym ſie wyßey przypomniáło/ z ſiebie iádu pozbywáia/ y ták ſie przez nie od śmierći záchowuia y bronia. Co ludzie baczac/ do podobnych iádow y trućizn/ ieli go vżywáć/ imie mu dawßy Lániey bronie.

Myla ſie niepomálu/ ktorzy ia właſnym Paſternakiem ogrodnym być rozumieia.

Myla ſie y ći/ co ia Lánim/ álbo Jelenim Tránkiem chcą mieć. Ale niemniey y ći/ ktorzy ia Paćierzyczka názywáia.

Jeleni Ogon/ álbo Korzeń biały/ Rozdźiał 37.

Gordylium.
Tordylium.
Ceruaria alba, & Pinaſtellum, & Seſeli Creticum vulgare.

Hirſché ſchwantz.
Weyß hirszwyrtz.

JEleni ogon/ álbo korzeń biały/ ácz ſie zda Lánieybroni álbo Jelenjemu oku/ zapáchem pornym y ſmákiem gorzkim być podobny/ iednák ſkutkámi od niego mdleyßy. Korzeniá niemálego/ z wielą ćienkich odnóżek. Liśćia także málo niepodobnego pierwßemu/ ieno głębiey roſkroionego/ mocnego/ y żielono żółtawego. Kłączą kolankowátego/ ćienkiego/ dwułokietnego/ podczás wyßego/ podług buynośći ziemie. Kwiátu w okólkách ſwych podobnego Kminowi/ białego/ y geſtego ná ſwych ſtopkách. Z tych naśienie iáko Bronilániey obßyrne/ żłobkowáte álbo ſtryſiáſte.

Mieyſce.

Rośćie obficie w náßych Polſkich kráinách. Rośćie y w polách dźikich ná Podolu.

Czás kopánia.

Korzeń ma być te° czásu kopány/ gdyby w oſtátnim dźieśiątky dni Lwá niebieſkiego Słońce było/ á Mars z Księżycem także w tym znáku/ álbo we dwudźieſtym czwartym/ w domu iedenaſtym. Albo ieſcze lepiey w pierwßym ſtopniu/ w domu oſmym/ dniá iaſnego y ſuchego. Ziele záś w Máiu/ kiedy ſoku ieſt napełnieyße. Słońce w Bliźnietách bedąc/ w czternaſtym ſtopniu/ álbo w ßeſnaſtym/ á Mars we Lwie. To pod pełnią księżyca ma być rwáne/ á w ćie-

niu ſuſzo-

Rozsądek.

Niepzystoynie zá iedno to źiele / z Láníabronia / chcą niektorzy mieć. Ale chociá skutkámi / po wietßey cześći / zdádza sie sobie być rowne / kßztaltem iednák bárzo rozne. Zátym tedy ich zdániem omylnym vdawáć sie niemamy.

Serdecznik / álbo Jeleni Korzeń czarny / álbo Jelenie Oko / Rozdźial 38.

Ceruaria rubra & Sardinica.
Ceruaria nigra & Cauſimon.
Thymoleon.

Hirtzwurtz
Hirzwurtz
Hertzwurtz.

KOrzen Jeleni czarny / álbo Jelenie Oko / inym Jeleni Ogon / álbo rádniey serdeczny Korzen / od skutkow / ktore ma do serca: Jeſt obdłużny / zwierzchu czarny / we wnątrz żołtoblady. Ten rościerány ma zapách Mástyki: w wierzchu swym ieſt kępiáſty / iákoby z ośći gestych / długich / y cienkich / podobny bárwą y kßztaltem ogonowi Jeleniemu. Zkąd názwiská v niektorych dostał. Z tych ośći śrzodku / Klącze pochodźi / iáko w źielu Lákotnym / geſto kolankowáte / ále ſczupleyßze / niżßze / y kruchczeyßze / niżli Lákotnego źiela. Pręt we wnątrz czczy / geſto gałęźiſty. Liścia także geſtego / iákoby ſtrákowátego / od członkow swych ſtopek parámi pochodzące / rownie niemal / iáko w pietruſcze / miąższe / obłe / głęboko wykrawáne: pachniące / żołtáwe: w wierzchu gałązek okołki żołto blade. Náśienie zapáchu mocnego / ſmáku gorzkawego / zwłaſczá w Czerwcu / y w Lipcu.

Mieyſce

Pospolićie w Leśiech / w Borách / w Puſczách roście / kędy wiele Jeleni: w ktorey paßy bárzo ſie kochaią. Przeto w Polſcze / w Niepołomſkiey puſczy: ná Slásku w Pſczyńſkiey: W Litwie / w Prusiech / y w inych puſczách obficie ſie znáyduie.

Czás kopánia y bránia.

Korzeń w Pázdźierniku ma być kopány. Liście z Klączem / w Maiu / trzećiego / czwartego / y piątego dniá Września. Náśienie w Wrześniu dniá dźieśiątego / dwunaſtego / y czternaſtego / niemáiąc ſobie przećiwnych Plánet.

dźi. Záczym ſerce wolney weſoley czyni.

Iſtnoſć z źiela/ z korzenia y z znaśienia wyćiagniona.

Zylom wßeſtkim ná dol/ od żyły wielkiey do żywotá y Máćice pochodzacym/ tá Iſtnoſć bárzo ſłuży/ ktora (iáko ſie ná wielu inych mieyſcách powiedźiało) Alchimiſtkimi kuńßty bywa wyćiagniona. Káżdy dźień trzy kroć po kwincie przez vſtá biorąc/ do tego chuſteczki w niey maczáiąc/ áczopkiem álbo wezelkiem w otwor loná Pániom wpuſczáiąc/ wielki im rátunek czyni.

Zátwárdźiáłoſći. Zátwárdźiáłoſći z przymiotem ogniſtym rozgánia.

Káncer. Bolaczki Kánceroważe/ y ine zle/ ták kolwiek miánowáne leczy.

Sol.

Sol z korzenia/ z źiela/ y z náśienia bywa czyniona. Tá

Zyłom. Zyłō w ledźwiách y wbiodrách ſłuży.

Mußkułom. Mußkułom tákże/ do loná ſie roſchodzacym/ y do członkow wſtydliwych.

Mdłoſći. Pániom po porodzeniu z bytnich vpławow mdleiącym/ przyſtoynie z białym winem dána/ y tymże ſtronie y nozdrzá mázáne/ ieſt wielkim y predkim rátunkiem. Tákże

Mdłoſći zbytniey. Ktorzy z zbytnie° wyprożnienia y purgowánia/ z czego duchy ćiáło ożywiáiące mdłość miewáia/ predko poſtánie z niey biora/ przerzeczoną ſpoſobē iey vżywáiąc

Máćicy záźiebiony. Máćice záźiebiona/ y ſłozow flágmiſtych pełna/ rozgrzewa/ wychedaża/ á ſwa ćierpkoſći zieiąca/ ściąga/ y záwiera.

Náśienia płynienia. Ktorzy náśienia przyrodzonego bez przeſtánku/ álbo czeſto płynienie miewáia/ tego źiela Korzen świeży nápoły rozkrotony/ álbo ſtrobány/ y w Gorzałce moczony/ á przez ßeśćdźieśiąt dni po łyſzce káżdy poránek vżywany/ záwße pierwey vſtá ſobie wypłokawßy/ bywáia vleczeni.

Czerwiu Czerwie tylko w vßách y wzebiech/ ále y w żywoćie zálągły/ morzy y wypadza. Iſtnoſći wyćiągmoney kropiámi puſczáiąc ták w zeby wyprochniáłe/ iáko w vßy: záś ná żywot/ chuſty w niey maczáiąc/ ná pepek ćiepło przykłádáiąc.

Wrzodō Wrzodom tákże czerwiwym y chrobáczliwym/ ieſtrátunkiem/ puſczána w nie. A to nie tylko ludźiom/ ále y bydłu wßeláákiemu/ iáko koniom/ wołom/ krowom/ ſłuży. Turn.

Płány ściera. Płány y zmázy wßeláákie ná twarzy/ y ná ćiele ściera/ ta ſoła z wodką Rożána pomázuiąc. Záczym Cerá cudna y rumienna bedźie.

Gdźieby też w ſtanie máłżeńſkim iáka boiaźń/ z ſtrony poronienia płodu nie donoßonego/ álbo cudownego/ y dźiwowidźnego byłá/ co bywa z nieſpoſobnoſći náśienia przyrodzonego/ oboiey płći/ dla oźiebłoſći zbytniey/ álbo z przeleknienia nagłego/ z gniewu y z inych przyczyn álbo z pilnego przypátrzenia iákim rzeczom/ ktoreby ſie w myśl wpośły/ záczym tákowe poronienia álbo płody/ nád bieg przyrodzony/ bywáia. Tedy tym ſpoſobem temu zábiegáć. Oleyku źiela tego/ y z iegoż iſtnoſći a po pułkwinty/ przez dwádźieśćiá dźiewięć dni/ álbo cále trzydźieści dawáiąc. Oleyku porány z grucá/ w wieczor Iſtnoſći wyćiągnioney z winem/ káżdego dniá porządnie. Tákże Sok/ przez ten wßyſtek czás/ po kwincie w pokármie biorąc. Oprocz gdźieby z przepuſczenia Boſkiego/ zá iáki grzech/ to było/ tu rátunki żadne nie pomogą. A vżywánie pomienionego lekárſtwá/ ma być poczęte/ od tego czáſu/ gdy Xśiężyc będźie w Ráku/ y záś ſie w tenże znák wroći Co bywa w dwudźieſtu y w oſmi dniách/ podczás w dźiewiáći/ y w 10.

Morowemu powietrzu. Też czáſu powietrza morowego/ korzen pod noſem trzymáiąc/ álbo go żuchąiąc/ od zarázy morowey záchowuie/ zwłaſzá gdyby był kopány dniá iáſnego y ſuchego/ ná wſchodźie niedźwiadka. Może też być do tegoż Gałká vczyniona z ſoku/ álbo z prochu tego korzenia/ inych rzeczy korzennych y pachniących przydawßy/ do trzymánia pod noſem.

Magia.

Mieprzyiáźni/ záć. Mádrzy Miſtrzowie piſáą/ że gdyby był korzen tego źiela kopány w Słońcu/ z Marſem y z Wenerą w znák Lwá wchodzącym w pierwßy dom/ á ná ßyi noßony/ wßeláákie nieprzyiáźni/ gniewy/ zaśćia/ nienawiśći: Tákże ſtráchy/ nocne ćienie/ y widzenia ſtráßliwe odpadza.

Od rozumu odchodzącē Fráſunkiem ſie. Od rozumu odchodzącym/ do dobrego báczenia przywodźi.

Smętne/ y bez przyczyny ſie trwożące/ z ſámey tylko melánkoliey/ weſołe czyni. Ale tá wiárá przy nich ſamych zoſtáie.

Przyczynek.

Z korzenia tego źiela/ gdy chcą mádrzy y biegli Alchimiſtowie Oleiek wyćiągnąć/ Soli kopáney/ Siárki/ ſokow y Extráktow z kámieni drogich/ y z iákich kolwiek Krußcow/ z Antymonium/ álbo z Spizglaſem przydáią y mießáią/ y ták ten czynią Extrákt álbo Oley/ ktory ieſt wielkim á nie przepłáconym rátunkiem iádom/ ludzkiemu przyrodzeniu ßkodliwym. Y przeto ten korzen ieſt v nich w wielkim poważeniu/ á ſłußnie.

Płodu cudownemu.

Rozſadek.

kropl Oleyku Koperwáserowego/ á 3 łyßka winá dobrego.

Sol.

Tá iest vżyteczna/ á iákoby właśnie przynależaca/ żyle rozmáicie ſie wiiacey/ ktora od żyły wielkiey przedtym pomienioney/ pochodżi pod pacierzámi/ y w mieśnych częśći ćiáłá około biodr rozchodzi/ á potym ſie rozbiega per peritoneum.

Żyle wielkiey pod pacierzem.

Ráncer wrzod otworzyſty leczy/ ktory poſpolićie ze krwie melánkoliczney ziádowiczoney/ y w kupę zebránćy zámnażaſie/ á ku wierzchu ćiáłá wydány/ ćiáło przeiadáiacy otwiera Tákże ráncer ſkrytey/ álenᷠá wierzch wydány y twardy leczy/ dáiac iey po kwincie káżdego dniá/ z dżiewiáćia kropli oleyku Terebintowego białego y przezrzoczyſteᵒ/ áz pułłoćiem wodki Koperwáſerowey. Co Magiſterium Veneris zowia. A to lekárſtwo ma być poczęte/ kiedyby mieśiac był w Ráku/ kończąc go przez dni trzydżieśći.

Ráncer otworzyſty leczy.

Ránom/ y záwrzedżiáłoſćiom zágniłym w vśćiech/ ieſt rátunkiem/ czyniąc z niey przyſmák ſtołowy/ z octem dobrym Rożánym/ trzećia część przydawßy gorczyce. Albowiem to ſámo dżiáłá ogniſte/ zdrowym y rumiennym mieſem nároſłe czyni.

Gnilcu.

Zeby przytym chwierucace y oſłábiáłe vmacnia.

Zebom.

Zágniłoſći wßeláke odgania/ á ile w vśćiech/ zapách im przyiemny dáiac.

Zle kroſty y wrzody śliwiace/ ták fráncowáte/ iáko y ine/ goi/ námázuiac ie oleykiem wyßßey opiſánym.

Kroſtō.

Liśáiō. Kroſtō.

Liśáie ćiáło ßpecace y pſuiace. Tákże Kroſty/ ktore oſtroſćia ſwa ſkore náćiele otwieráia/ ſpadza/ Sol w wodce przetárznice roſtárta/ tym ie káżdego dniá dwá kroć námázuiac/ ráno y nánoc.

Páprzyſká ná głowie/ ktore włoſy pſuia/ ſpadza/ Jſtnoſć z tego żiela wyćiągniona/ z ługiem zmießána/ tym głowe przemywáiac: Albo ſczotke nátrápiáć/ ták głowe przyczeſowáć.

Páprzyſkom

Złote żyłki w ſtolcu otwiera/ táż iſtnoſć/ z oleykiem y z ſolą ſwą zmießána/ poćieráiac.

Złote żyłki otwiera.

Omdlewániu czeſtemu/ Oleiek ieſt rátunkiem/ ſkronie y żyły pulſowe v pieśći/ y Zapheny w nogách nim námázuiac. Przeto ábowiem duchy odżywiáiące oczerſtwia.

Mdłośći.

Serce mdle posila.

Serce posila.

Fráſowliwe y ſmetne vweſela. Y przeto od niektorych ſerdecznym żielem rzeczone.

Fráſowliwym y ſmetnē.

Máſłách álbo Máſłok.

Máſłok.

Z oleyku/ z ſoku/ korzeniá/ y z żywice żiela tego/ bywa konfekcya czyniona od Tureckich Popow/ Roku dwunaſtego/ ktora oni Máſłáchem/ my Máſłokiem zowiemy. A to tym ſpoſobem ći Popi Tureccy/ káżdego Roku/ pod pewnym czáſem/ naśienie tego okᵒ Jeleniego zbieráia. To ieſt/ gdy Venus/ álbo Jowiß w znák Lwá niebieſkiego wnidzie/ pilnie chowáia/ ſtrzegąc od zátechłoſći/ pleſni/ wywietrzenia/ od prochu. A gdy czás przyſtoyny/ to ieſt/ dwunaſtego roku/ do czynienia tey konfekcyey/ przyidżie/ to naśienie miela/ álbo w ſtępách tłuka/ á Oley z niego/ iáko z máku/ álbo ze Lnianego naśienia/ wybiiáia y chowáia. Potym gdy Słońce w dżieśiątym ſtopniu Lwá/ w pietnaſtym/ álbo we dwudżieſtym będżie/ w ten czás zbieráia co nawiecey tego żiela z kwiećiem/ y z naśieniem. Korzenie drobno śiekáia/ y Sok z niego wyżymáia. Ziele y z kwiećiem w wodżie/ z Rzeki Jordanu wárzą/ á po przechłodnieniu/ ślſtoſć nieiáko kliiowáta z wierzchu zbieráia/ ktorey trzy częśći rowne/ ze dwiemá ſoku z korzeniá/ á z iedną Oleyku z naśienia mießáia/ y w obßerne naczynie leią/ po krywką/ wiele dżiur máiącą/ nákrywßy/ y ſtáwiáia to ná mieyſcu wyſokim/ gdżieby ſłońce przez cáły dżień dochodżiło/ álbo ieſli nie przez wßytek dzień/ tedy przez wietßą część dniá. Stawiáiąc nád tym inſtrument z wietrznikámi/ y ze czteromá ßpátlámi/ álbo z wárzechámi: Wietrzniki álbo wáchlarze dla wiátru/ ktory pedzą z wierzchu ná on Konfekt/ przez dżiury pokrywczáne/ á ßpátle vſtáwicznie ze dná zrußáią/ y mießáia ták długo/ aż zgeſtnieie. A wárzechy álbo ßpátle odiąwßy/ dáią mu ſie bárżiey zſychać/ áż będżie iáko ſok wolno zeſchły/ y ták tym ſpoſobem od Tureckich Popow Máſłok bywa robiony/ z wielką pilnoſćią y oſtroinoſćią w Ránikule/ ná gorze/ ktora Tráconites zowia. Ktoreᵒ czáſu/ áni żon/ áni dżieći do ſiebie przypuſczáia. Wielki zyſk y pożytek z tego miewáia. Abowiem iedne kwinte/ álbo czwierć lotá/ po Táláru przedáią/ podczás y po czerwonym złotym.

Moc y Skutki.

Gdy ſie do boiu gotuią/ biora tego Máſłoku ná raz/ iáko Bobowe żiárno: Záczym ſie do tákowego meſtwá pobudzáią/ śmiáłoſćią y cierpliwoſćią/ że nic nie vważywßy ſobie niebeſpieczneſći y śmierći/ práwie bez rozumu do okrućień-

Przyrodzenie.

Rozgrzewáiącego ieſt przyrodzenia / y wyſuſzáiącego w trzećim ſtopniu: do tego z głęboká wyćiągáiącego.

Moc y ſkutki.

Trućizn. żołądkowi. Swinia weſz/ komuby była iákimkolwiek ſpoſobem zádana/ to ziele z korzeniem wárzac/ dáwáć pić dobrze. Albowiem żołądek bárzo nia oźiębiony/ y w ſwych ſprawách oſtábiały/ rozgrzewa y poſila. Turn.

Kolice. Kolike y morzenie w Trzewách z zimney przyczyny vkłáda/ Naśienie z korzeniem w winie piiac.

Kurczō. Kurcze y pokrzywione leczy/ naśienie wárzac á piiac/ álbo prochem go vżywaiac

Krztaniu. Krztań w gárdle/ przez ktora dech idźie wychedaża zoſtrzały. Głos gładki czyni/ Sok tego źiela piiac. Toż też

Serce. Káſzlu. Káminiu. Serce ſłáſowliwe y ſmętne weſela: Káſzel zimny leczy.

Ná kámień ieſt doświadczonym lekárſtwem z mieſem kozim/ naśienie y korzenie iego wárzac/ á polewke z kwinta Rákowek/ miálko vtártych/ ćiepłą czczo y ná noc piiac.

Śleźone. Śleźione zámulona y zátwárdźiała/ otwiera y zmiękcza/ młode kłacze w cukrze przyprawione/ á po łoćie káżdy porańcz vżywáiac.

Od pſá vkąſzoné Od pſá wśćieklego vkąſzonym/ y od inych beſtij ládowitych/ liśćie vtłuc/ á ná rány przykłádáć dobrze.

Oźiębłe członki. Oźiębłe członki rozgrzewa/ korzenie wárzac y z zielem/ y tym ie náparzáiac. Toż też w winie wárzac/ y piiac czyni.

Opárzeniu y opaleniu. Opárzonym álbo ogniem opalonym/ Sok máśćiom inym przymięſzány/ ieſt lekárſtwem. Albowiem ſwa goracośćia/ opalenia y opárzeliny wyćiąga y zaćłumia/ nieináczey ieno iáko ćiepło od promieni ſłonecznych/ goracośći ogniá przyrodzonego mdli.

Przimiotom. Przymiot ogniſty/ Sok tenże zátłumia/ chuſtki w nim mácząc/ á przykłádáiąc.

Oleiek.

Puchliźnie. Puchliny z zimną álbo z wody wywodźi/ dáiąc go z puikwinty z Fiołkowym octem/ dźiewięć kroć przez dźień.

Członkō wſtydliwym. Bolesći ciężkie w progu/ y w korzeniu męſkim/ z poruſzenia kámieniá vśmierza/ dáiąc go po pułkwinty z wodką z tegoż źiela.

Śleźienie. Śleźienie ze krwie plugáwey/ nábrzmiáley y zátwárdźiáley/ tenże oleiek ieſt lekárſtwem/ dáiąc go po kwincie/ z łyżką Hányżowey wodki/ po Pełni Kśiężyca ku ſchodu. A to káżdego dniá trzykroć przez dźiewięć dni ráno/ w południe y ná noc. Albowiem wietrznośći obſićie zbudźiwſzy/ śleźione od zátkánia krwia czarna/ melánkoliczna/ y od zátwárdzenia czyni wolna.

Tenże oleiek ſwa goracośćia zbytnia gdźieby przez vſtá był vżywány/ krew w żyle wielkiey/ ktora Łácinnicy Venam Cauam zowią. Tákże y ſerce roſpala. Záczym do gniewu y do śmiáłośći wielkiey pobudza. Oczym ſie troche ſzerzey o Máſtoku w tym Rozdźiale ku końcu powie.

Dośmiáłośći y gniewu pobudza

Iſtność.

Z tego źiela/ iáko y z inych wielu Iſtność bywa wyćiągána/ ktora ſłuży przerzeczoney żyle wielkiey/ y inym miſſym cześćiom w ćiele męſkim/ do ktorych rozdwoiona przez Nerki niżey pochodźi/ ktore Emulgentes/ to ieſt wyſyſáiące álbo wydaiáiące zowią/ iż ze krwie zbytnia wilgotność wyćiągáia/ y do Nerek obrácáia.

Siły przyrodzone bárzo poſila/ zwłaſzá gdy zbytnimi wilgotnośćiámi bywáia obćiążone y ſkomione/ ſkąd áni do żołądká/ áni do kißek/ áni przez womity y ſtolce mogą być pozbyte/ dáiąc tey Iſtnośći po pulpietá ſkrupułá/ co vczyni pułtorá/ bez pułtoru ſkrupułu/ ze trzemá łyżkámá wodki z kwiećia Lipowego/ przed wſchodem ſłoncá. Ták y ſiły przyrodzone poſila/ oczerſtwia/ y wilgotnośći złe á zbytnie/ nie tylko przez pory ćiáłá/ ále y przechody Vryny y Pęchyrzá/ z moczem wywodźi. Albo też/ ile w meßczyźnie/ przez złote żyłki/ w Białychgłowách przez Mieśięczne czyśćienie. Tákże y pára przez ćiáło wychodząca.

Siły przyrodzone posila.

Mdłośći ſerdeczne/ y bolenie ſercá/ z ledá máley przyczyny/ otrzęźwia.

Mdłośći.

Niepotężne do Wenuſá/ czyni potężne/ biorąc iey po náſtániu Kśiężyca káżdy dźień/ áż ku Pełniey po kwincie.

Niepotężność do Wenuſá

Członkom vłomnym/ ták z przypadku iákiegokolwiek/ iáko też od przyrodzenia dánym/ y bolećiom w nich będącym/ tá iſtność ieſt wielkim rátunkiem/ á zwłaſzá záświeżá/ poki ſie nie záſtárzeia/ dáiąc iey po ćwierći łotá/ z dźiewięćia

Członkō vłomnē.

krop-

nam Jelení korzen rzeczone. Z tych káżde z osobna / z swey postaci y wyobrażenia / swego przyrodzenia y skutkow / zá Boską pomocą y błogosławieństwem / opisánie od nas odnieśie. A naprzod:

Czarnoglow / álbo Láni Czyściec / ktory dwoiaki iest. Acz (od Dioßkorydá ieden tylko opisány iest.) To iest: Ten ktory korzeniá iest długiego / miąßßego / białego y pachniącego. Liśćia Koprv Włoskiemu podobnego / ieno mießßeyßego. Pretu mocnego / iáko v Zápaliczki / ná pułtorá łokćiá wzwyß / gáleźistego. W wierzchu ktorych okołki wielkie / ßerokie / Koprv swoyskiemu podobne. Kwiátu z żołtá bládego: z ktorego náśienie obdłużne / gránowite / zápáchu dobrego / smaku ostroszczypiącego. Do lekarstw tylko korzen á náśienie nacześćiey przychodźi. Drugi Czarnoglow temu pierwßemu we wßem podobny.

Mieysce

Kocha śie pospolićie ná gorách wysokich. Przodek ma / ktory w Márśiliey po polách plonnych obśićie rośćie. Zkąd też názwiská dostał. Tu w náßych stronách / ile tego / ktory Dioscorides opisuie / baczyćiem nie mogł / okrom wtorego.

Przyrodzenie.

Korzen y náśienie rozgrzewa y wysußa / ná koncu wtorego stopniá / álbo ná początku trzećiego / do śiebie przyćiąga / rozprawuie trawi / rzedźi. Náśienie iego w swey porze do cztерech lat może chowáć. Korzen do roku / á nadáley pułtoru.

Czás kopánia y bránia.

Korzen gdy go chcemy / do śćiągnienia z głowy fluxow flágmiłych / vżywáć / ma być kopány Kśiężyca Wrześniá / dwunaßtego / ośmnaßtego / dwudźießtego czwartego dniá. To iest: słońcu będącemu w Wadze / Mieśiącu / iáko temu / ktory w głowie władzą ma. W domu Marsowym / to iest: w dźieśiątym / w dwunaßtym / y w czternaßtym / ßtopniu ßkopu. Tych ábowiem czásow ma potężność wielką / do śćiągánia wilgotnośći z głowy. Zás źiele y kwiećie ma być rwáne y zbieráne / dwudźießtego czwartego dniá / dwudźießtego ßoßtego / álbo dwudźießtego ośmego Czerwcá / słońcu będącemu w ostátnim dźieśiątku dni Ráká niebießkiego. A mieśiąc w ßoßtym / w ośmym / we dwunaßtym / y w ośmnaßtym ßtopniu ßkopu / we dwudźießtym ośmym domie. Náśienie obiiáne być ma około dniá wtorego / czwartego / y ßoßtego Września / słońcu będącemu w Pánnie á Mieśiącu we dwudźießtym / we dwudźießtym wtorym / y we dwudźießtym ßoßtym ßtopniu / ßkopu niebießkiego / w domu pierwßym.

Moc y skutki.

Głowie. Mozgu. Piersi. Płucom Żołądku.

Głowe. Mozg. Piersi. Płucá. Żołądek

Zażiębione / álbo z przyrodzenia zimne / korzenie y náśienie Láni° Czyśćiu rozgrzewa. A wilgotności zbytnie w nich / ile flegmiśte wysußa y trawi / z miodem piiąc / álbo z winem słodkim.

Opuchłym. Pádáiącey niemocy / ile tego źiela iest z wßyßtkiey swey ßtności / sprzećiwia śie /

Opuchłe Żołądku

ſtwá idą: áni bydłu/ áni ludźiom folguiąc. Ták odmienia ten Máſtok namiętności/ przyrodzenie/ y obyczáie/ w tych/ ktorzy go vżywáią/ że z rozumnego czyni ſzalonego/ z cichego y pokornego/ okrutnika: z ſmętnego y fráſowliwego/ weſołego: z okrutnego nieprzyiácielá przemieni w przyiaciełá ſzczerego y łáſkáwe°.

Páráliżem náruſzonym ieſt wielkim y známienitym lekárſtwem. Záczym/ iáko mamy wiádomoſc/ ta choroba bárzo zrzadká Turcy bywáią złożeni/ á ile zaćnieyſzy. Przyczyną tá ieſt/ iż vżywáiąc tego Máſtoku/ krew y duchowie przyrodzeni w ćiele ich wzburzáią ſie/ y iákoby wrecą. Záczym ſie w nich záraz nagle popędliwoſć wznieca/ y iádowitoſć gniewu/ przez duchy wzburzona/ wynarza ſie: Y ták ćiáło we wnętrznoſćiách ſwych rozgrzane/ zá tákim wzruſzeniem duchow/ rozgrzewa Nerwy y Muſzkuły/ trawiąc w nich wielkoſć zimnych wilgotnoſći/ ktore poſpolićie ſą przyczyną Páráliżu.

Rozſądek.

Rożmáite y rożne miedzy Ziolopiſy ieſt rozumienie/ o tych Jelenich korzeniách/ á zwłaſzczá Niemieckimi/ y Alchimiſtámi/ ktorzy iáko rzeczy rożmáite mniią/ ták y imioná im przemieniáią. My ſtárych á powáżnych Ziolopiſow ſie trzymáiąc/ zá nimi idźiemy.

Czarnogłow/ álbo Láni Czyśćiec/ Rożdż: 34.

Seſeli Maſsilień:
Siler montanũ.

Maſtliſcher Seſel.
Seſel kraut.
Berg Seſel.
Rożßkummel.
Zirmet.
Siler Montan

Czworákie źiele iednym imieniem/ od Grekow y Láćinnikow/ náśladowcow ich/ Seſeli názwáne: Jednák z przyſadą mieyſcá y kráiny/ gdźie ktore z nich nawybornieyſze roſćie: á to dla rozeznánia ich roznoſći. V nas káżde z nich ma ſwe własne imie y názwiſko. Náprzyklad. To co Grekowie y Láćinnicy Seſeli Maſsilienſe zowią/ my Czarnogłowém/ Lánim Czyścem/ y wielkim kminem. Ktore Seſeli Æthiopicum: my Smłodem czarnym. Także Seſeli Peloponenſe/ my źielem Poſtáwnym. Záś Seſeli Creticum,

nam

wámi/ y w piciu káżdym przymießuiąc. Toż wietrznośći w máćicy záwárte rospadza.

Od przeźiębnienia/ y od mrożenia.

Ktorzy ſie w gwałtowne mrozy w droge vdáią/ á żeby nie przeźiebli. Naśienie tego źiela z Pieprzem nápoły ná czczo z ćieplym winem pić dáwáć. Dioſ.

Przeźiębie toż też rozgrzewa.

Scyátyke.

Scyátyke/ w biodrách łupániu/ z źimnych flágmiſtych fluſow vſpokaia/ wárząc naśienie/ álbo korzenie w winie nápoły z woda/ á tego przez trzy dni ćiepło po piáći łyżek pić dáiąc. Toż

Cżłonki vłomne Naśienie tego źiela z Pieprzem nápoły ná czczo z ćieplym winem pić dáwáć. Dioſ.

Cżłonki vłomne Nieżátrzymánim.

Moczu nie zátrzymánemu czwierć lotá naśienia z winem day trunkiem.

Moczu. Kámień

Kámień z nerek wywodźi naśienie/ dáiąc go z kminem polnym/ z białym Imbierem/ z Gwoździkámi kramnymi/ z naśieniem Włoſkiego Kopru/ y Pietruſczánem/ y z Lákrycya ſkrobána po łoćie. To wßyſtko miálko vtłuc przydawßy Cynámonu/ Anyzu/ Bobku ochędożonego tákże po łoćie/ Cukru białego lotow dźieśieć/ y po pułkotá z białym winem pić.

Trućiźnie.

Przećiwko trućiźnie/ z Swiniey wßy/ toż naśienie/ álbo y korzeń z winem ſłodkim piąc/ ieſt pewnym lekárſtwem.

Febrze.

Febrze/ ktora z zápalenia flágmy ſtoney pochodźi/ Epiálám Grekowie zowią: Naśienie z woda pić dáiąc/ ieſt bárzo vżyteczne.

Pokurczonym. Gryźieniu.

Kurczom y pokrzywionym.

Gryźieniu w żywoćie/ ieſt rátunkiem známienitym/ wźiawßy go z dźieśieć lotow/ Cynámonu lot. To oboie z grubá przetłuc/ y w funt oliwy wſypáć/ do tego przydawßy kwáterke winá dobrego białego/ y wárzyć do ſtrawienia winá/ á tym żywot boleiący/ y cżłonki pokurczone náćieráć.

Toż naśienie przetłuczone/ y ná rynce przyſmáżone/ á ná żywot co náćiepley przykłádane czyni.

Pierśiō.

Pierśiom Białogłowſkim zbytnie nábrzmiałym/ z obfitośći mleká w nich zśiádłego/ lekárſtwo z tegoż naśienia/ wźiawßy go miałko vrártego/ ßeść lotow/ máki Fengrekowey/ Słonecznika/ po trzy loty: Mirrhy lot/ Száfranu tłuczonego puleźwierći lotá. To weſpoł wárzyć w białym winie/ przyławßy ßeść lotow Rumienkowego oleyku/ ták długo wárząc/ áż zgeſtnieie iáko máść/ y tym co náćiepley plaſtrować.

Mieśiecżney.

Pániam chorobe Mieśięczna/ nád przyrodzenie záhámowáną/ wźbudza y wywodźi/ Naśienie álbo korzen w winie ſłodkim/ álbo w málmázyey wárząc/ náwet w piwie álbo w wodźie/ á po ośmi łyżek ćieplo ráno y ná noc piiąc. Toż czyni nad pára ciepłą ſiedząc/ a liykiem w otwor łoná puſczáiąc. Tákże

Mácicy záplugáwioney.

Mácice z ßłámowátośći ſpreſnych wychodząca y wyſußa/ źiele wárząc w wodźie/ á liykiem w otwor łoná páre puſczáiąc. Albo prochu tegoż naśienia/ y korzeniá w potráwách y wtrunkach przez iáki czás vżywáiąc. Tak ábowiem z źimná rozgrzewa/ záplugáwiona wychodząca/ á do płodu ſpoſobna czyni.

Potu.

Źiele to do potow wźbudzenia ieſt przynależące/ pára/ wárzonego nagrzewáiąc ćiało.

Pokrzywionym Przepuſtłym y porłuczonym.

Przeto cżłonkom vłomnym/ pokrzywionym/ do nagrzewania y pocenia ieſt vżyteczne.

Przepuſtłym.

Porłuczonym/ ták korzen iáko naśienie/ z białym winem/ pić dobrze. Plin.

Kręcz.

Kręcz/ to ieſt/ twarz w tył obrocona/ álbo w bok nakręcona y załomiona/ leczy po pułkotá tak naśienia/ iáko korzeniá/ z białym winem piiąc. Plin.

Rożey piekielney.

Roża piekielna wyciąga/ rozpadza/ y leczy/ plaſtruiąc z korzeniem/ z liśćiem y z naśieniem.

Żołądkowi.

Żołądkowi śpießne trawienie czyni/ ná wećie po obiedźie y wieczerzy/ tak korzenie/ iáko naśienie/ ná Cukrze/ álbo z białym winem/ bądź iákim inym ſpoſobem vżywány. Tákże y liśćie iego.

Lániom kornym.

Łánie korne álbo ćielne/ tym źielem rády ſie paſą dla ſnádnieyßego y łeyßego okocenia/ y porodzenia płodu. Ztąd naßy Polacy Łanim czyśćem go nazwáli/ że ſie Łánie nim czyſczą/ od ktorych Lekárze wźięli ſpoſob do wyczyſczenia białych głow/ bądź w zátrzymániu choroby mieśięczney bądź w pozoſtániu Łożyſká/ y inych plugáwośći záwśćiągnionych po porodzeniu. Toż

Rożō kornym/ y inemu bydłu.

Rożom/ y inemu bydłu/ dla ſnádnieyßego okocenia y ocielenia/ roſtropne máteki czeládney gospodynie/ naśienia z woda dáią pić Sámá też náć w wodźie roſtárta/ á w gębie ich lana/ toż czyni.

Bydlęcy biegunce.

Bydłu biegunki zaſtanawia/ tákże go im w gębe leiąc/ álbo dáiąc im go z ſołą lizáć. Plin.

Bydłęcym chorobom.

Wołom/ y inemu rogátemu bydłu/ rozmáite choroby leczy/ przerzeczonym ſpoſobem go dáiąc. Tenże

Konfekt.

Z tego źiela korzeniá/ z odwárzonego ſoku y przeklárysikowánego/ wźiąć trzy funty/ Cukru Kánáru przednięgo funt/ Száfranu Cymentu/ á możeli być Morawſkiego lotow ßeść. To wárzyć do zgeſczenia Konfektá. Ten

y iest rátunkiē. Przeto ktorzyby do niey skłonni byli/ álbo ią mieváli/ dobrze go w pokármiech y w trunkách czesto vżywáć. Tákże w puchlinie. Tab.

Gwiżdżotchniacym. To iest: Tchu wolnego miec nie mogacym/ ieno ßyie wyćiagnawßy/ á vstá otworzone wzgore wzniosßy/ powietrza chwytáia/ korzenia y naśienia/ przerzeczonym sposobem vżywáć go/ dobrze. Dios.

Gwiżdżotchniacym.

Albo to oboie w winie z Figámi wárzac/ y piiac. Albowiem flegmiste ßlámowátości rozgrzewa y wysußa. Plat.

Sok.

Krew zśiádła w żołądku rozpráwuie.

Krew zśiádła.

Wietrzności w ćiele rospadza.

Wietrzności.

Morzysko y gryzienie w żywocie vkłáda/ wárzac w winie nasienie/ liśćie y korzen/ á ná czczo ćieplo piiac. Też prochu po czwierći lotá z winem dobrze vżywac.

Morzysko.

Dycháwicznym iest vżytecznym trunkiem. Plucá z flágmy lipkiey y gestey wychedażáiac y wysußáiac.

Dycháwiczn.

Korzen żuchány/ álbo w vśćiech trzymány/ z głowy flágme ták vsty/ iáko y nosem wyćiaga. Záczym odetchy wolne czyni.

Flágmie

Kámien z ćiáłá wywodźi/ źiele w wodzie wárzone/ á biodrá y ledźwie/ tákże ostátnie pačierze w grzbiećie/ álbo w krzyżách tym náparzáne.

Kámien

Zásiniáłości ná ćiele/ ze wrzodow y z śádzeli pozostáłe rozgania/ toż źiele w mleku kozim wárzac/ y tym náćieráiac.

Zásiniáłości.

Złote żyłki w stolcu wysußa/ y zástrupienie ich spadza/ sokiem ie pomázuiac.

Złotym żyłkom.

Chorobom wßeláłkim/ ktorym Sáturnus pánuie/ iáko żołtey y czarney niemocy/ spadkom z głowy/ ták flágmistym/ iáko melánkolicznym/ do zebow wpadáiacym/ y boleści wzbudzáiacym/ korzeń tego źiela bárzo iest vżyteczny.

Chorobom.

Kámień Przećiwko kámieniu/ ták w nerkách/ iáko w pechyrzu/ bárzo iest vżytecznym. Ale do tego ma być kopány/ gdy Sáturnus w swym dostoieństwie będźie wywyssony. Co bywa w Wadze/ bądź w domu swym/ ktory ma w Wodniku/ álbo w Kozorożcu.

Kámień

Płodu. Płod martwy z żywotá wywodźi.

Chorobom wßeláłkim wnetrznym/ z zimná pochodzacym/ y tym pomienionym/ iest lekárstwem: Korzen álbo naśienie w miedźie/ álbo w Málmázyey wárzac y piiac. Nasienie też w Miedźie Konfektem/ Lektwarzem/ álbo iákim inym sposobem przygotowáne y vżywáne/ iest lekárstwem.

Chorobom.

Pádáiacey niemocy/ nasienie y korzenie/ ktorego z tych Łánich czyścow/ po dwie czesći kwinty wźiąc/ z trzećia cześćia Pieprzu długiego/ á z miodem álbo z winem słodkim dáć pić.

Żołądku

Oczy ćiemne znácznie posila/ vżywáiac ták naśienia/ iáko korzeniá/ w pokármiech y w trunkách czesto.

Wzrok posila.

Wźiąć Czyscu Łániego naśienia/ Cynámonu po dwu lotu/ kwiátu Rozmárynowego lot/ naśienia koprv Wloskiego/ Anyżu/ Swieczek/ álbo kwiatkowich po pułlotá/ Káyskich ziarnek/ Kubeb/ Kwiátu muszkatowego/ Gwoździkow kramnych po pulczwierći lotá. To wßytko co namieley vtluc/ á po czwierći lotá káżdy dźień dwá kroć/ godźine przed obiádem y wieczerzą/ bądź w winie białym ćieplym/ bądź ná grzance/ málmázya ćiepla polaney/ dáwáć.

Káßlu

Káßlu zástárzałemu/ z vstáwicznych flegmistych spadkow ná plucá/ iest pewnym y rychlym rátunkiem: ták naśienie/ iáko korzenie tego źiela w miodowey syćie wárzac/ á ráno y ná noc po kwaterce piiac. Albowiem flágme gruba/ lipka/ y kliiowáta rozgrzewa/ rzedźi/ á z płuc y piersi snádnie wywodźi.

Tegoż naśienia/ álbo korzeniá miáłko vtártego/ z czwarta cześćia miodu odstymowánego záczynić/ á ná raz/ iáko kásztan rowny/ biorac/ w vśćiech trzymáć/ á co sie rozpłynie połykáć.

Dychawiecznym. Dychá: Gwiżdż.

Gwiżdżotchniacym toż lekárstwo iest wielkim y známienitym rátunkiem. Też z winē słodkim/ álbo z miodē miáłko vtárte/ pić ćieplo ná noc y ráno/ do-

Nerki/ y przechody moczu. (brze.

Nyrkom Przech. Pechy: Máćicy. Moczu.

Máćicy záduszoney iest rátunkiem.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ álbo z ćieżkośći y kápániem odchodzacy wywodźi.

Rodzenie dźiatek snádne pániom czyni/ naśienie álbo korzen Łániego czyścu/ w winie słodkim/ álbo w pitym miedźie/ náwet y w wodźie wárzony/ ráno y ná noc po ośmi łyżek ćieplo dáwáć pić/ dobrze.

Rodzeniu ćież.

Kurcze y pokrzywione członki rátuie/ naśienie z miodo octowym Syropem Aceto mulso vżywány.

Pokurczonym.

Żołądek zimny rozgrzewa/ osurowiáły y do trawienia niespośobny náprawia proch/ w potráwách y w Trunkách vżywány. Tákże go z ćieplym winem ná czczo piiac.

Żołądkowi.

Máćicy.	Zażiebłym/ y	Máćicy.
Watrobie.	Zámulonym/ z pieczo-	Wątro:
Śledzienie.	nymi Figámi/ prochu	Śledźie:
Nyrkom.	z naśienia iego dobrze	Nyrkom
Pechyrzowi.	vżywáć. Tákże z potrá-	Pechyrzowi.

wámi/

Smaku ostrego y pachniącego. Korzenia niewielkiego/ cienkiego/ od tego odnożki drobne.

Wtory także dwułokietnego wzrostu/ krzaczysty: Listeczki także z obu stron stopki/ po cztery maiąc/ Dziegielowym podobne/ ieno wietsze/ y glebiey około kraiow wykrawane/ do tego okrągleysze y tepsze: Na końcu stopki osobno ieden listeczek łabrzysty/ wszystkie ostre: Kłącza także ostrokosmate°: Na wierzchu tych w okołkach Nasienie ostre/ po parze pochodzące: Korzeń też niewielki y cienki.

Mieysce.

Wnąszych tu polnocnych stronách mało zrádzíome. Także w Niemieckich iest gościem: Jednak że sie w ziołách rozmáitych cudzoźiemskich (wiecey niźly naszy) kochaią/ rychley go w ogrodách ich śiany ználeść. We Francyey obficie po polách/ y przy drogách rośćie. Ale przodek ma/ ktory sie w Kándyey/ y w Cylicyey/ ná gorze Armanum znáyduie.

Seseli Creticum. Aliquibus Tordylium°, vel Gordylium.

Kretischer Sesel Kandischer Sesel.

Przyrodzenie.

Tego iest właśnie przyrodzenia/ ktorego czárnoglow. To iest: rozgrzewáiącego y wysuszáiącego/ przy koncu wtorego stopniá.

Moc y skutki.

Obádwá te Kretenskie Jelenie korzenie/ rednikich skutkow z Czarnoglowē sa/ iáko Dioscor: pisze/ y Aeginetá.

Moczu ciężkiemu puszczániu/ y kápániem odchodzącemu/ iest lekárstwem osobliwym/ wárząc go y pijąc. Albo

Melán: Od rozumu odeſłym. Kordyácę. Serdecznym dolegliwoſćiom.

Melánkolicznym/ A
Od rozumu odchodzącym/ ieſt wielkim á známienitym lekárſtwem. Tákże
Kordyácznym/ A inym
Dolegliwoſćiom ſerdecznym/ vżywáiąc go ná zchodzie Księżyca ná czczo/ ná raz/ iáko Káßtanowy Orzech/ álbo Włoſki. Jeno w kopániu korzeniá/ do tego Konfektu/ ma być wzgląd miány ná Merkuryuſzá/ w iákimby był położeniu/ y iákieby miał Plánety ine ſobie życzliwe/ álbo przećiwne. A to dla vżywánia przećiwko ßaleńſtwu y odchodzenia od rozumu. Záś przećiwko dolegliwoſćiom ſerdecznym/ álbo Kolice/ biegu ſłonecznemu trzebá ſie przyłożyć/ z iákiemi Plánetámi ma złączenie: iáko Philozophowie roſtropni vczą.

Extrákt.

Rzeczy wyćiągnione z źiela/ z korzeniá y z nasienia/ z wielkim vżytkiem mogą być do bolaczek nápuchłych/ y wielkich/ do wrzodow/ y ſádzeli ßkodliwych/ kroſt złych/ przydáiąc ich do máści/ y plaſtrow wyćiągáiących vżywáne.

Oleiek.

Oleiek Alchimiſtkim ſpoſobem wyćiągniony/ bez oſobliwych ſkutkow nie ieſt. Ten do mnieyßych nábrzmiáłoſći y kroſt należy/ námázuiąc nim.

Sol.

Tá bolaczkom ſłuży miernym/ ktore ześliże ſa z przymiotem ogniſtym/ w Rożánym oćcie ma być rozćierána: Jeśli záźiębione/ tedy z ćierpkim winem/ z piołynem/ z gorzałką rozćierána/ y w tỹ płáty álbo płáſtuchy maczáiąc/ ná nie przykłádáć. To też

Płány y zmázy wßelákie ná ćiele zástárzáłe y dawne ściera.

Magia.

Mądrzy Miſtrzowie vczą: iákie ſie máią czáſy obieráć y záchowáć/ w kopániu korzeniá/ w brániu liśćia z kłaczem/ y w obirániu nasienia/ do tych álbo owych chorob. W wątrobnych niedoſtátkách: tákże w płucnych/ y pokrzywionym członkom/ każą bráć/ gdyby Jowiß nie tylko w swych godnoſćiách wywyßßony/ ále y do swego kreſu/ álbo y w Trzećiáku był: w ten czás źiele ſámo ma być rwáne/ do pomienionych chorob. Tákże nasienia kiedy chcemy záżyć przećiwko Kolice/ zámuleniu żołądká/ zátkániu kißek/ ma być do tych rzeczy przyſtoynie zbieráne. To ieſt: gdy Mieſiąc będzie wſchodnym kącie/ álbo w śrzodku niebá. To pilnie vpátruiąc/ żeby z tych Planet ktory (w kopániu korzeniá/ álbo rwániu źiela/ tákże w zbierániu nasienia) niemiał Marſá/ y złośliwych promieni iego/ to ieſt: od czwártaká/ álbo od przećiwnego/ zawády. Albo żeby z katá nie wypadł. Co zewßąd pilnie obaczywßy/ beſpiecznie/ z wielkim chorego vżytkiem/ y swa pochwała/ vczony á roſtropny Lekarz tych rzeczy/ y Extrákтow z nich/ do pomienionych chorob vżywáć może.

Rozſądek y Przeſtrogá.

To źiele iż ſie zrzadká w náßych tu źiemiách/ pod niebem źimnym/ znáyduie/ ßkrom wtorego/ á że często do lekarſtw potrzebuiemy korzeniá y nasienia iego. Páńſtowie Aptekarze pilni być máią/ w doſtawániu tych rzeczy od Máteryáliſtow/ żeby miáſto Czyſcu/ Lániego nasienia/ Barſczowego nie kupowáli. Tákże korzeniá: gdyż ten rodzay oßuſtow ná tym zásiadł/ żeby ſobie iákikolwiek pożytek záwßę/ z ßkody ludzkiey/ vczynili.

Jeleni Korzeń Kreteńſki/ Rozdźiał 40.

JEleni Korzeń Kreteńſki/ Źiele ieſt krzakowáte dwułokietne. Ten dwoiáki ieſt: Wielki y mnieyßy/ álbo ſámiec y ſámicá. Wielki Liśćia ieſt do wietßego Biedrzencu podobnego/ po káżdey ſtronie ſtopki cztery liſteczki/ para przećiwko ſobie/ á ná wierzchu ieden máiąc/ wßyſtkie podługowáte/ przyoſtrzeyßym/ á około zębkowáne. Pręt gáleźiſty/ obły/ gładki. W wierzchu ktorych okołki niemáłe/ iáko ná Pietraßnику. Ná tych/ po okwitnieniu/ Naśienie para á para/ okrągłe/ płáſkie/ ná kßtałt Rondele.

Smáku

Czás kopánia y bránia.

Korzeń tego źiela ma być kopány / gdy Mars wschodźi / Słońce w Ráku / a Mieśiąc w pierwszey kwádrze. Źiele y kwiećie / kiedy słońce we Lwie. Mars ná zachodźie / á Mieśiąc w Skopie. Nasienie / gdy Mars w Byku niebieskim będźie.

Tordylium secundum.
Seseli Creticum Peloponense.
Seseli Peloponesiacum verum.

Wollauffs kraut.
Gotts kraut.
Sawig kraut.
Moren kummel.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia iest rozgrzewáiącego y wysuszáiącego / w środku wtorego stopniá. Przeto rozrzedza / rozprawuie / otwiera / wywodźi / zwłaszcza flágmiste wilgotności zbytnie.

Moc y Skutki.

Dźiećiō służy. Skutki tego źiela / wiecey Dźiecinnym ciálom / ták zwierzchnie / iáko wnetrznie służa / á niźli ludźiom w wietszych leciech bedącym.

wszom. Wszywość ich / á ile w głowie oddala / y morzy / lugiem głowe przemywáiąc / w ktorymby korzeń tego źiela był wárzony.

Páprzyścom w głowie. Lupieże y Páprzyská z głowy spadza / y wychedaża / przerzeczonym lugiem często przemywáiąc.

Brodawkom. Brodawki / Sok ie° spadza / pierwey ie skrwáwiwszy / á potym ie nim nápuścić.

Strách5 Mozowe. Przećiwko nocnym strachom / y pokusom we dnie ludźie nágrawáiącym. Przećiwko mozowemu powietrzu / powiádáia go bydź bárzo potrzebnym y vżytecznym / korzeń nászy nosząc / zwłaszcza pod ten czás kopány / gdyby był Sáturnus w Niedźwiadku wschodzący.

mu powietrzu

Krew wmálych dźieciach dobra mno

Piersi / (jy

Płucá /

Żołądek / y

Nerki z zámulenia im wychedaża / wárząc w winie korzeń / źiele y nasienie / tego im pić dáiąc.

Piersiō. Płucom. Żołądkowi. Nerkom

Ciálá ich od przeźiębnienia dla wilgotności zbytnich záchowuie / z trocha pieprzu dáiąc im go pić.

Przeźiębliwie.

Tymże dźieciom mokrzącym y vsiká-

Dźiećiō.

czwierć lotá naśienia iego z winem piiac. Toż

Mieśieczney. Mieśieczna chorobe pániam / nád przyrodzenie záwśćiągniona / wzbudza y wywodźi. Też / z źiela po pas kapiel czyniąc / toż czyni.

Nerkom Nerkom zbytnie boleiącym / ieſt lekárſtwem / Sok z świeżego źiela / y z naśienia / przez dźieśieć dni / porzadnie z Muſzkátela piiąc / po pułkwinty ná raz go biorąc.

Kámien Pierśiō Plucom Kámien z nerek moczem wywodźi.

Piersi Y

Plucá z flágmy wychedaża: Proch korzeniá iego / z czwarta cześćia miodu odwárzonego / y chedogo odbymowánego / záczyniony / á Lektwarzem / álbo Konfektem / káżdego dniá kiłákroć po troſze vżywány / álbo z łyżki lizány.

Przećiwko twárdemu y głębokiemu ſpániu / nád przyrodzenie: ktore Arabowie Subetem / náżу ſpikiem miánuią / podkurzenie z niego czyniąc pod noſem / ieſt rátunkiem. Abowiem ſpiące wzbudza. Subetu.

Mácice záźiębiona rozgrzewa. Mácicy.

Záplugáwiona ślozámi wychedaża / w wodźie źiele wárząc / y tym żywot nágrzewáiąc / álbo popás ſie w nię kąpiąc. Do wzbudzenia potow / tákże iako Láni Czyśćiec / to źiele ieſt przyſtoyne. Abowiem poty gwałtownie znieca / wárząc go / á przy párze iego / álbo nád nia śiedząc. Záczym członki oſłabiałe y mdłe posila. Poty wzbudza.

Káśle dawney záſtárzałe leczy / korzeń y naśienie iego w pitym miedźie wárzone / á ná czczo y ná noc ćieplo po rowney kwáterce pite. O wa tym wſzyſtkim chorobom y niedoſtátkom ſłuży / ktorym Czarnoglow. O czym troche wyżey powiedźieliśmy. Káśłu záſtárzałemu.

Rozſądek.

Rzadkim Ziołopiſom to Źiele znáieme ieſt. Przeto záledwie kto z nich o nim wzmianke czyni. Y niemamy ſie dáć wwodźić bábom nikczemnym / áni Herbularzō nieumieiętnym / kiedy nam coś inego / miáſto tego źiela / przynoſząc pokázuią y vdáią. Bo y dawnych wiekow Piſárze / o ziołách piſzący / nie zwáli go tym imieniem Tordylium / ále Seſeli Creticum. Ktore iż nie w káżdey kráinie (iáko wiele y innych źiol) roſćie / w máley im też znáiomości / ták zſtrony wyobráżenia y kſztałtu / iáko przyrodzenia y ſkutkow było. A iż poſledniey śzy wiek / ieſt w ludźie we wſzelákich náukach obfitſzy y zamożyſtſzy / niżli on dawny. Tedy też zá pilnym wywiádowániem / y ustáwnym ćwiczeniem / do czegos ſkuteczniey ſzego przychodza. ácz ſnadź ieſcze nie do iſtotnego kreſu Párácelſiſtowie / y z ſwym Miſtrzem / zá ten Jeleni Korzeń Kreteńſki / ktory Grekowie y Łácinnicy Tordilium / á ſtárſzy Seſeli miánowáli / biorą wtory rodzay tegoż źiela / ieno nie we wſzytkim iego opiſániu z Dioſkorydem ſie zgádzáią / tylko w ſámym liśćiu. O czym ſie ſzerzey wnet powie / o źielu poſtáwnym. Wiek poſledniey śzy w ludźie ozone obfitſzy y zamożyſtſzy.

Poſtáwne Źiele / Rozdźiał 41.

POſtáwne źiele / korzenia ieſt miąższego / długiego / y twárdego: z wierzchu czarne / we wnątrz z żołta bláde / álbo biale. Soku pełne pachniącego: Jeden pręt z śiebie wyſoko puſczáiąc / miąższości Zápaliczki: Poniekąd czczy / mocny / proſty / źielony / żłobkowány / á geſto kolankowáty: Od ktorych liśćie gáleźiſte / po iednemu zoſobna pochodźi: wielkośćią / miąższośćią y geſtośćią / świniey wąży podobne: Tym kſztáltem iáko w Wrotyczy / álbo w Orzeſku / ktory y Kropidłkiem zowiemy. Naśienia obſzyrnego / y płáſkátego / iáko mieszeczki nieiákie / iednák iądrá pełnego / bárwy popieláſtey / zapáchu mocnego y oſtrego: Smáku gorzkáwego.

Mieyſce y Wybor.

W płonnych á wilgotnych ſie mieyſcách kocha. Roſćie ná pagorkách. A przedniey dobroći w Peloponeśie / ná Oſtrowách morſkich / y ná gorze Jdá.

Czás

śie iuż ná kilku mieyscách powiedziało/ czyniony/ z nasienia álbo y z korzeniá tego ziela.

Wątrob. Żołądku Pęchyrzu Żołci

Wątrobie/
Żołądkowi/
Pęchyrzowi/
Żołci y iey Mechyrzykowi służy. Przeto Flágmy kliiowáte y lipkie/ z głowy do tych pomienionych części splywáiące. W nerkách tákże nie dopuszcza śie im zgromadzáć.

Dychawicznym

Też Oleyku puł łotá biorąc/ z oleykiem Lániego Czyścu y Mástykowym/ wszytkich zárowno wziawszy. Młodzieńczykom dychawicznym y ciężko tchnącym/ z spadkow flegmistych w piersi y w plucá/ iest wielkim rátunkiem/ część tego dáiąc co trzećiey godziny z łyżki ciepło lizáć/ część żyie nád kárkiem pod sámą czászką námázuiąc.

Biegunkom

Biegunki/ ták białe iáko żołte z ostábiałości żołądká zástánawia.

Czerwonce

Czerwona niemoc leczy/

Stolcō ropistym

Stolce ropiste ktore pospolićie bywáia z zágnilości potraw w żołądku/ podczás ze krwie/ z żył do żołądká zbiegley. Temu wszystkiemu ten Extrákt álbo wodká rátunek dáie/ biorąc iey po łoćie álbo po łyżce z puł quinty Croci Martis/ do tego Oleyku Mirabolanowego/ Soku Kiołkowego po puł łociu. To ná trzy rowne części rozdzieliwszy/ to iest po trzy quinty/ ná raz pić dáwáć.

Sol.

Ryßkom

Tá ryßkom miąższym y wielkim iest na vżyteczniey ßa.

Wątrobie/

Wątrob.

Dnu żołądkowemu. Albowiem Sol káżda/ zá sprawa ciepłá przyrodzonego sstawa śie susßa. Przeto

Dnu żołądkowemu.

Ciałom dźiecinnym y ludźi młodych/ pełnym surowych wilgotności/ do vżywánia iest vżyteczna/ piąc ią káżdego dnia z ciepła málmázya. Albowiem zawiera spodni wychod żołądkowy/ ktory Grekowie Pilorum zowią/ y nie dopuszcza pokarmu surowemu/ y nápoły zwárzonemu z niego wychodzić/ áż po przystoynym zwárzeniu.

Dźiecińnákámie boleiscy

Boleści ciężkie z poruszenia kámieniá w dźiećiach vskramia/ dáiąc iey po quincie álbo po puł quinty/ wedlug lat y wieku káżdego z białym winem/ álbo z tegoż ziela wodka trzemá łyżkami/ á to przez dni dwádźieśćiá ráno y ná noc/ poczawszy záraz po nástaniu nowego Xiężycá/ áż ku Pełni/ troche Szafránu do tego przydáiąc.

Rozsądek.

To Seseli/ ktore śie tu opisało/ nie iest Creticum/ ále Peloponense: Jeno że sa sobie rowne/ y podobne w skutkách y przyrodzeniu. Przeto śie niektorym podobało Kreteńskim názwáć.

Żebrzycá/ álbo pierwszy Smłod Czarny/ Roż: 42.

WTóry rodzay Smłodu iest czarny/ ktory Łácinnicy Seseli Æthiopicum, Peregrinum, Gordylium, my Żebrzyca zowiemy. Tá Korzeń ma wielki/ y soku pełny: Odnożek rzadkich/ ále mocnych y cienkich/ á w środku máiąc spárę/ álbo rospádlinę wzdłuż/ Białoglowskiemu członku wstydliwemu podobną/ iáko w Kozłku/ álbo w korzeniu Mydelnice: ktora też Bázyliyka polna názywamy: y táż część/ ná zachod słoncá/ pospolićie śie obráca: Z wierzchu czarney/ we wnątrz cielistey barwy. Zapáchu Biedrzeńcowego/ mocno pachniącego y przenikáiącego. Smáku gorzkáwego/ y stwierdzáiącego/ coś mniey/ niżli Ałun. Kłącza włoskiemu Koprzu podobnego/ gałązek wiele z śiebie/ z Liśćiem obdłużnym/ á z zieloną żółtáwym/ gęsto wypuszczáiąc/ mocnego: Zapáchu przykrego: W wierzchu okołki z kwieciem bládo cielistym. Z tych potym nasienie żółtáwe/ podobne Aminkowemu/ gęste ná swych okólkách. Ná przodku po trzy ziarnká/ ná iedney stopce złączone: A gdy dożrzeie/ rozwieráią śie/ y iákoby z iednego ná troie śie rozdźieláią.

Kámieniu.

iacym sie w pościeli/ iest vżyteczny/ tákże go im z pieprzem dáiąc.

Kámień z Nerek y z Pechyrzá/ krzac wywodźi/ przerzeczonym sposobem do vżywánia dány: y przeto miedzy te ziołá od ſtárodawnych Ziolopisow iest położony/ ktore kámien łamia y wywodza.

Ciáłu.

Ciálo chropowáte/ śmiáde/ gládkie/ y białe czyni.

Plánom Znákom z ospic.

Plány y zmázy wßeláke ściera.

Znáki ná twarzy pozostáłe z Ospie. Tákże z inych krost wyrowny way ślachći/ często ie też woda z ziela tego wárzonego myiąc.

W vßach czerw.

W vßách chrobáctwo zálagle gubi/ ciepła páre w nie puszczáiąc z wárzonego nasienia.

Dz. ecinnym strá chom.

Powiádáią/ że to ziele/ álbo korzenie go ná ßyie dźieciom záwießony/ od strachow/ pokus/ snow straßliwych/ y czarow ie záchowuie.

Konfekt.

Kámien

Konfekt bárzo kosztowny/ y w wielu doswiadczony: przećiwko kámieniu w pęcherzu y w Nerkách.

Melánkolicznym Szalonem.

Melánkolicznym.

Szalonym/ y od rozumu odſtępuiącym. Ktorym ták ma być czyniony. To ziele poki ieſcze kwitnie/ w punkćie Nowiu Księżyca kopáć/ y ná ſuchym á nie wilgotnym powietrzu/ á ktemu w ćieniu go ſuſzyć. Potym czásu winá zbierania/ wźiąc go funtow trzydzieści/ drobno vźiekánego/ á dźiewięćdźieśiąt funtow Moſtu co nalepßego y naſtodßego wſypáć/ dobrze naczynie zewßad okrywßy gumiámi/ álbo czym inym/ áżeby wilgotnosc párna y ſubtelna z niego nie odchodźiłá. To potym wárzyć/ áż trzecia cześć tylko zoſtánie/ á dwie wywrzeią. Powoli temu dáć wychłodnąć/ y przecedźić w polewány gárniec/ że iákomiod zgęſtnieie/ á bárwy żołtey doſtánie. Tego dwie álbo pułtrzeći kwarty wźiąć/ y znowu wárzyć/ oſtátek dobrze nákrywßy chowáć. Tego ſoku wźiąć kwinte z rowna cześcią máſłá dobrego świeżego ſtonego/ ſtracćkow czoſnku z lupinek co nalepiey chędogimi rękomá ochędożonych/ pod tąż wagą/ iáko máſłá álbo ſoku/ y to weſpoł w márm urowym moździerzu vtłuc. A tego Konfektu w ſámy punkt Pełniey vżywáć w káżdym wieku. Albowiem ieſt wielkim y doswiadczonym ná kámien Nerkowy y pechyrzowy lekárſtwem.

Kámieniu.

Wźiąć tego Konfektu funt paczkow álbo kiełkow korzenia ſámice páproći/ puł funtá/ zwłaſzcá ku wſchodu ſłońcá wyraſtáiących/ w ten czás kiedy Słop Niebieſki wſchodźi/ y co nadrobniey pokráiawßy/ w ten ſok álbo konfekt włożyć/ y dobrze vmießáć. Ten.

Melánkolicznym.

Melánkolicznę Szalonym.

Zápámiętáiącym ſie nád przyrodzenie.

Szalonym. y

Od rozumu odchodzącym/ iest vżyteczny/ dawáiąc im go w ten czas/ kiedyby znák Ryb niebieſkich wſchodźił przez trzydźieści dni porządnie. Záwżdy o dwu dźieſtey á czwartey godźinie.

Wodká álbo Extrákt.

Wodká tego ziela álbo Extrákt/ ſłużyć wątrobney cześći odſpodniey/ y innym cześćiom przyległym. Jako mácháryncę/ w ktorey ſie żołć záchowuie/ Żołądkowemu dnu y żyłom okolicznym.

Kolice.

Kolice/ y dárćiu w kiſiąchmißych/ co rádo dźiećiom y podroſleyßym w wielu przypáda z picia/ y z iedzenia rzeczy ſurowych álbo zoſtrzałych y ziádowieczonych wilgotnośći w nich zgromadzonych vkłáda. Tákże z zbytniego nápełnienia rożmáitymi potrawámi.

Morzyſtu dźieciñnemu.

Bywa też to podczás dźiatkom máłym/ pokarm z pierśi mámczynych/ álbo z máćierzyńſkich bioracym/ z mleká złego/ y ſkáżonego/ ktore z wielkiego y z nagłego ich gniewu ziádowicza ſie y zżiáda. Niekiedy też z przeźiębienia: Záczym w dźiećińſkich kßęzkách tákowe morzyſtká czynia. Tá tedy wodká álbo Extrákt to w nich vśmierza/ dáiąc imiey podźiewiáći kropek pić z łyżká Anyżowey wodki. A ſtárym z dźieśiąći kropl Extráktu/ ktory Láćinnicy Lac Virginem zowią/ po trzydźieści kropli ná czczo ná świtániu/ troche gorzałki do tego przydawßy/ y ták długo potym chodźić/ áżby pot przyſtąpił/ á potym we trzy godźiny ieść.

Stárßé miárá tego Extráktu.

Szczkawce.

Szczkawkę zbytnią tenże Extrákt piiąc vćiſzá.

Vſtom żołądkowym otworzonym y źieiącym/ álbo ſie nie dobrze záwieráiącym po iedzeniu/ záczym páry y dymy z niego ſurowe do głowy pochodzą/ záwiera/ y żołądek do trawienia ſpośabia/ bioracgo po dwudźieſtu kropli dwákroć ná dźień/ ná czczo przed iedzeniem o dźiewiątey godźinie ná pułzegárzu/ á pod wieczor o piątey z ćiepłym winem ſtárym dobrym. Ale przed wźięciem/ pierwey Oleykiem niżey epiſánym/ Pacierze poczawßy od kárku/ áż do połowice pacierzy przy ogniu/ álbo ćiepłym piecu námázywáć.

Vſtom żołądkowym źieiącym.

Trawienie w żołądku czyni.

Oleiek.

Oleiek zwyczáynym ſpośobē/ o czym

go iáko bydlecey / godźine przed społecznym ześćiem / być go bárzo vżytecznym do płodu. Tákże do lekkiego rodzenia.

Żáduku. Pádáiacey niemocy / warzyć go w winie / á pić dáwáć.

Máćicy. Máćice záduszona / y wzgore zstąpiona / korzen / źiele / y nasienie w winie wárzone / ná swe mieysce przywodzi / páre liykiem w otwor loná puszczáiąc / álbo sie po pás w tym kąpiąc.

Mieśie: Chorobe mieśieczna pániom / dla wilgotnośći źimnych / grubych y kliiowátych zátrzymána / wzbudza / y wywodźi.

Niepłodnym. Niepłodne białegłowy do płodu sposobne czyni / piąc / y páre liykiem w otwor loná z niego puszczáiąc.

Płodu. Płod w żywocie Máćierzyńskim / po odeśćiu wody / ktora iest znákiem bliskiego iuż rodzenia gdźieby sie nád zwyczay zátrzymawał. Także

Cieżkiemu rodzeniu. Cieżkiemu rodzeniu / korzeń ochedożony w otwor loná tylko włożyć / záraz bez bolu wywiedźie. Tymże sposobem /

Łożyśku. Łożysko pozostałe po porodzeniu wymiáta.

Extract.

Żołądkowi.

Wątrobie / y tym żyłom / álbo instrumentom / w ktorych sie nasienie przyrodzone záchowuie. Także ktore przez máćice idą. Trzewom / y cześćiam przy nich bedącym / służy.

Máćicy. Máćice / álbo otwor loná / we wnątrz tym Extráktem námázuiąc / wszystkie wychędaża / y sposobna do płodu czyni / zwłaszcza to czyniąc godźine przed społecznym złączeniem.

Żołąd: Rißkś. Żołądek / ℞ Rißki mdłe posila / źimne rozgrzewa / trawienie w nich sprawuie. Chęć do iedzenia czyni.

Trawie: Apetytu.

Żołtey biegunce. Żołta biegunke zástánawia / biorąc go po wieczerzy dźieśięć kropli / z duchem wyćiągnionym z winá młodego / dwudźiesta kropli. A po wypićiu záraz sie w pośćieli vkłáść / y vpokoić.

Kámie: Moczu. Kámien w Nyrkách. Także w Przechodách moczu / dla zámulenia y zátkánia ich / álbo też z iegoż sámego záwálenia / wywodźi y wypráżnia / dáiąc go w dźiewięć / á w dźiewięć godźin káżdego dniá po trzydźieści kropli / z oleykiem białym Terpentynowym / pod taż wagą / álbo miárą.

Moczu. Toż też moczu z cieżkośći odchodzącemu / iest pewnym rátunkiem.

Oleiek.

Wątro: Ten Wątrobney mocy / w brániu y w przyćiągániu pokármu z żołądká do siebie. Także

Żołądkowi sámemu.

Żołąd: Nerwom / álbo suchym żyłom.

Nerwom / Jądrom Białogłowskim / y zwiaskom ich. Także

Jądrom Máćicy. Máćicy bárzo służy. Poniekąd też

Nerkom. Nerkom ℞

Pęchyrz: Pęchyrzowi.

Mieśie: Mieśieczna chorobe / ták w tálowitych á źimnych / iáko w chudych / á gorących ćiálách białogłowskich / nád przyrodzenie zástánowiona wzbudza / Pánnom tłustym / tálowitym y źimnym / z oleykiem Włoskiego kopru / álbo z Kopytnikowym / álbo z piętruszczanego nasienia. Zás chudym y gorącego przyrodzenia niewiástom / z oleykiem nasienia Podrożnikowego / z nasienia Swinięgo Mleczá / álbo z nasienia Łoczygowego / często tego vżywáiąc.

Szyi máćicz: Szyie też máćiczna / tak w tłustych / iáko w chudych / tym Extráktem z nasieniem Aminkowym / Gálią Muszkáta / y Seyrakiem podkurzáć dobrze.

Zwiosłom máćice Zwiosłom máćice / ktore od Biodrida gdyby były bárzo osłábiałe. Także

Mußkułom Mußkułem wnętrznym w biodrách y w łędźwiách námdlonym / bárzo ten Oleiek służy / vżywáiąc go káżdy dźień / tak przez vstá / iáko pácierze w krzyżách / y otwor loná we wnątrz máżąc.

Moczu. Moczu ćieżkiemu / álbo odchodzeniu / kąpániem / iest doswiadczonym rátunkiem / nápoły z Oleykiem z Melissy ćiepło piąc A pęchyrz przy ognin / álbo gorącym piecu / nim námázuiąc.

Sol.

Tá służy Arteryey wątrobney:

Arteryey Otworu Moczu. Otworu loná Białogłowskiego:

Jądrom Máczyn: Kámień Przechodom moczu.

Jądrom białogłowskim.

Máczyn: Kámień Náczyniom przyrodzonego nasienia.

Kámień w Nerkách y w pęchyrzu leczy / vryna wywodząc / dáiąc iey z wodką y z oleykiem tegoż źiela / po kwincie káżdego dniá.

Puchl: Podág: Poty wzbudza. Puchliine z ćiáłá wywodźi.

Podágryczne boleści vstramia.

Poty wzbudza / pod taż waga iey vżywáiąc.

Wrzodś máćicz: Wrzody Máćiczne twárde zmiękcza / otwiera y wychędaża / też Sol z woskiem á z Wainśtynem białym vpalonym / miálko vtártym / y z trocha máki ryżáney záczyniwszy / czopek ná pálec wzdłuż y w zmiasz vtoczyć / y tegoż źiela Oleykiem pomázáć: Táwta go ociągnąć / álbo rzadka kitayka / y w otwor loná wprawić

Z tegoż też wszystkiego plastr vczynio-

Ryle. ny / Dymie-

Mieyſce

To Ziele w wlaſney ziemi swey Murzyńſkiey roſćie. W Europie/ moią wiádomoſćią/ ieſt goſćiem/ okrom Aſyey y Afryki.

Seſeli Æthiopicum primum.
Seſeli Peregrinũ

Moren Seſel.
Moren Kumel.
Ethiopiſcher Seſel.

Cżás kopánia.

Korzeń ma być kopány/ okolo dniá ſzeſnaſtego/ ſiedmnaſtego/ oſmnaſtego w Máiu. To ieſt: gdyby Mars był w piątym ſtopniu Skopu niebieſkiego/ á Mieśiąc żeby ſie ku Pełniey przybliżał. Naśienie/ iż tám w tych ſtronách dozrzewa/ podczás ná początku Lipcá/ podczás we środku. Tedy tegoż też czáſu ma być zbieráne. To ieſt: gdyby ſłońce we Lwie było/ á Kśiężyc w pełni/ w tymże także znáku/ w ſtopniu piątym/ ſiodmym/ dźiewiątym/ w domu też dźiewiątym.

Przyrodzenie.

Z ſwego zapáchu y ſmáku/ pokázuie ſie być przyrodzenia rozgrzewáiącego y wyſuſzáiącego/ we wtórym ſtopniu: Wywodźi/ náprawia/ y záchowuie.

Moc y ſkutki.

Cżłonkom niſkim/ do rodzenia ſłużącym/ y ich niedoſtátkom/ z zimnych przyczyn/ ieſt lekárſtwẽ/ wárząc ziele/ á piiąc.

Cżłonkõ do rodzenia.

Nietylko ludźiom/ ále y bydłu/ zwłaſzá Kozom kotnym/ kocenie ſnádne czyni/ dáiąc wodę z wárzonego ziela ćiepło pić.

Bydłu y ludźiom.

Piſzą niektorzy z zacnych Piſárzow/ á ile ſtárodawnych: gdźieby korzeń był gryżiony/ od oboygá rodzáiu/ ták ludzkiego/ iáko

Syryczyk / álbo Opich Syryiski /

Rozdźiał 44.

Sisón Sinnus.
Apium Syriacum.

Báſillgen Peterlein.
Siriſch Pfeffer.
Baſilgen Pfeffer. Pfeffer Peterlein.

Syryczyk / álbo Pietrußká Syryiska / źiele nam nieznáiome / bo tylko w Syryey roſćie. Przeto mu też własnego názwiſká dáć niemożemy / tylko od kráiny gdźie śie znáyduie. Abowiem kßztaltu y okoliczności iego: áni Dioſcorides / áni z Ziołopiſow żaden nie wyráźił / tylko naśienie iego / ktore / iáko Dioſcorides piße / ieſt drobne / Opichowemu álbo Pietruſczánemu podobne / od ktorego podobienſtwá Pietrußki Syryiſkiey / dáliſmy mu imie. Naśienie to ieſt podługowáte czarne / ktorego okólek iego ieſt pełny y obfity.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia ieſt rozgrzewáiącego y wyſußáiącego w trzećim ſkopniu / rozśiekuie / roſprawia / ściencza / ſámo tylko Naśienie przychodźi do lekarſtw y potraw.

Moc y Skutki.

Do záprawowánia potraw.

Vżywáia naśienia Syryczycy do záprawowánia potraw miáſto pieprzu do Ryb y mieſá. Vżywáia go z bániámi wárzonymi / á z octem miáſto potrawy. Tákże do przyſmáku ſtołowego.. Abowiem ieſt bárzo oſobliwego zapáchu y ſmáku. Plin.

Śleźio: Moczu. Miesięczney.

Przećiwko niedoſtátkom y dolegliwośći Śleźiony. Dios.

Ciężkiemu odchodzeniu moczu.

Miesięczna pániam nád przyrodzenie záwośćiągniona / naśienie z winem białym dáiąc pić / wywodźi. Dios.

Wątrobe Puchliné: Kolice.

Wątrobe oźiębła rozgrzewa. Chleb Puchlinę z ćiáłá wywodźi. z tym Kolice wietrzney. naśieniem pieczony y vżywány / ieſt lekárſtwē / Aetiu. Fol. 3. Serm: 2. Cap: 9.

Gryźienie y morzenie.

Gryźienie y morzenie z dárćiem / w żołądku / w kißtách / w máćiey / w pęcherzu / z wietrznośći źimnych Flągmiſtych ieſt pewnym á rychłym lekárſtwē / wziąwßy z garść y w funćie Oliwy / á w kwárterce winá białego wárzyć do ſtrawienia winá / y przez kliſtere to dáiąc / raz y kilká powtorzywßy. Tab.

Żołądkowi. Śleźienie.

Też płát pilśniány w tymże Oleyku maczáiąc / á co náćiepley ná żywot przykłádáiąc. Też

Z winem go białym y ćiepłym piiąc / toż czyni. Tenże

Żołądkowi. y

Śleźienie źimnymi wilgotnośćiámi y wietrznośćiámi nábrzmiáłym y nádętym / toż nágrzewánie ieſt rátunkiem. Tab.

Wino.

Tych wßytkich pomienionych członkow dolegliwośćiom / wino z tym naśieniem przyprawione / ieſt bárzo vżyteczne / ktore może być czynione tym ſpoſobem / iáko z Pietruſczánym naśieniem / álbo z Kminem.

Rozſądek.

Co ktorzy to źiele rozumieią być Mirnikiem / álbo Mirrha źiele. Ale iáko prawdźiwie / co ſnádnie káżdy rozumieć może / ktory ſię pilnie oboygá wyobráżeniu y opiſániu przypátrzy.

ny/ Dymieńcom fráncowátym y wrzodom/ Kile/ ná członkách wſtydliwych/ przykládáiąc/ wielkim ieſt lekárſtwem.

Wrzodom Fráncowátym záſtárzálym/ ćiálo pſuiącym/ wydubniálym tá máść bárzo ieſt vżyteczna/ przydawßy do tego Mercurij præcipitatij żoltego z potrzebe.

Rány ſwieże láſkáwie/ y bez ſczmienia goi/ przydawßy tey ſoli/ y Oleyku z tegoż ziela do máści. Jednák do wrzodow złych záplugáwionych/ ropiſtych/ á vſtáwicznie do nich wilgotnośći ſie ściągáiących/ tákowa Máść nie ſłuży. Abowiẽ wiecey zewßąd ćiągnie do nich plugáſtwá. Przeto twárdoſćiom do zebránia w otok/ ieſt vżyteczniewßa.

Rány goi.

Rozſądek.

Tych czáſow niektorzy/ z młodßych Ziolopiſow/ nie zgadzáią ſie/ w názwiſku tego ziela/ z Dioßkorydem/ áni z ſtárymi Grekámi/ y Láćinniki/ odmieniáiąc Seſeli Peloponeńſkie w Kreteńſkie/ álbo ieżá iedno máiąc: Ktorzy iednák nieſą obwinienia y nágány godni: Ponieważ wßyſtkie te czworo Seſeli máło nie iednegoż ſą przyrodzenia y mocy/ iáko y owi/ ktorzy Oleßnik zá ziele Poſtáwne vdawáli/ y vżywáli.

Smłod wtory Czarny/ Rozdźiał 43.

Seſeli Æthiopicum alterum, & vulgare.

Ein ander Moren Seſel.

WTóry Smłód Czarny/ ktory też drudzy Żebrzyca názywáią. Liſt ma Bluſczowemu podobny/ ieno mnieyßy/ y dłużßy/ na ßtalt Przewiercieniá/ ktory też Powoicm pachniącym zowiemy. Láćinnicy y Grekowie Peryclimenon. Tego ziela wßyſtek krzaczek ieſt ćiemnozielony y niemáły. Kłącza dwułokietnego/ ná pułtory piędźi gáłąſki nieſącego. W wierzchu ktorych okołki wielkośći ſwoyſkiego koprv z podobnym kwieciem/ z ktorego potym Naśienie geſte y miąßze/ iáko Pßenicżne ziárno/ gorzkie y wonnieyßze niżli Czárnoglowu/ tákże oſtrzeyßze/ y zapáchu przyiemnieyßego. Korzeniá twardego/ y wdźięcznie pachniącego.

Miejſce

Roſćie ná górách ſłońcu otworzyſtych/ żieliſtych/ y trawnych.

Przyrodzenie.

Ani przyrodzeniem/ áni ſkutkámi ieſt od Czárnoglowu/ y Jeleniego korzeniá rożny/ tylko że oſtropieprznieyßy/ y przeto też potężnieyßy do tych potrzeb Lekárſkich/ do ktorych ziela pomienione. Tám láſkáwego Czytelniká odſyłam. bo mi ſie o tym powtarzáć nie zdáło.

Syriy-

Przyrodzenie.

Olszenik iest przyrodzenia rozgrzéwáiącego y wysuszáiącego w pierwszym stopniu. Zachowuie / leczy / y posila.

Moc y skutki.

Opalonem y opárzoné.

Opárzenie y opalenie od ogniá / álbo vkropem / oleiem wrzacym / y inymi tłustościámi: Tákże ołowem / álbo iákakolwiek Spiża rospuszczona / gáśi / y ogien wyćiaga / Sok z tego wszystkiego źiela wźięty / á z rowna cześćia Rożánego octu / do zgeszczenia wárzony / ázby był iáko máść y tym plastrować / álbo tylko pomázować.

Od rozumu odeszłym.

Od rozumu odeszłym / álbo zgolá száleiącym / Nasienie tego źiela w swey wodce wárzone / á potym ná máść w doniczy vtárte / iest bárzo vżyteczne głowe chorego ogolona ćiepło okłádáiąc.

Piekielnemu ogniu.

Ogień piekielny / ktory Grekowie Gangrenam zowią / leczy / świeżo źiełone źiele plastrowáne.

Szpiku.

W Kurách goleni szpik / gdźieby zá zbytnim źimnem y mrozę zniszczał: álbo z inych przypadkow / nogi y ręce zmartwiały: Korzen z náćia y z nasieniem w mleku wárzyć / y ná to plastrem kłáść.

Ránom. Wrzodō

Rány / wrzody / y ine sadzele wodka dystyllowána iego wymywáć / dobrze.

Kámieniu.

Kámień w nerkách y w pęchyrzu.

Mocz pędzi.

Tákże

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány / nasienie w máłmázyey moczone / Lędźwie / krzyże / y prog / od pępká poczawszy / tym ćiepło okłádáć / dobrze. Abowiem kámień krzy / y moczem wywodźi.

Vkąszonym od bestiy.

Vkąszonym od bestiy iádowitych / iest rátunkiem / ták sámo źiele / iáko y korzeń y nasienie. Bálsam z niego iescze lepszy. Tákże Oleiek / y Sol. O czym niżey.

Czásu powietrza morowego.

Korzeń powietrzu morowemu iest wielkim lekárstwem / tym sposobem / iáko biedrzeńcu vżywáiąc.

Mo, g wysusza.

Głowe y mozg osobliwie / z wilgotności źimnych / wychedaża: vtłukszy go z korzeniem Włoskiego Kopru / z Muszkatowym orzechem / z Cynámonem / y z inym korzeniem / vżywány. Toż

Zawrot głowy. Ránom.

Zawrot Głowy leczy.

Rány / ziádowiczona bronią ćiete / álbo szrychowe / leczy / wárząc go ze wszytkim / á po trunku ráno y ná noc / ránnemu dáiąc.

Broń wszeláka / sokiem z cebule ápuszczona / śmiertelne rány czyni. Przećiwko temu máść z niego / iest pewnym rátunkiem.

Wyrośliny wszeláke / gdźiekolwiek ná ćiele / twárde y gruczołowáte / rozpadzą / Korzeń z Rybámi rozwárzony w rosole / przetárty / y tym náćieráne / około Kwádry ostátniey mieśiącá / ná zchodźie. Toż

Wyroślinom.

Wola ná szyi.

Wolom ná szyi.

Martwe kośći.

Martwey kośćce.

Bolaczki iákiekolwiek twárde / mieczy / y rozgania: ieno żeby był pod pewnym znákiem niebieskim kopany. O czym wyszey.

Bolaczkom.

Bálsam z Olszownika.

Robią vczeni Alchymistowie / y ćwiczeni Chyrurgowie / z tego źiela Bálsam / tym sposobem: korzeniá tego biorą / wysuszonego powoli / y drobno pokráiánego / cztery funty / Orzechá muszkatowego osm łotow / Ammoniaku żywicznego łotow szesnaśćie / máśtyki cztery loty. To wszytko w sześći kwartách octu Rożánego cztery dwádźieśćiá godzin moczyć / á potym w Koibáśie / szyie krzywey / nákrzywiwszy przystoynym Kápitelem / álbo Helmem / piaskiem obsypáć / ták / żeby tylko ná cztery pálce od krátce w kápitelu / áż do połowice korbáśá było widáć / á to przy wolnym ogniu dystyllowáć z pilnością y z opátrznością wielką. Záczym poydźie naprzod wodká biała / z oleiowátością błękitna / ktorą bálsamem zowią Te odłączyć od wodki / y obie z osobną pilnie chowáć do potrzeb lekárskich. Tá oleiowáteść odłączona / iest Bálsam / ránom wszeláким złym / wrzodō śmrodliwym / á ćiało rozsiadáiącym.

Bolaczkō

Bolaczkō nábrzmiałym y twárdym.

Fistułom

Fistułom z osobności swey / y tym wszystkim / ktore ćiało pszuią zwierzchnie / iest vżyteczny.

Wątrobie.

Wątrobie.

Śleźionie.

Śleźionie.

Nerkom służy / przez vstá biorąc: Błonkom / Mussułom / zwierzchownie go vżywáiąc.

Niesposobności wątroby / w przyrodzonych iey sprawách náprawia / nie tylko trawiąc w niey grube wilgotności / ále y rumuiąc zámuliska y zátkánia z niey dáiąc go porzadnie / przez trzydźieśći dni / do wieczerzy / po dwánaśćie kropli / z wodką tegoż źiela.

Olſzeniec/ Olſzownik/ Olſzenik/ Rozdźiał 45.

Daucus
Alnocyminum.

Elſenach.
Erlach.

OLſzeniec/ álbo Olſzownik/ Olſzenik/ Koprzywy/ ma korzenie długie/ nie zbytnie ćienki/ná wiele rozdźielony/ zapáchu Máſztykowe°/ ſmáku oſtre°. W Máiu z źiemie paczki ábo kielki wypuſczáiąc/ ná kſztalt trawy ćienkiey y ſczupley/ iáko śie w ſámym liśćiu poká zuie. Ze środku wydáie Kłącze ćienkie/ podczás ſześć podczás śiedm/ á te kolankowáte y ſtryfiáſte/ od których wiele inych gáłązek pochodźi/ wewnątrz czcze/ niekiedy ná półtorá łokćiá wzwyſz. Liſteczkow drobnych/ obdłużnych/ gleboko Labrem wykrawánych. Cienſzych niż w krewawniku/ á mieſzſzeyſzych w Włoſkim Koprze. W Lipcu kwitnie kwiátem Koprv ſwoyſkiego/ álbo ogrodnego. Náśienie dochodźi ná początku Jeśieni/ zákrecone/ krótkie/ ſtryfiáſte/ właśnie iáko pręćie iego/ zapáchu przyiemnego/ który go niepomału záleca.

Mieyſce

Poſpolićie to źiele rośćie ná mokrádłách miedzy Olſzyną. Dla czego też Olſzenikiem y Olſzownikiem od nas rzeczony ieſt od Olſzey/ miedzy którey korzeniem rad rośćie. Znayduie śie obficie v nas w Polſcze/ w Litwie/ ná Pomorzu. Owa ná tych mieyſcách/ gdźie Olſzowe laſy buyno roſną.

Czás zbieránia.

Korzeń ma być kopány w Czyrwcu/ niżliby kwitnąć począł. To ieſt/ kiedyby ſłonce/ Mars/ y Mieśiąc w Ráká niebieſkiego wſtępowáli/ álbo iuż w nim będący. Ták ábowiem będźie potężnieyſzy y vżyteczniejſzy do lekarſtw. Liśćie y z Kłączem/ ná koncu Máią w Pełni Xiężycá. Náśienie ma być obiiáne w Wrześniu/ pókiby ſłonce nie weſzło w Wagę/ á Mieśiąc wſzedł w Ráká. Mars też żeby w gorącym znáku był/ to ieſt we Lwie/ álbo w Skopie.

w cudney zwierzchniey sukience chodzi / podczás / á snadź cześciey / w podley sie znáyduie.

Non semper pulchrum petit domicilium virtus:
Nonnunquam deformem, spretamq; ingreditur casam.

Ptásze gniazdo pierwsze / Polna Márchew / álbo Swiniak / lub Serdecznik wtory / Rozdźial 46.

Daucus Creticus Fæm.
Daucium Dios:
Daucus secundus
Daucus Syl: paracelsistis.

Geberwurtz
Berwurtz.
Fóg Inest.
Hertzwurtz.
Mórhynest.
Rándisch Mórn.
Kimmel.

TO ziele iest korzeniá długiego / rownego / odnożek rzadkich / y to barzo cienkich / sam korzen ná pálec wzmiąść / ná nim skorká twárda / żoltobláda / zapáchu przyiemnego y wdźięcznego. śnáku ostrego / y vstá rospaláiącego / ná kśztalt piorá z ziemie sie ná wiośne puszczáiąc: á gdy sie w liśćie rozwinie y rozrośćie / ma kśztalt Włoskiego Kopru / Liśćia długiego / drobnego / waskiego / cienkieno gestego / y gleboko roskroionego / iáko baczymy w liśćiu Włoskiego Kopru / ieno że troche grubsze / á konce ich krocey y tepiey zácostrzone / tęższe y twárdsze. Kłacze z gestymi gałązkámi / kośmátowełniste / iáko swoyski kopr / álbo Włoski. Wzwyś / podług bujności ziemie / y niebá łáskáwego / ná łokieć / ná pułtorá niegdźie. Na koncu Lipcá / á ile ná mieyscách skáliśtych / á niebu otworzyśtych / okołki ogániste z gestych śzypułek wydáie / ná tych kwiateczki koryándrowym podobne / zapáchu przyiemnego. Nasienia białego / rozdwoionego / kośmátego. To w Wrześniu dośrzewa. Żuchane / w iezyk ściypie / á nozdrzom zapách przyiemny dáie.

Mieysce y Wybor.

Rośćie ná płoninách / ná pagorkách / y górách wysokich skáliśtych.

Rośćie

Slezio-nic. Slezienie tákże nieſpoſobney / tymże obyczáiem vżywány / ieſt rátunkiem.

Nerkom Nerki wychedaża / od zágniłości ich záchowywa / wrzody w nich goi.

Członkō Członkō nábrzmiałym y opuchłym / tymże obyczáiem vżywány / ieſt wielkim rátunkiem. Tákże

Ránom. Gdyby ſie do ran y ſadzeli fluſy zbytnie vdawały leiąc / y do máści przydáiąc.

Od rozumu odeſłym. Tym ktorzyby za długimi y ciężkimi / álbo z záráży morowego powietrza / chorobámi / rozum y bączenie vtráćili / wielkim ieſt rátunkiem / námázuiąc nim okolo iezyczká / nozdrzá / vſzy / ſkronie Dáiąc go też z polewką káplonią / po dwánaśćię kropli pić / o godzinie dwudźieſtey.

Oleiek.

Mozgu. Nerwō. Náſieniu meſkiemu. Wodká biała / od Bálſamu odłączona / zá Oleiek może vyść / ktora Mozgu / Zyłom pietym / náſieniu meſkiemu / y ćieplu przyrodzonemu w ćiele bárzo ſłuży. może też być z náſienia dyſtylowany.

Páżáliżu A ten Przećiwko Szláku / y páráliżowi ieſt lekárſtwem / po trzy krople / z wodką tegoż ziela vżywány / á máżąc nim żyły pulſowe y ſkronie.

Jádom y trućiznō Jádom y trućiznie wielkim ieſt lekárſtwem / ktore ieśliby były gorące / dawáć go z wodką Loczygową: Jeśli zimne / z piołynową / y chorego dobrze nákrywſzy / kázáć mu ſie długo pocić. A dáwáć go po trzydźieści kropli ná raz.

morowemu po: De Wenuſá przyiwodźi. Záráze morowego powietrza odbiia. Mężczyzne / vżywáiąc go częśćiey y obfićiey / do Wenuſá potężnym czyni.

Wilgotnośći Wilgotnośćiom Wilgotnośći przyrodzone záplugáwione przechodzaża y poleruie / zbytnie wyſuſza y wywodźi / w czeſtym máiąc go vżywániu.

Sol.

Krwi. Sol z korzenia / z liśćia / z náſienia / Kolerze / y ſłonośći / krwi tákże grubey / Melánkolicznej y wyżgley potrzebna.

ſłágmie. Słágme lipka geſta rozpráwuie / ſieczę / rzedźi / y wywodźi.

Oſtroſći ćiáłá Watrobie. Oſtroſć ćiáłá gładźi.

Watrobie tákże zámuloney / vżywáiąc iey przy ſtole z mięſem / miáſto poſpolitey ſoli / po czwierći łotá ná raz. Też w winie roſpuſczona może pić.

Nábrz: Krew poleruie. Nábrzmiałośći wßelákie roſpadza.

Krew ze wßytkich wilgotnośći zbytnich y plugáwych poleruie / przez dzień wieć dni iey vżywáiąc.

Członki / ktoreby własney władzy / obćiążone temiż wilgotnośćiámi zbytnimi bedąc / mieć nie mogły / vżywáć iey przez długi czás / miáſto ſoli poſpolitey dobrze

Rámieniu Rámie Rámieniu w nerkách / y w pechyrzu / nie tylko zámnażáć ſie broni / ále też zámnożone krzy / wywodźi / y wolne od niego czyni / vſtáwicznie tego ziela / z korzeniem y z liśćiem vżywáiąc / bądź z Sálata álbo iárzyna. Tákże oleyku / ſoli / wodki / y Bálſamu iego.

Magia.

Głowie. Sen. Bol głowy / z zbytnich wilgotnośći w niey bedących / vśmierza. Sen przywodźi.

Smyſtō Smyſtow zátłumienie / zwłaſczá z melánkolicznych dymow y par / z dołu do głowy pochodzących / oddala / Bálſamu z włoſkim koprem / á z mákowym náſieniem przetłuczonym woniáiąc.

Moroſwe powietrzu. Cząſu powietrza morowego: wżiąć náſienia Kopru włoſkiego / mákowego / po dwá łoty / Jáłowcu trzy łoty / náſienia rućianego łot. To weſpoł z tym bálſamem ſtłoczyć / á potreſze w vśćiech trzymáć. Abowiem powietrze ßkodliwe rozbiia y odpadza / y ćiáło od zarázy záchowuie / pod noſem vſtáwicznie trzymáiąc.

Pámięć. Pámięć poſiła.

Opárzonym. Opárzonym / álbo opalonym ogniem / vkropem / oleiem / álbo táka inaczyſtośćia / ieſt znácznym rátunkiem / ták oleiek / táko korzen / kopány pod Sáturnem wſchodzącym y wſtępuiącym / á Słońcu w Kozorożcu álbo w Rybách bedącemu.

Spadkō Spadki / z wilgotnośći flegmiſtey / y choroby z nich pochodzące / záwśćiąga / gdyby álbo korzen był kopány / álbo oleiek z niego czyniony / w ten czás kiedyby Mars wſtępował / á ſłońce we Lwie álbo w Ráku było.

To ziele ma przećiwne ſkutki w ſobie. Ma też to ziele przećiwne ſkutki / biorąc go / álbo kopáiąc pod roznymi znákámi niebieſkimi: Abowiem gdyby pod Wenerą y Marſem / w znáku gorącym y ſuchym / było kopáne / ſámym tylko przy ſobie noſzeniem / wzbudza wielką chęć do Wenuſá. Jeśliby też pod tymiż Planetámi pomienionymi / w znáku zimnym y wilgotnym / tedy ią w oboiey płći mdlitłumi y niſczy.

Rozſądek.

Rzadkim Ziołopiſom / też y ſtárym / to ziołko ieſt w znáiomośći / á mniey ieſzcze ſkutki iego / dla wzgárdzoney podłośći iego: Ale poznieyßym ieſt w wielkim záleceniu / dla zacnośći ſkutkow iego / táko ſie z opiſánia iego bączyć może. Bo y cnotá nie záwße

Apetytu. Chęć do iedzenia wzbudza.
świerzb. Swierzb y krosty máiacym.
Fráncy. Fráncuska choroba złożonym.
strutym. Jádem strutym iest lekárstwem.
Czerwō: Czerwona biegunke zástánawia.
Głowie. Boleści w głowie vkłáda. (kiem.
Kolice. Kolice y dárćiu w żywocie/iest rátun-
Obrzy: Brzydliwość oddala.
Melán: Melánkolia odpadza/y wywodzi z in-
kolia. nymi potrawámi go vżywáiac. Tákże Sok iego/ álbo y naśienie sámo z wi-
nem álbo w wodzie wárzone/á trunkiem vżywáne.
Tkwią: Rzeczy tkwiące w ćiele/ ná wierzch/
ce rzeczy wywo: dji. wyćiaga/ lepiey y prędzey/ niżli bole-
śmierza.

Wodká.

Wodká z tego źiela dystyllowána/kámień z nyrek wywodźi/ trunkiem iey czesto vżywáiac.

Oleiek.

Oleiek z tego źiela/ pániam/ y mámkom/ pierśiámi dźiatki karmiącym/ á pokármu málo máiącym/ wielka obfitość mleká wybornego/y zdrowego dáie/ po kilká kropli z winem/ álbo z tegoż źiela wárzonego woda piiąc.

Mieśiecz: Mieśięczna chorobe pániam wzbudza y wywodźi/klisteruiąc nim otwor łoná/ták ábowiem żyły w máćicy otwiera
Máćicy. Máćice záźiebła przy porodzeniu/álbo y po porodzeniu. Tákże też zá vpławámi námdlona rozgrzewa y posila/ záraz po kąpániu spryciąc nim otwor łoná.
Vpławō Białym vpławom pewnym iest rátunkiem/ tákże nim spryciąc. Albowiē dźiwnym sposobem máćice rozgrzewa/ wychędaża. A

W zwiaskách swych ostábiała/ zá ćiężkim rodzáiem/ álbo z wielkości dźiećiećiá y z ćiężaru/wzruszona/ná swe mieysce przywodźi/ á ostábiała y mdła posila y vmacnia.

Bálsam.

Mußku: Bálsam z korzeniá tego źiela/ służy
kom. mußkułom/ y inym częścióm ćiálá. Też
Ránom. ránom y wrzodom/ták wnętrznym iáko zwierzchnym vżyteczny.
Wrzodō Wnętrzne wrzody ktore pochodzą z wilgotności słonych/ ktore Grekowie y Łácinnicy Lupias zowią/ y ine tym podobne leczy y goi.
Szor: Gnilec wnętrzny/ ktory Szorbáchem
bách/ál: álbo Skorbutem zowiemy/ porānu po-
bo ßkor: rządnie go vżywáiąc/ przez dźiewięć dni
but. iest wielkim y doświadczonym lekárstwem námázuiąc nim szczęki álbo żuchá wice/winē ie pierwey wyplokawßy/ wody do tego by namniey nie vżywáiąc.

Pleurom niebespiecznym/y prędko do śmierći człowieká przywodzącym/ álbo długo trapiącym/ iest známienitym rátunkiem/ dáiąc go ßoßtey á ßoßtey godziny po łoćie. Pleurze.

Płod martwy. Płodu.

Łożysko z żywotá wywodźi czásu rodzenia/po ćwierći łotá dáiąc go z wodka zżo ledźiá dystyllowána dźiewiąćia łyżek pić Łożysku.

Morzysku y kolice z wiátrow/w wysßych/ álbo w proznych kißkách zawártych pániom/kwinte go dawßy/ rospadza wietrzności/ y dárćie vćißa. Morzyßku.

Sol.

Z całego y ze wßytkiego teº źiela sol.
Trzewom/ álbo kißkom. Kißkom
Pechyrzowi. Pechyrzowi.
Nyrkom. Nyrkom
Watrobie/mdłym/ z zámulenia ich/ z Bálsamem/ y z oleykiem zmießána/ á vżywána/ z ktorych zámulenie wychedaża/ y mdłe posila. Wątrobie:

Rámien/ ták z nyrek/ iáko z pechyrzá krzy/ y wywodźi/ dáiąc iey puł kwyinty z wodka z tegoż źiela korzeniá dystyllowána/trzy kroć káżdego dniá. To przez cały Kśiężyc czyniąc. Rámieniu.

Szorbok/ábo gnilec/ leczy w vśćiech/ á dźiąsłom znowu dobrym y zdrowym ćiałem nárostym/ pierwßy rumieniec przywraca.

Zeby ostábiáley chwierocące vtwierdza/ z białą gorczycą vtárte/ y tym vstá czesto wyplokuiąc. Zębom.

Ocet.

Bywa Ocet z korzeniem tego źiela bárzo vżyteczny/ czyniony tym sposobem: Wźiąć Octu Rożánego/ co naśilnieyßego/ y naostrzeyßego/ ktoremuby rok nie przeßedł kwart czterdźieści/przedystyllować go. Z ktorego dystyllowánia pierwße cztery kwarty/iáko nikczemneº y podłego precz odiąć. Jny pilnie chowáć. Potym korzeniá teº źiela pod ten czás kopáneº/ gdyby słońce y mieśiąc w Strzelcu niebieskim był/ co sie pospolićie trafia około dniá wtorego/ czwartego/ ßoßtego/ álbo dźiesiątego/ tegoż Mieśiącá/ ná troie wzdłuż iáko Márchew/ álbo Rzepá poprzekrawány. W ßklánā bánke ßeroką v spodku/ á v wierzchu z wąskim nosem włożyć/ y ocet posledniey dystyllowány nań wlać/ zátkáć dobrze. A one cztery kwarty naprzod z dystylowánia odiete/ wlać ná one ostátki octu w Alembiku pozostáłe/znowu wiet ßym ogniem/ niżli ocet/ przećiągniony/ do onegoż pierwßego/co iuż w bánce iest

Roscie po miedzach/ y polach pustych/ nad wawozmi/ nawet przy drogách y ścieżkach. Ale w Kretcie naprzednieyszy.

Czás kopánia y bránia.

Korzen w ten czás ma być kopány/ kiedy słońce w Pánnie niebieskiey będzie/ Miesiąc w skopie/ Wenus w wadze. To iest około dniá czwartego/ szostego/ osmego/ y dziesiątego Księżycá Sierpniá. Liście y z Kłaczem/ na koncu Maiá/ gdyby słońce w Bliźniętách/ Miesiąc w Trzeciaku ognistym/ to iest/ w skopie/ álbo we Lwie/ álbo w strzelcu był/ á Wenus zwłaszcza gdy go chcemy do potrzeb białogłowskich vżywáć w Pánnie. Nasienie ma być obiáne y zbierane w Październiku/ około dniá szostego/ osmego/ gdyby słońce było w Wadze Niebieskiey po Pełni Księżycá/ przed kwadrą ostátnią: álbo wiem sam o przez sie iest wysuszáiące/ ostre/ y rozgrzewaiące/ á ten czás chłodnieyszy y wilgotnieyszy bywa. To też pilnie obaczáiąc/ żeby Wenus na mieyscu sposobnym/ á od Aspektow złych wolna była.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia iest rozgrzewaiącego/ y wysuszáiącego/ we wtorym stopniu otwiera y wypadza.

Moc y skutki.

Serdecznym niedostátkom

Wszelákim niedostátkom y dolegliwosciom serdecznym/ osobliwyu y wielkim iest lekárstwem/ y przeto od niektorych Serdecznikiem iest rzeczone.

Kámień

Kámień w Nerkách y w Mechyrzu krzy/ y moczē wywodzi/ sok iego piiąc.

Miesięczney.

Miesięczna chorobe Białogłowska zástánowiona wzbudza/ Nasienie z winem piiąc.

Łożyska

Łożysko po porodzeniu pániam pozostałe wywodzi.

Kolice.

Kolike y ciężkie morzenia w żywocie vsmierza.

Płodu martwe:

Płod martwy z żywotá wyrzuca.

Jádu páieczne.

Jádu y iádowitemu vszkodzeniu od Páieczegogonu/ iest lekárstwem/ Nasienie vżywáne y plástrowáne.

Do Wenusá wzbudza.

Wodá korzenia wárzonego/ gnuśne mieże/ do skutku máłżeńskiego czyni potężne/ y męski członek ostábiały wzbudza.

Gruczołom.

Gruczoły y guzy/ powiádáią że rozpadza.

Nábrz:

Nápuchnienia y nábrzmiałości/ ziele z korzeniem tłukąc/ y przykłádáiąc/ rozgania.

Wyrośliny.

Wyrośliny ná ciele zgładza/ ziele z korzeniem smážone/ á ciepło przykłádane.

Máciey.

Máciey z swego mieysca zstąpić broni/ ták wzgore/ iako ná dol/ toż czyniąc.

Moczu.

Z Sálatą/ albo y sam miásto sałaty surowy. Tákże wárzony miásto iárzyny bywa vżywány: záczym mocz wywodzi Dios.

Wietrznośći z żołądká wywodzi gorą Ráżel vśmierza/ W watrobie/ W Slezionie/ W Nerkách/ } Flágme śiecze/ y wywodzi.

Wietrz: Ráżlu. Watro: Slezie. Nerkom

Nasienie z winē piiąc/ wzrok ostrzy.

wzrok o strzy.

Położnicom ciężkie boleści po porodzeniu przypadáiącym w żywocie/ nasienie dobrze z winem pić.

Sześćniedźiał kom.

Męszczyńskiey płci przećiwko płynieniu przypadáiącym w żywocie/ nasienie dobrze z winem pić.

Nasieniu przyrodzonemu płyr:

Męszczyńskiey płci przećiwko płynieniu przyrodzonego nasienia z stonogowcē/ á z nasieniē Włoskiey wierzby dáwáć pić.

Niepłodnē pánió

Niepłodne Pánie czyni płodnymi/ Toż nasienie iego długo w winie mokłe vstáwicznie piiąc.

Od Skorpenny/ y od Smoká morskiego/ tákże od inych bestyy iádowitych obrażonym/ tegoż nasienia trunkiem dáiąc/ y na rány go przykłádáiąc.

vkąszeniu.

Bolączki y wrzody/ kwiát otwiera/ kwiecie wiercąc y przykłádáiąc.

Bolączkom.

Ziele że wszytkim/ z octem vżywáne/ á záś przez womit wyrzucone/ żywot wychowáią.

Żywot chowáią.

Płodu leniwie y gnuśnie ná świát idącemu/ nasienie w trunku winá biorąc/ dopomaga.

Płodu dopomaga.

Chęć

Mieysce / y Czás kopánia.

W náßych kráinách nie roścíe / dla zimná / kráie ćieple lubi: okrom żeby w koßtownieyßych ogrodách był flámcowány / álbo śiany / ták pierwßy / iáko wtory. Ná gorách roście pospolicie. Zimie bywa kopány / á przez pięć lat / w swey porze / może być záchowány. Wtory roścíe w Czechách / ná gorach / gdźie y w ogrodźiech bywa sádzony.

Pyrethrum, & Pyretrum.
Saliuaris herba.

Berthram.
Berchthram.
Peltrem.
Żauwurtz.
Spaichelwurtz.
Gayferwurtz.
Gemewerwurtz.

Przyrodzenie.

Ták pierwßy / iáko y wtory / przyrodzenia iest rozgrzewáiącego y wysußáiącego / w trzećim ſtopniu ná koncu / álbo w czwartym na początku: śćiencza / rozpráwuie / przyćiąga y trawi.

Moc y Skutki.

Korzeń tylko nacześćiey przychodźi do potrzeb lekárskich / ták zwierzchnich / iáko wnetrznych.

Slámowátości. Slámowátości flágmiſte w ćiele rozgrzewa / á ściągáiąc zgromadza / y potym ták ſtolcem / iáko moczem wywodźi wárząc w winie / á po trunku ćieplo piąc. Toż też naśienie czyni.

Pierśiom y płucom záźiębionym / y flágma nápełnionym / wielkim iest lekárſtwē / rozgrzewáiąc ie / y wilgotnośći zimnez nich wywodząc / ták naśienie / iáko korzenie wárząc / á po trunku kázdego dniá przyeukrowawßy piąc. Tenże Trunek

Pierśiō y płucō flágma zátkáne.

Dychawicznym iest oſobliwym lekárſtwem. Albo też tym ſpoſobem: Korzeniá wźiąć co naświeżßego ze cztery loty / Cytwaru lot / Lákrycyey puńtá / kminu kramnego / naśienia kopru włoſkiego / Omanu / Jzopu / Dźięćieliny / álbo Szmeru włoſkiego po czwierć lotá. To wßyſtko co namieley vtluc / á z miodem odwárzonym / y chedogo odßymowánym zaczynić / żeby był kßtałt konfektu: ktorego liżąc vżywáć / biorąc go

Dychawicznē.

z korzeniem. Pilnuiąc tego/ żeby ſie do czyſtá nie wydyſtyllowálo z Alembiká/ álé żeby przynamniey ná dnie ze cztery kwarty z fuſem zoſtało// boby iuż z tego nic dobrego nie było. A ten co w bánce z korzeniem/ná ſłońcu iárkim lutrować/ zlewáć z glánu y z fuſu/ ná dnie podſtáłego.

Skutki tego Octu.

Przymiotō ogniſtym w poſtrzałach.

Zápalenie ran/ z poſtrzelenia kulámi/ ſtonińámi námázánymi/ álbo iádem iákim inym/ gáſi/ wymywáiąc ie nim/ y dáiąc go ránnym przez vſtá káżdeo dniá.

Toż też czyni w mocnym occie korzeń pod przerzeczonym czáſem kopány/ ochedożony/ drobno pokráiány/ álbo ſkrobány/ á moczony. A potym z oliwą/ álbo rádniey z oleykiem ſwym własnym/ w tákowe rány puſczány/ y przez trzy godźiny w nich trzymány.

Przeſtrogá.

Nie każą tego żiela przed Pełnią/ mądrzy miſtrzowie/ zbieráć/ á tym wiecey/ gdyby mieśiąc w znaku źimnym/ wilgotnym/ y w złym ná ten czás był. Albo Sáturnus we dwunaſty Dom Niedźwiadká wſzedł.

Magia.

Tkwiące rzeczy z ciáłá wyćiągá

Rzeczy w ćiele tkwiące/ iáko żelezcá/ Kule/ Tarnie/ Drzazgi wyćiąga/ y rány prędko goi/ Korzeń w ten czás kopány przed Pełnią/ gdyby ſie Księżyc rogám obrocił ná zachod/ á był ná ten czás pod znákiem Lwá/ Skopu/ álbo Strzelcá: Ale gdźieby ſie obrocił ná wſchod ſłońcá rogámi/ po Pełni/ á byłby w znáku wodniſtym/ y złym/ iáko w Ráku/ w Niedźwiadku/ álbo w Wodniku/ nie tylko żeby miał wyćiągáć to/ co w ćiele tkwi/ y rány goić: álé ſie tym wiecey ſprzećiwia/ y wyćiągáć ſie nie dáią. Rány ſie ſzerzą/ y głębiey ſie zágnaiáią. A owſzem gdyby ieſcze do tego vczony/ roſtropny/ biegły/ y pilny Cyrulik/ ktoryby nie vmiał temu zábiegáć był.

Rozſądek.

Troiákie żiele tym imieniem Daucus od ſtárodawnych Ziolopiſow názwáne/ iáko Dioſcorides świadczy/ álbo czworákie/ iáko Petronius Diodotus dawny y ſławny Lekarz/ y Ziolopis/ iáko Plinius piſze. Pierwſzy ten ktoryſmy tu opiſáli Kreteńſki/ dawſzy mu imie Serdecznik/ álbo Ptáſze gniazdo pierwſze/ y Polney márchwie. Drugi Opichowi podobny/ ten my Páſternaczkiem polnym zowiemy/ álbo Smolodem białym. á Dioſcorides wtorym. Trzeći do Koryándru podobny: czwarty Olſzeniec/ álbo Olſzownik/ y Olſzenik. Są ine tym názwiſkiem/ Daucus/ miánowáne od Gálená/ Scrápioná/ Aetiuſá/ álé rożne od Dioſcoridowych. O ktorych ſie ná ſwych mieyſcách przypominać będźie.

Piretrum/ ábo Żebne Ziele. Rozdźiał 47.

Żebne Ziele/ dwoiákiego rodzáiu ſie znáyduie. Pierwſze y właſne Piretrum, álbo Żebne Ziele: Ma Korzeń gładki/ málo nie ná pálec wzmiąſz/ ná piądź wzdłuż. Smáku gorzko korzennego/ vſtá ſczmiącego y roſpaláiącego. Liśćia do Marchwie polney/ álbo do Kopru Włoſkiego podobnego/ álbo do Rumienkowego/ ieno mieſzeyſze. Kłącza cżczego/ ſoku pełnego/ ná pułtory piędźi/ podczás ná dwie wzwyſz: W wierzchu okolki/ iáko y Kopru ſwoyſkiego. Kwiátu żołtego/ niemálego/ gwiazdźiſtego/ iáko Mieśiączkowy/ ktory polnym Nogietkiem/ ini Wołowym okiem zowią: Po wierzchu czerwono nákrapiány/ á we śrzodku kwiátu káżdego/ iáko gáleczká złota: około máluchnymi liſteczkámi białymi obſádzona. Z tych naśienie w Lipcu dożrzewáiące.

Drugie tákże korzeniá długiego/ białego/ y ták miąſzſzego/ ſmáku oſtrokorzennego/ vſtá roſpaláiącego. Liśćia drobnego/ ſczupłego/ głęboko wykroionego/ álbo rozdártego/ liśćiu pśiego Rumnu bárzo podobne: Z korzeniá pięć/ álbo ſześć Rózg łokietnych pochodźi gáleźiſtych. Z tych káżdy w wierzchu ma okołek/ z geſtych ſzypułek/ iáko Kopr ſwoyſki. Kwiecia białego/ drobnego/ pełny/ zapáchu oſtrego/ y ſmáku gorzkiego.

Mieyſce.

Jezyk powietrzē narusson

Jezyku spuchłemu.

Bolenia głowy

Paraliże narusonym.

Poty wzbudza

Nerwō

Członkō drżacym

Jezyku powietrzem nárußonemu ieſt rátunkiem wielkim y známienitym / wárzac go z długim álbo z ſtraczyſtym pieprzem w winie / á przecedziwßy / Mátcranowego Soku w te inche przylac / y co náciepley y nadłużey trzymáć w vściech: á gdy ſie nábiora vſtá / Slozu pełne flegmiſtego wyplwáć / y znowu toż vczynić czeſto powtarzáiac.

Spuchnienia iezyká: Piretrum z Fiołkowym korzeniem á Gorczyca biała / po rowney cześći wźiawßy w winie wárzyć / á tym vſtá czeſto płokáć / gárgárizmy czynić / y w nich co nadłużey y náciepley trzymáć. Toż czyni w occie wárzony. Korzeń tákże ſam żuchány / dobry.

Połgłowne bole vkłáda y vſkramia / wźiawßy tego korzeniá / Gnidoßowego naśienia / Pieprzu / Máſtyki zárowno / miálko vtłuc / y z mieśiwośćia Rozyſkowá z woſkiem vmießáć / galeczki wielkośći źiárná Słoneczníkowe° potoczyć / á przez kilká poránkow ná czczo po iednemu / dłu go máſtykowáć / nie połykáiac.

Członkom Páráliżem náruſonym ieſt oſobliwym lekárſtwem / wźiawßy korzeniá tego cztery łoty / Oliwy ßeſnaśćie łyżek / álbo łotow / Winá przedniey dobroći białego łyżek álbo łotow dwánaśćie: To weſpoł wárzyć / áż wino wywre / y tym członki vłomne / trzykroć káżdego dniá / ná czczo poránu / po południu / y ná noc mocno náćieráć.

Poty wzbudza toż mázánie / álbo tyło Korzeń miálko vtárty / y w Oliwie roſćierány / ćiáło tym pomázuiac.

Zyły piete álbo ſuche / źimnymi fluśámi flegmiſtymi ogárnione / rozgrzewa. Tákże ine członki oźiębłe / á ile z ćiężkich y gwałtownych mrozow.

Członkom drżacym y trzeſacym ſie / dla zył ſuchych / zbytnia flágma obćiążonych / ieſt lekárſtwem / rozgrzewáiac ie.

Podágrze /
Chirágrze /
Artetyce /

Scyátyce / tákże z przyczyny Fluſow źimnych / korzeń świeży vtrzeć / álbo rozwierćieć / y w winie go przez pietnaśćie dni moczyć / á odcedziwßy / Oliwy y woſku przydáć / Máść vczynić / y tym członki vłomne / álbo y Páráliżem náruſone mocno náćieráć.

Źimnice zdawná záwźiete y zaſtárzałe odpadza y leczy / taż máśćia. Pačierz wßyſtek / Plecy / Dłonie / Podeßwy y czoło / co náciepley / z godźine przed przyśćiem / mocno náćieráiac. Dios. Macer.

W Nerkách y w Ledźwiách boleśći z źimná pochodzące vśmierza / taż máśćia námázuiac. Emilius.

Weże / y ine iádowite beſtyie / dym y kurzáwá z tego korzeniá po domu czyniona / wypadza. Albo: Wźiąć korzeniá tego / Czártowego Łánia / Gálbánu / Czármuchy / Jeleniego rogu / Jzopu / Siárki / Wieprzyńcowe° korzeniá po rowney cześći. To wßyſtko co namieley vtłuc / winnym octem mocnym rozczynić / á kołaczki / álbo Trocißki porobić / y po iednemu ná żarzyſte węgle kłádąc / kurzáwe po tych mieyſcách czyniąc / gdźieby ſie tákowe beſtyie przechowywáły. Floren.

Ocet oſtry y iádowity czyni / korzeń tego źiela / w wino kłádąc / y ná Słońcu go máiąc.

Stretwienie y zmartwienie / ktoregokolwiek członká / álbo cześći ciáłá / wyßey pomieniona máśćia / dobrze mázáć y náćieráć.

Wilgotnośći / ktore z żołądká pochodza / trawi / żuchaiąc go przez niemały czás / ábowiem ie vſty wywodzi. Dla czego może go też Slinnym źielem názwáć / iáko Láćinnicy Saliuariam / bo flágmę z ślinámi / ták z głowy / iáko z żołądká / y z Pierśi potężnie wyćiąga.

Podág:
Chirág:
Artetyce
Scyátyce.
Źimnicō dawnym
Nerkō y Ledźwiō
Weże z domu wygania.
Ocet czyni.
Stretwiałośći
Wilgotnośćiom

Rozsadek.

Zebne źiele / od náßych Polakow rzeczone ieſt / przeto że boleśći ich z wilgotnośći flágmiſtych prędko vśmierza / y rozgrzewáiąc lipkie á źimne ßlámowátośći w nich / przez vſtá wywodźić. Potężnie ábowiem rozgrzewa: ſkąd v Grekow tego imienia y názwiſká (Pyrethrum) od ogniſtego roſpalenia vſt / y pryſczenia / doſtáło. Też y to wiedzieć potrzebá / iż Pyretrum náße / ktore Láćinnicy Ptarmikem / my kichawcem miánuiemy / nie ieſt właſne Piretrum / álbo Zebne źiele / áni według kßtałtu / áni podług ſkutkow / iáko ſie z opiſánia ich / y z wyobráżenia Figur / może káżdy spráwić.

Rozmáryn Cudzoźiemſki / Rozdźiał 48.

TO źiele ktore Rozmárynem Cudzoźiemſkim zowiemy / troiákie ieſt. Dwoie płodne y Naśienie miewáiące. Trzećie niepłodne / ktore áni kwiátu / áni naśienia miewa. Pierwßy / ma ko-

ná raz / iáko Orzech Káſtanowy / ná czczo / y kładacy ſie ſpać. To czyniąc przez czas niemały.

Do Venuſá poſłużne czyni.

Mężczyzne / do Máłżeńſkiey ſprawy gnuśno y oſłabła / pobudza / rozgrzewaniem ſwym / po lyżce go z Muſzkátela / álbo z winem ſłodkim / z Báſterem ná raz vżywáiąc..

Vkaſoſnym od myży páſzczney.

Od páſzczney myży obrázonym / czwierć lotá / z winem dobrym białym / dáiąc go trunkiem / ieſt lekárſtwem wielkim y pewnym.

Z głowy ściąga.

Korzeń w vściech długo żuchāiąc / flágmę z głowy wywodźi. Dios.

Czwártaczke.

Czwártaczke tym ſpoſobem leczy: wźiáć cztery loty tego korzeniá / Gorczyczki dwá loty / pokráiáć oboie drobno / do tego cukru białego oſm lotow / w cynowa fláſze wſypáć / y puł gárncá wody chedogiey ná to nálać / á w kotle vkropu wrzącego / przez cztery godźiny / wárzyć / y tego po dobrym trunku ćieplo / káżdego dniá vżywáć / przez nie krotki czás to czyniąc.

Zebom

Zebom boleiącym / przedkim ieſt lekárſtwem / y pewnym rátunkiem / zwłaſzá zźimnych áflágmiſtych ſpadkow wdźiáſtá: korzeń długo tákże żuchány y máſtykowány. Abowiem zátym fluſy wywodźi vſty. A iż korzeń ſwa zbytnia oſtrośćia y goracośćia rad pryſczy vſtá / tedy go może przez ćienka chuſteczke żuchāć / á żuchány z chuſty wyiawſzy / ná bolące zeby przykładāć. Bo y tym ſpoſobem wiele flágmy z vſt wyćiąga.

Tenże korzeń w winnym occie oſtrom wárzony / bol zebow vśmierza / te polewke ćiepła długo / po tey ſtronie w vściech gdźie boleią / trzymáiąc. Abowiē z dźiaſt y z zebow ßlámowátośći wyciąga / y tak zeby od bolu wolne czyni.

Jezyk ſpuchły / álbo nábrzmiáły / też polewke / z korzeniá wárzonego / w vściech trzymáiąc / leczy. Toż czyni / wárząc go z kotcza Mietá á z Lebiodká / w dobrym winnym occie / y tákże ćieplo w vściech trzymáiąc.

Zebō wyprochniáłym.

Wźiąć korzeniá tego Piretrum / Imbieru białego / Gorczycę białey / pieprzu / Soli kopáney / Rzeżuchy Włoſkiey / po łoćie. To wßytko co namieley vtrzeć / á zeby boleiące tym náćieráć / bo wyćiąga z nich flus zimny / z głowy ſpadáiący.

Tego korzeniá wźiąć / Gnidoſu / oboygá zárowno. To miálko vtłukßy / z trocha woſku vgnieść / á zwierzchu ieſcze tymże prochem poſypawßy / ná zab boleiący przyłożyć.

Gdyby zab był wyprochniały: wźiąć Gálášu / y tego korzenia po rowney cześći: To co namieley vtrzeć / á że srzodká świeżego chlebá vgnieść / y z tego pigułek nátoczyć / á w wyprochniały zab nátkáć / kilkákroć to vczynić. Albo ták:

Korzeniá Zebnego miálko vtártego / Gálganu zárowno / rozczynić mlekiem Románowego źiela / álbo ſoſnki / y potoczywßy z tego máłe pigułki po iedney w zab wyprochniały nátkáć.

Wźiąć korzeniá tego lot / Naśienia Narduſowego / ábo czárnuchy pułćwierći / Dryakwie lot. To z trocha Gorzałki záczynić / y w pigułki máłe potoczyć / á w zab dźiurawy nákłáść.

Wárzyć tenże korzeń z Szálwią w winie / á tym vſtá często ciepło płokáć / bol w nich vkłáda. Drudzy w ſamey wodźie to wárzą. Jni w wodźie nápoły z octem / á to długo w vściech ćiepło trzymáią.

Do wypádnienia zebu

A żeby zab wypadł: Wźiąć korzeniá tego / korzeniá białey ćiemierzycę / Soſkow z Scamoneum y Euforbium. To weſpoł co nalepiey vtluc / y octem mocnym záczynić / żeby była Máſzá / ktora zab często przez dźien pocierać / pierwey go puſczádłem z mieſá odkrywßy. Jeno drugich zdrowych zebow ta máśćia nie dotykáć / boby y te wypádły.

Głowę flágmy wycheđaża.

Korzenie tego źiela / ludźiom ſtárożytnym bywálo w czeſtym / á málo nie w poſpolitym vżywániu / dla wycheđożenia mozgu ßlámowátośći flegmiſtych / żuchāiąc y máſtykuiąc: co ſie też wyßey námieniło Dios. Egineta / Serap.

Żołądku

Toż czyni wárząc go z Figámi ſuchymi w occie / ábo w ſłodkim winie / y ſtąd gárgáryzmy czyniąc / á w vściech go ćieplo długo trzymáiąc.

Przećiwko pádáiącey niemocy / zwłaſzá w dźiatkách / ieſt rátunkiem / ná ßyce im go wießáiąc / żeby záwße ná golym ćiele był. Tákże go woniáć dobrze.

Macer.

Toż też y ſtárßym w leciech od dźieći / w tymże przypadku ſłuży. Wźiawßy go z máſtyka zárowno vtártych / z woſkiem vmießáć / y pigułki potoczyć / ná wielkość wielogrochu / á po iedney káżdy poránek máſtykowáć / y długo żuchāć. Ták wilgotnośći zimne z głowy nie tylko ściągnie / y przez vſtá wyrzuci / ále y głowe nápotym od podobnych fluſow záchowa. Toż też.

Oczom płynący

Oczom płynący / y innym przypadkom z zimnych wilgotnośći / ieſt rátunkiem.

Od tegoż płynienia / y od flegmiſtych fluſow / oczy y głowe wßyſtke zácho wywa / káżdy poránek / y przed wieczerzą / pokiby żołądek był czczy / gryząc go długo / á potym octem z wodą nápoły vſtá poplokuiąc.

Jezyku

spolicie śie znayduią/ zwłaszcza w kráinách ciepleyßych/ iáko w Burgundyey/ w Grecyey. Trzeći ná borowinách/ gdźie y Szmer/ roście. Ziemie naße tych Rozmárynow/ á ile pierwßych dwu/ nie znáią. Rośną w Syryey/ około Selewcyey: Rośną w Lusitániey/ około Toletu miástá: w Armeniey mnieyßey/ około Sámásátry/ ták rzeczonego miástá.

Czás kopánia y bránia.

Korzenie ma być kopáne w Kwietniu/ gdy Słońce/ Mieśiąc/ y Wenus/ w znák niebieskiego Byká wnidą. Liście z Kłączem/ we środku Lipcá/ zbierane być máią/ kiedy Słońce we Lwie/ á Mieśiąc w Byku/ w znákách niebieskich będą. Kwiecie y z Nasieniem w Sierpniu/ gdy słońce y Mieśiąc wnidą w Wagę.

Przyrodzenie.

Tych Rozmárynow częśći/ nie iednákiego są przyrodzenia. Abowiem korzenie ich we wtórym stopniu rozgrzewáią/ w pierwßym wysußáią/ rozśiekáią/ y odmiękczáią. Nasienie/ Liście/ y rośczki/ w trzecim stopniu grzeią y sußą. Galenus iednák w Księgách o Ziołách pißę: że moc iego wßystká iest odmiękczáć/ wycierać/ roztczyniáć/ rozpráwowáć/ rozwadniáć/ y wychodzáć. Rozmárynu wtórego/ ták nasienia/ iáko korzeniá/ przez vstá vżywáć śie godźi: bo nie ták śczmi y rospala wnetrznośći/ iáko pierwßy.

Moc y Skutki.

Pierśiō. Płucō. Wßelákim niedostátkom y dolegliwośćiom w pierśiách/ y w płucách/ z zimnych przypadkow/ á zwłaszczá z Flussow/ z głowy spadáiących/ iest lekárstwem/ ták nasienie/ iáko sámo ziele/ á owßem wtorego Rozmárynu/ wárząc/ á piąc: álbo iákim inym sposobem vżywáiąc.

Rádunku Pádáiącey niemocy/ nasienie trunkiem vżywáne/ bywa znáczným rátunkiem.

Mowie. Ciężkiey mowie/ zá nábrzmiáłośćia y oćiężáłośćia ięzyká/ z zbytnich wilgotności/ iest rátunkiem: Nasienia z Lebiodká/ vstáwicznie máśtykuiąc y żuchaiąc. Dioscor.

Ráßu. Ráßel leczy/ liście miálko vtárte/ ze dwunaśćia źiarn pieprzu tłuczonego/ á z miodem chędogim odßymowánym/ ze cztery łoty wźiawßy záczynić. Pigułki z tego potoczyć/ álbo kołaczki/ iáko ßelag ná ßerz/ po iednemu/ ráno wstawßy/ w vśćiech trzymáć/ á co śie rozpłynie/ połykáć.

Wątro: Wnętrz: ności. Wątrobie bolećącey/ ℞

Wnętrznośćiom inym służy: Wźiąć liśćia y z Kłączem garść/ do tego przydáć trochę Ammonu/ álbo miásto niego Szpiki Indyyskiey/ Datle dwá/ kośtki z nich wyiawßy/ Ruty rośczkę. To wßytko w kwarćie wody wárzyć/ do połowice wywrzenia/ á tey wßy choremu przez dwá dni/ ráno y ná noc/ ćieplo pić dáwáć/ po ośmi łyżek. Pewne á doświádczone lekárstwo.

Żołtá. Żołtáćce. Żołtá niemoc/ z záźiębienia/ spadza/ nasienie z pieprzem á z winem piąc.

Wnętrz: nem dolegliwośćiom Sáme liście świeże z potrawámi iedząc/ álbo ßuche miálko vtárte z winẽ piąc/ wnętrznym dolegliwośćiom/ z zimnych wilgotności/ iest rátunkiem.

Czerwō: ce. Czerwoną biegunkę záwśćiąga/ nasienia iego w czerwonym winie trunkiem vżywáiąc.

Źimnicy Źimnicę trzećiodniową odpędza/ dáiąc go prochem kwinte/ álbo pułtory/ z ćiepłą wodą/ przed przyśćiem áby zgodźine.

Moczu Mocz nád przyrodzenie záwśćiągnion wywodźi.

Kolice. Kolikę y dárćie w kißkách vśmierza.

Nerkom. Nyrkom.

Pechyrzu Pechyrzowi/ ℞

Przechod: Przechodom Moczu iest bárzo vżyteczny.

Mieśiecz: ney Mieśięczną chorobę/ pániom záśtá-

rzeń wielki/ miąższy : y biały. Zapachu kádźidlá kramnego/ od tó-rego v Grekow/ Libanotis názwiſká doſtał/ iákoby rzekł/ Kádźi-dlowe źiele. Liśćia Kopru Włoſkiego/ tylko ſzerſze/ y mieższeyſze/ po źiemi śie kołem roſćieláiące/ á przyiemnie pachniące. Pretu łokietnego/ niekiedy wyſſego/ czego/ gáłáſkowátego/ w wierzchu o-gániſte okólki : ná tych naśienia białego obfićie/ podobnego naśie-niu Niedźwiedzey Łápy/ ktorą też Wodnym barſczem drudzy ná-zywáią. Obłe/ zwierzchu ſtryfiaſte/ ſmáku oſtropzyſtrego/ żywi-cznego/ á żuchane/ iezyk/ y vſtá ſczmi/ y roſpala/ iáko Zebne źiele.

Wtóry Rozmáryn płodny/ máło pierwſzemu nie we wſzem podobny. Korzeń zwierzchu czarny/ we wnątrz biały/ y doſyć miąższy/ odnóſſki z śiebie wydáiący. Liśćia tákże kopru Włoſkie-mu podobnego/ ćiemno źielonego/ y mieższeyſze°. Kłącza miąſſego/ długiego/ kolankowátego/ równie iáko Włoſkiego kopru rozgá/ ál-bo Zápaliczki/ dwu álbo trzykłietna/ gáleźiſta. Ná wierzchu okól-

Libanotis. Roßmarein kraut.
Zea. Weyzachwurtz.
Campſanema. Samen.
Roſmarinus herba.
Ferula maſ:

ki wielkie/ ogániſte/ á ſzyrſze/ niźli ná włoſkim Koprze. Kwiátu żołtego : Z tych potym Naśienie liśćiáſte/ ćienkie/ obdłużne/ na kſztałt naśienia Jáśieniowego drzewá : które miedzy páley rośćie-rane/ zapách z śiebie Kádźidlá krámnego/ iáko y Korzeń/ wydáie. Smáku oſtrego/ iednák vſt nie roſpalaiącego/ iáko pierwſzy.

Trzeći Rozmáryn nieplodny/ kſztáltem nieiákokolwiek pier-wſzemu podobny/ ieno áni rózgi/ áni kwiátu/ pogotowiu y naśie-nia nie miewa. Liśćie do Łoczygi gorzkiey płonney podobne/ tylko bielſze/ y oſtrzeyſze/ á Korzeń krótki.

Miejſce.

Rozmáryny dwá pierwſze/ ná górách płonnych/ y ſkáliſtych po-

Obiemá stronomá purguie.

żywány/ obiemá stronomá purguie/ dolem y wierzchem.

Plastr przećiwko iádom.

Wźiać korzeniá ná nowiu Kśiężycá kopánego/ y vsuszonego/ y ná tarle ráśplowánego/ albo vtártego/ trzy funty/ y we trzech kwartách wodki z Terebintu vpaloney/ biáley/ przez cztery dwádźieśćiá godźin moczyć/ dobrze ńákrywszy. Potym wárzyć/ áż zgestnieie iáko mid/ przecedźić/ y przydáć żywicę iásney/ chedogiey/ przepuszczoney/ Mástyki tákże przepuszczoney/ Kámfory rospuszczoney/ po cztery loty: Jeleniego łoiu dwádźieśćiá lotow/ sádłá Jázwcowego lotow dwánáśćie: Woskú dwádźieśćiá y cztery loty. To wszytko wárzyć w mosiądzowym naczyniu/ áż zgestnieie/ iáko máść. Ten plastr álbo máść/ iad wszytek y truciznę/ nie tylko z ran y ze wrzodow/ ále y ze wnetrznośći wszytkiego ćiáłá wyćiągá/ ćieplo go plastruiąc.

Extrakt/ álbo rádniey Tynkturá.

Kośćiom

Tynktura/ ze wszystkiego tego źiela/ służy kośćiom/ ále wiecey kiśkom/ ták wyższym/ iáko dolnym. Przeto

Kolice.

Kolice y dárćiu w nich. Tákże tym

Layná y śty idoc.

Ktorym layná vsty idą/ Łácinnicy to Voluulum zowią/ dla zbytniego zátkánia Jelit/ y zátwárdzenia w nich/ álbo z záwrzedźiałośći ich/ iest wielkim rátunkiem/ biorąc go po dwánáśćie kropli/ sámego szczególnego/ bez wszelákiey przysády.

Złotym żyłkom.

Złotym żyłkom/ zbytnie otworzonym y płynącym/ iest zástánowieniem: tákże go biorąc po dwánáśćie kropli/ z oleykiem tegoż źiela/ y pepek tym mázáć/ tákże Złote żyłki.

Pierśiom. Płucom Boku. Kiśkom

Bolączki wszelákie twarde { w piersiách. w Płucách. w Bokách. w Kiśkách. } miękczy y otwiera/ vżywáiąc go przez trzydźieśći dni/ z tegoż Rozmárynu oleykiem/ oboygá biorąc po dźieśiątey częśći kwinty/ z wodką tegoż źiela.

Oleiek.

Ten Oley z naśienia y ze wszystkiego źiela czyniony/ Trzewom inszym/ iáko ielitu katnemu/ miąższemu/ y stolcowemu bárzo należy. Tákże żywotowi wszytkiemu.

Trzewom. Żywotowi.

Páćierzu

Páćierzom w grzbiećie/ námázuiąc ie nim przy ogniu.

Kolice.

Kolice y dárciu w kiśkách. Tákże

Morzyśku

Morzyśku y gryzieniu w nich/ á ile w niższych.

Trawieniu.

W żołądku trawienie czyni/ po iedzeniu námázuiąc go nim/ ieno po námázániu trzebá biegáć y prácowáć.

Vstá żoł.

Vstá żołądkowe źiełace zawiera/ w dołku nim máżąc.

Bolenie głowy.

Bolenie głowy/ ktore pochodźi z páry y z dymow wstępuiących/ vśmierza/ y broni im do głowy pochodźić.

Vkąszonym od

Vkąszonym od wszelákich bestiy iádowitych/ iest lekárstwem. Ale iż prędzey/ niżli potrzebá/ tákowe rány záwiera/ á w głębi nápoły surowe zostáwia/ potrzebá do niego tych rzeczy przydáwáć/ ktore prędkiego bronią zawierániá ich.

bestiy.

Sol.

Sol z tego wszystkiego źiełá robiona/ służy kośćiom mieszkim/ nie zbyt nie twárdym/ iáko czászce w głowie/ źiebrom/ páćierzom/ czászkom w kolánach. A inym tym podobnym.

Wrzod złym.

Wrzodom złym/ ćiáło wyiádáiącym/ y kośći pśuiącym/ iest wielkim lekárstwem/ rostárszy ią w tynkturze wyszey opiśáney/ y w oleyku tákże iego/ y to w nie puszczáć.

Wzrok ostrzy.

Táż Sol wzrok iásny y bystry czyni/ násypáć iey śkłáną bánkę/ y dobrze ńákryć/ á w gnoy końśki przez trzy mieśiące zágrześć/ káżdego dniá przysyputąc iney do niey. Potym tey wodki/ w ktorą śię obroći/ po nowiu Kśiężycá/ w kácikí oczu/ przy nośie po kropce puszczáć/ nie trąc/ ani ocieráiąc oczu/ áż ono gryzienie z głowy ustánie.

Magia.

To źiele ná nowiu Kśiężycá wiednie/ y iákoby obumiera/ ku ziemi śię skłániáiąc. To przez te przyczyny/ że wszytká wilgotność iego do korzeniá śię ściąga/ y ták w ten czás korzeń bywa pełny wilgotnośći/ álbo sokú/ z ktorego wierzch z liśćiem zerznąwszy/ zamąszem go ńákryć/ y mocno obwiązáć/ żeby oná wilgotność precz z niego nie wchodźiłá: A położyć go w mieyscu/ gdźieby go Słońce nie dochodźiło/ á wiátry zachodnie żeby go obwiewáły y susżyły. Ten (iáko mądrzy Mistrzowie vdáią) wszystkie wilgotnośći flegmiste do siebie z ciáłá ciągnie/ gdyby był ná goły prog łoná przywiązány.

Przeto

Puchlinie wodnistey.

Puchlinie/ ktora z zbytniey flágmy pochodźi wodnistey/ powiádáią go bydź wielkim lekárstwem/ gdyby był nie tylko ná pomienione mieysce przywiązány/ ále y w prochu vżywány: bo mocz potężnie pędźi. Jeno inego á nie tego czásu ma być kopány.

Wilgotności z ciáłá w siebierze

Tenże korzeń/ ták iáko śię troche wyszey powiedźiáło/ kopány y susżony/ gdyby był w vśćiech trzymány/ wszytkie wilgotnośći złe/ y szkodliwe z mozgu do śiebie ćią-

nowiona/wzbudza y wywodźi/ Korzeń Rozmarynowy w winie wárzony/ á rąnoná czczo/ y ná noc trunkiem vżywány: álbo prochem z winem pity.

Vſzkmonē od niedźwiadká/ y inych beſtyy iádowitych/ Korzen w trunku winá dawány/bywa im wielkim rátunkiē.

Vſzkmoné od niedźwiadká/ y inych beſtyy iádowitych.

Zlote żyłki/ ktore Hemoroidámi zowia/ zbytnie plynace/ zaſtánawia/ prochem tego korzeniá záſypuiac.

Złoty n żyłkom.

Kißki ſtolcowey zápaleniu/ieſt lekárſtwem/ tymże ia prochem záſypuiac.

Zapaleniu kißki.

Gruczoły twárde zmiękcza/ w otok y w rope obráca/ potym wychedaża y goi.

Gruczołom/

Wietrznoſći w kißkách záwárte rozpadza. Tákże

Wietrznoſći

Morzyſko/ gryżienie y dárćie w nich vśmierza/ źiele z korzeniem y z naśieniem w wodźie wárzac/ á kliſtera dáiac z winem też korzenie iego piiac/ dobrze czyni.

Morzyſku.

Zimnice Czwártodniowa leczy/ po kwińcie go w prochu z winem pić dáiac/ w godźinę przed przyśćiem.

Zimnice

Od Szkorpice morſkiey/weżá/y inych iádowitych beſtiy obrażonym/ieſt lekárſtwem/tákże go z winem dáiac.

Vkąſzeniu.

Poty obſćie wzbudza/ ták naśienie/ iáko korzeń z winem po kwińcie vżywány. Albo też nád pára/ tychże Rozmárynow wárzonych/ śiedzac.

Poty wzbudza.

Kroſty świerzbiace ſpadza/cztery loty/ álbo łyżki/ Soku z tego Rozmárynu świeżozielonego/ze dwiema łyżkám winá białego dobrego/ y z ták wiela wody ſtokowey piiac. Abowiem krew poleraie/ y ciáło zárym zwierzchownie wychedaża.

Kroſty.

Płynącym oczom/ zá ſpadkiē do nich vdánym ieſt lekárſtwem/ roſćieráiąc naśienie/ á ná czoło przykłádáiąc/ przez trzy dni nie odeymuiąc: álbo na wßytke głowę/ brzytwa ia ogoliwßy.

Oczom.

Moły á ćiemny wzrok/ z źiela álbo z korzenia iego/ ſok z chedogim białym miodem/ czyni byſtry/ puſczáiąc w nie. Toż naśienie iego z winem w trunku vżywáne czyni. Dioſcor.

Wzroku.

Kroſty álbo wrzedźieńczki w oczách názrzenicy/álbo bielmie zásiádłe/ściera. Toż korzen miałko vtárty z miodem czyni: tákże naśienie/ raz y trzy/ káżdego dniá tego w oczy puſczáiąc.

Wrzedźieńczkom.

Wola ná ßyi y Zołzy:

Wola y Zołzy.

Bolączki twárde/ ktore ſie do zbieránia nie máią/ źiele y z korzeniem tłuc/ y przykłádáć/ rychło ie w otok obroći.

Bolączkom.

Dioſcor.

Bolączki otworzone/ y wrzody zá-
plugáwione wychedaża/ korzen ſuchy z miodem vmießány/ á w nie kładźiony.

Wrzodō

Tenże.

Rány y ſadzele goi/ z wieprzowym go ſádłem tłukąc/ á dwá kroć ná dźień przykłádáiąc.

Rány y ſadzele goi.

Puchliny wßelákie ſtáre roſpadza/ źiele ſámo tłuczone/ á przykłádáne.

puchliny roſpadza

Pokurczonym y pokrzywionym członkom ieſt rátunkiem/ máżąc ie niżey opiſána máśćią/ y dobrze náćieráiąc.

Pokurczonym członkō.

Párálizem álbo ſłákiem náruſzonym członkom: wżiąć tego źiela naśienia/ álbo korzeniá/ z grubá przetłuczonego/ ßeść lotow/ winá białego dobrego dwá naśćie łyżek/ álbo z pułkwáterki/ oliwy pul fontá/ álbo kwaterke. To do wyworzenia/ y ſtrawienia winá/ przy ogniu węgliſtym wárzyć/ á tym vłomne członki/ dwá kroć ná dźień náćierać/ ćieplymi ie chuſtámi obwiiáiąc po námázániu.

Párálizē

Twarzy ná ſtrone álbo w tył nákrećoney/ rozmázánie ieſt vżyteczne.

Krzeczu

Zebow bolenie vśmierza/ korzen máſtykuiąc/ y ná nich go trzymáiąc. Albo ſok z niego wyżęty/ y w vśćiech ciepło trzymány.

Zebom.

Puchlinę wodną z ćiáłá wywodźi/ naśienie miáłko vtárte/ y z trocha oliwy záczynione/á tym káżdego dniá trzy kroć námázowáć.

Puchlinie.

Toż też poty hoynie z ćiáłá wywodźi.

Poty wzbudza.

Złote żyłki/ zbytnie otworzone/ záſtyka/y záwsćiąga liśćie tych Rozmárynow vwierćiawßy/ ná nie przykłádáć.

Złotym żyłkom.

Bebele pechyrzowáte w ſtolcu/ktore ſigami drudzy zowią/á Łáćinnicy Condylomata. Nápuchliny ogniſte w tych tám táiemnych mieyſcách rozgania y leczy/ tákże Liśćie tych Rozmárynow tłukąc/ y przykłádáiąc.

Bebelō.

Przepuklym/ Chirágrycznym/ Podágrycznym/ Artetykom/ Pokrzywionym/	Naśienie z maka Rakolowego naśienia/ á z octem náćierać mieyſca vłomne/y plaſtrować/ dobrze.	Przepuklym. Chirágr: Podágr: Artetice. Pokrzywionym

Plány y zmázy wßelákie ná ćiele/ toż naśienie Rozmárynowe w winnym occie mocnym moczone/ y roſćieráne/ wyćiera y ſpadza/ tym ie przynamniey dwá kroć náćieráiąc.

Planom

Weże y inne beſtye iádowite z domu wypadza/ dym y kurzáwá z korzeniá/ ná węgle żarzyſte go kładąc.

Weżowym ganiá.

W ktorychkolwiek członkách bole/z źimnych wilgotnoſći/ Sok/ álbo rádniey Oleiek kłáda/ nim námázuiąc.

Członkō

Zyłom ſuchym/ zátkánym ſłusámi łipkimi/ kłiowátymi/ ieſt rátunkiem.

Zyłom ſuchym.

Rozmárynu niepłodnego ſkutki.

Niepłodny Rozmáryn trunkiem vżywány/

czarne/ á ná wierzchu sczeciáſty máiąc okrążek iáko pierwſzy/ Liścia drobnieyſzego od pierwſzego/ wodnemu Opichu bárzo podobnego/ iednák troche wietſze á niż pietruſczáne. Klacza podczás łokietnego/ podczás wyſſzego/ podczás też mieſſzego y krotſzego/ gáleźiſtego. Ná wierzchu tych ogániſte okolki. Polnemu Páſternaku podobne/ ieno pełnieyſze y geſtſze/ zapáchu/ iáko y korzen/ Kádźidłá kramnego y miodowego/ ſmaku gorzkiego.

Miejſce

Te wſzyſtkie trzy/ poſpolicie rády roſną ná wyſokich gorách ſkáliſtych.

Przyrodzenie.

Jednákiego ſą wſzyſtkie Przyrodzenia z Rozmárynem Cudzoziemſkim/ wyſſzey opiſánym. Rozgrzewáią y wyſuſzáią ná początku trzeciego ſtopniá. Do tego wychedażáią y wycieráią.

Moc y ſkutki.

Bydłu rogátemu od powietrza

Te wſzyſtkie Jelenie Opichy/ iáko ſą iednego przyrodzenia z Rozmárynem Dioſcoridowym/ ták iedney mocy y ſkutkow. Jednák z oſobliwośćí/ te/ przećiwko bydlęcemu powietrzu morowemu/ iáko krowom/ wołom/ owcom/ oſobliwym ſą lekárſtwem y rátunkiem chuchac ich korzenie co namieley/ á dáiąc im go káżdego dniá z ſolą liźáć. Ták bydło może być od zarázy morowey záchowáne.

Bydłu zárážonemu.

A gdźieby iuż było zárážone/ co poznáć gdy wſzy zwieśi/ tedy záraz co narychley ze cztery loty z octem ćieplym w gębę im go wlać. Albo wźiąć dwie cześći tego źiela/ iedne cześć łágod Jáłowcowych/ to oboie dobrze vtárſzy z ćieplym octem láć im w gárło. A zdrowemu z ſołą/ wárniąc go od zarázy.

Świniom odchodzącym.

Świniom tákże gdźieby odchodźiły/ z zarázy morowey/ ſámo korzenie tego źiela dáiąc im. Albo tákże z łágodámi Jáłowcowymi dobrze vtłukſzy/ á z popiołem drzewá Jáłowcowego/ y z popiołem tegoż źiela/ dawáiąc im z karmą ieść. Jeſtim doświádczonym lekárſtwę.

Może też proch táki być dla nich wczyniony: Korzeniá wźiąć białego y czarnego/ Opichu Jeleniego/ Opichu ſkálnego/ Jágod Jáłowcowych po puł funtá/ Dźiewieśiłu z korzeniem/ Lubſczykowego korzeniá/ po czwierći funtá. To wſzyſtko miałko vtrzeć/ á przerzeczonym obyczáiem bydłu z ich karmą dawáć.

Mleká bydłu obſitość dáie

Sámego też liśćia y z kłaczem Opichow Jelenich/ bydłu rogátemu/ Owcom/ Kozom/ krowom/ wołom/ vtłukſzy z ſołą dawáć liźáć/ álbo z Popiołem tegoż źiela/ Mleká obſitość dáie.

Mozowym powietrzē zárážonē

Ludźiom mozowym powietrzem zárážonym/ ieſt wielkim á doświádczonym lekárſtwem/ korzenie ktoregokolwiek z tych Opichow/ ták białego/ iáko czarnego/ co namieley vtłukſzy/ quinte náraz/ z puł quinty Dryakwie dobrey/ dáiąc w czterech łyżkách wodki Przetarznikowey/ á z dwiemá octu winnego dobrego pić. Poczym przynamniey trzy godźiny ſie co nalepiey pocić/ nákrywſzy dobrze chorego

od beſtiy obrážonē

Od beſtiy iákichkolwiek obrážonym/ y iádē ich zárážonym/ korzenie ich z winem piąc/ ieſt doświádczoną lekárſtwē.

Moczu

Mocz z ćieżkoścíą y kápániem odchodzącym/ po czwierći lotá/ álbo po pultoru z winem pić dáiąc/ wolno y obſićie

Nerkom

Nerki zámulone/ wywodźi.

Przechodom moczu

Przechody moczu zátkáne/

Pechyrzu

Pechyrz mułem piaſczyſtym záćpány

Rámien.

Rámień w Nerkách krzą/

Máćicy.

Máćice záźiębiona rozgrzewáią/

Mieśiecznej

Mieśieczna Pániom/ nád przyrodzenie zátrzymána/ wywodzą/ Korzeń ták białego/ iáko czarnego Opichu Jeleniego/ po quincie z winem białym/ álbo z wodką z nich wyćiągniona/ ćieplo ná cczo y ná noc piiąc. Też kąpiel ſobie z niego po pás czyniąc/ toż czyni.

Mámkō

Mleká Mámkom obſitość Opichu czarnego liśćie dáie/ po czwierći lotá ná raz go w trunku biorąc.

pániam

bie ciągnie: Ták że we trzech godzinách będzie lipkimi wilgotnościami nábrzmiały y pełny.

Do páráliżu ſkłonnym. Melánkoliczně

Tym ktorzy ſą do páráliżu ſkłonni/ dobrze go w vściech trzymáć.

Fráſunki y myśli prozne á zbytnie: Kłopoty ſerce pſuiące/ mozg y wßytko ciáło ſußące/ odpadza: Co poſpolicie bywa ze krwie zbytnie zgeſczoney: Fráſowliwym

bądź przez zbytnie zimno/ bądź przez vpalenie y wyżgnienie/ przywiązawßy go ná piersi/ bliſko dołku/ álbo vſt żołądkowych/ á trzy dni przed pełnią/ tákże trzy po Pełni/ noßąc go na gołym ćiele.

O Jelenich Opichách/ Rozdźiał/ 49.

Libanotis Theophraſti. prima & ſecunda & tertia. — Hirtzwurtz.

Libanotis Theophraſti II. — Libanotis Theophraſti III.

Opich Jeleni 2. biały. — Opich Jeleni czarny.

Rodźáki Jeleni Opich/ dwoy biały/ to ieſt mały y wielki. Trzeći czarny/ Opich biały Jeleni mnieyßy ma korzen biały/ miąßy na wierzchu ktorego wychodzą iáko ſczećinki iákie/ álbo ſczotká/ z bronátną ßáráwe/ kołem iáko ſczotká pochodzące. Korzen zapáchu przyiemnego/ iáko kramne kádźidło/ ſmáku oſtrogorzkiego. Liśćia Opichu wodnego/ ieno więtße/ krzyżowáte/ á około kráiow zlekká kárbowáne. Kłącze ná pułtorá łokćiá wzwyß/ gáleźiſte/ ná wierzchu okołki ogániſte/ kwiećiem biały okwitáiące/ z ktorych potym naśienie obdłużne/ ćienkie y lekkie/ Dźiegielowemu bárzo podobne. Zapáchu tegoż co y korzen/ ſmáku oſtrego/ y vſtá roſpaláiącego.

Drugi Jeleni Opich biały ieſt/ ktory wielkim zowiemy/ podobny we wßyſtkim pierwßemu/ ták korzeniem/ iáko rozgą/ Kwiátem y naśieniem/ okrom liśćia mießßeyßego/ geſtego/ więtßego/ ßerßego/ łśniącego/ y wzroſtu wyßßego. Smákiem/ zápáchem/ pierwßemu rowny.

Trzeći Opich Jeleni ieſt czarny/ máiąc korzenie długie/ miąßße y

czarne/

Mieysce

W niektórych kráinách ćieplych / sam przez śie w drzewá wielkie roścíe / iáko w Hiszpániey / w Nárbonie / gdźie go wiecey vżywáią do palenia niżli drew / y w niektorych inych. Gdźie też z niego Stoły / Ławy / Skrzynie / Szafy / y ine naczynia robią. W nászych stronách tylko w ogrodách flámcowány / y śiany bywa / w krzaki rosnący.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia iest rozgrzéwáiącego y suchego / przy koncu pierwszego stopniá / álbo ná przodku wtórego / ściencza / rospráwuie / rozwodnia / otwiera / vtwierdza / posila / á to względem korzenney wonności. Rospadza z strony ćieploty swey. Wyćiera / wychedaża / wysusza / trawi. Aben Mesua pisze / że w trzećim stopniu rozgrzéwa / y wysusza / ále to o Rozmárynie cudzoźiemskim rozumieć mamy / o ktorych śie troche wyssey iuż mowilo.

Moc y Skutki.

Żołtey niemocy iest lekárstwem / w wodźie go wárzac / y piiąc przed práco-
wánim. Dioscor.

A gdźieby chory przed wźięćiem tego trunku prácował / bądź chodzeniem / igrániem / iázdą / álbo iáką ina robotą / tedy po tákowey pracy wlážni go vżywáć ma

Nasienie z pieprzem á z winem pić.

Wchodźi do máści / ktora bywa czyniona przećiwko sprácowániu.

Zażiębionemu żołądkowi /

Biegunkom białym y żołtym /

Womitom y nieśtrzymániu pokármu

Temu wszystkiemu iest lekárstwem / iedząc go z chlebem. Albo vsuszonego po czwierći lotá miálko vtárszy z Kánárem / álbo z winem korzennym / z Málmázyą dawáć pić.

Toż też czyni wárzac go w winie / z mástyka á Kramnym Kminem / y trunkiem vżywáiąc.

Opuszonym /
Watrobie /
Slezienie /
Ryszkom /

} Nasienie Rozmárynowe z Pieprzem á z winem piiąc.

Albowiem nietylko ich oźiębłość rozgrzewa / álbo nábrzmiałość ściencza / y zátkánie ich precz rumuie / otwiera / y wychedaża. Ale ie też swą ćierpkością posila y vtwierdza. Rasis. Plat.

Sápke z náźiębienia głowy odpadzą

Wszelákim chorobom z zimnych flusow pochodzącym / iest vżyteczny. Jáko

Niemocy pádáiącey /

Spiku y spániu głębokiemu nád przyrodzenie.

Rolike y dárćie w żywoćie / tákże ine morzyską w nim vkłáda / korzeń suchy prochem z winem vżywány. Mirep.

Zdrygániu /

Stretwieniu /

Zápámiętániu nád przyrodzenie /

Sercu smętnemu y frásowliwemu /

Slákiem álbo Páráliżem náruszoney / w winie wárzony / á trunkiem vżywány.

Spadkom wszelákim / zwłaszcza zimnym ná piersi / y w ktorekolwiek ine części ciálá / iest vżyteczny / w lugu párzac go długo / dla przemywánia głowy.

Tákże do náparzenia członkow boleiących.

Vpláwy białe Pániom záwścíąga / w winie wárzony / á przez czás niemáły trunkiem vżywány. Dobrze śie im też w nim kąpáć y náparzać po pas.

Wzrok osłábiały ostrzy / Liśćia tego Rozmárynu z chlebem vżywaiąc. tákże y kwiećia / zwłaszcza tego czásu / kiedy kwitnie.

Zapách z vst wdźięczny wydáie żuchá

W zęby / y w dziąsłá spadki záwścíąga / wárzony w occie á w winie ćierpkim / y vstá tym często ćiepło płokáć.

Rány y wrzody prochem iego zásypuiąc goi / wymywáiąc ie pierwey winem / w ktorymby tenże Rozmáryn był wárzony.

Czynią szpilki z Kłacza iego / do wychedożenia zębow / y do wypychánia rzeczy miedzy nimi záwieszłych.

Málárze z kłacza pálą wągliki / do rysowánia bárzo spośobne.

Oczom płynącym sok z korzeniá y z liśćia iego cláryfikowány z miodem w nie puszczáiąc / iest vżyteczny / á to

Żołtey niemocy

Morzyśku.

Zdrygániu / Stretwieniu.

Zápámiętániu / Sercu y weselá.

Páráliżu

Spadkom

Członkom boleiącym

Vpláwom białym.

Wzroku osłábiał.

Zapách vstom.

Spadkom w zęby.

Ráno y wrzodom.

Zęby wychedaża.

Málárzom.

Oczom płynącę.

flusu

Miesięczney.

Pániam miesięczna chorobe wzbudzáia y wywodza/ wßytkie Jelenie Opichy/ y káżdy zoſobná/ wárzac w wodzie á leykiem páre w otwor loná ćieplo puſczáiąc. Też kąpánie z nich po pás czyniąc/ cóż bywa.

Scyátyce. Ránom.

Scyátyce tákoważ z nich kąpiel ieſt vżyteczna/ zwłaſczá z zimney przyczyny.

Rány tákże:

Wrzody:

Wrzod Sadzel

Sadzele plugáwe y zágnile wychedaża/ liśćie z ſwym korzeniem w winie álbo w wodzie warzone/ á ta woda co nacześćiey wymywane. Tákże proch z korzenia ich/ z miodem Rożanym iáko máść vczyniwßy/ w nie kłáść. To wychedaża/ y záraz goi. Tab.

Rozſądek.

Te trzy Opichy Jelenie/ ácz ſą iednego przyrodzenia/ y iednych ſtutkow z Rozmárynem Dioſcorydowym/ iednák okolicznośćiámi zwierzchnimi/ ſą bárzo od śiebie rożne/ Liśćiem/ Kwiátem/ y wzroſtem.

Jeſt y czwarty Opich Jeleni we wtorym mieyſcu od Theophráſtá położony/ ktory Nieplodnym/ álbo Łoczygowym zowie/ przeto że ieſt Liśćia ſzerokiego/ á Łoczydze plonney podobny. O tego źielu ſtutkách/ że nam ſtarzy Ziolopiſowie y poſledznieyßy nic nie zoſtáwili. My go też dla tegoż miedzy leśne Łoczygi włożyli.

Godzi ſie to ná tym mieyſcu przypomnieć dla Czytelnika/ że to Opichy Jelenie/ ktore Ziolopiſowie poſledznieyßy/ Ceruarias zowią/ inego kßtałtu od wyeßey opiſánych Ceruatéy y Jelenich korzeni ſą.

Rozmáryn náß pospolity wieńczyty/ Rozdźiał/ 50.

Rozmarinum Coronarium.
Libanotis Coronaria.

Rózmarein.

ROzmáryn náß pospolity ogrodny/ z ktorego wieńce wiią/ ieſt źiele krzakowate/ máiąc gáłąſki ćienkie/ máło nie łokietne/ około ktorych liſteczkow pełno podługowátych/ wąſkich/ mięßych. Z wierzchu źielonych/ od ſpodku biáławych/ ſtryſy po ſobie máiące. Zapáchu bárzo przyiemnego/ ſmáku korzennogorzkiego y cierpkiego. Kwiátu miedzy liſtkámi drobnego/ z bládá modrego/ dwá kroć do roku w ćieplych źiemiách kwitnącego/ ná Wioſnę y w Jeśieni. Náśienia drobnego/ czarnego. Korzeniá rozpierzchłego.

Mieyſce.

Cáncer zowią / leczy y zágaia / czesto go nim wymywáiąc.

Suchotnym / y goraczke suchotna cierpiącym / trunkiem dobrze go vżywáć.

Suchotnym gorączkom

Goraczkom káżdegodniowym.

Feb: ká.

Zimnicom czwartodniowym.

Feb: cz:

Zápominaiącym sie nád przyrodzenie.

Zápomináiącym

Párálizem zárázonym.

Párálizem

Trzesieniu y drżeniu wßytkiego ciáłá / álbo ktorey cześci iego / piiąc / y nim członki / álbo y wßytko ciało nácieráiąc.

Trzesie. y drżen:

Młodość wcale záchowywa.

Młodoś

Stáre / y w leciech bedące / posila / y otrzezwia.

Stáre o czerstwia.

Cere cudna czyni / piiąc / y nim sie vmywáiąc.

Cere cudna czyni.

Wodká Rozmárynowa.

Z Rozmárynu Wodká / zwłaszczá z kwiecia / przez Balneum maris bywa wyćiągána / iáko ine wodki / ták przez sie / iáko z winá. Albo z nich moc y Jstność wyćiągáiąc słońcem. A tá w swey porze y mocy do trzech lat może być chowána.

Dychawicznym.

Dychawiczne.

Żołtey niemocy / iest wielkim lekárstwem.

Żołtacce bny.

Żołądek do trawienia czyni sposobny.

Żołądkowi.

Chęć do iedzenia pobudza.

Apetytu.

Krew w żyłách poleruie.

Krew.

W káżdych chorobách zimnych iest vżyteczna.

Chorobom zi. ćiła.

Duchy ciáło ożywiáiące w sercu posiła.

Sercu y duchom.

Mozg y głowe wßystkie także posila.

Mozgu. Nerwo.

Piete żyły pokrzepia y vmacnia.

Nerwo.

Kordyacznym ia pić dobrze.

Kordiá.

Fistuły goi y záwiera.

Fistułó.

Melánkolia / y

Melán: flágmie.

Flágme w żołądku trawi.

Człowieczą stárość odmładza.

stárość.

Cere piękna ciału czyni. Cáchowuie.

Cere cu:

Wnętrznośći w ćiele od zagnilośći

Wnetrznośćió.

Żeby y

Żebom.

Dziąsłá osłábiáłe vmacnia.

Dziąsłó.

Rány y

Ránom.

Wrzody wilgotne y plugáwe wychodzą / wysußa / wymywáiąc nia.

Wrzodó plugáwe

Máćice mdłą posila / y do płodu sposobna czyni.

Máćicy.

Biegunki wßelákie zástánawia.

Biegunkom.

Oleiek.

Bywa Oleiek z wierzchołkow y z kwiecia czyniony / bárzo y przyiemnie pachniący. Ten.

Páráliżem zárażonym bárzo vżyteczny / piiąc go / y máiąc członki vlomne.

Páráliże

Guzy ná stáwiech y członkach wyroßłe odmiękcza.

Guzom.

Ogrodnicza.

To źiele żadna źiemia nie gárdźi / káżda przyimie / ták z nasienia siany / iáko z korzenia rozdártego flácowány / álbo wierzchołkámi w źiemie wilgotna sádzony / ták sáme / iáko w owies szczepione. Demor.

Rozsadek.

Dwá Rozdźiały dla tego tu Dyoßkorydes o Rozmárynie vczynił / żeby miedzy tym wieńczyßtym y ogrodnym / á miedzy gornym y Cudzoźiemßkim rożnosć pokazał. Nie ták w skutkách / ktorymi sobie sa podobne / iáko kßtałtem y wyobráżeniem. Co sie snádnie z Figur y z opisánia oboygá baczyć może.

Rożmáryn Czeski / nam Swinie Bágno / Roż: 51.

Rozmáryn płonny álbo dźiki / ktory drudzy zowią Rozmárynem Czeskim. Náßy go zowią Bágnem Swinim / Czechowie Rozmárynkiem. Krzewiśćie rośćie / ná łokieć wzwyß / máiąc rószczki ćienkie. Chrośtowáte / lisowáto rumienne / kruche / y do przełamánia nie trudne. Ná nich listeczkow podobnych Rozmárynowym pełno / te zwierzchu źielone / od spodku rdzáwe / álbo rumienno lisowáte / v liśćia także ßypułki rumienne / á przez listeczki źiebrolé od spodku / teyże bárwy. Ná wierzchu przećia gronká okrągle / iáko iágódki iákie / rudáwe álbo rysáwe / z ktorych kwiatki żółtáwe pochodzą / Korzeń długi / nie vżyteczny. To źiele w każdey swey części / ma zapách mocny y przyiemny / málo nie podobny zapáchem Cyprysowi / smáku korzennego / iáko łupiná iabłká Cytrynowego / máiąc troche ćierpkośći w sobie. Jest y drugie Bágno Swinie / bárwy popielátey.

fluſu flegmiſtemu y zimnemu. Ktory ieśliby był z gorączacey máteryey/tedy przydáć do tego białek od iáią swieży Soku z iábłek ſłodkich/ z Rożáney wodki/ długo rozbiiáiąc y mießáiąc. Mir.

Mozgu. Mozgu wilgotnemu.

Sercu. Sercu mdlemu.

Żyłom. Żyłom pierwym ieſt wielkim rátunkiẽ y przyiemnym. Albowiem w nich wilgotnośći zbytnie wyſuſza/ oſtábiałe posíla. Przeto bywa do mias rozmáitych/ do kur/ káplunow/ ptakow wárzonych/ y pieczonych vżywány.

Zmyſły Pámięći Zmyſły wnetrzne oczerſtwia y posíla. Pámięć oſtrzy.

Spadkō Káßel z przyczyny zimney leczy/ palac go ná węgliſtym ogniu/ á dym w ſie vſty biorąc.

Drżeniu Tym ſpoſobem też ſpadki zimne záwśćiąga. A co nao ſobliwßego/ że kurzáwa ſwa y dymem czaſu záráźliwego powietrza/ dom czyni wolny/ od záplugáwienia y záráży morowego powietrza.

Párálíżẽ Członkom drżącym y trzeſącym ſie. Tákże Párálíżem náruſzonym/ ieſt rátunkiem/ często ie nim náparzáiąc.

Mowie. Mowe vtrácona przywraca/ w chlebie/ y w potrawách/ ták pieczyſtych/ táko wárzonych/ y w trunkách vżywány. Tákże z niego czyniąc płokánie częſte vſtom y ćiepłe.

Wietrznośći. Wietrznośći wćiele záwárte roſpraßa

Moczu. Mocz nád przyrodzenie záſtánowiony wywodźi.

Mieśiẽczney. Mieśięczna pániom záwśćiągniona wzbudza/ zwierzchu nim náparzáiąc máćice/ to ieſt prog/ otwor loná/ y krzyże.

Języczkowi. Zbytnie wilgotnośći około ięzyczká rumuie y wyſuſza/ w winie álbo w occie go wárząc/ á tym ćiepło y często gárgáryzuiąc.

Kłáda poſpolićie rádo Rozmáryn do zwierząt wypátroßonych/ do záiecy/ Jeleni/ Sarn/ Skopow/ Cielat/ w ptáki/ tákże/ żeby ſwym zapáchem bronili ich od zágnićia y zácuchnienia. Káſt.

Nieplodnym. Pániom nieplodnym dla zbytnich wilgotnośći ślozowátych/ y oźiebłości máćice do płodu pomaga/ w wodźie go wárząc/ á po páś ſie w nim kąpiąc/ y náparzáiąc.

Máćicy. Záplugáwiona máćice wychedaża/ y rozgrzewa/ kwiát w Muſcelinowym Oleyku wárząc/ w wezełku záwiązáć/ y w otwor loná wprawić. Plat.

Morowe powietrzu. Kwiát wchodźi do tych lekarſtw/ ktore czynione bywáią przećiwko morowemu powietrzu.

mdłośći Przećiwko mdłośći z głowy pochodzącey z záźiębienia mozgu/ kwiát z Liśćiem w winie wárzyć/ á głowe geſtą chuſtą nákrywßy/ nád pára nágrzewáć y pośćić. tenże.

Konfekt z Kwiećia.

Konf Konfekt z kwiećia Rozmárynowego w doſtátecznieyßych y w porządnieyßych Aptekách bywa robiony/ ktory zowią Diantos. ſłużу.

Melánkolikom/

Kordyácznym/

Sercá ſmętnego/ y zbytnie frásowliwego ludźiom/ álbowiem ſerce ich posíla/ y weſołe czyni.

Mozg mdły tákże posíla y oczerſtwia

Piersom dobry/ ná raz go biorąc/ táko włoſki orzech/ popiiáiąc winẽ/ w ktorym by był/ á w Rożáney wodce wárzony.

Syrop.

Do tych pomienionych chorob/ może być Syroptym ſpoſobem vczyniony: Wziąć ſoku z kwiećia Rozmárynowego/ Soku páſternaku polnego/ álbo y z ogrodnego/ w niedoſtátku támtego/ z Rożáney wodki á z Cukru/ troche przydawßy kośći z Jeleniego ſercá.

W chor bie. Ktorzy z długiey á ćiężkiey choroby wzmoc y do pierwßych śił przyść nie mogą/ tego vżywáć dobrze/ bądź ſámego przez ſie/ bądź z polewka z wárzonych w winie kwiatkow/ álbo winem dobrym/ á ieſcze lepiey z Rozmárynowym/ álbo Syropem iego popiiáiąc. Plat.

Żołądkowi Żołądkowi z záźiębienia oſtábiałemu/ y w trawieniu pokárnu/ y chęći do iedzenia vtráconey/ przerzeczony konfekt bárzo vżyteczny bywa. Sámego przez ſie/ álbo z winem/ w ktorymby kwiećie iego z Máſtyka było wárzone/ káżdego dniá ná czczo piiąc/ przez kilká dni. Też zwierzchu nim náparzáiąc/ dobrze.

Wino Rozmárynowe.

Wino Rozmárynowe/ tym ſpoſobem bywa przyprawione/ táko y Piołynowe/ álbo z innego ziela moßtu bądź ſurowego/ bądź przewárzonego/ y chędogo odwárzonego nań nálawßy. To we wßyſtkich chorobách zimnych do vżywánia ieſt bárzo vżyteczne.

Mozgu. Mozg.

Serce. Serce mdłe.

Żyłom. Suche álbo piete żyły posíla/ piiąc go

Flągme. Flągme w nich y w żołądku trawi.

melánk: Melánkolicznym dobre.

Apetytu. Chęć do iedzenia wzbudza.

Żołom: Żeby y dźiaſtá oſtábiałe vtwierdza/ płocząc nim często y ćiepło.

wrzodō Wrzod ćiáło pſuiący y wyiadáiący/

Cáncer

Niedźwiedźia łápá / álbo Wodny y płonny Barsęż/

Rozdźiał 52.

Sphondylium.
Sphondylis.
Chamęplatanus.
Rutinalis herba.
Verticularis & verticilaris herba.

Beerenklawe.
Beerentacz.

TO źiele/ Miárzowi iest bárzo podobne. Przeto drudzy trzecim go Miarzem mienią/ okrom zapáchu/ ktory ma przyiemnieyszy. Mocy y skutkow słábszych. Korzenia bielszego łokietnego/ w kilká odnog/ tákież iáko y sam miąższych rozdźielny. Korzen. Liśćia Łábrzystego/ wietszego/ dłuższego / y szerszego / Jáworowému bárzo podobnego/ po piąći ná iedney stopce. Liście. Ciemnozielone/ y ostrowelniste. Kłacza ná pułtorá łokćiá wzwyż/ we wnątrz czczego/ tłusznego/ rumiennego/ łaskowátego / álbo stryśiástego / kolankowátego/ z ktorego liśćie ná swych stopkách / iáko skrzydłá iákie wyrasta. Korzen soku pełny żołtáwego / lipkiego / iáko żywicá wodnista/ rownie iáko w Lubsczykowym/ álbo w Miárzowym korzeniu. Smáku korzennego/ y sczmiącego/ zapáchu przyiemnego. Kwiát w okołkách ogánistych szerokich / z szypułek długich w Czerwcu / biały / z ktorego przy końcu Kśiężycá Sierpniá / Naśienie szyrokie/ rozdwoione/ podobne Czárnoglowowemu / ieno szerszé / bielsze / y lipczéysze. Slimakowáte/ á pluskwámi pachniące/ wszákoż nie zbytnie przykro.

Kłącze. Kwiát. Naśienie.

Mieysce.

ROśćie w ogrodách trawnych/ ná łakách/ y inych mieyscách wilgotnych. Tákże ná gorách kámienistych mokrych. Naprzedniey- zy w Etoliey w Boeciey / ná górze Helikonie.

Czás kopánia y bránia.

Názwiſka.

Roſćie v nas w Polſcze obfitie. Roſćie w Czechách/ od ktorych ma názwiſko. Roſćie pospolićie przy borách ná bágniſkách/ y od tych imię v nas wźięło/ Bágno.

Roſmarinũ Syl. & Boemicum. Alijs. Chamæpeuce. Ledum alterum. folijs Roſmarini.

Bemiſcher Roſmarein.

Przyrodzenie.

Rozgrzéwáiącego/ y wyſuſzáiącego ieſt przyrodzenia ná końcu w wtórym ſtopniu/ álbo w trzecim ná przodku/ ścieńczá/ zwarza/ vtwierdza/ roſpráwuie/ otwiera/ trawi.

Moc y ſkutki.

Białogłowſkim niedoſtátkom bárzo vżyteczne/ zwłaſczá ktore z źimnych wilgotnośći pochodzą/ náparzáiąc ſię nim po pás.

Do tego wſzyſtkiego ieſt przygodny/ do czego Rozmáryn ogrodny/ okrom że do potraw nie przychodźi/ áni do przyſmákow. Nád to.

Do piwá kłádżiony/ ſmáczny trunek czyni/ álebolenie głowy zátym niezmierne przywodźi.

Szat od molow broni y záchowywa/ kłádąc go miedzy nie.

Niedoſtátkom białogłowſkim.

Do piwá kłádżiony.

Molom.

Rozſądek.

Bágnem to źiele zowiemy/ przeto żeńá Bágniſkách przy Borách roſćie. Szmerem drudzy zowią/ że piwo ktore z nim wárzą/ ſmer czyni w głowie piiącym go. Rozmárynkiem álbo Rozmárynem dźikim/ dla podobieńſtwá/ ktore ma z Rozmárynem náſzym ogrodnym.

Niedźwie-

Głowy bolemiu

Bolenie głowy / z zbytniey flágmy / z Ruta ábo z oliwa / ták ziele / iáko korzeń vtárty / námázuiąc / vśmierza. Dios.

Sok z ziela wyżety / á nosem sarkány / toż czyni.

pulglow

W pulglowy boleniu / toż też iest lekárstwem: Tákże zástárzálemu bolu we wßystkiey głowie: Jeno potrzebá pierwey wziąć purguiące lekárstwo. Potym ten sok nosem wśie sarkáć / dzień y trzy porządnie to czyniąc.

Subeśu.

Spik álbo Suber oddala / w Oliwie nasienie przetłuczone wárząc / á głowe brzytwą wygolona / tym ciepło námázuiąc / y mocno nácierániąc.

Szalonym.

Szalonym / á od rozumu y bácżenia odchodzącym. Tákże

Głowie.

Bolemu zbytniemu głowy / zpełności flágmy vśmierza / tym ią oleiem nácierániąc.

Zápámie tálym.

Nád przyrodzenie zápomináiącym śie / zdumiálym y stretwiálym / sámo ziele wßytko conalepiey vtłuc / ábo w donicy vwierćiec / oliwa rospuścić / y tym ogolona głowe náciérać / dobrze. Dios.

Vßom.

Vßy ropa záćiekłe wychedaią / Sok z kwiecia tego ziela świeżego wyżety / á ciepło w nie puszczány: Toż proch z korzeniá miáłko vtárty / z olyżkiem Rożánym czyni / tákże w nie puszczáiąc.

Ten Sok do przerzeczonych dolegliwości / y do inych potrzeb / zgęszczony y wysußony / może do roku chowáć. Tab.

Żołądku

W żołądku boleści vkłáda / naśienie w winie á w oliwie wárzone / áż do strawienia winá / y płát pilśniány w nim máczáć / á conaciepley nań przykłádáć.

Toż też Czy.

Kolice.

Kolice ábo gryżieniu y morzyśku stu-

obumárłym.

Obumárłe Pánie / z záduszenia máćice / wzbudza / czyniąc im z naśienia kurzenie pod nosem. Toż czyni ziele y z korzeniem drobno posiekáne / á w octe winnym / conamocnieyßym y nakwaśnieyßym wárzone / z tego páre im w nos puszczáiąc. Tabe.

Mieśieczney.

Mieśieczna chorobe pániom wzbudza y wywodźi: wziawßy tego ziela y z korzeniem ze trzy gárści / Bylice / Slazu máłe° tákże z korzeniem / Slazu wysokie° Rumiu / Sábiny / kwiecia Láwendowego / Márunki / Rozmárynu / kwiátu Bzowego / po gárści / Kopytniku z korzeniem puł gárści: naśienia Pietruszkowego / Anyżowego / Kopru włoskiego / y Kopru ogrodnego swoyskiego / naśienia Lniánego / Fengrekowego / przeráżonych w Możdżerzu / po dwá loty. To wßyśtko we Lniánym worku w niemáłym przeßyć / w ćiekłacey wodzie wárzyć / á progłoną / krzyże / przez krok y otwor-

łoną położywßy / co náćiepley trzy kroć nádzień nágrzewáć / poránu dwie godźinie ná czco: po południu we dwie álbo we trzy godźiny / przez pułtory álbo tákże przez dwie godźinie / y ná noc. A w tey kąpieli bedąc / tym śie workiem otoczyć / á ná tych ziołách śiedzieć.

Zbytnie zátwárdźiałości białogłowśkich piersi odmiękcza / y rospadza: wziąć go z korzeniem Złotogłowu / álbo Kozich łáiek / po rowney części / posiekáć y przetłuc / á w winie / przyławßy troche oliwy / wárzyć / y Piersi dwá kroć nádzień tym okłádáć ćiepło.

Piersiō zátwárdźiałym

Rány y wrzody / ćiáło rożiadáiące / Ráncerowáte. Tákże fistuły záwsćiąga / nie dáiąc śie im rozßerzać / z Ruta ogrodna / żáro wno ziele rozetrzeć / y przyłożyć. Dios.

Wrzodō

Twárdości nábrzmiáłe w bokách / które krámi zowią pospolićie / ták ná wątrobie / iáko ná Slezionie / zmiękcza y rospadza.

Kram.

Máćice zátwárdźiałość odmiękcza / ziele z korzeniem swym plástruiąc progłoną y Boki.

Mácicy.

Żołzy / ℵ

Żołzom.

Gruczoły twárde á boleiące vśkrámia / wziawßy go dwie gárści / Slazu máłego y wysokiego / liśćia siołkow Márcowych / Powoiu / ziela / ktore Dzień y Noc zowią / Bielunu / po gárści. To wßyśtko posiekáć drobno / y w Możdżerzu vtłuc: Przydáć maki pßenicznej cztery loty / Jęczmiennej trzy: Maki z naśienia Lniánego y Fengrekowego / po dwá loty: Do tego stárego wieprzowego sádłá / álbo śmalcu dwánaśćie lotow. To wárzyć w dostátku wody / że bedźie iáko máść / y káżdego dniá dwá kroć ná bolączki twárde przykłádáć: ábowiem ie zmiękcza / y boleści wnich vkłáda. Tab.

Gruczołom.

Włosy ná głowie kędźierzáwi / po przemyćiu ługiem / náćieráiąc ie sokiem tego ziela kilká kroć / nic nie wyćieráiąc / ieno żeby sámy oschły.

włosy kędźierzáwi.

Fistuły / y mozolowátość w nich twárdá wyiadá / Korzeń zwierzchniey łupiny obłupiony / á w nie wprawiony.

Fistułō

Mieśieczna chorobe Pániom / nád przyrodzenie zástánowiona / wywodźi / quinte naśienia tego ziela / z winem białym pić dáiąc.

Mieśieczney.

Tym sposobem dány / Mocz zátrzymány wywodźi.

Moczu

Flágme z kißek y z żołądká / przez stolce wyrzuca / Korzeń z naśieniem piąc ná czco.

Flágmie

Wątrobie bolesney / liśćie z kłaczem / y Korzeń w winie / w piwie / álbo w wodzie warząc / y piąc / iest lekárstwem.

Wątrobie.

KOrzeń tego źiela ma bydź kopány dwánaſtego dniá Máiá / gdy Słońce przechodźi trzeći / czwarty / y piąty ſtopień w Bliźnietách / á Mieśiąc / ſtopień oſmnaſty / dwudźieſty / dwudźieſty wtory tychże Bliźniąt / w domu piątym. Táś Liśćie / Kłaczę / y z inymi przyległośćiámi / máią bydź zbieráne / kiedy Venus z Jowiſzem będą w Szoſtaku z ſobą / w domu piątym. Naśienie w Páźdźierniku / gdy Merkuryus w ſwym własnym domu będźie / w śiodmym ſtopniu Bliźniąt.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ieſt gorącego y ſuchego w wtórym ſtopniu. Naśienie także ieſt wyſuſzáiące / Smaku oſtrego. Korzeń także rozkłáda / roſprawuie / rozśćiekuie / y otwiera.

Moc y ſkutki.

potráwá

Niedźwiedźia Łápá / álbo Wodny Barſcz / nietylko do lekárſtw / ále y do ſtołowych potraw przychodźi / zwłaſzcá ná Wioſnę gdy ſie z ziemie puſcza / wárzac go miáſto iárzyny / z inymi źiołmi / iáko z chmielem młodym / z Jáſkrem / álbo z Zábińcem ſłodkim / z pokrzywámi młodymi / álbo z Szpárągámi / ktore Gromowym korzeniem zowiemy. Jednák mniey go záwßę do vżywánia bráć niżli inych / boby ſtołcem zbytnie purgował.

Purguie flágmę y kolerę.

Wżiáć tego źiela drobno vśiekánego garść / máki Owśiáney łyżkę / to weſpoł wárzyć w mieśney polewce / przyná mniey zpoł godźiny / troche oſoliwßy / y to ná czcze ieść álbo pić bez chlebá / miáſto lekárſtwá godźine álbo cztery przed obiádem. Wywodźi z ćiáłá flágmę / y Kolerę ſtoley / rownie iáko nalepßę lekárſtwo purguiące. A to bez ßkody / obrazy / y vpżykrzenia / zwłaſzcá ktorzy ſie zbytnie brzydzą Aptekárſkimi lekárſtwy / álbo ich dla odległośći Aptek mieć nie mogą.

Mięſną polewkę ſmácznę czyni.

Korzenie tego źiela z mięſem wárzone / czyni polewkę bárzo ſmákowitą / ktorey ná czcze vżywáiąc / odmiękcza żywot ſtoley purguiąc. Tab. Toż czyni

Purguie

Naśienia iego w trunku vżywáiąc z winem / álbo chćiąc w wodźie wárzone. Toż też korzeń iego czyni / ták vżywány. Dios.

Wątrobie.

Wątrobie flágmą / y inymi zbytnimi á plugawymi wilgotnośćiámi zámuloney / ieſt otwieráiącym y wychodząiącym lekárſtwem : ták korzeń / iáko naśienie / y ſámo źiele wárzone / y trunkiem vżywáne.

Żołtacce. Dyſcháw.

Żołtą niemoc ſpadzą /
Cießkotchniącym y Dychawicznym.
Záduſzoney máćicy /
Pádáiącey chorobie.

Máćicy. Záduku.

Spániu głębokiemu nád przyrodzenie. Tym wßytkim niedoſtátkom y dolegliwośćiom / ieſt oſobliwym rátunkiem / podkurzáiąc ie naśieniem miáłko vtártym / z węgla żarzyſtego. Dios.

Spániu głębok.

A przytym wárząc korzeń / álbo ſámo tylko liśćie z kłaczem / álbo naśienie / á piiąc. Tabe.

Korzenie / álbo naśienie miáłko vtárte / á po quińćie z białym winem ćiepłym vżywáne / pomienionym chorobom ieſt lekárſtwem. Tenże

Dychawicznym / pod taż pomienioną wagą / naśienia miáłko vtártego / z oliwa dáiąc pić / doświádczonym ieſt y pewnym rátunkiem.

Dychawicznym

Kolice y dárćiu w kißkách / z flágmy zbytniey / kliſterá z tego źiela czyniona / bárzo bywa vżyteczna : tego źiela wziąwßy ze dwie garśći / Szczyru / Slazu máłego y wielkiego / otrąb w węźle záwiązanych / Lnianego naśienia po garśći / naśienia Ienugreku trzy łoty : Naśienie obłe zgruba przetłuc / y wpoltoru kwart wody ſtudźienney do połowice wárzyć : Przecedźić / á zpoł kwarty tey polewki wziąwßy / przylać oleiu Seſámowego / álbo Lnianego / oleiu z Kopru ſwoyſkiego / po trzy łyżki / Miodku Rożánego trzy łyżki / Konfektu Hieri picre. Kaſsyey z trabek wyćiągnioney / po puleorá łotá / ſoli pul łotá. To weſpoł zmießawßy / ćiepło dáć przez kliſtere choremu / á żeby ią przynamniey godźine trzymał.

Kolice

Polewká też tym ſpoſobem / iáko z Barſczu ſwoyſkiego / poſpolićie bywa czyniona / ieſt pokármem żołądkowi bárzo przyiemnym.

Polewká z mięſa ſmákowita.

Bolenie

Sol.

Drugiey cześći nákrywßy ia co nalepiey dáć wykisnáć. Wykiśta/ trzykroć ia/ tegoż źiela wodką rozczyniáć/ y rozmießáć/ á potym dáć temu przez śie wyschnáć. Ták bedźie Sol. Może też pospolitßym sposobem/ z tego źiela y korzeniá iego być czyniona/ iáko śie ná wielu inych mieyscách/ o tychże solách z źiol/ powiedźiálo.

Moc y Skutki Extráktu.

Piśczałce w gárle/ przez ktora dech y głos wychodźi: Tákże odetchom wßyćkim iest vżyteczny. Tymże sposobem

Wątrobie/

Śledźionie/ vżywáiąc go káżdy poránek/ przez pięć dni/ porządnie po łyżce/ z dźiewiáćia kropli oleyku z Koperwáseru: ábowiem ich zámulenia otwiera/ y wywodźi.

Mozg/ y wßyśtkie głowe/ z zbytnich wilgotnośći wychodźa/ do inych go lekárstw przymießuiąc.

Ciáło wßyśtko od lipkich ßlámowátośći/ bárzo lekko y mile/ przez śtolce wychodźa/ tym sposobem: Wźiąć Spizgláśu żoltego y przedniego gran czternaśćie (to iest/ co czternaśćie źiarn Pieprzu zupełnego/ nie zmiłkłe°/ álbo źiarn Jęczmiennych záważy) y miáłko vtrzeć/ a w ośmi łyżkách tego Extráktu/ przez czztery dwádźieśćiá godźin moczyć. Potym zwierzchu polekku zlać/ żeby śie nam nießy proßek onego Spizgláśu z ona wodka nie zlał/ y tego przez śiedm dni/ ná świtániu dawáć pić/ dobrze zewßąd ćiepla pierzynka ćiáło okrywßy.

Piśczałce w gárle y odechom.

Wątrobie.

Śledźionie

Mozgu.

Ciáłu wßyśtkiemu.

Moc y skutki Soli.

Wßeláśkiemu nápuchnieniu y nábrzmieniu/ z octem vmießána/ iest rátunkiem/ námázuiąc.

Brodawki/ y inne wyrośliny z ćiáłá spadza/ mocno náćieráiąc.

Żylom w kłab zbieglym/ Varices Lácinnicy zowią/ iest lekárstwem. Tymże

Náróśliny wßeláśkie/ zwłaśzá ná kośćiách trawi/ rośćieráiąc/ á z octem przykłádána y plastrowána. Jeno mamy wiedźieć/ że iey nie iednáko/ do tych wßyśtkich rzeczy/ potrzebá vżywáć. Do nábrzmiáłośći káżdego czásu/ bez bráku. Ale do wyrośliń ná kośćiách/ przy schodzie Kśiężycá/ to iest/ ná ośtátniey kwádrze/ y to po zachodzie śłoncá/ co nagorecey iey przykłádáiąc/ y mocno przywiązuiąc. Turn.

Vkąßonym od beśtiy iádowitych/ miánowićie/ od węzow/ ktore krolikámi zowią/ od korony/ álbo rożkow ná głowie

Nápuchnieniu.

Brodawkom. Żylom.

Náróślinom.

Vkąßonym od beśtiy.

máiących/ wielkim iest rátunkiem/ pierwey ráne wymywßy prośtą wodką Koperwáserową/ ktora flegma vitrioli zowią. Potym rośpuśćiwßy te śol w wodce/ ktora w dyśtyllowániu oleyku z tegoż źiela naprzod odchodźi/ álbo w wodce Koperwáserowey/ w rany polekku/ y z nienagłá puśczáć.

Oleiek.

Oleiek z tego źiela bywa czyniony miśterśtwem Alchimiśtkim/ ktory iest vżyteczny.

Tym/ ktorym śie chrobacy przy mozgu zálegáią/ w vśćiech ná ięzyku go trzymáiąc/ ták długo/ ażby z niego pára przez instrumentá/ y naczynia śmyślow/ tám do tego mieyśca doßłá/ á czerw ten zámorzyłá/ y przez nos/ álbo vśta/ iáko ropę iáká z tamtąd wywiodłá.

Chrobáctwu w mozgu záległe°

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány obśićie wywodźi/ dáiąc go ná czczo po dwunáśtu kropli/ z wodką tegoż korzeniá dyśtyllowána.

Moczu.

Białey płći/ álbo Pánnom/ czesto w choroby ćießkie y rozmáite przychodzącym/ dla przyrodzoney choroby Mieśięczney/ ieśćze nie przyßłey: á zwłaśzá po roku pietnaśtym/ o śobliwie śłuży/ dáiąc go im przed weśćiem do łáznie kropli ßeśnaśćie/ z łyżka wodki z kwiećia tegoż źiela wyćiągnioney: á to w pierwßey kwádrze Kśiężycá. Ták ábowiem vśtrzedz śie moga rozmáitych y ćießkich chorob/ zá otworem żył w máćicy/ y za odeśćiem zágnilych y źiádowieźonych wilgotnośći

Pánny od chorob zá chowuie

Magia.

Piśa zabobonicy/ álbo ich Miśtrzowie Mátemátácze/ gdyby korzen tego źiela dźiećiom był ná ßyie záwießony/ w ten czás/ gdyby Jowiß w piątym domu był/ á Kśiężyc we dwunáśtym/ ośmnáśtym/ y w dwudźieśtym wtorym śtopniu Bliźniąt/ w piątym ták że domu: niemáiąc żadnego z Planet/ áni śłońcá sobie przećiwnego/ czyni ie rodźicom we wßem poślußne y mile. Ale rozgá á laśka do tego lepßa/ ktorymi złe dźieći wzbieráiąc/ czynią ie dobre/ powolne/ y poślußne rodźicom/ á potym mile.

Ktoby to źiele nośił/ że wßyśtkimi przyległośćiámi iego. To iest/ z korzeniem/ z liśćiem/ z kłaczem/ z kwiátem y z nasieniem/ zwłaśzá pod pewnymi znáki niebieśkimi. To iest: gdyby śłońce było w Szośtáku z Mieśiącem/ wßeláśkie beśtye od niego vćiekáć/ powiádáią ći Miśtrzowie. Ći zá pewna y doświadczona rzecz vdáią y twierdzą/ gdyby był korzen tego źiela kopány w śámym punkćie Pełniey/ Słońce będąc ná ten czás we

Beśtyie od człowieká záućiekáią.

Lwie/

Sok

Sok/ do tákichkolwiek máści y plastrow przydány/ potężności im dodáie.

Bolączkom w vßách.

W vßách bolaczki twárde zmiękcza/ otwiera/ á zropione wychedaża y goi/ Sok z iego kwiećia w nie puszczány.

Máść ná wybićie członkow z Stáwu.

Wybićiu z stáwu.

Niedźwiedzey Lápy álbo Barßczu dźikiego/ wźiąć z ośm lotow/ Szálwiey Slazu/ Bylice/ Sábiny/ Maieranu/ Rozmárinu/ Piolunu/ Poleiu/ Bożegodrzewká/ káżdego po dwie gárści/ Gwożdźikow Kramnych ßeść lotow/ Cynámonu przednie° pułtorá/ Kminu polnego dwá loty/ Galgánu trzy loty/ Kadźidłá Krammego/ Mastyki/ po pułtrzećia lotá: Woskú ośm lotow/ Winá przednie dobrego pułtory kwarty/ sádłá stárego wieprzowego funt. To wßytko wespoł ná węglistym ogniu ták długo wárzyć/ áż wino wywre. Ták máść vczyniwßy/ ná członki vlomne plastrowáć co naćiepley.

Wino v czynić klárowne.

Wino metne/ ták czerwone/ iáko białe/ klarowne y przezrzoczyste vczynić: Wezmi tego źiela świeżego z korzeniem á oplokawßy/ y dobrze osußywßy/ związáć go w wiązánke/ że będźie wielkość głowy/ y w beczce winá záwieśić/ po trzecim dniu wyiąć/ wysußyć/ y znowu przez trzy dni záwieśić: To y potrzećie vczyniwßy/ niechác wßacego w beczce/ przez dwie niedźieli. A po czternaśtu dni ono źiele precz wyrzućić. Ták będźieß miał Wino przezroczyste y klárowne.

Sphondilites

Wino z Barszu dźikiego.

Wino z tego źiela/ iáko z inych/ może być vczynione. Abo tákowym sposobem: wźiąć korzeniá z swym źielem po lotow ßeści/ Liśtkow obránych Senesowych/ á co naswiężßych lotow ßesnaśćie/ Piołynu Włoskiego/ Piołynu gornego po trzy gárści/ Pánny Máriey włoskow/ Jzopu suchego po dwie garści/ Jmbieru białego/ źiela Tátárskiego/ nasienia Kopru Włoskiego po dwá loty. Modrzewiowey gębki co nabielßey trzy. To wßytko zheblowánemi trzaseczkámi z leszczyny włożyć w osmgárncowa Báryłke/ álbo w dźiewięćgárncowa/ y Moßtu dobrego ná to nálać/ á dáć dobrze wykisnąć: Gdźieby też Moßtu nie było/ może winá dobrego stárego nálać/ y do roku chowáć. A co sie go vtoczy/ inym dolewáć. Wino to:

Kolice.

Tym ktorzy bywáią od Kolki y dárćia w żywocie nágábáni/ pić dawáć/ dobrze.

Żywot

Żywot bárzo lekko spráwuie y purguie/ pijąc go ná początku obiádu dobry trunek. Ponim może potym inego winá dobrego wypić ták wiele. Gdźieby wiec gnuśnie spráwowało/ może tákże drugi trunek do wieczerze siadáiąc/ tegoż przyprawnego winá wypić. Abowiem

Flágme lipka/ klijowáta/ y Kolere z ciáłá wywodźi/ bez wßelákiego gryźienia y wprzykrzenia.

mieksy á purguie.

Flágmie Kolerze.

Elixir.

Elixir vitę.

Misterstwem y spráwa Alchimiyska bywa z tego źiela/ iáko z inych wielu Elixir: To iest/ Záchowywáciel żywotá/ álbo zdrowia/ tym sposobem: Wźiąć korzeniá tego Niedźwiedzego pazuru/ álbo Lápy ßußonego/ gdy miesiąc y Wenus w Byku známieniu niebieskim beda/ á posiekawßy drobno w Oley tegoż źiela/ w fláße okragła wssypáć/ żeby ná dwá pálcá był nád korzeniem. A to bydź ma do pełności onego naczynia/ w ktorym iest. Ná wierzch Oleiu tego/ trochę węglistego ognia puścić/ á vczynić to w sámym nowiu księżycá przez dźiewięć á dwádźieśćiá dni. A chocia nie ná nowiu/ iedno żeby ná ten czás Mieśiąc y Wenus w Byku byli. Temu dáć w pokoiu stáć/ ták długo/ áż księżyc zás do onegoż punktu y kryśu/ z ktorego wyßedł/ przydźie. Potym Oley odlać/ y ogień mnieyßy vczynić/ áż sie korzenie pomárszczy/ y zwiednieie/ ktore precz odrzućiwßy/ innego przerzeczonym sposobem náśiekawßy/ w tenże Oley násypáć/ ták/ żeby zágrazneło dobrze/ y ták to do dźiewiąći kroć czynić. Ták Elixir będźieß miał kosztowny/ do wzbudzenia y wywiedźienia białogłowskiey Mieśieczney choroby.

Extrać.

Wyćiągnienie Jstnośći.

Extrakt/ to iest wyćiągnienie Jstnośći/ tym sposobem/ iáko Elixir bywa: wźiąć korzeniá drobno vśiekánego funtow trzydźieśći/ ná to wody nálać/ z tegoż źiela wßytkiego wyćiągnioney/ żeby ná dwá pálcá w niey zágrazneło. To nákrywßy dobrze/ przez trzy godźiny wárzyć. Potym nie odkrywáiąc przez cały Mieśiąc dáć gnić y kisnąć. Po wyßćiu Mieśiącá/ przecedźić/ y mocno wyżąć/ ábo wypráśowáć/ á przez gesty płát sukienny przecedźić/ żeby był przezrzoczysty. Znowu ono przecedzenie wárzyć/ áż z ßeśćdźieśiąta tylko czesć zostánie/ y tego połowice wźiawßy/ przez Bálneum maris przećiągnąć. Ták będźie Extrákt kosztowny/ bárzo subtelny/ y przenikáiący.

y mieyſſe/ okolo swych rózg rostaczaiące/ ná wierzchu oganiste okółki/ geste y wielkie/ kwiátem żółtym kwitnące/ mało nie iáko Kopr Ogrodny/ zwłaszcza w kráinách ciepłych y wilgotnych/ á to w Máiu. W chłodnieyſſych záś y ſuchych/ ná koncu Czerwcá. Z tych Naśienie ſzerokie ſpáre/ wietſze nád naśienie Kopru Włoſkiego/ abo Ogrodnego.

Druga/ ktora mnieyſſa zowią/ we wſzyſtkich okolicznośćiách y w kſztalcie wietſzey podobna/ okrom wzroſtu/ ktorym z każdey miáry ieſt drobnieyſſa.

Ferula Ferula maior, vel prima. Nartix

Ferulago, vel Ferulamin.

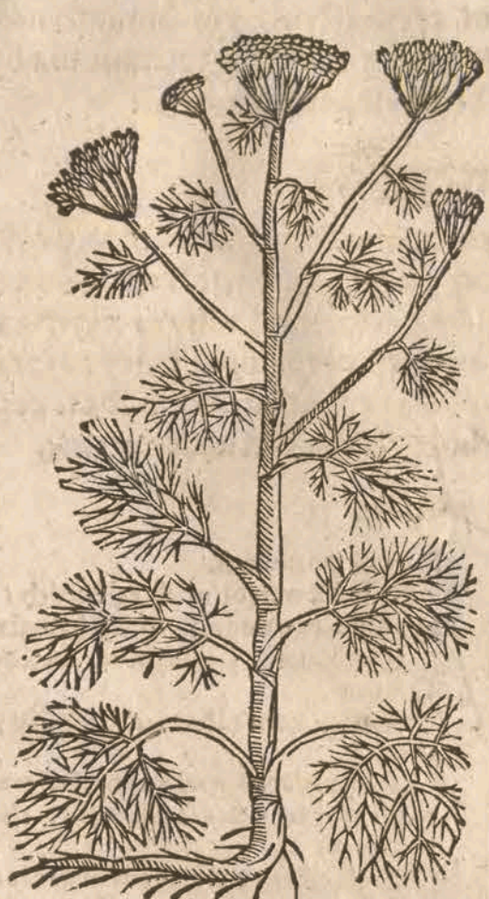

Ferul kraut. Steke kraut. Nartecia Theophraſt.

Mieyſce.

PIſſe Teophraſtus w ſſóſtych Xiegach/ w Rozdźiale wtórym/ że to źiele ztrudná w inych ſtronách roſnące náleść/ okrom własnego mieyſcá swego/ chociaby nawietſza pilność w ſlácowániu iego czynił/ á zwłaſzcza ná mieyſcách źimnych/ iákie tu v nas ſą Pulnocne. Achociaſſ też niegdźie troche w ciepleyſſych bywa ſlácowáne/ iednák nie ták vdátne bedźie y buyne/ iako w swym własnym mieyſcu/ y owſſem málego y nikczemnego wzroſtu. Goracey tedy to źiele kráiny lubi/ iáko w Apuliey/ ná gróncie Xzymſkim/ ku Tyrenſkiemu morzu/ zwłaſzcza nie dáleko tego mieyſcá/ które zowią Centumcellas. Náydnie śie też w Hetruryey/ w Portugáliey/ w Hiſſpániey/ y ná Oſtrowách Kánárſkich/ tákże ná Inſulách morſkich/ ktore Fortunatas zowią/ miánowicie ná tey/ co ią Morion názywáią/ gdźie práwie iáko w drzewo wyraſta.

Czás kopánia y bránia.

Kiedy

Lwie/ w pierwßym dźieśiatku dni/ á był w polewány gárniec włożony/ zwierzchu zálutowány/ przy ogniu naprzod wolnym rozgrzany/ potym w ćieply piaſek/ od promieni ſłonecznych rozgrzany/ przez trzydźieści dni zágrzebiony/ żeby ták w tym gárncu vwiadł y zeſchnął. A po trzydźieści dni wyiawßy go/ w chędogim oćcie przepłokáć/ y znowu w naczynie dobrze zátkáne włożyć: á przez trzydźieści dni tákże záwieśić/ ták iżby wyßło dni ßeśćdźieśiąt iego przyprawiániu/ w ktorych mu tákowa moc przychodźić/ ći dobrzy Mistrzowie twierdzą/ iż ktorybykolwiek pokarm trućizna był ziádowiczony/ wßyſtkę z niego wyćiąga y odpadza: á on pokarm ſpoſobny do iedzenia czyni/ záwieśiwßy ten korzen nád ſtołem.

Toż czyni w Bánách/ iádowita bronia ćietych/ álbo z poſtrzałow iádem nápuſczonych/ przykłádáiąc go ná nie/ z nich iad wßytek potężnie wyćiągáiąc.

Pierśćień z korzeniá Jabobon.

Jeſcze ieden Jabobon/ ćiż zabobonow Mátemátącze y Mistrzowie przynoßą z Pierśćień z tego korzeniá/ pod pewnym Aſpektem czyniony: Do ktorego ma być kopány/ gdy Sáturnus w ſwym własnym domie będźie. To iest. w Wodniku/ á Mieśiąc w Kozorożcu/ w ſtopniu czwartym/ piątym y ßoſtym: y z tego korzeniá/ pod tymi Aſpektámi wykopánego/ Pierśćionek vczynić pierwey/ y ták prędko/ niżliby w trzeći ſtopień weßli. Ktory ná ſerdecznym pálcu noßąc

Smetne y fráſowliwe/ czyni weſołe/ zbytnią melánkolią odpadzáiąc.

Serce z gniewu/ álbo z przeleknienia obćiążone oczerſtwia.

Od rozumu odchodzącym/ z niemiernych myśli/ z zbytniego zágniewánia/ y z popędliwośći/ z fráſunkow niepohámowánych/ ma być rátunek/ do zdrowego báczenia záś ie przywracáiąc. Tákże

Kordyácznym z gniewu wielkiego.

Drżeniu ſercá/ z przeleknienia/ y z zbytniey boiáźni.

Duchy ſerdeczne otrzeźwia.

Myśl weſoła czyni. Owa ſerdeczným dolegliwośćiom mialby ſłużyć. Ale tego wßytkiego/ przy tych ſámych wiáre zoſtáwuie.

Smetnie y fráſowliwym Serce. posila. Od rozumu odchodzącym. Kordyácznym. Drżeniu ſercá. Duchy ſerdeczne. Myśl weſoła czyni.

Rozſądek.

Niektorzy Nasienia tego Wodnego Barzezu/ álbo Niedźwiedzey Łápy/ miáſto Nasienia Lániego Czyścu vżywáią/ ále nieprzyſłoynie. Też nieprzyſłoynie/ ktorzy go Rodźieńcem własnym/ á Grekowie Acanthum miánuią. Źle y ći/ ktorzy Miarzem/ álbo Mistrzownikiem być go rozumieią. Jeſcze gorzey/ co go z náßym Polſkim/ ábo z Ruſkim Barſczem mießáią/ y zá iedno być rozumieią/ iáko Fuchſius.

Zapáliczká/ Rozdźiał 53.

Zapáliczká dwoiáka/ wielka y mála/ obie iednym tylko Prętem z korzeniá ſwego wyraſtáią. Te niczym ſą od ſiebie różne/ tylko wzroſtem/ wielka ná dwá ſążnie wzwyß/ niegdźie dobrze wyſßey wyraſtáią: Korzeń iey miąßy y długi/ proſty/ w ziemię gleboko idący/ niemáiąc żadnych odnog/ ſam tylko ſczegulny/ do Páſternaku korzeniá podobny/ z żółtą biały/ zapáchu przykrego y oſtrego/ ſkory miąßey/ á ná zmárſczkách ſwych cienkiey. Z tego tedy w Kwietniu napierwey/ obdłużne Soſiki/ álbo Pączki chocholáto klinem wychodzą/ iáko v nas Kápuſty w ziemnych grubách pospolićie wyraſtáć widźiemy. W ſtárym korzeniu wietßę/ w młodym mnieyßę/ miękkośći gębczáſtey/ álbo Jeleniéy bedłki/ środek máiąc miedzy twárdym á miękkim/ ktore potym vſychaią pierwey/ niżli kłącze z ſiebie wypuśći: Ktore kłącze/ iáko ſie wyßey námieniło/ bárzo wyſoko puſcza/ kolankowáte/ we wnątrz ćcze/ iednák drzeń biały. A kolanká álbo członki cienka błoneczká okrywa/ właśnie/ iáko ná trzćinie báczymy. Liśćia ná pozor bárzo wdźięcznego/ miękkiego/ źielonego/ podobnego liśćiu Kopru Włoſkiego/ tylko że ßyrßę/

y mießße/

tym bez ścieránia osuszone/ Oleykiem tego ziela námázuiac.

Krwia charkániu. Krwia charkániu Sok vżyteczny/ piiac go po lyżce.

Biegunce żołtey. Biegunke żołta leczy/ dáiac Drzeń biały/ z kłacza iego/ z winem pić.

Moczu. Toż Moczu ciężkiemu/ y kápánim odchodzącemu/ iest lekárstwem.

Krztuszeniu. Krztuszeniu y womitom służy/

Kolike. Kolike/ álbo gryżienie w żywocie vkłáda/ Nasienie z winem piiac.

Krwi z ran płynącey. Krew z ran trudna do zástánowienia/ kłacze teº ziela ná popiol/ álbo w węgle spalone/ á miálko vtłuczone/ nátychmiast záwściaga/ prochem ie zásypuiac.

Toż czyni Drzeń/ w gorącym piecu vsuszony/ y miálko vtárty: á w nos dmuchány.

Krwi z nosá płynącey. Krew z nosá zbytnie płynaca zástánawia/ tymże drzeniem miálko vtártym nozdrzá zádmuchuiac/ álbo sam Drzeń w nozdrzá kłádac: á ile w te/ z ktoreyby krew ciekłá. Toż z Sośikow vsuszonych proch czyni.

Vkąszonym od gádzin. Vkąszonym od Jászczurá/ Zmiie/ y od inych gádzin iádowitych/ iest osobliwym y wielkim rátunkiem/ tenże Korzeń/ z oleykiem swym á z winem/ álbo z czymkolwiek inym piiac. Dios.

Do Venusá potężne czyni. Do Venusá/ y małżeńskiey spráwy/ płeć oboie zbytnie poruszá y wzbudza/ ná wiosnie/ gdy sie z ziemie pokázuia z inymi ziołkámi/ vżywáiąc/ iáko chmielu młodego/ álbo ßpárágow/ w chędoga chusteczke/ álbo w páczoski mokre/ vwinawßy/ w popiele gorącym vpárzyć/ álbo w chlebie vpiec/ á tego vżywáć z trocha pieprzu á z sola: ábowiem osobliwego smáku iest potráwá/ ktora potężnie do Venusá pobudza.

Ludźiom stárym máiącę ciężką chorobę. Ludźiom stárym/ y w leciech zeßłym. Tákże ktorzy długimi á ciężkimi chorobámi bedąc złożeni/ do pierwßego zdrowia y sił przyść nie mogą/ iest bárzo vżyteczna potráwa/ bo ie rozgrzewa y posila. Dioscor.

Palenie Zapaliczki. W Apulicy/ gdźie drew skąpo/ do palenia tego ziela kłacza vżywáią.

Poty wzbudza. Poty wzbudza/ nasienie y z oleykiem iego zmießáne/ pacierz wßytek w grzbiecie námázuiąc.

Wzrok ciemny posila. Wzrok słáby y ciemny posila/ sol iego w oczy puszczáiąc.

Szkodźi.

Bolenie głowy czyni. Kłacze świeżo zielone miáßto pokármu vżywáne/ bolenie głowy przywodźi.

Pokarm ostom. Ostom iest wdzięcznym á chętliwym pokármem/ iáko Pliniusz pißе lib: 24. cap: 1. Ale bydłu y inemu zwierzu/ ktory sie trawą páśie/ wielkim iest iádem y trucizną.

Bydłu y zwierzu iest trucizna. Rybom morskim/ ktore Murenámi zowią/ po náßemu Lámpetry morskie/ tákże wielu inym/ wielka y nagła iest trucizna. Ták/ iż gdźieby sie iey tylko źielem tym dotknął/ záraz zdechnie.

Rybom morskim

Oleiek.

Oleiek czyniony. Bywa z Zapáliczki Oleiek czyniony: á bioro do tego iey liście/ Kłacze y nasienie/ y ták w oliwie ná słońcu gorącym smáżą/ y chowáią. Ten Oleiek

Poty wzbudza. Poty wznieca y wywodźi: o czym sie wyßßey powiedźiáło.

Jny Oleiek Alchimistkim sposobem wyćiągniony.

Oleiek wyćiągniony. Bywa z tegoż ziela nasienia/ tákże y z kwiecia/ iny Oleiek Alchimistkim misterstwem wyćiągniony/ ktore mało nie sa sobie podobne/ ieno że z nasienia potężnieyßy iest w skutkách/ dla doyźrzenia doskonálßego. Nie ták z kwiátu bywa/ bo z máteryey surowßey/ y wiele wilgotności máiącey. Ten tedy/ co z nasienia/ żołądkowi/ mozgu y płucom bárzo służy: A co z kwiecia/ nerwom y żyłom pietym/ ieszcze chrzestkom iest własnieyßy y sposobnieyßy.

Płucō y mozgu. Żyłom y nerwom

Pádáiącey chorobie ludźiō młodym/ ktorymby lat dwudźiestu nie doßło/ obudwu tych oleykow ná słońcu wyzonowánych/ y co nalepiey kláryfikowánych/ z trocha oleyku z Koperwásetu/ ktory zowią Oleum Veneris/ wźiawßy/ á z tym ktora Koralow czerwonych/ ileby sie zdáło dosyć/ ná świtániu/ w południe/ y w wieczor/ ná káżdy raz po trzydźieści kropli z wodką kopytá Łośiego dystyllowána pić dáiąc/ iest doświadczonym lekárstwem.

Ráduku

Vkąszenie y vszknienie od bestiy iádowitych/ leczy tenże oleiek/ przydáiąc go do máści y plastrow/ á tym rány ziádowiczone námázuiąc y plastruiąc.

Vkąszonym od bestiy.

Rány tákże ciete álbo kłote/ żelázem ziádowiczonym/ leczy.

Ránom ciętym.

Tok krwawy skądkolwiek. Tákże

Tok krwawy.

Czerwona chorobe/ z zimná wielkiego pochodzącą/ zástánawia tenże oleiek z nasienia/ ßeść kropek wźiawßy go/ z winem czerwonym cierpkim/ przydawßy do tego troche drzeniá/ z kłacza teyże Zápaliczki. Albo y

Czerwōce.

Nasienia iey/ dźieśieć ziarn tákże go dawßy/ toż czyni.

Kámień w nyrkách krzy/ po trzy krople/ z Oleykiem y z wodką/ z tegoż ziela nasienia dystyllowána/ piiąc.

Kámieniu w nerkách.

Kłacze.

Kłacze tego ziela nie wysoko nád korzeniem wnetrznie zránione/ tym sposobem/ iáko korzeń Sosiku Herkulesowego/ álbo Pánaku/ pod pewną Konstel-

Kiedy korzenia chcemy vżywac przeciwko chorobom wilgotnym/ tedy w ten czás ma być kopany/ kiedy Venus bedąc na Zachodzie Słońcá/ w Znák niebieſkiey Wagi wnidzie/ á Mieſiąc we wtórym/ w ſzóſtym/ w oſmym/ y we dwudzieſtym ſtopniu/ Rakú niebieſkiego/ w oſmym domu przebywa. Liścia y z Kłaczem kiedy chcemy vżyć przeciwko chorobom gorącem y wilgotnym/ w ten czás potrzebá ie zbierać/ kiedy Venus ná wſchodzie ſłoncá bedąc/ w Znáku niebieſkim w Skopie/ w dziewiątym/ we trzynaſtym/ y w ſiedmnaſtym bedzie ſtopniu/ á Mieſiąc w tychże ſtopniách tegoż Skopu. To ieſt/ w dziewiątym/ trzynaſtym/ y ſiedmnaſtym/ w domu dwudzieſtym y oſmym. Kwiát y naſienie zbieráne ma być/ gdy ſłońce y Mieſiąc w Wagę Niebieſką wſtąpią.

Przyrodzenie.

Naſienie Zapáliczki/ ieſt przyrodzenia rozgrzéwáiącego y ſcienczáiącego/ ma y cierpkość w ſobie/ ſáme iagodkú póki ieſcze ſwieże/ tákże y Drzeń w Kłaczu. Liścia y z Kłaczem żadnego vżytku nie dáią. Korzeniá á ſoku z niego nawiecey vżywamy/ ktory rozgrzewa/ roſpráwuie y cieńczy/ rozwodnia/ rozſiekuie/ roſpadza/ przenikáiąc purguie/ y wyćiąga z głębokości rzeczy tkwiące w ćiele.

Moc y ſkutki.

Kłacze tego ziela y z okolkámi ſwemi/ niżliby przeżrzáło/ y do ſtárości przyſzło/ wárzac miáſto Spinaku/ álbo go przyprawuiąc/ iáko chmiel młody/ y Szpárągi/ ktore (Gromowym korzeniem zowiemy) ieſt Żoładkowi potrawa przyiemna y vżyteczna. Abowiem trawienie w nim czyni: ieno nie trzebá go czeſto y zbytnie vżywáć/ boby w żywoćie mdzenie czyniły/ y głowy bolenie.

Żołądkowi.

Stárego wieku ludzie vżywáli go przy pierwßych potrawách/ podczás też przed pierwßa potrawą/ zwłaſzcá kwáßoney/ o czym ſie niżey powie. Záś przy wtorych/ wárzony miáſto Jarzyny:

Przy potrawách vżiwáne.

Mieli też ſtárzy w zwyczáiu/ że go kwáſili iáko pieczyſte ziele/ ktore Ruś Torhunem zowie/ álbo iako kopr Włoſki/ poki ieſcze w kłaczu twárde nie wyraſtáło: ták przyprawna do roku chowáná być mogłá/ dla przyſmáku ſtołowego.

Kwáßeniey przyprawá.

Sok ſam ſczegulny/ bez przymießánia inych rzeczy/ zwierzchnym ná ćiele zmázom/ plánom. Tákże też

Zwierzchnimná ćiele zmázom y wrzodom zágnilym.

Mußkułom/ y inßym mieśiſtỹ członkom w ćiele przynależy. Przeto do wrzodow złych zágnilych/ z zimnych wilgotnośći pochodzących y płynących/ ktore ćiáło wyiadáiąc pſuie/ ieſt vżyteczny.

Fiſtułom/ y wßyſtkim inym Bolączkom otworzonym.

Fiſtułỹ

Bolącz: Kile.

Kile ná wſtydliwych członkách/ y z przymiotem iey ogniſtym/ ieſt lekárſtwẽ.

Wrzodi ſpárnem z anogćicom.

Z oſobności y własności wrzodom ſpárnym.

Dymienicom.

Zanogćicom ták w rękách/ iáko y w nogách.

Bolączkom.

Dymienicom mozowym iuż otworzonym/ y do goienia trudnym/ ieſt lekárſtwem.

Ciáłu zmarłwiáłemu.

Bolączkom y wrzodom wydrożonẽ/ á iádowitey ropy pełnym/ ieſt potężnym rátunkiem.

Ránom.

Ciáłu zmartwiáłemu/ y piekielnemu ogniu/ ktory Grekowie Anthracem y Gángrena zowią/ ieſt lekárſtwem pewnym. Abowiem ie záwßćiąga: gdżieby płáty w tym ſoku były maczáne/ á według záſkroczenia y ſzerokośći ich były nimi okryte/ y plaſtrowáne.

Dźieći Żáduk máiſce.

Rány záſtárzáłe/ Wrzody/ tákże Sádzele zágnile/ y leczeniu ſie ſprzećiwiáiące/ ſok z korzeniá y ze wßytkiey náći/ z oſrzodka rżánego chlebá záczyniony/ y dobrze vmießány/ miáſto plaſtru przykłádáiąc/ wychedaża ie/ goi/ y zawiera.

Dźieći máłe/ ktore zá ćießkim kádukiem władza w członkách vtracáią/ álbo pokurczone członki z tym miewáią/ do pierwßego zdrowia przywodzi/ omywáiąc ie naprzod w wodzie/ w ktoreyby to kwiećie y korzenie było wárzone/ á potym bez

ny / iádem y trucizna ſtawa / miáſto lekárſtwá / tym ktorzyby go vżywáli. A gdyby pod Marſem / tedy bárzo w długa chorobe przywiodłyby vżywáiące / tak zwierzchownie / iáko y wnetrznie. Toż o Naſtęniu / y o ziełu rozumiec.

Rozſądek.

Zapáliczka to Ziele dla tego náſzy názwáli / że miedzy wſzyſtkiemi krzewinámi ma Kiacze / álbo Rozgę / iáko drewno twárde / y bárzo lekkie / á do zápalenia bárzo pochopne / ktorego w tych tám ſtronách / w ktorych obfićie roſćie / dla ſkapości drew / do palenia vżywáia. Ták Pan Bog / w dobroći ſwey obfity / ſczodrobliwy / y láſkáwy czyni / iż czego nie dał ktoreykolwiek kráinie do potrzeby / to ina rzecza nágradzáć raczy.

Łoczydło / Rozdźiał 54.

Thapſia.
Ferula Sylu:
Ferulago.
Trinacria.
Hypopion.

Tapſia.

TRoiáki rodzay Łoczydłá znáyduiemy. Pierwſze Liſtu ſzerokiego. Drugie waſkiego. Trzecie / ktore Turbitem zowiemy. Jednák chocia troiákie ieſt / iednákich ſkutkow wſzyſtkie. Pierwſze korzeniá długiego / miąſzſzego / ſkory czarney / przytwárdſzey / á miąſzſzey / wewnątrz biáley / nie zbytnie odnożyſty / áni żyłowáty / ále tylko trzy álbo cztery odnoſzki ma / mierney miąſzości / kośmáty / ſoku białego pełny / iáko mleko. Smáku gorzkiego y oſtrego / iáko y ſámá mieſiwość iego / ktora też ieſt biała / miękka / rzadka y gębczáſta. Liśćia Kopru włoſkiemu / álbo radniey Zapáliczki liściu bárzo podobna: iakoż wſzyſtkim przyrodzeniem ieſt iey podobne y równe. Ze ſrodku tego liśćia Rózgi / nie iedną / áni dwie / ále trzy / cztery / pięć y ſześć / podczás y oſm wyraſtáią / wzmiąſz ná pálec / kolankowáte / á wewnątrz ćcze / wzwyż ná łokieć /

lácya/ y znákiem niebieſkim/ Sok z ſiebie lipki/ y zapáchu przykrego/ ſmáku gorzkiego/ wydáie/ ktory w podſtáwione naczynie zbieráia. Ten Sok wychedożywßy/ naprzod bywa biały/ zá czáſem rumienny/ ná kßtalt żywicz ſychaiacey ſie: ktorego miáſto Ságápenu/ chociaż od niego ieſt rozny/ z Medyey y Armeniey bywa przywożony/ y do lekarſtw vżywány.

Zbieránie Gebczyſtey máterycy.

Gebczyſta tá máterya/ ktora my Soſikámi zowiemy/ chocholáto wyraſtáiaca/ przed tym/ niżli ſie w kłacze wzwyß wynieśie/ álbo niżliby ſie moc wßytká tego w liśćie vdálá/ przed wſchodem ſloncá zerwána/ y drobno vśiekána/ á w naczyniu/ ktoreby miáło ßyie długa y waſka/ chowána/ wypuſcza z ſiebie nieiáka wilgotność wodniſta. Potym to naczynie helmem cynowym nákryć/ ktoregoby w wierzchu rurká byłá miedźiana/ dobrze ćiáſtem álbo glina oblutowána/ á podſtáwiwßy pod nos Alembiká máłe naczynie ſkláne/ ktoreby ſie wielkośćia rownáło helmowi/ tákże oboie dobrze obwárować/ á do wierzchu rurki w helmie naczynie drugie wietße przyſtoſować y zlutować. Ták vczyniwßy/ wolnym ogniem to dyſtyllować. A ile kroć dźieśieć kropek do naczynia podſtáwionego rurze/ wydyſtylluie ſie y kápnie/ tyle też kroć podźwignąć rurki w helmie/ żeby párá tym lepiey wzgore poßłá/ do naczynia/ álbo recipientu/ záraz dźiure tey rury zátykáiąc. Ták oná párá obroći ſie w wodna wilgotność ſubtelna ktorey po trzydźieści kropek ná raz piiąc.

Do Wenuſá oboie płeć pobudza

Oboie płeć ták do Wenuſá wzbudza/ że w tey mierze nie może nic być poteżnieyßego y rownieyßego nád to.

Sol z Zapaliczki.

Bywa z tego źiela całego/ iáko y z inßych/ ſol czyniona/ ktora miedzy inymi ſkutkámi ſwemi/ dźiećiom małym/ máiącym drobne chrobaczki zá ſkorą/ roſtárßy ią w ługu/ z popiołu ośinkow winnych vczynionym/ po kápániu ich/ wßytek grzbiet náćieráiąc/ zdrowe czyni.

Dźieći chrobaczki máiącym.

Taż ſol/ z całego y wßyſtkiego tego źiela/ ſercu/ wątrobie/ y wßytkiey krwi ſłuży.

Sercu y wątrob:

Mdłośći ſerdeczney. Tákże

Mdłośći ſerdeczney.

Zbytniey gorącośći ſerdeczney/ y dolegliwośćiom iego/ ieſt vżyteczna.

Zbytniej gorącośći.

Krew dźiwnym ſpoſobem poleruie y chedoży.

Krwi.

Zátwárdźiáłość wątroby odmiękcza/ dáiąc go z wyćiągniona iſtnośćia ßmeru Włoſkiego.

Zátwárdźiáłośći.

Magia.

Małżeńſki ſkutek/ przez czáry zepſowány/ Sośiki álbo paczki/ wyßey pomienione/ z korzeniá ná wioſnę z tego źiela puſczáiących ſie/ náprawiáia/ y do tákiego ſkutku poteżne czynią/ zbieráwßy práwie dożrzále/ pod ten czás/ gdyby miesiąc w dźieśiątym domu był/ w ſtopniu iedenáſtym Lwá niebieſkiego/ á Venus w Wadze: Z ktorych trzy w chuſteczkę chedoga záwiązáne/ záwieśić im ná ßyiách. Albo ieſcze lepiey/ przypiekßy ich przy ogniu/ z pieprzem y z ſolą o czym ſie wyßey námienilo dáć im vżywáć/ zwłaſzá meſczyznie/ w ktorym wielką poteżność czyni.

Małżeńſtwo przez czáry zepſowáne.

Z nasienia y z korzeniá/ wedlug czáſu wyßey opiſánego/ zbieránego/ y w tárlarki ćienkie pokráiánego/ kádzenie w nowym gmáchu murowánym/ y świeżym wápnem tynkowánym vczynione/ nie tylko ſmrod ßkodliwy zdrowiu odpadza/ ále wßytkie beſtyie iádowite/ ktoreby ſie w nich záchowywáły/ wygania.

Smrod z nowego gmáchu odpadza. Beſtyie iádowite wygania.

Piegi/ węgrowátośći/ ogorzeliny od ſłońca/ y opierzchnienie twarzy od wiátru y ſrożogi ścierá/ y bárzo śliczną twarz czyni/ Sok z korzeniá/ w ſamym punkćie pełniey Księżycá kopánego/ z rowną częścią ſiárki trzy kroć dyſtyllowáney/ á z białki/ z trzech iay kokoßych/ trzy álbo cztery kroć przećiągniony/ tym námázuiąc.

Piegi y węgry ná ćiele.

Twierdzą niektorzy z Mátemátáczow iż gdyby ten korzeń był kopány pod Marſem/ w pierwßym domu wodnika bedącym/ á Jowiſz/ álbo Wenus/ byliby mu przećiwni/ to ieſt: w domu ſiodmym we Lwie/ y był vſußony: potym przed wſchodem ſłońcá/ ná świtániu/ do winá włożony/ ktore po zachodźie ſłońcá dawßy pić/ dźiwne y rozmáite ſny czyni.

Kopánie tego źiela.

Co iednák nieprawie ſie z prawdą miia. Abowiem człowiek bedąc z ćiáłá y z duße złożony/ á zwierzchu ſkorą miękßą okryty przyrodzonego ćieplą moca/ duchy ożywiáiące pobudzone/ rozlewáia ſie/ y rozchodzą/ tákoby wznieconе zátym trunkiem. Záczym krew ſubtelnieyßa y nawybornieyßa/ w ten czás ſtáwa ſie/ z ktorey párą z duchámi do głowy pochodząc w mozg/ gdźie fántázyia ma ſwe mieyſce/ rozmáite ſny á prożne czyni: y ták ztąd tákowe widzenia pokázuią ſie.

Rozmáite ſny czyni.

Przeſtrogá.

Filozofowie/ ktorzy ſie około rzeczy przyrodzonych báwią/ przeſtroge czynią/ áby korzenie to nie było kopáne/ áni źiele zbieráne/ áni Nasienie obiáne/ w ten czás/ kiedyby Sáturnus w Niedźwiadku/ álbo Mars w Strzelcu/ w ośmym domu był: bo pod Sáturnuſem kopány/ iádem

JEſt bárzo oſtrego Przyrodzenia / y goracego / rozgrzewáiąc w trzecim ſtopniu / z nieiáką wilgotnośćią : iáko piße w Kśięgách ſzoſtych o ziołách Galenus / z głębokośći ćiáłá wyćiąga potężnie / nád wßyſtkie ine ziołá purguiące / iáko Dioßkorydes świádczy. Przeto bárzo niebeſpiecznie ſámego vżywáć.

Moc y ſkutki.

Sam tylko korzeń á Sok / do potrzeb lekárſkich pochodzi. Tákże y ſkorki ktore máią moc z ćiáłá wyćiągáć plugáſtwá obiemá końcomá / dáiąc po dwu cześćiách od quinty ná raz / ile korzenia z miodowa ſyta pić.

Purguie

Kolere wywodźi

Kolere ták żołta / iáko czarna wywodźi / dáiąc go pod przerzeczona waga / ze trzemá czwierćiomá lotu / Kopru ogrodnego nasienia : álbo puł czwierći Soku tego korzenia / á mleká iego z ßoſta cześćia quinty. A ieśliby go kto wiecey nád te wage vżywał / nie vydzie wielkiego niebeſpieczeńſtwá zdrowia.

Może go też bráć z winem ſłodkim álbo zpitym miodem.

Dychá-wiczuim

Tákie przerzeczone purgowánie / Dychawicznym ieſt bárzo vżyteczne / álbo wiem im Flágme lipka y geſta w płucách rozgrzewa rzedźi y wywodźi / korzeń z ſkorkámi ſwymi / w pitym miedźie biorąc.

Flágmie

Odbywániu trudnemu flágmy z pierśi / tenże trunek ieſt vżyteczny.

Pleurze.

Ktorzy záſtárzáłe bole w bokách máia. Albo y tym / ktorych Pleurá czeſto nágrawa / tegoż trunku vżywáć dobrze.

Płucom wątrob. ſlezionie

Płuc /
Wątroby :
Śleźiony / Ꝛ

Ryßkom

Ryßek zámulenia otwiera y wychodza / Sok / álbo wodę z wárzonego korzeniá piiąc. Tabe.

Wßelákie poſtrzały wyćiąga

Tenże Korzeń y Sok z niego / máia moc z głębokośći ćiáłá ná wierzch wyćiągáma / ták bolaczki / iáko z poſtrzałow / kule / żelezcá / y wilgotności zle. Ꝛ to ſámo niemal przed inymi zioły przodek ma / ktore tákże moc máia z głębokośći ćiáłá wyćiągáć y przećiągáć z mieyſcá ná mieyſce / ieno zá czáſem / á nie záraz. Dios.

pleßowátośći.

Pleßowátośći głowy / z opierzchnienia y z obláżenia włoſow / ieſt rátunkiem / Sokiem álbo prochem korzenia iego mocno námázuiąc / álbo świeżym korzeniem mieyſcá pleßowáte / czeſto y długo pośćieráiąc / álbowiem tym ſpoſobem czyni włoſow nároſćienie. Dios.

Záśiniáłośći.

Záśiniáłośći ná ćiele z rázow tłuczonych / y zbitych roſpadza y zgładza / Sokiem z korzenia tego ziela námázuiąc / przydawßy do tego rowna cześć Kádźidłá kramnego / y woſku / to ieſt / po ćwierći káżdego / y vmießáć co nalepiey / á tym záśiniáłości nacieráć. Po dwu godźin / á nie dáley / onoż mieyſce woda morſka / álbo proſta woda ſłona obmyć.

Zálecenie wźiąć to ziele od Neroná.

Zacność w tey mierze tego ziela pokazáłá ſie Czáſu pánowánia Neroná / ktory po Rzymie dla wßeteczeńſtwá cekluiąc w ćiemney nocy / czeſtokroć twarz potłukał y zbiiał / ktora záraz Sokiem tego ziela z woſkiem á z kádźidłem zmießawßy / pomázował / y ták ráno do Senatu z twarza zdrowa y chedoga przychodźił. Plin.

Piegom Ogorzelinie.

Piegi /
Ogorzeline z ſłońcá /

Węgrowátośći.

Węgrowátość / y ine zmázy y plány gdźiekolwiek náćiele bedąc / ściera / korzeniem iego / z miodem roſtártym / álbo z Sokiem námázuiąc. Dios.

ośtrośći ćiáłá. Trądu.

Oſtrość ćiáłá gładźi /
Trąd y Trędowátość tymże námázuiąc ſpadza. Jeſcze lepiey z ſiárką zmießány.

Gruczołom. świerzb

Gruczoły y Nároſliny twárde roſpadza.
Swierzb / y kroſty wßelákie /

Liśáie.

Liśáie tákże káżde / z miodem ściera.

Máść.

Máść z korzenia tego ziela / nietylko członek wſtydliwy męſki / ále káżdy / gdźie by był plaſtrowány / miąßy czyni.

Moc tego ſoku.

Sok z cálego y ze wßyſtkiego ziela wyżęty z winem białym / á z białkiem od iá zmießány / gdźieby tym dźiećie nowonárodzone / á ile białogłowſkiey płći / pokiby ſie ieſcze wody nie dotknęło / álbo wodá iego / było po wßyſtkim ćiałku námázáne / á potym w godźine omyte / powiádáia że od plan / y zmaz wßeláków / ták te / ktore z żywotá mátki ſwey z ſobą wynoſi / (zgága to náße Białegłe wy zowia) iáko też ine po wßytkie czáſy żywotá ſwego / bedźie wolne. Tákże od Puchliny / od Bolaczek káżdych / chocia zrázu nieiákokolwiek bedźie nábrzmiáłe. Má ćiele tákże záwße ſkore chedoga / ſubtelna / y biała bedźie miáło / że w nim żyłki ſnádnie bedźie mogł rozeznáć káżdy / iáko iáki Alábáſtr polerowány biały / náſne.

Odbolo czek zá chowuie

Płucom owrzedźiáłym / y flagma geſta zátkánym. Tákże

Płucom

podczás wyżſze y dłużſze : W wierzchu okólki ogániſte/ Kopru ogrodnemu podobne. Kwiátu geſtego/ żółto kwitnącego/ indźie w Máiu/ niegdźie w Czerwcu/ zwłaſczá w chłodnieyſzych kráinách. Z tych potym Naśienie ná kſztalt Pluſkw/ ſzyrokie y płáſkie/ iákie śie też znáydnie ná Zapaliczce : Które iż nierychło dożrzewa/ przeto do zbieránia rzadko przychodźi. Bo álbo od wiátru bywa wytrzesione/ albo przez niepogody gnije y niſczeie.

Drugie Łoczydło málo nie we wſzem pierwſzemu podobne/ á iáko Dioſcorides twierdźi/ Zapaliczce we wſzem równe/ okrom kłącza gładſzego. Liśćia włoſkiego Kopru podobnego. Z rozg pochodzą gałąſki/ ná których także/ iáko na pierwſzym/ okólki ogániſte z żółtymi kwiatkámi. Z tych potym Naśienie płáſkie/ iáko ogrodnego Kopru. Korzeniá tákiegoż/ iáko pierwſzy/ miąſzſzego/ długiego/ ſkóry miąſzſzey/ twárdey/ mieśiwośći biáley/ miękkiey : Soku pełny biálego. Trzećie we wſzyſtkim wtóremu równe/ okrom Liśćia węſzſzego y drobnieyſzego.

Máieyſce y Wybor.

Pierwſze rośćie ná górách wyſokich y płonnych. Wtóre także ná górách/ ále rownieyſzych. Naprzednieyſzey dobroći/ ná oſtrowách morſkich/ ktory Thapſiam zowią. Rośćie w Apuliey/ ná gorze Garganus. Do roku w ſwych ſkutkách trwa/ w wtórym roku wietrzeie : W trzećim nie ſtoi zá nic.

Czás kopánia y bránia.

Co śie tknie czáſu kopánia y zbieránia tego źiela/ iż nie wſzędy iednego czáſu dożrzewa : przeto nie iednego też może być bráne/ kiedy potrzebuiemy iego ratunku do nabrzmiáłośći y nápuchnienia : Do bolączek nábieglych/ y inych rzeczy tym podobnym wyćiągnienia/ y ná wierzch wywiedźienia/ y pozbyćia : ma być kopány w kilkádni po náſtániu kśiężycá. Ale gdybyſmy chćieli ktory członek w ciele miąſzſzy vczynić/ á wilgotności wietrzne weń zgromádźić/ wyćiągnąć z ciałá/ y w otok obrocić : tedy ma być po Pełni zbierane. Te rożność przyrodzenia tego źiela pilnie potrzebá obaczáć. Także kiedy go Mieſczyznie/ przećiwko puchlinie wietrzney/ ktorą Łácinnycy Tympanitim zowią/ potrzebuiemy/ ma być tego czáſu kopáne y bráne/ kiedy będźie w Kozorożcu. A ieſli Niewieśćiey płći/ tedy w ten czás/ gdy Wenus w Wadze przebywáć będźie. Gdybyſmy go wiec ſpólnie oboiey płći potrzebowáli/ tedy tego czáſu/ gdyby Mieśiąc był w Strzelcu. A gdyby do iákiey wády członkom wſtydliwym przyſłło go vżywáć : ieśli mieſczyznie/ tedy go kopać y zbieráć/ gdyby Słońce w Skopie było : Jeſli biáleygłowie/ tedy gdyby Wenus w Niedźwiadká weſzłá : Płći oboiey ſpolnie/ gdyby Mieśiąc w Wodniku był. Przyczyná tey rożnośći/ iż Planety w przerzeczonych znákách niebieſkich przebywáiące/ członkom przerzeczonym pánuią/ y ſłużą.

Przyrodzenie.

Jeſt

sterium Veneris zowią. Tymże zasmia-
łości naćieraiąc.

Mieysce tákże / gdźieby krew skrzepła
była woda náparzaiąc / w ktoreyby Lo
czydło z kwiećiem swym y z nasieniem
było długo párzone / álbo wárzone / pláty w niey maczáiąc / á przykładáiąc / rozpadza.

Bolaczkom — Bolaczki y znáczne nápuchliny z nie-
beſpiecznego mieyscá / ná beſpiecznieyſze przećiąga / iáko z twarzy ná plecá / álbo ná bárki / z kolan / w łysty / ić. o czym v-
czeni Chirurgowie dobrze wiedzą.

Bliznę — Blizny y ſkrany ſproſne / z tákichkol-
wiek ran ćietych / tłuczonych álbo ſtrzychowych ſłáchći y wyrownywa.

Plány ścierą. — Tákże z mázy woſełákie / plány / y ſkárádności ná twarzy / y ná ćiele gdźiekol-
wiek bedące / taż woda obmywáiąc ie ſpadza y ściera. A ieſcze to potężniey czyni Sok zupełnego tego źiela wyżęty: ktory ſie widźi iáko iákt Oley / námázuiąc nim. Turn.

Oleiek.

Oleum. — Z kwiećia tego źiela bywa Oley / ále metny y gęſty / y tego trochá. Obſćiey go dáie Naſienie y kłárowniey ſzego álbo przeźrzoczyſtſzego. Z inych częſći źie-
la nic nie bywa. Te Oleyki ſłużą tym wſzytkim niedoſtátkom y chorobom kto-
re ſie w tym Rozdźiale miánowały / ták zwierzchne / iáko wnętrzne.

Turbith.

Turbith. — Z tego źiela Turbith dwoiáki czynią / Prochem ieden / drugi w brylách / obá

Żołądku — Żołądkowi / (ſłużą.

Kißkó pęchyrzo wi. — Trzewom álbo Kißkom /

Żołtácce — Máchárzynce w ktorey ſie żołć chowa

Melán-kolicy — Żołtey / y
Czarney niemocy.

Melánkolicy kwáśnoćierpkiey / á ná zebách oſkomíny czyniącey ktora ták do lem / iáko gora wywodźi. Gora dáiąc go ćieplo z proſtym octem pić. Dołem / álbo przez ſtolce z mlekiem Kozim zsiá-
dłym / álbo z brzeczka piwna.

Sol.

Sal. — Sol z korzenia / z liśćia / z kłacza / z kwiá
tu / z naſienia / z tym wſzyſtkim biorąc / bywa iáko z inych źiol robiona. Tá

wątrob. ſleźionie Nerkom — Wątrobie /
Sleźionie /
Nerkom / y inym pobliſkim częśćiom ich / ieſt użyteczna.

Kámień / ták w Nerkách / iáko w Pe-
chyrzu krzy. Tákże piaſek y mul wy-
wodźi.

Kámień

Mocz z ćiężkośćia odchodzący pędźi.

Moczu

Czerw w żywocie morzy /

Czerwiu

Krew w żyłách poleruie /

Krwi.

Máćice záźiębłe rozgrzewa / á wzru-
ſzona ná ſwe mieyſce przywodźi.

Máćicy.

Poty wzbudza / używáiąc go częſto.

Potom.

Przeto

Fráncowátym / miáłáby być dla te-
go w poſpolitym używániu.

Fráncowatym

Szkodźi Loczydło.

Nocet. — Womity wzbudza / (ćiące.

Womitō

Purguie zbytnie nád ine źiołá purgu-
ią.

Purguie

Nábrzmiáłość ćiáłá y wzdęćie czyni.

Potym bębele z przyſzczeniem / zwłaſzcá przy czynieniu y brániu iego / gdźieby ſie przedtym nie obwárował nákrycim twarzy / álbo iákim námázániem. Przeto / gdźieby twarz / álbo ina część ćiáłá obnážona / byłá od niego obrážona / tedy tylko chuſtę w ćieplym occie zmaczáć / á mieyſcá nápuchłe tym námázowáć. Albo máśćia Topolowa z octem zmie-
ſzáć / á náćieráć / do trzećiego álbo czwar-
tego dniá rozeydźie ſie. Plat.

Magia.

Magia

Melánkolia w żołądek wylana / ták
że po wſzytkim ćiele / roſpadza / á rozpę-
dźiwſzy / mysl / y ſerce weſołe czyni / záwie
ſzony korzeń ná ſzyi / żeby ná żołądku y
vſtách iego korzeń leżał. Jeno go po-
trzebá pod pewnym czáſem kopáć / to ieſt
gdyby Strzelec Znák niebieſki w czwar-
tym / w ſzoſtym / w oſmym / álbo w
dźieſiątym domu zástał / á Mieſiąc
był w Skopie w czwartym domu. Jo-
wiſz w trzećim / a Słońce w piątym.

Melánkolicy

Serce we ſołe czy-ni.

Nábrzmiáłości / y

Bálaczki káżde roſpadza / tákże ſwym
przykłádániem / ábo ná ſzyi záwieſzeniem /
ieno pod pewnymi Planetámi kopány /
To ieſt / gdyby Saturnus z Jowiſzem
w pierwſzym domu byli / á Mieſiąc be-
dąc wſiodmym domu był im przećiwny

Bolaczkom.

Chorobę Mieſięczną nád przyrodze-
nie Pánom záwśćiągniona / wzbudza /
tego cząſu kopany / gdyby Xiężyc w pier-
wſzym domu Niebieſkim był / á Niedź-
wiadkiby wſchodząc wſtępował / w o-
twor łoná wpiáwiony.

Mieśięczney.

Rozſądek.

Są ktorzy to Loczydło y Zapáliczkę / dla ich wielkiego z ſobą podobieńſtwá / kſztał-
tem y ſkutkámi / iedno być rozumieią / ále źle. Gorzey ći / co Weſzkę / álbo Swinią wſzą.
Jeſcze gorzey / ktorzy korzeń tego źiela / Meſſiego Turbitu / ktory my Cwikłą zamor-
ſką miánuiemy / być twierdzą. W tym błędzie ieſt z drugimi Leonard: Fuchsius.

podágrō

Podágrze y w nogách łamániu z dawnych czáſow. Dios.

Artetyce

Artetyce záſtárzáley / tym wſzyſtkim ieſt lekárſtwem doświádczonym / Sokiem tego ziela náćieráiąc.

Womity czyni.

Womity korzeń rad czyni / tákimkolwiek obyczáiem vżywány. Dio. Teoph Przeto ktorym nie ſą womity zwyczáyne y trudne (o czym ſie też troche wyſſey námieniło) á bylyby potrzebne / dáć go chorym w tákieykolwiek potráwie / álbo w trunku. Dios.

Cere bláda czyni

Cere bláda czyni / táko y Kmin kramny / nim ſie máiąc / álbo go vżywaiąc. Theophraſt. Przeto niektorzy chcąc zmyślić ſobie chorobę / vżywáią go.

Członek męſ. ſkrocona ſkorka okrywa.

Głowke członká męſkie° ſkorká zwierzchu okrywa / ktora w niektorych z przyrodzenia á nie z obrzezánia bywa krotka. Albowiem iey zápuchnienie y nabrzmienie ná tymże mieyſcu bez bolu czyni / ktora gdy ſádłem Ráplunim / álbo tákimi inymi tłuſtośćiámi námaże / czyni okrycie członká. Przeto w niektorych kráinách ćieplych białegłowy do małżonkow ſwych bárzo y czeſto chćiwe. Sokiem do tego przyprawionym / Małżonkom ſwym członek wſtydliwy náćieráią / dla wzdęćia y zmieſzánia / tákże y zdłużenia / co bywa bez boleśći ich / á białym głowom z wielką ćieleſną lubośćią.

Członek męſki czyni miąſzi

Opodylus Hazar.

Przeto Sok tego ziela Grekowie Opodylus, Zydzi Hazar názywáią. Ten bywa tym obyczáiem wyćiągnion.

Sposob wyćiągnienia Soku z Loczydłá / do potrzeb przerzeczonych / z Dyoßkorydá.

Succus.

Loczydłá Korzeń z ziemie okopáć nie miáłko / żeby w one grube z korzeniá nárznionego Sok wyćiekał. Albo tenże korzeń zwierzchu táko łuſtik wydrożyć y nákryć. Názáiutrz w gárniec polewány Sok z niego wyczerpáć. To náuká Dyoßkorydowá. Jni korzen Loczydłá w Możdżerzu kámiennym tłuką / potym Sok w naczynie polewáne wygniátáią / y ná ſłońcu ſuſzą. Drudzy nietylko z korzenia / ále y ze wßyſtkiego ziełá / to ieſt z Liśćia / z Kłacza / z Kwiećia / y Naſienia / ten Sok wyżymáiąc wyćiągáią / ále tákowy nie ieſt w lekárſtwie potężny. To rozeznáć ſnádno. Bo ktory z ſámego tylko korzeniá / ieſt zapáchu mocnego / pornego / y bárzo przykrego. A ktory z Liśćia / ten ſuchy / y czerwiem ſtoczony. Dios.

Też niewádzi to wiedzieć / że ktorzy ten Sok wyżymáć chcą / niemáią ſie przećiwko wiátru / ále po wietrze obrácáć. Albo rádniey czaſu pogodnego / y od wiátru wolnego y ćichego. Albowiem oſtrość / y łádowitość iego / Twarz zápuchla czyni. Záczym bembele y krosty. Przeto niżliby do zbierania iego przyßło / częśći obnażone ćiáłá / iákolwiek máśćią rzadką namazáć / ktoraby miáłá moc zgeſczenia / y ſtwirdzenia ciáłá álbo ſkory z wierzchniey ná ćiele / y ták dopiero do zbieránia / álbo wyżymánia tego Soku przyſtąpić. Tákże go w Możdżerzu tłuką. Jni / ewarz y oczy zákrywáią / gdy go czynią.

Tegoż Soku wyćiągnienia ſpoſob Alchimiyſkim obyczáiem.

Succus extract. Alchimiſtarum more.

Ten nietylko do wßeteczney ćieleſności ſłużi / ále ma ine wielkie á známienite ſkutki / táko

Płucom / Płucom.

Piſzeli / przez ktora dech idzie. Piſzeli.

Tchu / y Tchu.

Głoſu / Flágma geſta lipka nápełnione wychedaża / á od zátkánia wolne czyni. Głoſu.

Záczym

Suchoty máiącym / ieſt wielkim rátunkiem / biorąc go do tego wßyſtkiego przez dni ßeśćdziesiąt porządnie po wieczerzy / na raz trzydzieści kropli / vſtą pierwey wychodżywßy / y wypłokawßy dobrze wodką / ktora naprzod wychodzi po dyſtyllowániu Oleyku z Siárki. A tá bywa táko wodá biała. Suchotni

Pádáiącey niemocy / tenże Sok ieſt doświádczonym lekárſtwem / tákże po trzydzieści kropli / z pietnaśćia kropek Oleyku z Koperwáſeru przyſtoynie vczynionego. A to przez trzydzieści dni porządnie z Kozim mlekiem / ná czczo / począwßy ná ſchodzie Mieśiącá / áż záś do tegoż punktu Rádunku

Paniom długo ſie rodzeniem prącuiącym dla nie wywiklánia plodu z ſwych odźiecek y z Łożyſká / álbo záwieźnienia miedzy kośćiami w otworze łoná / tenże Sok ieſt przedkim rátunkiem / daiąc go kropli dwánaśćie pić z trocha oliwy. Tur. Płodu.

Łożyſko po porodzeniu pozoſtałe wyrzuca pomienionym obyczáiem dány. (Tenże) Łożyſku

Tenże ſok / podług kopánia korzeniá iego nábrzmiáłość / y miąßość członkow roſpadza / álbo y czyni. Tenże.

Ciáło poteżnie pryſzczy / ták iż zá Cauterium vydzie / z zielonymi Włoſkimi Chrząſzámi roſtárey. Ciáło pryſzczy

Krew zśiádła we wnetrznośćiách roſprawuie. Tákże Krwi z śiádłey.

Zásinienośći ná ćiele / z náſtoczenia krwie zá ſkore / roſpadza / biorąc go przez trzy dni porządnie po dwudźieſtu kropli / z wodką Koperwáſerową / ktora Magi-

Zásinienośći.

ſzy/ á we środku miąższość ma iáko iaką głowę. A wierzch iego málo nie nád ziemię wychodźi/ y zowią to mlekiem. Zkąd kłącze wyraſta y z liśćiem. To ták Theophraſtus o tym źielu piſze. Galenus krocey y wyráźniey/ w oſmych kśięgách/ zwłaſczá o ſoku/ ták mowi: Sok Cyrenáyſki ieſt przyrodzenia bárzo gorącego. Liście/ tákże Kłącze/ y Korzeń znáczmie rozgrzewáią/ tylko że wietrznośći w ćiele czynią: y przeto do ſtrawienia trudne/ iednák zwierzchu plaſtrowáne/ ſą vżyteczniejſze/ ták Liście/ Kłącze/ iáko Korzeń. Ale z tych wſzyſtkich ſok wyćiągniony naużyteczniejſzy/ który potężnie wyćiąga: tákże/ co zbytniego z ćiáłá wyraſta/ trawi. Na drugim mieyſcu tákże o tym ſoku tymi ſłowy mowi: Sok Cyrenayſki/ że wſzyſtkich ſokow/ ieſt nagorczeyſzy/ máiąc w ſobie ſubtelność przenikaiącą. Y przeto też nád ine napotężniey roſpadza. Są ine ſoki tegoż źiela/ według rozmáitośći kráin/ y nieba ich/ iáko Syriyſki/ Medſki/ znácznie tákże rozgrzewáiące/ y po niemałey części w ſobie powietrzney iſtności y ogniſtey máiąc/ iednák daleko ſą rożne od Cyrenáyſkiego.

Próbá y doświádczenie Soku Cyrenáyſkiego/ prawdźiwego y iſtotnego.

Jáko w inych wielu rzeczách znáydowáły śie zdawná fałſze/y podmioty z łakomſtwá y ze złośći ludzkiey/ ták y w tym ſoku Cyrenáyſkim. Przeto próbá prawdźiwego y przedniego ſoku tá ieſt: połknawſzy go troche/ ieśli go żołądek ſtrawi/ á pot/ álbo wilgotność potu podobna/ po wſzytkim ćiele wyniknie. Jeſt prawdźiwy/ ieśli to nie będźie zfałſzowány.

Kśięyſce.

Roſćie to źiele w Afryce/ álbo w Libiey. Roſćie w Medyey/ w Syryey/ w źiemi Ormieńſkiey. Náyduie śie y w dalſzych ſtronách/ od tych przerzeczonych/ iáko w Kroleſtwie Delt/ w Mondolu/ w Chytor/ w Korąſanie/ w Perſyey/ y ná górze Parnaſus, w Libiey w iednym mieyſcu ná wielką mile roſćie/ zwłaſczá tam/ gdźie ogrodámi Heſperiyſkimi zowią. Jednák w tym mieyſcu naobſćiey/ ktore przyległo Syrtes, zbieráne bywa.

Przyrodzenie.

Źiele ſámo/ iáko Auicena piſze/ rozgrzéwa y wyſuſza/ w trzećim ſtopniu. Ale ſok w czwartym/ ná początku/ rozgrzéwa/ á we wtórym wyſuſza. Toż Abugierik Arab piſze.

Wybor

Zá naprzednieyſzy y nawybornieyſzy ſok Ciráneyſki máią/ ktory nie ieſt zbytnie liſowáty/ álbo rumienny/ przeźroczyſty/ á zapách Mirrhy mocny máiąc: geſty/ czerwiem nie wytoczony/ áni dźiurkowaty/ ſmáku przyiemnego: Do roſpuſczenia ſnádny/ iáki bywa w Cyrenie/ z ſámego korzeniá. Medycki y Syriyſki/ w ſkutkách

O Zielu y Soku Cyrenáyſkim/ Rozdz: 55.

Sylphium. Laſer, & Laſerpitium.

Cyreniſchen Laſer krauts ſchafft.

Korzeń

Liśćie.

Kłącze.

Nasienie.

ZJele z ktore◦ Sok Cyrenáiſki bywa/ iáko Theophraſt* w 6. kśiegách o Ziołách w 3. Rozdźiale piſze/ Sylphiũ Grekowie/ ábo Laſerpitiũ zowią. To ma korzeń wielki y miąſzy/ równie iáko Zápaliczká/ ktory Grekowie Maguderim, á kłącze y z liśćiem Maſpetũ zowią/ Liśćia Opichowe◦. Nasienia ſzerokiego/ iáko liśćie albo łopátki iákie. Korzeń tylko bywa doroczny iáko y v Zápaliczki. Ná Wioſnę záraz liśćie z śiebie puſcza/ ktorym ſie bydło purguie y czyśći/ y z ktorego bárzo tyie. A mieſo z tákiey paſze ſmáku známienitego bywa. Kłącze też/ ile mlode przychodźi ludźiom do ſtołowego vżywánia/ iákimkolwiek ſpoſobem przyprawione/ bądź wárzone/ álbo w oliwie ſmażone/ bądź w popiele żarzyſtym pieczone/ á z oliwą/ z ſolą y z octem/ miáſto ſálaty przygotowáne. Sok dwoiáki z tego źiela bywa zbierány. Jeden z kłącza. Drugi z korzenia. Korzeń zwierzchu czarny/ przeto/ gdy mial do vżywánia przychodźić/ ſkore álbo łupine czarną z niego zeymowáli/ do ktorego vżywánia ſtárzy ludźie mieli pewny ſpoſob y miáre/ podług ktorey go w źiemi odrzynáli/ oſtátek co do odmłodzenia y odroſczenia być doſyć baczyli zoſtáwowáli/ nád ktorą miáre/ áni mniey/ áni wiecey/ nie godźiło ſie go odrzynáć/ bo by on oſtátek zgnił/ y wniwecz ſie obrocił. Z tym ták ſie ſpráwowáli: Nákłádli go w Fáſy/ máki nań naſypáli/ y przez niemáły czás mieſzáiąc wzruſzáli/ ſkąd zátym doſtawał bárwy/ á to czynili dla iego dłużſzego bez ſkázy záchowánia. Ten potym z Cyrenaiſkiey źiemie do Pirenum Atenieńſkiego portu przypuſczáli.

Drudzy piſzą korzen tego źiela być ná łokieć wzdłuż/ pod czás dłuż-

ſzy/

w kroku Figi.

tym tám mieyscu spadza/ korzeń z octē/ w łupinie Gránatowego iábłká wárzony/ tym pomázuiąc ábo plastruiąc.

Szyßści Zebom bolącym y wyprochniałē.

Zebom wyprochniálym/zebom bolącym/iest lekárstwem Sok tego ziela/ w nie kládąc. Też z kraminym kádzidłem vtárty/á w chędogiey chuśteczce/okolo zębu obwiniony. Albo go wárząc w occie á w wodźie z Hisopem/ á z Figámi suchymi/ y tym płokáć zeby ćieplo. Dios.

Zebom.

Też zeby wyprochniáłe z gruntu wyłámuie/nakładßy go w nie. Abugier.

Od psá/ y inych beśtiy wśćiekłych: vkßodzonym.

W ránę od psá wśćieklego vczynione/ sok w nie puszczány iest lekárstwem pewnym. A nie tylko od psá wśćieklego/ ále od wßelákich wśćieklych beśtiy. tenże

Vszkłonionym.

Vszkłonionym od Niedźwiadká z oliwa rostárty iest rátunkiem/ obrázone mieysce námázuiąc.

Piekielnemu ogniu.

Ciálu od piekielnego ogniá zmartwiáłemuy śprochniáłemu iest doświadczonym y pewnym lekárstwem y obrona żeby dáley ciáłá nie pśowało po odieciu ábo vrznieniu członká/ á to sokiem tym námázuiąc/ álbo plastruiąc.

Rákunkułowi.

Bolączkom ogniśtym/ktore Cárbunculámi zowią/ iest osobliwym rátunkiem/ták sam przez śie ná nie plastrowány/ iáko z Ruta/ z Sáletra y z miodem kládźiony.

Brodawkom.

Brodawki wysokie śpiczáste/ y twárde ná pálcách w nogách/ ktore Clauos Lácinnicy zowią/ wyćiąga Sok z Woskiem vgnieciony/ ábo z Figámi suchymi vtłuczony/ y przykládány/ ieno ie pierwey trzebá puszczádłem oberznąć.

Podágrze.

Podágrze świeżey nie zástárzáley/ áni zdawną záwżietey/ iest pewnym rátunkiem sok własny Cyrenáyski w occie rozćierány/tym mieyscá bolące námázuiąc

Martwē kośtkom

Martwe kośtki/ y ine wyrośliny náćiele. Tákże

Wrzodō

Wrzody w nośie/ ktore Polypos ábo Ozennámi zowią/trawi/pierwey iezerznawßy ábo nożyczkámi vstrzygnawßy/ tym śokiem z koperwásem/ álbo z Gryßpanem/ álbo ze rdzą z miedzi ścłrebáney/ zmießány/ á tym przez kilká dni námázować.

Slinogorzu.

Slinogorz/ to iest/ wrzod w gárle leczy/ w pitym go miedzie rospuściwßy/ álbo w polewce Rozynkow wárzonych/ tym często á ćieplo gárgáryzmy czyniąc Dios.

Jeźiczek vtwierdza.

Komuby ieźyczek álbo czopek w gárle często spadał/ ten sok vtwierdza go/ z miodem pomázuiąc.

Tegoż ieźyczká zápalenie leczy/ płocząc nim y gárgáryzmy czyniąc. Gale.

Liśáiō

Liśáie śuche świeżo wyrzucone/ tenże Sok w occie roztárty spadza/ námázuiąc ie.

Wnętrznośćiom okrostáwiálym y owrzedźiálym.

Wnętrznośćiom okrostáwiálym y owrzedźiálym/ bárzo iest vżyteczny/ dáiąc go z miodem pić. Aben. Mesua.

Ptáwkō w gárle

Ptáwki komuby śie/ za nieobyczáyną wody pićiem/ w gárdle przypiły/ záraz odpádną y wynidą/ Sok z octem ćieplo gárgáryzuiąc. Dioscor.

Złotym żyłkom

Złote żyłki nápuchłe rozgánia/ tym ie sokiem námázuiąc.

Járzyn od chrobáctwá broni.

Pisße ieden z Arábskich źiołopisow/ iż gdźieby ten sok był w wezełku ná Ogrodźie miedzy iárzynámi/ álbo ná roli miedzy zbożem záwießony/ żadne chrobáctwo/ áni źwierz żaden nie może tám śkodźić. Abugeric.

Szkodźi.

Żołądkowi/

Żołądku

Watrobie/ sok iest obráza. Abugier.

Wątrob.

Pechyrzowi/ korzeń miásto potrawy vżywány śkodźi. Abowiem do strawienia Żołądkowi trudny. Dios.

Pechirzu.

Żywot zátwárdza/ Aben Mesua.

Żywot zá twárdza.

Zimnice z Goraczką wzbudza/ gdźieby kto Soku polknął/ ták wiele/ iáko Bobowe źiárno: álbo go z winem pod tąż wagą pił/ bądź ná czczo/ bądź ná noc/ przyczyną tego/ że ćiálo wßystko prędko rozpala. Azaram.

Febre wzbudza.

DRVGIE ZIELE, TEGO NAZWISKA, MAGVDARIS.

Pißą niektórzy z Źiołopisow/ że w Lybiey rośćie Ziele/ tym imieniem Magudaris názwane: którego Korzeń własnemu Láserowi podobny: ieno nie ták ostrego śmáku/ á ktemu gębczásty: Z którego/ Soku nie biorą/ iednak tychże skutkow iest z pierwßym/ tylko mdleyßych. O tym Źiołopisowie Arábscy pißą: że na piásku rośćie: y zowią go Magudaris Almochoroha, iáko pierwßy miánuią/ Magudaris Almahareth. Rasis, Mesaha, Abohanifa.

podleyſzy. Zapachu ſmrodliwego. Do tego ſoku/ niżli ſtwardnieie/ przydáią ſoku Ságapeńſkiego Koptu / álbo Bobowey mąki. Ale ten fałſz/ ſmák y zapách/ y wzrok ſam rozeźna: á ktemu/ do rozpuſczánia y rozplynienia trudny. Ten w lekárſtwách ma pierwſze mieyſce. Wtóre / Liśćie. Trzećie / Klącze. Dioſcorides.

Moc y ſkutki.

Do ſtołowe° vżywánia przychodźi.

Klącze/ á ile młode/ do vżywánia ſtołowego/ w ſwych kráinách (o czym ſie wyſſey przypomniáło) przychodźi/ álbo przychodźiło/ ták wárzone/ iáko ſmáżone/ y pieczone/ y ták przez czterdźieśći dni vżywány/ ćiáło z wilgotnoſći zbytnich wychedaża.

Trućizn̄ie y iádu.

Korzeń iádom y trućiznom ſie ſprzećiwia/ vżywáiąc go/ ábo z winem piiąc.

Vſtō zapáchdáie

Tymże go ſpoſobē vżywáiąc/ zápách z vſt wdźięczny dáie/ ábo z ſoła vżywány/ ábo ßálße z niego czyniąc. Dios.

Poſtrzałkom.

Poſtrzałom iádowitym.

Vkąſzeniu od beſtły.

Vkąſzeniu od iádowitych beſtły ſok z winem piiąc/ y ná rány iádowite kłádąc/ ieſt lekárſtwem.

Sok.

Sok ma w ſobie oſtrość roſpalaiącą/ ktora ćiáło roznieca/ y przymioty ogniſte w nim wzbudza. Dios.

Sok ogniſte przymioty wznieca y pryſczy.

Pleßowátość głowy włoſámi okrywa/ z octem z winnym á z pieprzem vtárta/ y tym głowe pleßowáta náćieráć. Dios.

Pleßowátośći.

Wzroku

Wzrok iáſny y byſtry czyni.

Záſłonie ná oczu.

Páwłokę y zaſłonę z oczu ściera z miodem w nie puſczány. Dios

Omdleniu y ochrápieniu.

Omdleniałość y ochrápienie dawne y záſtárzałe/ w wodźie rozmacony/ á trunkiem vżywány odpadza. Tákże nagłe omdlenie oddala ſarkániem piiąc.

Cere cudną czyni.

Cere ćiáłu cudną dáie/ vżywáiąc go z miękkim iáiem. tenże

Bolącze w pierśiách.

Tymże też ſpoſobem káßel vśmierza.

Pleurze.

Bolącze w pierśiách/ álbo Pleurze/ z iákąkolwiek polewką piiąc/ ieſt rátunkiem. tenże

Głoſu vtrácone°

Głos vtrácony przywraca/ ſámo źiele żuchaiąc z miodowym octem/ á polykáiąc. tenże

Żołtácce

Żołtą chorobę ſpadza z Figámi vżywány/ álbo w polewce z Fig wárzony á pity.

Puchlińie.

Puchlińie tymże ſpoſobem vżywány ieſt lekárſtwem.

Żimnicy

Żimnice odpadza/ z pieprzem á kráſnym káźidłem z winem go piiąc.

Krzeczu.

Krecz/ álbo twarz w tył/ bądź w bok zákrzywiona/ leczy/ pigułę z tego ſoku vczynić/ coby dwánaśćie źiarn ięczmiennych záważyłá/ y dáć przełknáć.

Mleko w białogłowſkich pierśiách/ tákże w żołądku zśiádłe roſpráwuie tego ſoku pożywáiąc z winem. álbo y ſáme° połknąwßy go coby dwánaśćie gran pieprzu/ álbo ięczmienią záważyło.

Mleku ſtrzepłemu. Tákże w żołądku zśiádłe°

Tenże

Pádáiącey niemocy ieſt wielkim rátunkiem/ vżywány z miodowym octem/ ábo z kwáśnym miodkiem. Dios.

Żołądku

Pániam chorobe Mieśięczną nád przyrodzenie záſtánowioną/ wzbudza y wywodźi z Minha/ z pieprzem/ á z winem dáiąc go w trunku. tenże

Mieśięczney.

Biegunki białe/ z oźiębienia żołądká y kißek. Tákże żołte záwśćiągą/ z pecką Rozynkow wielkich/ álbo ládá iágod winnych/ koſtkámi vżywáiąc záſtánawia.

Biegunce białej y żołtey.

Roſpuklym/

Pokurczonym y pokrzywionym z przedkiego przypadku/ z ługiem go dáiąc pić/ dobrze czyni roſpraſczáiąc ie.

Przepuklym. Pokurczonym.

Do trunku ten ſok ma być roſpuſczány w oleyku Migdałow gorzkich ábo w Rućiánym/ ábo w ćiepłym chlebie/ á to rozumieć mamy o tym ſoku/ ktory z korzeniá bywa wyćiągniony. Sok z liśćia y z klącza tychże ſkutkow ieſt/ ieno nie ták potężnych iáko pierwßy.

Do trunku.

Głos czyni gładki/ y krzykliwy vżywáiąc Klącza młodego y z liśćiem poki w twárde y w chwaſtowáte nie wyrośćie/ z kwáśnym miodkiem (Oximelzowia/ ktory z miodu a z octu wárzonego bywa.) Toż też vżywánie/ głos ſtráćony przywraca.

Głos gładki y krzykliwy czyni

Liśćia vżywáią do ſáłaty/ á ile poki młode/ miáſto gorczycę.

Żołzy y gruczoły roſpadza z octem/ y z woſkiem miáſto plaſtru przykłádány korzeń.

Gruczołom.

Dymienice twárde y ine bolączki leczy.

Dymienicom.

Pęgi ná ćiele/ y záśiniáłośći z bićia/ rozgánia/ náćieráńim ſwym/ ábo plaſtrowániem/ korzeń z oliwą.

Pęgi ná ćiele.

Scyátyke/ z oleykiem Roſacowym ábo Cypryſowym/ ktory z ptáßey zobi czyniony bywa/ tym bolące biodrá námázuiąc. Dioſ.

Scyátyce.

Bebele w kroku około ſtolcá/ figi/ßyßki/ y ine nád przyrodzenie wyrośliny/ w

Bebelō około ſtolcá

tym tám

Czártowe Láyno álbo Gowno/

Rozdźiał 56.

Asa fætida. Laser. Sylphium fœtidum.
Succus Medicus. Succus Syriacus.

Teufels Dreck.
Stinckend Laser.

Czártowego láyná źiele/ podobne wßyſtkim kßtałtem źielu Cyrenayskiego Soku. Aczkolwiek o kßtałćie iego żaden z źiołopisow/ ták ſtárych/ iáko poſlednich/ nie piſał: iednák z ſłow Dioſkorydowych domyślić śie możemy/ że temu właśnie podobne/ z ktorego ſok Cyrenáyſki pochodźi. Gdźie w Rozdźiale o Cyrenáyſkim ſoku piſząc/ ták mowi: Z Medyey/ y z Syryey nie tak potężny/ a zapáchu bárzo ſmrodliwego. Zkąd śie znáczy/ że takiegoż kßtałtu ieſt to źiele/ iákowego ſok Cyrenáyſki/ okrom zapáchu/ ktorym ſobie ſą bárzo rożne/ y przećiwne. Bo y w ſkutkách máią z ſobą społeczność y podobnośc/ tylko że ten od pierwßego mdleyßy. Z tego źiela ſok wyćiągáią/ iáko Cyrenáyſki ſwego. Acz niektorzy piſzą/ bydź go miazgą/ álbo żywicą drzewá iednego bárzo wyſokiego. Ale ći tylko z domnimánia/ á nie z znáiomośći to czynią/ áni ze świádectwá ludźi doświádczoney wiáry. Bo gdyby ten ſok z drzewá pochodźił/ nie czyniłby Dioßkorydes takowey zmiánki o nim/ przyrownuiąc go temu drugiemu. Alboby był drzewo wſpomniał.

Mieyſce.

Roſćie w Medyey/ w Syryey/ w Perſyey/ y ná górze Parnaſus/ y támże ſok z niego wyćiągáią/ ktory do Europy/ y inych cześći świátá rozwożą: ktory iż ieſt bárzo ſmrodliwy y przykry/ názwiſká we wßyſtkich niemal iezykách doſtał/ y w naßym Polſkim Czártowego Láyná.

Przyrodzenie.

Jeſt przyrodzenia rozgrzewáiącego y wyſußáiącego/ przy końcu ſtopniá trzećiego/ álbo ná początku czwartego. Rozczynia/ rozrzedza/ rozgánia/ y trawi.

Wybor y czás.

Sok ten/ im naſmrodliwßy/ tym nalepßy do potrzeb lekárſkich. Może być przez wiele lat w ſwey mocy y śiłách/ bez wywietrzenia y náruſzenia/ chowány. Serap.

Moc y ſkutki.

Przyrodzenie.

Rozgrzéwáiącego ieſt Przyrodzenia/ y wyſußáiącego/ ieno nie ták bárzo/ iáko Láſer Cyrenáyſki.

Moc y ſkutki.

Zołądko wi. Zołądek do trawienia pokármow ſpoſabia. Mezaha/ Raſis.

Wątrobie mdłá/ z zámulenia posila/ otwiera/ y wychedaża. Cíż. Wątro bie.

Rozſądek o Soku/ y Zielu Cyrenayſkim.

Ci ktorzy o ziołách/ y ſkutkách ich piſáli/ rożne ludźiō o tym zielu y ſoku ie° rozumienia podáia/ ále iednák rzadcy w ſam Cel vgadzáia. Y nie bez przyczyny. Bo dawniey niżli od pultoru tyśiecy lat/ to źiele przez zazdrość y łákomſtwo ludzkie záginęło. W ſwych czáśiech w wielkiey powadze y cenie było/ że kupno iego śrebrem odważowano y płácono. Ceſarz Oktáuianus w iednákiey go cenie ze śrebrem miał. Przeto go zá nieposlednieyßy kleynot w ſkárbnicy Rzymſkiey pokłádał. Y gdy przyßło wielmożność ſkárbow Rzymſkich poſtronnym pokázować/ Sok tego źiela/ miedzy ſkarb y kleynotámi naprzednieyßymi pokázował. Zá czáſu Neroná/ tylko ieden krzaczek z Ziemie Cyrenáyſkiey był do Rzymu przywieźiony/ potym od tego tám czáſu nie widány. Bo ſámiż Cyrenáyczycy/ iáko Strabo w oſtátnich księgách ſwoiey Geográphiey piße/ w wielkiey ſtráży to źiele y ſok iego mieli/ żeby z ich Ziemie nikędy wywożone nie było/ tylko przez kupce kryiomoy potáiemnie/ ktorzy tám ztąd winá wywożili. Z ktorey zazdrośći potym Nomádes ludźie/ wtárgnawßy do Ziemie Cyrenáyſkiey/ do namnieyßego krzaczká wykopáli y korzenie wyplonili y wyniſczyli. Aiż Plinius w księgách dźiewietnaſtych w trzećim Rozdźiale nie Nomádom to przypiſuie/ ále Celnikom/ ktorzy ſkupuiąc bydłá/ zákupowáli y te paße/ gdźie ſie to źiele nawietßey obfitośći rozmnażało/ á to dla wietßego zyſku z dobrze ná nim wypáśionego bydłá. Bowiem z niego przedko tylo/ y ſmák mieſá bárzo przyiemny dawało. Záczym przedko wyginęło. Ale te obie przyczyny ſą v mnie bárzo lekkie/ bo iednák napilniey kopáiąc/ nie mogło to bydź żeby do ſczędu miał bydź wykopány. Tákże bydło/ nie z korzeniem go wyiadało/ tylko náć/ to ieſt/ liśćie z kłaczem/ korzeń przedśie wźiemi zoſtawał. Ale to dla zazdrośći á niewdźięczności ludzkiey odiął y zágubił Bog wßech mogący/ ktory był dał. Jákożkolwiek/ nie bez wielkiey ludzkiemu zdrowiu zginęło to koßtowne y nieprzepłácone źiele/ á wielkie y známienite lekárſtwo/ przed wiela ſet lat. Málo ſie tedy mamy dźiwować że nam tych czáſow do znáiomośći nie przychodźi/ áni właſnego ſoku iego mieć możemy/ gdy z dawnieyßych czáſow ludźie przeważni doſtać go niemogli. Przeto nie dźiw że rozmáićі/ rozmáitego ſą o tym źielu mniemánia y rozumienia. Jedni go twierdzą być Aſa Fætida. To ieſt Czártowym láynem. Drudzy Belzoinem/ ktorego poſpolićie tych czáſow miáſto prawdźiwego y iſtotnego nie bez wielkiey omyłki vżywáia. Albowiem y Aſá ábo Czártowe láyno y Belzoim z Jndiey záwße obſićie w te náße ſtrony przywożą. Soku y źiela Cyrenáyſkiego nigdy. Niemamy tedy wiáry tym dawáć/ ktorzy go Aſam Fætidam Czártowym láynem/ iáko Garcius ab horto, ábo Belzoinem vdáią. Nie mamy y Aptekárzom wierzyć/ ktorzy rzekomo właſny y prawdźiwy Sok Cyrenáyſki/ co ráźi czynią oßuſtowie ſwym pożytkom dogadzáiąc pokázuią Sok/ álbo żywice pachniąca/ ktora żowiem Aſam dulcem, álbo Odoriferam. Co nie ieſt właſnym Cyrenáyſkim ſokiem. Mieć ſie tedy ná baczeniu/ á nie dawáć ſie oßuſtom oßukiwáć.

A iż ſie tu zmiánká o Czártowym láynie vczyniła/ ktore Láćinnicy Aſam Fætidam miánuią. Nie zdało mi ſie zá ta Okázyą opuśćić ſkutkow y właſności iego opiſáć/ ponieważ też do nieposlednieyßych potrzeb lekárſkich przychodźi/ gdyż tylko o nim zmiánkę Dioßkorydes vczynił w tymże Rozdźiale/ zowiąc go ſokiem Mediyſkim/ y Syriyſkim/ y pißąc go bydź ſkutkow podleyßych/ y zapáchu ſmrodliwego. Záczym ſie też ztąd pokaże/ że nie ieſt ſokiem Cyrenáyſkim/ iáko Garcius ab horto y inni vdáią.

Máść.

kowie Naftazowią. To wespoł nád ogniem węglistym spuściwßy / przydáć tych rzeczy co namieley vtártych / iáko Euforbium / siárki żywey nie smálcowáney / woſku troche. Z tego wßytkiego máść vdziáláć / á ná bolejące mieyscá co naćiepley plaſtrowáć / álbo náćieráć.

Gdzieby pádáiąca choroba z zbytniego głowy náźiębienia / álbo z fluſow flágmiſtych zimnych przypádlá / tedy ta przerzeczona máśćia kárk náćieráć. Tákże pachierze miedzy łopátkámi. Náwet y głowę. Jeśliby więc z żołądká przyczyná tey choroby pochodźiłá / tedy ma żołądek námázowáć. Jeśli z inych członkow / tedy te náćieráć. tenże

Chorobom zimnym.

Przećiwko inym tátże chorobom zimnym / flágmiſtym / gdźiebykolwiek dolegliwości czyniły / tam ma mázáć / y náćieráć.

Żyłom pietym.

Nerwy / álbo ſuche żyły oźiębłe / y ßlámowátośćiámi flágmiſtemi ogárnione / y obćiążone / rozgrzewa / y boleśći w nich roſpadza.

Párálíżę náruſzonym.

Szlákiem / álbo párálížem náruſzonym / ieſt známienitym rátunkiem / ta máśćią mázac / Gárgáryzmy z tym ſokiem czyniąc. Albo go pułtory kwinty z Ruty ogrodną / w winie pić dáiąc.

Tabe.

Slinogorzu.

Wrzod w gárdle / ktory Slinogorzem zowią / leczy: wziąć tegoż Soku kwinte / Fiołkowego korzeniá miáłko vtártego łot. Oboie w kot ſtoczyć / á po kęſu tego pod ięzykiem tedy y owedy trzymáć. A co ſie roſplynie / połykáć. Jesliby więc chory przełykáć nie mogł / wźiąć tegoż ſoku / ſoli / ſáletry / kádźidłá kramnego / Ammoniaku żywicznego / nasienia świniey wßy / ábo weßki po łoćie. To wßytko co namieley vtrzeć / á tym prochem gárdło zádmuchowáć. Tabe

Ciężkie rodzeniu

Ciężkiemu á prácowitemu rodzeniu / dobrze go pod noſem rodzącey trzymáć.

Do Venuſá pobudza.

Mężki członek wſtydliwßy / tym Sokiem nápoły z Bobrowym ſtroiem námázuiąc / wielką lubość czyni w ſprá wie małżenſkiey. Tákżeteż do zápádnienia dźiećmi.

Jad z rá wyćiąga

Z ran iad wßytek wyćiąga / po dwu łotu z Gálganem / w winnym occie mocnym przez noc moczony. Ráno potym zwárzyć y przecedźić. Przecedzony znowu do zgeſczenia wárzyć / że będźie iáko máść. Do tego przydáć máśći / ktora Bázyliká zowią / cztery loty / y rány iádem zárażone flaſtrowáć / ták z nich wßyſtek iad wyćiągnie. Potym Máśćią gotowąc / iáko ine rány goić. Też ſam tenże ſok ná tákie rány kłádąc wyćiąga z nich iad.

Máćice z ſwego mieyſcá ná dół ſpuſczona / w ſwa kłobe przywodźi / wziąwßy ſoku tego dwá loty / orzeßkow / álbo nasienia z ßyßek Cypryſowego drzewá / kádźidłá kramnego / Galáſu / Máſtyki / iágod / álbo źiárnek Mirtynkowych / po kwińcie: vtłuc wßytko co namieley / á z Mirtynkowym oleykiem záczyniwßy / czopek według potrzeby z tego vtoczyć / y w otwor łoná / omaczawßy go w Oleyku Mirtowym / wpuśćić. Máćicy.

Śleźienie nábrzmiáley / ſpuchley / y ſtwárdźiáley ieſt rátunkiem: wźiąć tego ſoku Ammoniaku żywicznego / woſku y oliwy po dwá loty. Sok w winnym occie roſpuśćić. Potym do zgeſczenia wárzyć / y przydáć oſtátek. To ieſt woſku y oliwy / á co nalepiey vmießawßy / ná lewy bok plaſtrem przykłádáć. Śleźienie.

Mleko w piersiách białogłowſkich zśiádłe rozwadnia y roſpadza / tenże plaſtr ćieplo ná nie kłádąc. Krew we wnętrznośćiach zbiegłą / y ſtrzępłą rozrzedza / y roſprawia. (ráiąc. Mleku ſtrzępłe Krwi zśiádłey.

Brodawki ſußąc ścierą / nim ie náćie Brodawkom.

Twárdości wßelákie zmiękcza. Twárdo. Rożnośći

Krzęzyce / álbo iáko teráźnierßych cząſow kołtunámi / drudzy kołtkámi zowią / rozpłatą / y roſprowadza.

Nozdrzá zároſłe wrzodem / ktory Polypum zowią / otwiera / y wykorzenia / z Gryßpanem y z tárdzą ktora ſie ná ſpiż żielono ſádźi zmießány / iáko ſie ná zwonách znáyduie / ná miednicách / y ná miedźianych błáchách. Z tego wßytkie czopki poczynić / á w nozdrzá wpráwowáć.

Miesięczną záwrśćiągniona chorobę. Mieśięczney.

Tákże

Łożyſko po porodzeniu pániom pozoſtáłe wywodźi / czopek álbo wezełek z tego ſoku vtoczony / á z Gálbanu / á z Serapinu / y z Armoniaku / náwet z ſámego ſoku / obmaczawßy go w oliwie / álbo w Máśle / álbo w miedźie / żeby wnętrznośći nie obráził / w otwor łoná puśćić. Łożyſku.

Toż też płod martwy z żywotá wyrzuca. Płodu.

Dáią też tego ſoku / álbo łayną czártowego Goſpodarze mądrzy bydłu rogátemu / przećiwko zarázie ich. Bydłu rogáte.

Rozſądek.

Z tych ſkutkow ſoku czártowego łayną / ſnádnie każdy obaczyć może / ieśli ma iákie podobieńſtwo y własność z ſokiem Cyrenáyſkim. Acz w niektorych chorobách

Sok ten Indyczykom przysmákiem.

Indyanowie / iáko Gárcias ab Horto pisze / ten Sok smrodliwy máia go v siebie zá osobliwy przysmák / potrawy swe nim przyprawuiac. Ale Indyczykom zostáwiwszy w nim ich przysmák / my ine vżytki / do rozmáitych potrzeb lekárskich / vpátruiemy. Jáko

Dychawicznē.

Dychawicy / z wilgotnośći lipkich á zimnych / iest wielkim rátunkiem: Pigulek z niego pieć vtoczywszy / ná każdą noc brać. Ták płucá y pierśi wychedożу.

Pulkwinty z miękkim táiem pić godáiąc: álbo z Fiołkowym Syropkiem: ále to ma być po przepurgowániu ciálá. A przytym / niżliby chory tego vżywał / pierwey mu pierśi Dyalytia / álbo máść młodym bez soli námázać / pilnie przestrzegáiąc / żebysmy tym / ktorzy pierśi chore máią / nie dawáli nic zbytnie purguiącego: tákże zbytnie y nagle wysuszáiącego / álbo womitey pobudzáiącego / ażby sie im pierśi máścią młodym / álbo Dyalytia / námázały. Serapi.

Mleko w żołądku zśiádłe rospuszcza / kwinte tego soku / w wodzie rospuściwszy / dáć pić.

Przećiwko trućiznie z Pokrzyku / álbo z soku máku czarnego / Opium zowią / iest bárzo osobliwym rátunkiem / lot go wziawszy / do tego Bobrowych stroiow / Jáłowcowych iágod tákże po łoćie / y co nalepiey to vtłuc / á z dziewiáćia lotow miodu chędogiego záczynić / y z winem konfektu tego ná raz iáko łáskowy orzech pić dáwáć.

Máćicy záduszoney.

Máćicy záduszoney / iest lekárstwem / wziąc go z Bobrowym stroiem po szostey części od czwierći lotá / á dwie / álbo trzy pigułki z tego vtoczyć / y dáć połknąć. Też woniąc go dobrze pod nosem trzymáiąc.

Máćice záchowuie y broni od záduszenia / wziawszy tego soku czwierć lotá / nasienia ptászego gniazdá / álbo Pásternaku polnego miáłko vtártych / po pul czwierći lotá / á z miodem pigułki poczynić / y dáć połknąć. Albo też ták:

Wziąć soku tego / Mitrydatu przedniego po dwu części kwinty / y stoczyć w pięć pigułek / á vżywáć. Też pigułki służą tym białymgłowom / ktore częstokroć do záduszenia máćice przychodzą / trzy álbo czterykroć do tygodniá bidrąc.

Tradu y tredowáćinom.

Od tradu y tredowáćin záchowuie / po pul czwierći lotá biorąc go kiedy niekiedy z miodem. Może go wiecey / álbo mniey ná raz brać / według lat y wieku.

Febrom. Czwártacce.

Febrom każdego dniá przypadáiącym Czwártacce / iest lekárstwem / przeczyściwszy pierwey ciało / pięć skrupułow / álbo kwintę / y dwie części drugiey wziawszy tego soku z winem go wárzyć / w gliniánym naczyniu / y pić. Albo w wydrożonym korzeniu okrągłego Kokornaku wárzyć / á przecedziwszy / przydáć troche miodu álbo cukru / y dáć choremu z godzinę / á choćia ze dwie przed przyszćiem pić.

Wziąć tegoż soku pul czwierći lotá. liśćeczkow Ruty ogrodney. Pieprzu długiego tákże po pul czwierći. To wszytko co namieley vtłukszy / z miodem zaczynić / żeby był kształt Konfektu / ktorego wziąć ze dwie godzinie przed przyszćiem Febry / czyniąc to raz y cztery.

Páwki w gárdle przypite z nieobácznē wody picia wywodzi / rostárszy go w occie / y gárgárysm ćieplo sobie czyniąc. Páwkom w gárdle.

Mußkułom potłuczonym dáć go z winem z iábłek gránowitych / álbo w woszt zálepiwszy go co naćieniey / przełknąć. Mußkułom.

Kreczu leczy / z pieprzem á z winem go piiąc. Kreczu.

Pádáiącey niemocy. Ráduku Słáku.

Párálizem náruszonym z wodką Lawendową / trzykroć do tegodniá potrzećiey części kwinty dáiąc go trunkiem / przydawszy do tego Gorczyce białey czwierć lotá.

W vśćiech go trzymáiąc / śliny nád zwyczay wywodzi. Śliny wywodz.

Kászel z zimney przyczyny w miękko wárzonym táiu / vżywáiąc go / leczy. Kászlu zimnemu.

Płucá záwrzedziáłe wychedaża y goi. Płucom.

Puchlinę z ciáłá wywodz / z wodnym go Opiłkiem vżywáiąc trunkiem. Puchlinie.

Od Subetu / álbo z głębokiego nád przyrodzenie spánia / wzbudza trzymáiąc im go pod nosem / álbo z ogniá dym y kurzáwe z niego w nos im puszczáiąc. Tym sposobem Máćice záduszenie cierpiącym pod nosem trzymány / álbo z niego kurzawe nosem w sie bioroc / leczy. Subetu. Máćicy záduszo.

Bolenie zebow vśmierza / z białym kádzidłem zárowno ná nie przykłádány. Zębō bolącym.

Jezyczká nábrzmiáłość. Tákże Jezyczku.

Slinogorz leczy / wárząc go w wodzie z Koźa / y Gárgárysm często sobie czyniąc z tego. Serap. A iáko Zoroáster vczy / ná gołym ćiele ná szyi nosżony. Slinogorz le.

Wzab wyprochniały boleiący kłádąc go / ból vśmierza. Serap. Zębom.

Slakiem zárażonym. Páżáliżu

Podágrykom. Podág:

Arteteycznym. Arteyce

Niemocy pádáiącey / y wszelákim chorobom z zimnych flusow przypadáiącym iest znácznym y wielkim lekárstwem / wziawszy go zárowno z oleykiem skálnym / ktory Petroleum Łácinnicy / Gre-

Rádukū

kowie

pachu przykrego/ smaku ostrego/ y gorzkiego: Soku pełny/ w ziemi gleboko tkwiący. Ztądże nietylko do wykopánia iest trudny/ ale te głowie/ kopáiącym go/ bárzo obrázliwy/ dla iego zapachu przykrego: ktorym zawrot y zbytnie bolenie głowy czyni. Przeto z náuki stárodawnych Lekarzow/ gdy go kopáć/ albo dla soku w Możdżerzu tluc przydźie/ oleykiem/ albo maśćią Rożaną nozdrzá/ y głowę námázáć potrzebá.

Miejsce.

Rośćie pospolićie ná wysokich górách/ Słońcu otworzystych: Rośćie y ná wesołych łąkách: Rośćie y v nas ná Podolu/ y w Pokuciu.

Czás kwitnienia y zbieránia.

Kwitnie w Lipcu y w Sierpniu. A do kopánia iego naprzystoyniejszy czás Wiosná/ póki w klaczu y w liście nie wyrośćie. Albo też pod Jesień/ gdy pozbędźie tego wszystkiego. To iest/ gdy Słońce w czwartym á dwudziestym/ álbo w szóstym á dwudziestym/ álbo w ośmym á dwudziestym stopniu Lwá będźie/ Mars/ y Miesiąc w tymże znáku. Liśćie/ y z klaczem w Máiu: gdy słońce w Bliźnietách/ Mars we Lwie/ á Miesiąc koło pierwszey Kwadry będźie/ dniá iásnego/ y suchego. Nasienie/ około dniá piątego/ álbo siodmego Październiká. Albowiem w te czásy soku nawiecey w sobie ma. Także też w ten czás sádźi śie ná korzeniu Żywicá/ álbo sok skrzepły/ iáko Kádźidło/ żołtośtarczasta/ Co bywa pospolićie/ kiedy albo od chrobáctwá toczącego czyrwiem/ álbo nożem narzniony/ abo iákokolwiek ináczey bywa obrażony y zránion y.

Przyrodzenie.

Iest Przyrodzenia/ iáko Galenus pisze/ rozgrzewáiącego y wysuszáiącego/ ná koncu we wtorym stopniu/ álbo na początku w trzecim. Rospráwuie/ ćienczy/ rozśiekuie/ vśmierza. Korzen do lekarstw pospolićie przychodźi. Sok tákże y wódká z niego dystyllowána. Bo to troie w skutkách są sobie podobne. Sok iednák potężnieyszy/ bo bárziey rozgrzewa y rospráwuie: ktory bywa tak z náći y z klacza świeżego/ iáko y z korzeniá wypráśowany. Wszákże z korzeniá śilnieyszy y potężnieyszy. Do tego ma być korzenie świeże/ kośćianym nożem zránione/ y nárznione/ álbo w Możdżerzu tłuczone/ á potym w ćieniu/ nie ná słońcu sussone: Bo od słońcá moc swoie vtraca. Drudzy pieką korzen przy ogniu/ y tak z niego sok wyćiągáią. Ale tákowy nie vżyteczny bywa. Wyćiągaią także z klacza świeżego/ y z korzeniá záraz/ iáko y z Pokrzyku: ale y ten nie iest tak potężny/ iáko z sámego korzeniá.

Wybor

Naprzednieyszy y nalepszy/ ktory z Sárdyniey/ álbo z Sámotrá-

zobopolna moc máia / iáko ine ziolá: iednák káżdy z nich zosobna iney własności y mocy ieſt: czym ieden od drugiego ieſt rozny. Smákiem także y zapáchem bárzo ſie z ſoba nie zgadzáia. Nieprzyſtoynie tedy Garcias ab horto Lekarz záwołány / y w Kráinách Indyyſkich ſławny / Namieſtniká Krolá Hiſpáńſkie° Doktor piſze / y twierdzi / żeby to iedenże Sok był z Cyrenáyſkim. Co iednák ſam zmyſł doświadcza y rozſądza z zapáchu y ſmáku być rożne. Myla ſie / ktorzy go drzewá iednego bárzo wyſokiego / w Indyey roſnącego vdáia / być Miazgá / álbo Żywicá: gdyż Dyoſkorides podobieńſtwo iego do Soku Cyrenáyſkiego biorąc / nie drzewem / ále ziełem / nie w Indyey / ále w Syrrey / w Medyey / w Perſiey / piſze go roſnąc. Może to być / że w Indyách ták ſmrodliwego Soku ábo Żywice drzewo ſieznáyduie / ieno ieśli przyrodzenia y ſkutkow tychże ieſt / tego dla dálekiey odległośći nie możemy wiedzieć.

O Wieprzyńcu álbo Gorzyſzu / Rozdźiał 57.

Peucedanum.
Fæniculum Porcinum.
Bonus Genius.
Bonus Dæmon.
Herba ſtataria & Satarium.
Herba Thuris & Herba Thurum.
Pinaſtellum.
Herba Sulphurata.

Geuwfenchel.
Haarſtrang.
Sauwfenchel.
Schweffelwurtz
Haarſtarck.
Himmeldyll.

Żiele to / iáko v Łácinnikow / ták y v nas / rozmáite ma názwiſká. Jedni go zowią Gorzyſzem / albo Gorycznikiem wielkim. Drudzy Swinim Koprem: Drudzy wężywym Koprem: Jni Wieprzyńcem: Niektorzy Siárkowym / álbo ſiárczáſtym korzeniem: Drudzy Jeleniem korzeniem / iáko y wtóre Peucedanum, Sárnim korzeniem / á zwłaſzcza Czechowie. Korzen wypuſcza z ſiebie / liśćie przy ſámey ziemi / geſto ſzczećiáſte / śiwe / cienkie / iáko ſzczećiny wieprzowe. Záczym go Wieprzyńcem nażdy mianuią. Także ſwinim Koprem / álbo y świnią wężą / od nasienia / nieiáko do węży podobnego. Miedzy tym liśćiem wyrasta kłącze cienkie / obłe: Z tego Liśćie geſte / iáko ná Włoſkim koprze / pochodźi. W wierzchu ktorego okołki / pełne Kwiećia żołtego / iáko w koprze ſwoyſkim. To gdy okwitnie / Nasienie po nich náſtawa obdłużne / podobne nasieniu Kopru ogrodnego / ieno dłużſze / cienkie y lekkie. Korzen miąższy y długi / zwierzchu czarny / we wnątrz biały: za-

pachu

álbo żywice iego / żeby im z niego zapách do mozgu dochodźił.

Albo proch z tegoż korzeniá / z octem á z Rożánym oleykiem zmießány / nozdrzá co nadáley y naglebiey námázowáć.

Weże wypadza. Weże / y wßeláke beſtyie z domu wypadza / zapách tego korzenia. Przeto káżdźić nim w gmáchách dobrze. Drudzy też po ziemi to źiele roſćieláia.

Watroby y ślezienie. Watroby y Śleźiony zátwárdźiáłość odmiekcza / liśćie w winie á w oliwie wárzone / y plaſtrowáne. To odnawiáiąc / ſkoro zeſchnie. Plat.

Głowy bolenie Bolenie głowy oddala / z fluſow źimnych flegmiſtych / vtłukßy źiele z octem y z oliwą / potym co namocniey wyżáć / á ten ſok álbo ſuche noſem ſarkáć / nábrawßy pierwey pełne vſtá wody. Albowiem ſie ták mozg wychedożу / z flegmiſtych wilgotnośći. Albo też ták.

Wźiąć korzeniá Gorzßowego / miáłko vtártego / Mirrhy / po łocie / Száfránu tártego / ſoku z máku / Opium rzeczonego / káżdego po czwierći łotá. Opium roſpuśćić w troße octá / á potym wßyſtko weſpoł w Możdżerzyku vmießáć / że zgeſtnieie / iáko Máſa Pigul. Z tego poczynić pigułki / iáko groch wielkie / vſußyć. A gdy potrzebá wźiąć ich według wagi łot / y rozetrzec w czterech łyżkách wodki Rumienkowey / przylawßy do tego octu ze dwie łyżce: W tym chuſteczkę ćieplo maczáć / á ná czoło przywiáć. Bol w głowie vśmierzy / y ſpánia domieśći.

Mozgu dolegli: Wßeláke dolegliwośći mozgu / żył ſuchych / y błonek w ćiele / z źimney przyczyny (iáko ſa Spik álbo Subet) leczy.

pleßowá łośći. Liśćie tego źiela w wodźie wárzone / pleßowátość głowy / álbo y brody zopirßáłośći włoſow czyni porośłą / ta woda náćieráiąc / y myiąc mieyſcá z włoſow opierzchłe.

Bolaczkom Bolaczki twárde / á do zropienia trudne zbiera w otok / wźiawßy miáłko vtárt tego korzeniá / y oſrodki z chlebá rżánego / po dwu częśćiach oboygá. Fig ſuchych co natluśćieyßych pokráiánych / y dobrze vtłuczonych iedne część / Máki Bobowey / y Ciećiorciáney po iedney tákże częśći. Wieprzowego ſádłá ſtárego dwie częśći. To weſpoł co nalepiey vtrzeć / y ná bolaczkę przykłáddć.

Nerwō Suchych żył bole / z źimná vśmierza / plaſtruiąc / Korzeń Wieprzyńcow z octem á z oliwą. álbo

Wárzony w wodźie Jęczmienney. A gdźieby zbytnie ożiebłe były / tedy w winie z Sokiem Łákrycyowym. Pla.

Wrzodō Wrzody ſtáre záplugáwione / wychodzą y goi / Korzeń co namieley tego źiela vtłukßy / záſypuiąc nim. Dios.

Też tenże kośći odłupione odzdrowych wyćiąga. Dioſ. Gal.

Do plaſtrow rozgrzewáiących z wielkim vżytkiem wchodźi. tenże

Do plaſtrow wchodźi

Boleniu Paćierzá w grzbiećie. Tákże

Paćierzō w grzbiećie bolą: Páráližu

Páráližem náruſzonym / prochem z korzeniá tego źiela / á Oleykiem Kopru ogrodnego záczynionym / dobrze náćieráć y máżać. (na.

Máćice záduſzona / y ku gorze vſtápiło Máćicy.

Tákże też na dół ſpádła / ſwym tylko zapáchem rátuie. Bo ią ná ſwe mieyſce przywodźi.

Bolenie vſzu z źimney przyczyny / z Rożánym Oleykiem vśmierza / puſczáiąc go w nie ćieplo. Dios. Chrobactwo w nich zálągłe morzy.

Vſzō bolącym

Do zębow wyprochniáłych / proch korzeniá / álbo żywicá iego / puſczána / bole ich vſtramia Dioſ.

Zębom

Káßłacym / w łáźni miękkim go piiąc. Káßłu

Cießko tchnącym ieſt lekárſtwem.

Kolike / ábo gryżienie / y morzyſko w żywośćie / zwłaſczá z wietrznośći / także w łáźni / ábo w winie go piiąc. Dioſ.

Kolice

Toż też żywot łekko odwilża / y purguie / z iáłem álbo z winem vżywány.

Cieżkiemu rodzeniu dźiatek z winem dáwáć go pić dobrze. tenże

Ciężkiemu rodzeniu.

Także w nerkach roſpierániе y bolenie / piiąc go vkłáda.

Nerkom

To źiele y z korzeniem ſwoim / kopáiąc go / gdyby Jowiß wßędł w znák niebieſkie° Ráká / drobno vśiekawßy / y zmießawßy / z ſtárym piwem dobrym á nie wywietrzáłym / wárzyć we trzech pułkwárćkách do wywrzenia trzećiey częśći. A przecedźiwßy / ſoku przydáć tegoż źiela dźieśięć łotow / do tego Oleyku ze ſłá deſtyllowánego cztery łoty / á dwá wodki z Terebinetyny z winá dyſtyllowáney. Tego trzy łyßki káżdy wieczor biorąc ćieplo / doświadczone ieſt lekárſtwo Káßłom ſuchym.

Káßłom ſuchym

Máćiennik / álbo Máćice zbytnie záwárta / ſok otwiera y roſprzeſtrzenia. Máćicy.

Toż korzeń wßytko może / ieno mdley / mżli ſok. idem

Poty wzbudza / korzeń z oliwą / álbo z miodem ćieplo pomázuiąc. Plin. Poty wzbudza

Ránom świeżym / ták korzeń ieſt vżyteczny / że też od kośći ropę wyćiąga. Ránom.

Ciałem nároſłe czyni rány / ſkromnie go dáiąc w trunku pić ránnym.

Krwią pluiącym / Sok iego álbo y korzeń z nasieniem drzewá Cypryſowego piiąc / ieſt lekárſtwem. Plin. Krwie pluiący.

Káduk doſkonále leczy / z równa częśći Syrzyſtá z Cieleciá morſkiego piiąc. Tenże Káduku.

ciey pochodźi. Zapachu przykrego. Smaku ostrego/ á w ięzyk ſczypiący: Bárwy rumienney/ álbo liſowátey: Swieży/ zupełny/ od czyrwiu nie wytoczony. Ale nam náßego nie gánić/ ktory pod iednym niebem z námi roſćie.

Moc y Skutki.

Wilgotnośćiom dźiećinnym.

Ciáłá dźiećinne/ ktore w ſobie máią wiele wilgotnośći złych/ iáko poſpolićie w tỹ wieku bywa/ korzeń wárząc/ á to ie wodką obmywáiąc wyſußa/ y krzepkie czyni.

Dźiećiō poduſßki czynić

Tymże dźiećiom dobrze poduſßki czynić z tego źiela/ á z liśćia drzewá bukowego/ ná ktorychby w kolebkách legáły/ bo ſie im ták ćiałká wyſußáia/ z wilgotnośći zbytnich.

Flágmę wywodźi

Dioſcorides/ Galenus/ y Plinius/ ták że y drudzy ſtárodawni lekárze pißą/ że korzeń Gorzyßowy wywodźi z ćiała kolere y flágme. Przeto w winie álbo w wodźie wárzony/ á poránu y ná noc pity/ pierśi y płucá z lipkich á kliiowátych wilgotnośći wychedaża/ á zwłaſzcá w miedźie go wárząc y piąc/ boleśći ich vkłádá.

Toż czyni proch miáłko vtárty/ z korzeniá tegoż/ á z ſyta miodowa/ ábo z pitym miodẽ/ po czwierći łotá biorąc go.

Káßel

Káßel z záźiębienia vśmierza/ Pierśi y Płucá rozgrzewáiąc.

Pierśiō. Płucom

Pierśiom y

Płucom grubymi/ y lipko kliiowátymi wilgotnośćiami nápełnionym/ Sok tego źiela/ álbo korzenie piąc/ ieſt vżyteczny Gal. Tenże

Boleśći ich vśmierza. Plin. Albo z Jęczmieniem w miedźie wárzony/ á po oſmi łyżkách/ ráno y ná noc/ co naćiepley vżywány/ rozgrzewa oſobliwie płucá y pierśi záźiębione. A gdźieby z ſámey ſczerey źimney przyczyny to było/ tedy miáſto ięczmienia Łákricyey wźiąć.

Wątroſleźienie

Wątrobie boleiącey y zámuloney/

Śleźiony trawi/ y boleśći iey vkłáda.

Nerkom

Nerki zámulone/

Moczu

Przechody moczu/

Pęchyrzowi.

Pęchyrz/ z tych wßyſtkich/ zámulenia y zátkánia wychedaża/ wárząc w winie/ álbo w wodźie Korzeń/ do wyworzenia trzećiey cześći/ á ćieplo ráno y ná noc po łyżek oſmi przez kilká dni piąc. Toż też proch z korzeniá tego/ z winem álbo z miodem pity/ czyni.

Kámień

Kámień Nerkowy krzy/ y Moczem wywodźi/ biorąc go w prochu/ co czerwony złoty záważy/ álbo czwierć łotá z ćieplym winem.

Żołędku

Toż też bolenie żołądká vſkramia.

Płucom.

Płuc/ táka nádętość/ że ſie zdádza w gárle ſtáć/ toż leczy/ y boleśći ich vſkramia.

Boleśći wpoprzecżney błonce/ ktora Diaphragmazowia/ tenże proch vśmierza.

Boleśći wbłonce

Pleurze y kłoćiu w bokách ieſt lekárſtwem.

Pleurze.

Komory ſerdeczne wychedaża/ y dolegliwośći ich vśmierza/ z winem przednim vżywány.

Serdecznym ſłabośćiom

Wźimnicy Morowego Powietrza/ czwierć łotá z winem dáiąc go/ ieſt oſobliwym rátunkiem. A gdźieby gorączká powietrza morowego przypádłá/ tedy z octem/ á potym co nalepiey w pościeli ſie pocić/ ták záchwyconego powietrza morowego może pozbyć.

Powietrzu Morowemu.

Sciátyce ieſt oſobliwẽ y wielkim rátunkiem/ wárząc Gorzyßowy korzeń w oliwie á w winie/ y ná biodrá plaſtruiąc.

Sciátyce

Żołądek/ y krew w żyłách wychedaża/ Sok iego ſtwárdniały z octem piąc. Tenże Żołądek obrážony/ bądź iedzeniem álbo pićiem źimnem/ leczy wino/ wktorymby nasienie/ tegoż źiela roſkárte/ przez cały dźień mokłe/ piąc.

Żołędku

Zawrotu głowy/

Zawrot.

Zápominániu nád przyrodzenie/

Zápomnániu.

Od rozumu y baczenia odeśćiu/

Záduku

Pádáiącey niemocy/

Bol głow:

Zaſtárzałemu boleniu głowy/

Páráliż.

Szláką/ álbo Páráliżem náruſzonym/

Pokurczonym.

Pokurczonym/ y pokrzywionym/

Sciáyc:

Sciátyce/ y w biodrách łamániu/ ſok tego źiela/ álbo y korzenie/ z octem y z Rożánym oleykiem zmießawßy/ głowę námázowáć To ábowiem wßelákim dolegliwośćiom żył ſuchych/ ieſt lekárſtwem wielkim y prędkim.

Bolenie puł głow:

Bolenie niezmierne w pułgłowiu táke/ że ſie zda/ iákoby tám od chrobaká y czerwiu iákiego gryżenie było/ leczy/ vtłukßy to źiele z octem mocnym á z oliwa/ co naćiepley/ dwákroć przez dźień/ ná bolące mieyſce przykłádáiąc.

Niepłodnym

Białymgłowom oźiębłym/ y dla tey oźiębłośći niepłodnym/ ieſt lekárſtwem oſobliwym/ korzeń Gorzyßowy/ drobno pokrátány/ ná węgle żarzyſte kłáść/ y w otwor łoná dym przez liiek puſzcáć. Ták ábowiem Mácicę rozgrzewa y wychedaża/ z źimnych Slozow/ á do poczęcia y rodzenia dźiatek ſpośobno czyni.

Subetu.

Od Subetu/ álbo ſpánia nád przyrodzenie bárzo głębokiego y twárdego/ wzbudza/ Korzeń pod noſem trzymáiąc/

álbo źy-

Oleiek z Gorzyßu/Alchimiśkim sposobem wyciągniony.

Może tym sposobem z tego źiela/ iáko y z piołynu/ oleiek być dystyllowány. Ten do wßeláких chorob wnetrznych y skrytych/ iáko do zwierzchnych/ iest bárzo vżyteczny/ do ktorych sámo źiele y z swym korzeniem. Wnetrznym chorobom może go dáć z winem/ ábo z iákim sokiem/ ábo wodka przynalezaca. trzy kropki ná raz. Tákże z Pigułámi/ z Lektwarzem/ z Konfektem może go vżywáć.

Chorobō wnetrznym.

Zwierzchownym záś chorobom/przymießuiąc go innym oleykom/ máściom/ Plastrom/ według zdánia mądrych y vczonych Lekárzow/ y Cyrulikow.

Zwierzchnim niedoſtátkom.

Oley z tego źiela ciału dźiećinnemu nabárźiey służy/ y tym żyłom/ ktore do wielkiey pochodzą áż ná dół.

Ciáłu dźiećinnemu.

Goraczkō ſuchotnēy/y długim dźiećinnēy iest bárzo vżyteczny/ dáiąc go kwinte z Rożana wodka/ káżdego dniá ná noc.

Gorączkom.

Przyrodzona wilgotność w ćiele z inßych wilgotności złych y niepożytecznych/ tákże krew z kolery wychedaża/ y w cále záchowywa.

Przyrodzoney wilgotności w ćiele.

Zágnilości w ćiele trawi.

Zágnilość.

Zápalenia wnetrzne gási.

Zápalenie.

Iſtność.

Wyćiągniona iſtność z tego źiela wßytkiego/żyłom y mußkułom/ ná dół áż do kołan pochodzącym służy.

Mußkułom y żyłom.

Mdłości serdeczney/ puſczáiąc po dźiewiąći kropel przez treść/ ábo piorko/ ná ięzyk/iest lekárſtwem. Tákże też máżąc na żyły pulſowe/ ſkronie y żołądek.

Mdłości serdeczney.

Sol z Wieprzyncu.

Z tego źiela bywa ſol czyniona/ bárzo vżyteczna/ tym sposobem/ iáko z inych źiół/ y z korzenia ich.

Dychá. wicy.

Tá dychawicznym y ćießko tchniącym/ z miodem/álbo z winem/ álbo z iákim ſokiem/ chocia też z lekárſtwem iákimkolwiek/ by tylko z przynależącym/ dáiąc/ iest wielkim rátunkiem.

Tá ſol tychże ſkutkow iest/ ktorych oleiek y iſtność/ ieno troche ſłábßych.

Serdecznym dolegliwościom z melánkolicznēy krwie grubey/iest vżyteczna.

Serdecznym dolegliwo.

Spániu nieſpokoynemu y trudnemu.

Spániu.

Dußeniu nocnemu/ ktore mora drudzy zowią/ doświadczonym iest lekárſtwem/ dáiąc iey z wodką z Páproći ſamice wyćiągniona/ w oſtátniey kwádrze Mieśiącá ná świtániu.

Dußeniu.

Sercu lekliwemu y boiáźliwemu/iest rátunkiem/ z Rucianym oleykiem iey vżywáiąc.

Wrzody ná głowie/ álbo y ná twarzy ćiekące/wyſußa/ y płynienie ich záwśćiąga/ z lekká ie oleykiem z tegoż źiela máżąc. A ieſcze potężniey/ gdyby z tym máſtem byłá zmießána/ z ktorym iáie Kokoßę ſpalone byłoby vtárte.

Wrzodō ná głowie.

Kámień dźiećiom małym/krzy y wywodźi/ tonko im máżąc tym oleykiem.

Kámień Moczpędźu.

Mocz potężnie pędźi zátrzymány/ z záwálenia przechodu kámieniem.

Bywa też okrom kámienią zátrzymánia moczu z iákiey iney przyczyny/ tymże dźiećiom. Ktorym oleykiem tymże bácznie y ſtromnie tonko námázowáć by potym zá potężnośćią iego w wywodzeniu moczu/ nie zwyczáiły ſie w poſćiołce mokrzyć.

Weßki w nogách y w podeßwách (Sirones Łácinnicy zowią) wytrąca záś ſol w iſtności rozćierána/ námázuiąc ie. A gdżieby to mázánie oſchło/ Oleykiem z tegoż źiela námázáć. Ták przykry swierzb odpędźi.

Weßkō w nogách.

Szkodźi.

Sok świeży teō źiela/ Głowę y mozg obraża/ y zawrot głowy czyni.

Gorzyßz wtory álbo Sámicá/ Rozdźiał 58.

Jest drugi Gorzyßz ktory my Sámicą zowiemy/ iáko pierwßy Sámcem. Czechowie Sárnim korzeniem/ iáko Samca Jelenim/ korzenia iest długiego miąßßego/ zwierzchu czarnego/ we wnątrz żółtawego/ ſmáku korzennego/ vſtá roſpalaiącego z máłą gorzkośćią y zapáchem. Ná wierzchu korzenia ma włośienko ſczeciáſte długie/ geſte/ ku górze wznieśione iáko ſczeciny iákie. Okołek ná wierzchu kłácza/ iáko y Páſternaku/ biały/ w nim naśienie ßerokie y wonne. Pręt ná pułtorá łokćiá wzwyß/ obły y ćienki/ liśćia rozdźielonego/ y rozdártego.

Zápomi-nánia nád przyrodzenie

Tym ktorzy ſie nád przyrodzenie zápámietuia/ naſienie Gorzyßowe/ ieſt lekárſtwem / bo ná ogniſte wegle ſypiac go/ y ten dym im w nos puſczáiac / otrzezwia. Plin.

Tákże też ſok tego ziela z ſokiem Libiyſkiem / ktory Euforbium zowia / toż czyni/ nozdrzá nim námázuiac. tenże

Mocz pędzi.

Moczu ćießkiemu puſczániu/ korzeń wárzony w miedzie álbo w wodzie/ ieſt lekárſtwem piiac. Plát.

Toż też klacze iego z liśćiem w winie wárzac á w oliwie/ y to ná nyrki / progloná/ y w krok co naćiepley przykládáiac czyni. Plat.

Mieśiecżna wzbudza.

Mieśieczna chorobe pániam záſtánowiona/ z przyczyny źimney/ wywodźi/ náparzáiac ſie w tym źielu w winie warzonym.

Sok z Gorzyßu / álbo Żywicá z Wieprzyńcá.

Sok dwoy.

Dwoiáki ſok z tego ziela bywa. Jeden ktory ſie ták ná klaczu/ iáko ná korzeniu iego ſkrzepły znayduie / iáko żywicá táka. A ten poteżnieyßy dáleko ieſt w ſwoych ſkutkách / y trwáłßy niżli drugi / ktory bądź z ziela iego ſámego/ bądź z korzeniá bywa wyżety.

Náuká vżywánia.

Ten w trunku ma być/ álbo z migdałámi gorzkimi/ áldo z Ruta / álbo z ćieplym chlebem/ álbo z wodka rumienkowa roſpuſczány y dány. Gal. Dios. álbo z ſwoyſkim Koprem.

Pierśiō. Płuco.

Pierśi } wßelákim dolegliwośćiom
Płuc } z źimná ſłużу / zwłaſczá w dźieciách / y w młodzieńczyłkách.

Flágmiſtym.

Flegmiſtemu żołądku/ ieſt bárzo vżyteczny / z winem vżywany.

Mocz wywodźi

Moczu zátrzymánemu / álbo kápániem odchodzącemu / z winem go vżywáiac/ álbo z pitym miodem/ ieſt lekárſtwem prędkim.

Mieśieczna chorobe pániō wzbudza.

Mieśieczna po. Łożyſko.

Łożyſko.

Záśniát wywodźi / z winem / álbo z tákim przynależącym lekárſtwem go vżywány.

Máćicę: Żywot puszcáie.

Máćice od boleśći z źimná pochodzących/ záchowywa.

Żywot odmiękcza tá żywicá/ bárzo kąſkawie y lekko/ bądź w iáiu/ álbo inácżey vżywána.

Śleżione.

Śleżione zćienczа y trawi.

Rodzeniu.

W ćieżkim rodzeniu / pić ią dobrze białymgłowom.

Pęchy: Nyrkō.

Przećiwko ćieżkim bolesćiom w pęchyrzu. Tákże w nerkách / trunkiem dawána bywa.

Obumárłym pániom.

Obumárłym białymgłowom z záduſzenia máćice / trzymáiąc ią pod noſem dobrze.

Sleponocnym.

Sleponocnym/ ktorzy po zaßćiu ſłońcá / chocia przy świecy nic nie widza / ten Sok álbo żywicá Gorzyßowa z ſokiem klarownym Kopru Włoſkiego roſpuſczona / á po kilku kropek przez trzeći dzień w oczy puſczána/ ieſt wielkim rátunkiem.

Poczynáiącym lśnić.

Tym ktorzy poczynáią ná wzroku ßwánkować y lśnać / táż przerzeczona Żywicá z kláryfikowánym ſokiem Włoſkiego Kopru / do tego troche przymießawßy Lycium / ták rzeczonego Soku twárdoſuche czyni iáſny y byſtry wzrok/ po kropek kilká/ raz y dwá káżdego dniá w oczy puſczáiąc.

Przepukliny.

Przepukliny / málym dźiatkom leczy Sok Gorzyßowy / nim dwákroć przez dzień pomázuiąc. Plin.

Dźiećinnē pępkom.

Pępek w dźieciách zbytnie wypukły / tákże námázuiąc tym / leczy.

Koniowi ieść niechcącemu y przepurgowáć ma potrzebnie.

Gdyby Koń niechćiał ieść / y potrzebowałby przeczyśćienia/ wárzyć wieprzyńiec ziele bez korzenia w wodzie do połowice/ á wyżawßy co nalepiey/ przecedźić/ y lać mu tey polewki ćiepley w gárdło / po trzy kwáterki/ álbo po kwarćie ná raz/ czyniąc to przez cáły tydzień káżdego dniá raz/ á to zimie/ ábo w ieśieni. Lećie kiedy ſnádnie o świeżo zielony/ może go náſiekáć drobno / y dáwáć po gárśći álbo po dwu/ z obrokiem to czyniąc przez kilká dni. Ták ſie koń przepurguie/ y do iedzenia chętliwßy będzie.

Drudzy tłuką to ziele ná proch/ y z ćiepłą wodą zmießawßy / leią mu w gębę przez kilká dni Co y ták bywa dobrze.

Mieśieczna chorobe pániom záſtánowiona w ßeści godzinách pobudza / gdyby był korzeń kopány / w ten czás kiedyby mieśiąc był w niedźwiadku/ á drobno poſiekány/ w winie czerwonym dobrym wárzony / áż do wywrzenia winá wßyſtkiego. A korzeń żeby rozewrzał iáko káßá / ieno żeby nie był przypalony. Do tego przyłożyć woſku świeżego / y z tego czopek vtoczyć/ á w kitayke/ álbo w chuſteczke wiotcha obwinąć / wzdłuß y wzmiaß málego pálcá / á nitka obwiązawßy / w otwor łoná wpráwić. Co ma być ábo w punkćie kśiężyca nowego náſtánia/ ábo w punkćie Pełni. Ale Pánnom naprzod dáć quinte iſtności ná noc po wieczerzy/ á to po trzy dni przed Pełnia / pierwey námázawßy im prog łoná Oleykiem niżey pomienionym/ tákże chuſty w nim omaczawßy/ od pępku poczawßy/ áż ná dol ćiepło przykládáć / álbo też Ceratu troche wyżßey pomienionego/ na kßtałt plaſtru rozwieść/ á ná prog łoná przyłożyć.

Oleiek

Ságápeńſki Kopr/ y Sok iego/

Rozdźial/ 59.

Sagapenifera ferula, Sagapenum Serapinum.

Sagapeniſch ferul. Sagapeniſcher ſafft.

SAgápeńſki Kopr iákiby był/ nie opiſał nam/ áni Dioßkorydes/ áni Galenus: ni żaden z ſtárodawnych Ziolopiſow. A nie dźiw/ gdyż y dźiśieyßych cżáſow ludźie/ niemniey przewagi wielkiey/ żegluiąc w podpołudnieyßе kráie/ do Lybiey/ Egiptu/ y w dálßе ſtrony Indiyſkie dla wiádomośći kráiu/ poznánia w nich ludźi/ obyczáiow/ ſpraw/ y rzeczy v nich śie rodzących/ o których z dawnieyßych wiekow nie ſłychać było/ iednák dowiedźieć śie/ ani poznáć mogli/ y do tego dniá ſkutecznie nie mogą tego źiela/ z ktorego ten ſok biorą/ y wiele inych rzeczy. Wßakże iáko baczyć możemy/ że to źiele/ ma iákieś podobieńſtwo do Zápaliczki/ ktora liśćiem Kopru Włoſkiemu nieiákokolwiek ieſt podobna. Acz z poſledniey-ßych niektorzy twierdzą/ źiele to być ościńſte/ do Niedźwiedźiey łápy/ álbo Barſczu wodnego/ álbo do Kárczoſi podobne/ ná ktorym korzeniu wyraſtáią gárby wielkie/ pełne ſoku rozpaláiącego/ ktory zá dośrzałośćią zrániáią y ſok w naczynie w podſtánowione wyciekáią/ ktory biały iáko mleko z niego płynie. Y ten tylko ſam do lekarſtw przećiw chorobom rozmáitym przychodźi. Liśćie/ Kłącze/ żadnego vżytku nie ſą.

Mieyſce/ y Wybor.

Rośćie w Medyey/ iáko Dioſcorides piße. Rośćie y we Włoßech ná niektorych mieyſcách/ iáko Plinius w Kśiegách 20. w Rozdźiale 18. miánowićie w Apuliey/ o czym Muſa Ferarien: świádczy. Ale Medycki przodek przed Włoſkim ma/ a tie ſok/ ktory ieſt chędogi/ przeźroczyſty/ świátły/ z wierzchu żółto rumienny/ wewnątrz biały/ ſmáku oſtrego/ vſtá rozpaláiący/ ſczmiący/ y gorzki.

Przyrodzenie.

Sok ieſt przyrodzenia w trzećim ſtopniu rozgrzewáiącego/ we wtórym wyſußáiącego/ iáko Egineta piße. Jſtnośći ieſt przenikáiącey/ odmiękcza/ śćiencza/ wyćiera/ wyćiąga. Ma też coś wonnego w ſobie iákoby z ſoku Cyrenáyſkiego á z Gálbánu zmießánego/ rozpráwuie/ rozgania/ y pobudza.

Moc y Skutki.

Miejſce.

Roſćie ná wyſokich górách ſkáliſtych/ y ná Puſczách.

Peucodanum alterum ſeu Fœmina.

Ein ander saw Fenchel. Harn strang weyble. Schwefelwurtz weyble.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia rozgrzewáiacego/ y wyſuſzáiacego/ w wtórym ſtopniu/ ścierа/ przenika/ roſprawuie/ y roſpadza.

Moc y ſkutki.

Wrzody. Wrzody zágnilе wyſuſzáiac czyśći/ y ciátem wypełnia/ záſypuiac ie prochem korzeniá iego.

Ráſłu. Ráſłel z przyczyny źimney/ leczy tenże korzeń w winie/ álbo w miodowey ſyćie wárzac y piiac.

Duſznośći. Duſznośći w pierśiách/ y ćiężkiemu tchnieniu/ toż piiac ieſt rátunkiem. Abowiem Pierśi y Plucá rozgrzewa/ ſłámowátośći w nich roſprawuie/ rzedźi/ do wywiedźienia ſnádne czyni/ y wyſuſza.

Nerkom. W Nerkách boleśći vkłáda/

Pęcherzu. Tákże y w Pęcherzu toż czyni/

Śleźione. Śleźione ſtwárdniáłe zmiękcza/

Żołądkowi boleiącemu/ ieſt lekárſtwem. Żołądku.

Kolike/ álbo Morzyſko w kiſzkách vkłáda. Kolice.

W Máćicy gryźienie vśmierza/ Máćicy.

Lupiny od kośći w ćiele odłupione y odewſtáłe/ wyćiąga/ z Máśleſzka/ ktora też z złotogłowem miánuiemy/ vlukſzy plaſtruiąc. Kośći odłupionym

Toż też Rány wychedaża y goi. Ránom.

W inych chorobách toż może y czyni/ co ſámiec/ ieno nie ták potężnie.

Białogłowſkiemu ćiáłu wiecey ſłuży niżli męſkiemu. Białygłowom ſłuży.

Ságápenſki

Máćicy. Spiku.

Máćicy zádußeniu.

Spániu nád przyrodzenie głębokiemu/ z ogniá dáć ie° w nos puszczáć dobrze.

Páznogćie chropowáte spadza/ á ná to mieysce gładkie y chędogie/ dáie. Soku tego wźiáć y Arseniku/ álbo Złotoluski/ á miálko vtłuc/ z Oliwą záczynić/ żeby było iáko máść/ y to ná nie przykładáć.

Páznogćiō chropowátē.

Łożyſku. Záśniátu

Łożyſko po porodzeniu pozostáłe. Y Záśniát wywodźi/ czopek z niego vtoczywßy/ w otwor loná białogłowſkiego puścić/ álbo y dym z tego w lono liśćiem puszczány.

Weśe z domu wigania

Weśe/ y ine iádowite beſtyie z domu wypędza/ po domu nim kurzoc.

Płodwy wodźi.

Płod martwy z żywotá wyćiąga/ pod kurzáiąc nim/ álbo czopkiem w lono kładąc.

Przeczoſy y przetárćia leczy/ moczony przez noc w occie/ potym ráno przecedźić/ y przywárzyć do zgęszczenia/ á oliwy y woſku przydawßy/ plaſtrowáć.

Do máści niektorych wchodźi.

W oczách wrzedź:

W oczách krosty y wrzedźieniczki ná bielmie/ álbo ná źrzenicy.

Oczōpły nocym.

Oczom płynącym.

Wzroku

Wzroku záćmionemu.

Oczom błonka záßłym

Oczom błonka záßłym.

z ſokiem Rućiánym w żolci tego ptáſtwá/ ktore mięſem żyie/ długo moczony/ y dobrze vtárty/ potroße tego ná nie puszczáiąc Meſua.

Sokū

Własność ie° ieſt wychędażáć mózg/ y żyły ſuche od niego pochodzące.

Głowie

Bolenie głowy vśmierza.

Zawrot głowy.

Zawrot głowy odpadza.

Drżeniu

Drżącym członkom/ ieſt lekárſtwem/ bądź w pigułách/ bądź w trunku vżywány. Tákże nim kurzenie z ogniá czyniąc.

Puchliznie.

Puchlinę wywodźi/ we dwoy naſob/ przydawßy do niego Mirrobalanow żołtych. Meſue.

Nerwō. Mußkułom.

Nerwom boleiącym.

Mußkułom nátłuczonym y pognićionym/ ieſt vżyteczny. Tenże

Vſtom.

Zákrzywieniu vſt/ ieſt lekárſtwem.

Dychá wicznē.

Dycháwicznym ieſt rátunkiem/ pierśi nim plaſtruiąc/ ábo też pijąc. Meſ. Albo w wodźie Jęczmiennéy Goryczkę vwárzyć/ á w tey wodźie te° ſoku Ságápeńſkiego ćwierć łotá dáć pić. Plat.

Trućiznie iád.

Jádom y ßkodliwym trućiznom tenże ſok ieſt vżyteczny/ bárźiey y wiecey niżli Gálban. Gal. Armeſia.

Żywot. odmiek: Złotym żyłkom.

Żywot z lekká odmiękcza. Abug.

Złotym żyłkom bolącym/ bądź ſam przez ſię/ bądź z inymi przyſtoynymi lekárſtwy vżywány/ ieſt vżyteczny. Abug.

Lekárſtwom.

Tym lekárſtwom/ ktore ćięßko/ y z morzeniem ſprawuią y purguią/ vżytecznie bywa przydány. Abuger. Abige.

Wietrznośći grube roſpadza/ ták w trunku/ iáko w pigułách vżywány.

W etrznośćiom

Abugieryg.

Náśienie przyrodzone mnoży. Alfer.

Náśienie mno.

Watrobie chorey vżyteczny. tenże

Wetro:

Vſzknionym od Niedźwiadká/ ieſt oſobliwym lekárſtwem/ między inymi wiela. Aben Meſua.

Vſzkn:

Bywa roſtwarzány ſok Ságápeński/ iáko y Cyrenáyſki/ ſokiem ábo polewką Ruty wárzoney/ álbo Migdałami gorzkimi/ ábo miodem/ álbo chlebem ćiepłym/ álbo ſuchą z Jengreku.

Sok.

Miárá y wagá ie° od puł ćwierći/ do cáłey ćwierći/ y do pułtory/ ták w trunku/ iáko w pigułách może go vżywáć. Aben.

Miárá.

Szkodźi.

Szkodźi

Żołądkowi ßkodźi/ ále mu te wáde Maſtyká y Nardus Indyiſki odeymuią. Meſue.

Żołądku

Brzemiennym pániom ieſt ßkodliwy/ ták zapáchem/ iáko przez vstá pigułámi/ álbo czopkiem w otwor loná puszczony. Bo płod w żywoćie zábiia/ chćiąc ſyta miodowa vżywány. Dios.

Brzemiēnem.

Piguły z Soku Ságápeńſkiego Kopru.

W Aptekách bywáią czynione z ſoku Ságápeńſkie° dwoiákie piguły przećiw rozmáitym chorobom/ z źimnych wilgotnośći pochodzącym. Jedne ktore zowią de Ságapeno/ Aptekárze de Serapino miánuią/ to ieſt/ z ſoku Ságápeńſkiego Kopru. A te

Scyátyczným.

Scyáti:

Podágryczným.

Podág:

Chyrágryczným.

Chirág:

Służą W kolánách łamániu Genágrze.

Genág:

Krzyżom y

Krzyżō.

Pácierzá wßytkiego boleniu.

Arteryce

Arteryce z źimnych/ iáko ſie powiedźiáło/ wilgotnośći/ y z wietrznośći ich pochodzących/ ktore potężnie wywodźi y roſpadza.

Melánkolicznym.

Melán:

Od rozumu odchodzącym/ á zwłaſzá ktorym z żołądká páry melánkoliczne do mozgu pochodzą.

Od rozumnośći.

Powiet:

Powietrzem náruſzonym.

Pokurc:

Pokurczonym y pokrzywionym.

Mozgu.

Mozgu y Nerwom/ y

Wßyſtkiey głowy niedoſtátkom/ z źimnych fluſow pochodzącym.

Kolice

Kolice y

Morzeniu álbo Gryzieniu w kißkách z źimnych wiátrow/ z wilgotnośći źimnych. Tákże

Máćicznym niedoſtátkom źimnym ſą vżyteczne.

Máćicy.

Płucō. Plucom. y
Pierśiō. Pierśiom boleiacym. Tákże
Pleurze. Bokom.
Ráßlu. Káßlom záſtárzálym.
Pokurczonym. Pokurczonym y pokrzywionȳ.
Pczepu: Przepuklym.
Rádunku Pádáiacey chorobie.

ćwierć lotá w poiewce Omanu álbo Ruty wárzoney trunkiem vżywány.

Krczu. Krczu y w tył głowy zákrecéniu / kwinte go biorąc z ſucha wárzonego Omanu/ álbo Ruty/ ieſt rátunkiem / ábowiem wilgotności lipkie z nich wyćiąga

Zápámie tániu. Zápámietániu nád przyrodzenie/ pod noſem nim / á rogiem kozim kádzić dobrze. Plat.

Mozgu. Mozg y Flágmy wychedaża kichániem / ktore tenże dym pobudza / w nos go puſczáiąc. Tenże

Slezionie. Slezionie chorey zátwárdźiáley / ieſt rátunkiem/ moczac go w occie przez noc/ potym ráno przywárzyć/ y przecedźić / á oliwy y woſku przydáć / y co nalepiey vmießáć/ á ná lewy bok plaſtrowáć. plat.

Párálizu. Też czwierć lotá z winnym octem ćiepło piiąc. Toż czyni.

Párálizem świeżo náruſzonym / we wßyſtkiem ćiele / álbo w części / ieſt rátunkiem / dáiąc tego Soku wyſßey pomienionym obyczáiem w trunku.

Febrom W zimnicách záſtárzálych / w trunku ieſt lekárſtwem / á zwłaſczá ktore pewnych czáſow przypadáia. Dios.

Mieśieczney. Mieśieczna chorobe pániom wzbudza/ w pitym miedźie vżywány. Tenże.

Od gádźiny. Od gádźiny ládowitey obrażonym / dobry / z winem białym dáiąc go.

Máćicy. Máćice záźiębiona y

Członkō Członki ine w ćiele oźiębłe rozgrzewa y wychedaża z wilgotności zbytnich / á zimnych y lipkich iákimkolwiek ſpoſobem vżywány/ z gruntu wyćiąga/ by też w biodrách / y w innych członkách głeboko leżały. Meſue.

Twárdoſći w ſtáwách. W ſtáwách twárdości odmiękcza / y rozgania/ plaſtruiąc ie nim/ przydawßy octu á ſoku z kápárow. Meſue.

Podág: Tákże Podágrze.

Chyrág: Chyrágrze / ktore w gruczoły poßły / ieſt vżyteczny / biorąc go w Pigulách / álbo w trunku.

Gruczo: Gruczoły y

Bolaczy: Bolaczki twárde odmiękcza/ plaſtruiąc ie nim.

Żyłō pis tym. Żyły piete. } wychedaża z ślámo-
Wątro bie. Wątrobe. } wátości flágmiſtey /
Nyrćom Nyrki. } z zámulenia piaſczyſtego / z ktorego po-
Pechyrzu Pechyrz. } ſpolicie ſie kámień w ciele mnoży. Tákże też.

Mozgu: Głowe álbo mozg / z wilgotności kłiowátych/ wychedaża / bądź w trunku álbo w pigułách vżywány.

Kámień Kámień krzy w Nyrkách / y Pechyrz z winem go piiąc. Alphons. Atabar. Meſarugi. Meſua.

Puchlińie. Wode koleryczną z opuchłych potężnie wywodźi. Atabar. Meſarugi.

Kolice z zimnych á flegmiſtych wilgotności / ieſt oſobliwym rátunkiem / bądź przez vſtá vżywány / álbo kliſtera brány.

Dychá wiecz. Dycháwiecznym ieſt niewymownym lekárſtwem z ſokiem / álbo z wodką Ruty ogrodney trunkiem przyięty/ dwie trzećiacce kwinty.

Bolenu puł głowy. Bolenu puł głowy.

Páráližem náruſzonym. Páráliż

Pádáiącey chorobie. Ráduk

Zawroty głowy/ tym wßyſtkim barzo ten ſok ſłuży / czwierć lotu z ſucha go piiąc/ álbo Pigulámi pod taż waga vżywáiąc. Zawroty głowy.

Trućizn Jad y Trućizne z iádna wywodźi / tákże go czwierć lotu z winem białym / dáiąc pić.

Máćicy Máćicy záduſzoney / y wzgore wſtápioney / ieſt rátunkiem wielkiem / dwie trzećiacce od czwierći lotá wźiawßy/ pigułki z tego vtoczyć á połknąć. Tákże w occie roztárty / á pod noſem trzymány / biorąc noſem y vſty z tego zapách. Dios.

Mocz pędźi. Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi / czwierć lotá piiąc go z winem białym.

Przyrodzone wilgotności. Sok Ságápeńſkiego Koprv / ácz nieprzyiemnego ieſt zapách u / iednák żadney ßkody w ćiele nie czyni / y owßem wielom w ćiele niedoſtátkom ieſt rátunkiem. Záchowywa przyrodzone wilgotności od zágnićia y ſkázy. Powietrze złe ſmrodliwe y záráźliwe roſpadza / ktore z bágnisk / z ieźior / z ſtáwow / y z wod ſtoiących zágnitych pochodźi.

Jeczmyku. Jeczmyk ná powiece/ tákże ine kroſty ze brwi ſpadza / plaſtruiąc ten ſok z octem roſtárty/ álbo kilká kroć przez dźień tym pomázowáć.

Pleurze Pleure leczy Sok Koprv Ságápeńſkiego z winem roſtárty / y do zgeſczenia máści wárzony / a ná bok plaſtrowány co nąciepley. Tákże ná wßelákie ine bolenia boku.

Scyátyce. Toż w ledźwiách boleści Scyátyczne vkłáda/ćiepło go plaſtruiąc/ álbo rozetrzeć ten Sok w oleyku Rućiánym/ á tym náćierać Tákże

Bolenu krzyżow álbo Pacierzy w grzbiećie. Toż vkłáda / náćieráiąc kilká kroć nádźień. Krzyżō. pacierzō

Máćicy

rzedámi ośći białe z siebie puszcza. To źiele pełne Soku mlecznego / białego / lipkiego / ostrokorzennego smáku / y ciáło bárzo szczmiące / rospalaiące / y pryszczące. Ktory Sok ták zbieraią Obywátele tych tám kráin : Biorą skóry owcze / álbo báránie / dobrze wypráwne / y ná drzewie ie záwieszuią / iáko wántuchy / álbo niecki. Támże zdáleká dla ostrośći y gorącośći soku tego drzewo drzewcem ostrym zrániáią / z ktorego zránienia obfitość Soku álbo miazgi biáley / wielkim pędem w one skórzáne niecki wypływa / ták że śie bárzo rychło nápełniáią / okrom tego co ná źiemie vchodźi. A iż zdáleká ostrym drzewcem / álbo oszczepem zraniáią / to dla tego czynią / iż z bliská do tego Soku przystąpić nie śmieią / ktory człowieká do śmierći obraża. W tych skorách go ná słońcu wysuszáią / áż zgęstnieie / iáko Żywicá / á potym zebrawszy chowáią.

Z tego drzewká / álbo źiela sok dwoy bywa. Jeden wielkośći wilczego grochu / lśniący iáko Sárcocolá. Drugi ná skorách spiekły / do skłá podobny. Ten bywa fałszowány sarcocola / á klińem / ktory fałsz nie łatwie poznáć : bo by śie namniey tym iezyká dotknął / tedy ták bárzo szczmi y pali / iáko Euforbium właśnie.

Mieysce / y Wybor.

W Kráinách gorących to źiele rośćie / iáko w Libiey / ná gorze Atlás. Tákże ná gorze Tmolo / nie dáleko Mauritániey. Im świeższy / bielszy / y przezroczystszy / tym lepszy / stáry pożołkniały nie dobry. A do wnętrznego vżywánia niema być bárzo świeży brány / áż by mu rok minął / dla iádowitey ostrośći iego. Jáko Mesua vczy.

Przyrodzenie / y Trwáłość Soku.

Euforbium á ile sok / iest rozgrzewáiący y wysuszáiący w czwartym stopniu. A miedzy wszystkimi inymi żywicámi y soki iest nayroższy. Skąd podobno názwiská v Grekow dostało. Albowiem to słowo Euforbium, Grekom wykłáda śie nam / dobrze srogi / nie ludzki. Acz Plinius pisze ináczey / od Euforbiusá Lekárzá / Juby / Krolá pierwszego Maurytáńskiego / brátá Antoniusá Musy. Ten Juba / nalazszy to źiele w Libiey / na górze Atlas / Lekárzowi swemu Euforbiusowi zlecił / aby skutki iego pilnie wybaczył / y opisał. Od ktorego potym nazwiska dostało. Rosprawia / rozćienca / rozgrzewa / pryszczy. Istnośći przenikaiącey. Trawi / wyczyśćia. Sok Euforbiu przez cztery lata może w swey mocy być zachowany w Bobie / albo w Prośie / albo w szczowicy. Mesua.

Moc y skutki.

Flágme wywo: Fluśy wodniśte.

Flágme / y Fluśy wodniśte z ciáłá y z członkow wszystkich wywodźi / z miodem zádány. Dios. Eginetá. Auctuar.

Jego złość / o ktorey śie ná końcu skutkow powie / obeymuie śie / moczac go / naprzod w Oleyku Migdałow słodkich przez dźień / potym w Cytrynowym iábłku pieczony. Ták dopiero przez vstá moiego dáć do wywiedzienia wodnośći z ciáłá / tákże y flágmy. A niema być więcey dawány nad sześć gran / ábo źiarn Jęczmiennych / ábo pieprzowych / á nawięcey ośm z Cynámonem / z Máśtyká / y śpiką

Wagá y miárá.

Mieſięczney. Mieſięczna chorobe Białogłowſka/ nád przyrodzenie záſtánowiona wzbudza/ y wywodźi.

Pil: Fœtide. Drugie Piguły/ ktore Fetide zowią. Te nie de Serapino/ ále od przykrego zapáchu Fetide/ to ieſt/ smierdzące zowią. Te ſtuża.

Flágme wywodźi Flágmiſtey ſłámowátości/ ktora z głowy y z żołądká wywodźi. y przeto

Artetyce Artetyce/

Podág: Podágrze/

Krzyżo Krzyżom boleiącym/

pacierzo Pacierzowi w grzbiećie/

Kolice Kolice/

Sciáty: Sciátyce/

Vſtom zákrzywionym/

Wrzod w gárle máiącym/ z ſurowey/ lipkiey/ y kliiowátey Flágmy.

Zárłokom/ ktorzy nád przyrodzenie zbytnie iedzą.

Puchlinie wodney ſą lekárſtwem.

Záśniat wywodzą/

Ráncer w nośie leczą/

Trad/ y Tredowáćiny z twarzy ſpadzáią/ y pleć chędoga czynią.

Krosty z rąk y ze wſzyſtkiego ćiáłá ſpadzáią.

Zmázy/ plány/ y

Pſtrocíny tákże z ćiáłá/ wſzelákie ścieráią.

Vſtom

Slinog

Zárłok

Puchli:

Zaśniát

Ráncer

Trądu

Kroſtá

Zmázy

Pſtroć

Rozſądek.

O kſztałćie tego źiela/ y okolicznośćiách iego trudno piſáć/ gdyż nie tylko dźiśieyſzych czáſow Ziolopiſom (iákoſmy też ná przodku o tym przypomnieli) ále y onych dawnieyſzych znáiome nie było/ oprocz tego ktore w Apuliey ná gorze Gargánus roſćie/ ktoremu ieśli tám to kſztałtem ieſt podobne/ zápewna rzecz twierdźić nie możemy.

O EVPHORBIVM Rozdźiał 60.

Euforbium.

Euforbium.

EVforbium ieſt drzewko w Libiey/ ná kſztałt Zápáliczki/ ktorą Łácinnicy Ferulam zowią. Albo rádniey Ziele/ iáko Plinius y ini zowią/ ktorego Figure tu dáiemy liśćia obdłużnego/ miąſzego/ y źielonego/ oblego/ ná kſztałt ogorká/ álbo Málunu wodniſtego/ ktory Dynią zowiemy/ ieno że ze wſzyſtkich ſtron dwoiſtemi

rzędámi

y ſtáwō boleśći.

Stáwy z lipkośći/ y z grubośći flágmiſtych/ potężnie nád ine lekárſtwá/ wychedażą: poprzedko w głębokość ciáłá przenika/ y potężnie wyćiera. Meſua.

Puchli:

Puchlinę/ y wodę zaſkornia żołtą/ ſnádnie wywodźi/ dawßy go w winie/ álbo w czym inym wypić/ trzećia cześć czwierći od lotá/ álbo od quinty nawiecey puł czwierći lotá.

Tradu.

Tredowátość z twarzy ſpadza/ roſtárty w oććie/ tym pomázuiąc. Meſu.

Lupinō od kośći odſczepi:

Lupiny od kośći odſczepione/ tegoż dniá/ ktorego bywa przyłożone wyćiągą: Jeno potrzebá pierwey te poblißße cześći ciáłá/ ktorym kośći zdrowe ſą okryte/ máśćią táką/ ábo woſkiem obwárowáć/ żeby ćiáłá nie pryſczyło. Dios.

vſczknie niu od wężow.

Twierdzą niektorzy/ że vſczknienie od węży y inych łádowitych beſtiy/ ßkodźić niemoże/ gdźieby ſkore ná głowie áż do kośći przerznawßy Euforbium rozwodnione w onoß rozerznienie było wlane/ y záraz záháwtowáne. Dios.

Otwor łoná białeyplći/ gdyby zbytnie rozwiozły y roſprzeſtrzeniony był/ Euforbium roſtworzeniem ſwym/ y námázániem/ ták żćieżnia y ſtulą/ że żadnym ſpoſobem płod z żywotá wyćiſnąć ſie nie będźie mogł. Alcan.

Piguły.

Frácowátym

Bywáią z tego Soku w Aptekách Piguły czynione/ ktore łupániu w kośćiách/ y w ſtáwách z Fránce flágmiſtey/ ſą vżyteczne.

Flágmie

Flágmę z Nerwow/ y z ćiáłá wßytkiego wywodzą.

Puchlin:

Puchlinę z wody żołtáwey/ álbo kolerycznęy wyćiągáią.

Sciátyce

Scyátycę/ y w biodrách boleniu/ ſą oſobliwym lekárſtwem/ z wilgotnośći zimnych.

Podágrykom/ y Artetykom/ Genágrykom/ tákże z flágmy pochodzące/ ſą wielkim rátunkiem. Podágrze.

Páráližu

Páráližem náruſzonym/ ſą wielka pomoca. Albowiem wilgotnośći ſurowe/ grube/ kliiowáte z flágmy pochodzące roſpráwuią/ y wywodzą/ rozgrzewáiąc.

Szkodźi.

Euforbium w trunku vżywáne/ przez cáły dźień czyni w gárle palenie. Przeto ma być z miodem vżywáne/ álbo z miodowa ſyta pite.

Morzyſto.

Przez vſtá/ nád przyſtoyną ſwą miáre vżywáne/ ieſt ßkodliwym lekárſtwem. ábowiem w żywośćie morzenie/ y zbytnie gryżienie/ áż do mdłośći/ y do pocenia zimnym potem przywodźi. Meſue.

wydymánie czyni

Wydymánie z wielka do pochodowánia chećia á próżno czyni. Aben. Meſ.

Smierć przywo:

A gdyby go trzy czwierći lotu/ álbo łot kto wypił/ śmierć prędka przywodźi/ iáko Auicená y Serapio piſą. Álbowiem do trzećiego dniá wygryżłby żołądek y kißki.

Suche° przyro:

Ludźiom ſuchym á gorącego przyrodzenia/ Euforbium ieſt ßkodliwe/ Bo im ſerce/ żołądek y wątrobę bárzo obraża.

Ludźiō zimnego przyro:

Záś ludźiom zimnego przyrodzenia y wilgotnego/ álbo flegmiſtego/ ktorzy z tychże wilgotnośći rozmáite choroby mieiwáią/ ieſt vżyteczne. Ale potrzebá/ żeby było dawáne z Bdelium/ z Trágacantem/ z Máſtyką/ z Nárduſem Indyiſkim/ Syta miodowa popiiáiąc/ álbo Migdałowa polewka. Albo też z Lákryceą/ y z Cynámonem/ á popić Ptiſáną z miodem/ ábo z Grucáną polewką.

Rozſądek.

Jż Euforbium ták ßkodliwe ieſt ſwym zbytnim rozgrzewániem/ zwłaſzá przez vſtá vżywáne/ że nietylko (iáko ſie wyżßey námieniło) vſtá roſpala/ ále też wątrobę/ żołądek/ kißki/ y wßyſtkie ine wnętrznośći roſpala/ wyżega/ wyiáda/ y wßyſtko ćiáło roznieca. Przeto Náturá dobrotliwa/ przećiwko temu dáłá lekárſtwo przećiwne/ y moc te iego przełámuiące. Ktoremu ſprzećiwienia dano mu názwiſko Anteforbium. To ieſt Przećiwne Euforbie.

Ziele Euforbio przećiwne/ Rozdźiał 61.

PRzećiwień Euforbiow/ ieſt Ziele tym imieniem názwáne/ od przećiwnych ſkutkow Euforbiowym/ ktoremi oſtrość y gwałtowne roſpalenie iego tłomi/ y przełámuie. To ziele wiele z korzeniá ſwego puſcza głębikow/ álbo kłącza/ oblego/ y zielonego/ z ktorych liſtki pochodzą/ Tłuſtoßowym podobne. Korzeń obmie-

y ßpika / Fern. Od trzećiey czeſći kwinty/ áż do pułćwierći lotu. Aben Meſ.

Oczom ćiekącym.

Oczom płynącē. Oczom blonka záßłym/ z miodem vtárty / y tym pomázowáć / ieſt wielkim rátunkiem / ábowiem wilgotności w nich wyſußa/ y zaſtony ná nich trawi/ á wnętrzecz obraca. Dios. Ale ia rádzę z tym ſie obyczáynie obchodźić/ álbo rádniey zániechác/ áby ſnadź z blonka źrzenice záſtániáiąca y blonek w oczách przyrodzonych nie wygryzł/ y nie popſował. Przeto gdy go chcemy do tych rzeczy ktorymi oczy máża / álbo w nie puſczáia / przydác / z wielkim bacżeniem to być ma / dla iádowitey á goracey oſtroßći iego.

Oczōzáćmion. Oczom záćmionȳ/ieſt rátunkiē. Plī. Scyátyke/ y bolesći w ledźwiách/ álbo w biodrách / vsmierza / w pachniących trunkách vżywány/ álbo z przyprá wnym winem pity. Dios.

Głowę czyśći. Proch iego w nos dmucháiąc/ bárzo wilgotności z głowy ćiągnie/ podczás y ze krwią.

Ciáło źimne wyſußa/wilgotne rozgrzewa Ściátice Podág: Cyrag: Artetyce Genág: W rozgrzewániu/y w wyſußániu ciáłá náßego/ ma ták wielka moc/ że wßyćkie ſoki y żywice przechodźi. Przeto Scyatyce/ Podágrze/ Chirágrze/ Arcetyce/ Genágrze/ z źimnych fluſow / ieſt wielkim á známkenitȳ lekárſtwem/ ćwierć lotá tego ſoku/ y ták wiele Bdelium / álbo Máſtyki wźiawßy / á Konfektu/ ktory zowią Benedictam laxatiuam 3 łot / z łucha Fengrekowa pić dáiąc. Plat.

Kolice. Kolice/ták że z źimney przyczyny/ w Kliſterze dány/ z iákákolwiek polewką/ z ziół do tego przyſtoynych. tenże.

Głowy bolenie. Apoplexy Ráduku Ták że z źimnych wilgotności flágmiſtych z Konfektem Hiera: Logodiowey/ álbo z Benedikta Laxátywa / dáiąc przed przyśćiem ktoreykolwiek z tych chorob / dla vwárowánia / álbo po ominieniu iey. tenże

Kichániu. Kichánie też z tegoż Euforbium vczynić / iáko ſie troche wyßey powiedźiáło/ y ieſcze ſie niżey powie. toż czyni

Subetu. W Subećie/ y w głębokim ſpániu.

Zápomináiącym. Zápominaiącym ſie nad przyrodzenie/ vżyßy go co namieley / w nos go z piorká/ álbo z treści co naglebiey dmuchác / y ták kichánie pobudzác. Albo tenże proch w rzadka chuſteczke wezełkiem záwiązác / y pod noſem ſpiącemu trzymác / miedzy pálcy go miać / żeby proch on tym ſnádniey w nos leciał. A gdyby ták zá tym kichánie nie przyßło. Tedy tenże proch Oleykiem Rożánym roſtworzywßy/ piorá koniec obmaczác/ á co nadaley y naglebiey w nozdrá puſczác. Plat.

Przećiwko temuż zápominániu nád przyrodzenie. Tákże przećiwko

Ráduku. Ráduku ieſt rátunkiem / máść niżey opiſana: Wźiąć Euforbium 3 Bobrowymi ſtrożmi zárowno/ miálko vtártymi/z woſkiem/á z Oleykiem/ ktory Moſcelinum zowią/ álbo z Oliwą máść vczynić/ a tym wygoliwßy/ tył co námocniey náćierác. Plat.

Pámięć. Pámięć vtrácona przywraca / Konfekt wźiąć / dwie cześci Orlego / álbo Rayſkiego drzewá/ y Cynámonu nawyborniey ßego/ Euforbium trzećia cześć/ y Anákardow/ álbo ptáßego ſercá / miodu/ile potrzebá/ do záczynienia Elektwarzái Tego tylko co Jęczmienne źiarno záważy ná raz brác.

Albo tył głowy wygoliwßy ćiepłym á mocnym winem pierwey obmyć/ długo náćierác. Potym Euforbium w ſoku rućiánym vwárzywßy/ z táderki ſámymi z Ptáßego ſercá / álbo z Anákardu/ onże tył mocno náćierác. Plat.

Dychawicznym. Dychawicznym z nápełnienia y z zátkánia Płuc flagma gruba y lipka/ieſt rátunkiem / dáiąc go co ßeść/ álbo osm źiarn pieprzowych záważy / z ták wiela Máſtyki miálko vtártey w miękkim iáiu wypić.

Żołtacze. Żołtaczke záſtárzała pewnie y doświadczenie leczy / z zámulenia Wątroby y Śleźiony / dáiąc go z pułćwierći lotá z iáiem tákże pić.

Śleźionie. Śleźione boleiąca y nábrzmiáła/ z źimnych/ flegmiſtych fluſow. Tákże też

Wątrobie. Wątrobę/biorąc go po ßeści álbo po ośmi gran/ z konfektem Diaſene/ álbo z trocha Máſtyki / bądź w trunku/ bądź w konfekcie/ álbo w Lektwarzu.

Dźiwie mięſo trawi. Euforbium. Dźiwie mięſo wyiadá/ y trawi/ nim zaſypuiąc. Plat.

Żyłom. Żyły piete / álbo ſuche/ flágmiſtymi wilgotnościámi obćiążone wychedaża/ wyſußa Meſua. w Oleyku z żołtych ſiołkow rozćierány/ tym ie námázuiąc. Meſu. Tákże

Páráliżem. Párálíżem nárußonym.

Drżeniu. Drżącym/ álbo trzeſącym ſie.

Pokurczonym.

Cierpnięciu. Cierpniącym.

Stretwieniu. Zdrewniálym/ y ſtretwiálym.

Vſtō zá: Áreczu. Zákrzywieniu vſt.

Áreczu.

Planom białymy czarnym. Plány y pſtrocíny náćiele białey czarne ſpadza/ Euforbium w Oleyku Fiołkow białych/ álbo żołtych roſtárßy/ tym ćiáło náćieráiąc. Meſu.

Członkō Członki / y

Stáwy

iomości / y w lekarskim vżywaniu / Chędogi / tuczny / barwą do Ruty podobny / żiarnisty / nie zbytnie miękki / albo rzadki / też nie názbyt suchy / do Kadzidła podobny / miedzy którym śie znayduie podczás Nasienie iegoż y listeczki / zapachu przykrego.

FerulaGalbanifera
Ferula Syriaca.
Galbanus, &
Galbanum Succus.
Metopium.
Chalbane, &
Chalbanum.
Stagonitis.

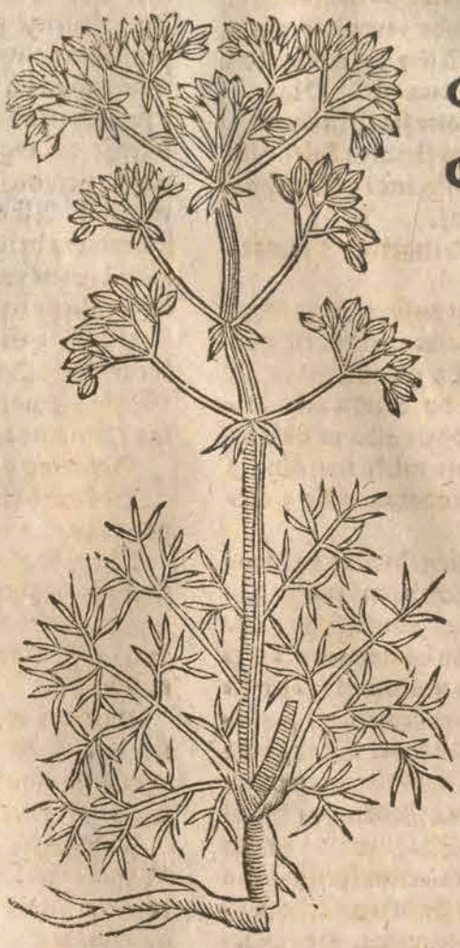

Galbenkraut.
vnd
Galbens afft.

Bywa falßowány Bobowa maka / grubo ßrótowána / przydawßy żywice / Armoniaku / iákowego poté czásy znaleść y tám y sám nie trudno w Aptekách. Co pilnie potrzebá obaczáć Mądrym y ćwiczonym Lekárzom y Aptekárzom.

Przyrodzenie

SKrápion pißę / Gálban rozgrzewáć y wysußáć ná początku pierwßego ſtopniá. Platearius twierdźi / że w trzecim rozgrzewa / á w pierwßym odwilża. Ale Galenus w trzecim ſtopniu rozgrzewáć go pißę ná początku / álbo na koncu w wtórym / á ná początku wtórego wysußáć. Auicenna opák / powiáda że we wtorym ſtopniu wysußa / á w pierwßym odwilża. Dioſcorides pißę / iż rozgrzewa / y páli / á ieśliże pali / tedy y wysußa. Wyćiąga / rozgánia / trawi / odmiękcza.

Moc y Skutki.

Sok tego źiela / álbo Żywicá / ktora Galbanem zowiemy / ták przez vstá / iáko zwierzchownie / bywa w dolegliwośćiách ludzkich vżywána. Do vżywánia przez vstá ma bydź przechedożony. Oczym ná koncu skutkow.

Kąßle zástárzále / z źimney przyczyny. Dychawicy y ćiężkiemu tchnieniu.

ſzy / wielaodnożyſky / Soku pełny nie oſtrego / lipkiego / y chłodzącego. Ten iako śie powiedźiało troche wyſſey / iádowite Euforbiowe roſpalenie / y oſtroſć przełámuie y tłomi. O dálſzych ſkut-

Anteuforbium.

Anteuphorbio.

kách iego / moią wiádomoſćią żaden z ſtárych y poſledniey ſzych Ziolopiſow / nie piſał / okrom Rombertus Dodoneus Niderlánczyk / y to nic wiecey / tylko co y my. Ziele to Cudzoziemſkie ieſt nam y inym przyległym krainom nie znáiome.

O Gátbánie / Rozdźiał 62.

GAlbánowe Ziele Rózge ma podobną do Zápaliczki. Liśćia mnieyſzego / niż kobylego Kopru. Korzenie ſzáre / álbo bárwy popielátey / náprzód wzmiaſz / pełny Soku żywicznego. Kwitnie właśnie w okólkách ſwych / iáko włoſki Kopr / álbo Zápaliczká. Naśienia obdłużnego / ſzyrokiego / y lekkiego / iáko naśienie Dźiegielowe / zapáchu bárzo przyiemnego / iako korzenie y ſámo źiele. Z tego chróſtowátego źiela żywicá ná wierzch wychodźi ſmrodliwego zapáchu / ieno do wielu rzeczy / iáko śie niżey powie / vżyteczna. Którego iżby támci Obywátele obſićiey mieć mogli / tedy dla tego nárzynáią te chróśćine.

Mieyſce / y Wybor.

EVropá tego źiela nie zna / ieno przywożne / bo w Syryey tylko roſćie. Sok tylko z Alexándryey przywożony / ieſt wznáiomoſći

Sposób wychedożenia soku. Gálbanowego.

W trunku gdyby go przyßło vżywáć/ álbo w Pigulach/álbo iákim inym sposobem: Tedy ma być z gorzkimi Migdałámi/ álbo z Ságápenem/ álbo z Euforbium/ álbo z woda/ álbo z iuchą ruty wárzoney/ rospuściwßy bráć/ álbo w miodowey syćie/ álbo w ćieplym chlebie/álbo z makowym mlekiem/ przechedożywßy go pierwey tym sposobem: Włożyć go w wode goraca/ á chocia we wrzaca/ że sie w niey rospuści/ á co bedzie po wierzchu spływało/ odrzucáć precz: álbo záwiązawßy go w chedoga rzadka chusteczke/záwiesić go w chedogim polewánym gárncu/ ták/ żeby sie dná nie dotykał: á nákrywßy dobrze/ wstáwić go w vkrop wrzacy. Ták przez one chuste w gárniec wyćiecze/ á to co plugáwßego iest/ w chuście zostanie. Tym sposobem bedzieß miał Gálban przechedożony/ ktorego do lekarstw przez vstá może/ pod ßtußna waga vżywáć/ iáko Dioſc: piße.

Mieśiecznej chorobie pániam/ nád przyrodzenie záwśćiagniona wzbudza/ y wywodźi. Ták że

Płod w żywoćie oćiś: Płod w żywoćie obćiągáiący ſie/ álbo záwiezły/ wywodźi/ czopkiem álbo wezelkiem go w otwor loná kłádąc: álbo z ogniá nim podkurzáiąc. Dioſcor.

Tymże sposobem pániom czyni lekkie rodzenie.

Ádduku: Od káduku/ álbo pádáiącey niemocy prędko wzbudza y rátuie/ pod noſem go trzymáiąc.

Záwrotu głowy. Toż w zawrotu głowy ná ziemie vpadáiącym czynić/ y tym ktorzy ſa do tego skłonni: ábowiē ich od tego záchowywa.

Máćicy. Máćicy záduśeniu iest lekárstwem/ pod noſem go vstáwnie trzymáiący waniáiąc: Albo wziawßy Gálbanu y Ammoniaku zárowno/włożyć ná ogień węgliſty/ á w otwor loná przez liiek dym puśczáć/ áto ma być kłádąc ſie spác.

Bolaczkom. Bolaczki y gruzły twárde nápuchłe/ ktore Łácinnicy Furunculos/ Grekowie Dothienas zowią/ ná mieśnych cześćiách ćiáłá/ z máteryey grubey zebrane/ plaſtrowáne/ zmiecza. Tenże

Z wysoká potłuczonym iest wielkim rátunkiem/ dáiąc go trunkiem z Mirrha w ćieplym winie.

Piegom Piegi/y ine zmázy ná twarzy/ſpadza/ yścierá/ Gálbanē z Sáletra/ y z octem pomázuiąc. Toż czyni sam Gálban/ pierwey ie octem z winem náćieráiąc.

Pleurze. Pleure leczy/ y boki boleiące plaſtruiąc nim/ y przykłádáiąc ćieplo. Dioſ.

Węże y Węże/ y ine beſtye iádowite z domu wygania/ kádząc nim. A ktorzyby ſie nim nátárli/ broni ich od obrázy. Dioſ. Gádźine zábitą/ z wodnym barſczem á z oliwą go vtárßy/ y tym ie máząc/ ábo tylko ich tym dotykáiąc. Dios.

Ine gádźine z domu wigánia

Żebom wyprochniáłym y boleiącym ieſt vżyteczny/ kłádąc go w nie/ ábo y ná nie. Dios. Platea.

Żebom.

Muchy. Komory y ine beſtye latáiące pogmáchách wygánia/ kurząc nim.

Muchy y komory wigánia

Nád przyrodzenie głeboko ſpiące zbudza/ y oczerſtwia/ kádząc nim á rogiem Jeleniem pod noſem.

Párchy ná głowie leczy Gálban/ z miodem ie czesto náćieráiąc.

Párchō.

Boleniu puł głowy.

Głowie

Oczom boleiącym/ ieſt lekárſtwem/ wziąć Gálbanu y Kádzidłá zárowno/ maki Jęczmienney tak wiele/ iáko tych oboyga/ á z białki od iáiec záczynić/ ná ſkronie/ y boleiące mieyſcá plaſtrować/ trzy kroć ná dźień odnawiáiąc/ á przez trzy dni to czyniąc.

Oczom.

Wrzeđźiennice y zmázy z oczu ſpadza/ z miodem go vtárßy/ w oczy puſczáć co nacześćiey.

Wrzeđźienicō

Vßom boleiącym z oleykiem Liliowym/álbo z Rożánym/ ćieplo w nie puſczáiąc/ ieſt vżyteczny.

Vßom.

W vßach bolaczki źimne leczy/ w nie go puſczáiąc z lekká. Też

Vßy zátwárdźiáłe goi z kwáśnym miodkiem Orimel zowią zmießány á w vßy ćieplo puſczány/ wychedażáiąc ież ropy y z otoku.

Toż czyni/ z Oleykiem Nárdu Indyiſkiego y z Rożanym/ w nie puſczány.

Głuchote odpadza/ rozczyni vßy go z winnym octem/ á z miodem/ y ćieplo w vßy puſczány.

Głuchoste.

Jęczmyk ná powiece ſpadza/ Gálban z Sáletra/ álbo z ſola oczkowáta/ plaſtrzykiem przykłádáiąc.

Jęczmyku.

Krosty w vśćiech goi/z trocha miodu rzadko roſtárßy/á tym ie pomázować.

Krostō

Języczek ſpádły/ná ſwe mieyſce przywodźi/wziawßy Gálbanu łot/Opoponáku puł łotá/ to winem roſpuściwßy/ przecedźić/ y wárzyć do zgeſczenia máści/potym Lebiotki miałko vtartey przydáć ták wiele/ coby doſyć było do zgeſczenia plaſtru/ ktory rozwiodßy ná barchanie w tył wygolony przyłożyć.

Języczku ſpádłemu.

Żebom wyprochniáłym/y boleiącym Gálban z Kádźidłem kramnym vtárty/ á winem ſłodkim przewárzonym twárdo záczyniony/ w wyprochniáłość zebu położony/ záraz bol vsmierzy.

Żebom w vprochniáłē.

Wole ná ßyi wyroſte trawi/wziawßy go y ſiárki żywey zárowno/ z Żywicą ſo-

Wole trawi.

ſnową

Przepuklym.

Pokurczonym.

Tym wßyſtkim niedoſtátkom ieſt wielkim rátunkiem/ kilká ziarn ná noc go polykáiac. Dioſcor. Albo z miekkim iáiem piiac. Może go też ná piguły/ iákogrochowe ziárná ſtoczyć/ y po trzy polykáć/ coby záważyły cztery cześći cwierći lotá. Albo też może go z rzadka káßa ieczmienna pić. Plat.

Jádom y trućiznom.

Jádom y trućiznom ſie ſprzećiwia. Tákże y tym/ ktoremi ſtrzały/ kule/ y ine bronie bywáia nápuſczáne/ z Mirrha á z winem piiac. Dioſ.

Plod wywodźi.

Tenże trunek plod martwy z żywotá wywodźi. Dios.

Moczu.

Cießkiemu moczu puſczániu/ y zátrzymániu nád przyrodzenie/ ieſt lekárſtwē/ tákże go z Mirrha á z winem piiac. Ma być roſpuſczány do trunku iáko Dioſcorides pißе w wodźie álbo w másle/ álbo z Migdałowym mlekiem/ álbo z Ruta/ álbo z ſyta miodowa/ álbo z ćiepłym chlebem.

Káßlu.

Káßle/ z fluſow ſubtelnych/ z głowy ná płucá ſpływáiących/ vśmierza: wziawßy Gálbanu co naprzednieyßego y nachedoßego/ Styraku co napachniatßego/ opium/ álbo ſoku mákowego zeſchłego/ Mirrhy co nawybornieyßey/ po łoćie/ álbo po połowicy łotá. To wßytko weſpoł vtłuc/ á w moździerzu ćiepłym roſpuśćić trocha winá ſłodkiego/ piguł z tego nátoczyć/ wielkośći wyki: z tych choremu ná noc kładącemu ſie ſpáć/ po trzy dáwáć/ winem ſłodkim/ álbo przewárzonym/ troche popiiáiąc. Doświadczone lekárſtwo.

Dychá wiczně.

Dycháwicy y ćießkiemu tchnieniu ieſt lekárſtwē Gálbanu wźiąć przechedożonego/ Terpentyny Cypryſkiey/ miodu/ wßytkiego zárowno. To weſpoł ná węglıſtym ogniu roſpuśćić/ żeby wezwrzáło/ y tego káżdy poránek ták wiele/ iáko Bobowe ziárno w vſtá bráć/ trzymáiąc ták długo/ áż ſie roſpuśći. Potym Julepem rożánym álbo fiołkowym popić.

Trućiznom.

Przećiwko Trućiznom záđánym ieſt rátunkiem oſobliwym/ iákimkolwiek ſpoſobē vżywány/ bądź pigułámi/ bądź w trunku. Hali. Piiąc go też z winem, iad od ſercá/ y z ſercá wypadza.

Ochrápieniu.

Ochrápieniu gárdłá y omienieniu bárzo ſłużу/ pigułámi go vżywáiąc.

Vrázom

Vrázom/ z dźwigánia ćiężarow/ álbo z wyſoká potłuczonym/ ieſt doświadczonym lekárſtwem/ biorąc przechedożonego ná raz/ iáko ziárno dobre bobowe z octem/ álbo z winem/ álbo z miodem/ álbo z ſyta miodowa. Toż

Krew

Krew zſiádła z potłuczenia/ roſpráwuie/ y wywodźi.

Trućiznáz Sálámándry.

Trućiznę z Sálámándry/ komuby zádána byłá/ ſok Gálbanow przechedożony/ á często z miodē vżywány/ wywodźi.

Slezienie

Slezienie boleiącey ieſt oſobliwym rátunkiem/ ćwierć łotá pigułz niego biorąc. Toż też zátwárdźiáłey y nábrzmiáłey Slezienie ſłużу. Zwierzchu też nim plaſtruiąc/ wymoczywßy go w occie winnym przez trzy nocy: potym wárzyć/ y przecedźić w naczynie chedogie/ á przydawßy do tego troche oliwy y weſku/ pláſtr vczyniē/ w ktorymby Gálban przewyßał. Albo Cerot/ w ktorymby woſku wiecey było/ álbo máść/ w ktoreyby oliwá przewyßáłá: ále plaſtr wolny pożyteczniejßy ieſt. Plat.

Gliſtom

Piguły z Gálbanu/ z ćiągnionym cukrem/ ktory Penidium zowią/ vtoczone/ Gliſty z żywotá wywodzą/ y morzą/ dáiąc ich ná noc y poránu. Plat.

Scyátyce.

Scyátyce y

Bolenie bokow.

Bokow boleniu/ tyż Piguły bez cukru pożywáne/ vśmierzáią.

Niepłodnym

Niepłodnym pániom ſłużу/ wźiawßy wychedożonego z pułtorá łotá/ rozetrzeć w pułkwarćiu kozіego mlekа/ y przywárzywßy troche/ tym ćiepło máćice kliſterować.

Cießkiemu rodzeniu.

Pániom w ćießkim rodzeniu dźiatek ieſt rákunkiem/ wźiawßy go iáko Bobowe ziárno z białym winem ćiepło w trunku/ predki y lekki rodzay czyni.

Máćicy.

Żáduſzoney máćicy ieſt lekárſtwem: Wźiąć tego ſoku przechedożonego/ czártowego łayná po kwincie: z tego choygá ßeſnaśćie piguł/ z kwaſkowátym ſyropem potoczyć/ á ná raz po dwu bráć: á dym z ogniá tegoż Gálbanu w nos puſczáć. Albo ták:

Wźiąć ſoku Gálbanowego przechedożonego puł łotá/ korzeniá Kopytnikowego/ kwiećia bylicowego/ álbo ziarnek/ Zwonkow Mátki Bożey/ po trzećiey cześći kwinty. To wßytko co namieley vtłuc/ y piguły z winem poczynić: z ktorych po trzy/ co czwarty dźień/ pożywáć/ áż ſie dobiera.

Zásniát

Zásniát/ álbo iáko ini zaporzyſkiem zowią/ pániom wywodźi z máćice/ dáiąc go po ćwierći łotá z Kożim mlekiem pić.

Łożyſku.

Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe wyćiąga: wźiawßy go/ Mirhy/ Ammoniaku/ żywicę/ po trzećiey cześći kwinty/ Polewki znaſienia Pietruſzánego wárzonego/ ſoku Włoſkiego Kopru po cztery łyżki. To wßyſtko weſpoł zmießawßy/ białeygłowie ćiepło dáć pić. Zaraz rátunek vczuie.

Złotych żyłek záwßćiąga

Zbytnie płynienie złotych żyłek záwßćiąga/ dáiąc° pułłotáż zimna wodą pić

Sposob

strowáć ná skorze álbo Bárchanie / y przykładáć.

Rospádliny ná pietách y ná nogách / mrozu y z osieczenia od wiátru zimnego leczy / wziawßy go w winie rospuszczonego dwá loty. Ták wiele Tragakantu miálko vtłuczonego / Loiu Kozłowego łot / woſku pułtorá łotá. Oleyku fiołkowż żołtych cztery loty. Rospuścić w pátelli álbo ná rynce łoy Kozłowy / woſk y z Oleykiem Fiołkowym / przydáć Gálbanu rospuszczonego / á potym zmienagłá Trágánt sypáć / y co nápilniey y nadłużey mießáć. A gdzieby zbytnie máść twárda była / tedy Oleyku pomienionego wiecey przylać / á ná rospádliny y posieczenie ciálá plastrowáć.

Rospádliny z nogách.

Moßnom / álbo ładrom męskim opuchłym: Wziáć Gálbanu / Ládanu po dwá loty / Oleyków rumienkowego / á Liliey białey / po dwá tákże loty / álbo po dwie łyszce / Kminu kramnego miálko vtártego pułłotá / woſku pułtorá łotá / Gálbany z Ládanem w occie rospuścić: woſk tákże z oleykámi przy ogniu: potym Kmin wſypáć / y co nalepiey vmießáć / á tym moßná okłádáć.

Moßnō álbo ſadrō opuchłym.

Płod martwy z żywotá wywodźi / czopek / álbo wezełek z niego w otwor łoná wpuściwßy. Toż dym zpalonego czyni / liykiem w otwor łoná puszczáiąc. Potężniey bedźie / gdy do tego przyda mirrhy / y Bobrowego ſtroiu / zárowno káżdego / y z tego kurzáwe czynić.

Płod wywodźi.

Máćicy záduſzoney. Máćicy záduſzoney ieſt rátunkiem Gálban / rozczyniwßy go trocha winá / rozwieść ná skorze / ná ßerz Tálárá obßyrnego / dźiure we śrzodku wyrznawßy / á tárwtaczerwona okrywßy / przerygowáć iedwabiem czerwonym / żeby ſie pokrußywßy nie zbieżał wkupe / y ná pepek białeygłowie przyłożyć.

Máćicy záduſzoney.

Jeſcze potężniey bedźie / wziawßy Gálbanu ze cztery loty / czártowego łayná dwá loty. To w occie álbo w winie rozczyniwßy / ná skorze / iáko ſie wyżßey powiedźiáło / rozmázáć / y przyłożyć. Też trzymáiąc Gálban pod noſem / y zapách iego w ſie ciągnąc / toż czyni.

Máćicy z mieyſcá vſtąpioney.

Máćicy z swego mieyſcá zruſzoney / Gálban ná pepek plastrem klásdź dobrze. Toż czyni / ćwierć łotá / z winem go piiąc.

Mieśięczney.

Wziáć Gálbanu dwie cześci / bobrowego ſtroiu / Purpur Konſtántynopolſkich / które Łácinnicy Blattas Bizántinas zowią / po cześci. To wespoł zmießawßy / ná węgliſty ogień włożyć / á ten dym liykiem w otwor łoná puszczáć. To záś wzbudza Mieśięczną chorobę Pániam záwśiągnioną / przyſtoynych y zwyklych czásow. Toż czyni czopek álbo wezełek z Gálbanu vczyniony / w otwor łoná wprawiony. Niektorzy też ten czopek czynią z woda / w ktoreyby Słonecznik z Piołunem był pierwey wárzony.

Zásniát álbo zaporzyſko z żywotá pániam wywodźi / tenże czopek w otwor łoná puszczony. Álbo z ćiemierzyce białey / á z Bobrowych ſtroiow / z Gálbanem z ogniá kurzenie w Máćice puszczáiąc.

Zásniát.

Nád przyrodzenie zápámiętáiącym ſie / ieſt vżyteczny / kurząc nim pod noſ.

Zápámiętáiącēſie.

Płod martwy z żywotá wywodźi.

Płodu.

Łożyſko pozoſtáłe po porodzeniu wyćiąga / w oliwie roſtárey / á w nos puszczány / álbo co naglebiey nozdrzá tym mázáć. Tenże

Łożyſku.

Bolaczki otwiera / ná nie go plaſtruiąc. Tenże

Bolączkom.

Plugáwości w ránách / álbo we wrzodách wychedaża / z rzodkwią á z octem przykłádány. Conſtantinus.

Rány y wrzody wychedaża.

Bywa z Gálbanu Bálſam / álbo oleiek czyniony / od Chirurgow vczonych / do ran / tym ſpoſobem: Biora Gálbanu dwá loty / Ammoniaku / Bdelium / po łocie / Mirrhy / Máſtyki / Kádźidłá białego kramnego po pułłotá / Terpentyny osm łotow / oliwy trzy funty. Te żywice przerzeczone mocza przez trzy dni w białym winie ſtárym / mocnym / żeby dobrze w nim zágrazniły. Potym oliwy do tego wlawßy / wárza ná wolnym ogniu węgliſtym / do ſtrawienia / y wywrzenia winá / cedza / y co namocniey wyżymáia: dopiero Terpentynę przydáia / y dobrze mießáią / á w miedźiánym naczyniu chowáią. Ták ślizny bálſam / álbo Oleiek zielony / do goienia ran świeżych miewáią.

Rány goi.

Bolaczki wßelákie twárde zmiękcza / y w otok obraca. Tákże też

Bolącz:

Kośći odłupione wyćiąga / Plaſtr z Gálbanu tym ſpoſobem vczyniony: wziąć osm łotow Gálbanu / Serápinum / y oliwy po cztery loty / woſku / Terpentyny / Gleyty złotey / Máſtyki po dwá loty: Gleyte w oliwie zwarzyć / áż ſie zſoba ziednocza co nalepiey. Potym Gálban z Serápinem w winie rospuściwßy / do tego przydáć / á przecedźiwßy wárzyć ná węgliſtym ogniu / mießáiąc áż do wolnego zgeſczenia máści. Zátym woſk z terpentyną przydáć: Ná koncu Máſtyke miálko vtárta wſypáć / á co nalepiey vmießáć / y w koty potoczyć.

Kośći odłupione wyćiąga.

Do ran / ſadzeli / y wrzodow wßelákich otworzyſtych / záplugáwionych / y do goienia trudnych: Wziąć Gálba-

Ránom / wrzodóy ſadzeló:

nu / Zy

ſnowa álbo ſwirkowa/ ile potrzebá do záczynienia/ że bedzie kſztalt plaſtru/ktory rozmázawſzy ná bárchanie/ cieplo ná wole kláść/ nie odeymuiac go przez cáły tydzień/ y co tydzień odnawiáiac go raz/ álbo chocia dwá. Ták długo to czyniac/ áż ſie rozeydzie y ſtrawi.

Też ſam przez ſie ná świeżo wyraſtáke Wole plaſtrowány/ toż czyni.

Swinió Swinie wrzody zá vßymá roſpadza/ y leczy/ wźiawſzy przechedożonego tego Soku/Sálmoniaku po funcie Aptekárſkim/Gleyty ſrebrney puł funtá/ Oliwy funt/Gleyte z Oliwa co nalepiey vtrzeć/ á potym znienagłá do zgeſczenia miodowego wárzyć: Potym Sálmoniak miálko vtárty wſypáć/y znowu przywárzyć. Náoſtátku Gálban w troße winá roſpuſczony. To weſpoł dobrze vmießáć/ áż wychłodnieie/ y tym wrzody te plaſtrowáć.

Wźiać Gálbanu co nachedożßego/ Terpentyny/ woſku żołtego nowego/ po ßeści łotách/ popiołu z ośinkow Winorośli/Popiołu z rozg Fig Kárwich/álbo dźikich/ po dwu łotu/ Gleyku korzeniá Fiołkowego/ cztery łyßki álbo łoty. Roſpuścić ná wolnym ogniu Terpentyne/ woſk z Gleykiem Fiołkowego korzeniá/ potym popioły wmießáć/ y Gálban w winie roſpuſczony. To mießáć/ áż ochłodnie/ y plaſtrowáć cieplo ná Wola/ y ná twárde Gruczoły zołzowáte.

Zołzom. Wolom Gruczołom

Chrobáctwu. Chrobáctwo/ktore winne látorośli obiada/álbo kwiát/tákże gronká młode/ zátraca/podkurzáiac ie tym ſokiem.

Dymieńicom. Dymienice twárde zmiękcza y goi/ wźiawſzy Gálbanu/ żywice ſoſnowey/ woſku/liśćia Bielunowego/ wieprzowego ſádłá świeżego bez ſoli. To ſpuścić przy węgliſtym ogniu/ weſpoł z Bielunowym liśćiem vtłuczonym á mießáć/ że bedzie máść/ ktora ná chuśćie rozmázuiac/ cieplo przykłádáć.

Niedźwiadki wygania Vſczknionć. Niedźwiadki z domu wygania y zábiia/ dym z niego czyniony.

Vſczknionym od niedźwiadká. tákże Vßaßonym od myßy páieczney/ ieſt lekárſtwem/ ſam Gálban ná ráne plaſtruiac.

Kárbunkuł. Kárbunkuł wrzod ogniſty leczy/ gdyby ſie go záraz ták mocno iał/ żeby ſie odedrzeć/okrom ze wßyſtkim wrzodem y z korzeniem iego/nie dał/ y to znákiem ieſt vleczenia iego. Ale gdyby ſie tego wrzodu nie iał/tedy dáremne iego leczenie bedźie/ ſam Gálban tylko do tego biorąc/ bez wßeláktey przyſády. Albo ták:

Wźiać Gálbanu/kliiu Zydowſkiego/ Aſphaltum zowią Grekowie y Láćinnicy/Sáletry/ álbo ſoli kopáney/ Arßeniku/ kluſtośći od ſkopowych nyrek/ wßytkiego po dwu łotách/ Gálban w winie roſpuścić/á potym ine rzeczy wyżßey opiſáne przyłożyć/ y co nalepiey vmießáć/ á ná Kárbunkuł przykłádáć.

Wrzodó

Też tenże plaſtr ine wrzody łádowite leczy y trawi.

Bolaczkom. Bolaczki wßeláktie twárde odmiękcza/ wźiawßy go iedne cześć/ á Oliwy ßeść/ y roſpuścić/ wełne nie płokáno w tym omaczáć/ y co náciepley z lekká wyżawßy przykłádáć/ przez kilká dni to czyniac/ dwá y trzy kroć przez dzień/ po dobrey chwili trzymáiac/ y iedno odeymuiac/ drugie przykłádáiac.

Pulglowku bolesczemu. Gdyby pulglowy niezmiernie bolało/ ſam tylko Gálban plaſtrowány/ oddała bol. A gdyby chćiał to lekárſtwo mieć potężnieyße/ wźiać Gálbanu dwá łota/ Kádzidłá białego miálko vtártego/ Ládanu po puł łotá. Gálban w winie roſpuścić/ y z inymi rzeczámi miálko vtártymi vmießáć/ á ná pulglowek boleiacy cieplo plaſtrować.

Kośći odszczepione Kośći odſzczepione/ z ciáłá wyćiaga/ ták ſam przez ſie plaſtrowány/ iáko iny máściom przymießány.

Brodawkom. Brodawki z rąk ſpadza/ Gálban z octem rozczyniony/ a ná nie przykłádány.

Scyátyce. Scyátyce ieſt lekárſtwem/ wźiawßy go ze dwánaśćie łotow/ Lepu ábo Jemioły/ Terpentyny/ po ośmi łotow. To ſpołem przy ogniu ſpuścić/ y kminu do tego przyſypáć/ ileby do zgeſczenia plaſtru było doſyć/ á przykłádáć cieplo.

Wźiać Gálbanu z pięć łotow/ Ámmoniaku/ Bdelium po cztery łoty/ Vliczniku/ ktory Propolis Láćinnicy zowią/ łotow pięć/ Terpentyny ßeść/ Woſku dwá łoty/ Gálban y Ammoniak w winie roſpuśćiwßy/ á Bdelium miálko vtłukßy/ weſpoł pomießáć/ Gleyku z Fiołkowego korzeniá przylać ile potrzebá do plaſtrowánia/y cieplo ná biodrá przykłádáć. Doświadczony plaſtr.

Wźiać Gálbanu/ Terpentyny/ Woſku/ Jemioły/ álbo Lepu/ Mirrhy/ korzenia Fiołkowe° po ßeści łotách. Gálban w octe roſpuśćiwßy/z Terpentyna/ z woſkiem y z Lepem zmießáć/ przydawßy ták wiele Gleyku z ptáßey zobi/ Láćinnicy Alcana et Liguſtrinum Oleum miánuią. To wßytko weſpoł ná ogniu węgliſtym obyczáynie roſpuścić/ y vmießáć/ á plaſtrem ná biodrá co nácieplej przykłádáć.

Artetyce/ Podágrze Artetyce/álbo kamániu w członkách. Podágrze knodowátey y gruczołowátey/ tákże ieſt rátunkiem/ w octe galban roſpuſczony/ ták żeby ſie mogł plaſtrować

O Ammoniaku / Rozdźiał 63:

Ammoniacum, Hammoniacum, Agasyllum.
Eliustrum. Criotheum.

Armoniac.

AMmoniak / álbo Armoniak / iest Żywicá z iednego chróśćiáste-go drzewká płynąca / czásu gorącego. Chróśćiná sámá Żapá-liczce iest podobna / ktora / dla obfitszego Soku / w swych gáląskách bywa nárzynána : ten wyplywáiąc iáko Żywicá krzepnie / w nie-wielkie gruzełki. Tá dwoiáka bywa. Pierwsza / á tá wybornieysza / zowią Grekowie Thraustron / kádźidłu przedniemu podobna. Dru-gą zowią Phyrama / á tá iest tłuśćieysza / nie chędoga. Te Serapion Chironią miánuie. Plin: lib: 12. cap: 23.

Mieysce / y Wybor.

NAyduie śie tylko w Afryce sámey / y to nie wszędźie / tylko nie-dáleko miástá Cyreny / tám gdźie był niekiedy kośćiol Jowiszow / ktorego támći obywátele Amonem zwáli. Naprzednieysży y na-lepszy bárwisty / świátły y przezrzoczysty / niemáiąc w sobie żadnego plugástwá / iáko trzaseczek / kámyczkow / piasku / y iákichkolwiek inych śmieći : kádźidłu białemu podobny / w gruzełkách drobnych / gęsty / pachniący / iáko bobrowe stroie : Smáku gorzkiego. A ten iest / ktory Grekowie zowią Thraustron. To iest : w małych gruzeł-kách / zdádzący śie / iáko wysmażony : Ten záś / ktory ma w sobie plugáwośći (iáko śie wyszey námieniło) zowią Phyrama, to iest : zmieszány / álbo pomieszány.

Przyrodzenie

ROzgrzewa Ammoniak w trzećim stopniu ná początku / álbo we wtórym ná końcu. Wysusza we wtórym. Drudzy tákże go w trzećim wysuszáć twierdzą. Auicenna w pierwszym. Zmiękcza / rozdźiálywa / rospráwia / wyćiąga / rospądza / zwarza y tra-wi / goi.

Moc y Skutki z Dioscorydá y z Galená.

Purguie

Ammoniak w trunku vżywány pur-guie potężnie / czwierć lotá ná raz biorąc / álbo piata cześć.

Slezien-nie.

Pod taż waga z octem miodowym w trunku vżywány / przez sześć dni / Slezio-ną nábrzmiáłą ściencza y trawi.

Artetyce

Artetyce / álbo w stáwiech łamániu. Podágrze /

Scyátyce

Scyátyce / iest wielkim rátunkiem / á-bowiem ią vsmierza / vżywáiąc go przez-stá w winie / álbo w grucy / ábo w Je-czmienney kászy.

nu/ Żywice/ Jeleniego łoiu/ po ośmnaśćie albo po ßeśnaśćie lotow/ woſku ośm lotow/ Petroleum/ álbo oleyku ſkálnego lot/ Oliwy dwá loty/ Terpenteny/ Maſtyki/ Kádzidłá białego/ Bálſamu prawdźiwego po łoćie/ krwie Smoczey puł lotá/ Grynßpanu puł ćwierći od lotá/ Żywice/ Jelení łoy/ Oliwe y Petroleum na ogniu roſpuśćić/ y z Bálſamē/ potym odſtáwiwßy z ogniá/ Gálban w winie roſpuſczony przydáć: Záraz ine rzeczy/ miálko vtłuczone/ zmießáć/ á w loty potoczyć.

Kolice Kolike/ y dárćie w kißkách vkłáda/ Máść z Gálbanu/ á z Oleyku Kućiánego vczyniona/ raz/ y trzy przez dźień żywot nia náćieráiąc ćieplo.

Przepuklym Przepuklym plaſtr bárzo pożyteczny: Wźiąć Gálbanu w czerwonym Winie ćirpkim roſtártego/ á przecedźiwßy przez chuſte/ zwárzyć do wolnego zgeſczenia. Potym ßyßek/ álbo orzechow z Cyprysſowego dźewá/ miálko vtártych/ ileby potrzebá/ przydáć/ y máść geſtá do plaſtrowánia vczynić/ á przykłádáć.

Pſy párßywym Pśiey párßywości ieſt rátunkiem: wźiawßy Gálbanu/ Storáxu/ Jeleniego ßpiku/ Oliwy/ woſku/ miodu y Sáletry/ po rowney cześći káżdego: Woſk/ ßpik Jeleni/ miody Oliwe nad ogniem roſpuśćić: potym Gálban w occie roſpuſczony przydáć/ y mocno á pilno mießáć/ áż ſie ziednoczy wßyſtko weſpoł do pieroż Storax y Sáletre/ miálko vtárte do tego wſypáć/ y máść rzadka do máżánia y náćieránia pſow párßywych/ vczynić. A gdyby przygeſtßym byłá/ Oliwy wiecey przydáć.

Oleiek Gálbanowy.

Z Gálbanu bywa Oleiek dyſtyllowány/ ten ieſt przyrodzenia gorącego/ y do wiela chorob/ z źimnych wilgotnośći pochodzących/ przyſtoyny.

Miesiecz ney. Miesięczna chorobe białogłowſka záwśćiągniona wzbudza.

Moczu Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi/ pepek nim námázuiąc.

Trućizne. Trućizne y iad wypity wygania/ krople álbo dwie z winem dawßy go pić.

Pierśi. Ciáſności w pierśiách.

Páßlu Páßlu záſtárzálemu.

Dychawi cznym Dychawicy ieſt lekárſtwem/ przerzeczonym ſpoſobem vżywány.

Bolaczki twárde/ do zbieránia trudne/ w ropę zbiera/ pomázuiąc ie nim.

Pádáiącey chorobie. Żáduku

Zawrotu głowy. Zawrot

Zápámiętáiącym ſie.

Spániu Spániu głębokiemu nád przyrodzenie/ ieſt oſobliwym rátunkiem/ nozdrze nim náćieráiąc. Tákże

Máćicy záduſzoney. Máćicy.

Máćicy na dol ſpadley/ nozdrze nim námázuiąc/ ieſt rátunkiem. Tákże.

Płci. Płeć cudna y biała czyni/ z wodką Lubſczykowa zmießány/ tym twarz pomázuiąc/ y dáć oſchnąć/ nie ocieráiąc

Zębom. Wyprochniały zab bolecący vśmierza/ puſczáiąc go wen.

Párchō Strupy/ álbo

Párchy ná głowie ſpadzą/ inym máśćiom álbo oleykom przymießany/ częſtokroć tym náćieráiąc.

Arnaldus de Villanoua vczy in Breuiário, w Rozdźiale o Paráliżu/ Oleiek/ z Gálbanu tym ſpoſobem czynić: wźiąć każe puł fonta Gálbanu/ żywice Bluſczowey ßeść lotow/ á co namieley vtárßy dyſtyllowáć. Potym do tey wodki/ z oleykiem wydyſtylowánym/ przydáć oleyku Bobkowe dwá loty/ Terpenteny funt/ y znowu dyſtyllowáć: ták bedźieß miał wodke z oleykiem z tego. Odłączyć Oleiek od wodki/ y chowáć zá Bálſam. Bo też ſkutki ma wßytkie/ ktore ma własny a ſámorodny Bálſam.

Sposob czynienia tego Oleyku

Skutki tego Oleyku.

Páráliżem náruſzonym. Páráliż

Członkom oſłábiałym. Członkō

Nerwom pokureczonym/ y inym chorobom rozmáitym/ z wilgotnośći źimnych pochodzącym/ ieſt bárzo vżyteczny.

Nerwō

Głębokim ſnem/ nád przyrodzenie zietym/ puśćić go tylko kropke ná pepek/ y rozetrzeć/ záraz ie wzbudza. Spániu

Pámięć czym wielka y oſtra/ tył głowy nim náćieráiąc ná noc/ kładąc ſie ſpáć czyni Pámięć

Tákże po puł lotá tego oleyku/ z Rozynkámi wielkiemi/ ták porániu ná czczo/ táko ná noc biorąc.

Głuchoćie Olchnieniu álbo Głuchoćie.

Woniey veráconey/ y inym chorobom z źimnych przyczyn pochodzącym/ ieſt vżyteczny/ máiąc nim około vßu/ y po kropce go w nie puſczáiąc/ tákże go pod noſem trzymáiąc/ y przerzeczonym ſpoſobem vżywáiąc.

ktoreyby Rumienek/ábo Komonicá/wárzona byłá/ y dáć wypić. To przez kilká dni czyniąc/ ájby chory poprawe vczuł.

Miesieczny

Miesięczna białygłowam/ záwśćiągniona chorobe/ wzbudza y wywodźi: wźiąć Armoniaku ćwierć łotá/ co nachedoższego/ álbo pułłotá (dużym białymgłowam) w białym winie rospuśćiwßy/ dáć im ćieplo wypić. Toż też

Mocz pędźi.

Mocz záwśćiągniony nád przyrodzenie pobudza y wywodźi/ y ták potężnie/ áż ze krwią

Piersiom/

Płucom záwrzedźiałym.

Flágme wywodźi.

Charkániu gęsta á klijowáta flágma z Ammoniaku sámego Piguły/ álbo też wyßey opyśánym sposobem poczynione/ á w miękkim iáiu/ po piáći álbo siedmi vżywáne/ sa vżyteczne.

Ráßlu zástárzałemu.

Ráßłom stárym/ też Piguły sa przynależące/ y bárzo vżyteczne/ biorąc ich po dwu/ álbo po trzy ná noc/ á Cytwaru troche zwárzywßy/ ta iucha popiiáiąc. Albo ze trzy ziarnká sámego Armoniaku/ w iáiu miękkim dáć wypić. Też w miedzie rostárty/ y lizány. Albo w Pigułách/ iáko sie iuż powiedźiáło: ieno pierwey pierśi odwilżyć y odmiękczyć/ Dyáltyią námázuiąc/ álbo máśtem bez soli: álbo śliśkośćia ze Lniánego nasienia. Nawet Barszczem. Plat.

Lekárstwo purguiącym

Lekárstw purguiących poprawia/ y potężności im dodawa. Abugierig

Flágme lipka wywodźi.

Flágme lipká y klijowáta wyćiąga vśty/ y stolcy/ przez vstá/ wysßey pomienionymi sposobámi go vżywáiąc. Tenże

Puchlinie wodney.

Puchlinę wodnistą z ćiáłá wywodźi/ w trunku go vżywáiąc/ álbo też z wierzchu nim plastruiąc.

Dymien. Żołzom. Swini wrzodź. Bolączkom. Gruczołom.

Dymienice twárde zbiera/ zmiękcza.

Żołzy gdźiekolwiek bedące.

Wrzody świnie zá vßymá.

Bolączki twárde by nawietße do zebránia trudne przywodźi.

Guzy twárde ná członkách y ná stáwách zákámiałe rospadza/ Armoniak z miodem/ álbo z smołą twárdą záczyniony á plastrowány. Dios. plat.

Też sam Armoniak toż czyni/ plastrem go przykłádáiąc. Albo ták: wźiąć Armoniaku/ soli oczkowátey/ Sáletry/ soku z Siánty/ á woskú/ to z octem winnym záczynić/ á mázáć/ álbo plastrem przykłádáć. Plat. Toż też

Podágrze.

Podágrze guzowátey/ álbo Gruczołom Podágrycznym/ iestrospadzáiącym lekárstwem.

Sleźienie. Wolom ná ßyi. Podágry

Sleźienie nábrzmiáley y opuchley/

Wolu ná ßyi vśiádłemu/ toż plastrowánie iest vżyteczne.

Podágrykom flegmistym

Podágrykom flegmistym bárzo służy/ ćwierć łotá z iákákolwiek polewká vżywány. Aben Mesua.

Artetyce

Artetyce y łamániu w członkách.

Sciátice

Sciátyce/ álbo boleniu w biodrách/ bądź sam tylko plastrowány/ bądź z przerzeczonymi rzeczámi/ iest rátunkiem.

Bielmo

Bielmo y ine zmázy z oczu spadza.

Chropowátość z twarzy.

Chropowáty twarzy.

Ostrość y chropowátość ze brwi/ y z powiek ześiera/ pomázuiąc nim. Dios.

Członkom

Członkom zemdlonym y spracowánym/ máść z niego á z Saletry z oleykiem/ álbo z máśćią z ptaßey żołci/ ktora Łácinnicy Cyprinum álbo Liguśtinum zowią/ á z octem záczyniwßy/ tym członki spracowáne y zemdlone mázać. Dios.

Toż mázánie służy biodrom boleiącym/ álbo Sciátyce.

Záległość w głowie

Záległość w głowie co bywa pospolićie z Rymy/ álbo z wilgotnośći miąßych zátkánia/ leczy/ wźiawßy Armoniaku łot/ Piretrum/ to iest źiela Żebnego puł łotá. To wespół miáłko vtárßy/ sokiem Kośátcu modrego máść vczynić/ y nozdrzá tym potroße náćieráć/ zaczym záraz sie Cátárus nosem puści/ á zátym głowie vlżenie będźie.

Z oczu

Z oczu wßelákie zmázy zćiera/ Armoniak co nachedoższy w białogłowskim mleku rostárty/ y w oczy po kropek trzy często puszczány. Niektorzy chcąc potężnieyße mieć to lekárstwo/ w winie białym/ á z miodem go záczyniáią.

Oczom.

Oczom ćiemnym iest bárzo vżyteczny w winie go rospuśćiwßy po kropce ábo po dwu często puszczáć/ wzrok bystry czyni.

Piegom

Piegi y ine zmázy z twarzy zćiera/ Armoniak w wodźie rospuszczony/ á często po twarzy piegowátey nástrychniony.

Jęczmyku.

Jęczmyk z powiek spadza w occie rostárty/ zárowno z Gálbanem/ y plastrowány.

Krosty.

Krosty czerwone z twarzy spadza: Wźiąć Armoniaku/ ßymowin z Sáletry kopáney/ Máśtyki/ soli oczkowátey/ Kádźidłá białego kramnego po trzy loty káżdego/ Mydłá Fráncuskiego dwánaśćie łotow. Armoniak wárzyć w osmi kwartách wody/ ták długo áż sie práwie rozyidźie/ y zgeśćieie iáko miod. Potym przydáć do tego ßumin z Sáletry/ Kádźidło y Máśtyke/ co namieley vtłukßy/ y przez geste sitko przebiwßy spolem zmießáć/ y to wespół wßytko z mydłem w możdżerzu vmießáć y chowáć: á gdy potrzebá ná tákowe krosty lekárstwá/ naprzod ie zdrápáć z lekká/ potym ie ta máśćia námázáć/ á po máley chwili ćiepła woda omyć/ często powtarzáiąc/ y nie przez krotki czás.

Pierśi ó Płucom

Pierśi y Płucá z flágmy grubey y lipkiey wychodzą kropke ábo ziárno dobre/ z miodkiē kwásnym/ ktory Oximel simplex zowia/ dáć wypić/ álbo ćwierć lotá z iákakolwiek polewka Aben Mesua.

Miárá y wagá.

Bywa też przez vstá vżywány/ ták sam przez sie/ iáko z inymi lekárstwy. A to według lat y person/ po kwincie/ po puł kwinty/ po trzećiey częśći kwinty.

Rádunku

Pádáiacey chorobie/ z Jęczmienna rzadka kaśa álbo z miodem vżywany ná raz go biorąc po ćwierći lotá/ iest vżyteczny.

Flágmie

Komuby sie flágmá w pierśiách stánowiłá záduśáiaca/ iáko bywa pospolićie w chorobách długich y ćieżkich/ flágmistych/ z miodem Armoniak vtrzeć/ á iáko láskowy orzech wielki/ ná raz w vstá choremu dáwáć/ álbo z łyżki lizáć/ álbo z miękkim iáiem wypić/ álbo iako sie wyżey námieniło/ z Gruca/ álbo z rzadka kaśa Jęczmienna przebiiána/ ćwierć lotá pić dáiąc.

Káślu.

Káślu zdawná záwżietemu.

Gwiżdżotchnącym ktore Orthopneicos Grekowie zowią: tákże w miękkim iáiu dáiąc go trzećia część kwinty wypić z miodem/ z winem słodkim/ z kaśą Jęczmienna przebiiána/ z Gruca/ z łyżka wodki Jzopowey/ z iucha wárzonego Omanu/ álbo ziáka ina wodka/ płucom przynależąca. Tákże z konfektem tákim przyśtoynym. Przedki ábowiem y doświadczony rátunek/ w tym przypadku niebespiecznym y bárzo ćieżkim dáie. Drudzy czynią z niego Piguły/ á z kwásnym miodkiem popiiáć dáią/ álbo Syropem z Jzopu.

Piguły.

Wziąć Armoniakú co naślicznieyśzego y nachedożżę/ nasienia Ruty leśney/ álbo Gorney/ Bożego drzewká/ korzenią Rokornakowego/ siárki przyprawney/ ábo Florum sulphuris po łocie każdego/ Kárdámomowych ziarnek pultory kwinty/ Cynámonu przedniego/ Dziegielu/ Ktiotkowego korzenia Florentśkiego/ po dwu czesciach ćwierći od lota. To wszyśtko miálko vtluc/ y z kwasnym miodkiem Oximel zowia Pigul nátoczyć/ z ćwierc lotá po dziewiáci/ ná raz ták wiele ich brać/ każdy dzień to czyniąc do tad/ ażby wolne tchnienie zas przyśtąpiło.

Gornikom/ w gorách robiącym/ dla śmrodliwego y zárażliwego powietrza/ ktore w gorách pospolićie bywa/ iest wielkim ratunkiem/ biorąc go ná czczo trzećia część kwinty/ z winem białym.

Watroby/ iáko y

Śleżiony zátwárdżiáłość zmiękcza: wziąwszy Ammoniaku co nachedożżę trzećia część kwinty/ á vczynić z tego trzy Piguły/ ktore ná czczo każdy dzień brać/ áż zmiękniete/ álbo sie rozyida te twárdośći/ ktore drudzy Krami zowią. Tákże

Śleżiony bolesći/ z zámulenia y zátkánia zbytniego vsmierza: wziąwszy co nachedożżego Armoniaku pol lotá/ nasienia włoskiey wierzby/ Támaryżśki ábo Wrześnie/ Jeleniego iezyká/ po trzećiey częśći kwinty: A miálko vtłukży/ z Syropem kwásnym/ ktory Syrupum acetosum de radicibus/ zowia/ z osmnaśćie piguł vczynić/ y z tych każdego dniá po dwie brać/ dwá kroć przez dzień/ dwie godzinie przed obiádem/ tákże przed wieczerzą. To przez cáły tydzień czyniąc. Też zá każdym wżięciem tych Piguł/ z niżey opisánym trunkiem ich popiiáć/ ktory táki być ma: Wziąć wodki z Támaryżśku vpaloney/ wodki Jeleniego iezyká podrożnikowey/ po dwa loty/ ábo łyżek/ octu z Cebule zamorśkiey łyżke/ cukru lot/ pomieszawży wypić ćieplo. Tákże zá każdym rázem to czynić.

Śleżiony bolenie z wietrznośći/ tákże vsmierzą: wziąwszy Armoniaku wybornego puł kwinty/ do tego przydáć ze dwie kropce oleyku Anyżowego/ álbo z nasienia kopru swoyśkiego dyśtyllowánego/ á poczyniwży Pigulki z tego/ iednym ieráz m wziąć.

Śleżienie

W Śleżienie y

W watrobie/ z zámulenia y záćpánia bolesći vkłada: wziąć dwie częśći kwinty co naslicznieyszego Ammoniaku/ á potoczywży z niego Piguły/ każdego poránku ná czczo polknąć/ á Syropem z Jeleniego iezyká popiiáć/ álbo ieśli z strony watroby zátkánia/ śyropem kwaśkowátym/ ktory Syrupum acetosum/ de radicibus/ zowia. To przez cáły tydzień czyniąc.

Śleżienie zámulony y watrobie.

Śleżienie.

Zátwárdżiáłość Śleżiony zmiękcza: wziąwszy puletrzećia lotá Ammoniaku chedogiego/ Kappárowego drzewká liśćia: wierzchołkow Támaryżśkowych/ álbo wrześnie/ po łocie każdego/ Sáletry kwinte/ álbo ćwierć lotá. To wszytko miálko vtluc/ wyiąwszy Armoniak/ potym náośtátku przydáć/ y poczynić Piguły z miodem kwaśkowátym/ ktory Syrupum Mellis acetośi zowia/ á każdego poránku brać ich po ćwierći lotá/ z tymże miodkiem kwaśkowátym/ ták długo/ áż krá y zátwárdżiáłość z Śleżiony zginie.

Śleżie.

Nyrkom zátwárdżiáłym: wziąć Armoniaku chedogiego/ Bdelium/ po puł kwinty/ rozetrzeć oboie w wodzie/ w

Nyrkó.

ktoreyby

ra zowia Agrippe także po łoćie. To wespoł zmießawßy ná skorze/ álbo ná chuśćie rozwiesć/ y ćieplo na lewy bok/ gdźie Slezioná leży/ przykładać. Abo też tym sposobem vczynić;

Wźiać Armoniaku ze cztery loty/ rozetrzećgo w mocnym winnym occie/ Oleyku z Zwonkow P. Máriey. Oleyku z ogorkow Oślich/ Sycionium Oleum, Migdałow słodkich/ Oleyku Rożánego po łoćie álbo po łyßce/ woſku dwá loty. To wespoł vmießáć/ co nap[illegible]lniey/ á plaſtrowáć ná bok lewy. Albo ktoby chćiał ieſcze potężnieyßy plaſtr do tego mieć:

Wźiać tegoż Ammoniaku trzy loty/ Opoponaku lot/ oboie w occie rozetrzeć/ y wárzyć do zgeſczenia/ á przydawßy Oleyku z Oslich ogorkow/ ileby do záczynienia plaſtru było doſyć/ rozmázáć ná ſkorze y przykładáć.

Albo weźmi Ammoniaku ze cztery loty/ warz w occie winnym co naoſtrzeyßym do zgeſczenia/ oleyku Kappárowego ze trzy loty/ álbo łyßki/ Liliowego łyßke/ woſku pułtora lotá. To wßytko obyczáynie vmießawßy/ iáko ſie przedtym námieniło/ ná bok lewy plaſtrowáć.

Swieżey zátwárdź: Slezionę. Gdźieby świeże zátwárdzenie tego boku było/ á nie zdawná záwźiete/ tedy naprzyſkodnieyßy y nalepßy tákowy plaſtr bywa: Wźiać Armoniaku w occie rozártego dwá loty/ woſku/ á Rożánego oleyku po łoćie. Woſk z oleykiem ná ogniu ſpuśćić/ potym gdy przechłodnieie Ammoniak/ w occie roſpuſczony przydáć/ y przykładáć.

Zátwárdziáley Slezienie: wźiać Armoniaku/ Liſteczkow swieżey Ruty/ Kádźidłá kramnego miálko vtártego/ po rowney cześci káżdego. To wespoł co nalepiey vtłuc/ á octem záczynić/ y miaßßym plaſtrowaniem ná bok kłáść/ á ták długo nie odeymowáć/ áż zeſchnie. Potym obmyć bok woda nápoły z octem/ w ktoreyby Rumien y Komonicá wrzáłá. Znowu plaſtr przerzeczony przyłożyć/ y do zeſchnienia nosić. Potym taż woda pomieniona bok obmyć. Y tak to długo czynić/ áż twárdość zniknie.

Slezienie záſt. Táż máść ábo plaſtr vśmierza boleść Slezíony.

Ammoniak/ pieprz tłuczony/ Kádźidło także miálko vtárte/ po rowney cześci octem winnym záczyniwßy mázáć/ álbo bok plaſtrowáć.

Weźmi Ammoniaku/ Bdelium/ Figſuchych mieśiſtych po dwu lotu/ Kwáſu z dźieże/ álbo náciáſty lot/ liśćia Ruty świeżey/ Jágod Támaryßkowych/ Sáletry kopáney po ćwierći lotá/ Armoniak y Naciáſte w occie rozczynić. Potym inerzeczy z tym vmießawßy/ ná lewy bok plaſtrowáć.

Doświadczony plaſtr ná zátwárdzenie y bolenie Slezíony: Wźiać Ammoniaku/ woſku po ośmnaśćie lotow/ Cyprysowey żywice/ Bdelium/ Gálbanu/ po cztery loty/ Kádźidłá białego/ Mirrhy po dwu lotách/ Oleyku z ptáßey zobi dźiewietnaśćie lotow/ álbo łyżek tak wiele. Armoniak/ Gálban/ y Bdelium roſpuśćić w winnym occie co nalepßy. Woſk z Żywicą á z Oleykiem ná ogniu roſtopić z oſobná. Potym to wespoł pomießáć/ ná oſtátku/ Mirrhę y z Kádźidłem miálko vtłukßy przydáć/ á w kotły ſtoczyć/ y zá potrzeba/ lewy bok tym plaſtrowáć.

Puchlinie/ ktora Aſcytes zowia/ bárzo ſłuży/ plaſtr z Ammoniaku tym ſpoſobem vczyniony: wźiać Armoniaku lotow dwánaśćie/ Miedźi paloney/ Kminu kramnego tłuczonego/ Sáletry kopáney pułtorá lotá. Woſku y Terpentyny/ po dwá ábo po trzy loty. Woſk z Terpentyną roſpuśćić przy wolnym ogniu. Armoniak w occie rozetrzeć/ y do zgeſczenia miodowego zwárzyć/ á wespoł wßyſtko dobrze vmießawßy/ ná wßytek żywot plaſtrem przykładáć. Puchlinie.

Slezienie záſt. Slezienie bárzo boleſney y twárdey/ ieſt vżyteczne y doświadczone lekárſtwo: Wźiać Ammoniaku/ Bdelium/ Storáxu miękkiego/ Máſtyki/ ſmoły Greckiey/ Aleopátyku/ Miodu/ Gálganu/ káżdego po dwu lotow/ Terpentyny cztery loty/ Soku piołynowego kwarte/ Rumienkowego oleiu dwánaśćie lotow álbo łyżek/ woſku żołtego ßeść lotow/ Żywice wßyſtkiey w mocnym occie winnym roſpuśćić/ y wárzyć do zgeſczenia Máśći. Sok także Piołynowy z Oleykiem Rumienkowym tak długo/ że ſie Sok ſtrawi y wywre/ potym przecedźić. Toż do tego przydáć Storáxu/ Smoły Greckiey/ miodu y Terpentyny z woſkiem. To wßytko ná wolnym ogniu ſpuśćić/ y pomießáć z wyßßey pomienionymi roſpuſczonymi żywicámi/ także miálko vtłuczonymi rzeczámi/ vczynić Máść tegá/ y w koty ią ſtoczyć/ á ná Slezione boleiąca y twárdą ćieplo plaſtrowáć.

Wietrznośći w Slezienie tenże plaſtr roſpadza/ przykładáiąc go ná bok lewy. Wietrznośći w Slezie.

W krzyżách y we wßytkim páćierzu/ w plecách boleniu/ Armoniak z Oleykiem Bobkowym/ y z Kleſczowym/ álbo z Ruciánym záczyniony/ á tym dwákroć káżdego dniá náćierány vkłádá. Krzyżo boleśćy y Páćierzowi.

Tenże Armoniak z Oleykiem Kepru ogrodnego z iedną cześćią ſadłá Liśiego záczyniony/ też czyni.

Slinogorz.

Slinogorz w gárle leczy/ Armoniak z miodem vtárty / że bedzie iáko másć wolna/ á pioro gesie w tym maczáiac/ gárlo we wnatrz tym námázowáć. Też

Zwierzchu Ammoniak plastrem ná gárlo ciepło przykládáć / toż czyni.

Zeby.

Zeby boleiace wyprochniále/bez boleśći wyćiogá/ wźiawszy go ile kto chce/y z winnym go octem rozczynić ná másć / ábo z sokiem Bielunowē/ álbo z Szálwiowym / á ktorykolwiek zab bedzie tym námázány/ záraz bez bolu wypádnie. A gdyby tá másć do tego ieszcze przystábszym byłá/ tedy przydáć wiecey Armoniaku/ Arseniku / álbo Złotoluskú / Rheubarbarum / to co namieley wszytko wespol vtrzeć/ y záczynić octem winnym mocnym / iáko másć / przeche tego ná chusteczce rozmázawszy/ ná zab przyłożyć kládąc sie spáć / á przez noc ná zebie to trzymáć / wyydźie bez bolu.

Mleka.

W piersiách białogłowskich zbytnie mleko traći/ ktore sierádo w nich zsiada/ y piersi im rospiera/z wielkim bolem/ y z niebespiecznośćia ich : wźiawszy Armoniaku/ łayná czártowego/ wosku/ po dwá loty/ Oliwy cztery loty/ ábo łyżki. Armoniak/ y czártowe łayno rospuśćić w winie / że bedzie iáko plastr miękkie. Potym wosk rostopić z oliwą/y społem to co nalepiey vmieszáć á ná piersi pániam plastrowáć.

Armoniak w winie álbo w occie ná másć rostárty / plastrem ná piersi przykládáć / mleko w piersiách zágubia.

Armoniak w zimney wodzie rostárty piersi z wierzchu tym mázáć / á liściem Loczygowym / ábo sálaty obłożyć/ doświadczone lekárstwo.

W żołądku.

W Żołądku/ álbo y

W kiszkách bolaczke álbo wrzod.

Slezionie.

Slezíony zátwárdziáłości/ iest rátunkiem wielkim/ wźiawszy go z pięć lotow/ Bdelium pultrzecią lotá. To wszytko w occie dobrym winnym rozetrzeć / y przywárzyć/ áż do zgęszczenia másći álbo plastru. Potym przydáć Sesamowego ábo Logowego Oleyku pultorá lotá / álbo dwie łyżce / Máśtyki / Száfranu / Káźidłá białego / Bobrowych stroiow miálko vtártych po kwincie/ Woskú/ ileby dosyć było do záczynienia plastru / á przykládáć ciepło gdźie potrzebá.

Beskyie iádowite wypadza.

Wszeláke beskyie iádowite z lezáysk/ y z iam wypedza/ Armoniak wárzony w wodzie / w ktoreyby pierwey Gorczycá byłá wárzona/ y tym mieyscá/ álbo tylko brzegi pieleszow ich/ w ktorych sie przechowuia/ polać álbo skropić / precz záraz vćieka.

Bolaczki

Bolaczki wszelákie twárde odmiękcza

czesć iedne Ammoniaku/ w piáci álbo w sześći częśći oliwy rozetrzeć / á welne nie plokána w tym maczáiac / ciepło przykládáć.

Tákże wszeláke twárdości Gruczoł/ y guzow odmiękcza/ rostárszy go w białym winie / á ná nie plastruiac. Jeszcze potężniey bedzie/ Korzenia okrągłego/ Korkornaku miálko vtłuczonego / y troche ßáfranu vtártego przydawszy / y ciepło przykládáć.

Slezione zátwárdziáła. Tákże

Watrobe twárda odmiękcza/ w occie rostárty/ ná ten álbo ná ow bok boleiacy plastrowány. Albo tym sposobem vczynić: Wźiąć Ammoniaku/ Gálbanu/ zá cowno ile chcesz. W occie niechay przez noc mokna / ráno wźiawszy z octu rospuśćić go ná ogniu z woskiem ileby dosyć było/ á Oliwy co potrzebá/ tákże picżynu/ y korzenia Kostowego miálko vtártego / ileby dosyć było do zágęszczenia másći / ktorą bok náćierać boleiacy práwy álbo lewy. Plat.

Watrobie.

Watrobie zátwárdziáley: Wźiąć Armoniaku woskú / y oleyku Rożánego po dwánaśćie lotow káżdego. To rospuśćić nád ogniem węgliśtym/ okrom Ammoniaku / ktory w occie winnym ostrym rozetrzeć. A gdźie wosk z oleykiem przestydna. Armoniak w occie rospuszczony przydáć/ do tego ßáfranu vtártego pul lotá/ y co napilniey vmieszawszy ná práwy bok ciepło plastrowáć.

Teyże watrobie/ álbo y

Slezienie.

Slezienie/ nábrzmiáłym y spuchłym: Wźiąć Ammoniaku/ Rożánego oleyku/ woskú / po dwánaśćie lotow / Crocomagmatis to iest/ Fusu z oleyku/ álbo z másći ßáfranu vczynioney w koty álbo w kolaczki poczyniony lot / Oleiek z woskiem ná ogniu rospuśćić/ Armoniak w occie rozetrzeć/ żeby był iáko miod gęsty Potym Crocomagme co namieley vtárto do woskú y oleyku przydáć/ y Ammoniak rostárty/ á to wespol co nalepiey vmieszáć/ y náboki boleiace/ á zátwárdziáłości w nich ciepło plastrowáć/

Boleniu głowy.

Táż másć bolenia głowy ciężkiemu bárzo służy/ czoło plastruiąc nia.

Wźiąć Ammoniaku ßeść álbo z ośm lotow/ y wárzyć go ná chedogiey pátelli w occie / áż zgęstnieie iáko miod / y tym náćierać boki twárde / á ná to przyłożyć pápieru / y przywiązáć / wszeláka twárdość oddala/ ták watroby iáko Slezíony. Tákże ich nábrzmiáłości y spuchnienia zćiencza.

Slezienie zátwárdziáley.

Slezíony twárdość zmiękcza/ Ammoniak/ Opoponak/ po łocie oboygá wźiawszy. Do tego Dialtiey / y Másći / ktoro zowia

ki twárde z mięk cza.

Slezienie y watrobie zátwárdziałem.

dać / á z tego oboygá vczyniwßy plaſtr nań przywiáć. Ale potrzebá pierwey Pepek wtoczyć w żywot / y przez czás długi mieć dobrze przywiązány ná nim ten plaſtr.

Plaſtr potężny do ran.

Plaſtr mocno y potężnie ściągáiący Rány y ſadzele wßeláckie: wziąć Armoniaku trzy loty / Gálbanu trzy kwinty / naśienia prawdźiwego Rozmárynu cudzoźiemſkiego Libanotis zowią pulterá lotá / żołtego woſku pulterzynaſtá lotá / Oliwy cztyry dwádźieśćá lotow / álbo łyżek: Woſk z oliwą roſpuśćić ná ogniu w páteli. Potym Ammoniat z Gálbanem w winie roſpuſczony do tego wmießáć / y do przyſtoynego zgeſczenia ná wolnym ogniu przywárzyć: á nákoniec ine rzeczy przydáć / miálko ie vtárßy / potoczyć w koty / á chowáć.

Skłußnie do wßeláckich plaſtrow Ammoniak ma być przydány.

Do káżdych plaſtrow ná rány / złe wrzody / bolaczki / ſadzele / przyſtoynie czynionych Armoniak ma być ſłußnie przymießány. Abowiem niedopuſczą złemu mieſu dźiwnemu w nich náraſtać / á nároſte trawi / y ciálem zdrowym ie wypełnia. Też wrzody ciáło pſuiące / y roźiádáiące zawśćiąga y hámuie: záplugáwione wychedáża y śćiąga.

Ciálo.

Ránom.

Ránom złym ſádowieym.

Bolaczkom.

Wrzodom.

Wrzodom ciáło pſutacym / y do goźienia trudnym / plaſtr bárzo vżyteczny / y koſztowny: Wźiąć Armoniaku trzy loty / Bdelium pulorá lotá / Gálbanu / Opoponaku po trzy kwinty / álbo trzy ćwierći lotá. To wßytko w winie roſpuśćić / potym ná wolnym ogniu do zgeſczenia ſtáteczneg o wárzyć / y przykłádáć.

Wźiąć woſku żołtego dwánaśćie lotow / Oliwy ßeſnaśćie lotow / łoiu Jeleniego / Greckiey Smoły po dwu lotu / Niedźwiedźiego ſadłá lot. To zoſobná rozpuśćić przy ogniu / á z wyſßey pomienionymi Żywicámi vmießáć. Potym wſypáć do tego Mąſtyki / Kádźidłá białego / po dwu lotow.

Gliſtom

Gliſty w żywocie morzy Armoniak / z ſokiem Piołynkowym / Rdeſtowym / á z miodem zmießawßy / żywot / á zwłaſczá Pepek tym náćieráć. Plat. Toż czyni ſam Ammoniak / z winnym octem vtárty.

Dźiećiō.

Dźiećiom / ktorym przez vſtá nie może ſie nic dáć / Armoniaku w ſoku Piołynkowym y Rdeſtowym / á z octem vtrzeć / y to ná żywotek / zwłaſczá ná pepek / ćieplo przykłádáć / czyni ſtolecżki / y chrobactwo morzac z nich wywodźi. Plat.

Z mirrha Ammoniak vtárty / á plaſtrem przykłádány / wrzody plugáwe wychedáża y goi. Abugierig. Toż też

Mieſo dźiwne.

Mieſo dźiwne w ránách / ábo we wrzodách trawi / á dobrym wypełniwa. Tenże

Oczy płynące.

Oczy płynace wyſuſza / w wodźie roſpuſczony / á w nie puſczány.

Oleiek Ammoniakow.

Bywa z Ammoniaku Oleiek dyſtillowány / wielkich ſkutkow do chorob rozmáitych. Ale wiedźieć potrzebá / iáko nie tylko tego / ále wßytkich inych / ták z ziol / iáko z żywic / Alchimiſkim ſpoſobem dyſtyllowánych / vżywáć potrzebá. Bo gdyby ſámych ſzczegulnych zgołá / bez przyſády iákiey vżywał / nie bez wielkiey ßkody y obrázy zdrowia toby było. Gdyż tákowe oleyki zbytnia gorącośćią / á práwie ogniſta / nie tylko vſtá ſczmia / ále żołądek y ine wnętrznośći vpaláia / y iádowićie pryſcza: Ták żeby ie miedzy pálcy mogł zetrzeć ná proch. Ale gdy inym rzeczom beda przymießáne / ták do zwierzchownych / iáko wnętrznych niedoſtátkow / bárzo vżyteczne y potężne bywáia. Ná przyklad:

Zaśniát.

Że trzy kropki / álbo ze cztery / z trunkiem winá / álbo z polewká iáka vżywány / purguie ſtolcem / wywodząc wilgotnośći flegmiſte.

Zaśniát z żywotá Pániam wypedza / kropke ábo ze cztery dawßy go z Leliowa wodką pić. Tákże też

Płodu martwe.

Płod martwy z żywotá wyrzuca.

Dychawicznē.

Dychawicznym / á ćieżko tchniącym.

Gwiźdźotchnącym.

Gwiźdźotchnącym Ortopneicis tákże kropke / álbo cztery z wodką z Jzopu / álbo z Omanowego korzeniá / álbo iucha / y z inymi wodkámi / polewkámi / z ſokámi / pierśiom przynależącym / dány / bárzo vżyteczny. Abowiem flágmiſte wilgotnośći / y ſłuſy zimne w pierśiách y w płucách trawi.

Moczu.

Mocz zátrzymány potężnie wywodźi z wodką / álbo z iuchą Pietruſczána / álbo Lámikámieniowa / pod toż miárą dáiąc go w trunku.

Záduku.

Pádáiącey niemocy / ieſt vżyteczny oley Ammoniakowy / ze trzy kropki godáiąc z wodką białey bukwice.

Mácicy.

Służy też bárzo wßeláckim niedoſtátkom mácice / y inym dolegliwośćiom wnętrznym / ktorym ſam Armoniak ſłużyć. Oczym ſie iuż wyſßey powiedźiało.

Doinych lekárſtwa być przydawány.

Też inym lekárſtwom przyłączony być może / iáko pigulom / Lekarwarzom / konfektom / według potrzeby y zdánia vczonego Lekárzá. Tákże też máśćiom rozmáitym przymießány być może: á zwłaſczá gdy rozgrzewáć potrzebá. Jednák ſáme przez ſie nie radze / iáko we wnątrz / ták zwierzchu / vżywáć / dla wielkiego iego roſpalánia / y pryſczenia ciáła.

Takżedo máści / oleykow ſokow / plaſtr.

Gruczo.

Twárdość Gruczołow y Wyroſlin / ná ktorymkolwiek mieyſcu záśiádłe /

Mieſiecznej chorobe Pániam wzbudza y wywodźi / wźiawſzy Armoniaku dwie czeſći/ Gálbanu/ czártowego łayná/ po czeſći iedney. To pomieſzawſzy/ z ogniá dym niech w otwor łoná liſtkiem bierze.

Mieſiecznej

Armoniaku / Gálbanu/ Serápinu/ á Dryakwie przedniey zárowno pomieſzawſzy/ z tego czopek vtoczyć/ á w otwor łonáwprawić/ doświadczone lekárſtwo.

Cieſzkiemu rodzeniu.

Cieſzkiemu rodzeniu Pániam: wźiać Armoniaku/ Opoponaku / Ciemierzyce czarney/ Limikámieniá/ Kokornaku/ okraglego / Zamorſkiego łáblká mieśiwoſći. To co nalepiey vtrzeć / zárowno káżdego wźiawſzy/ z ſokiem Ogorká Oſlego/ y z Rućiánym/ á z Krowiá żołćia zácznić / y z tego czopek w otwor łoná/ dziatkámi ſie ćieſzko y długo prácuiacey/ wprawić.

Łożyſku Záśniát

Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe.

Záśniat / álbo Zaporzyſko z Máćice wywodźi / z Ammoniaku/ á z Náćiáſty kwáśney zárowno oboygá wźiawſzy z wołowa żołćia / czopek w otwor łoná vczniwſzy / wpuśćić.

Armoniaku wźiać Pánakowego korzeniá ſoku/ábo Zywice/ zárowno / z ſokiem korzeniá Slazowego/ czopek z tego vtoczywſzy/ w otwor łoná wprawić.

Płod m. wywodźi

Toż też płod martwy z żywotá wywodźi.

Máćicy záduſzoney.

Záduſzeniu Máćice / Armoniak z Ládanem po rowney czeſći ná węgle żarzyſte kłádac / dym w ſie bráć dobrze.

Przećiwko temuż: Wźiać Ammoniaku/ Máſtyki po łoćie/ Bálſamu Indyyſkiego z Peru/ Oleyku Koſatcu Słowieńſkiego/ ile potrzebá káżdego z tych/ y czopek vtoczyć z tego/ á w łono puśćić.

Páznogćiom ch.

Páznogćiom chropowátym/ Armoniak z woſkiem/ á z Grecka ſmołá zárowno káżdego weſpoł vtluc/ á przykłádáć ná nie / ſpadza ie.

Bolaczki otwiera.

Bolaczki y wrzody / ktore ſie otworzyć niechcą ſámy z ſiebie: Plaſtr z Armoniaku / Vlicznika (ktory Láćinnicy Propolim zowią) Gálunu po pul łotá/ Káżdziołá białego kramnego ćwierć łotá y pul álbo pułtory ćwierći łotá/ Gálbanu/ Arſeniku/ po ćwierći łotá. Ammoniak w occie roſpuśćić/ y z inymi rzeczámi pomieſzawſzy ná bolaczke przykłádáć w krotkim cząśie otworzy ta.

Nogom twárdopuchnącym.

Puchline w nogách twárda roſpadza / Armoniak w occie rozczyniony / y ná chuśćie plaſtrowány.

Gruczołom.

Gruczoły y twárde żołzy roſpadza / y ine bolaczki twárde zmiękcza/ Ammoniak z woſkiem á z ſmołą vmieſzány y plaſtrowány.

W ledźwiách y w biedrách boleśćiom / ktore Scyátyka zowią/ vkłada: Wźiać Ammoniaku trzy łoty / Serápinu / Zywice/ álbo Soku Pánakowego korzeniá/ábo Opoponacum po trzy ćwierći łotá / Bdelium trzy ćwierći łotá / Hermodáktylow / álbo Pálnchow ſubtylnie y miałko vtártych ſześć łotow/ koperwáſeru trzy ćwierći łotá/ oleiu z Ogorkow Oślich y woſku ile potrzebá pokaże. Z tego wſzytkiego máść vczyniwſzy/ plaſtrować nią biodrá boleiące.

Brodawkom.

Brodawki z rak ſpadza / Armoniak z miodem plaſtrowány/ ábo náćieráne.

Tkwiące rzeczy z ćiáłá wyćiągaią.

Rzeczy w ćiele tkwiące / iáko żelezcá / kule/ darnie/ ſkłá/ gwoździe/ ić. ſam przez ſie plaſtrowany / wyćiąga z głębiá ná wierzch.

Wźiać Armoniaku ze trzy łoty / Korzeniá trzćinnego cztery łoty. Náreźiſzkowego korzeniá dwá łoty. To wſzytko weſpoł vtluc/ y miodem ile potrzebá rozczynić żeby iáko plaſtrowáne było/ y przykłádać. Wyćiąga z ran / y z inych czeſći ćiáłá rzeczy w nich tkwiące/ potężnie.

Rázbunkuł otw.

Rárbunkuł wrzod ogniſty otwiera / Ammoniák y z korzeniá go wyćiąga / w occie mocnym rozczyniony / y ná Bárchanie rozćiągniony á plaſtrowány.

Nerwobolesći

Nerwom / álbo pietym żyłom boleśćiącym: wezmi Ammoniaku ſześć łotow/ Máśći Deá quilon/ woſku żołtego po łotow dwánaśćie/ Máſtyki / y Káżdziołá białego miałko vtártego po łoćie. To plaſtrem kłáść ná mieyſcá boleiące.

Armoniak w winie rozczyniony/ á ná chuśćie plaſtrowány y przykłádány/ toż czyni.

Jedzowi ymoßná

Jadrom / álbo

Moßnom ſpuchłym/ieſt lekárſtwem/ Ammoniak w occie roſpuſczony y plaſtrem przykłádány ná plotnie álbo Bárchanie rozśćiągnawſzy.

Kurcz ráńny.

Zránionym/kurcz odpadza/ okurzáiąc nim ráne/ ábo wſzytek członek zraniony.

Dymińcom morowym.

Dyminice powietrzne/ álbo morowe zropia y w otok zbiera/ á potym otwiera: wźiawſzy ze trzy łoty Ammoniaku/ Serápinu/ Bdelium po pułtorá łotá/ Náćiáſty kwáśney dwá łoty/ Fig ſuchych mieśiſtych dwánaśćie/ naſienia Gorczyce/ korzeniá Piretrowego/ábo ziela zebnego/ po pul łotá/ to miałko vtrzeć/ Euforbium dwie czeſći kwinty iedney. Te żywice y z náćiáſta w occie rozczynić / á potym ine pomienione rzeczy do tego przydáć/ vczynić plaſtr z pilnoſćia/ á ná Dyminice Morowa przykłádáć.

Pepku wypuſzkłemu.

Pepku przepuſzkłemu ieſt znáczným ráthunkiem: wźiawſzy Armoniaku w winie roſtártego / ileby ſie zdało / do tego Kminu kramne° miałko vtártego przydáć /

nacym.

wysuszánim swỹ lekkim/ ktỹ zawściągać Przeto też do máści/y plastrow wchodźi

Oczom.

Oczom plynacym iest vżyteczny / ná skronie y czoło przykládáiąc go. Plat.

Oczy plynące potężnie wysuszá/z krochmalem/ á z białym cukrem nápoły/ co namieley vtárszy / tym oczy zadmuchywáć. Tenże

Cynkom ná oczu.

Cynki z oczu ściera y spadza/tym sposobem: Sárkokole miálko vtártey wziąć ze dwá loty/ záczynić ią wodką Rożáną/ y ná słońcu tárkim vsuszyć: znowu ią co nasubtelniey vtrzeć/ y także rożána wodką záczynić / y vsuszyć: zás vtrzeć / y ták raz ábo cztery powtorzyć / á potym álbo ták sáme/ w teyże wodce przyprawiony proch/ álbo rozmaczywszy go z nia w oczy puszczáć ná Cynki. Może toż vczynić z świeczkowa ábo z Celidoniowa wodka. To páwloki/ cynki/ zastony z oczu ściera/

Oczóćie kącym.

oczy wychedaża/ y wzrok posila. Pla.

Oczom ciekącym/ proch z Sárkokoły tym sposobem czynić: Wziąć Sárkokoły co namieley vtártey/ z mlekiem białoglowskim / álbo z białkiem iáiowym/ y ná słońcu vsuszyć/ zetrzeć co nasubtelniey/ á przez chustkę álbo kitayke przesiáć/ y tym prochem oczy zádmuchywáć. Tenże

Oczom płynąc.

Z winem rostárty/ á w oczy puszczány/ płynienie ich zástánawia. Plin.

Wszelákie niedostátki y dolegliwośći oczu/ iáko cynki/ páwloki/ bielmá/ płynienia/ leczy/ moczac Sárkokole przez pięć dni w nowym gárncu polewánym/ álbo w śkleniey/ w mleku od oślice / káżdego dniá odlewáiąc / á świeże znowu leiąc. Ale ma być do tego brána Sárkokolá co nawyborniey ssa/ á do rościeránia snádna y powolna / co w nawiększych gruzełkách. Mesua. Abuge.

Wydymániu.

Wydymániu w stolcu iest vżyteczna/ proch iey ná węgle ogniste spiąc/ á przez liiek on dym w zádek puszczáć. Tenże

Mieso dźiwe.

Mieso dźiwe w ránách y we wrzodách wyiada y trawi/ bez wszelákiego kassánia y szczypánia. Abugieryg/ Hermita.

Kośći w ćiele polamáne vstáwia y zwiera. Atábáry.

Wrzodō

Wrzody wydrożone/ mieszem zdrowỹ nápełnia / zásypuiąc ie nią/ álbo z máśćia przynależąca zmieszawszy/ w nie ná fleytuchy kládąc: Też wychedaża y wyczyśćia. Atábáry.

Flágme wywodźi.

Flágme gruba/ lipka/ kliiowáta/ ták z biodr/ z stáwow/ iáko z mozgu/ z pluc/ z kolan/ z żył suchych wywodźi/ nie sámey przez śie/ gdyż iest trućizna szkodliwa / ále wymokley w soku iákiegokolwiek ziela / álbo w iuszci álbo inemu lekárstwu przydáney / od ćwierći lotá/ áż do puł łocia. Aben Mesua.

Káśel vśmierza/ z zimney przyczyny / ábowiem plucá y piersi wychedaża.

Przeto

Dychawicznỹ bárzo vżyteczna. Mes.

Ludźiō w lećiech zeszłym / á zwłaszá Flegmátykom/ Dychawicznym / kászlącym/ iest rátunkiem. Mesua.

Dychawicznē.

Vszom záwrzedźiałym/ ropistym/ zágnilym/ y sinrodliwym/ iest vżyteczna / w syćie miodowey rospuściwszy ią/ á knotek z flátuchu vkręciwszy obmoczyć/ y w vszy kłáść. Mesua. Albo też

Vszom.

W sámỹ miedźie knot obmoczywszy/ prochem go iey obsypáć/ á w vszy włożyć.

Flágme z kolan / y z inych stáwow wywodźi potężnie / z nieiáka ćieplośćia.

Flágme wywodźi.

Lekárstwom inym dopomaga z ciáłá wyniść. Tenże

Ciáło tuczy. Mesua.

Przyrodzone nástenie mnoży. Mes.

Málárzom do farb iest bárzo potrzebna/ dla swey lipkośći wielkiey. Plin.

Piguły.

Piguły.

A żeby potężniey spráwowáłá/ przydáć do niey kárdámomowych ziarnek/ á Jmbieru / y potoczyć Piguły z tego. Abowiem sámá przez śie leniwo spráwuie.

Hali Abbas stárussek tym sposobem Piguły z niey czynił. bral do trzech ćwierći lotá Sárkokoły / lot Cwikły Zamorskiey/ ktora Láćinnicy Turbitem zowią/ Zamorskiego iábłká środku bez pecek puktory czwierći lotá / Soli oczkowátey czwierć/ tákże Jmbieru czwierć lotá/ Sárkokole w Rożáney wodce rospuściwszy naprzod/ z tego Piguły / przećiwko wyessey pomienionym chorobom czynił.

Sámá Sárkokolá gnuśno y bárzo nie rychło spráwuie/ dla swey lipkośći / iáko twierdzą Arábowie.

Gnuśno spráwuie.

Szkodźi.

Szkodźi

Sárkokolá / gdyby sámá sczera przez vstá była vżywána/ álbo do oczu puszczána / zránia ie y psuie. Ale z inymi lekárstwy przyprawiona/ á iákoby vmorzona/ bywa osobliwym rátunkiem. Abige.

Wydymániu.

Wydymánie w stolcu czyni / gdzieby ták surowo była vżywana / dla swey wrodzoney ostrośći/ do ktorey też ma lipkość niemała: iż gdy rościeránabywa / á dotknie sie czego wilgotnego/ bądź rąk/ bądź naczynia iákiegokolwiek / wilgotność w sobie máiącego/ mocno sie imuie / przez ktora lipkość y ostrość mocno przylgnąca / kiśći obraża/ y wydymánie czyni.

Łysine predko czyni.

Łysine ná głowie rádá czyni / gdyby iey w trunku sámey szczegulney vżywał / álbo chocia z inymi lekárstwy/ zwłaszá mężczyzną/ w swym męskim wieku/ gdyby ią często bral. Młodźym nie ták ry-

chłá /

inym Oleykom / Máśćiom plaſtrom / do tego przynależącym/ przymießány.

Z oczu zaſłony y bielmá ściera/ z mlekiem białoglowſkim/á z wodką Kopru Włoſkiego/ kropke go przydawßy / á w oczy puſczány.

Z oczu.

Brwiō.

Brwiom opárßywiálym ieſt lekárſtwem wźiawßy máśći Cytrynowey lot/ á dwie kropce tego oleyku / y tym ie námázuiąc.

Bolenia w vßách

Bolenie w vßách / źimney przyczyny/ vſkramia y vśmierza / puśćiwßy go tákże ze dwie kropce do lotu Rumienkowego/ álbo Kopru ſwoyſkiego oleyku / y w nie go puſczáiąc.

Gliſtom

Gliſty w żywocie málym dźiatkom morzy y wywodźi/ dwie álbo trzy kropie do lotu Piołynkowego oleyku przydány/ á w Pepußek ich puſczány / álbo náćieráný.

Do máśći/ktore wrzodom złym frácowátym ſłużą / y inym ładowieym ſadzelom/ćiáło pſuiącym/ z wielkim vżytkiem bywa przymießány. Abowiem wilgotnośći w nich wyſußa: Mieſo dźiwe trawi/ á dobrym ie wyrownywa.

Szkodźi.

Białeglowy brzemienne máia ſie go wyſtrzegáć / przez vſtá bráć. Abowiem płodź żywotá wyćiąga.

O Sárkokoli / Rozdźiał 64.

Sarcocolla.

SArkokolá ieſt Żywicá z drzewá nieiákiego w Perſyey rośnącego / tegoż názwiſká. Tá podobna ieſt prochu Kadźidłowemu/ liſowátey bárwy/ á troche przygorzknieyßym.

Mieyſce / y Wybor.

POwiedźiáło ſie/ że to drzewo w Perſyey rośćie/ z ktorego tá Żywicá pochodźi. Lepßa to co ieſt miażßego źiárná/ niźli maczyſtá á biała. Bo nie ták predko wywietrzeie/ y nie bywa tak falßowána / iáko maczyſtá. Tá bywa falßowána Żywicá Arábſka.

Przyrodzenie

ŻYwicá tá ieſt przyrodzenia ćieplego y ſuchego/ná końcu pierwßego ſtopniá/ álbo ná początku wtorego. Acz Auicená pißę/ że ży wyſußa/ to ieſt/ we śrzodku pierwßego ſtopniá/ bez kąſánia y ſczypánia. Spaia ráný / y goi. Skąd też názwiſká doſtáłá. Abowiem Sárkon Grekom/ Ciáło. Wrzody w otok zbiera iątrząc. Podczás ie też roſpędza Gal. otwiera / roſpráwuie. Meſue.

Moc y Skutki.

Ráný wychedaża y ſpaia.

Ránom.

Krew zbytnie z noſá płynącą záſtánawia / z prochu tey Sárkokoły z białkiem iáiowym plaſtr ná czoło y ſkronie vczyniwßy. Tenże plaſtr

Krwi z noſá płyn.

Oczom płynącym/ ieſt vżyteczna/ bo

Oczom płynącē.

wyſußa-

TO Ziele chocia w naszych stronách rośćie / iednák dla odległości mieysc w których śie kocha niewielom znáiome: wszákosz dla rozmáitych y wielkich iego skutkow / chorobom niezliczonym / rozmáite od nas nazwiská odnośi. Leczy wrzod Herkulesow / Stośil Herkulesow / Pának Herkulesow / Herculia / Hercula / wszystkim śil / wszystkim lek / to iest / wszystkim niemocam służące. Korzen tego Ziela / miernodługi / máiąc odnożek sześć álbo śiedm rozdzielnych / miąższości małego pálcá / y tám y sám w ziemi rozpierzchle: sam Korzen álbo Mácicá / od którey mnieysze pochodzą / ná wielki pálec wzmiąsz / pomarszczony / mocny / czarny / álbo száro czarny / zwierzchu skorke cienką máiąc / pod tą lupine miąższą / twárdą / żółtawą / á pod tą mieśiwośc korzeniá biała / Soku pełna. Który korzeń / gdy poprzecz w tálarki pokráie / pochodzą liniyki od środku / ná kształt gwiazdy / równie iáko w Rzodkwi. Zapáchu mocnego / y przykrego. Drzeń we środku cienki / y biały. Liśćie gęsto z korzeniá / na długich y mocnych stopkách pochodźi / zupełney zielonośći: á iáko Dioscorides pisze / Ostrowelniste / Figowemu liśćiu bárzo podobne / w swym okręgu ná pięcioro sie dźielące labrem / iáko lust chmielowy / miąższe / szerokośći mierney / á około kráiow kárbowáne. Kłącze álbo rózgi / tákże z korzeniá miedzy liśćiem wypuszcza welniste / wysokie iáko Zápaliczká / ktorą Ferulam Láćinnicy zowią / kolankowáte / od ktorego im dáley ku wierzchu wyższey / tym mnieysze liśćie / ále spodnie po ziemi śie kłádą. Na wierzchu tych okólki / iáko w Koprze Włoskiego / żółtym kwiátem kwitnące. Z ktorych nasienie obszyrne / y wdźięcznie pachniące / smáku ostrego / á vstá rospaláiącego. To ná początku Kśiężycá Wrześniá dośrzewa / ktore gdźiego wczás niezbierze / opáda.

Mieysce

RÓśćie w Libiey około Cyreny / w Mácedoniey / w Boeciey / y w Focydydźie / w Arkádyey / gdźie Sok z niego dla zysku wyćiągáią / y do kráin nászych podáią. A zbieráią go z korzeniá przy wierzchu nárznionego / w ten czás kiedy kłącze poczyna wypuszczáć / á korzen zmárszczki swe rośćiągnie / y stráci dla obfitośći: bo w ten czás bywa soku pełny białego / á gdy zeschnie / po wierzchu żółćieie. Rośćie też obficie ná górze Garganus. W Niderlándźie / y w Wißniey źiemi Niemieckiey w ogrodách kosztownieyszych bywa záchowáne. W Háldelbergu w Ogrodźie Alegrosowym baczyliśmy go z wielą inymi źioły zrzadká widanymi. Náyduie śie też w niemáley obfitośći ná Bábiéygórze ná Tátrách / ná Pokućiu / y przy Káspiyskim morzu v Tátar. Turn.

Czás kopánia y bránia.

KOrzeń ma być kopany pospolicie w pierwszym dźieśiątku dni Lipcá / póki w znák Lwá Niebieskie° Slonce nie wnidźie / ále w Ráku zábáwiáć swoy bieg będźie. A Mieśiąc w pierwszym / we 12. we 26. stopniu Pánny / w domu iedenastym / albo dwánastym / álbo trzynastym będźie. Liśćie zaś y z Kłączem brać / gdy Slonce w Byku będźie / osmego / dźiewiątego / y dźieśiątego dniá. A Mieśiąc

chla/ ſtárym bárzo prędko wietßa cześć włoſow z głowy zdmucha.

Morzyſka

Gryżienie y morzyſko w żywocie wznieca/ zwłaſczá ktorzy máią żołądek kolerycżny.

Correctiuum iego.

Jádowitości iey vmorzenie.

Jad bywa z Sárkokoły odiety/ Oleykiem z Włoſkich orzechow/ w nim ia roſćieráiąc. Gdżieby też w Oleyku Migdałow ſłodkich to było/ tedy ie we troy álbo we czwor naſob/ względem Oleyku wżiąć/ á zwłaſczá gdy chcemy Piguły z niey mieć. A gdżieby więc ſámey bez przydánia inych rzeczy/ tedy w dżieſięcioro naſob.

Z Oleykiem wielkiego Skoczku/ ktory Kleſczowina drudzy zowią/ záczyniony/ poſpolićie ſtárym ludźiom/ nie młodym/ ſłuży. Bo ćieplo przyrodzone w młodych/ niemoże ześierpieć goracości tego oleyku z Kleſczowiny/ ktorego poſpolićie ták wiele potrzebá wżiąć/ iáko Sárkokoły/ żeby ſie w nim mogłá rozetrzeć. Może też inym lekárſtwom być przyłączona.

Jeſliby też kto chćiał ſámey w tym Oleyku z Kleſczowiny przypráwioney vżywáć/ tedy może go beſpiecznie puktory czwierći od quinty dáć/ áż do puł łotá. Abige. á z inymi lekárſtwy/ od puł czwierći quinty/ áż do puł łocia.

Naprzednieyſze ſą te rzeczy/ ktore mogą być z Sárkokoła złączone/ Sok álbo Żywicá Ságápeńſkiego Kopru/ Myrobalany/ Cwikłá Zamorſka/ álbo Thurbit, Aloe, Bdelium Sáráceńſkie/ Ammoniák. Też naſienie Pietruſczáne/ Opichowe/ Aminkowe. Abige.

Rozſądek.

Jáko málo nie wßyſtkie rzeczy koßtowne/ á ludzkiemu zdrowiu potrzebne/ zdáleckich ſtron przywożone/ rzadko bywáią bez fałßu/ táky tá Żywicá/ ktora inymi żywicámi bywa fałßowána: iáko żywica Arábſka/ y tákowey wßędy po Aptekách więcey/ niżli ſczerey. Co ſámym ſmákiem ſnádnie rozeznáć: bo z fałßowana niema tákowey gorzkości w ſobie/ iáka ma właſny/ y ſczyra Sarkokołá.

Leczywrzod Herkuleſow/ Stoźit Herkuleſow.

Rozdźiał 65.

Panax Herculeum, vel Heracleum.
Panax Heracleoticum.

Panax kraut.
Panar wurtz.
Heylwurtz.

Puchlinom

Jákimkolwiek sposobem korzeniá tego vżywáiąc/ bądź w trunku/ álbo w iadle/ puchlinę wodnistą z ciáłá wywodźi.

Też skorki z korzeniá tego Wielosiłu/ w soku Bzowym moczone przez noc/ cukru przydawszy/ są vżytecznym trunkiem/ przeciwko puchlinie wodney.

Żimnicy

Tenże trunek ták przyprawiony/ żimnice leczy.

Káßlu

Káßel vstánawia/ wárzony z miodem/ á po trunku ráno/ ze cztery godziny przed obiádem/ tákże ná noc/ kłádąc sie/ ćieplo piiáć. Czyniąc to dzień/ cztery/ y pięć porządnie.

Kolice

Kolice y dárćiu w kißkách iest rátunkiem/ z Kminem kramnym po dwu lotow oboygá wźiawszy/ do tego soli kopáney lot. To wßystko co namieley vtłuc/ y z pietnasta lotow miodu odßymowánego záczynić/ że będzie Konfekt/ ktorego ná raz brać/ iáko máły káßtan/ álbo dobry láskowy orzech/ bądź z woda ćiepłą/ bądź z winem.

Wźiąć korzeniá Wielosiłu dwá loty/ Mirrhy/ Żywice/ Serápinu/ korzeniá Barszczu wodnego/ álbo Niedźwiedzego páznogćiá/ Sphondilium Łáćinnicy zowią/ soku Gálbanowego/ Pieprzu/ korzeniá Zębnego źiela/ Száfranu/ káżdego po ćwierći lotá. To wßystko co namieley vtłuc/ y przesiąć/ á z iedenaśćia lotow miodu odßymowánego záczynić. Tego Konfektu ná raz brać/ iáko Bobowe ziárno/ á tym trunkiem niżey opisánym popiáć: Wźiąć Iwinki/ korzeniá ßyrokolistney Sáłaty/ álbo Loczygi po gárści. To wespoł w wodźie wárzyć do połowice/ y tey polewki po rownym trunku/ z przerzeczonym Lektwarzem/ vżywáć/ ile kroć potrzebá.

Przeciwko teyże Kolce/ y gryżeniu w kißkách: wźiąć korzeniá Herkule/ álbo Leczywrzodu/ Bobrowego stroiu/ po trzy ćwierći lotá/ Nasienia włoskiego Kopru/ Aminku/ po ćwierći lotá. To wßystko miáłko vtłukßy/ po pułtory ćwierći tego prochu/ z sytá miodowa/ álbo z winem słodkim dáwáć.

Śleżienie

Śleżienie boleiącey iest rátunkiem/ kwincie/ álbo co czerwony złoty záważy/ Prochu tego korzeniá/ z Winomiodem dáć pić.

Ściáty:

Scyátyce/ álbo w biodrách boleniu/ ták wiele go biorąc z winem słodkim/ iest lekárstwem.

Miesięczney

Miesięczna pániam/ záwśćiągniona nád przyrodzenie/ wzbudza. Tákże

Łożyśka.

Łożyśko/ po porodzeniu pozostáłe/ wywodźi/ nasienia Stośiłu Herkulesowego/ miáłko vtártego/ ćwierć lotá/ z winem ćieplo pić dáiąc/ álbo z Piołynem go vżywáiąc.

W Głowie boleści ćießkie vśmierza/ korzeń tego źiela/ z oliwą ná czoło y skronie plastrowány.

Głowie.

Od Subetu/ y spánia głębokiego nád przyrodzenie/ wzbudza/ z korzeniá podkurzenie w nos z ogniá czyniąc.

Spániu

Zębow bolenie/ z żimnych flusow/ vkłáda/ korzeń w winie wárzony/ w vśćiech iuche ćiepła trzymáiąc.

Zębom

Toż korzeń sam czyni żuchány/ proch też z niego w wyprochniáłe zęby kłádąc/ toż czyni. Sok iego tákże też

Ślinogorz/ y spuchnienie gárłá leczy/ tenże korzeń w wodźie wárzony/ ćieplo ta iucha/ y często gárło płocząc/ y gárgáryzuiąc.

Ślinog:

Gruczoły twárde/ bez boleści/ w otok zbiera/ korzeń osrzodka białego chlebá/ y z máka Bobowa vtárty/ po rowney części wßystkiego wźiawszy/ wieprzowego sádłá/ oleyku z ogurkow Oślich/ obudwu zárowno/ ileby potrzebá/ y tym ie dwá kroć przez dzień plastrować.

Gruczołom

Gruczołom nábieglym/ w ktorey-kolwiek części ciáłá: Wźiąć prochu korzeniá Stośiłu Herkulesowego lot/ sáletry pięć ćwierći lotu/ wapná niegáßonego ćwierć lotá/ sádłá Niedźwiedzego cztery loty/ woskú puł lotá. To wespoł spuśćić przy ogniu/ á ná nie plastrować.

Jády nie ßkodzą

Beśtyie iádowite żeby vszknieniem swym záßkodźić nie mogły/ Korzeń tego źiela/ naśienie/ y Kwiát z oliwą vtrzeć/ y tym ciáło námázować.

Gádźiną

Węże/ y ine iádowite beśtyie/ z domu wygánia/ kurząc tym korzeniem po domu: álbo sokiem iego.

Miesięczney

Miesięczna chorobe pániam/ nád przyrodzenie záwśćiągniona/ wzbudza y wywodźi/ Proch tego korzeniá z miodem rzadko rozczyniony/ y w tym czopek álbo wezełek/ z báwełny vßyty/ máczáć/ á w otwor łoná co nagłębiey puszczáć.

Máćicy

Máćicy zátwárdźiáłey iest rátunkiem wárząc w wodźie korzeń/ á tą sie woda náparzáć/ álbo po pás w niey siádáć.

Czopek z tego korzeniá w otwor łoná puszczony/ Zásniat z żywcá pędzi.

Tákże Miesięczna chorobe.

Od ziemney

Od ziemney á párchátey żáby vkoßeniu/ iest osobliwym lekárstwem/ korzeń bądź suchy/ álbo świeży/ z moczem człowieczym vmießány/ á ná ráne plastrowány.

Od żáby vkoßę:

Od myßy

Od myßy páiączney vkoßonym/ korzeń Herkule sam vtłukßy/ ná ráne przykłádáiąc/ dobrze.

od myßy vkoßoné

Podágrze.

Podág:

Chyrágrze.

Chirág:

Arteryce. To iest: boleniu y łamániu

Arteryce.

w piątym / ábo śiedmnaſtym / álbo dwudźieſtym dźiewiątym ſtopniu Wagi / w domu trzynaſtym / álbo czternaſtym / ábo pietnaſtym.

Kwiećie y Liſteczki drobnieyſze / Tákże Naśienie dwudźieſtego czwartego / dwudźieſtego ſzoſtego / dwudźieſtego oſmego dniá Września / Słońce w Znáku Pánny Niebieſkiey. A Mieśiąc dźieśiąćia ſtopni po Pánnie. Venus w oſmym ſtopniu Byká / álbo w piątym Wagi / álbo w oſmym Niedźwiadká.

Wybor

BJały korzeń / przodek ma przed czarnym / á ten który Soku pełny ieſt / czérſtwy nie pomárſczony. Suchy też ieſt dobry / ktory czyrwiem nie ieſt ſtoczony / Smáku korzennego / vſtá y iezyk roſpalaiącego / zapáchu wdźięcznego. Owoc ná średnim kłączu ma do vżywánia przyſtoyny. A ktory po odnogách y gálaſkách / bywa nieſpoſobny. Miedzy ſokmi przodek ten trzyma / ktory ieſt nagorzknieyſzy / we wnątrz bialy / zwierzchu liſowáty / ábo żółtáwy / lekki / gládki / tluſty / kruchy / do roſpuſczenia ſnádny / zapáchu mocnego y przykrego. Ten Sok dwoiáki bywa / z korzeniá y z byla : z korzeniá tym ſpoſobem / odkopuią po iedney ſtronie tego korzeniá źiemie / y obśćielą one grubke liśćiem tegoż źiela / potym w wierzchu nárzynáią korzeń / z ktorego ná liśćie podeſtáne ſok bialy wyćieka. Drugi z Kłącza cżáſu żniwá nárzynánego : oboy ten iednákich ieſt ſkutkow. Ale nigdźiey przednieyſzy / iáko z Afryki á z Egiptu pochodźi.

Sok tego źiela od Falſzerzow bywa falſzowany woſkiem / tákże Armoniakiem. Ale ten falſz ſnádnie rozeznáć może / ſok włożywſzy w wode / ieśliże śie ſnádnie da rośćierać miedzy pálcy / á wode farbuie bialo / ieſt prawdźiwy.

Przyrodzenie.

Sok Wielośiłu rozgrzewa / w trzećim ſtopniu wyſuſza / we wtórym odmiękcza / otwiera / roſprawuie / ścieńcza / wyćiąga / trawi. Skórá ná korzeniu Wielośiłu też wyſuſza y rozgrzewa / ále nie ták potężnie iáko ſok. Ma przytym nieiákową moc wyćieránia / á wilgotnośći grubych wywodzenia. Owoc też ieſt rozgrzewáiący.

Moc y Skutki.

Zimnicō. Zimnice / ktore pewnych cżáſow przychodzą / odpadza y leczy / Sok Wielośiłu z woda piiąc. Dioſ.

Rádunku. Padáiącey chorobie wielkim ieſt rátunkiem : wźiawſzy ze trzy loty korzeniá Wielośiłu Herkuleſowego / z ćwierćią lotá Syrzyſká morſkiego ćielećiá / miálko vtluc / á po kwińćie z tego pić dáwáć z winem / álbo z Sokiem Piwoniowym / álbo z wodka tákakolwiek przynależąca.

Dychawicy. Dychawicy / y

Káſłu ieſt lekárſtwē / piiąc go ćwierć lotá / miálko vtluczonego korzeniá z muſzkátela / álboz inym winem ſłodkim.

Vkąſzonym od páiecżney myſzy / korzeniá ćwierć álbo z pułtory od lotá / z bialym winem piiąc / ieſt lekárſtwem.

Vkąſzeniu od myſzy.

Toż też mieśieczna białogłowſka / nád przyrodzenie zástánowiona / wywodźi / piiąc. Tákże

Mieśiączney

Łożyſku / Łożyſku.

Zaśniąt wyćiąga. Zaśniąt.

Máćicy záduſzeniu. Máćicy.

Moczu z ćiężkośćią y z kápániem odchodzącemu / ieſt ratunkiem / piiąc go w winie wárzony. Moczu

Bdłámi iádowitymi ſtrutym / ćwierć lotá korzeniá tego źiela / z winem bialym dáć pić / dobrze. Bdłámi ſtrutym

Jákimkol-

niu / á gdy ſie w żoladku dobrze zágrze-
Moczu ie/ wykrztuśić ſie co nalepiey.
Mocz zátrzymány/ álbo z cieżkośćia y kápániem odchodzący/ wolno wywodzi/ pul lotá tego Soku w bialym winie roſpuśćiwſzy dáć wypić.
Mieśie-czney Tenże trunek pomieniony Mieśiecznа chorobe Pániam záwśćiagniona pobudza/ y wywodzi.
Łożyſka. Łożyſko po porodzeniu pozoſtále wypedza/ kwinte Soku tego/ álbo z winem/ álbo z wodka Lebiotki polney álbo gorney pić dáiąc.
Zaśniát. Záśniat / ábo iáko drudzy zowią/ Zaporzyſko / wywodzi z żywotá Pánom / Molam Láćinnicy zowią / dáiąc tegoż Soku z Stośilu Herkuleſowego ćwierć lotá/ możey pul lotá z pitym miodem.
ſcyátyce. Scyátyce/ ieſt lekárſtwem tenże Sok dwie cześći go kwinty z iedna cześćia Bobrowych ſtrotow / z winem bialym dáiąc go pić.
Płod wywodzi Korzeń czopkiem záſtrugány/ álbo vśiekány/ á w wiodchey chuſteczce wezełkiem w lono puſczony / płod martwy z żywotá wyćiąga.
Bolaczce Bolaczke/ álbo wrzod w oczách leczy/ Sok z Herkule z trocha octu á z Oleykiem ptáſzey zobi ná nie plaſtrowány.
Zebom. Bol zebow vśmierza / tenże Sok w oćcie moczony / á ćieplo w vśćiech / y długo trzymány.
Subetu. Nád przyrodzenie zápámietáiący ſie Spániu nád przyrodzenie/ ktore Subetem Arábczycy zowią/ wzbudza/ z ſoku podkurzenie w nos z ogniá czyniąc.
Vżom W vżách bolesći vkłáda / tenże ſok/ á zwłaſczá z korzeniá tego źiela z Migdałowym Oleykiem/ z Rożánym y z winnym zmieżány/ á ćieplo w nie puſczány.
Kolánō. Bolesći w kolánách vkłáda / Sok z trocha winá rozczyniony / y do zgeſczenia plaſtru wárzony / y tym ćieplo okłádáne. Też w pigułách / ábo w Kliſterách / ábo z iákimkolwiek lekárſtwem przez vſtá vżywány / temuż ieſt oſobliwym rátunkiem.
Ledźwiō Bolesći w Ledźwiách od kámieniá wzbudzone/ toż plaſtrowánie y kliſterowánie vſpokaia.
Vkażonym od wężow Vkażonym od węża/ ktorego Aſpidem zowią/ tenże Sok Wielośilu z małymi Rozynkámi vtłuczony / y ná ráne przykłádány/ ieſt lekárſtwem. Tákże
Przećiwko wżeláktich beſtyi iádowitych vkażeniu/ rány plaſtruiąc.
Od pśā wśćiekłe go obżá: Od wśćieklego pśá obrázonym / ieſt rátunkiem wielkim / ábowiem iad wżygſtek z rány wyćiąga: wziawſzy Oponaku/ Gálbanu/ po ześći lotow/ Smoły dwá loty / Octu oſtrego winnego trzy dobre łyżki/ roſpuść Gálban y Opoponak ábo Sok wżyſtkiego śiłu / potym Smoły przyday/ á będzieś miał koſztowny plaſtr ná vkażenie od pśá wśćieklego.
Jezyczek Jezyczek z mieyſcá ſwego zślizły y ſpádły/ dla zbytnich wilgotnośći podnieśi/ y ná ſwe mieyſce przywodzi / dym z ogniá z Soku tego / álbo y z Gálbanu w gárło puſczáiąc.
Łożyſku. Łożyſko pozoſtałe po porodzeniu wywodzi / dym tákże z ogniá węgliſtego w otwor loná łyżkiem puſczáia / z Soku tego/ z Gálbanu / á z Bobrowych ſtrotow / zárowno każdego wziawſzy.
Toż czopek/ z korzeniá Wielośilu vſtrugawſzy/ á w otwor loná wpráwiony / czyni.
Pačierzō bolącym Pačierze w grzbiećie gdyby bolały : wziąć tego Wielośilu ſoku/ oleiu Bobkowego/ álbo Oleyku z ziarnek z Kleſczowiny Ricinum zowią Láćinnicy álbo w niedoſtátku tego / oleiu Ručiánego : y z tego mázánie Pačierzom vczynić / ráno y w wieczor ie náćieráć.
Sciátyce Scyátyce / y niezmiernym boleśćiem w biedrách/ predkim/ y doświadczonym ieſt lekárſtwem : wziawſzy Soku z tego Wielośilu dwá loty/ woſku ześć lotow/ Oleyku ptáſzey zobi z ześnaśćie łyżek: ſok z trocha octu winnego oſtre° roſpuśćić: woſku troche z Oleykiem ptáſzey zobi ſpuśćić/ y tym biodrá plaſtrować.
Wchodźi do máśći Wchodźi do máści / ktore do ran ćietych y ſtychowych bywáia czynione / ábowiem ie ſpáia y goi Także do tych / ktore do Fiſtuł / y wrzodow złych á zá ſtárzałych bywáia robione.
Bywa też czyniona máść niepoſpolita / od vczonych Cyrulikow/ ktora oni zowią Emplaſtrū de Lino, tym ſpoſobem: Bióra ſok Wielośilow/ Miod / Oleiek Rożány/ Wino/ każdego po piáći łyżek/ Gleyty ſrebrney/ Aleopátyku/ Sárkokoły/ po łoćie/ Kłáytuchu z chuſty wiotchey ćienkiey á chedogiey náſkrobánego lot / y to porządnie/ iedno po drugim mieſzáia/ y máść koſztowna/ ránom świeżym/ ſtuláiąca y goiąca/ czynia.
Spráco-wánym Wchodźi też do máści przećiwko ſpráco-wániu gnuſności y leniwości czynioney.
Głowie. Wchodźi y do tych/ ktore czynią przećiwko bolęniu głowy.
Wrzodō Wrzody ogniſte/ ktore Kárbunkułámi zowią/ otwiera ſam korzeń Wielośilu / álbo z rozynkámi małymi plaſtruiąc ná nie/ álbo też ſok iego.
Máćicy. Máćicy záduſzoney ieſt rátunkiem / Sok korzeniá Wielośilowego pod noſem trzymáiąc.
Wzroku Wzrok ſłáby y ćiemny oſtrzy / tenże ſok/ rozczyniony ſokiem / álbo wodką Kopru włoſkiego/ y tymi oczy pomázuiąc.
Kolice Kolice y dárćiu w kiſzkách/ z zimnych

w rekách y w nogach/ dáie rátunek/ kor en tego ziela z málymi rozynkami v tłuczony/ á plastrowány. Abige.

Płod martwy wyw.

Płod martwy z żywotá wyćiaga/ czopek vstrugawßy z korzeniá / y w otwor loná puścíwßy. Także dym z Soku iego z ogniá / liykiem w otwor loná puszczáney.

Wrzodó śudzelo. Ranom.

Wrzody y Sadzele. Rány zágnile y záplugáwione wyche daja / prochem korzeniá tego záśpuiac ie albo z miodem záczyniony/ miásto maści w nie kładac. Toż z winem tenże proch rozczyniony/ á w nie/ miásto máści puszczány/ czyni. Też ziele/ álbo nác iego / w wodzie álbo w winie wárzac / tym ie wymywáć/ dobrze.

Máćicy.

Przećiwko Máćicznym dolegliwoścíom / z zimney przyczyny/ dobry.

Miesiecz ney.

Miesieczna chorobe zástánowiona wzbudza / wárzac liście y z Kłaczem / á páre w otwor loná liykiem puszczáiac/ álbo też po pás w niey śiedzac/ ćieplo sie náparzáiac.

Pokurczonym. Przepuklym. Pleurze/ y bokow bolenin z kłociem. Gryzieniu w żywocie/ álbo Rzezáwicom. Czerwoney biegunce Moczu kápániem odchodzacemu. } Sok w trunku iest osobliwym rátunkiem.

Pokurczonym. Przepuklym. Pleurze. Gryzieniu w żywocie. Czerwońce. Moczu.

Mechyrzowi záwrzedżiálemu / z winem słodkim/ álbo z miodowa syta/ sok w trunku vżywány/ iest lekárstwem.

Pechyrzowi.

Piguły z ćwierći lotá Soku / ktory Oponakiem Láćinnicy zowia/ ná czo przyiete / flágme gruba y kliorowata stolcy wywodza. Abige.

Purgnie y flágmę wywo.

Piguły Paráliżę náraß.

W Sláku y w náruśeniu powietrzem/ z soku czopek vtoczywßy / w żołći wołowey go obmaczawßy/ w kißke stolcowa wprawić. A zwłaszczá/ gdy przez vstá lekárstwá dáć nie może. A gdyby chory przez vstá brác mogł/ dáć mu te piguły/ ktore mu beda bárzo spośobne: Wziąć tego soku/ Ruty ogrodney/ Serápinu / Żywice/ Bobrowych strotow/ Pieprzu/ soku z Lubszczyku / álbo Extrákcu iego/ to iest: istności z niego wyćiągnioney/ Mirrhy/ po ćwierći lotá. To wßystko co namieley vtluc/ co sie da tluc/ á sok Wielosilu/ y Lubszczykowy w winie rozpuścić/ á z sokiem kwiećia biáley Bukwice/ ktora pierwia śnka/ y kluczámi Pietrá świętego zowia/ záczynić z tego Pigul nátoczyć: z ktorych przez trzeći dzień po kwincie vżywáć/ záraz po pulnocy / popiiáiac ich trunkiem miodu dobrego.

Páduku

Páduku Páduacey niemocy iest wielkim y doświadczonym lekárstwem: wziawßy soku korzeniá Pánaku Herkulesowe° / Spiągłásu / álbo Antimonium nieprzyprawnego / Bobrowych strotow / Smoczey krwie: To co naśubtelniey vtrzeć / á z tego káżdego dniá choremu po ćwierći lotá dawáć / z konfektem kwiećia biáley Bukwice/ álbo z czym inym przynależacym.

Mleku

Mleko zśiádle w żołądku rozprawia: wziawßy dwie czesći od kwinty / tego soku / y vtoczyć ßeść álbo śiedm Pigul / á dáć polknąć.

Pokurczeniu

Pokurczeniu we wßytkim ćiele iest rátunkiem: lot soku tego korzenia rospuścić/ w pułkwarty oleyku Kućiánego / y przez Klistere dáć.

Przećiwko káżdey febrze iest lekárstwo Sok: wziąć go trzecia czesć kwinty / y stoczyć we dwie / álbo we trzy Pigułki / polknąć/ winem trochę popiwßy / á to godzine przed przyśćiem.

Żołom

Żołom suchym/ ℞

Muśkułom

Muśkułom pogniećionym / iest rátunkiem / trzećia czesć ćwierći lotá tego soku dáiąc káżdego dniá / z winem biáłym/ á z wodką z ziemnych glist vpalona / po dwu łyżek káżdego wziawßy. Alsahárauius.

Mocz pędzi.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodzi: biorąc soku tego pięć ćwierći lotá / Storáxu wodniśtego/ álbo miękkiego / Jaderek orzechow láśkowych po cztery czesći od kwinty / Pieprzu śiedm ziarn. To wßytko / okrom Storáxu / co namieley vtluc / á potym z Storáxem w Możdżerzyku co nagesćiey záczynić/ z tego pigul / iáko dobre ziárno grochowe/ náczynić/ á dáwáć naprzod po trzy po cztery/ po pięći/ áż do siedmi/ y ośmi/ według lat káżdego / y wieku / ktemu y żił / iest lekárstwem doświadczonym/ popiiáiąc ich winem biáłym/ álbo czym inym przynależącym.

Wszeknieniu od wßeláких beśtyy

Przećiwko vszknieniu od wßeláких beśtyy iádowitych / dwie czesći kwinty Soku / z trzećia czesćia Koronaku okrąglego / z winem dáiąc pić / iest lekárstwem: z tymże Koronakiem plastrowány / toż czyni.

Od wśćieklych beśtyy o brażoné.

Tenże Sok z śmoła plastrowány ná ráne/ od wśćieklych beśtyy záżdana leczy. Diośc: To iest: Wziąć tego soku trzy loty / á Śmoły dwánaśćie lotow: sok w mocnym occie naprzod rospuścić / potym ze śmoła spuścić/ á ná ráne przykładáć. Tabe.

Trucizny z ciáłá wychodzące.

Trucizne y iad wßeláki z ciáłá wywodzi / sok z Stosilu Herkulesowego / biorąc go ná raz kwintę / z ciepłym winem biáłym stárym. Toż też służy

Vszknioné od Páłká.

Vszknionę od iádowite° weża/ ktore° Aspidę Láćinnicy zowia/ co natychmiast ten trunek piiąc / nátychmiast po vszknie-

niu / á

żność vtráćili / y boleści nieiákie / y rzezánia w członkách/ták wnetrznych/iáko zwierzchnich / mieli/ tych Sokiem tego źiela ktory Opoponakiem zowiemy / pod kurzáć / po naſtániu Xśiężycá / y przed Pełnią/to ieſt: miedzy Pełnią/á miedzy Nowem. Do tego rozpuśćiwßy tegoż ſoku troche w ćiepley wodce Rućiáney/ chuſteczki w tym maczáć / á mezki Korzeń ćieplo obwiiáć.

Sczkawce. Sczkawce ieſt doświadczonym lekárſtwem/ſámym pilnym/á práwie wrytymi oczoma ná ten Sok tylko pátrzac: czemu ſie nie trzebá dźiwowáć. Gdyż ieſt rodzay ieden oſtu oczym ná ſwym miey ſcu ná ktory tylko pilno pátrzac / zápalenie vſt żołądkowych/ y ſmrodliwe odrzygánia y odmiátánia záſtánawia. Dźiwny Pan Bog w ſprawách świetych ſwoich/ ktory y Ziołom wlewa y dáie tákowa ſkryta/ y rozumem niedosiagla władzą/ y moc.

Czárom. Máść ná też vtrácona potężność do ſkutku Małżeńſkiego przez czáry: Wźiáć tego ſoku Opoponaku ná drobne kaſki połamánego/ dla przebránia iákichkolwiek w nim nieczyſtośći/ bądź trzaſczek/ álbo liſteczkow z źiol/bądź też y piaſku/ ile ſie zda y podoba / y roſpuśćić go w ćieplym occie przedyſtyllowánym. Potym ocet przez płát geſty ſukienny przecedźić raz kilká / áż práwie chędogi y iáſny będźie: á potym w Kukurbite Alembikiem ſlepym nákryta/ wlać/ y ná piaſku/ álbo popiele ćieplym digerowáć / y ták niechác/ áż ſie zśiedźie. Potym maſti Pßeniczney chędogiey/y ſoli po kwincie / álbo po ćwierći lotá: do tego/ źśiádłego przydáć/ y co napilniey vmießáć / á Rożána wodka/ ile potrzebá/ roztworzyć: á gdy będźie trzećia cześć Wodniká wſtępowálá/ pod pánowániem Sáturnuſá. Tedy Máść te vczynić/ ktora Korzeń męſki námázowáć. Ták guſtá y czáry / y bolesći / rzezawki / y wßyſtká niepotężność do ſkutku małżeńſkiego / precz odſtapi. Tur.

Chorobom. Twirdzą niektorzy/iż gdyby ktochćiał dowodnie/ álbo chćia niedoſkonále/ w chorym ćiele chorobe poznáć: zkádby y z iákiey przyczyny bylá/ álbo być miáłá/ tylko z Medyány dáć mu krwie miernie vpuśćić/ á co namielßym prochem tego Soku zwierzchu potrząść. Zárazzátym pokaże ſie ná krwi: co zá zágnilośći/ y iákie wilgotnośći zle ſa w ćiele / ktoreby chorobe przywiodły / álbo iáka vczynić máia. Záczym mądry / dowćipny / y vczony Lekarz / może przyſtoynymi lekárſtwy temu zábiegáć ſnádnie.

Wino ze wßytkiego Silu.

Vinum panacit.

Stárzy Lekárze mieli w vżywániu to wino/ poſledniey ßym / iáko ſámo źiele w nieznáiomość przyßło/ ták wino w zániedbánie. Dioſcorides tákże opiſuiąc ſkutki iego / każe wźiáć ze dwá loty korzeniá Pánaku tego / y námoczyć w piáći kwartách Moßtu/ że práwie dobrze wykiſnie. Potym go ſtoczyć/ a do potrzeby lekárſkiey niżey opiſáney vżywáć.

Przepuklym. Przepuklym.
Kurczom / y Pokrzywionym. Kurczō.
Rázom Potluczonym. Potłuczonym.
Tchu nieſtawáiącym / iedno z wyćiągnieniem ßyie. To bywa Gwiżdżotchniącym. Tchu.
Śleżienie zbytnie opuchley. Śleżenie.
Żołądkowi nie trawiącemu. Żołądku
Kolice y gryżieniu w kißkách. Kolice.
Seyátyce. Seyátyc
Mieśiecżna Pániom wzbudza. Mieśic
Opuchłym. Opuchł
Od beſtiy iádowitych vkaßonym. Vkaßonym.

Bywa też to wino z Soku Pánákowego tym ſpoſobem czynione: wźiáć co nawybornieyßego Opoponaku puletrzećiá lotá/ á we dwá gárncá meßtu ſłodkiego wrzućić/ y dáć wykiſnáć/á po dwu Xśiężycu ſtoczyć/chewáć. To wino przerzeczonym chorobom ieſt bárzo vżyteczne/ zwłaſczá Śleżienie zámuloney/ y zátwárdźiáley. Varignaná. Śleżenie.

Magiſterium, álbo wyćiągnienie Iſtnośći.

Tym ſpoſobem z Pánaku iſtność bywa wyćiągána/ iáko z Miſtrzownika/ y z inych źiol/ ktora tymże niedoſtátkiem/ ktorym ſam korzeń z źielem / y ze wßytkimi okolicznośćiámi ſwymi ſłuży.

Serce mdłe bárzo pośila / biorąc go porządnie trzydźieśći dni / po trzydźieśći kropek/ bez przydánia inych rzeczy. Tur. Sercu.

Kordyácznym. Kordyácznym tákże wielkim ieſt rátunkiem.

Nyrkom boleiącym/ zátkánym/ y Záwrzedźiáłym/ z zimney przyczyny. Nyrkō. Śleżienie.

Śleżione zámulona wychedaża/ y Zátwárdźiáłość iey zmiękcza/ biorąc go po ßeśćidźieśiąt kropli / przez dźieśięć dni ná noc kłádąc ſie. A potym nic inego cáła noc nie piiáć. Toż też

Watrobie y Watrobie.
Płucom zámuleniu/ y zátwárdźiáłośći ieſt lekárſtwem. Przeto Płucō.
Opuchłym. Opuchłē
Ráßlacym. Ráßlacē

Dychawicznym/ ieſt rátunkiem wielkim/ pomienionym ſpoſobem vżywáiąc go. Dychawiczni.

Oley dyſtyllowány z Wielośiłu / álbo z Pánaku.

Oleum diſtillat:

wilgotnośći/ z inymi lekárſtwy/ do tego należącymi/ tenże ſok vżywány ieſt bárzo vżyteczny. (Abige.) Albo dawßy naprzod klyſtere odmiękczáiąca/ námoczyć go przez noc w Soku Kopru Włoſkiego/ á Cukru przydawßy/ poránu dáć pić.

Wietrznośći — Wietrznośćiom

Wietrznośći grube roſpadza/ plaſtr z ſámego Soku/ álbo Opoponaku czyniąc/ á ćieplo ná żywot kłádąc. Abig.

Surowe wilgotnośći wywodźi/ pigułámi vżywány. tenże. Albo iákim inym ſpoſobem brány.

Gliſtom

Z miodem á z piołynowy ſokiem Opoponak dány/ w żywośćie gliſty morzy.

ślezienie

Slezione zátwárdźiała odmiękcza/ w oćie wárzony/ á ná lewy bok ćieplo przykłádány.

Káßlu. Głowie. Gliſtom

Káßel z zimná leczy. Głowy bolenie vśmierza. Pádáiącey niemocy. Gliſty morzy y wywodźi/ vżywáiąc: Albo tenże w Soku białey Szánty przez noc moczyć/ á ráno przecedźiwßy/ miodu trochę przydáć/ y pić. Może też Lekarz z niego vczynić/ y vżywáć.

z Soku z tego ziela. korzenia Pigul

Mieśie: Łożyſku

Mieśieczna Pániam wzbudza.

Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe wypędza.

Máćicy.

Máćice záźiębiona rozgrzewa/ záplugáwiona wychędaża: ten ſok w oleyku Bobkowym roſpuſczony/ báwełny trochę w nim obmáczáć/ á korzeń Gorzyßu wielkiego nia obwinąć/ y w otwor łoná włożyć. Też z oleykiem/ ktory Muſcelinum zowią/ á z ſokiem Bylice/ ſok Wielośiłow wezełkiem wpuſczony/ toż wßyſtko czyni.

Płodu

Płod martwy z żywotá wyćiąga/ bądź ſam/ bądź z żołćia Jáłowicza zmießány/ á ná węglę żarzyſte kłádźiony/ dym ten liykiem w otwor łoná puſczáiąc. Ale gdyby płod żywy był/ á toby było czyniono/ zábiią go. Przeto brzemienne białeglowy z káżdey miáry máią ſie go pilnie wiárować/ nie tylko ſoku iego/ ále y naśienia/ y korzeniá: náwet zapáchu dymu/ y podkurzánia z niego.

Owa do tego wßytkiego ſok ten Pánakow ſłuży/ do cze° Armoniacum. Miárá y wagá iego ieſt/ od puł ćwierći łotá/ áż do cáłey ćwierći/ inym go rzeczom przymießuiąc. Aben Meſua.

Ciężkiemu rodzeniu — Ciężkiemurodzeniu

Cieżkiemu rodzeniu ieſt rátunkiem: ćwierć łotá tego ziela naśienia/ miáłko vtártego/ z winem dáć wypić tey/ ktora ſie dźiatkámi prácuie. Turn:

Mámkó — Máłką mámkom obfitość dáie/ drzeń z Kłacza/ dáiąc go z czymkolwiek w trunku.

Ciáło otwiera y rzedźi.

Żywot láxuie y od wilża.

Purguie

Wietrznośći w ćiele zámknione wypadza/ toż naśienie Pánakowe/ z octem á z oliwą piąc.

Wietrznośćiom

Kurcze odpadza.

Kurczo.

Zimnice leczy/ dawßy Soku tego ziela/ ktory Opoponakiem zowią/ ćwierć łotá/ z miodową Syta/ godźine przed przyśćiem.

Zimnicą

Przepuklinam wnetrzny Sok. Tákże Káßlacym.

Przepu. Káßlom

Záwśćiągłemu y ćießkiemu puſczániu moczu.

Moczu

Pechyrzowi boleiącemu/ y záwrzeđźiáłośći iego/ ieſt lekárſtwem/ Sok ten/ pod przerzeczoną wagą/ z ſyta miodowa piąc.

Pechyrzowi

Mieśieczna chorobe Pániom záwśćiągniona wzbudza/ w miękkim táłu vżywány.

Mieśieczney

Jezyczek ſpádły podnośi ná ſwe mieyſce przywodźi/ Dym z ogniá z niego czyniąc/ á liykiem w gardło puſczáiąc.

Jezyczkowi

Slinogorz. Tákże

Slinog

Zolzom nábieglym w gárle/ y

Zolzom

Zapaleniu gárłá/ Sok ten nápoły z Dyáltyia zmießány/ á zwierzchu około ßyie plaſtrowány.

Arteryce/ to ieſt: boleniu y łamániu w członkách z przyczyny fluſow zimnych flágmiſtych/ ieſt rátunkiem wielkim/ wárząc náć y z Kłaczem tego Pánaku/ á tą wodą często ćiáło co nacieplej omywáiąc/ álbo kąpiąc. Ták tey chorobie w ćiele/ z mieyſcá ná mieyſce/ tułáiącey ſie/ będźie lekárſtwem oſobliwym/ y doświadczonym.

Arteryce

Máćicy broni záduśzenia/ y ku gorze wſtąpienia/ ſok/ miąſto máści iákiey/ ná Bárchanie rozmázany. Albo rácżey w ćiepłey wodźie roſpuſczony/ y w tym chuſte máczáć/ á od pepká/ przez prog łoná/ ćieplo przykłádáć.

Máćicy

Scyátyke.

ſciátyce

Podágre/ z zimnych fluſow/ plaſtruiąc nim mieyſcá boleiące/ álbo y náćieráiąc/ leczy. Turn.

Podágrze

Przymioty ogniſte/ wielkie/ y gwałtowne z twárdośći/ vśmierza. Tákże

Przymiotom

Rárbunkuł/ wrzod ogniſty/ zmiękcza y niſczy/ ſok tego ziela/ z iáką rzeczą wychłodzáiąca/ álbo z Sokiem z Pśinek zmießány/ y plaſtrowány. Turn.

Rárbunkuł

Wzrok mdły posila/ y bystry czyni/ máżąc nim kąćiki w oczu/ przy noſie.

Wzroku

Od pśá wśćieklego/ y od inych beſtiy łádowitych obrázonym/ wielkim á doświadczonym ieſt lekárſtwem/ z ſmołą nápoły zmießány/ á ná rány plaſtrowány. Abowiem bez wßelákiego bolu goi.

od wśćieklego pśá obrázo:

Korzyby do Venuſá/ y do ſkutku małżeńſkiego/ zá czárámi złych ludźi/ pote-

Czárom.

żność

bywa czyniona/ ktora iest vżyteczna.

Żyłom. Nerwom/ y żyłom ſuchym álbo pietym / od zámulenia z zimnych fluſow/ wolnymi ie czyniąc.

Máćicy. Nieſpoſobność máćice ſpráwuie do zátrzymánia nasienia meſkiego/ zágrzewáiąc iey oźiębłość/ y wychedażáiąc ia zßłámowátości plugáwych y ſproſnych.

Płodn. Płod martwy z Łożyſkiem iego z żywotá wywodzi/ z octem w trunku dána.

Máćicy. Máćice oſłábiała vtwierdza y pośila.

Vſtá Máćice/ wolne czyni do otworu/ y do wyßćia płodu/ wywodząc śliſkość nieiáka z mieyſc tych/ w ktorych ſie nasienie do płodu záwiera/ y ták ſnádne pozbyćie płodu czyni.

Piguły z Opoponaku.

Te Piguły w Aptekach/ według opiſánia Meſue/ bywáią dźiáłáne. Służą zimnym flágmiſtym á grubym/ y kliowátym ßłámowátośćiom.

Głowie/
Mozgu/
Żyłom ſuchym/ álbo Nerwom/
Páráliżu/
Zákrzywieniu vſt/
W kolánách łamániu y boleniu/
Podágrze/
Arteryce/
Paćierzu w grzbiećie. Y inym boleśćiom z zimnych á flegmiſtych wilgotności pochodzącym/ ſłużą.

Głowie. Mozgu. Nerwo Páráliż. Łámán: Podág: Arteryce Paćierzu

Rozſądek.

Pának álbo Stośił Herkuleſow/ rzeczony od pierwßego wynáleźce ſwego/ ktory to źiele y ſkutki iego naprzod pokazał. Stośił Herkuleſow od wielu á rozmáitych ſkutkow ieſt rzeczone/ iáko y Wielośił. Albowiem iáko Herkules od przyrodzenia był wielkimi śiłámi nád inne ludźie obdárowány. Ták y to źiołko od niego wynáleźione wiele śił známienitych ma w ſobie/ przećiwko rozmáitym chorobom. Od inych Pánakiem Hierákleotyckim bywa miánowány/ od mieyſcá álbo Miáſtá/ przy ktorym ſie naywybornieyßе znáyduie.

Pának Sklepiow/ ábo Stośił Sklepiow/ Roż: 66.

Panaces Aſclepiũ.
PanacesÆſculapiũ

Heylwurtz
Æſclepii.

SKlepia/ álbo Pának y Stośił Sklepiow/ ieſt źiele máiąc Rożge dwułokietną/ ćienką/ proſtą/ około ktorey/ Liśćie podobne Koprzu Włoſkiego Liśćia/ ieno wietße/ koſmátße/ y pachniące.

Z Opoponaku /álbo Soku Pánaku Herkulesowego Alchimiſkim ſpoſobem bywa oley dyſtyllowány/ ktory wielkich ieſt ſkutkow/ ták przez vſtá vżywany/ iáko zwierzchu nim mázac. Rozgrzewa zimne członki/ wilgotnoſći roſpráwuie/ y ſubtylne czyni. Też niema być ſam ſczegulny vżywány/ iáko y Armoniak/ y ine dyſtyllowáne Oleie/ ále záwſze z winem/ álbo z iáka wodka.

Dychawi czným — Przećiwko Dychawicy/ á ćiężkiemu tch nieniu/ dwie ábo trzy kropie z winem ſłodkim dáwáć go pić dobrze.

Káßlu — Tákże Káßel ſtáry vsmierza.

Wßyſtkim niedoſtátkom Sleziony/ ieſt vżyteczny.

Kolice — Kolike y gryżenie w żywoćie vśmierza/ przerzeczonym ſpoſobē go vżywáiąc.

Máćicy. — Strzekániu w Máćicy z wietrznoſći zimnych. Także

Wietrznoſći w ćiele roſpadza z winem vżywány/ álbo z wodką iáka przynależąca.

Zimnicō — Zimnicom wßeláким/ ieſt lekárſtwem/ przerzeczonym ſpoſobem go vżywáiąc/ z godźine przed przyśćiem.

Biodrō. — W biodrách bole vkłada Scyátyczne.

Pleurze. — Pleurze y kłoću w bokách/ ieſt rátunkiem.

Moczu — Moczu z ćießkoſći/ álbo kápániem odchodzącemu ſłuży.

Pęchyrz. — Służy wßeláким niedoſtátkom pęchyrzowym/ zwłaſczá z zimnych przyczyn pochodzącym.

Miárá — Też do Pigul/ Lektwarzow/ Konfektow/ y inym lekárſtwom może być przymießány przerzeczonym chorobom/ według zdánia Lekárzá mądrego y roſtro-

Kolce. / Nyrkom. / Ledźwiom. / Kłoću w bokách — pnego. / ieſt oſobliwym rátunkiem/ máząc nim mieyſca boleiące/ dwá kroć przez dzień. Albo owcza welne w tym máczáiąc/ á co náćiepley ná nie przykłádáć.

Máćicy. — Máćicy zátwárdziáły y nápuchły/ z Oleykiem białey Liliey/ ábo z Dyáltya odmiękczáiąc ią/ ieſt lekárſtwem. Także do dwu lotow Oleyku/ ábo máśći/ dwie álbo trzy kropki tego dyſtyllowánego Oleyku przydáć tylko á nic wiecey.

ſcyátyce. — Scyátyce y boleniu w biodrách/ ieſt bárzo vżyteczny/ trzy kropie wpuśćiwßy go do dwu lotow Oleyku Oślego Ogorká/ álbo do Oleyku ktory Sycionium zowią/ máżąc tym: álbo welne nie płokána Owcza w nim maczáć/ á ćieplo przykłádáć.

Artetyce. / Podágrze. / Chirágrze. — Tymże ſpoſobem ieſt bárzo vżyteczny/ á zwłaſczá z przyczyny żimney pochodzącym.

Wzeby wyprochniáłe kropke ábo dwie — Zeboin — puſczáiąc teº oleyku/ bole w nich vkłáda.

Wzrok byſtry czyni/ w łyżke wodki z Kopru Włoſkiego kropke go puśćiwßy w oczy puſczáć. — Oczom

Może go też do pomienionych chorob z inymi máśćiámi/ plaſtry/ y Oleykámi vżywáć/ przydáiąc go po kropce/ á bo trzech.

Oleiek z naśienia Pánakoweº Alchimiſkim ſpoſobem wyćiągniony/ ktory

Mozg pośila. — Mozgu
Pámięć oſtrzy. — Pámięć
Pulglowy boleiącey służy. — Głowie
Melánkolicznym bárzo vżyteczny. — Melánkoliey
Od rozumu odchodzącym. y — Głuchoćie
Gluchym. Tákże — Zápámiętákym.
Zápomináiącym ſie nád przyrodzenie/ ieſt rátunkiem znáczným. — Zołzom
Zołzy/ y Gruczoły plugáwe/ twárde/ odmiękcza/ wyćiera/ od zágnićia ich broni y záchowywa/ rozgrzewáiąc ie.

Mleko mámkom w pierśiách mnoży/ á dźiećiom małym pierśi vżywáiącym/ nie tylko obfitość pokármu dáie/ ále y posilny im czyni. Do tego wilgotnoſći w nich zágnić/ y páry ſmrodliwe z nich wypadza/ y zámnáżáć ſie w nich nie dopuſcza. — Mámki

Miárá.

Miárá do vżywánia tego Oleyku/ trzydźieśći kropli ná raz. Białymgłowom we trzydźieśći lat/ kropli trzydźieśći. We dwudźieſtu/ dwádźieśćiá. Młodßey w lećiech/ dźieśieć. A ten ma być z miodem pitym/ trunkiem vżywány.

Do goienia Fiſtuł zlych y plugáwych bywa Oleiek tym ſpoſobem od Chirurgow czyniony: Bioru Oleyku z Opoponaku/ to ieſt/ z Soku Herkuleiey lotow dwánaśćie/ do tego przydáią Merkuryuſu/ y Siárki/ ktore zowią Sublimatum, y Bielu Ołowiánego/ álbo Blaywaſu/ po dwu lotách/ y weſpoł to vmießawßy/ w kukurbite kłádą/ przez dni trzydźieśći ták zániechawßy/ y przez Alembik trzykolbiáſty dyſtyliuią/ Oley z pierwßey kolby oſobno odeymowáć/ ze wtorey tákże/ y z trzećiey. A co z trzećiey ſie odeymie/ przedniey ßy ieſt/ co ze wtorey/ ten srzedni/ á co z pierwßey kolby/ ten oſtátni będźie/ á ten Fiſtułom złym y zágnilym/ ieſt bárzo potrzebny y vżyteczny/ ktore zá trzy Miesiące doſkonále goi. Turn. — Fiſtułō

Sol z naśienia Herkuliey/ álbo Pánaku.

Tym ſpoſobem tákże iáko z inych ziol

bywa

WIelosił Chironow Liśćia iest Maieranowego. Korzenia drobnego/ y w ziemi miałko śiedzącego. Z tego Klacze krzewisto pochodźi/ w wierzchu ktorych kwiatki żółte. Korzeń smáku ostrego. Ale Theophrástus Pának Chironow troche ináczey opisuie. Dodoneus Rhombertus ináczey. To iest/ Liśćia Kobyle° sczawiu/ álbo ćwiklánego/ ieno mieższe° y welnistego być go twierdzą.

Miejsce

TO Ziele/ ktore Dioscorides opisał/ ná górách pospolićie rośćie. Ma przodek to/ które w Thesáliey ná górze Pelion rośćie.

Przyrodzenie

PAnak álbo Wielosił Chyronow z Pánakiem Sklepiowym (iáko Galenus świádczy) iednegoż sa przyrodzenia y złożenia z żywiol. To iest/ wysusza y rozgrzéwa/ ná początku trzećiego stopniá.

Moc y Skutki.

Jádom wężowym

wszkniony m

Jádom y trućiznom wężowym/ korzeń w trunku vżywány/ sprzećiwia sie bárzo.

Vszknionym od gádziny iádowitey/ w winie go dáiąc/ iest lekárstwem. Sámo też ziele z liśćiem swym vwierćiawszy/ ná też rány plastrowáć dobrze/ bo z nich iad wyćiąga y goi.

Rozsądek.

Vkázuią niektorzy ine Ziele miásto własnego Pánaká Chironowego/ ále nie bez falszu. A to Ziele ktore oni Chironia zowią/ drudzy Słonecznym kwiátem zowią: o ktorym też zá ta wzmiánka nieco powiemy.

Słoneczny Obrot/ álbo Kwiát/

Rozdźiał 68.

Flos Solis. Helianthemum. Consolida aurea.
Pseudo Panax Chironium.

Sonnenblum. Sonnenguntzel.

OBrot/ álbo Kwiát Słoneczny/ iest krzakowáte ziele/ z ktorego korzeniá záraz kilká rózg pochodźi ćienkich/ á twárdo chrósłowátych/ ná ktorych sa listeczki obdłużne/ Hizopowym bárzo podobne/ przy ktorych drugie listeczki wychodzą drobnieysze gromadkámi. Kwiát podobny Pięćiornikowemu/ żółty/ ieno więtszy dobrze. Korzeń twárdy/ zdrewniały. Smaku ćierpkiego/ ostrośći żadney w sobie niemáiąc.

Miejsce

Ná wierzchu trey Rózgi oganká álbo okólek. Ten czaſu swego żółte kwiatki z ſiebie wydaie/ ſmáku y zapáchu oſtrokorzennego/ Korzonkow bialych/ cienkich/ krótkich á gorzkich. To źiele zowią niektorzy Leśną Lebiódką/ álbo Dobrą myślą. Drudzy Czabrem/ iáko Dioſcorides przypomina/ ále nie właśnie.

Mieyſce.

Y Nas áni gośćiem/ áni obywátelem ieſt/ bo tylko w kráinách ćieplych ſwe kochánie ma/ iáko w Apuliey/ y w inych mieyſcách gorących/ zwłaſczá ná górách niebu otworzyſtych.

Przyrodzenie

PRzyrodzenia ieſt ćieplego/ y ſuchego/ iáko Stośił Herkuleſow/ ieno nie tak śilnie.

Moc y Skutki.

Wrzodō

Wrzody złe ćiáło roziadáiące/ y wyiadáiące/ ktore Grekowie Phagedenas názywáią/ leczy. Kwiát y Naśienie miáłko z miodem vtárſzy/ ná nie przykłádáć. Dios.

Dymienicy Zołzom.

Dymienice/ y Zołzy twárde zmiekcza/ y przerywa/ á potym goi.

vſzknym od wężow

Vſzknionym od wężow iádowitych/ toż kwiecie y naśienie z winem piiąc/ ieſt rátunkiem. Á z oliwą álbo z miodem vtárte/ á ná vſzknienie plaſtrem przykłádáne. Dios.

Rozſądek.

Pának álbo Stośił Sklepiow rzeczony od Aſclepiuſá/ álbo Aeſculápiuſá/ pierwſzego wynálezce ſwego/ ktory go nietylko wynálazł/ ále y ſkutki iego pokazał ná pomienione dolegliwośći.

Pának/ álbo Wielośił Chironow/ álbo Cyronia/

Rozdźiał 67.

Panax Chironium.

Heylwurtz Chironii.

skálách przykrych/ á ostrych/ w cieniách. Rośćie na Tátrách. Jednák przodek ma to ktore w Liguryey/ ná gorách Apáginskich/ rośćie/ zkąd też w Jezyku Láćińskim názwiska dostálo Ligusticum, iákoby rzekł Liguryskie źiele. Gdźie go támci Obywátele/ miásto Pieprzu/ zwlaszcá nasienia y korzeniá/ vżywáią.

Ligusticum. Libysticon.

Welscher Lubstuckel. Oder Ligurier Kraut.

Przyrodzenie

KOrzen y Nasienie tego źiela rozgrzewa y wysusza we wtorym skopniu. A ma własność y skutki Stosilu Herkulesowego/ y przeto zowią go drudzy Pánakiem Herkulesowym/ á zwlaszcá Liguryczycy. Trawi/ Rozpedza/ wywodźi.

Moc y Skutki.

Korzenie y nasienie tego źiela żoładkowi iest bárzo vżyteczne/ á ile zimnemu/ y do trawienia pokármow niespośobnemu. Przeto vżytecznie oboie wchodzą do tych lekarstw/ ktore dla tego bywáią czynione. Żołądkowi vżyteczne.

Wnetrzne bole vspakaią y vsmierzą. Wnętrzne bolo.

Wietrznośći w żoładku/ ktoremu nábrzmiáłość y puszenie czynią/ rospadza. Wietrznośćio.

Z osobliwośći przyrodzenia swego vsczknionym od wężow/ y bestyy iádowitych iest wielkim lekárstwem/ ćwierć lotá miálko vtłuczonego prochu z nasienia/ álbo y z korzeniá/ z winem białym stárym dáiąc pić. Też wárząc go/ á ta woda/ ráne wymywáiąc/ álbo y plastruiąc/ toż czyni. Vsczknionę odbestyy. Mieśieczonym.

Mieśieczney chorobie/ nád przyrodzenie záwśćiągnioney. Tákże.

Moczu ćieżkiemu odchodzeniu/ piiąc go/ iest vżyteczny. Toż korzenie czyni/ ná prog łoná y ná krzyże plastruiąc. Moczu

Oboie też wárząc w winie/ á piiąc/ toż czyni.

W Kisżkách/ y

W Máćicy wietrznośći záwárte rozpadza. W máćicy y kisżkách.

Boleniu Żoładká y wnetrznośći/ z wietrznośći pochodzącemu/ bárzo służy: wziawszy nasienia iego dwá lory/ Gálganu drobno pokráianego/ Cynámonu tákże drobno polamánego/ po łoćie/ Cukru sześć lotow: Winá przednie dobrego białego pulgárná. To przez trzy godziny/ w flászy zásrobowawszy/ w kotle Żołądku.

wrzącego

Rośćie pospolićie ná górách y na pagorkách / Słońcu wyłożyłych. U nas / á zwłaſzcá ná Pokućiu zá Lwowem ná Górách Kuropátnickich / y ku Kámieńcu iádąc / obſićie śie pokázuie.

Przyrodzenie

Rozgrzewáiącego y wyſuſzáiącego ieſt przyrodzenia.

Moc y Skutki.

Ránom. Rány świeże ſpaia y goi / wárząc to źiele / á tą ſuchą wymywáiąc. Albo tłukąc ie z Wieprzowym ſádłem / á przykłádáiąc.

Krew zástánawia Tok krwie zástánawia / z Ran / z Noſá / y ſkądkolwiek inądzbytnie płynącą.

Krwią charkániu y płwániu / ieſt bárzo użyteczny. Tákże Biegunkom / á zwłaſzcá Czerwoney ćiekącce / vwierćiawſzy go ſpołecznie z korzeniem iego / á z iuchą wárzonego piiąc. Jeſcze lepiey z Bábką / á z korzeniem Koſtywałowym w czerwonym winie wárząc dawáć pić. Tab.

Vpławy Vpławy zbytnie białogłowſkie záwśćiągą: wźiąwſzy tego Obrotu Słonecznego / Kurzego źiela korzeniá / Wężowníkowego liśćia y z wierzchołkámi / Jeżyn / Niedośpiałku / pogarśći káżdego / Bylice / pul garśći / To wſzyſtko pokráiawſzy / w winie czerwonym wárząc / á po trunku ćieplo ná czczo y ná noc piiąc. Tabe.

Rány záwrzedźiáłośći Rány / y záwrzedźiáłośći / ták w vśćiech / iáko w ſtolcu / y ná członkách wſtydliwych goi / wárząc go w czerwonym winie / á tym ćieplo y częſto vſtá płocząc / Gárgáryzmy czyniąc / y ine członki obrázone wymywáiąc. Tabe.

Jn ſumma / gdźie potrzebá ſpaiáć / záwśćiągáć / poſiłáć / goić / tego źiela beſpiecznie możem vżywáć / iáko Koſtywału / álbo Żywokoſtu.

Rozſądek.

Niektorzy ten Słoneczny obrot Sklepia / álbo Pánakiem Sklepiowym mienią / y chcą mieć: ále iáko ſłuſznie / káżdy báczyć może z oboygá tych źiół opiſánia.

O Láćotnym Źielu / Rozdźiał 69.

Dźieśieyſzy Źiołopiſowie / troiákie Źiele Láćotne pokázuią. Dyoſcorides / które° my náśláduiemy / tylko iedno / á to ieſt właſne y iſtotne. Drugie dwoie / że im przynależących y właſnych imion náleść niemogą / pod tóż ie podſádźili: których też tu opiſánie z okoliczności położemy. Właſne Źiele Láćotne Dioſcoridowe / ieſt Kłącza Korzu ſwoyſkiemu / álbo Ogrodnemu podobnego / ćienkiego / kolánkowátego / we wnątrz czego. Kłącza Liśćia drobnego / iáko v Ruty / álbo y Noſtrzyku / który my Komonica mnieyſzą zowiemy / ieno mieńſzego / y pachniątſzego. A ku wierzchu pochodzące / im dáley / tym węższe / y wiecey rozdźielne / iáko liśćie Kozłey Ruty. Ná wierzchách rózg oganki álbo okólki / iáko v Oleśniku / ná których Nąśienie czarne / álbo bárzo ćiemno brónatne / pełne / twárde / obdłużne. Coś podobne Nąśieniu Włoſkiego Korzu / Smáku oſtrego / zapáchu korzennego. Korzeń ma biały / do Herkulei bárzo podobny / ná pálec wzmieſz / podczás mieńſzeyſzy / zapáchu mocnego y przyiemnego. Przeto przychodźi do iedzenia ták ſurowy / iáko przyprawny / á zwłaſzcá w Liguryey.

Mieyſce.

Rośćie to Źiele przy wodách ćiekących / ná górách wyſokich / y

skálách

tak Ziolopisow/ iáko Lekárzow y Aptekarzow mniemánia/ktorzy go z ziełem Łakotnym mießáią. To tedy Ziele ma korzenie niemále rozdźielne/ y odnogáte/ y ná pálec wzmiaß/ podczás miezßeyße. Rozgi obley/ miąßßey/ ná dwá/ podczás ná trzy łokćie wysokiey/ we wnątrz czczey/ podobney Dźiegielowemu/ álbo Kopru Włoskiego łączu/ odnogi z śiebie puszczáiące. Liśćia Pietruszánemu/ albo Opichowemu podobnego/ tylko więtßego/ ßerßego/ glebiey wykroionego/ á źielonośći iáśnieyßey. Ná wierzchu okólki niemále. w Lipcu Kwiátem żółtym/ iáko Kopr Włoski/ álbo y swoyski kwitnące/ z których potym Naśienie bywa lekkie/ ßérokie/ podobne Dźiegielowemu naśieniu/ ták/ że iedno od drugie° rozeznáć trudno/ ieno to troche mnieyßze y ßárßze/ á przyiemnie pachnące.

Korzeń

Łiśćie.

Kwiát.

Klacze.

Náśienie.

Leuisticũ vulgare, & Laser, vel Laserpicium Gallicũ, aut Europeum.

Liebstockel. Badkraut.

Smáku ostrego y rospaláiącego w iezyk/ álbo sczypiącego. Kochaią śie iákmiarz wßyscy gospodarze niepomału w tym Zielu/ dla rozmáitych skutkow iego do wielu chorob. Przeto y w nanedznieyßych Ogrodách nie trudno o nie. gdyż tęż korzeń iego y do dwunaśći lat wźiemi nie wyniszczeie. Ten gdźieby nożem/ álbo żelázem był nárznięty/ wydáie z śiebie bárzo pachnący/ Sok gęsty/ iáko Żywicá.

Miejsce.

ZAdnym gruntem nie gárdźi/ wßędy śie przyimie/ y pod płoty/ ieduák lubi bárźiey mieyscá ná których śiewáią/ záczym y buyniey rośćie.

Czás kopánia y bránia.

NAć y z Klaczem zbierać/ gdy Merkuriuß ná zachodniey stronie bawić śie będźie/ bo tám záśiadßy/ mocy wyssußáiącey dodáie Ziolom/

vrzacego vkropu wárzyć. Potym przecedźić/ á po dobrym trunku tego ná czczo y ná noc vżywáć ćieplo. Vkłáda wßeláke bolesći w Zołądku/ w Trzewách/ w Slezienie/ á zwlaſczá z wietrznoſći pochodzące.

Slezie:

Zołądku

Toż wino żołądek do trawienia ſpoſobny czyni/ piiąc go.

Wietrznoſćiom

Wietrznoſći w ćiele rozgánia: wźiąć nasienia Łákotnego źiela dwá loty/ Cynámonu pułtorá łotá/ Kwiátu Mußkátowego puł łotá. To wßyſtko co namieley vtluc: Potym wźiawßy Miodku/ z kwiećiem Rozmárynowym/ łotow czterná ſćie/ wárzyć/ áż zgeſtnieie/ dopiero proch pomieniony/ do tego miodku przydáć/ y co nalepiey vmießáć/ że będźie lektwarz/ ná kßtałt konfektu: ktorego ná czczo y ná noc iáko Kaßtan/ álbo śliwá Węgierſka/ vżywáć. Táber.

Sczkawce

Sczkawke záſtánawia/ to nasienie w winie wárzac/ á po kielißku ćieplo ráno y kłádac ſie ſpáć/ piiąc. tenże Toż czyni proch tegoż nasienia/ z winem piiąc.

Przyſmáki

Korzenie y nasienie Łákotnego źiela przychodźi do przyſmákow Stołowych/ ktory z octem á z cukrem przydánym/ miáſko ßáłße/ przyſmákiem go vżywáiąc. Albo tym ſpoſobem:

Wźiąć korzeniá źiela Łákotnego pułtorá łotá/ Gálganu/ Pieprzu/ korzeniá Biedrzeńcowego/ Imbieru białego/ po pułtory ćwierći łotá/ korzeniá Lubſczykowego puł ćwierći łotá. To wßytko co namieley vtluc/ do tego trzy loty cukru białego. To chowáć/ á kiedyby chćiał mieć przyſmák do iedzenia/ ták do ryb/ iáko do mieſá: wźiawßy tego z łyßke/ álbo ze dwie/ á winem ſłodkim roztworzyć/ álbo Jpſimo. Táber.

Albo ták: Wźiąć korzeniá Łákotnego źiela dwá loty/ korzeniá Biedrzeńcu białego pułtorá łotá/ Imbieru białego/ Pieprzu białego/ Kminu kramnego po puł łoćie/ cukru białego z pięć łotow/ Jpſimy/ álbo winá ſłodkiego ile potrzebá. Będźie przyſmák bárzo kośtowny/ y żołądkowi nietrawiącemu vżyteczny.

Ták przed tym z tego źiela czynili ludźie przyſmáki/ bo y vſtom ieſt bárzo przyiemny. Z tądże też v nas názwiſko wźieło/ Łákotne źiele/ że do łákośći/ to ieſt/ przyſmákow/ wchodźiło. Tenże

Oczom

Oczom płynącym/ Sok z świeżo źielonego liśćia/ z białym winem/ czeſto w nie puſczáiąc/ ieſt rátunkiem.

Stár

Stárćiu/ ábo oſádnieniu w śiedzeniu/ bądź z iázdy/ álbo z chodzenia/ ieſt lekárſtwem/ liśćie świeże zeżwáne/ á przykłádáne. Tenże

Mieſ czny

Mieśieczney chorobie pániom/ nád przyrodzenie záwśćiągnioney/ tákże ieſt rátunkiem/ z korzeniá tego Łákotnego źiela czopek/ álbo wezełek/ w otwor łoná wprawuiąc.

Mác

Máćicy záduśeniu ieſt lekárſtwem: wźiawßy tego źiela Łákotnego dwie cześći/ Jzopu/ Páproći/ Piołynu/ po iedney czeſci. To weſpoł w wodźie wárzyć á włożywßy miedzy dwie chuśćie ná progłoná/ áż do otworu ſámego. Tákże ná krzyże ćiepło przykłádáć.

Wino z Łákotnego źiela.

Vinũ gufti

Aczkolwiek ſtárożytni Lekárze nie mieli w vżywániu tego winá. Jednák Plinius Secundus w piątych kśięgách/ o lekárſtwach/ we trzydźieſtym czwartym rozdźiale/ wſpomina go y záleca/ przećiwko

Kolic

Kolice/ z źimnych wilgotnoſći y wietrznoſći z nich pochodzących.

To wino tym ſpoſobem może być czynione/ iako bywa z Kminu kramnego/ álbo z Anyżu.

Zołąd

Żołądkowi źimnemu/ y do trawienia nieſpoſobnemu/ ſłuży.

Mieśi czne

Mieśieczną chorobę pániom wzbudza. Tabe.

Rozſądek.

Rozumieią niektorzy Łákotne źiele być Lubſczykiem włoſkim/ áto z podobieńſtwá imion w iezyku Łáćińſkim: ktorym ták Łákotne źiele/ iáko Lubſczyk/ miánuia: Leuiſticum, Liguſticum, Legiſticum. Ale źle Co ſie ſnádnie z opiſánia okoliczności/ y ſkutkow oboygá/ bácznć może. Niemniey ſie myla y ći/ ktorzy Łákotne źiele/ zá właſny Sklepiow Wielośił/ álbo iáko drudzy Pának Herkuleſow/ być mienia.

O pospolitym Lubſczyku/ Rozdźiał 70.

LVbſczyk ſwoyſki/ álbo poſpolity náß znáiomßy ieſt wßytkim/ nietylko mieyſkim/ ále y wieyſkim ludźiom/ á niźliby śie o nim piſáć miáło/ iednák przedśiewźietey powinności doſyć czyniąc okoliczności iego/ krótce przypomnę/ zwłaſczá dla omylnego niektorych

z polewka Cieciorki wárzoney choremu dawáć pić/ álbo z wodka Kopru Włoskiego / álbo z wodka Kánney przedze/ á potym sie dobrze pocić/ bądź w Łáźni ábo w poscieli/ przez kilká dni to czyniąc.

Żołądku. W Żoladku boleści z zimná vśmierza: wziawßy nasienia Lubszczykowego/ y Pieprzu po rowney cześći/ vtluc/ á po czwierći lotá/ z winem białym dawáć pić. Toż też

Kolice. Kolike y dárćie w kißkách vśmierza.

Gliśtom. Gliśty w żywocie zábija/ y wywodzi/ czwierć lotá/ álbo co czerwony złoty záważy/ z winem białym nasienia pić dáiąc.

Mieśteczney. Tákże Mieśieczna chorobe Pániam wzbudza/ pod taż miárą dáiąc go pić.

Powietrzu morowemu. Ktoby powietrza morowego záchwycił/ Korzeniá Lubszczykowego pul quinty miálko vtártego z quinta Dryakwie Alexándryiskiey / álbo Weneckiey przedniey/ z trocha octu dobrego winnego dáć pić dobrze/ záraz potym przez trzy godźiny pocąc sie co nalepiey.

Płod wywodźi. Płod martwy z żywotá wyrzuca/ Nasienie Lubszczykowe miálko vtárte/ pultory quinty z winem białym dáiąc pić.

Żołtacce wstrob: Żołtey niemocy korzeń/ iest lekárstwo.

Watrobie tákże zámuloney dáie wielki rácunek/ pokráiawßy go drobno/ á w konew winá/ do tego z kilká Dukatow Węgierskich włożywßy/ przez dni dźiewięć tego trunkiem vżywáć/ nic inego okrom tego nie piąc.

Gornikom. Gornikom/ ktorzy Krußce w źiemi biorą/ przećiwko gornym smrodom y párom/ káżdego dniá po pul łyżki korzeniá Lubszczykowego drobno nákráiawßy/ dáć w trunku winá wypić/ gdy sie w gory puszczáć máią/ iest im bárzo vżyteczno.

Przećiwko złemu á zárázliwemu powietrzu / dobry : Wziawßy Korzeniá iego dwá loty / Kokornaku lot/ Fiiolkowego korzeniá/ Nasienia Anyżowego/ po pul łociu : To wßystko miálko vtrzeć/ á gdy do ßybu chcesz sie wpuszczáć/ álbo do żuty iść / gdźie Krußce zlewáią/ wziąć go z quinte z cieplym winem białym.

Slinogorz. Ktorzy częstokroć od Slinogorzu bywáią nágábáni/ tym przez Treść Klacza Lubszczykowego / trunku pospolitego / dobrze vżywáć.

Położnicom. Sześćniedźialkom y Położnicom to źiele słußnie miáłoby być w wielkim záleceniu/ á zwłaszcá Nasienie y Korzeń/ ktore po porodzeniu vżywány czyści/ sypiąc go do żufek/ álbo y w piwo cieple. Tákże go w potrawách vżywáiąc.

Máćicy. Też Máćice ich záchowuie od boleści przy tákowym czásie.

Ránom. Wnetrzne rány leczy/ wárzac to źiele w winie nápoły z woda/ á te łuche ráno y ná noc po dobrym trunku piiąc.

Do kapánia przyśtoyne. Dźisieyßych czásow nawiecey tego źiela do kapániay myćia vżywáią: Abowiem ćiało chedogie/ subtelne/ y gładkie czyni.

Máćicy záźiebłej. Máćice záźiebiona rozgrzewa/
Boleści w niey vśmierza/
Záplugáwiona wychedaża / kąpiąc sie w nim po pás.

Owa do myćia miedzy inymi źiołymi ma przodek.

Máćicy záduśzoney. Máćicy záduśzoney / iest rátunkiem : wziawßy drobno pokráiánego Lubszczykowego korzeniá garść / álbo dwie/ y przeßyć go w worku/ w winie nápoły z woda wárzyć / potym miedzy dwiema Tálerzmi dobrego wygniotßy / ćiepło przykłádáć ná żywot pod Pepek.

Mieśieczney. Mieśieczna chorobe Pániam zástánowiona wzruśa y wywodźi: wziawßy tego źiela dwie cześći / Sábiny / Lebiodki/ Bożego drzewká / Szálwiey / Kotczey mietki / Białey Lebiodki / álbo Żytney mietki / Kokornaku / Márzymietki/ Bylice/ po iedney cześći : z tych wßystkich źiol vczynić po pás kąpiel / dwákroć káżdego dnia w niey po dwu godźinach siedząc.

Albo też źiołá w gárncu wárzyć / á z nich páre w otwor łona liykiem puszczáć.

Twarz gładka czyni. Twarz bárzo cudna/ gładka / y chedoga czyni / Lubszczyk w wodźie wárząc / ta woda sie często vmywáiąc.

Korzenie Lubszczykowe vtluc / y w wodźie wárzyć / troche wiecey niżli do połowice potym przecedźić / y co namocniey ono korzenie wyżąć / á tym ráno y ná noc twarz poćieráć.

Rány / y Záwrzedźiáłośći / ták zwierzchnie / iáko wnetrzne / leczy y goi / vżywaiąc go / ták zwierzchownie / iáko przez rurá.

Rány goi.

Dźiśieśćio. Dźiesćiá zránione y gnuiące goi/ zwierzchniey skory niemało z kłaczą Lubszczykowego w wodźie wárzyć / á ta woda ie często wycierać y wymywáć. Tab.

Máść. Bywa też máść kosztowna do wßelákich ran goienia / y z Lubszczyku czyniona: Wziąć źiela świeżego lotow ßesnaśćie / Celidoniey / ábo źiela Jáskołczego / Kozłku źiela/ Zwiesinoßku / álbo Szálwiey polney białey/ po dwánaśćie lotow: Te wßystkie źiołá świeżozielone w Mozdźerzu vtłukßy / przydáć do nich másłá młodego nie słonego / Łoiu wołowego / po funćie Aptekárskim / y znowu to wespoł vtluc/ á potym w Pátelli ná wolny ogniu przysmáżyć / ázby sie wßystká wilgotność źiol strawiłá. Potym przecedźiwßy / y mocno wypráśowawßy / przydáć woszku iárzecego dwánaśćie lotow/ Ter-

lom: y przeto Soli z nich wiecey dáie. Záś gdy tego źiela chcemy vżywáć przećiwko chorobom gorącym / y spadkom podobnym / tak zwierzchnim / iáko wnetrznym / tedy tego czásu / gdy tenże Planetá w trzećim / ßoſtym / y dźiewiątym ſtopniu w Pánnie bedźie / bo w ten czás Ziołom dáie ſuchość / y chłodności dodáie. Korzeń gdy w Bliźnietách bedźie w dwudźieſtym czwartym / w dwudźieſtym ßoſtym / álbo dwudźieſtym oſmym ſtopniu / w domu dwudźieſtym śiodmym. Bo tego czásu źiołom wilgotności y chłodzenia dodáie. Ale kiedy go ná Sól / álbo ná proch chcemy vżywáć / y do chorób gorących / tedy w ten czás gdy Miesiąc w Czwartaku / álbo Przećiwny Merkuryuſſowi bedźie w domu dźiewiątym / álbo we dwudźieſtym piątym.

Przyrodzenie.

Smák y zapách korzeniá / Liśćia y Nasienia tego źiela / pokázuie go bydź przyrodzenia rozgrzewáiącego / y wyſuſſáiącego / w trzećim ſtopniu. Wchodźi do potrzeb Lekárſkich / Korzenie / źiele / y Nasienie / otwiera / wyrzuca / wywodźi / y goi.

Moc y Skutki.

Sośiki gdy ſie z Ziemie ná Wioſnę wypuſczáią / od niektorych bywáią rozmáićie vżywáne. To ieſt z potrawámi miáſto Pietruſki. Niektorzy Sálſe z nich czynią / drudzy miedzy Sálate mieſáią. Te zá vżywániem ſwym żywot odmiękczáią / y ſlágmiſte wilgotności ſtolcy wywodzą. Tabe.

Flusy ſlágmiſte wywodźi

Watrobie / Slezienie / } zámulonym y zátkánym

Watroś ſlezienie trućiznō

Trućiznom wßelákim przyietym /

Powietrzu.

Powietrzu morowemu y ziádowiczonemu / przećiwi ſie. Záczym záchowywa od záráży.

Korzenia Lubſczykowego iákimkolwiek ſpoſobem vżywáiąc / otwiera záćpánia wnetrznośći y zámulenia.

Záráżom

Záraże y iad káżdy / y poty / moczem wywodźi. Tab.

Káßlu Pierśiō. Plucom.

Káßel z źimnych wilgotności vśmierdłych / Piersi / y Płucá z ſlágmy geſtey y kliiowátey ßlámowátości wychedaża / y wolno ich odbywa / roſpráwuiąc y rozrzedzáiąc ie ſwym rozgrzewániem.

Żołądku

Żołądek oſtábiały pośila / y vmacnia. Zimny rozgrzewa.

Krwi

Krew z śiádła w Żołądku / ábo gdźiekolwiek indźiey / roſpráwia / y wywodźi.

Serce pośila

Serce mdłe pośila / nietylko ſwym vżywániem / áley zapáchem Duchy wnim ożywiáiące otrzezwia.

Żołądku Dychávicy.

Vſtá żołądkowe oſtábiále pośila / Ciężkiemu á dychávicznemu tchnieniu / ieſt wielkim rátunkiem / rozgrzewáiąc / rozwádniáiąc wilgotności wnich lipkie / grube / kliiowáte / y wyrzucáiąc ſnádnie.

Apetyt czyni.

Niechęć do iedzenia / dla zbytnich w żołądku wilgotności / oddala / Apetyt y trawienie pokarmow w nim czyni.

Wnetrznośći

Zámulenia y zátkánia wnetrznośći otwiera / wychedaża: Korzenie Lubſczykowe w winie / álbo w piwie / á náwet w wodźie wárzac / á iuche te ciepło ráno y ná noc przez kilká dni piiąc.

Vſczknionym

Toż wnetrznośći oſtábiále pośila / ßlámowátości wychedażáiąc.

Vſczknionym od weżá / y inych iádowitych beſtiy / táż iuchá w trunku vżywána ieſt rátunkiem. Tákże

Od pśá wśćieklego

Od pśá wśćieklego obrázonym / ieſt lekárſtwem tenże trunek. Tab.

Toż proch z korzenia Lubſczykowego miálko vtártego / po cwierći lotá z winem go piiąc / czyni.

Miesiączne

Miesięczną chorobę Pániam záwśćiągniona wzbudza y wywodźi.

Moczu

Moczu nád przyrodzenie záſtánowionemu / ieſt rátunkiem.

Nerwō Mechyrzowi

Nerki / Mechyrz / } zámulone wychedaża / pod toż miárą / z winem vżywány.

Kámień

Kámień Nerkowy krzy / y wywodźi.

Máćiczne

Máćiczne bole / tymże ſpoſobem go vżywáiąc / vkłáda.

Żołtácze

Zołta chorobe ſpadzą: wżiąć Nasienia Lubſczykowego / Pietruſczánego / Nasienia Kopru Włoſkiego / po łoćie / Zębu Słoniowego ſkrobánego / y miálko vtártego pul lotá / to weſpoł co naſubtelniey vtrzeć / á tego po cwierći lotá /

z polewką

Rádułu

Radułk Dźiećiom málym leczy/ dáiąc go im z wodką kwiećia lipowe° drzewá.

Glistom

Czerwi/ álbo Glisty w żywocie morzy/ y wywodźi/ piiąc go ćieplo.

Drzewo od czerwiu záchowuie.

Wßelákie Drzewo od Czerwotoczu záchowuie/ gdyby go nim námázał.

A ieszcze lepiey/ przydawßy mu Arabßkiey Sandárachy/ ktora Aptekárze Vernicem zowią.

Soku przerzeczonego wźiąć funtow dwá/ á miodu chędogiego białego funt/ álbo wiecey. To przy ogniu spuśćić. y

Kurczō.

To członkom odmárzłym. Tákże Kurczom/ y

Żyłom

Pietym żyłom/ kurczącym śie/ użyteczny/ náćieráiąc nim mieyscá obrázone. dwie godźinie przed kąpániem/ álbo nápárzeniem y obmyćiem/ tegoż źiela wodka

Smázom

Smázy wßelákie/ y ßkárádośći z twarzy y z ćiálá spadzą/ wodką z śámego Lubßczykowego kwiećia wyćiągniona/ y z białki á z Kámfora troche zmießána/ y znowu dyßtyllowána/ przez trzydźieśći dni porządnie/ ná káżdy wieczor/ idąc śpáć/ twarz tym námázuiąc.

Liśáiō

Liśáie ságláśte/ álbo krupiáte/ y pomykáiące śie/ á ćiáło ßpecące/ spadzą y goi woda/ álbo ługiem z tego wßyßtkiego źiela wárzonego/ obmywáiąc po pełni księżycá ná schodźie/ to iest: ná trzećiey kwadrze.

Slinogr:

Slinogorz/ ábo wrzod w gárle leczy/ Ocet piiąc/ ktoryby w Trzćinie/ ábo w Kłaczu Lubßczykowym/ przez cztery á dwádźieśćiá godźin/ był záchowany.

Máść.

Ránom.

Rány źiádowiczone/ ták ćiete/ ßtychowe/ iáko z postrzałow iádem nápußczonych/ dźiwnym sposobem leczy: osobliwie palenie zbytnie w ránách vsmierza/ kwiećie świeże Lubßczykowe/ z oleiem Terpentynowym/ ná Mármorze ták vtárte/ że bedźie własnie iáko máść/ przydawßy do tego Sáletry.

Położnicom

Stárzy ludźie Położnicom záraz po porodzeniu korzeń Lubßczykowy dawáli do pokármu/ dla státecznego po porodzeniu wyczyßczenia/ y dla sposobności znowu dźiecmi zástąpienia.

Melánkolicy

Melánkolią z ćiáłá wyrzuca/ korzeń z nášieniem swym/ w prochu z winem piiąc.

vßczkniōnym

Vßczknieniu iádowitemu od beßtiy/ iest doświádczonym lekárßtwem/ Sok z korzeniá y nášienia nápoły/ ábo po rowney cześći go wźiawßy w rány puszczány.

Fiſtułō

Toż Fiſtuły wßelákie goi/ ták w vśćiech/ iáko y ná członkách wßtydliwych. Ták zbytnie wilgotne y ćiekące/ iáko y ßuche/ y rospádłe/ dla ich ßuchośći/ wymywáiąc ie temiż ßoki y nápuszczáiąc.

Wrzody

Wrzody ogniße/ ktore Waglikiem/ Łácinnicy Carbunculos mianuią. Także

Roży

Roży Piekielney/ y ine przymioty ogniße na nogach wyćiąga y gośći/ Pláty w wodźie maczáiąc tegoż źiela/ á przykłádáiąc.

Wyćiągnienie Jßności.

Z korzeniá tego Lubßczyku/ ták z ßuchego/ iáko z ßurowego/ Jßność może być wyćiągniona/ tym sposobem/ iako śie w Piołynu/ w Miárzu/ y w wielu inych źiołách powiedźiało/ ktorey z wielkim użytkiem/ w pomienionych dolegliwośćiách/ używáć możemy: biorąc iey po ßoßtey części od quinty/ ták śámey przez śie/ iáko z inymi lekárßtwy przynależącymi: álbo z wodką tegoż Lubßczyku/ álbo z winem/ álbo z czym inym. Tabe.

Oleum.

Oleiek z nášienia Lubßczykowego.

Máchárzynce

Máchárzynce/ w ktorey Żołć śi. chowa/ ßłuży.

Żyłom Pulßowym/

Wątrobie/ Także

Śleźienie

Śleźienie iest użyteczny/ gdyby wilgotnośćiámi flágmátem y Koleryczными były obćiążone.

Źrzenicy

Źrzenicy/

Mozgu

Mozgu tymże sposobem użyteczny.

Żołtácce

Żołta niemoc spadzą y leczy/ gdyby go chory przez trzydźieśći dni porządnie/ po dźieśięć kropli/ ze trzemá kroplami oleyku z wosku/ káżdego dniá trzykroć: ná świtániu/ w południe/ y ná noc używał/ z trunkiem wodki z Kwiećia tegoż dyßtyllowáney. Turn.

Mámkō

Pániom Piersiámi dźiatki swe karmiącym/ álbo mámkom/ obficie mlekádáie/ po dźiewięć go kropli/ z mlekiem kozim/ ćieplo ná noc piiąc.

Gnilcu

Szorbech álbo ßkorbut leczy/ wźiawßy nášienia Rzotkwiáne° co namieley vtłuczonego trzy części/ Oleiu z Siárki iedne część/ Oleiu Lubßczykowego trzy części. To pomießáć/ y máść z tych wßyßtkich rzeczy vczynić: á ßczeki álbo źuchwie/ y ćiáło wßyßtko/ tym námázáć: á záraz po námázániu do ßuchey łaźnie iść/ y otworzonymi vßty ćieplo wsie ćiągnąć. Te° lekárßtwá Żeglarze morzá pułnocnego/ iáko w Jßlándyey/ w Szwecyey/ w Norweyey: gdźie im ta chorobá ßpośná iest pospolita/ używáią. My gnilcem wnętrznym zowiemy/ o ktorey przyrodzeniu y ßtáłcie w łyßczycy/ álbo w wárzeßce źielu/ ßerzey śie opisało.

Krwi z śiádłey

Krew we wnętrznośćiách zśiádłą re. ßprawuie/ z piwem ćieplym Oley ten piiąc. Także

Zerwániu wnętrznemu/ z potłuczenia

pentyny ßeść: To nád ogniem obyczáynie roſpuśćić/ á gdy przechłodnieie/ przydáć niżey pomienionych prochow do tego. To ieſt Mirrhy/ Máſtyki/ Aleopátyku/ Grynßpanu Hißpáńſkiego po puł toru lotu: To weſpoł rękámi dobrze vmießáć/ y w kuty potoczyć/ á do potrzeb pomienionych chowáć.

Jny Plaſtr bárzo oſobliwy do tychże Ran: Wźiáć Lubſczyku świeżoźielonego ßeſnaśćie lotow/ Bukwice/ Lebiodki/ po dwánaśćie lotow/ młodego bez ſoli máſtá/ Jeleniego łoiu/ po Aptekárſkim funcie/ Ziołá dobrze naprzod vtluc/ potym Máſtá/ y Jeleniego łoiu przyłożyć/ y znowu z onymi źioły tluc/ potym ták długo ſmáżyć/ żeby ſie wßyſtká z źiół wilgotność wyſmáżyłá y ſtrawiłá/ przecedźić/ y mocno wypráſowawßy/ Żywice białey chedogiey/ woſku iárzecego po łotow ßeſnaśćie/ á roſpuściwßy/ z onymi Źioły co nalepiey vmießáć/ y w kuty potoczyć/ á do potrzeb ránnych chowáć: Bárzo prędko tá máść świeże rány goi/ w ktoreby dźiwiego y zgnilego mieſá nie nároſło.

Żołtacce Artetyce

Żołta niemoc ſpadza/

Boleśći w członkách vśmierza/ pocecy ſie w wánnie nád tymi źioły: wźiáć Lubſczyku/ Fengreku/ Kocánkow żołtych/ Rozmárynu/ Márunki/ Rummu y Romonice/ po rowney cześći/ y z tego Láźnia vczyniwßy myć ſie/ pierwey nad ich pára ſie wypociwßy.

Vinũ Leuiſticum vel Laſer pitiatum

Wino Lubſczykowe.

Przyprawiáią ſobie niektorzy wino Lubſczykiem/ korzenie iego pokráiawßy/ w Moſcz kłáda/ y tego/ czáſu powietrza morowego ná czczo poſpolićie vżywáią.

Jnym tákże przerzeczonym chorobom ſłuży. Może z przewárzonym winem iáko y z moßtem być przyprawione/ tym ſpoſobem táko wino Omankowe.

Aqua ſtillatit: Laſerpitii Europei.

Wodká z Lubſczyku.

Tá w czeſtym vżywániu w inych ſtronách bywa/ v nas nie ták. W Lipcu poſpolićie bywa dyſtyllowána/ ktorego czaſu nalepiey ſie roſkwita/ wßytko źiele drobno vśiekáć/ z kwiećiem/ z korzeniem/ z liśćiem/ y z kłaczem/ á przez Balneum maris przećiągnąć/ á potym ná ſłońcu wyzonować.

Máćicy.

Máćiczne boleści y ſtrzekánia po porodzeniu/ ktore często przypadáią Szeſćniedźiałkom/ tá wodká vśmierza/ trzy álbo cztery łyżki ná raz ięy biorąc ćieplo.

Krew zśiádła w ćiele roſprawnić/ y wywodźi.

Krwi z śiádłey

Kámien

Boleśći przez kámień w ćiele wznieſione vkłáda/ y moczem wywodźi.

Nerki zámulone/ y

Przechody moczu wychodząa/

Nerkom

Przechod

Miesięczna chorobe Pániam wzbudza y wywodźi/ po cztery álbo po piąći łyżek ćieplo ięy piiąc ná czczo y ná noc.

Miesięcz ney

Piersiom ćiąſnym y ſłámowátości flągmiſtey pełnym/ ieſt przynależąca. Przeto

Piersiō.

Ciężkiemu tchnieniu y Dychawicy/ ieſt vżyteczna/ przerzeczonym ſpoſobem ią piiąc.

Dſchawi cznym

Plucom záwrzedźiałym y zránionym/ ieſt rátunkiem/ tákże trunkiem ie vżywáiąc.

Plucom

Ciáło piękne/ gładkie y białe czyni/

Śiniáłość/ y

Czerwoność z twarzy ſpadza/

Rárbunkuł/ álbo wrzod ogniſty/

Roży pięknelney/

Przymiotom/ Pláty w niey mączáiąc

Kroſty/ y inne (ſiąc.

Śiniáło

Czerwō

Rárbun

Roży pę

przymio

Kroſtom

Zmázy ná twarzy ścierá/ Tákże z inych cześći ciáłá.

Zmázow

Wrzody/ Kroſty/ Rány/ Slinogorz. Rile/ y Szyßki w śiedzeniu/

} w vśćiech/ wgárle goi/ ćieplo nia często vſtá płoczac/ y gárgáryzuſiąc/ goi. Taber.

Wrzod Kroſto Ránom Slinog Rile Szyßki

Stárćie y oſádnienie w śiedzeniu leczy/ ćieplo wymywáiąc/ á fláętuch w niey mączáiąc/ ná ſadzele przykłádáć.

Stárćiu

Głowie nápuchley/ Twarzy nábrzmiáley/

} ieſt lekárſtwē chuſty w niey mączáiąc/ á ćieplo przykłádáiąc. Abowiem wyćiąga z nich puchlińe.

Głowie Twarzy

Pleurze z záwrzedźiáłości/ ieſt rátunkiem/ poránu ná czczo piiąc. Tur.

Pleurze

Omienieniu y ochrápieniu. Tákże

omienię niu

Głowy boleniu/ á zwłaſczá w połowicy/ ieſt rátunkiem. Turn. piiąc y nácieráiąc nia.

Głowie

Sók z Lubſczyku.

Sok z Lubſczyku/ do niektorych chorob bárzo potrzebny/ ktory co z naświeższego korzeniá/ z liśćiem/ z kłaczem/ y z kwiećiem ſwym ma być/ drobno pośiekany/ w gárncu polewanym dobrze nákryty/ á przy wolnym ogniu párzony/ álbo y wárzony/ tylko żeby namniey nie vkipiáło: Potym w worek płotná mocnego włać/ y tłuczkami drzewiánymi wykręćić/ y wyżąć co nalepiey/ á chowáć pilno. Ten

Żyłō ſu chym.

Nerwom/ álbo Żyłom ſuchym/ bárzo ſłuży/ vżywáiąc go poránu/ y ná noc/ ćieplo/ po cztery łyżki ná raz/ á może y wiecey/ według vpodobánia. Turn.

Kolice w żywoćie/ y

Gryzieniu á morzeniu w kißkách/ tymże ſpoſobem vżywány/ ieſt lekárſtwem.

Kolice Morzy ſku.

Rádu

dza mi sie nawlaśniey go miánowáć. Náßy też Polacy od tegoż słowá Láćinskiego názwisko mu dáli / niektore tylko litery odmieniwßy / Lubszczyk. Albo od Lubośći / do ktorey cielesność wzbudza. Tákże y Niemcy Lebstockel. y ini Narodowie. To dáleko rożne iest od onego / ktoreśmy przedtym Rozdźiałem opiśáli Lákotnego źiela / Ligusticum verum ac genuinum.

O Żánklách / Rozdźiał 71.

Sanicula, & Sanaria.
Diapensia.

Sanickel.
Sennikel.

ŻAnkel własny / ktory Ziołopiśowie poślednieyßy zgodnie opiśuią / iest dwoiáki / śámiec y śámicá. Nawlaśnieyßy Żánkel iest

Korzeń śamiec. Korzeniá cieńkiego / włośienkowátego / rozpierzchłego / czarnego / własnie iáko y Ciemierzyce / wewnątrz białego / śmáku

Liśćie gorzkiego. Liśćia podobnego Opichowemu / álbo Winnemu / ábo Liśćiu Noskow bocianich / z korzeniá gęsto ná długich stopkách rumiennych pochodzącego / ná pięćioro rozdźielonego / głęboko wykrożonego y łábrzyskiego / iáko liśćie Pieciperśtu / gładkiego / y iáśno źielonego / máiąc ná kráiách rozdźiałow y roskroiow swych czerwone

Roszczki kropki. Rószczki tákże cienkie / obłe / długie / ná półtory / podczás y ná dwie piędźi / ku górze puszczáiąc z śiebie niemálo odnóżek / ktore w

Kwiát. wierzchách swych kwiatki białe w Czérwcu wydáią / iako iákie korzonki álbo kropidłko: Z tych potym nasienie iáko główeczki iákie / ciemnoźielone / ktore gdy dożrzeią / iáko Rzepik / ßat sie chwytáią ięźynkámi swymi. Ten ácz przez wßystke Zime pod śniegiem y lodem świeżoźielonośći swey nie trácí / wßákże ku Wiośnie wiednieie / y niszczeie / á potym w Kwietniu znowu z ziemie z korzenia wyrasta.

Mieysce / y Czás zbieránia

RÓśćie nietylko ná gorách wysokich źielistych / y ná Pągorkách / á-

y zzbiczia/ zá ſpádnieniem z wyſoká/ ieſt rátunkiem.

Gruczołom — Guzy álbo Gruczoły/ zkrzepłości y z zbieżenia krwie/ álbo inych wilgotności rozgania. Tákże

Żołzy roſpadza/ y

Żołzom. bolaczki — Bolaczki twárde.

Oleiek z Lubſczyku dyſtyllowány. Tabe.

Z ſuchego Lubſczyku/ ták z korzeniá/ iáko y liśćia/ z kwiećia y z naśienia/ może być Alchimiſkim ſpoſobem dyſtyllowány/ o ktorym ſpoſobie wyćiągnienia/ w Rozdźiale o Piołynie/ y ná inych wielu mieyſcách ſie powiedźiało. Ten rozmáitym chorobō tákże ſłuży oſobliwie.

Kolice — Kolice y dárćiu w żywocie/ z zimnych wilgotności/ y wietrzności z nich pochodzących.

Sol z Lubſczyku.

Sol z Lubſczyku/ iáko z Piołynu/ z Bylice/ y z inych ziol bywa czyniona. Tá ſłuży

Trućizznie — Przećiwko wßeláćiemu iádu y trućiznie/ Morowemu powietrzu bárzo iádowitemu/ párom ſmrodliwym y záraźáiącym/ dáiąc iey ná raz/ co dźieśieć ziarn Jęczmiennych záważy/ z winem/ álbo z wodką przynależąca.

Żołądku Nerkom — Sol z tego wßyſtkiego ziela vczyniona/ Żołądkowi/ Nerkom/ Pęcherzowi/ y Trzewom ieſt vżyteczna.

Piaſek miáßy kámieniſty w Pęcherzu y w Nerkách wywodźi. W pęcherzu gdy go kto ćierpi/ Pepek tym oleiem mázáć: Jeſli w nerkách/ ledźwi/ krzyże/ y biodrá/ tego ziela oleiem náćierać. A Sol te w Rośánym ocźie roſtárßy dáć pić/ á iżeby ſie potym záraz/ nákrywßy go dobrze ćieplemi chuſtámi/ álbo pośćiela/ pocił.

Konfekt z Lubſczyku.

Czynią w Cukrze Konfekt z korzeniá tego ziela/ iáko z Imbieru/ z Omanu/ z Tátárſkiego ziela.

morowemu powietrzu — Przećiwko Morowemu powietrzu.

Jádom/ Trućiznom/ y wrßßey pomienionym chorobom. A do vżywánia ieſt bárzo przyiemny: biorąc go po łocie ná cżo.

A iż ſmáku ieſt oſtrego/ tedy wetroy naſob przydáć do niego Cukru. Tab.

Magia.

To ziele gdyby wcále było ze wßyſtkim/ to ieſt: z nácia/ z korzeniem/ z naśieniem/ y z kwiećiem kopáne/ pierwßē dniá Pázdźierniká/ o ßoſtey godźinie ná dźień/ zwłaſczá gdyby Wenus w dźiewiątym ſtopniu Pánny/ znáku niebieſkiego/ Merkuryuß w pierwßym á dwudźieſtym ſtopniu: Mars we dwudźieſtym oſmym ſtopniu: w domu dwunaſtym były żeby ieno Niedźwiadek niebył w ogonie ſmoczym/ álbo bliſko niego. Wielkie y známienite ſkutki czyni: w małżeńſtwie roſtyrki y niezgody w nim rownáiąc.

Melánkolicznym tákże rátunek czyni. — Melánkolicznym Dźieći ſie práć iącym

Paniom ćieżko y długo ſie dźiatkámi práćuiącym/ dáiąc z czwierć lotá tego ziela/ miálko vtártego/ w trunku mál mázyey.

Tymże ſpoſobem Kordyácznym ſłuży.

Sercá drżenie ćierpiącym ieſt lekárſtwem niepoſpolitym/ y doświádczonym.

Dźiećinnym żołądkom zbytnie nádętym/ proch z tego ziela bárzo vżyteczny/ y wielu inym przypádkom/ tym podobnym/ zwłaſczá gdyby te pomienione choroby przypádły/ w znáku Lwá niebieſkiego w dźiewiątym Domu. A Słońce z Jowißem/ ktorzy ſą tych chorob przeleżeni/ w pierwßym Domu: w Wadze/ w Domu Wenery/ ktorey Wagi niebieſkiey tego cżáſu ſiodmy Stopień náſtępuie.

Przeſtrogá.

Pilnie ſie ſtrzedz máia/ ktorzy tego ziela/ tákże Dźiegielow chcą/ á w chorobách przerzeczonych vżywáć: żeby ich korzenia nie kopáli/ áni náći rwáli/ áni Kwiátu y naśienia nie zbieráli/ gdy Strzelec Znák niebieſki wſchodźi: Albo Słońce y Merkuryuß w ßoſtym/ Mieśiąc w ſiodmym/ Jowiß w dźieśiątym/ á Sáturnus y Mars w iedenaſtym domu niebieſkim záśiedli. Bo gdyby pod tákimi znáki było kopáne/ zbieráne/ y vżywáne/ nic pewnieyßego/ ieno miáſto rátunku/ przypádłáby niemoc pádáiąca/ łamánie w ſtáwiech y w członkach/ pokurczenie członkow/ y niektore ine chroboby/ do kilku lat trwáiące.

Rozſądek.

Rozmáite ſą mniemania poſledniejßych Ziolopiſow o własnym názwiſku tego Ziela/ zwłaſczá v Láćinnikow/ iedni go Ligußicum właśnie/ álbo Leuiſticum (bo to iedno) zowią. Drudzy Laſer/ álbo Laſerpitium Germanicum. Drudzy Sylphium álbo Laſerpitium Theophraſti. Jni Sylphium Europeum/ y Laſerpitium Gallicum/ á drudzy Leuiſticum vulgare/ vel aduleterium. A ći poſledniejßy/ zdá-

dza mi

tluc: y w naczyniu szklánym ná Słońcu iárkim / przez ośm dni smáżyc. Potym tegoż ziela wodki kwáterke przylawszy / ná wolnym ogniu węglistym ták długo powoli wárzyć / áż woda wszytká sie strawi. Toż w prásie co nalepiey wypráśowáć / á po łocie / ráno y ná noc / z trocha piwá ciepło vżywáć.

Zwierzchu też / taż máśćia ciepło miey scá bolące mázáć / bole vkłáda.

Przepuklym. Przepuklym / ktorymby wnetrznośći w moßná wpadały / iest wielkim lekárstwem: Wziawßy Soku z Zánklu cztery vncyie / to iest / ośm lotow / Soku ogrodney Ruty / Soku Podrożnikowego ziela / Rozchodnikowego Soku / Wroniego máśtá / álbo Bobownikowego soku / po cztery loty. Te Soki wespoł wárzyć / y odßymowáć / á przecedźiwßy chedogo / niewyżymáć / żeby to przecedzenie przezrzoczyste było: przydáć do tego Cukru chedogiego białego ze dwá / álbo ze trzy loty / y w mieyscu chłodnym to chowáć. A gdy chcesz tego vżywáć do przepukliny: naprzod wpráwić ia potrzebá / y bindámi przynależące y przystoynie podwiązáć / żeby znowu wnetrznośći nie wypádły: á przepuklemu z pokoiem kazáć leżeć / żeby sie nie zrußał / y tego soku / ták przyprawnego / káżdy poránek ná czczo / tákże ná noc / po trzy álbo cztery łyżki ciepło dawáć.

Vpławó Vpławy zbytnie białogłowskie záwściąga / wárząc náć tego ziela w winie / álbo w wodźie / á ráno y ná noc po trunku ciepło piiąc.

Cyrulikó bárzo vżyteczne. Powiedźiało sie ná przodku / iż Soku tego ziela po dwu łyżkách ráno y ná noc / vstáwnie piiąc / rány wnetrzne y zwierzchnie / do ktorych plastry y flátuchy dochodźić niemogą / iest wielkim rátunkiē: Kłáda też przytym to ziele w piwo / álbo w iny trunek pospolity / á vstáwnie tego vżywáiąc. Ták rány y wrzody we wnetrznośćiách z gruntu záwiera y goi.

To ziele v Cyrulikow iest w naczeßym vżywániu do ran / sadzeli / y wrzodow we wnątrz bedących / ták w trunku dáiąc go / iáko y zwierzchu Soku z niego vżywáiąc. Mowie v Cyrulikow / ktorzy náuk swych w Akádemiách sie vczą / á ná woynách / y w ciągnieniu woysk / experyencyie y doświádczenia biorą / nie brodgolaczō / co sie tylko myćiem / á gárbowánim brod / y głow / álbo wyrywánim zebow báwią: ktorzy sie źle / nieprzystoynie / y fałßywie zá Cyruliki vdáią y miánuią. Ale co mowie zá Cyruliki: gdyż iuż y Cyrulikámi miánowáni być niechcą / ieno Doktorámi y Práktykámi: pißąc recepty / ná rozmáite chorobi / do Aptek. Conposite czyniąc / á ziol y skutkow własnych namniey nie znáiąc. Chwytáią / dostáwáiąc bieglych Doktorow / w praktyce Lekárskiey / Recept / y tych ná dohad do chorych vżywáią. Záczym vdali sie ono iego lekárstwo dobrze / záraz świádectw dostáwáią / ták od onychże chorych / iáko od vrzędu / tym chcą bydź rozstáwieni / náymuiąc do tego sobie zálecácze. Pádnie źle / záraz przyczyny dáią / y zmyśláią / kłádąc ná chore niepostußeństwo w poßánowániu / álbo co tákiego inego. A zátym fromoty y hánbę / nietylko mądrym y vczonym Doktorom w náukách lekárskich / ále y sámey / ták zacney y vżyteczney ludzkiemu narodowi / náuce czynia / w ohydzenie ią przywodząc. A że z tego mieyscá podáła sie nam zmiánká o Ránách / wrzodách / y sadzelách / tákże y o własnych ich Lekárzách: Zdáło mi sie kilká lekarstw tu / dla tych nieukow bármochlubnych / przypomnieć / żeby mieli czym sie skuteczniey pochlubić y mizerne swoie chore ránne iákimkolwiek sposobem rátować.

Ránom ćietym y ßtychowym. Swieżym Ránom / ták ćietym / iáko ßtychowym / niepospolity trunek: Wezmi Zánklu dwie garści / Gruszczyczki / Przywrotu po garści. To wßystko drobno posiekay / á we fláßę Cynową / álbo w konew / wsypawßy / náley ná to pułgárncá przednego winá białego / y dobrze záßpontuy / á w kotle vkropu wrzącego / przez cztery godziny / pilnie wárz: Potym gdy powoli przestydnie / przecedź / á ránnemu ná czczo poránu / y ná noc / po piáći álbo ßeści łyżek / ciepło day pić / chowáią ten trunek w chłodźie / dla skwáßenia. A gdźieby ránionemu gorączká przypádłá / tedy nie w winie / ále w piwie / álbo w wodźie ten mu trunek wárzyć. Może go też z Cukrem Rożánym wárzyć: może y bez Cukru być / iáko by sie choremu nalepiey podobáło.

Wźiąć Zánklu dwie garści / Benedyktu y z korzeniem / Podrożniku / wołowego Jezyká / Gruszczyczki / po garści. To w pułgárncu winá álbo piwá wárzyć / áż trzećia cześć wywre / y po trunku ráno y ná noc pić. Albo

Wźiąć ze trzy garści Zánklu z korzeniem / Srebrniku dwie garści: pokráiáć drobno / y w konwi zálutowáney / álbo w fláßy cynowey záßroborwáney / nálawßy z pułgárncá winá álbo piwá ná to / w kotle vkropu wrzącego / przez cztery godziny wárzyć / y tego ránnemu po trunku / iáko sie wyßey powiedźiało / ciepło dawáć. A ieśliby go zátrzymáć niemogł / zły znák iego zdrowia: Záś gdźie zátrzyma / wynidźie z niebespieczeństwá w krotkim czásie. Albo ták

le y w mieyscách niskich y dolnych / wilgotnych y ciemnych / tak v nas / iako w stronách Niemieckich / Włoskich / Francuskich / y inych. Ma być zbierány z Nasieniem swym w Maiu / y w Kwietniu. Lubi ziemie czarną / tłustą. Mieyscá cieniste / gdzie słońce nie dochodzi. W cieniu ma być suszone.

Przyrodzenie

PRzyrodzenia iest rozgrzewáiącego y wysuszáiącego / we wtórym stopniu. Co śie snádnie baczyć może z smáku iego cierpkiego y gorzkiego. Owa swym przyrodzeniem y skutkámi iest podobno Kurzemu zielu y Żywokostu.

Moc y Skutki.

Ránom. Rány spaia y goi / ták wnetrzne / iáko zwierzchnie / Sok tego Zánklu sámcá / trunkiem vżywány / co rzecz iest doświádczona. Tákże

Owrzedziáłości / y okrostáwiáłości wnetrzne leczy / w syćie miodowey korzenie iego wárzone / á trunkiem ciepło ráno y ná noc vżywáne. Tabe.

Krwi. Krwia charkáiącym y pluiącym /

Plucom Plucom záwrzedziáłym y ropy pełnỹ / w Miedzie wárzony á pity.

Czerwõ: Czerwoney biegunce /

Toku Toku krwáwemu / zkadkolwiek.

vpkáwõ. Vpláwõ Białogłowskim wßeláłkim Ropa pluiącym /

Biegun: Biegunkom káżdym /

Kolice Kolce y morzeniu w żywocie /

Sciáty- ce. Sciátyce / y boleśćiom w Ledźwiách / Nátárgnionym / y zerwánym / y polamánym.

Przepuk łym Przepukłym / w ktorymkolwiek mieyscu.

Vrázom Vrázom / y Polamániu / y zbitym.

Potłucz. Z wysoká potłuczonym / y tym Ktorzy pićia y iedzenia zátrzymáć nie mogą z potłuczenia.

Krwi Krwi zsiadłey y skrzepley ná wnątrzu / z iákiegokolwiek przyczyny. Tym wßystkim pomienionym dolegliwośćiom / y chorobom / iest wielkim á doświádczonym lekárstwem / w winie álbo w wodzie korzenie iego / chocia y z zielem wárząc / á przez dni czterdzieśći porządnie ciepło po kielißku ráno y ná noc piiąc / przydawßy do káżdego trunku z łot stárego Rożanego cukru.

Toż czyni sok z świeżozielonego liścia iego / z ták wiele stárego Cukru Rożánego po dwu łyżkách go ráno y ná noc biorąc. Taber.

Piersiõ Piersiom / y Plucom zránionym y owrzedziáłym. Tákże Kißkom / y wßystkim wnetrznośćiom / iest lekárstwem doświádczonym / w winie / ábo w piwie álbo w wodzie wárzony / á po kielißku ráno y ná noc ćieplo vżywány /

Żołądkowi zakażonemu / y flegmistemu. Tákże Żołądku

Kißkom flágma nápełnionym / prochmiáłko z tego ziela vtárty z Łákrycya y z miodem zmießawßy / z winem ćieplym dáć pić / ná noc do łożá idąc. Toż Kißkom

Piersi y Plucá flágma nápełnione wychodzą / y wßystkie wnetrznośći. Piersiõ

Żywot odmiękcza / y zátwárdzenie iego odwilża / wárząc go z liśćiem y z korzeniem / á potym przecedziwßy / włożyć cukru Rożánego / y ták wiele miodu Rożowego / á ćieplo ná czczo dáć pić. To ábowiem z żołądká y z trzew wywodzi ßlámowátości / bez moleśtyey wßeláłkiey.

Krew gdzieśkolwiek we wnetrznościach zbiegła y z śiádła rospráwuie y wywodzi / wziawßy go ze dwie garśći / Gruszczyczki / y Barwinku po garśći / y w puł gárncu wody studzienney / álbo rádniey w winie do wywrzenia trzećiey części wárzyć / á ćieplo ráno y ná noc po kielißku dobrym pić. Krwi z śiádłey

Máść doświádczona niepospolita / krwi zbiegłey y skrzepley / we wnetrznościách / z zbićia y z potłuczenia : ktora krew rozprowadza y trawi w ćiele. tákże

Rány wnetrzne goi. Tá sposobem tákim bywa czyniona : Bioro świeżożielonego Zánklu osm łotow / bukwicę zieloney / wierzchołkow z świeżego Kopru włoskiego / Jágod Jáłowcowych zielonych niedoźrzałych / po ßeści łotow / Ruty ogrodney / Kostywału / korzenia Omanowego / Iwinki pachniącey / Rozmárynu liścia / po cztery łoty / Jasieńcu / ktory Rheupõtykiem zowią / tákże łotow cztery. To wßystko ma być świeżozielono y co nadrobniey posiekáć / do tego dwá funty kupieckie másłá swieże / bez Soli przydáć / á co nalepiey w Możdżerzu v- Ránom

stká z ziół wywre/ y párá wynidzie. Potym to wyżać przez chuste/ y wypráśować co nalepiey/ á rospuśćić w tym dwánaśćie lotow chedogiey żywice Terebintowey/ álbo Terpentyny/ y ták tego niechác w miedźiáney Pátelli przez ośm dni: bo zátym ostánie sie zielony/ y moc wietśa wezmie od miedźi/ do wych edożánia. Ták kośtowny Bálsam/ álbo Oley/ do rozmáitych ran bedźieś mieć.

Emplastrum.

Plastr z Żánklu niepospolity.

Weźmi świeżo zielonego liśćia/ y z młodym klaczem Żánklowym/ lotow śesnaśćie/ Pieniężniku/ Babki liśćia/ Piećiorniku/ Szálwiowego liśćia/ Gruśczycki/ Głowienek/ Przetárzniku/ álbo Weroniki/ po ośmi lotow. Te ziołá wśytkie máia być świeżozielone. Wśytkie drobno posiekawśy/ ze trzema funty kupieckimi świeżego Máśłá/ bez soli/ vłuc w Możdżerzu/ wina funt/ według wagi/ przylawśy/ y śmażyć to w Pátelli powoli/ áż wino y wśytká wilgotność sie strawi. Potym wyżać przez chuste/ y w práśie wypráśować mocno/ á w tym rospuśćić żołtego wośku cztyry dwádźieśćiá lotow/ żywice sosnowey/ álbo świrkowey/ Terpentyny/ po dwánaśćie lotow. A gdy sie dośtátecznie te rzeczy rozpuścza/ y wespoł dobrze vmieśáia/ przyday Kádźidłá kramnego białego/ co namieley vtártego/ ośm lotow/ Fengreku/ Máśtyxu/ po łoćie: vmieśay co nalepiey/ y w kośćiki stocz. Bedźieś miał Máść bárzo kośtowna/ do ran wśelákich ćietych/ y śtychowych.

Aqua stillatitia.

Wodká z Żánklu.

Nalepśy czás do dystyllowánia tey wodki w Czerwcu/ kiedy nalepiey kwitnie: A wziáć go do tego ze wśystkim korzeniem/ z klaczem/ z naśieniem/ y z kwiećiem: á w Balneum maris/ iáko sie o innych powiedźiáło/ dystyllowáć.

Skutki tey Wodki.

Przepuklinam wnetrznym. Tákże Ránom wnetrznym/ osobliwym iest rátunkiem/ piiąc iey po pieći álbo śeśći łyśkách ćieplo/ ná czczo y ná noc. Tákże Wino nia do stołowego vżywánia roztwarzáiąc.

Może też ták vczynić: Wziáć Żánklu z korzeniem ośm gárśći/ Bylice cztyry gárśći/ Żywokośtu czerwonego/ álbo czerwoney Głowienki/ Tranku/ po trzy gárśći/ czerwoney ćwikły/ náći Lubczykowey/ Nápárśtnice żołtey/ Jezyczkow/ álbo Babki waśkiey/ liśćia kozłego Powoiu/ álbo wonnego/ álbo przewierćieniu/ Kwieća P. Máryey Zwonkow/ y liśćia/ Kośtywału korzenia/ po dwu gárśći/ Jágod Jáłowcowych przetłuczonych z grubá/ Jemioły brzozowey/ z iágodámi y z liśćiem/ Fárbownika/ álbo vrzetu/ ktory też Similem zowiemy/ Liśćia po poltory gárśći/ Náśieżrzału/ liśćia Kopytnikowego/ Ostrożek/ Kurdwanu/ po gárśći. Te wśyśtkie ziołá drobno vsiekáć/ y w Wezyke włożyć/ nálawśy ná to wodna konew wody/ álbo ták wiele/ żeby ziele wśyśtko dobrze zágrazneło: nákryć kolba/ y dystyllowáć do trzech polgárncowek wodki: Potym zániechác: bo to co ostánie sie dystyllusie/ zá nic nie stoi. Tey wodki zrániony po cztery álbo pięći łyżek pić dáwáć/ káżdego dniá ráno y ná noc/ áż sie rány zágoią. Może też te wodke z ziol suchych palić/ á ile Zimie/ gdy świeżych nie śnadno dośtáć: Jeno polowica mniey suchych trzebá wżiać/ á z miażśá przerażić/ á ná to wody żimney nálać/ iáko sie przed tym powiedźiáło: á trzy polgárncowki wodki z tego odiąć/ ostátek precz odrzućić iáko niepotrzebne y niewżyteczne.

Albo też ták vczynic możeś: Weźmi pulgárncá wodki Żánklowey/ włoż w nie Gruśczyczki garść/ Bárwinku/ Tránku/ po pulgárśći. To wśyśtko w Cynowa konew wśypáć/ y záśrobowawśy/ w kotle vkropu wrzącego/ przez trzy godźiny pilno wárzyć/ y po łyśćze ábo trzech káżdego poránku/ pić ćieplo dáwáć ránnemu/ tákże ná noc. Doświádczony trunek ránnym.

Gnilec w vśćiech leczy/ wodka prosta z Żánklu ćieplo y często płoczac.

Rány y dżiury fráncowatý w gárle.

Rány y záwrzedźiáłośći vśt tákże leczy/ płokánim swym y gárgáryzowánim.

Rány/ ábo kile/ ná wśtydliwych członkach/ tákże śyśki w siedzeniu/ często nia wymywáiąc/ y Płáytuch obmaczawśy ná nie kłádąc.

Sádno koniowi tákże nia często przemywáć/ y prochem Żánklu liśćia zásypowáć/ goi. A w niedośtátku wodki/ ziele wárzyć Żánklowe/ y ta iucha wymywáć.

Wino z Żánklu.

Wżiąć liśćia y z korzeniem/ y włożyć w Bárylke/ ná to nálać mośtu/ y dáć mu dobrze wykiśnąć. Potym tego winá do obiádu/ y wieczerze ránnym dáwáć/ zwłaszczá ná początku iedzenia. Albo też z inym winem go mieśáć/ y miáśto trunku pospolitego vżywáć.

Jni ták czynią: biorą osm gárśći Żánklu z liśćiem y z korzeniem/ bukwice żołtey/ álbo białey/ ktora kluczámi swietego Piotrá zowią/ Przetárzniku/ Złomigną

Wezmi Zánklu z náćia y z korzeniem/ dwie garśći/ Jemioły Brzozowey z liśćiem garść/ Bázánowcu ziela bez korzenia/ Bárwinku/ wierzchołkow P. Maryey Zwonkow/ wierzchołkow młodych z Jeżyn/ Przetárznika/ Záiecżych vśek/ Konradu/ álbo ziemnego Bluszczu/ po puł garśći/ Zwyćiężyłádu/ álbo Troieśći korzeniá/ puł torá łotá/ Lubszczykowego Korzeniá trzy quinty/ Cukru białego czwierć od funtá. To wśyśtko drobno posiekáć/ y w Cynowey fláśy/ nálawśy ná to puł gárncá dobrego winá/ á kwarte wody/ y dobrze záśrobowawśy/ przez godzin cztery/ w kotle vkropu wrzącego wárzyć/ á wysśey opisánym obyczáiem tego vżywáć.

Wezmi Zánklu liśćia/ Centuryey máley/ czerwoney Bylice/ Ruprychtu/ álbo Ziebich noskow własnych/ Tranku/ Gruszczyczki/ po garśći/ Cukru czwierć funtá. To pokráiawśy drobno/ tákże w puł gárncu winá/ á w kwarćie wody/ w Cynowey fláśy/ w kotle wrzącego vkropu/ wárzyć przez godzin cztery/ á ná czczo y ná noc po trunku ćiepło dawáć pić/ zwłaszcza tym/ ktorzy rány śtychowe/ álbo z postrzelenia máia.

Rány zle fráncowáte w vśćiech y w gárle leczy: á zwłaszcza gdy w mazániu vstá osurowienia/ y owrzedzienia: Żeby osłábienia/ w gárdle rány śie poczynia/ to płokánie ták z niego czynić: Wźiáć tego ziela z korzeniem/ Gruszczyczki/ Krwawniku/ Bábki y z korzeniem. To w winie ćierpkim/ álbo w wodzie/ do trzećiey części wywrzenia/ wárzyć: á przecedziwśy/ Miodku Rożánego przydáć/ octu winnego ze dwie łyżce/ y troche przywárzyć/ tym ćiepło vstá często płokáć/ y długo trzymáć. Tákże gárgáryzm álbo płokánie garłu charkáiąc czynić. Nad ktore niemaś nic lepszego w tym przypadku płokánia.

Ránom fráncowátym.

Toż Sok tego ziela czyni/ tákże nim często vstá ćiepło płoczac.

Gnilcu

Gnilec w vśćiech goi/ ták Sok/ iáko y płokánie/ wysśey opisáne.

Toku

Krew z nosá zbytnie ciekaca zástánawia/ prochem z niego vczynionym nozdrzá zádmuchuiąc.

Tok zbytni/ á nie pohámowány z ran záwśćiąga/ zásypuiąc ie nim.

Jezyczku spád:

Jezyczek zsliźniony y spadły w gárle/ ná swe mieysce przywodźi/ w winie Zánkiel wárząc/ á tym ćiepło gárgáryzuiąc y często.

Vpłáwu

Vpławy zbytnie białoglowskie zástánawia/ vczyniwśy czopek álbo wezełek z liśćia Zánklowego w otwor łoná wpuśzáć. Toż też czyni Kąpiel z niego czyniąc po pás.

Záwrzedźiáłości Máćice leczy/ ćieplym sokiem często śpryćuiąc. A gdyby soku mieć niemogł: wźiąć ze trzy garśći liśćia Zánklowego/ á w winie áż do połowice wárzyć/ y tym Máćice ćieplo y często śprycowáć. Máćicy

Puchlinę ták w bydlećiu/ iáko w ludźiách/ wyćiąga/ Liśćie tego ziela/ ták świeże/ iáko zeschłe tłukąc/ á ná puchlinę przykładáiąc. Puchliznie.

Toż też rány swieżo ćiete/ álbo śtychowe goi. Ránom

Przepuklinam bárzo śłuży. Przeto go do máśći y plastrow kłada/ rownie iáko Żywokost y Żywiec. Przepu

Nietylko ludźiom Zánkiel rátunek wielki dáie/ ále y bydłu/ ná śtárćie kleby/ ná śplecenie/ ná wytrzki/ y do wielu inych dolegliwośći bydlecych. Przeto/ wárzony Zánkiel z Rzepikiem/ á ná rány bydlece plastrowány/ osobliwie ie goi/ przemywáiąc ich pierwey taż woda z wárzonego. Rydla rany g

Sztuki mieśá w gárncu śpaią/ y zroście czyni/ włożywśy miedzy nie. Bo tych że iest skutkow/ ktorych Żywokost.

Szyśki y krosty zle w śiedzeniu/ Sok tego ziela goi/ często ie tym námázuiąc: álbo Fláytuch z chusty w nim maczáiąc/ á na te tam mieyścá przykładáiąc. Szyśk

Toż też ná puchnienie/ z przymiotem ognistym złaczone/ iest dobre/ á ile tám w tym śkrytym mieyścu.

Tákże Rány y dźiury w kroku z zápśowánia z fránce/ przerzeczony Sok z Zánklu ziela goi: ták płći meskiey/ iáko białogłowskiey/ nim wymywáiąc/ ábo fláytuszki w nim maczáiąc/ á kładąc. A gdzieby soku z swieżego ziela miec niemogł/ tedy liśćie w wodzie dobrze y długo wárzyć/ á tym często ćieplo wymywáć/ á prochem tego liśćia ziela záśypowáć. Gdyby też te rany y dźiury bárzo były zágnile y zápśowáne/ tedy ie prochem soku śuchego z Zánklu záśypowáć dobrze.

Sádno koniowi goi/ iucha tego ziela wárzonego wymywáiąc/ á potym prochem zaśypuiąc/ z liśćia Zanklu miáłko vtártego. Ná śádno koniowi.

Bálśam/ álbo Oley z Zánklu. Oleū seu Balśamū

Wźiąć świeżey náći Zánklu dwie garśći/ Liśćia y z kłaczem młodym/ włośćiego Kopru/ Gruszczyczki/ Niedośpiałku/ po garśći káżdego/ świeżo zielonego/ y co nalepiey vtłuc. Potym do tego przyłać śześnaśćie lotow oleyku Rożánego/ y ták wiele Lnianego/ winá przednie dobrego też ták wiele. To wśpol ná pátelni/ ná wolnym węglistym ogniu wárzyć/ ták długo/ áż Wino/ y wilgotność wśyśtká z ziol

znáiome/dla odległośći mieysc ná ktorych rośćie. Są inne Jarzyczki/ktore skutkámi od tey namniey nie są rożne/tylko sámym kwiátem.

Mieysce.

NA gorách wysokich/wszystkie w ćiepłych kráinách rosną/ ćieniste mieysca/ á ziemie kretowáta lubią. Náśże gory zimne ich nieznáią/ okrom Węgierskich.

Przyrodzenie.

JEst przyrodzenia rozgrzewáiącego y wysuszáiącego/ ná końcu pierwszego stopniá. Co smák korzenia iego rozpalaiący vstá y iezyk/ tákże gorzkość iego pokázuie y zapách wdzięczny.

Moc y Skutki.

W stáwách y w członkách bolez iákiekolwiek przyczyny zniecone/ vkłáda kwiećie tego ziela w oleyku Migdałow słodkich y w Rożánym/ ktory *completum* zowa/ to iest/ doskonáły/ długo ná słońcu moczone: tym członki y stáwy náćierać przez kilká czásow. Tákże y żyły piete. Ábo w nim chustki mázáć á ná nie ćieplo przykłádáć.

W stáwách boleśćiom.

Rány ćiete y kłote/ sadzele złe y sprosne/ sok tego ziela wychedaża y goi/ puszcza iąc go w nie/ ábo fleytuchy mázáiąc y kłádąc. A sámo ziele ná wierzch kłádąc/ ábo plastruiąc.

Ráńom ćistym y ßtychowym.

Owcom y innemu Bydlu rogátemu } Rásle zástánawia

Rásłom owczym bydlęcym.

Liśćie suche miałko ná proch vtárte/ á z sola często do lizánia dáne.

Koniom dychawicznym á piersi ćiąsne máiącym/ drobno vkrożáne/ á z obrokiem dawáne/ iest lekárstwem doświádczonym.

Koniom dychawicznym.

Żánkiel sámicá/ ábo Miarz czarny. R. 73.

Sanicula fœmina.	Astrantia nigra.	Ostrutium nigrum.	Imperatoria nigra.
Sanickel weiblein.	Schwartz Sanickel.	Schwartz Astrantz.	Schwartz Meysterwurtzl. Klein Meysterwurtzl.

ŻAnkiel sámicá/ ktory Mistrzownikiem drudzy ábo Miarzem czarnym zowią/ iest korzenia zwierzchu czarnego/ wewnątrz białego/ wzmiąß ná máły pálec/ od ktorego wiele odnożek ćienkich pochodźi/ do czarney Ciemierzyce podbne: z korzenia tego sok żołtáwy/ nie ták ostry iáko w Miarzu. Liśćie y z kłaczem ná wiosne wynika z ziemie. Pręt ná pułtory piędźi gładki y ćienki. Liść Pięćiornikowemu podobny/ pięć ábowiem listkow rożnych y rozdźielonych gromadką ná iedney stopce niesie: zlekká po kráiách kárbowáne/ rownie iáko listki Żánklu własnego/ ábo Pięćperstáwe/ ćiemno zielone. Kwiátu w wierzchu rozdżek káżdy z osobną białego/ iáko kropidło iákie. Bywa niekiedy nákrápiány błękitno. z tego zá czásem nasienie białe obdłużne.

Mieysca kopánia y czás.

ROśćie rad w mieyscách ćienistych/ w gęstych y ćiemnych leśiech/ w krzewinách. W Niemcech y w Niderlandckich stronách/ w ogro-

tu/ po cztyry gárśći. To drobno pośiekawßy z Leſczynowymi trzaſczkámi/ nábiiáia ßeśćgárncowa fáśke/ álbo báryłke/ y ná to Moßt dobry leia/ á cáły rok dla ránnych miáśto lekárſtwá chowáia. Zá ktorego vżywániem/ rány ták ßtychowe/ iáko ćiete/ y poſtrzały leczą.

Drudzy ták przyprawuią to wino: Bioro Zánklu z liśćiem y z korzeniem ßeść gárśći/ Gruſczycki trzy gárśći/ Koźiey ſtopki ábo Podagryczniku/ Dźiegielu/ Zołtych głowienek. Weżownikowego/ álbo Gáiowey miedunki ziela po dwu garśći/ Wołowego ięzyku polnego/ Centuryey máley/ po pułtory garśći/ Podeźrzału garść. Te wßytkie ziołá drobno pokráiáć/ Rhápontyku/ ábo Jáśieńcu trzy loty/ tákże drobno pokráiánego/ y wbić to w pieć gárncowa Bárylke/ á Moßtu dobrego nálać/ y dáć temu wykiſnáć/ á chowáć doroku. Bárzo koßtowny trunek bedzie ránnym.

Rozſądek.

To źiele Ziołopiſom ſtárodawnym/ ábo wznáiomośći nie było/ álbo my wiedzieć nie możemy/ iáko odnich było miánowáne. Poſledniey ßy ſkálnym Zywcem go chćieli mieć/ ále zle: bo chocia ſpolne ſkutki niektore z nim ma. Jednák z opiſánia od Dioſkorydá/ do Skálnego Zywcu żadnego podobieńſtwá nie ma. Tákże y mieyſcem/ gdźie ſa ſobie rożne. Zywiec Skálny nigdźiey indźie/ tylko miedzy ſkálámi. Zánkiel chocia ná gorách roſćie/ ále zielnych nie ſkáliſtych. Tákże w mieyſcách dolnych y wilgotnych. Otoż z tych miar niemoże być Zywcem Skálnym/ áni Piecperſtem/ iáko drudzy rozumieli. Trzeći/ Jarym mleczem go mieć chćieli/ á ći nagorzey. Gdyż áni przyrodzeniem/ áni ſkutkámi/ áni iákim namnieyßym podobieńſtwem może mu być przyrownány. Poſledni/ z Láćinnikow Sanicula a ſanando imie mu dáli od leczenia. My tákże Polacy nie máiąc mu imienia właſnego dáć/ od Láćinnikow pożyczáliſmy/ troche odmieniwßy od Sanicula, Zánkiel. Tákże też Niemcy/ y ini Narodowie/ Sanniklem zowią. Oprocz żebyſmy go chćieli od ſkutkow iego názwáć Ránnikiem/ ábo źielem ránnym.

Zarzyczká/ álbo Gorny Zánkiel/

Rozdźiał 72.

Sanicula montana cluſii. Sanicula Alpina, Taber. Cortuſa herba Mathiolo. Campanula S. Trinitatis. & Campanula vulneraria.

Wundglockem.	Haylglockem.
Bergſanickel.	Alpſanickel.

Korzeń

Zarzyczká/ álbo Zánkiel gorny/ ma wiele ćienkich á włośienkowátych korzonkow/ pochodzących od głowki ſpodniey liśćia/ y kłącza ſwe° podobieńſtwem korzonkow Ciemierzyce. Liśćie tákże iáko inych ziół/ ná Wioſne z nich śie puſcza/ ná ſtopkách obmiąźych/ po iednym ſczególnym ná każdey/ okrągło łábrzyſte/ y miáłko wykrawáne/ żyłowánia pełne/ połyſkáiące/ á zlekká welniſte. Ze środku tego Liśćia wyraſta pręt/ y Kłącze twárde/ y mocne/ proſte á obłe/ y gołe bez liſteczkow wyraſtáiących: w wierzchu ktorych w Máiu y w Czerwcu dźieśieć álbo dźieśieć rożyczek czerwonych ná ſwych ſtopkách/ iáko zwoneczki/ ná kſztałt máło nie iáko kwiát Konwáliowy/ te odedną we wnątrz białe. Serdußká ze środku puſczáiąc/ zapách przyiemny máiąc. Smáku ták kwiát/ iáko Liśćie/ y korzenie/ gorzkiego/ y roſpaláiącego vſtá. To źiele niewielom ieſt

Liśćie

znáiome

dego. Máiąc wielkość korzonkow ćienkich / długich / Ciemierzycy czarney podobnych: z tych klącze soku pełne / obłe / gładkie / nápiadź wzwyż pochodźi w wierzchu ktorego kwiećie żołte / osobliwego zapáchu / kształtem kwieću białey Bukwie podobne. Drugie też kwitna biało / bládo żołto / modro / nakrápiáno.

Mieysce.

WSzystkie rosną pospolićie ná wysokich skáliśtych gorách / miedzy bárzo wielkimi kámieńmi. Rośćie w Styriey około Gracu / y w poblíśkich kráinách / iáko ná gorách Chárwáckich y Tyrolśkich. U nas / áni ná Podolu / áni ná Pokućiu baczyćem go mogł / okrom Węgierśkich gor.

Moc y Skutki.

Przepukłym.

Przepukłe / te ktorym kißki wychodzą / ziele z korzeniem swym wárząc á pijąc leczy.

Ránom wnętrznym.

Rány wßelákie wnętrzne goi / bądź ziele to iedząc / bądź proch z niego z trunkiem mießáiąc.

Toku krwáwezmu.

Tok krwie ſkądkolwiek záwśćiąga.

Vpławy zbytnie záwśćiąga / świeże liśćie y z korzeniem swym tłukąc / á w łono w wezełku puszczáiąc. Vpławom

Łono ábo forteł białogłowſka zbytnie ziełąca / śćieśnia y ſtula / toż czyniąc. Łono białogłowſkie śćieśnia. Toku kázdemu.

Wßeláki tok zbytni iákichkolwiek flurum záwśćiąga / iákokolwiek vżywány.

Rozsądek.

O tych ziánklách ktoreśmy tu opiśáli / chocia *Dioſcorides* y *Galenus* nammieyßey zmianki nieuczynili / ále że do Żywokostow ſkutkámi y śiłámi ſą podobne / tuśmy ie położyli / w tym poſledniey ßych Zielopiſow náśláduiąc. Są ieſcze inne dwá Łyſczaki / czerwony y nammieyßy / ále y te ſą tychże ſkutkow / ktorych przednieyßę / to ieſt / do goienia ran y przepuklin.

Żywokost skálny. Rozdźiał 75.

Steingünſel.

Symphytum petreum.
Conſolida petrea.
Alum. Plin.

SKálny Żywokoſt ieſt czworáki: Pierwßy ktorego Máthiolus dał wyobráżenie y figurę w ſwym Zielniku / máiący korzeń długi

dách bywá flancowány / dla wrzodow y ran goienia. W Máiu y Czerwcu ma bydź kopány.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa y wysußa we wtorym stopniu / ztwierdza y ściaga ták liśćie iáko y korzenie. Ale przytym żywot purguie z nieiákim zátwárdzeniem / rownie iáko *Rheubarbarum*, ábo Mirobáliany.

Mocy y Skutki.

Rány ták ćiste iáko ßtychowe goiwárzac korzeń y z liśćiem / á pić dáiac.

Do máśći y plastrow / do oleykow tych / ktore ránom należa / vżyteczne wchodzi

Wrzody zágnile /

Sadzele sprosne /

Rány záplugáwione y zástárzále wychedaża / sámo liśćie w winie nápoły z wodą wárzone wymywáiac ie. A potym prochem z tegoż liśćia miálko vtártym zásypuiac.

Gryźienie w máćicy / vżywáiac korzenia tego źiela miálko vtártego / po ćwierć łoża / ábo co złoty czerwony záważy / z winem ćieplym. Tákże boleści / y strzykánia białymgłowam w máćicy vśmierza.

Czwártacce iest osobliwym lekárstwem / vżywáiac go z innemi lekárstwy.

Zołto czarna / ábo czarna niemoc spadza y wywodźi / korzeń w winie białym moczac / á miásto innego trunku pijąc.

Vżywáią też indźie sámego źiela białegłowy / przećiw rozmáitym boleśćiam w żywoćie y w máćicy / kąpiąc śie w nim popás.

Owa do ran stárych á zágnilych sadzeli / iáko ine Ránkle / iest przygodny.

Ránom ćistym y ßtychowym. Wchodźi do máśći y plastrow oleykow. Wrzodom Sadzelom Ránom zágnilym.

W máćicy gryźieniu.

Máćicznym bolećiom y strzykániu Czwártacce.

Czarney niemocy.

Kąpánie przećiw bolećiom w żywoćie.

Ránom / sadzelom.

O Łyśćaku Rodźiał. 74.

Auricula vrsi. Sanicula altera & vrsi, Arthritica Alpina, & Arthritica lunaria. Paralysis Alpina.

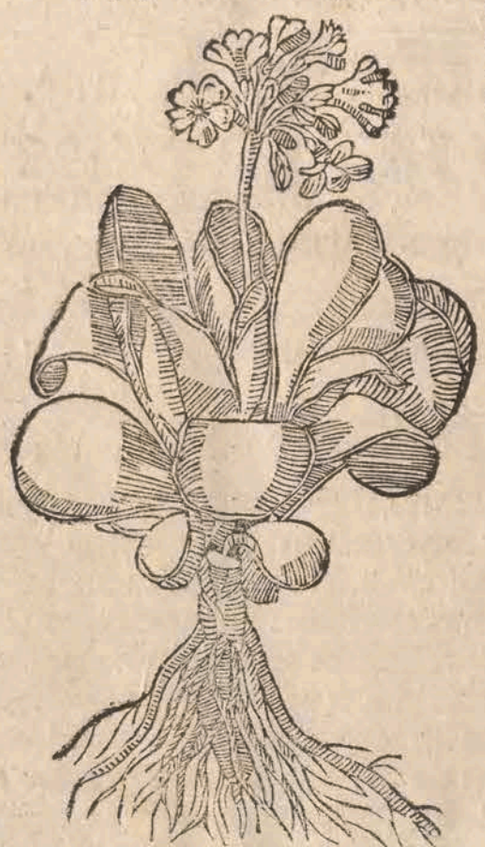

Beersanickel. Wolschmeckende Schlüsselblumen.

ŁYśćak / iż miedzy Ránkle y Żywokosty iest poczytány / dla skutkow ktore ma z nimi spolne / przeto śmy go tu położyli. Tego wiele pokázuie śie rodzáiow / ale málo od śiebie roznych. Liśćia bábczánemu podobnego / czerśtwego / ieno mießeyßego / mieśistßego / z kráiow subtelnie fałdźistego ábo zbieránego y wykráwánego / żołto blá-

dego

Kosztywał ábo Żywokost/ Rozdźiał 76.

Symphytum alterum. Symphytum mas. Consolida maior. Inula rustica. Confirma maior. Conferua maior. Solidago.

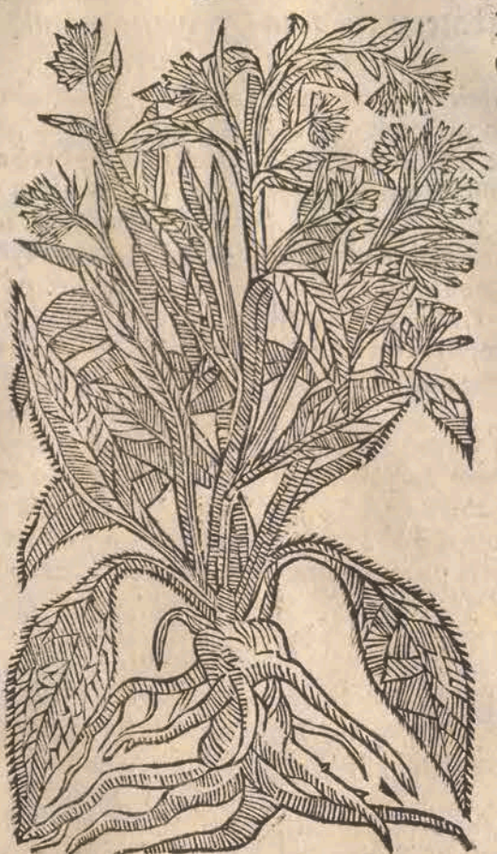

Wallwurtzl/ Schwartzwurtzl/ Schmeerwurtzl/ Beynweyl.

KOsztywał ábo Żywokost wielki/ iest dwoiáki. Biały ábo sámicá/ y czerwony ábo sámiec. Pierwszy/ ma korzeń/ miąższy/ wielki/ kliowáty/ ábo śliski/ y ślozowáty: ná dwá łokćia w ziemi wzdłuż. Po wierzchu czarny y gładki/ wewnątrz biały. Z tego kłacze wyrasta miąższe/ ostre á szczećiaste/ wewnątrz czcze/ lekkie/ ná łokieć/ pod czás wyższe. Z liściem ćiemnozielonym/ długim/ y wielkim/ ostro kosmátym. Ná rozgách ku wierzchowi kwiecia/ białego/ oblego/ y czczego. Ze śrzodku serduszká puszczáiąc ćienkie/ z ktorych potym nasienie w zielonych szupinkách/ ábo w straczkách bywa. Kwitnie przez cále láto.

Drugi/ temu we wszytkim podobny/ tylko kwiátem rumiennym rozny. Náyduie sie y trzeći/ ktory Zielopisowie *Symphytum tuberosum* miánuią.

Mieysce y czás.

ROśćie pospolićie ná łakách wilgotnych/ w sádách/ przy wodách y iezíorách. Ma bydź pod Jesień kopány.

Przyrodzenie.

PODobnego iest przyrodzenia/ y z żywiołow złożenia/ z skálnym Żywcem/ iáko Galenus w 8. ksiegách o ziołách świádczy/ oprocz/ że nie ma tey słodycze/ ktora ma żywiec skálny/ áni tákowego zapáchu. Aż ma w sobie nie iákowa lipkość sczmiaca/ tedy iest podobny/ do

rumiány y ná pálec wzmiaß / z tego roſczki cieńkie/proſte y obdłużne/ pochodzą/do Lebiotki podobne/ á głowkámi y liſteczkámi do Szmeru Włoſkiego: kwiátu modrego/drobnego/ wdzięcznie pachniącego: ſmáku ſłodkiego/śliny z yſt wywodzącego flegmiſte. Ziołko wßyſtko ieſt chroſtowáte.

Drugi/ co go pierwßym Żywokoſtem ſkálnym miánuią/ korzenia długiego poplećionego z wiela odnożek cienkich. Rozgi z ſiebie puſcza ná dobrą ſtopę wzwyß/ odnożyſte/y gálaſkowáte. Liśćie Głowienkowemu podobne/ á żyłowáte: Kwiećia kępiáſtego iáko kropidło/ w kupie weſpoł będące: z tego potym naſienie wſtraczkách.

Drugie dwá temu wtoremu ſą podobne/tylko we wßyſtkim mniey ßſe/ á kwiátu białego/ korzenia tákże mnieyßego.

Mieyſce.

Wßyſtkie cztery náſkálách/ y gorách ſkáliſtych ſie znáyduią.

Przyrodzenie.

GAlenus piße o ziołách / że to ziele ma złożenie z przećiwnych żywiołow. Abowiem ieſt rozśiekuiącey y roſpráwuiącey mocy / ktorą może ropę z pierśi y z płuc záwrzedźiáłych wychędożyć. Ma też inną ſkuláiącą/ ściągáiącą/hámuiącą/ktorą záwśćiąga chárkánie krwią/ y wßeláki wnętrzny tok krwáwy. Ma y wilgotność w ſobie nieiáką ćiepłą/co ſie z ſłodkośći y z zapáchu iego znáczy. Owa/ iáko tenże Gálenus/ Dioſcorides/ Oribáſius/ y Aeginetá świádczą/ bydź ie tegoż przyrodzenia y mocy/ ktorych ſą Koßtrzewałowie. Przeto co ſie o tych tám przyrodzeniu powie/ to też o tych rozumieć mamy.

Moc y Skutki.

płucá rá monelecży ropy wychędaża.

Korzenie tego Żywokoſtu w pitym miedźie/ ábo w miodowey ſyćie wárzone á pite/ płucá záwrzedźiáłe y ropy pełne wychędaża (*Dioſ.*)

Krwią chárkáiącym.

Toż czyni krwią chárkáiącym y wymiotey krwáwe máiącym/ ále w wodźie wárzone á ćiepło ráno y ná noc pijąc (*Dioſ. Gal.*)

Wyrkom bolenią.

W nyrkách bole wkłáda tymże ſpoſobem tegoż pomienionego trunku wżywáiąc (*Dioſ.*)

Czerwonce.

Czerwoney niemocy.

Oplawom

Oplawom krwáwym białogłowſkim/ wielkim y pewnym rátunkiem ieſt w winie czerwonym ćirpkim wárzony/ á ćiepło pity. Abowiem wyſußa y záwśćiąga rádo tákowe toki. (*Dioſ. Gal.*)

Slezionie.

Śleźiony ból wſkramia/ korzeń w winie wárząc/ ábo w occie miodowym/ á piąc. Toż korzenie wárzone/ á ná bok lewy plaſtrowáne czyni. [*Plin.*]

płucom zápalonym.

Płucom zapalonym rátunkiem bywa korzeń żuchány y gryziony. [Tenże]

Wybićiu z ſtáwu.

Wybićiu ábo wywinieniu z ſtáwu plaſtrować go dobrze. [Tenże]

Czerwonce.

Czerwona biegunkę/ korzenie w popiele zarzyſtym vpieczone/ á náczczo y ná noc vżywáne záſtánawia. [*Plin.*]

Ránom świeżym.

Rány świeże ſpaia y goi/ tenże korzeń plaſtrowány. [*Dioſ.*]

Przepukłym.

Przepukline/ zá ktorą kißki w moßná ábo też w ſtábiznę wyćiekáią/pewnie leczy: zwłaſczá świeży korzeń w miodowym occie wárzony/ káżdy poránek y ná noc pijąc/ y tenże ćiepło plaſtruiąc.

Czerw we wnętrznośćiách.

Czerw iákikolwiek we wnętrznośćiách zábiia y morzy/tákże korzeń ćiepło plaſtruiąc y vżywáiąc. [*Plin.*]

Mieſo zraſta ſie.

Mieſo z nim wárzone zraſta ſie/

Prágnieniu.

Prágnienie vśmierza żuchane/ [*Dioſ.*]

Zoſtrzałośći gárdłá.

Ochrápieniu y zoſtrzałośći gárdłá/ieſt przedkim rátunkiem/ żuchány. Abo y w miedźie pitym/ bądź w ſyćie/ábo w wodźie wárzony/ á pity. [Tenże]

Pokurczonym.

Pokurczonym y pokrzywionym/ iáko y przepukłym z kwáſnym miodkim go dáiąc/ wielkim bywa lekárſtwem. [*Gal.*]

Rozſadek.

Myla ſie/ ktorzy go małym Żywokoſtem mieć chcą/ y ták go innym vdáią: gdyż Żywokoſt máły nic innego nie ieſt/ iedno Głowienki. Przyſtoymyby go Żywcem żołtym názwáli/ niżli małym.

mione żeby były vstanowione / y w łubki przystoynie wprawione / y bindámi / ám zbytnie tego / ám słábo vwiązáne.

2. Drugi plastr z Kośtywału.

Czynią ány plastr z tychże Żywokośtow ná przepukliny / y ine pomienione do legliwośći bárzo vżyteczny. Biorąc tych wśytkich Żywokośtow po łoćie / ábo ile się podoba tey máśći vczynić. Czerwoney rożey / Mirrhy / Aloes po ćwierći łotá. Soku z Pádrośiu pułtora łotá / Gleyty / kámienią czerwonego / Smoczey krwie / Glinki Ormieńskiey / *Opium*, to iest / śoku z máku ześchłego / Armoniáku / Máśtyki / Mumiey / Gálbánu / Kádzidłá białegokrámnego / Kośtu / kázdego z tych po ćwierći łotá / śmoły twárdey / śmoły Greckiey / wośku białego y czerwonego po ćwierć łotá / Debianek niedoyrzałych / ábo gáláśu / kwiátu łábiká Granatowego / Kokornáku okrągłego po pułtorá łotá / Jemioły dębowey / żywice Terebintowey / po trzy ćwierći łotu / krwie z liśowátego człowieká ośmnaśćie łotow. To wśytko co nayśubtelniey vćłuc. Potym wźiąć skore bárańią świeżą y z wełną / wárzyć ią ták długo w wodźie / áż w lipkość ábo w kłotowátość rozewre / potym przecedźić y wźiąć tego pułkwarcu / á rośpuśćić lep z dębowey iemioły w tymże przy wolnym ogniu / vstáwicznie śpatłem mieszáiąc. Potym proch z gliśt przydáć / po nim wośk Żywice Terebintową / y Máśtyke. To wśytko w onym pułkwarćiu rośpuśćiwśy / przydáć żywice w occie rozterte / y wespoł to wárzyć á mieszáć / áż zgeśtnieie iáko máść / ábo plastr / ktory wośk zgęśtcza. Náośłátku ine rzeczy miałko vtárte rośypáć / á pilnie y długo mieszáć / áż śie kśałt plastru doskonále eśtánie. Ten Cerot Arnaldus Vilanowanus z Orybaśiuśá / ná wśelákie przepukliny bárzo záleca.

3. Trzeći z żywokośtow Cerot.

Wźiąć wśytkich Żywokośtow po łoćie / Kokornáku okrągłego y długiego. Mirrhy, Kádzidłá, Gypśu, to iest, wapná / z kretypałoney / ábo z muśli ślimáczych po dwunáśći łotow / Aloes / śmoły z śtárych okretow náśkrobáney po śześćiu łotow / Glinki Ormieńskiey łot / lepu z dębowey iemioły ábo iágod iey łotow dwánáśćie / Żywice Terebintowey cztery łoty / Gliśt ziemnych ośm łotow / gáláśu niedoyrzáłego ośm łotow / krwie śmoczey funt / Gleyty / śmoły / kolophoniey / wośku czerwonego Gálbánu / Ammoniáku po cztery łoty / lep ábo iágody z dębowey iemioły / wárzyć w polewce ze świeżey cáło zupełney śkory śkopowey / noc y dzień w niemáłym kotle wody: á odiáwśy od ognią / Terpentyny przyłożyć / gleyey / kolophoniey / śmoły / potym máśtyke / kádzidło / Mirrhę / gliśty / Gálban / Ammoniák. Po máley chwili záś / Gips / Żywokośty / glinke Ormieńśką / á to nád ogniem węgliśtym wárząc / przydáć krwie śmoczey / ábo krwie z liśowátego człowieká / potym Kokornáki / ná ośłátku Aloes / mieszáiąc vstáwicznie / mocno y długo áż vwre dośtátecznie. Czego będźie znák / gdy do pálcow nie przylgnie. Toż ná głádki mármur wyláć / námázawśy go pierwey oleykiem żułkowym / á mieśić go y śtáczáć rękomá / náwet przez trzy dni tłuc go w mozdźierzu / y w łoty potoczywśy / dla wśelákich przepuklin chowáć.

Czwarty Cerot ábo plastr. 4.

Kośtywału wielkiego weźmi / ábo wśytkich Żywokośtow cztery łoty / korzenia Grzybieniowego z liśćiem po dwa łoty / śyśek z drzewá Cypryśowego dwá łoty / Gáláśu / ábo debianek niedoyrzáłych cztery łoty. Skory z kádzidłowego drzewá dwá łoty / wośku świeżo nowego funt / żywice / śmoły / kolophoniey / śmoły z okretow śtárych ośkrobáney / oleyku z żołtkow iáiecznych / po ośmi łotow / Żywice Terpentynowey cztery łoty / Glinki Ormieńśkiey dwá łoty / Aloeśu cztery łoty / Czerwonego kámienią dwá łoty / Gleyty obojey żołtey y białey po łoćie / Mumiey / Mirrhy / máśtyku / po łoćie / Burśtynu / ktory kárábe zowią / kwiátu łábiek Granatowych / gliśt ná popiol śpalonych / roży czerwoney po łoćie / Gálbánu wychędożonego / Ammoniáku przeczyśćonego po pułtoru łoćiu / żywice rośpuść wośćie / do tego miey trzy pátelle / wierzch iedne / dwie rownieyśe: w pátelli wierzchey / rośpuść wośk wśtrukt połámány / kolophoniá / żywice: w drugiey rośpuść tákże nád wolnym ogniem śmołę z okretu ktora záraz do pierwśych rzeczy rozkopionych przydaś do wielkiey pátelle: wtrzećiey pátelli rośpuść w occie Gálban / y Ammoniák / nád bárzo wolnym ogniem / żeby nammiey śpęd przypalenia czuć nie było / á przecedźiwśy / woley do pierwśych iuż przechłodźich dobrze pilnie mieszáiąc. potym do tego wśyśtkiego przydayż żywice Terebintową / oleiek z żołtkow / y záraz ine wśytkie rzeczy miałko vtárte / vstáwicznie mieszáiąc / áż będźie własny kśałt plastru. To potym ná mármurowym kámieniu / woda ábo oliwą pośtrychniony / rękomá mieśić y vgnieść / á potoczyć w koty / y do potrzeb chowáć / wy-

cebule zamorskiey/ y do tych wßytkich lekarstw/ do ktorych pierwßego vżywáia. Rozgrzewa y wysußa w pierwßym stopniu náko ńcu. Rospráwuie/ dostátecznie spaia/ y ściaga rany zwierzchne y wnetrzne.

Moc y Skutki.

Korzenie w ciepłỹ winie wárzone/ y náczczo/ y na noc trunkim vżywáne/ wßelkie ciekaczki/ tak krwáwe/ iáko ine hámuie.

Vplawy białogłowskie/ tenże trunek záwściąga. [*Dioſ. Gal.*]

Płucom zropionym/ z záwrzedziáłości/ ieſt rátunkiem wychedożáiąc y goiąc.

Krwią charkániu tymże sposobem vżywány w winie czerwonym/ á w wodzie wárzony/ ieſt lekárſtwem. (*Gal.*) *Aëti.*) Przeto.

Suchotnym/ iáko Fernelius świádczy/ ieſt wielkim rátunkiem/ korzenie iego tłukąc/ á z wodą iego/ abo y z prosta piiąc/ ieſcze lepiey z miodem pitỹ/ abo z sytą/ bo tym lepiey wychedażáia piersi y płucá.

Przepukłe leczy zwłaſczá świeżo.

Rany także świeże spaią y goią/ plaſtruiąc korzeniem iego.

Przymioty ogniſte zwłaſczá w kroku y indźie/ ziełem Przymiotowym wárzonym wymywáiąc/ á wwierćiawßy przykłádaiąc/ rozpadzą.

Złomki kośći spaią swym plaſtrowániem/ bindámi przyſtoynie obwiązawßy. (*Dioſ.*

Z miesem wárzony/ czyni zroſte y spotone. (*Dioſ.*)

W peryſánie wárzony y picy/ piersi y płucá z ránione/ y otoku pełne wychedaża. Tenże.

Dźiećiom máłym/ gdźieby pępek był náruſzony/ y bárzo wydety/ tego korzenia vżiąć co nayczęſciey/ y z łotem woſku rospuſzczonego/ máść vczyniwßy/ na báwełnie rozćiągnąwßy/ ćieplo przykłádáć/ dobrze. (*Tab.*)

Kopa płuiącym/ przerzeczonym sposobem vżywany/ ieſt lekárſtwem.

Ościoſći y ná opuchnienia/ swym plaſtrowániem rozgánia.

Vplawy zbytnie pániam záſtánawia korzeń świeżo tłuczony/ przydawßy ormiáńſkiey glinki/ y czerwonego kámienia/ na prog ioná y na ledźwie przykłádáia.

Przepukłym plaſtr bárzo vżyteczny/ wźiąć wßytkich trzech Żywokoſtow/ Korzeń ziela/ Przeſtki/ Przywrotu/ po puńtowy garści. Debowey ſemioły łotow dwánaście/ debionek oſm łotow/ kámyczkow/ ktore orzeſzkami/ y kropidłkiem zowiemy/ Filipenduiam Łáćinnicy/ Hálunu łot/ Korkornaku długiego y okrągłego/ po łotow dwánaście/ Roſy czerwoney/ Pokrzywnego ziela ze wßytkim. Babki także/ Jeżyczkow ábo czerwoney babki. Korzeń ßcawiu/ Pieć iarnika po garści: To posiekawßy drobno/ w winie ćirpkim ábo kwáſkowátym/ ábo wſiec w winnym occie wárzyć/ do wywárzenia/ to ieſt/ żeby wßytka moc tych ziol wewrzáłá w wino/ ábo w ocet/ potym przecedźić/ y co nalepiey wyżąć/ do tuchy onej przydáć oliwy/ kozłowego łoiu/ wieprzowego y niedźwiedziego ſadłá/ tákże ieżowego woſku/ żywicę Terebintowey/ ſmoły ſuchey/ á możeſz być z ſtarych okretow oſkrobáney według pewney wagi. To wßytko w oney tuße wárzyć/ áż wßyſtká wodnátość oney tuchy wywre/ á z ogniá zdiawßy/ vſtawicznie mießáć áż przechłodnie/ przydáwáiąc tych niżey opiſánych rzeczy/ miálko vtártych. Żywicę Arabſkiey/ Drágántu/ Glinki Ormieńſkiey/ kádzidłá białego kramnego/ Máſtyki/ Mirrhy/ Smoczey krwie/ Gliſt ziemnych przyprawnych/ na proch vtártych/ to z pilnośćią mießáia/ a do potrzeb przepukłym chowáia/ ktorym kißki wychodzą/ bądź w ſłábiźny/ bądź w moſznę/ do ieżás wzgore pędzi. Ale do tego pásá miękiego/ według potrzeby vczynionego potrzebá/ ktoryby kißkom wpędzonym wyćiekáć bronił. Do tego ieſcze trunek takowy choremu pić. Wźiąć Maſłeßki ábo złotogłowu/ Głowienek czerwonych/ Chłáſtawy/ Benedyktu/ rzepiku/ Bapki po gárści. To wßytko w piwie do połowice wárzyć/ á kázdego dniá po kwaterce ćieplo pić choremu dáwáć/ ktory ma bárzo ſpokoynie leżeć/ ázby ſie mieyſcá náruſzone dobrze ſtánowiły. Może też z tychże ziol/ ktore do plaſtru wchodzą/ woreczek vczynić ktory w ćirpkim winie wárząc ná przepukłe co náciepley przykłádáć/ pásem do tego vczynionym przypáſuiąc/ á trunek przerzeczony piiąc poránu y ná noc/ ábo przed wieczerzą: może też z tego wßytkiego máść vczynić/ do mázánia y náciérania/ co obole ſłuży/ z wyſoká potłuczonym.

Zbitym y pogniećionym.
Vrázom.
Vrwániu.
Vrzáśnieniu.

Wybićiu ábo wywinieniu ſtáwu/ ná ſwe mieyſce nábiwßy/ máząc y plaſtruiąc.

Złomkom kośći plaſtr ten wielce ieſt vżyteczny/ ieno potrzebá vmieiętnośći w wiązániu bindámi/ w ktorym wiecey záleży/ niżli w máśći. To ieſt/ kośći przełomione

Ćiekłoczkom wßelákim.

Vplawom.

Płucom z repionym.

Krwio chárkáiącym.

Suchotnym.

Przepukłym.

Rániom Świeżym.

Przymiotom ogniſtym w kroku.

Złomkom kośći.

Miesem zraſza w garncu.

Piersiom y płucom tegoż vżyte.

Vrzáśnieniu.

Kopa płuiącym.

Ościoſći.

Vplawom.

Przepukłym plaſtr.

Potłuczonym/ Zbitym. Pogniećionym. Vrázonym Drwánym Wybićiu ſtáwu. Kośćiom przełomionym.

Trunek.

Woreczek.

Zwyſoká potłuczonym.

mione

zgi miedzy liśćiem pochodźi/ cześćią w wierzchu kiśći.

2. Consolida. Drugi/ pierwszemu mało nie we wszytkim podobny/ tylko liśćia wiertszego/ szerszego y welnistszego/ także około zlekká kárbowánego. Kwiećia modrego/ miedzy liśćiem tkwiącego. Wasserwundt kraut.

3. Consolida. Trzeći/ od tych rozny. Korzenia rosochátego/ y odnogi puszczáiącego/ z tego kłącze ábo rozgi wyrastáia miękkie/ z długim/ wąskim/ á spiczástym liśćiem kárbowánym/ gromadkámi nie rowne. Ná srzednim kłączu ábo rozdze/ w wierzchu kwiećie ná stopkách mierno długich okrągłe/ ná kształt Stokroći wielkiey.

4. Consolida. Czwarty Zywokost czerwony/ rozgi obley/ wewnątrz czczy/ z wiela odnog y gałązek/ miedzy ktoremi sa niektore modre/ niektore zielone iáko bylicá. Liśćia długiego kárbowánego/ bárzo liśćiu wierzbowemu podobnego. Ná wierzchu rozg kwiát/ okrągło kołem rozwity/ bládożołty/ ktory gdy dożrzeie/ w welnianki sie przemienia/ ktore potym wiátr zwiewa/ rowne iáko ná Loczydze wykwitłey. Korzenia drobnogestego/ cienkiego/ zapáchu mocnego/ nie práwie przyiemnego. Gulden wundt kraut. Sonnen blumen.

Mieysce.

Rośćie pierwszy y wtory/ także trzeći/ ná winnicách/ w ogrodách/ ná łakách y innych mieyscách. Czwarty/ przy wodách/ błotách/ y bágnách.

Przyrodzenie.

Jest przyrodzenia ściągáiącego/ y spoiáiącego/ iáko wielki Zywokost.

Moc y skutki.

Zwysoká potłuczonym/ pogniećionym/ zbitym/ sok z liścia tego ziela bywa z wielkim użytkiem trunkiem dány. Zwysoká potłuczonym. Połománym. Utrzaśnionym. Przerwánym. Urážonym przepukłym.

Połománym/
Utrzaśnionym/ Tenże sok pijąc iest.
Przerwánym/ doświadczonym rátunkiem.
Urážnym/

Przepukłym także sok/ ábo iucha z wárzonego. Też tłukąc á ná przepuklinę plastruiąc/ iest lekárstwem. Ránom wnętrznym. Krwi skrzepły w żołądku.

Rány wnętrzne leczy/ pijąc wárzony/ ábo sok/ á zwierzchu przykłádány.

Krew zsiádła we wnętrznościách/ ták w żołądku iáko gdzie indzie rozczyma/ sok iego trunkiem używány. Sadzelom fráncowátym. Krostom wrzodom.

Rány ábo sadzele/ fráncowáte.
Krosty/ Wrzody/ Takowe w ościech leczy.

Liście wárząc/ á tą woda ciepło/ y często wymywáiąc/ ábo sokiem iego. Głowy bolenie.

Item, Sok z octem/ á z oleykiem rożánym zmieszány/ toż czyni ciepło płocząc/ Głowy bolenie uśmierza tymże sokiem ábo iucha liścia wárzonego gárgáryzm czyniąc.

Gnilec w ościech/
Kile/

Wrzody złe ciáło roziádáiące/ ták ná mieyscách skrytych y wstydliwych obojey płci/ goi/ często iucha tego ziela wymywáiąc. Gnilca/ Kile. Wrzodom ciáło wyniádáiącym.

Wnętrznościom záwrzedziáłym y zrániony m. Urázonym. Potłuczonym w krzyżách. Przerwánym w grzbiećie. Wnętrznościom záwrzedziáłym y zránionym. Urazom. Potłuczonym/ Przerwánym/ Pogniećionym.

Pogniećionym drzewem ábo kámieniem/ ten trunek bárzo użyteczny/ wziąć tego czerwonego Zywokostu/ Angelskiego Tránku/ Głowienek modrych/ Krwawniku/ Kurzego ziela/ Benedictu białego/ Rzepiku/ Kokornáku/ Jállonki/ Żánklu/ Piołunu Ponckiego/ Przymiotu więtszego/ Babki/ Wrotycze/ Gruszczyczki/ Jeleniego tránku/ káżdego po gárści. To pokráiawszy/ w piwie/ ábo w wodzie/ dopołowice wárzyć/ á pić. Tymże też rány wymywáć/ ktore sie goić będą bez wszeláktey máści. Rány vrznione w pálcách/ list Głowienkowy Vrznieni

żey pomienionych.

Potłuczonym/ zbitym/ vráżnym

Z wyſoká potłuczonym/ zbitym/ vráżnym/ korzeń Żywokoſtowy tłukąc/ á nim okłádáiąc: przytym wárzony piiąc/ wielkim ieſt rátunkiem.

Pániom przepukłym przy rodzeniu.

Pániam przy rodzeniu dźiatek/ gdźie by ſie przepukliná przydálá z nádymánia wielkiego/ z Żywokoſtu/ po pás kąpánia dobrze vżywáć/ garść wźiawſzy korzenia do tego.

Koſztywałow korzeń w cukrze.

Conditũ Symphyti.

Korzenie Żywokoſtowe w cukrze/ ábo y w miedźie bywa czynione/ tym ſpoſobem iáko Gmanowe/ ábo Jmbier dla wyſßey pomienionych potrzeb: z oſobliwośći ſwey ſłuży

Suchotom/ w ktorych płucá ſą zránione y záwrzedźiále/ bárzo vżyteczny.

Suchotnym.

Krwią chárkáiącym vżywány z rożánym cukrem.

Krwią chárkánia

Wodká z Koſztywału.

Aqua Symphyti.

Bywa ták z liśćia iáko z korzeniá Koſztywałowego/ weſpoł palona wodká/ do wyſßych pomienionych potrzeb: z oſobności ſwey

Płucom záplugáwionym ſłuży/ y zránionym/ ábowiem ie wychodzą y goi.

płucá wychodzą.

Suchotnym piiąc ią/ wielkim ieſt lekárſtwem.

Suchotom

Żywokoſt ábo Głowienki czerwone/ Rozdźiał 77.

Conſolida media.
Conſolida Saracenica.
Solidago, & Solidago Seracenica.
Bugula. Gall.

Guldengünſel.

Żywokoſt czerwony/ ábo czerwone Głowienki/ czworákie ſie znáyduią.

Pierwßy/ korzeniem Bábczánemu podobny/ ćienki/ biały/ w źiemi nie głęboko śiedzący/ y tám y ſám rozpierzchły. Z tego kłącze twárde/ wewnątrz czcze pochodźi/ gęſto zewßąd liśćiem miękkim obſádzone/ od ſpodku modráwe/ zwierzchu źielonomodre/ zlekká około kárbowáne. Rozgá ná ſtopę wzwyß welniſta/ czworogránowita/ kwiátu błękitnego/ ábo modrego/ ktory po części z ro-

zgi mie-

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia sa Głowienki ćiepłego y wysuszáiącego w wtorym stopniu/ iáko ze smáku dochodzimy gorzkáwego. Ściąga/ spaia/ y stula/ wychędaża.

Mocy y skutki.

Ránam. Kárbunkułá.

Ziele to iest ránom należące Kárbunkuły/ to iest/ wrzody ogniste we dwu dniách goi/ miedzy dwiemá kámieńmi velukśy/ przykłádáć.

Płucom zránionym

Płucá zránione y záwrzedźiáłe leczy/ z ktorych ropá pochodźi/ w sycie miodowey roárzac á piąc.

Krwią chárkáiącym

Krwią chárkáiącym/ toż iest lekárstwem.

Bokom nábitym.

Bokom nábitym/ twárdym/ y boleiącym z vrázu/ iest osobliwym rátunkiem wárzac/ y piąc.

Niedostátkom wnętrznym y zwierzchnym.

Wszelákim niedostátkom y dolegliwościam wnętrznym y zwierzchnym w winie/ ábo w wodzie wárzone/ á trunkiem vżywáne/ wielki rátunek czyni.

Krwi strzeley w żołądku y kędy indźie.

Krew w pierśiách zbiegłą y zsiádłą/ rozprowádza/ rozrzedza/ y wywodźi.

Płucom owrzedźiáłym.

Płucá owrzedźiáłe leczy/ Głowienki młode z Przetárzmkiẽ w syćie wárzac/ á piąc.

Ránom w vściech.

Rány w vściech y w gárdle/ ták z vpalenia gorączki/ iáko z France/ wyćierá y goi/ wárzac ie z bábką/ á ćiepło vstá płocząc/ y gárgáryzuiąc/ ták że sokiem.

Ránam y adzelam zwierzchownym.

Zwierzchowne ták że rány y sádzele iákiekolwiek/ w winie y w wodźie wárzac/ á ćiepło tym często wymywáiąc/ prędko goi. Toż czyni tłukąc ie á przykłádáiąc. Sokiem iey też ie wymywáiąc/ á zwłaszcza świeże rány/ toż czyni. (*Dios.*)

Głowy bolenie.

Głowy bolenie vkłáda z octem á z rożánym oleykiem ná skronie przykłádaną/ ábo tylko tym náćieráiąc.

W żołądku y w innych częściách ciáłá boleści/ toż vkłáda.

Sok z Głowienek.

Succus Brunellæ.

Świeżo zielonych Głowienek sok/ Rány wnętrzne y zwierzchnie prędko goi/ wymywáiąc ie nim.

Ránam.

Gárdłu záwrzedźiáłemu tenże sok bárzo vżyteczny/ ćiepło gárgáryzuiąc.

Gárdłu zránionemu.

Sztychowa ráne naglębszą leczy/ puszczáiąc go w nie po kropce/ ábo po dwu.

Rány kłote.

Wodká Głowienkowa.

Aqua stillatitia brunellæ.

Vstom zákażonym w gorączkách ábo w ćiężkich chorobách/ ktore drudzy Bráin zową. Tákże vstom z france zákażonym/ zránionym/ zágnilym/ iest wielkim rátunkiem/ ćiepło nią płocząc/ y gárgáryzmy czyniąc.

Bráin ábo vstom zákażonym. Francowátym.

Gdzieby też z ránienia iákie y záwrzedźiáłość/ wewnętrznościách były/ tedy do trunku iest przynależąca. Wzwierzchownych tákże ránach/ dobrze iey trunkiem vżywać.

Záwrzedźiáłościom wnętrznym.

Wchodźi vżytecznie do tych lekarstw ktore bywáią gotowáne przećiwko żkodźie Bráin/ y skáźie ná ięzyku/ w vściech/ y w gárdle tákże przymiotom ogniśtym w tychże częściách ciáłá. Owa/ to wszystko może/ co Żywokost czerwony/ ábo Głowienki czerwone.

Skáźie y záwrzedźiáłym vstom.

Rozsądek.

O Głowienkách/ ktoreśmy tu opisáli żáden z stárych pisárzow/ áni z Greckich/ áni z Arábskich/ áni z Łácińskich nic nam nie podáli/ tylko o skálnym Żywcu/ á Żywokośćie wielkim *Dioscorides* trochę nam zostáwił: iednák Ziolopisowie poźlednieyszy/ wiecey ich rozdźiałow wynáleźli/ ktore/ ácz nie wszystkie sa sobie kształtem podobne/ ále skutkámi rowne/ iáko sa wszytkie Głowienki/ ktorych przyrodzenie y skutki tu sie opisały.

wienkowy ná nie przyłożony / pálec nim obroczywßy / y krew dobrze z rány pier- wey wygniotßy / prędko zágaia.

Głowienki modre pospolite / Rozdźiał 78.

Brunella.
Prunella.
Consolida maior.

Braunnellen / Gottheyl / S. Anthonij Kraut.

TRoiákie Głowienki tego rodzáiu bydź baczymy. Pierwßę / korzonki máią ćienkie gęsto włośienkowáte / y w ziemi miáłko rozpierzchłe / z ktorych czworogránowity pręt wełnisty wyrasta. Liśćie Bázyliowemu podobne / ieno ostrzeyßę y kosmátßę zupełney zielonośći. Kwiećia w wierzchu prętá kłosowáte / iáko v Láwendy brunatnego ábo modrego. Niekiedy kwiát odmienia w biały. Smáku ziele gorzkáwego.

2. Druga Głowienká ábo máły Dywokost / korzenia tákże ćienkiego / ieno nie ták iáko pierwßę gęstego. Z ktorego dwá ábo trzy roseczki pochodzą ćienkie / w wierzchu kwiatki białe. Liśćia máło niepodobnego do pierwßego / ieno ostrzeyßę y kosmátßę / do Szałwiey mnieyßey podobne.

3. Trzećia korzeniem podobna pierwßey. Rozgi ábo byla czworogránowitego kosmáto wełnistego / nápiąć wzwyß. Liśćia też nieco do pierwßey podobnego / tylko troche podługowátßego: smáku ćirpkiego y ściągáiącego: kwiátu rozmáićie mießánego / biało / popieláto / czerwono / blekitno: w głowkách iáko y pierwßę Głowienki.

Mieysce.

ROsną pospolićie ná łąkách / w ogrodách / po gorách / págorkách / ná miedzách. Kwitną przez cále láto.

Przyrodze-

go. Nasienie zámknione w swych ßupinkách/ rownie iáko w innych. Wßystko ziele smáku gorzkiego.

4. Dentaria Heptaphyllos, sepu folia.

Czwarty/korzeniem pierßemu podobny/ktory tákże na wiele częśći sie dzieli/zebom człowieczym podobne/ ieno że mniey cynkow w sobie ma. Liśćia sczuplego/podługowátego/od spodku stopek kárbowáne/ v wierzchu by namniey/ ciemnozielone/ po pięći y siedmi ná iedney stopce/ parámi pochodzące. Pręt ábo kłącze/ ná pułtory stopy wzwyß/ kwiát bládorumienny.

5. Dentaria Trifolia. Dentaria Enneaphyllon.

Piąty/ korzenia iest trzećiemu podobnego. Liśćia od korzenia ná stopkách swych ßerokiego/ záś ku wierzchowi obdłużnego y waskiego/ á záostrzonego ábo spiczástego/ z hrubá kárbowány około kráiow. Ná káżdey stopce po trzy listki. Kłącza pułtory piędzi wzdłuß/ ná ktorym pospolićie trzy stopki ábo ßypułki/ á ná káżdej po trzy listki/ ták że tylko dźiewięć listeczkow znáyduie sie ná iedney rozdze/ ciemnozielone. Kwiát pierwßym podobny/ ieno bládo zielony. Z niego tákże stráczek z nasieniem/ inym podobne/ ieno stracze od pierwßych dłuższe/ y spiczástße/ w Kwietniu y w Máiu kwitnie.

Mieysce.

KAżda z tych pospolićie w ciemnych á gestych leśiech rośćie/ ná gorách lesnych.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia sa wßystkie rozgrzewáiącego/ suchego we wtorym stopniu/ z nieiákim małym zátwierdzeniem/ zwierániem/ spaiáią/ ściągáią/ hámuią/ vtwierdzą.

Mocy y skutki.

Rány gol.

Korzenie Rány zwiera y spáia/ tłukąc/ á ná nie plastrowáne.

Przepukliny

Przepukliny á zwłaszcza gdźie kißki wyćiekáią w mosznę ábo w stábizny/ leczy ten że korzeń przez czterydźieści dni porzadnie pijąc z winem ćirpkim/ co quinte/ ábo ćwierć łotá záważy/ á to náczczo po ránu. [*Dios.*] Tegoż prochu korzenia może bráć ná raz puł łotá/ z wodką Kosztywałowa/ ábo z iuchą tegoż korzenia wárzonego/ trzy godźiny przed obiádem/ temu liśćie sámo z wierzchu plastruiąc/ á pásem do tego należącym przypásuiąc.

w ktorey kißki wyćiekáią

Z ránionym płucom y záwrzedźiałym. płucom ránnym. Kißkom rániony m

Kißkom tákże iest lekárstwem osobliwsim/ y wßystkie ine po ćwierć łotá biorąc może y puł łotá prochu miáłko z korzenia vtártego bráć/ á z wodką z przeźiki ćieplo dáwáć pić. [Tenże]

Gniázdoß/ Rozdźiał 80.

Dentaria maiora, Cynomorion, Herba sine folijs, Aphylon, Herba tauri, Herba vaccæ.

Löwensandel/ onblat.

TO ziele ktore Gniazdoßem zowiemy/ záraz ná wiosne z ziemie wschodźi. Kłącze ná trzy dłonie wzwyß/ miękkie/ słábe/ y vłomne

Zánkiel Zywiec/ ábo Bábie zeby/ Rozdźiał 79.

Sanicula quinque folia.
Dentaria.
Alabastrites.
Coralloides.
Symphytum dentarium.
Consolida dentaria.

Zahnkraut.

BAbie zeby źiele/ ktore też Zánklem Zywcem zowiemy/ pięćiorákie sie pokázuie/ á káżde rozne. Pierwsze/ ma wielki y nierowny korzeń knodowáty/ iákoby z wielu spoiony/ ktore/ gdy ná częśći swe rozdźieli/ widza sie właśnie iáko zeby człowiecze/ skąd też nazwiská dostáło. Liśćia około kárbowánego/ wietszego/ y szerszego/ niżli Pięćperstowe/ ábo Pięćiornikowe/ do konopnego podobne/ ieno krotsze. Klácza ábo prętu ćienkiego ná puktory piędźi wzwysz/ kwiátu ná wierzchu brunatnego/ iáko Márcowy Fijołek. Z tych máłe stráczki/ właśnie iáko przerzeczone Fijołki/ miewáia/ w ktorych nasienie drobne.

2. Alabastrites Alpina Coralloides & Symphytú Coralloides & Consolida & Sanicula Corallina

Drugie tákże ma wielkie/ długie/ á ná pálec wielki miąższe korzenie/ z wielu cynkow/ iákoby z białych koralow złożone/ tylko gestsze. Liśćie dłuższe/ wąskie/ od pierwszego/ parámi á parámi przećiwko sobie pochodzące/ około kráiu drobno kárbowáne/ po pięći y po śiedmi ná iedney nośce/ podobne nieco liśćiu Kozlkowemu. Prętá łokietnego/ oblego/ ćienkiego. Kwiátu białego/ ze czterech listow złożonego/ z ktorych nasienie w łupinkách/ iáko w Márcowych Fijołkách/ bywa.

3. Coralloides altera. Dentaria quinque folia altera.

Trzeći/ korzenia iest ná máły pálec wzmiąsz/ tákże knodowáty z wielu cynkow spoiony/ podobne Páprocianemu/ białe/ lsnące/ iáko pierwsze. Z tych rozgi ćienkie/ obłe/ ná łokieć wzwysz pochodzą/ po ktorych liśćie ná swych skopkách po piąći/ podobne ćiemierzycy czarney/ y tym sposobem około kráiow kárbowáne. Kwiátu bládo rumienne-

go. Na-

Kuklik ábo Benedikt/ Rozdźiał 81.

KVklik/ktory też Benedíktem mianuiemy/ieſt czworáki: Aczkolwiek tych czáſow tylko ieden do vżywánia Lekárſkiego przychodźi. Pierwſzy y napoſpolitſzy korzonkow ma wiele/ długich/ ćienkich/ ryſżáwych/ y roſpierzchłych: ktore gwoźdźikow kramnych zapách máia/dla ktorego Gárjophillatá od Łáćinnikow ieſt názwána/ iákoby po náſzemu rzekł Gwoźdźikowáte źiele: wſżákże korzeń ſam ná pálec máły wzmiaſż/ w połowicy przyćiety/ iáko korzeń Czártowego źiebrá/ wewnątrz rumienny/ od tego pochodzą ná ſtopkách obwiſłych trzy weſpoł podobne Poźiemkowemu liśćiu/ przy głębſzym kárbowáne/ záś dwá mnieyſze ná teyże ſtopce ponizey: Tákże ná iedney ſżypułce po piąći liſteczkow ćiemnozielone/ welniſte/iáko Rzepikowe. Roſczki ma ná pułtorá łokćiá/ ćienkie odnożyſte/ tákże iáko liśćie koſmátowelniſte/ oble kolankowáte. Kwiátu żołtego/z piąćiu liſtkow złożonego/podobnego Kurzemu źielu/ ábo piećiornikowemu/tákże Srebrnikowemu. Z tego potym głowki koſmáte/wielkoſći orzechá Laſkowego/ odmienne w ſobie bárwy máiące/źielona y rumienná/ oścíſto/miekkie/ á w tych ſie naſienie zámyka/ktore doyźrzawſzy wypada/ á ná wioſne ták z nowego naſienia/ iáko z rocznego korzenie odmładza ſie y odraſta.

2. *Caryophillata maiora & Cariophillata montana. Auantia maiora.*

Drugi/korzeniá mieżſzeyſzego y dłużſzego niżli pierwſży/ od ktorego pochodźi odnożek ćienkich wiele/ máiące tákże przyiemny gwoźdźikowy zapách w ſobie/ wſżákże nie ták porny iáko v pierwſżego. Smáku ćirpkiego y ſtwierdzáiącego. Liśćia pierwſżemu podobnego/ ieno iáſno źielonego/ á we czwornaſob wietſżego/ káżdy ná troie rozdźielony/okraglieyſży/y drobno około kráiow kárbowány. Rozge ná pułtory ſtopy ábo ná łokieć wzwyż ma/ obla/ ćienka/ y welniſta. w wierzchu kwiát nie máły żołtj o ſześćiu liſtkow/weſrzodku iáko gałke máiąc/ w ktorey wiele drobnych ſerduſzek. Z tych naſienie czárnáwe/ z welniankámi/ właſnie iáko ná Czarnym źielu.

Berg benedictẽwurtzel/vnd Berggarafelwurtzl/vnnd Bergneglein kraut.

3. *Caryophillata Alpina.*

Trzeći Benedikt/ieſt korzeniá rumiennego/geſto ćienkiego/iáko w Żánklu gornym. Liśćia Kurzemu źielu ábo Piećiornikowemu podobnego/ná długich ſtopkách/z piąći liſtkow złożone/ iednák ktore ſą ſpodnie od korzeniá pochodzące z ſiedmi liſteczkow bywáia: Ale ná rozgách bedące po piąći/około przy głębſżim kárbowáne. Rozgi ná pułtorypiędźi wzwyż z korzeniá puſzcza ćienkie. Ná wierzchu tych kwiatki bládożołte/z piąći liſteczkow złożone/ mnieyſze niżli ogrodnych Gwoźdźikow kwiát. Źiele to wſżyſtko ieſt welniſte/zapáchu korzeń Gwoźdźikowego.

Al- garafelwurtzl.

4. *Garyophillata ſyluatica. Herba Benedicta ſylueſtris.*

Czwarty/ korzeń ma podobny pierwſżemu/ ieno nie ták wiele áni geſtych odnożek/ á ſam mieżſzeyſży y zapachu mdleyſżego. Liśćia okrągłego niewielkiego/ drobno kárbowánego/ podobnym do Bluſzczu źiemnego/ ieno welniſto koſmáte/ ná máłych ćienkich ſtopkách koſmátych. Klacza ná łokieć wzwyż ćienkiego/ oblego/ welniſkego. Ná roſczce káżdey rzadko trzy kwiatki żołte/ te potym w welnianki ſie białe perzáſte iáko świniego Mleczu kwiećie obrácáią. Korzeń ſmáku ſuchego ściągáiącego.

Benedictenwurtzl waldtgarafel

soku pełne/podobne iákokolwiek zielu/ktore Gekowie Orabánche/ my Skáza/Wilkiem/ y Záráza zowiemy. Z tego ziela klacza poczawßy od śrzodku/ áż do wierzchu kwiećie puscza bronatnobláde y welniſto káſmáte. Z tych potym drobne naśienie wſtraczkách. Korzeń biáłáwy wielki/ knodowáty / miażßy ná kilká cześći rozdźielony / soku pełny/ mdły/zwiela łuſk nieiákich / dźiwnym nátury ſpoſobem y miſterſtwem złożony. Smáku oſtrego/y troche gorzkiego.

Mieyſce.

W Cieniſtych y w ćiemnych leśiech poſpolićie roſćie. Ná innych tákże mieiſcách gdźie ſłońce máło ábo nigdy niedochodźi/ználeść ſie dáie

Przyrodzenie.

Wſußáiacego y chłodzącego ieſt przyrodzenia. Swą ćirpkośćią ztwierdza / y oſtrośćia wyćiera.

Mocy ſkutki.

Spánie głębokie przywodźi / gdźieby go kto pożywał. Tylo o nim mamy wiádomośći.

Spánie głęboko czyni.

Rozſądek.

Żeſmy troche wyżßey opiſáli Jánkiel Żywiec / ktory Láćinnicy *Dentariam minorem*, to ieſt/ Bábie zębi/mnieyße opiſáli. Tedy niechćieliſmy tu zániechác dla czytelniká/ o Dentáriey więtßey / żeby rożnice tey od wyżßey opiſánych ſnadnie rozeznał. Rozumieią niekrorzy to źiele bydź drugi rodzay Záráży ziela ábo Skáży/ále omylnie / gdyż ſkutkow ſa rożnych / iáko z opiſánia oboyga baczyć możemy.

Kuklik ábo Benedykt / Rozdźiał 81.

Cariophylata. - Sanamunda garyophillata. & Auantia, Auartia, Herba Benedicta, Getia.

Benedickten kraut. Benedickten Wurtzl. Sanamundt kraut. Nardenwurtzl. Garaffel kraut. Garaffel wurtzl. Heilallerwelt. Gariofilat. Haſenaug.

W piersiách białogłowskich zárgániu y kłociu z przymiotem.

Pánom które dźiatki máłe piersiámi karmią / ábo y mámkom / gdźieby bole w piersiách tárgáiące y ſzczypáiące / ábo y przymioty ogniſte miały / dobrze im tego źiela korzenie do ſwych trunkow / winá / ábo piwá kłáść. Abowiem nie tylko boleśći w piersiách vkłáda / ále y ſerce / y duchy w nim bedące oczerſtwia / y posila. Tákże mozg źimny y mdły.

Sercu.

Kolce.

Kolke y dárćie w żywoćie y w kißkách leczy / iuchá z korzenia wárzonego trunkiem vżywána / po ośmu lotow / ábo łyżek / ráno y ná noc ćiepło pijąc.

płucom nádętym y do gárdłá ſpieráiącym.

W nádećiu pluc z zbytnich wilgotnośći źimnych / gdy ſie zda że gárdłem chce wyniść / y chce zádusić. Wźiąć Benedyktu z liśćiem / y z korzeniem dwie gárśći / Márzymietki korzenia / Imbieru białego / Pieprzu / Fiołkowego korzenia po dwu łotu / Rhápontyku łot. To wßyſtko drobno pokráiawßy / w konew cynowa / ábo w fláßę wſypáć / Miodu do tego przewárzonego y chłodnego odßymowánego łotow dwánaśćie przydáć / winá przednie dobrego białego pułgárcá / á dobrze zálutowawßy / w kotle vkropu wrzącego przez godźin cztery vſtáwicznie wáryć. A gdy powoli przeſtydnie / przecedźić / y káżdego dniá ráno y ná noc po pieć ábo po ßeść łyżek / ćiepło dáwáć pić.

Pierśiom chorym y záźiębionym. Tákże płucom y krztaniowi grubemi wilgotnośćiámi / flágmiſtym kłiowátymi zátkánym. Wźiąć korzenia Benedyktowego dwá łoty / Jzopu ſuchego łot / Bożego drzewká / Piołunu / Lebiotki / Ruty ogrodney / nasienia Włoſkiego Kopru / Fiołkowego korzenia / Pieprzu długiego / kwiátu Muſßkatowego / Gálganu / Gwoździkow / Cynámonu / Imbieru białego po puł łociu : To wßyſtko co namieley w ſtłuc / y przez geſte ſito prześiáć / do tego cukru ſtłuczonego tákże łotow ośmnaśćie przydáć / y weſpoł dobrze pomießáć. Tego káżdy poránek y wieczor dwie godźinie przed oboim iedzeniem po łyżce na raz / ná grzańce z białego chlebá vgrzáney / á w ćiepłym winie obmáczáney / poſypawßy / dáć vżywáć.

płucom y krztaniowi grubemi wilgotnośćiámi zátkánym.

Vpławam czerwonym.

Vpławy czerwone pániom záwśćiąga proch korzenia Benedyktowego / co złoty czerwony záważy / káżdego poránku náczczo ćiepło z winem czerwonym piiąc. A to przez kilkánaśćie porządnie czyniąc.

Niepłodnym.

Pánie niepłodne dla máćicę zbytnie źimney / wilgotney / y ſłuſzney / czyni płodne / wyſußáiąc y zágrzewáiąc ią w nich / z białym winem korzenia tego vżywáiąc / ábo iákimkolwiek innym ſpoſobem dáiąc.

Krew y wilgotnośći przyrodzone chłodzy. Krośtom Swierzbiu. plánom fránce leczy.

Krew w ćiele y inne wilgotnośći przyrodzone poſtrute.

Swierzb/

Krośty/

Bebele/

Plány wßelákie/

Fránce náwet z ćiáłá rumuie / vżywáiąc go tym ſpoſobem iáko ſáłſy / ábo chyny. Abowiem odpadzą zarázy / y z iádu wilgotnośći przyrodzone / wyſußa / y posila. Słußnie tedy ma bydź przykłádána do wßelákich lekárſtw / ná fránce v leczenie.

Trućiznom y iádom.

Trućiznom y iádom w ćiele wſe'ákim ſprzećiwia ſie. Biorąc go po kwincie z białym winem / ábo co czerwony złoty záważy ná raz.

Ránom y wrzodom wnętrznym.

Záwrzedźiáłośći y zránienia wßelákie wnętrzne leczy / tymże ſpoſobem z winem ćiepłym go vżywáiąc.

Sercu y duchy posila.

Náczczo korzeń iego gryząc y połykáiąc / ſerce mdłe / y duchy w nim otrzeźwia y posila : ábo z trochą ćiepłego winá piiąc. Toż też

Przećiw morowemu powietrzu.

Od zarázy morowego powietrza zá chowuie.

Rány wßelákie / ták zwierzchnie iáko wnętrzne leczy z gruntu / wźiawßy go z liśćiem y z korzeniem ze dwie gárśći / Wołowego iezyká źiela / Żánklu / Rozłku / Przetárznice / Złomignatu / Podrożnikowego źiela po gárśći : To wßyßko drobno posiekawßy / w fláßy dobrze zásrubowáney / ábo w konwi cynowey zálutowáney / winá ábo piwá dobrego ze trzy kwarty nálawßy / w kotle vkropu wrzącego / przez pieć godźin wárzyć. A gdy powoli przechłodnie / przecedźiwßy w chłodźie chowáć / dáiąc ránnemu / káżde ráno y ná noc po ßeśćiu łyżek ábo śiedmiu ćiepło pić / ták długo áż ſie wygoi.

Ránom ták wnętrznym iáko zwierzchownym.

Item.

Ábo ták / wźiąć korzenia y z źielem / ábo z liśćiem iego dwie gárśći / Gruſczycki / Żánklu / Wołowego iezyká / liśćia Podrożnikowego po gárśći : posiekáć y w pułgárcu winá / ábo piwá / przez trzy godźiny wárzyć / przecedźić / á pomienionym ſpoſobem vżywáć.

Fiſtułam.

Fiſtuły záwiera goiąc / wźiąć tego źiela y z korzeniem / Mrotycze / źiela Biedrzeńcowego / Ziebych nożkow / Rozłku / Myſich vßek / ábo Roſmaczku / po gárśći / posiekáć / nálać ná to winá / ábo piwá pułgárcá / á przerzeczonym obyczáiem záßpontowawßy / przez trzy godźiny w kotle vkropu wrzącego wárzyć / ráno y ná noc po trunku tego vżywáć.

Item.

Item, Z winem czeſło go piiąc / á zwierzchu plaſtruiąc Fiſtuły záwiera y goi.

Mieysce.

PIerwßy roſćie pospolićie ná łąkách / w ſádźiech / w leśiech/ przy párkaniech y płotách / á narádniey w mieyſcách ćieniſtych / ná grunćiech wilgotnych / á gęſtych. Kwitnie w kráinách ćiepłych / w Máiu / y w Czerwcu / w náßych poźniey. Wtory pospolićie ná gorách wyſokich á trawnych / tákże w gornych leśiech w ćiepłych ſtronách. W Niemcech gdźie ſie w rozmáitych źiołách kochaią / bywa ſłáncowány / táko ine źioła cudzoźiemſkie. Tákże w Niderlandźie / v nas go nieznáią / bo z gor y z láſow Sátyry powygániáli. Trzeći tákże ieſt gornym źielem / w koßtownieyßych ogrodách / bywa ſłáncowány w cudzych źiemiách. Czwarty narádniey miedzy debina roſćie / ták ná gorách iáko w rowniách.

Przyrodzenie.

BEnedikt náß pospolity / ktorego korzenia nawiecey vżywamy do potrzeb lekárſkich / rozgrzewa y wyſußa we wtorym ſtopniu. Nie co ſmáku ćierpkiego ma liśćie / ále korzeń bárźiej: wychedaża / wyćiera / vtwierdza / posila zwierzchne y wnetrzne członki / roſpráwuie y rozćiencza. Gorny ieſt przyrodzeniem y nátura ſwa podobny pierwßemu. Leśny bárźiey ćierpkośćią ſwą ściąga y / ztwierdza.

Moc y ſkutki.

Mozgu źimnemu. Mozg y głowe wßyſtke.

Serce mdłe y duchy ożywiáiące / ćiáło czerſtwi / pokrzepia y posila. Tákże

Serce posila y duchy ożywiáiące. Bolenie ſercá.

Bolenie ſercá. Mdłość ſerdeczną odpadza y posila.

Mdłości ſerdeczney Oczom / y wzroku oſłábiáiącemu. Oczom, y wzroku ſłabemu / y wßelákim niedoſtátkom iego wielkim / ieſt to źiele lekárſtwem / ták w trunku winá y piwá / iáko w potrawách / w polewkách / w miękkim táiu / tákże w konfektách / w lekewárzách / y innym iákimkolwiek ſpoſobem przyſtoynym vżywány prochem. Ábo w winie wárzone korzenie / á pite / náczczo y ná noc.

Párálizowi. Szláką ábo Párálizem náruſzonym pomienionym obyczáiem vżywány / známienitym ieſt rátunkiem / ábowiem wilgotności flágmiſte / lipkie / kliiowáte / żyły ſuche zbytnie oźiębiáiące y obćiężáiące trawi / rozgrzewáiąc y wyſuſzáiąc.

Máćiczym boleśćiam. Toż boleśći y gryzienie w máćicy pániom vkłada.

Żołądkowi oſłábiáiącemu. Żołądek mdły / y w ſprawách ſwych oſłábiały / do trawienia ſpoſabia / zimny rozgrzewáiąc / zbytnie wilgotny / iucha wyſuſzáiąc.

Płucom záwrzedźiáłe y ropy pełne wychedaża y leczy. Tákże inne wnetrzności.

Płucom záwrzedźiáłym. W watrobie żyły zámulone y zátkáne otwiera / wychedaża y posila.

Watrobie y zámuleniu żył w niey. Serdecznym niedoſtátkom wßelákim / źimney przyczyny / wielkim ieſt rátunkiem / nietylko przerzeczonym ſpoſobem vżywány / ále ſámym ſwym zapáchem / czeſto woniáiąc. [*Dioſ.*]

Serdeczn nym dolegliwośćiam. Głowy bolenie vśmierza.

Głowy bolenia. Mozg mdły posila.

Mozgu mdłemu. Zawrot / co wßyſtko z źimnych wilgotności pochodźi / korzenia iego nátrosßy zhrubá przetłuczonego / miedzy báwełne czapeczke z tego vczyniwßy / ná głowie noßąc / odpadza. Przeto do lekarſtw serdecznych / miáſto oboygá Ben / to ieſt / Kuczmerki Ormieńſkiey / ábo pachniacey / może korzenia tego beſpiecznie bráć / y dáleko lepiey y beſpieczniey / niżli fałßowánego Ben.

Zawrotu. Korzenie w vśćiech żuchane / ſmrodliwo páre z nich odpadza y zátłumia / á zapách im wdzięczny dáie.

Zapách wſtom wdzięczny dáie w cuchnieniu. Do ſáłaty z innymi źioły vżytecznie wchodźi / ábowiem chęć do iedzenia wzbudza / y żołądek do trawienia ſpoſabia.

Sáłátá z liśćia młodego żołądkowi. Sálſá. Salſá bywa tákże z młodych iego liſteczkow z náćia żytá / á z oſrzodka chlebá wierćiána / á octem roztworzona / do ryb / ptákow / y pieczyſtego. Tá ſmák y chęć do iedzenia oſobliwa czyni. Drudzy toż liśćie młode nápoły z czawikiem kwáſnym wierca / oſrzodki troche przydawßy octem roztwarzaia / y w goraczkách / też morowych chorym dáia. Záczym nietylko chęć do iedzenia wzbudza / ále y od záráźy powietrza morowego záchowuie.

W goraczkách czáſu powietrza morowego

w wodzie / y ta woda ćiepło á czesto wymywáć / á prochem z liśćia y z korzenia iego zásypuiac.

Gnilcu w vśćiech. Rány y dźiury w gárdle.

W vśćiech rány y dźiury w gárdle.

Gnilec tákże z fráńce leczy korzenie z liśćiem wárzone / w winie nápoły z woda / á przecedźiwßy do kwarty tey uchy miodku Rożánego zośm lotow ábo łyżek przylać / y tym gárgáryzmi sobie ćiepło czynyć.

Pleurze / Bokom bolącym.

Pleurze ieśt wielkim rátunkiem. Tákże bolenie śercá / smáżąc korzenie y liśćie Kuklikowe ábo Benediktowe ná pátelli / ábo nárynce / w oliwie y w winie / á co naćiepley ná pierś lewą y w tył / plaśtrem przykłádáiąc.

Sádno ná grzbiećie koniowi leczy y goi / prochem z liśćia y z korzenia iego zásypuiąc. Też wárzonego iucha ćiepło wymywáiąc. To nietylko koniom / ále y innemu bydłu rány / y ludźiom goi.

Sádno końśkiemu

Bydłacym ránom

Piwo kto chce śmáko wite mieć / ten niechay puł funtá do Achtelá Benediktowego korzenia zhrubá przerázonego z Wieśionośkiem / ábo z polney Szálwiey ośm lotow / y w woreczku w środku piwá záwieśić.

Piwo cżyni śmáczne.

Wino gdźieby śie w śmáku y w bárwie odmieniło / tylko korzenia tego z hrubá przetłuczonego w worku w nim záwieś / przydźie ksobie.

Wino kázżone náprawia.

Wino mocne y iáko málmázya cżyni.

Wino mocney potężnieyße niżli swego przyrodzenia własnego ieśt cżyni / dwá loty korzenia Kuklikowego wźiawßy / Cynámonu puł lotá / Gálgánu / Imbieru białego / Gwoździkow kramnych / kwiátu Mußkatowego / y Gałki po kwińcie / á przetłukßy wßyśtko we trzy ábo we cztery bárły / może y we dwie / podług tego iáko chce kto mieć mocne moßtu dobrego w puśćić / y ták iáko málmázya będźie wino / ktore tylko naturam źimnym á stárym śłuży / młodym ßkodźi dla zbytniego rozgrzewáni.

Wodka z Kukliku.

Aqua ſtillatitia Cario-phyllata.

Wodká z Benediktu tym sposobem bywa diśtylowána / w Márcu ábo w Kwietniu ma bydź kopány y z náćia / á ochedożywßy go posiekáć y przećiągnąć go przez *Balneum mariæ*, bárzo wolnym ogniem: Potym do káżdego pułgárcá tey wodki ośm ábo dźieśięć lotow tegoż korzenia świeżo vśußonego y z hrubá przetłuczonego przydáć / y wespoł zbić dobrze / á w Alembiku przez godźin cztery á dwádźieśćiá w łáźni ćiepley moczyć / nákrywßy czym zwierzchu żeby oddechu żadnego nie miáło. Potym kolbę z rurą ná Alembik włożywßy / wolnym ogniem znowu dyśtyluy / á dobrze zátkawßy w ßklenicy ná słońcu gorącym wyżonuy. Táka

Przepukliniе / Ránam wnętrznym. Pierśiam / Płucam / Żołądkom Rißkom / wnętrznośćiam.

Wnętrznym przepuklinom śłuży.

Zrámieniu wnętrznemu ieśt lekárśtwem.

Pierśiom y płucom zátkánym.

Żołądkowi.

Rißkom / y wnętrznośćiom wßśtkim zámulonym / y záplugáwionym wilgotnośćiámi flágmátyczny lipkiemi / wychodząc / piiąc po piáciu łyżek ráno y ná noc.

Jedzeniu niespośobnemu y niestrawnemu.

Ktoby co ziadł niezdrowego y nie strawnego / piiąc pomienionym sposobem tę wodkę strawi.

Kolce / W máćicy gryźienie Serdeczne dolegloścćiam.

W kolkách y w dárćiu w kißek /

W bolęniu máćice /

W serdecznych niedośtátkách y doległośćiách.

Serce y duchy w nim potila. Mdłości serdeczne.

W posileniu śercá y duchow serdecznych ieśt osobliwem trunkiem / przerzeczonym sposobem vżywáiąc iey.

W wielkich serdecznych mdłośćiách / wźiąć iey z ßeść łyżek / málmázyey / ábo Alekántu / ábo przednie dobrego białego winá ze dwie łyßce / *Manus Chriſti* z perłámi vczynionych w Aptece / kwintę Burßtynu białego / tákże miáłko vtłuczonego puł kwinty / to z wodką to vbiwßy choremu y ozięblego śercá mdłemu / káżdey godźiny po łyßce y po dwu pić może dáwáć.

Ránnym.

Jeśt też tá wodká ránnym / wielkim / y znácznym rátunkiem / ták sámey vżywáiąc / iáko nia wino rośtwarzáiąc.

Plány.

Plenom / Piegom / y innym zmázom ná twarzy / mdłośći serdeczney

Piegi / y inne zmázy ná twárzy będące śćiere pomázuiąc nią / żeby sámo weschło w ciáło / nie ocieráiąc.

Mdłość serdeczną / z źimnych wilgotnośći oddala / wźiawßy iey z ośm łyżek / wodki z Wołowego iezyká / y Borakowey po cztery łyżki / Miodunkowey Málmázyey / octu Gwoździkowego po trzy łyżki / skorek z Cytrynowych tabłek miáłko vtártych kwintę / Száfranu tłuczonego co trzećia część kwinty záważy / to wespoł zmießáć / á w tym trocha odlawßy czerwoney Táwty / ábo Cindalini wedwoie ábo wetroie złożywßy / co nalepiey zmaczáć / y ná serce przykłádáć / Tákże ná pulsy v obudwu pieśći.

Wino z Benediktem przyprawione.

Vinum Cario-phyllatum.

W Niemieckiey źiemi / gdźie śie / wrozmáicie przyprawionych winách posolićie kochaią / á zwłaszcza w Alsáciey / w Wormácicy y indźie gdźie winá rośnie / y winnic dośtátek máia / miedzy innymi winy przyprawnemi / też z Benediktowem korzeniem cżynią / biorąc do wiádrá winá garść tego korzenia / ná wiośnie kopánego

Trunek ſáńſkym.

Rány y wrzody wnetrzne / ná ktore plaſtrow niemożemy przykładáć. Korzenie Kuklikowe wárzac / á te ſuche náczczo y ná noc po ßeśćiu lotow / ábo łyżek / ćiepło piiac / goi.

Trunek ko ſtowny ráńnym.

Item, Wezmi ziela z korzeniem Kuklíku / gárśći ßeść / Zlomignatu trzy gárśći / Trzaſczek ſoſnowego łuczywá y papia iego / Przywrotu / Dryakwie polney / Troiánku / ábo Wilczey ſtopy / Kożyńcowego liśćia po dwu gárśći / Lipowego drzewá kwiátu / Kokoznaku / Páproći kwitnacey / ábo Strusiego płoźá / Oſmundam zowia Láćinnicy / liśćia Miarzowego / liśćia z drzewá Pigwowego / Bázánowcu po pułtory gárśći / Zwyćiężyiádu / ábo Toieśći oſm lotow / Kokoryczki cztery loty: Te wßyſtkie rzeczy máia bydź świeżo zielone y drobno ßiekáne / á z mie dźiánego gárcá diſtyllowáne / wlawßy ná nie z dźieśieć kwart wody ſtudźienney / á nie wiecey tylko czterj kwarty odiáć diſtyłowáney wodki od tego. Te przez cały rok może chowáć / dáiac iey ćiepło dwákroć ná dźień choremu / ábo ránnemu po piáćiu łyżek.

Item, Czáſu ziły.

Gdźieby ſie wiec w źimie tráfiło / á tey wodki ſie przebrákło / wźiáć źiół wyżßey pomienionych / y z korzeniem / potowicamniey od pierwßych. Ale źiołá / y z ich korzeniem máia bydź w ćieniu ſußone / y z hrubá ná proch potłuczone / y to ná wolnym ogniu w Alembiku z ślepą kolbą nákrytego / przez cztery dwádźieśćiá godźin moczyć / żeby nie wrzało / ále tylko przało. Potym inny Helm ábo kolbę z rurą / ná onże Alembik włożyć / y cztery kwarty tylko wydiſtyllowánia odiáć. A to ták wiele vczyni iáko pierwßa.

Biegunkom / Czerwonc.

Owá Cyrulikowie vczeni y Bárwierze w leczeniu ran / ták zwierzchnich iáko wnetrznych biegli y vmieietni / bárzo ſzcześliwie tego ziela korzenia vżywáia / trunki z niego chorym czyniąc / y zwierzchu plaſtruiąc y płokánie gotuiąc.

Krwią plu tącym.

Ciekáczki białe / y czerwona niemoc / prochu korzenia iego cwierć łotá / ábo co czerwony złoty záważy z wodką Bábczáną / ábo z woda proſta ſtáliſta / ábo z winem czerwonym ćirpkim / pić dáiąc / záſtánawia (*Dioſ.*)

Krtuźeniu. Brzydkoſći.

Toż też chárkaiącym krwią ieſt rátunkiem wielkim.

Przepuklym.

Krtuźenia / y womity záwśćiaga.

Brzydkośći w żołądku y w kißkách / z wilgotnośći ábo y z wietrznośći złych / w nich záwártych / oddala / ſuche z korzenia wárzonego piiąc. (*Dioſ.*)

Przepuklym ieſt lekárſtwem / ták zwierzchu iáko wnetrznie go vżywáiąc / á zwłaſczá korzenia / wárząc w winie ćirpkim / ábo w wodkách ſtwierdzáiących / táko w Bábczáney / w Glowienkowey / z Kurzego źiela: w Żywokoſtowey / w Przeſtkowey / y w innych tym podobnym. Też z potrawámi vżywáć go może.

Piwo ſmákowite czyni.

Niektorzy kłáda go do piwá / dla ſmáku przyiemnego / á ktemu żeby niekwáśniáło lećie. Ale potrzebá żeby piwo było dowárzone / nieprzebrane / ináczey mu żadney pomocy nie vczyni.

Item,

Drudzy do tego korzeniá przydáią Rzepiku / Lebiotki / Jálowcu / Bobku / Tátárſkiego ziela: y w woreczku záwiązawßy do Achtelá puſczáią w piwo / á záßpuntuią Achtel. Czyni piwo bárzo ſmáczne y zdrowe.

Szátam zapách dáie: y od meli ie záchowuie.

Niektorzy korzenie Benedyktowe ochędożywßy ſuße. Potym mocnym winnym octem pokrápiáią / á miedzy ßáty kłádą / dla wdźięcznego zapachu. Ale iáko ſie troche wyßßey námienkło / że tám to czynią / gdźie ma Gwoździkowy zapách / á nie v nas / ktorego niema. Też od molow tym ſpoſobem ie záchowuią.

Kolke / y dárćie w kißkách vkłáda / piiąc ſuche tego korzenia wárzonego. Też Kliſtere z niey dáiąc / toż czyni.

Kolke.

Pleurze y kłoćiu w pierśiách.

pleurze. W bokách kłoćiu.

Kłoćiu w Bokách / tákże z wárzonego korzeniá ſuche piiąc / á korzenie ćiepło zwierzchu plaſtruiąc: ábowiem wilgotnośći ſurowe w nich roſpádzą / y trawi.

Mieśiaczno chorobe pániam nád przyrodzenie zátrzymána wzbudza y wywodźi / trunkiem go vżywáiąc / bądź prochem z málmázya / ábo ſucha w winie wárząc. Też łoná otwor y prog z krzyżámi / tymże nápárzáć dobrze.

Mieśiaczno wzbudza.

Fiſtuły do goienia trudne. Tákże wrzody / y rány goi / w winie źiele ſámo wárząc / á ta ſucha ćiepło wymywáiąc.

Fiſtulom / Wrzodom

Kolce y dárćiu w kißkách / y we wßyſtkim żywoćie vkłada / korzenie Benedyktowe z liśćiem / y z Skleniczmkiem / ktory też Dźień y Noc zowią / we dźdźowey wodźie wárzony / nápárzáiąc tym żywot wßyſtek.

Kolce.

Mieśiaczna chorobe nád przyrodzenie záwśćiagniona wzbudzá / w wodźie go y z liśćiem wárząc / á páre ćiepła z niego przez leiek wotwor łoná puſczáiąc. á ſámo źiele y z korzeniem wárzone / ná prog łoná y przez otwor plaſtruiąc.

Mieśiaczno pániom wzbudza.

Wrzody y ſadzele zágnite.

Wrzodem Ránem. Fiſtulam. Káncer.

Rány ſtáre záplugáwione.

Fiſtuły.

Káncer y inne plugáwe y ßkodliwe rány wychodzą / y do goienia ſpoſobne czyni / wárząc go ze wßyſtkim w winie ábo

w wodźie

Agrimonium.
Agrimonia.
Eupatorium
Græcorum verum
Hepatitis.
Heupatorium.
Eupatoria. Pli.
Concordia.
Marmorella.
Arcella.
Abscella.
Ascella.
Lappa inuersa.

Odermenig.
Agrimomen=
kraut.
Agermeng.
Agrimimon.
Adermenig.
Bruchwurtzl
Leberkletten.
Königskraut

RZepik/ziele o iednym pratku/ podczás o dwu/ ná końcu księżycá Máiá z ziemi sie puscza: á te twárdo chrostowáte/ ciemno zielone/ ábo ßáro ciemne/ cienkie/proste/y obłe/ wełnistokosmáte/wzwyß ná łokieć/ podczás wysße/od nich liście iáko odnożki gałaskowate/ Łábrzyste/ná troie roskráwáne/á pokráiách drobno kárbowáne/parámi ná obdłużnych stopkách mnieysze przy wierßych pochodzące/á ná wierzchu potrzech/podobne Srebrnikowym/ ábo Pięćperstowym. Ciemnozielone tákże iáko kłącze wełnistokosmate. Kwitem bládozołtym/poczawßy od srzodku preta áż do wierzchu kwitnie. Z tego nasienie obdłużne/ ku ziemi sie skłániáiące/ kosmáte/ ostre: ktore gdy/ vschnie/ßat sie imuie. Korzenie ma twárdochrostowáte/ niemále máiac odnożek/ ciemno rumienne/ iáko Pięćperstow.

Mieysce y czás zbieránia.

Rośćie po págorkách/ po polách/ ná miedzách/ miedzy krzewiná=mi y chrostem/ przy płotách/ y drogách/ ná łakách/ też w ogrodách/ ná wyschłych ziemiách/ nie wypráwnych. Tego czásu ma bydź zbierány kiedy kwitnie.

Przyrodzenie.

PIßę Gálenus o nim w ßostych kśiegách o ziołách/ że ma w sobie czaßki ſubtelne/ y przeto wyćiera/ rozśiekuie/ rozćiencza/ rosprawuie/ otwiera/ bez znácznego rozgrzania/ y dlatego żyłom watrobnym zámulonym do otworzenia/ y wychedożenia/

ieſt

ochedożonego/ y ná powietrzu w cieniu przesuszonego/ á ná sznur powdziewánego/ w báryle moszu pełna záwieszuia/ á przez cały rok chowáia/ vżywáiąc do potrzeb lekárskich/ dla záchowánia zdrowia

Drudzy korzenie to drobno pokráiawszy záwieszuią w workách/ biorąc go do wiádrá pełna garść/ y ták z tym wykisa y trybuie sie. Inny wárzą ie w słodkim Moście/ przydáiąc ieszcze do tego Gálgánu/ Cynámonu/ Gwoździkow/ kwiátu Muszkatowego/ y Muszkatowego orzechu/ według vpodobánia káżdego/ y ták to do roku chowáią: Tákowe wino ludziam stárym/ ná przyrodzeniu ciepłym schodzącym: wilgotności zimnych pełnym bárzo iest vżyteczne.

Żołądkowi zimnemu y do trawienia leniwemu służy.

Mdłości serdeczney y innym.

Serdecznym dolegliwościam z przyczyny zimney iest vżyteczne.

Przeciwko zárázie morowego powietrzra/ á zwłászcá czásow chłodnych: ábowiem lećie bárzo rozgrzewa.

Wątrobie/

Płucom y piersiam flegmistymi y kliowátemi fluxámi zátkánym/ iest rátunkiem. Abowiem oziębłość ich rozgrzewa/ y zámulenia ich otwiera/ wyćiera/ wychedaża/ y posila ie w ich własnych á przyrodzonych spráwách.

Może toż wino bydź przyprawione tym sposobem iáko Dziegielowe/ ktore bárzo służy/ tym ktorzy iádem fráncowátym są zárázeni. Abowiem ták wino krew zepsowáną w ćiele poleruie y przechedaża.

Tym ktorzy wiele owocow surowych záżywáią/ tego winá vżywáć dobrze/ iáko Málonow/ Ogorkow/ Dyń/ Tákże Ryb/ Brzoskwin/ Grzybow/ y innych surowych rzeczy wnętrzności oziębiáiących

Surowych y zimnych potrow vżywáiącym

W Cukrze abo w miedzie Benedyktowe korzenie sinázone.

Conserua Radic. Caryophyllate.

W Márcu kopány bydź ma/ do tego ochedożony/ y w wodzie naprzod/ potym w winie wypłokány/ á náchedogiey chuście wycuchniony: drobno pokráiány/ y w kámiennym mozdżerzu z białym Cukrem/ wziawszy go we troy naprzod co nalepiey vtłuc A w Tureckim naczyniu ábo szklenicách/ do potrzeb niżey położonych/ chowáć. Ten

Żołądkowi zimnemu.

Mdłości serdeczney

Serdecznym dolegliwościam.

Mdłości serdeczney/ wielkim bywa rátunkiem/ y innym serdecznym dolegliwościam/ z przyczyn zimnych/ á flegmistych. wilgotności.

Mdłości serdeczney

Morowemu powietrzu.

Duchy serdeczne otrzeźwia y posila/ po łoćie go bierąc káżdy poránek náczczo

Duchom ożywiáiącym.

Czásu powietrza morowego

Czásu powietrza morowego tákże/ niżliby z domu ná dwor wyszedł miedzy ludzie/ dobrzego vżywáć iáko dobry orzech láskowy. Też káżdego dniá náczczo/ y kłádąc sie spáć ná noc go vżywáć iáko put orzechá Káßtánowego.

Item:

Tym sposobem vżywány/ wßystkim powyszey pomienionym chorobom: osobliwie służy.

Chorobom wyszey opisánym.

Rozsądek.

Złego rozsądku y omylnego sąmniemánia/ ktorzy Benedikt owieczkámi/ á owieczki Benedyktem sądzą/ y ták innym vdáią/ gdyż áni mieysce m/ áni kształtem sobą są rowne. Czemu sie snádnie káżdy przypátrzyć może oboie przed oczymá máiąc.

Rzepik/ Rozdźiał 82.

Agrimonium

dac sie do pośćieli pić dáwáć dobrze. Albo ták: weźmi z tegoż źiela prochu miálko vtártego/ pieć kwint/ popiołu z spalone° ieżá/ popiołu z zaiecey głowy spaloney/ skorek wnetrznych z kokoßych pepkow przyprawionych/ álbo w winie wypłokánych y vsußonych/ Máśtyki po łocie: wßytko to vtłuc co namieliey/ y przez śitko geśte przebić/ á tego proßku po kwincie z czerwonem winem ćirpkim y ostrym kładac sie spáć pić káżdy wieczor dáwáć.

Czerwonce-

Czerwoney biegunce/ po kwincie nasienia nie zbytnie miálko vtárte° z winem ćirpkim pić dáiąc/ieśt lekárśtwem. (*Plin.*)

Śleźienie

Śleźione nábrzmiáłe y śpuchłe leczy/ vstáwicznie tego źiela/ták w pokármiech/ iáko trunkách/ vżywáiąc.

Żołtaczce.

Żołtą niemoc leczy.

Puchlinie

Puchlinę z ćiáłá wywodźi.

Pechyrzom.

Pechyrz zámulenia wychodząca.

Kámieniu

Kámień/ ták z nyrek/ iáko z pechyrzá z krßąc moczem wywodźi.

Wątrobie

Wątroba chora/ w swych przyrodzonych spráwách pośiła/ w winie/ álbo w serwatce kozłey wárzony/ y trunkiem przez kilká dni náczczo vżywány. (*Gal.*)

Kámieniu Moczu ćiężkiemu puśczániu.

Kámień w nyrkách krzey wywodźi.

Ciężkiemu puśczániu moczu/ Krzepik w winie/ álbo w wodźie wárzony/ álbo w miedźie pitym/ á po kwátercze z łotem białego cukru/ ćieplo ráno y wieczor trunkiem vżywány/ doświádczonym ieśt lekárśtwem.

Moczu zátrzymánemu.

Item, Moczu nád przyrodzenie zátrzymánemu/ Krzepik w wodce Szpárágowey/ álbo Gromowego źiela wárzony/ á ćieplo trunkiem vżywány.

Ćwártánie.

Febrę czwartodniową leczy/ biorąc miálko vtártego prochu z źiela Krzepikowego ná raz co czerwony złoty záważy z winem ćieplym/ przez czás niemáły tego vżywáiąc ráno y ná wieczor. Tákże tey godźiny ktoreyby przyść miáłá toż cynić. Albo wźiąć Krzepiku ze trzy gárśći/ y wárzyć áż trzećia część wywre/ y to káżdego dniá dwá kroć pić. (*Meſ:*)

Item.

Item, Soku świeżo zielonego Krzepiku wypráśowánego wźiąć łotow álbo łyżek ßeść/ Málmázyey dwie łyśce/ y to ćieplo day choremu pić godźinę trzy/ á przynamniey iedne przed przyßćiem Ćwártány. To czyniąc przez kilká kroć tego czásu kiedy ma przyść. Jedno przedtym potrzebá iákim przyśłoynym lekárśtwem ciáło przepurgować. (*Meſua.*)

Febrom wßelákim záśtárzálym.

Wßytkie ine Febry záśtárzále y zágnile leczy/ ktore z zátkánia y zámulenia wątroby pochodzą/ tym sposobem: Wźiąć Krzepikowego źiela dwie gárśći/ korzenia iego gárść/ Chmielu młodego álbo wierzchołkow iego/ y z liśćiem/ kwiátu chmielowego/ Kopytniku y z korzeniem po gárśći. To wßytko w pułgárncá wody wárzyć áż trzećia część wywre/ przydawßy białego cukru ćwierć funtá/ á tey uchy choremu po ośmy łotow álbo łyżek ćieplo dáć pić ráno trzy godźiny przed obiádem/ tákże przed wieczerzą trzy godźiny/ czyniąc to przez kilká dni.

Wnętrznościam záwrzedźiálym.

Tenże trunek wnetrznośćiom záwrzedźiálym ieśt rátunkiem.

Chromym y pokrzywionym.

Chromym/ pokrzywionym/ y pokurczonym/ korzenia Krzepikowego wźiąć ze dwie gárśći/ y wárzyć w pułgárcu winá/ do wywrzenia trzećiey części/ á ráno/ y nánoc po ośmi łotow przez długi czás ćieplo pić/ ieśt wielkim y znácznym rátunkiem.

Obrázonym od beśtiy iádowitych.

Obrázonym od beśtiy iádowitych/ ieśt lekárśkiem trunkiem sok z świeżo zielonego Krzepiku wypráśowány/ biorąc go po ßeśći łotow álbo łyżek/ z kwinta prochu subtelnie vtártego z skorup iáiecznych: álbo wiem to wßeláki iad z ciáłá womytámi wyrzuca/ y zwierzchowne obrázenia iádowite leczy. *Item*, Wárząc go w winie álbo naśenie iego/ pić/ y ráne ta woda ćieplo wymywáć dobrze.

Item,

Item, Wárzony sam Krzepik w winie/ álbo w wodźie á ráno y ná noc po dobrym trunku piiąc/ toż czyni.

Item.

Vkąßonym od człowieká.

Vkąßonych/ Człowieká/ Węża. Pśá wśćieklego.

Od węża.

Od pśá wśćieklego wielkim y doświádczonym ieśt lekárśtwem/ po pułtorey kwinty prochu iego z winem białym dobrym piiąc.

Czerwiu záległemu w stolcowey kißce

Chrobáctwo/ álbo czerw w stolcowey kißce záległe/ morzy y wypędza: to źiele wárząc w wodźie do połowice wywrzenia/ á ráno y ná noc po dobrym trunku ciepło vżywáiąc/ y mieysce to wymywáiąc w záden. Gdźie by też głębiey w teyże stolcowey kißce były/ tedy ta iuchá ßprycowáć álbo klisterowáć.

Rácner wrzod leczy.

Wrzod/ ktory Cáncer zowią/ leczy/ korzenie tego źiela miálko vtárte/ y z káżdemi potrawámi záwße vżywáne. Tákże y w trunku káżdym. Toż też sámo źiele Krzepikowe czyni.

Fiśtułam.

Fiśtuły mozolowáte/ y do leczenia trudne/ záwiera y leczy/ w winie go wárząc/ á po trzy godźiny/ przed oboim iedzeniu/ po kwátercze ciepło piiąc. Sámo też źiele ták ná Ráncer/ iáko ná Fiśtułę/ ciepło płástruiąc. W winie tákże álbo w piwie záwße go mieć.

Item. Fiśtułam Cáncer. Ránom wßelákim.

Item, Fiśtuły/

Ráncer/ y

Rány wßelákie záśtárzále leczy tym sposobem trunek czyniony: Wźiąć Krzepiku/ Centurzyey máley/ Benedyktu/ álbo

iest bárzo przystoyne. Ma też w sobie nieiáką moc stwierdzáiącą mier nie/ ktorą watrobe posila. Owa w pierwßym stopniu rozgrzewa á w wtorym wysußa.

Mocy Skutki.

Ziele własne watrobne

Miedzy innymi wielu zioły/ Rzepik watrobie y żyłom w niey zátkánym/ oso bliwie służy/ zámulenie y zátkánie iey otwieráiac/ wychodzáiac/ y posiláiac. y przeto od Láćinnikow *Eupatorium*, ábo *Hepatoriam*, to iest/ziele watrobne iest rzeczone. Inni rozumieią że od krolá Eupatorá pierwßego/ wynáleśćie iego: Ale własniey od watroby ktorey bárzo osobliwym w zámuleniu iest rátunkiem.

Watrobie zátkáney.

Watrobie náślábiáley w iey własnych skutkách/ dla zátkánia/ iest wielkim á osobliwym rátunkiem y lekárstwem/ wárzac go w winie z liśćiem/ z korzeniem y z kwiátem/ do wywrzenia trzećiey części/ á po ćieplym trunku vżywáiac náczczo. Tenże trunek.

Śleżionie/ Żoltacce/ Puchlinie Febrom zá stárzáłym.

Śleżionie zátkáney/
Żoltey niemocy/
Puchlinie/
Febrze zástárzáley/ zágnićia wilgotności przyrodzonych/ watrobie y śleżionie zátkánym/ bárzo służy.

Káßla/ Krwio plwániu. Gliśtom. Mieśiecznę wzbudza. Moczu zátrzymániu Czerwonce. Watrobie boleiącey.

Káßel vśmierza/
Krwio chárkáiącym/
Gliśty w żywoćie y inny czerw morzy/
Mieśieczną pániam wznieca/
Mocz zátrzymány pędzi/
Czerwona niemoc y inne ćiekaczki záwáćiaga/ trunkiem iuchy vżywáiac. Toż czyni *nasienie* ieg wárzone á pite. (*Dios.*)

Watrobie boleiącey iest vżyteczny/ liśćia iego/ bądź z sálatą/ bądź w pokármiech vżywáiac. Tákże go w wino y w piwo kładac.

Item.

Item, Weźmi Rzepiu bez korzeniá iego ßeść lotow/ korzenia Kostowego cztery loty/ Pieprzu dwá loty. To wßystko co namieley vtłuc/ przesiáć/ Miodu odßymowánego chędogiego lotow trzydźieści ßeść do tego/ z ktorym to wßystko vmießáć/ á káżdy poránek náczczo choremu dawáć iáko włoski orzech ábo Káßtanowy.

Item.

Item, Weźmi Rzepiku liśćia trzy loty/ ták wiele Lákrycyey skrobáney/ nasienia Aminkowego pułtorá lotá/ Szpikánárdy Indiáńskiey/ korzenia Kostowego/ Száfránu/ Slonecznika/ Mirrhy po trzy kwinty. To wßystko vtłuc co namieley y Málmázyą záczyń/ á potocz w gálki wielkości ziárná Slonecznikà/ vsuß y chowáy. A gdy potrzebá/ kwintę tego wźiąć/ śtłuc y z winem ćieplo dáć pić. A gdźieby przytym Goraczká byłá/ tedy z ćiepłą wodą. A to náczczo trzy godźiny przed iedzeniem.

Item.

Item, Teyże watrobie boleiącey/ wźiąć Rzepiku bez korzenia/ Gengreku/ Florenckiego korzenia Kiołkowego/ po łoćie. To co namieley vtłuc/ przesiáć/ á do potrzeby chowáć. Czásu potrzeby wźiąć tego dwie łyßce/ to iest puł lotá/ ze czteremá łyßkámi/ ábo Łothy miodku kwáśnego/ ktory Oximel zowią/ á z wodką tegoż ziela dáć ćieplo pić godźin trzy przed obiádem.

Żoltacce.

Żołtą niemoc spadza/ vżywáiąc go ták w iedzeniu/ iáko w piciu iuchy/ ábo moczac go w piwie/ ábo w winie. Też soku z świeżo zielonego liśćia cztery loty/ z kożiemi bobki vtárßy ich z łot/ náczczo po trzy dni porządnie pić dáiąc/ przecedźiwßy y wyżawßy przez chußtkę: pewnym á doświadczonym iest żołtey chorobie lekárstwem.

Item.

Item, Weźmi dwie gárśći tego ziela/ korzeniá Podrożnikowego/ polney Ruty/ Kániey przędze/ ábo Kániánki/ ktora drudzy Jedwabnikiem/ drudzy Wyłupem zowią/ zwłaszcza ktory śię ná Pokrzywách pnie/ po gárśći. Liśćia Podrożnikowego/ korzeniá Jáskołczego ziela/ ábo Celidoniowego po pułtoru łoćiu. Nasienia włoskiego Kopru/ Anyżu/ po pułtory kwinty. Ziele drobno pokráiáć/ nasienie z rubá przetłuc/ Cukru białego ćwierć funtá/ ná to pułgárncá chędogiey wody nálać/ á w konwi cynowey zálutowawßy/ ábo w flászy záßrubowawßy/ w kotle vkropu wrzącego przez cztery godźiny wárzyć: Tego po cztery ábo po piáći łyżek w żołtey niemocy ćieplo pić dáwáć náczczo y ná noc.

Watrobie Śleżionie Nyrkom.

Tenże też trunek
Watrobie.
Śleżienie.
Nyrkom/ y innych wnętrznośći zámulenia y zátkánia otwieráiac wychodzą. (*Dios.*) toż sok iego czyni piiąc go náczczo.

Puchlinie.

Puchlinę w ćiele leczy soku z świeżo zielone° liśćia cztery loty ábo łyżki/ ze dwiemá łoty soku Pietruszczánego ćieplo náczczo/ przez kilkánaśćie dni pić dáiąc.

Gliśtom.

Gliśty y iny czerw z żywotá wypadzą/ pułtory kwinty prochu z winem pić dáiąc náczczo. Albo soku tegoż ziela z ßeść łyżek.

Niezátrzymániu moczu.

Niezátrzymániu moczu/ tákże z winem ábo z káßką/ ćieplo tenże proch ná noc klá

dac śie

paráuzu.

Páraliżem náruſzonym w połowicy/ álbo we wſzytkim ćiele/ Pigułi tych dobrze częſto vżywáć/ y tákże pod ięzykiem trzymáć: Tákże y gárgáryzmu częſto vżywáć ćiepło. [*Plat.*]

Puchlinie/ ſołtacce/

Puchlinie. Tákże

Żołta chorobę z zátkánia y zámulenia wątroby/ álbo ſleźiony/ wárzac Rzepiku puł łotá/ w łoćie ſoku Opichowym/ y piiąc. (*Plat.*)

Ráſis.

Owa to źiele/ wątrobnym niedoſtátkom nalepiey ſłuży. Acz Piołyn więcey iey dolegliwośći y potężniey rátuie/ niżli Rzepik/ iáko piſze Raſis: iednák y ten nie má bydź wzgárdzony.

Piwo ſmákowite y długo trwáłe czynić.

Piwo ſmákowite/ y długo trwáłe czyni/ ſmážąc go z chmielem/ przydawſzy do tego Bobku/ Benedyktu/ Krwawniku/ Lebiodki/ álbo to wſzyſtko weſpoł vtłuc y w piwo w woreczku puścić.

Zápieczeniu końſkiemu gdy pochodowáć álbo gnoiu puſczáć niemoże/ ſtłuc ſtonin ná pálec wzdłuż/ á wzmieſz tákże ná pálec wielki vkroiey/ poſypáć ią z Rzepiku miáłko vtártym prochem y wetknąć mu w zad.

Zápieczeniu końſkiemu.

Czerwiu końſkiemu prochu z źiela y z korzenia Rzepikowego cztery łoty w ćiepley wodźie rozmieſzáć/ y w gárdło mu wlać. Też ſámo źiele drobno vkrażáć/ á w obroku mu dáwáć.

Czerwiu końſkiemu.

Oczom krwią záćieklym z vderzenia/ Rzepikowe liśćie nápoły z Márzymietką vtłuc/ białkiem iáią świeżego roſpuścić/ á ná oko krwią záſłe plaſtrem przyłożyć.

Oczom krwią záćieklym z vderzenia.

Fiſtułe w oczách záwiera y goi/ Rzepiku/ y Ruty ogrodney liśćia po gárśći w kwárćie álbo we czterydźieſtu łotow/ białego winá wárzyć do połowice/ y tą iuchą przecedźiwſzy częſto wychedáżáć Fiſtuły.

W oczách wrzody y fiſtuły goi

Sen w nocy przywodźi/ tym ktorzy ſypiáć niemogą/ to źiele świeżo źielone y z korzeniem wárzyć/ vtłuc y ná głowę plaſtrowáć. Też ſámo źiele pod poduſzki włożone czyni.

Spánie przywodźi

Gnilcu y záwrzedźiáłośći vſt.

Gnilec w vśćiech y záwrzedźiáłość ich goi/ wźiáć ze dwie gárśći tego źiela świeżego/ gárść liśćia z drzewá oliwnego/ pokráiawſzy drobno warz w kwárćie wody/ przylawſzy winá ták wiele/ áż trzećia część wywre/ á przecedźiwſzy/ Miodku Rożánego przydáć ſiedm łotow/ álbo łyżek. A tym co nacześćiey ćiepło vſtá płokáć.

Jezyku oſwzedźiáłemu.

Jezyká záwrzedźiáłość leczy/ wźiáć źiela Rzepikowego pułtory gárśći/ iágod ſuchych/ drzewnego głogu/ ktore Láćinnicy Berberis zowią. Ziarnek álbo iáderek Gárbárſkich/ Mirthowych iágodek po puł łotá/ źiela pokráiáć z iágody/ y ziarnká przetłuc. To wárzyć w kwárćie wody do połowice/ á przecedźiwſzy przydáć Miodku Rożánego cztery łoty. Tym ćiepło płokáć/ trzymáiąc długo w vśćiech.

Strupy złe álbo párchy ná głowie leczy. ſokiem tego źiela świeżo źielonego/ ná ćiráiąc częſto. Też ſámo źiele Rzepikowe w winie wárzyć/ á tym głowę przemywáć dobrze. Nietylko párchy/ ále y inne ſtrupy z głowy ſpadzą y leczy.

párchy y inne ſtrupy ná głowie goi

Zápaleniu vſt żołądkowych ieſt rátunkiem ná ſzy go noſząc

Zápaleniu vſt żołądkowych/ Bolęcce ná pierśiách.

Wrzody ná pierśiách leczy z wieprzowym ſádłem go tłukąc/ y plaſtruiąc.

Pierśiom zpuchłym

Pierśiom zpuchłym/ ieſt lekárſtwem z ſoła/ á z oliwą go vtrzeć/ y ćiepło przykłádáć.

Tok krwie zbytniey z noſá zátámáwiáć powiádáią/ korzenie tego źiela w gárśći trzymáiąc áż ſię dobrze zágrzeie.

Toku krwie z noſá zbytniemu.

Płod gdźieby leniwie y gnuśno z żywotá z wielkim bolem y vtrapieniem pochodźił rodzącey to tylko źiele y ſwym korzeniem przy otworze łoná trzymáć/ záraz płod ſpieſzniey poydźie. A gdy wynidźie/ záraz go odrzućić/ áby y máćicá nie wyſzłá.

Płodu prędko do pomogą z żywotá ná świát

Mocz gdźieby nád przyrodzenie był zátrzymány/ dla zátkánia meátu y przeſzćia/ od kámieniá/ nákłáść Rzepiku nie w máły wozek/ y wárzyć go w rzecznej wodźie/ á z tego ſobie kąpiel popás vczynić/ obłożywſzy ledźwie onym worłem z źielem/ ták y kámień nyrkowy pokrzy/ y moczem wywiedźie.

Kámień z nyrek y mocz wypędźi.

Sleźione nábrzmiáłe y ſpuchłe leczy z ſoła vtłukſzy źiele/ ná bok lewy ćiepło plaſtruiąc.

Sleźione nábrzmiáłey.

Gorączkę trzećiegodniową odpędza/ z miodem ná ſkronie przykłádáiąc.

Gorączce trzećiácce.

Nogi ſpráćowáne chodem álbo iázdą/ vmywáć w wodźie/ w ktoreyby Rzepik długo moknął/ dobrze.

Nogam ſpráćowánym.

Wywinieniu ktoregokolwiek członká z ſtáwu/ weźmi Rzepiku z otrębámi pſzenicznymi y w czerwonym winie warz/ do zgeſczenia káſze/ álbo plaſtru/ to ná wywinienie co náćiepley plaſtruy. A może ták ſuchego iáko świeżego liśćia do tego vżywáć.

Vſtam záwrzedźiáłym.

Záwrzedźiáłość vſt y gnilec leczy/ liśćie z octem á z miodem wárz one/ tym vſtá często ćiepło płocząc.

Zębom oſłábiałym

Żeby oſłábiáłe y chwieiące tymże płokáć dobrze/ bo ie vtwierdza.

Wywinieniu.

Wywinieniu ábo wybićiu ſtáwu to źiele z otrębámi pſzenicznymi w octe y w máśle ſmážyć/ y plaſtrować dobrze.

Wywinieniu z ſtáwu.

Podágryczne boleśći vkłáda korzeń tego źiela w occie wárzone á plaſtrowáne.

Podágrze.

Szláktem/ ábo páráliżem záráżonym/ ieſt ráeunkiem niepoſledniey ſzym/ w ſoku Rzepikowym Bobrowe ſtroie wárząc/ y tym náćieráiąc przynamniey dwákroć ká-

Szláku.

Kukliku z korzeniem ie° / po dwu garśći/ Rheubárbárum puł łotá. To wßytko drobno pokráiáć/y pulgárncá winá przednie dobrego białego nálać/ á w fláßy cynowey záßrubowáć / ábo w konwi cynowey záleptwßy wieko co napilniey / w kotle vkropu wrzącego przez pieć godźin wárzyć/ przydawßy do winá/ wodki z źielá y z korzenia Kuklikowego wypaloney/ wodki Rzepikowey po trzy kwaterki / y przerzeczonym sposobem wárzyć/ á káżdy poránek y ná noc po ßeśći łotách tego vżywáć. Dźiwnym sposobem wrzody y bolaczki pomienione leczy.

Ránom świeżym ćiętym y kłotym.

Rány świeże/ ćiete y kłote leczy/ wźiąc źiela Rzepikowego dwie gárści/ Żánklu/ Sáliwey/ Bukwice/ Podrożnikú ßerokiego po gárśći. Drobno pokrażáć / Cukru białego ośm łotow/ y nálać ná to trzy kwárty winá/ ábo piwá/ á w cynowym naczyniu pilnie zálutowawßy/ przez pieć godźin w kotle vkropu wrzącego wárzyć/ przecedźić/ á po pieći ábo ßeśći łyżek tego ráno y ná noc ćiepło vżywáć.

Item,

Item, Weźmi tego źiela bez korzenia dwie gárśći / Srebrniku ábo Złotniku / Wołowego ięzyká leśnego / źiela / Celidoniey mnieyßey z liśćmi / álbo kwiátu mnieyßego / Białey Szánty / Piećiornику / Cwikły czerwoney / po gárśći. Muścu czerwono kwitnącego / Gruśczyczki biało kwitnącey / po puł tory gárśći. Kwiećia z Głogu / Podeźrálu / po puł gárśći: korzenia Celidoniey / álbo Jáśkolczego źiela / dwá łoty. To wßytko co nadrobniey vkrażáć / pomießáć / y ná poły rozdźielić. Do iedney częśći przydáć białego Cukru z ośm łotow / ná to trzy kwarty winá / ábo piwá nálać / co nalepiey w fláśy cynowey záßrubowáć / álbo w konwi záßpontowáć y zálepić / á przez pieć godźin w kotle vkropu wrzącego wárzyć / á rámemu ráno / y ná noc / po ßeśći łyßkách odmierzáiąc / ćiepło dáwáć pić / poki śie rány nie záwrą doßtátecznie / ktore śie bárzo rychło po tákowym trunku goią.

Item.

Item, Rány wßelákie goi / wźiąć Rzepiku ßeść gárści / Żánklu / Pieniężniku / Pluśniku / ábo Máiowey Miodunki po trzy gárśći / Płonnego ięzyká Wołowego / Potocznику / kwieća z Głogu / Powoiu wonnego / liśćia Lankowego / ábo Konwáliowego / Czártowego żiebrá / świniego Mleczu / ábo podrożnika polnego co y Mußa Głowka drudzy zowią / Biedrzeńcowego źiela bez korzenia / Benedyktu z korzeniem / po dwu gárśći / liśćia Kopytnikowego / kwiátu Lipowego drzewá / krwawnika / po puł tory gárśći / posiekáć drobno / y z Alembiká nálawßy kwart z dźieśięć wody chędogiey dißyłowáć / ktorey tylko wźiąć pięć kwart. Tey do trunku chorym dáwáć po cztery łoty ćiepło / ráno y ná wieczor. Nie tylko rány ćiete / ábo y kłote / ále y tłuczone / odgniećione rázy / osobliwie leczy. Fiśtuły tákże / y Ráncer / w ktorych po ßeśćiu łotách trunkiem dáwáć. A gdźieby śie w źimie trafiło / żeby te° trunku potrzebował / tedy połowice tych wßyśtkich źioł śuchych wźiąć / drobno pokráiáć / á przez 24. godźin w dźieśiąciu kwartách wody moczyć w ćiepłym mieyscu / potym z Alembiku woinym ogniem dyśtylowáć / y pomienionym sposobem do trunku ránnym dáwáć. Toż vczyni tákо z źioł świeżo źielonych.

Item.

Item.

Item, Weźmi korzenia Rzepikowego dwie gárśći / liśćia Pśiech ięzyczkow / Gruśczycki / Benedyktu liśćia z korzeniem / po gárśći / Miodu od młodych pßczoł / ábo táiego dźieśięć łotow / winá białego dobrego pulgárncá / ábo piwá przednie dobrego. To wßyśtko posiekáć drobno / y w konwi cynowey zálutowawßy / w kotle vkropu wrzącego przez cztery godźiny pilnie wárzyć. A gdy przechłodnie / przecedźić / y w śklemcznych fláßách / dobrze záßrobowánych ná chłodźie chowáć / czáśu potrzeby ránnym ćiepło / ráno y ná noc káżdego dniá pić dáwáć.

Wolá ná ßły / Gruczoły.

Wolá ná ßły / Gruczoły twárde rozgánia / wźiąć sokuz świeżo źielonego Rzepiku wyżętego ßeść łotow / ták wiele ßerwadki świeżey krowiey / á przez dźiewięć dni / poránu ná czczo przed iedzeniem przynamniey trzy godźiny / ná schodźie księżyca dáwáć pić.

Wzrok słáby y mdły posila / y ostrzy / z Włoskim Koprem to źiele przez trzydźieśći dni w białym winie moczone / á trunkiem vżywáne.

Wzrok słáby y mdły posila y ostrzy.

Gliśty w żywoćie morzy / Brzoßkwiniowe iáderká vwierćieć w doniczy / ábo y liśćia Brzoßkwiniowego / sok z sokiem Rzepikowem pić dáiąc. (*Plat.*)

Gliśtom w żywoćie.

Głos ábo y mowę / ktorzyby w goraczkách vtráćili / płokánie z Rzepiku / y Piguły z niego niżey opiśáne pod ięzykiem po iedney trzymáiąc przywráca. (*plat.*)

Głosu y mowę vtráconiem z choroby.

Piguły z Rzepiku.

Piguły ná párális y głosu vtráconemu

Wźiąć Bobrowych śirotow ile kto chce / y wárzyć ie w Rzepikowym soku. Potym prochu miáłko z źiela tegoż vtárte go / przydáć coby do zágęśczenia było dośyć / vmießáć y piguły potoczyć / z ktorych poiedney pod ięzykiem trzymáć. (*Plat.*)

Gárgáryzm.

Płokánie też y gárgáryzm z tychże rzeczy vczynić. Ale pierwey obie żyle pod ięzykiem dáć záćiąć. (Tenże)

re z zámulenia wnetrznośći pospolicie przychodza / wyssey pomienionym sposobem iey vżywáiac.

Żołądek mdły do trawienia sposobny czyni / posiláiac go.

Żołądek posila.

Cere wßytkiemu ćiáłu chedogo dáie.

Cere cudną dáie.

Czyrw y gliśty w żywoćie morzy / y broni sie im zámnażáć.

Glistom

Nie tylko ludźiom stárym / ále y młodym / nawet y dźiećiom służy. Stárym dáiac od cztерech łotow áż do sześći: w śrzednim wieku od dwu łotow ábo łżek áż do trzech y cztерech: dźiatkom małym po łoćie. Dwá kroćiey dáiac / ráno y wieczor ćiepło. Ták tym sposobem vżywána / krew zepsowáná w ćiele poleruie. Tákże wßytkie ine przyrodzone wilgotnośći przechedaża.

Służy stárym / y młodym dźiatkom.

W trzećiacce / y

W czwartácce iest osobliwym lekárstwem.

Febrze tercianie. Quartannie.

Śleźione zámulona / y nábrzmiáłą / otwiera y leczy.

Śleźionie nábrzmiáłey.

Vśtom záwrzedźiałym.

Vśtam zepsowánym. Rániony.

Rány y dźiury w gárdle Fráncowáte leczy.

Gnilcu / y

Gnilcu. Dźiąsłom.

Dźiąsłom opadáiacym iest wielkim lekárstwem / czesto á gesto ćiepło płocząc / gárgárzmy / ábo chárkánie z niey czyniąc. Co potężniey wßystko czyni / ßosta część Rożánego miodku do niey przydawßy.

Dźiatkom małym iezyká / dźiąsł y wßystkich vstećzek zepsowánie. To iest ßkole / ábo ránniey ßkodę y Bráin leczy: ma czesto płocząc á wyćieráiąc.

Szkole. Bráinu.

Wino Rzepikowe.

Vinum Eupatorites.

Rzepikowe wino ácz stárodawnym lekárzom nie było w vżywániu. Czemu sie iednák ia niepomálu dźiwuie / gdyż z innych źiol dáleko podleyßych mieli winá zwykłe / z tego zániechali. Dźisieyßy lekárze / przypátrzywßy sie ták wielkim skutkom tego źiela / nie zániedbáli tego winá czynić. Które tym sposobem / iáko z Piołynem / ábo z innymi źioły rozmáitymi przyprawuia. To iest / biorą to źiele ze wßystkiego iego substáncyą / z liśćiem / z korzeniem / z kwiátem y z nasieniem sußone / drobno posiekáią / á z trzaseczkámi heblowánymi z leszczyny w báryłę sypią / á moßt słodki ná to leią / y przez kilká Mieśiecy chowáią / áż sie wytrybuie.

Wątrobie chorą leczy / mdłą posila / zámulone w niey żyły otwiera y wychedaża.

Wątrobie.

Żołądkowi.

Żołądek do trawienia osłábiały czyni potężny.

Wnetrznośći wßystkie przy dobrym zdrowiu záchowuie / strzegąc ich od zátkánia y wßelákiego nárußenia. Przeto nie tylko choremu / ale y zdrowemu ćiáłu iest vżyteczne / broniąc y záchowuiąc go od chorob.

Wnętrznościam.

Od Febry goraczek.

Od żołtey choroby.

Od niśczenia y chudnienia ćiáłá.

Od puchliny.

Od kámienia / y od muliśká piaśczyśte.

Od bládośći y cery złey.

Od zákáżenia krwie / y innych wilgotnośći przyrodzonych zágnićia.

Febrom. Żołtácce. Chudnieniu. Puchlinie / Kámieniu Bládośći.

Krwie w ćiele zákáżeniu.

Ránnym iest trunkiem zdrowym. Tákże

Ránnym sádzelom.

Stárym sádzelom

Fistulom / Rácner.

Fistulom.

Rácner.

W ßorbochu / y w gnilcu / iest osobliwym lekárstwem / vżywáiąc go przy stołe miásto trunku pospolitego.

Szorbochu. Gnilcu.

Śleźienie zámuloney y nábrzmiáłey / tym sposobem wino może przyprawić / wźiąć Rzepiku źiela sußonego funt kupiecki / Jelenich iezykow / Stonogowcu / Páprzotnice / po ßesnaśćie łotow / to drobno pokraiawßy włożyć miedzy heblowáne trzaseczki Jesionowego drzewá w osiny gárncowa báryłke moßtu dobrego nálać / y dáć mu sie wytrybować. To wßystkim śleźiennym dolegliwośćiom osobliwie służy. Do roku chowáć go może.

Śleźienie 2.

Drudzy czynią to wino tym sposobem. Biorą Rzepiku w ćieniu vsußonego łotow ßesnaśćie / Stonogowcu mnieyßego cztery łoty / Rheubárbárum przednego trzy łoty / Jwinki páchniącey / álbo Żywiczki máley / Rożę czerwoney po dwu łoteu / Kopytniku z korzeniem pułtorá łotá / Anyżu nasienia pieć kwint / Jndiáńskiey Szpikánárdy / Cynámonu po puł łotá. To wßytko drobno pokráiáć / á miedzy heblowáne trzaseczki leszczynowe pomießáć w pieci gárncowa fáśke wsypáć / moßtu dobrego nálać / dáć mu sie wytrybować / á do roku chowáć / vżywáiąc go

3.

Przećiwko wątroby / y śleźiony zátkániu / y innych wnetrznośći.

Wątrobie. Śleźionie.

Trawieniu y niśczeniu znácznemu ćiáłá

Chudnieniu ćiáłá.

Febry zástárzáłe z zámulenia pochodzące.

Febrom zástárzałym. Żołtácce.

Żołtey chorobie zástárzáley / iest lekárstwem. Tego winá nie mamy iáko trunku / ále iáko lekárstwá vżywáć: tylko trunek pierwßy ná przodku obiedniego iedzenia / ábo kwáterkę tylko / ábo połowicę kwáterki.

4.

Jnni też tym sposobem to wino przyprawuią. Biorą Rzepiku śuchego dźieśieć łotow / Rheubárbárum przednie dobrego pieć łotow / Migdałow gorzkich trzy łoty / Rożey śuchey czerwoney pułtorá łotá / Anyżu nasienia łot / korzenia Ro-

żdego dnia. A prochu z ziela tegoż miałko vtártego do tego przydawßy / piguły ábo gałeczki poczynić / z ktorych po iedney záwße pod iezykiem trzymáć / o czym ſie też wyssey przypomniało.

Nogom dżiurávwym z odmrożenia.

Nogam odmárzłym / y dżiurávwym z odżiebienia / Rzepik z Ománowym korzeniem warz / á káżdego dniá raz y trzy nogi w tym kapay. Ták zażiebline z nich wyćiągnieß / y rány ábo dżiury pogoiß.

Rány y ſadzele ſtáre zágnile leczy y wychodzą.

Rány złe / zaſtárzáłe / zágnite / y dolecżenia trudne ſnádnie goi. Máść proſta / á niepozownána z dżieſięßemi / od ſtáro-dawnych przodkow náßych czyniona / liśćia Rzepikowego z wieprzowym ſmalcem tłukąc dáleko lepßa y doświadczona ieſt / niżli náßych Łáżiebnikow / Golaczow y bárwierzow wydworne owe żielone czerwone / żołte máżidłá / ktorzemi ludżie wdłuß záćiągáią / ſnádź nie ták z chćiwośći pożytku ſwego / iáko z nieumieietności. Nie mowie o vczonych y ćwiczonych Cyrulikách.

Ránom zágnilym y złym.

Tákoweß rány zágnite / y ſádzele záſtárzáłe á ſmrodliwe / toż ziele w ćirpkim winie wárzone / á ćieplo wymywáne / wychodzą y goi. *Item*, Prochem z liśćia iego záſypowáne toż czyni.

Rácer. Fiſtule.

Ráncer / y

Fiſtuły záwiera / y leczy / tenże wyssey pomieniony plaſtr z świeżożielonego ziela / z ſmálcem vtłukßy / plaſtruiąc.

Brodawkom.

Brodawki / ták ná reku iáko w nogách z pálcow zgánia / z ſoła w oſtrym occie winnym vtłuczone liśćie.

Ránom źle goioſym.

Rány / od Bárwierzow źle zágoione / w ktorych ſie otok záwárł / otwiera / liśćie świeżożielone vtłukßy / ná nie przykłádáiąc.

Ránom świeżym ćiętym / y ſtłycho-wym.

Rány świeżo ćiete / ábo y kłote / w winie wárząc / á tym ćieplo wymywáiąc / á potym przetłuc go z Bábką / y ná wierzch przykłádáć. To ſie tylko rozumie o świeżych ránách: bo záſtárzáłe y dawnieyße muſiałby pierwey wygnoić.

Item,

Też máść ná teß rány świeże tym ſpoſobem może bydź vczyniona: Wziąwßy Rzepiku / Żánklu / Krwáwnika / Bábki / czerwonego Żywokoſtu / ktory czerwonemi Głowienkámi zowią / Wrotycze / Głowienek modrych / Fengreku / czerwoney Bukwice / Języczkow bábczánych / Bocżánich nożkow / Chebdowych paczkow / ábo wierzchołkow / kwiećia z Głogu drzewnego. To drobno posiekáć / w winie ćirpkim wárzyć do zmiękczenia tych rzeczy / á przecedziwßy / y ziołá mocno wyżáć. Do tey uchy przydáć oliwy / woſku / żywice pierwey roſpuśćiwßy ná ogniu / kápłuniego y kaczego ſádłá / według potrzeby / pilnie y vſtáwicznie mießáiąc. A gdy przechłodnie / przydáć kádżidłá białego / Mirrhy / Máſtyki / co ná mieley vtártych / y bez przeſiánku mießáć / áż iáko máść zgeßnieie. Tá do pomienionych ran / bárzo vżyteczna.

Sádno końiowi ná grzbiećie goi / wárzyć go w ćirpkim winie / á tym często y ćieplo przemywáiąc: á po káżdym przemywánu iegoż prochem záſypowáć. Ábo też ták. W wodzie Rzepiku dobrą gárść wziąwßy warz / á ta woda co náćiepley dwá kroć ſádno przemyway. A ziele vwárzone ná to przykłáday chuſtká / ábo płáty we troie ábo we czworo ná to położ / y gortem przypaß.

Sádno końſkiemu

Párchy koniom leczy. Wziąć cztery loty prochu tego ziela miałko vtártego / Gołębińcow ſuchych / tákże miałko vtártych / trzy loty / Szpangrynu miałkiego dwá loty / wieprzowego ſádłá ſtárego trzydźieści dwá loty. To wßyſtko pilno vmießawßy / Párchy końſkie náćierać / dwá kroć ná dzień.

Párchy koniom leczy

Wodká z Rzepiku palona.

Aqua Eupatorij ſtillatitia

Wodká z Rzepiku bywa bárzo kosztowna y vżyteczna diſtillowána. Biorąc go ze wßytką iego ſubſtáncyą / to ieſt / z korzeniem / z kwieciem / w Czerwcu. A vśiekawßy drobno z Bálneum máris wolnym ogniem pálić. Potym do káżdeg pułgárnca tey wodki / ośm lotow tegoż ziela ſuchego ze wßyſtką tákże iego ſubſtáncyą / z grubá przetłukßy przydáć / á znowu wolnym ogniem w Bálneum máris przelutrowáć. Ták będźieß miał wodke oſobliwą / ktora w ßklenicách zwierzchu dobrze nákrytych ná ſłońcu iárkim wyſonowáć / á do niżey opiſánych potrzeb chowáć.

Wątrobie niedoſtátkom.

Wątrobie y wßeláłkim dolegliwośćiom iey / wielce ſłuży. Abowiem zátkáną y zámulona otwiera y wychodzą. Boleśći w mey vkłáda / záwrzedżiała leczy. Mdłą / y w ſprawách iey przyrodzonych oſłábiała / posila. Też zdrowa od nárußenia záchowywa / káżdego dniá po ránu y ná noc po piáći ábo ßeści łyżek iey piiąc. Tákże wino nia roztwárzáiąc / do pospolitego trunku.

Żołtey niemocy.

Żołtacce / Ciáłá niſzczeniu.

Ciáłá niſzczeniu / co *Cachexiam* Grekowie zowią / gdy z ciáłá opáda człowiek bez oczywiſtey przyczyny.

Wnętrznośći.

Wnętrznośći wßytkie zátkáne otwiera

Puchlinie.

Puchlinie świeżo pożywáiąc ieſt rátunkiem.

Od chorob záchowánie.

Od chorob wßeláłkich záchownie / kto-

Sadźieć S. Kunegundy trank/ Rozdźiał 83.

Eupatoriu m Auicennæ.
Eupatorum Canabinum mas.
Eupator aquaticum.
Herba Kunegundis.
Origanum aquaticum.
Trifolium Ceruinum.
Consolida Ceruina.
Eupatoriú vulgaro,& adulternum.

Künigunds kraut.
Hirtzkletz.
Wasserdost.
Hirtzgüntzel.
Hirtzwundtkraut.
Hostenkraut.
Altkraut.

Dwoy rodzay Sadźcu znáyduiemy / ktore też Stárcámi y S. Kunegundy Tránkiem/ábo źielem miánuiemy. Pierwszy sámcem. Drugi sámica możem názwáć. Sámiec korzeniá długiego/ćienkiego włośienkowatego y gęstego/ w źiemi postronách y tám y sám rozpierchłego. Liśćia długiego / ćiemno źielonego / około kráiu kárbowánego/ liśćiu Konopnemu podobnego/ wietszego/á troche welnistego. Klacza ábo rozgi obley / rumiennáwey / dwu łokietney podczás y wysszey odnożystey/wewnątrz pełne drżeniá białego/zwierzchu złekká białokosmátego. W wierzchu kwitnie w Lipcu/ćieliśtym kwiátem/ tym sposobem iáko Kozłek/ w okołkách drobnym kwiátem. Ten gdy doyźrzeie / w mszyste welnianki biáláwe przemienia sie. W tych nasienie iáko w Mleczu ogrodnym/ ktore wiátr zwiewa. Nasienie podobne do Jáścczego chodu / ábo Jástrzebcá. To źiele co rok z korzeniá / y z nasienia sie puscza. Smáku gorzkiego / zapáchu wdźięcznego lekárskie korzeń żádnego w sobie do lekárstwá vżytku nie ma.

Liść.

Klacze

Drugi Sadźieć ma wiele drobnych ćienkich y odnożystych korzonkow. Liśćia długie / Konopnemu ábo pierwszemu podobnego/ ieno sczupley záostrzonego/ dłuższego/ y głębiey kárbowánego/ gładkiego / á para po roscżkách / iedná zá druga pochodzącego. Przećia gáleźistego / ná pułtorá łokćiá wzwyż/ twártszego y chrostowátszego niżli pierwszy. Kwiátu żołtego / z ośmi listeczkow złożonego/ po rozgach miedzy liśćiem rozłożonego / ábo otworzystego. Pod ktorych listeczkámi sa drugie listki dłuższe / wesrzodku iako iákie iábłuszko żołte/ ze śrzodku czárne serduszká/ ábo sczećinki wychodzą. Zapáchu

Eupatorium Anicennæ. & Eupatorium Chrysantemum. Eupatorium Canabinum fœmina. Stellaria aquatica. Virga aurea aquatica.

Wasserwundt kraut. Wasserstern kraut. Gelb feber kraut.

pytnikowego/ korzenia Márzány/ álbo Rethyſárbierſkiey/ naſienia Piotruſczánego po puł łotá. Ziele y korzenia drobno pokráiáć/ Migdały vtluc/ naſienia z hrubá przeráżić/ á z heblowánemi trzaſczkámi leſczynowemi zmießawßy/ w ßeścigárcowa bárylke włożyć/ moßtu dobrego ná to nálać/ y dáć ſie wytrybowáć.

To wino

Żatkánie żył w watrobie otwiera.

Nábrzmiáłość iey leczy.

Opuchłym/ y

Żołta niemoc máiacym/ wielki rátunek dáie. Tákże

Trawieniu y ginieniu ćiálá ieſt lekárſtwem.

Cere przyrodzona vtrácona przywráca

Żyłom zátkánym. Watrobie nábrzmiáłość. Opuchłym. Żołtácce. Trawieniu y chudnieniu ćiálá Cere vtrácona przywraca. *Succus Agrimonio exiccatus.*

Sok ſuchy ábo zgeſczony z Rzepiku.

Od pilnich/ doſtátnich/ y vczonych Aptekárzow/ bywa ſok z Rzepiku zgeſczony ábo ſuchy káżdego roku/ tym ſpoſobem czyniony. Bioro ſok z świeżo zielonego Rzepiku/ y leią go w wołowa/ ábo w wieprzowa máchárzyne rozdeta y vſußona/ w ktorey záwiązawßy y záwieſiwßy ná wolnym powietrzu/ bądź w ſieni/ álbo pod dáchem/ ſußą.

Jeſcze dáleko lepßy bywa ze wßyſtkiey ſubſtánciey tego źiela/ toieſt/ z korzenia/ z liśćia/ z kwiátu/ z naſienia/ tym ſpoſobem/ iáko ſie o Piolynowym ſoku ſuchym powiedźiało. Ten do Konfektow/ Lektwarzow/ y Pigul wchodźi.

Eupatorij extractum.

Wyćiągnienie Jſtnośći z Rzepiku.

Tym ſpoſobem/ iáko ſie o Extrákćie z Piolynu powiedźiało/ może z tego źiela ſuchego y z korzenia y z kwiećia/ iſtność álbo Dußá bydź wyćiągniona/ Ktory extrákt/ wyßey opiſánym niedoſtátkom y chorobom ſłuży/ zwłaſcza wnętrznym. Dáiąc go ná raz po trzećiey cześći kwiney w winie/ álbo z iákim innym przynależącym ſokiem/ álbo z wodką według iáko chorobá ktora potrzebuie. Też do innych lekárſtw może bydź przymießány/ iáko do konfektow/ Lektwarzow do Pigul.

Syrop z ſoku Rzepikowego.

Syrop z Rzepiku/ ácz w cześtym vżywániu od lekárzow przyległym chorobom bywa/ według opiſánia Meſue. Jednák ten ktory tu opiſuiemy/ z ſoku dáleko vżyteczniey ßy bywa do wßeláких tych chorob/ ktore ſie wyßey opiſáły/ y do ktorych ſam Rzepik bywa vżywány. Ten tỹ ſpoſobem bywa czyniony. Wźiąć co namłodßego Rzepikowego liśćia (co bywa w Máiu gdy z źiemie wynidźie Abowiem tego czáſu napo teżnieyßy ieſt/ y zapách iego nawietßy) ſoku ze trzy funty przewárzonego y kláryfikowánego/ Kánaru/ Cukru dwá funty. To wſpołná wolnym ogniu węgliſtỹ wárzyć/ y białkiem od iáiá przekláryfikowáć/ y chować do potrzeb lekárſkich/ do ktorych pośpolitego od Meſue opiſánego vżywamy.

Syrop z extráktu Rzepikowego

Z Rzepiku ſuchego z źiela z korzenia z kwiećia bywa ſyrop wyćiągniony/ tym rownie ſpoſobem iáko ſie w Piołynu powiedźiało. Ten tákże ſłuży wßyſtkim tym niedoſtátkom y ołegliwośćiam/ ktore ſie w tym rozdźiale opiſáły/ ieno go mniey trzebá do vżywania brać/ niżli pierwßego. To ieſt Lotỹ/ ktory ták wiele ſprawi w ćiele chorym/ iáko onego co z ſoku cztery loty. Dáiąc go z winem/ ábo z Rzepikowa wodką/ ábo z iáką inną przynależąca. Tákże y z ſokámi.

Rozſądek.

Jeſt ſpor miedzy Ziołopiſy/ nie tylko zá czáſu Dioſcorydowego/ ále y miedzy poſlednieyßymi o nazwiſku tego ziela/ zwłaſcza w Łácińſkim ięzyku: Są ábowiem ktorzy miedzy *Eupatorium à Agrimonia* roznoſć czynią/ y chcą *Agrimonia* y *Argemone* mieć iedno oſobliwe ziele/ ktore my Palecznikiem ábo Zgodą miánuiemy. A Rzepik tylko *Eupatorium*. Ale ſie ći mylą: Prawda że *Agrimonia* to ſłowo od *Argemone* nazwiſko ſwe wźięło/ iednák nie przeto ſą iedno ánі iednym zielem. *Argemone* właśnie ieſt nam Palecznyk. A *Agrimonia* to co *Eupatorium*, to ieſt Rzepik. Poßedł ten błąd od niektorych nieukow Práktykántow Lekárſkich/ ktorzy nieznáiąc właſnego Rzepiku/ rozmáite źiołá káżdy według ſwey fántázyey y mniemánia *Eupatorium* vkázował ſwym Aptekárzom. Tákże málo nie co Apteká miáłá ſwe *Eupatorium*. Jedni Palecznik o ktorymeſmy iuż zmiánke vczynili. Drudzy polna ábo leſna ßałwia. Trzeći/ Mikołáiek zá Rzepik pokázowáli. Czwarći/ Chaſłane/ inni Pleśnik/ drudzy Rdeſt Rzepikiem chćieli mieć. niektorzy Sadźiec. A ći miedzy innymi iákożkolwiek vchodzą/ gdyż Sadźiec tákże zá *Eupatorium* mamy/ y miánuiemy *Eupatorium Auicennæ*, á nie Greckie/ bo też iáko y Rzepik ma moc zámulone żyły w watrobie otwieránia y wychedożenia/ co ſie záraz z niżey o nim opiſánego Rozdźiału obaczy.

cy / á ráno y ná noc po ßeśći ábo osmi lotow vżywáiąc.

Ránom zwierzchnym y wnętrznym trunek bárzo kosztowny y vżyteczny / w winie to źiele y z iego kwiátem / tego czásu gdy sie nalepiey rozkwita / á po cztery ábo pięć lotách káżdego dniá ráno y wieczor pijąc. Rány też zwierzchne ta woda álbo ucha wymywáć dobrze / ábo fleytuchy w niey maczáć / á ciepło przykládáć.

Ránom zwierzchnym y wnętrznym trunek bárzo kosztowny y vżyteczny / w winie to źiele y z iego kwiátem / tego czásu gdy sie nalepiey rozkwita / á po cztery ábo pięć lotách káżdego dniá ráno y wieczor pijąc. Rány też zwierzchne ta woda álbo ucha wymywáć dobrze / ábo fleytuchy w niey maczáć / á ciepło przykládáć.

Item, *Item*, weźmi tego źiela dwie gárśći / Gruszczyczki / Mußcu czerwono kwitnącego / Troiánku zołto kwitnącego / Bárwinku / po pułtory gárśći / Złotniku / Kożieyszopki / liśćia Herkulei po gárśći. Wołowego iezyku dźikiego / liśćia Kokoryczki / Podezronu / białey Sánty / źiela Kozłku / po puł gárśći. To wßytko drobno posiekáć / pomießáć / y ná dwie rowne częśći rozdźielić: Jedne część w konwi cynowey / ábo w flászy záßpuntowáć / żeby namniey párá nieodchodźiłá / nálawßy dobrego winá białego pulgárncá / y w kotle vkropu wrzącego przez cztery godźiny wárzyć. Potym przecedźiwßy / w ßklenicy dobrze obwárowawßy wierzch / w chłodnym mieyscu chowáć. Ten trunek rány ćiete y ßtychowe goi / káżdego dniá ráno y wieczor dáiąc go ćieplo po piáći ábo ßeśći lotow.

Jádowite beßtye z domu wygánia. Párßywość ćiáłá y świerzb. Item, Jálowcowych iágod cztery loty co naświeższych / z hrubá przetłuczonych. To wßystko wespoł pomießáć / źiołá posiekáć drobno / y ná dwoie rozdźielić. Jedne część w konwi ábo flászy cynowey / winá białego pulgárncá / ábo piwá ná to nálawßy záßpuntowáć / á przez godźin cztery w kotle wrzącego vkropu wárzyć / á po piáći lotách tego ná raz ćiepło brać káżdego dniá. A tá część pierwßa / gdy sie dopije / druga tákże nágotowáć.

2.

Trunek Wątrobnym doległościam. Ránom. Przepuklym.

Wątrobie bydlęcey chorey. Owcom. Tredowátości. Ránom świeżym Końskiemu káßlu tákże bydłu rogátemu. Wątrobie

Wątrobie bydlęcey chorey. Owcom. Tredowátości. Ránom świeżym Końskiemu káßlu tákże bydłu rogátemu. Wątrobie

Item, weźmi tego źiela dwie gárśći / Gruszczyczki / Mußcu czerwono kwitnącego / Troiánku zołto kwitnącego / Bárwinku / po pułtory gárśći / Złotniku / Kożieyszopki / liśćia Herkulei po gárśći. Wołowego iezyku dźikiego / liśćia Kokoryczki / Podezronu / białey Sánty / źiela Kozłku / po puł gárśći. To wßytko drobno posiekáć / pomießáć / y ná dwie rowne częśći rozdźielić: Jedne część w konwi cynowey / ábo w flászy záßpuntowáć / żeby namniey párá nieodchodźiłá / nálawßy dobrego winá białego pulgárncá / y w kotle vkropu wrzącego przez cztery godźiny wárzyć. Potym przecedźiwßy / w ßklenicy dobrze obwárowawßy wierzch / w chłodnym mieyscu chowáć. Ten trunek rány ćiete y ßtychowe goi / káżdego dniá ráno y wieczor dáiąc go ćieplo po piáći ábo ßeśći lotow.

Konieábo y bydło rogáte / gdźieby wątrobę chorą mieli z znácznego záćkánia / tylko dáwáć im z obrokiem tego źiela. Tákże wołom y krowam sámego / miáßto trawy. Wźimie suchego spárzo: ábo z suchego / prochu nátłukßy z sołą zmießáć / y dáwáć im lizáć.

Owcom też w tákimże przypátku bárzo służy. Może też po cztery łoty tego prochu z ćiepłą wodą / przez kilká dni / ták koniom iáko bydłu rogátemu wgárdłá lać / toż vczyni.

Ktorym sie tredowáćiny ná twarz mieszą / soku z liśćia wyżetego trunkiem dobrze vżywáć. Tenże sok ná słońcu w máchárzynie wysußony / bywa bárzo vżyteczny do chorob wyssey pomienionych / vżywáiąc go Pigułámi / ábo z Lektwarzmi pomießány.

Sadzele y rány świeże leczy kwiát tego źiela vtárty / przykládáiąc. (*Dios.*)

Koniom / y bydłu rogátemu / káßle leczy.

Tákże dycháwice / liśćie dáiąc im go do vżywánia. (*Dios.*)

Wątrobę oźiębłą y mdłą / rozgrzewa y posila. Zámulona otwiera y wychędaża. [*Dios.*]

Od puchliny záchowywa / sok z liśćia iego z sokiem Piołynowym pijąc. Abo liśćie wárzyć á trunkiem dáiąc. Może też

Cõsolida aquatica. Tertranatia lutea.

Swierkowey żywice. Z tego potym násienie podobne nasieniu Zebnego źiela./ ktore Piretrum zowiemy/ podługowáte / wespoł stulone/ostre/ ßat sie chwytáiace. To w Wrześniu doyźrzewa. Kwitnie pospolićie w Lipcu/y w Sierpniu. Wßystko to źiele ile go iest/ smáku gorzkiego / iednák bez szczmienia y stwierdzenia.

Mieysce.

HBádwá rosna ná mieyscách wilgotnych/przy potokách/nád przykopámi/ przy wodách / ták stoiacych iáko płynacych. Pierwße wiecey pospolitße v nas iest/ niźli wtore. Bywa w ogrodách niegdźie sláncowáne/ trwáiac do trzech lat / ieno potrzebuie mieyscá wilgotnego / ábo czestego polewánia.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia iest rozgrzewáiacego y wysußáiacego w wtorym stopniu. Istności y mocy iest przenikáiacey/ rozprawuie/ otwiera/ wychedaża/ wyćiera / y odskázy á náruszenia záchowywa. Drugi tegoż też przyrodzenia iest/ ieno słábiey/ bo namniey ztwierdzáiacey mocy ma. Przeto y w skutkách nieták potężny iáko pierwßy.

Moc y Skutki oboygá.

Watrobie y dolegliwościam iey służy.

Sadźiec pierwßy / ktory *Eupatorium Auicennæ*, ábo *Eupatorium Canabinum Dioscoridis* miánuiemy/ chorobom wßeláktm watrobnym iest osobliwym lekárstwem/ rownie iáko Rzepik z ktorym máło mie iednákich skutkow iest/ iedno troche ten mdleyßych. Przeto gdźiebysmy Rzepiku do potrzeb lekárskich mieć nie możemy/ Sádźcu ná to mieysce puteora kroć/ ábo y we dwoy násob możemy brác.

Piersiom záźiebłym. Káßlu źimnemu. Watrobie Slezioni e

Piersi záźiebione rozgrzewa.

Káßel z źimnych fluxow ná płucá spadáiacym / oddala.

Moc pedźi. Mieśiecznapániam wzbudza. Cera bláda rumienna czyni. Żołtácce/ Puchlinie/ Zebrom zástárzálym

Watroby/y

Slezíony zámulenie otwiera /

Mocz zátrzymány pedźi/

Mieśiecżna pániam záśtánowiona nád przyrodzenie/ wzbudza. (*Dios.*)

Bláda cere náprawia y rumienna czyni. Tákże

Żołta niemoc spadza.

Puchline wodnistą z ćiáłá wywodźi.

Źimnice y gorączki záśtárzále / z zámulenia wnetrznośći źimnymi y zágnilymi ßlámowátościámi leczy/ w winie to źiele wárzac/ á káżdego dniá ráno y ná noc po cztery loty ábo łyßki / ćiepło pic dáiąc. (*Dios.*)

Wsczkniom od wężow.

Vkaßonym od wężow / y innych beśtiy iádowitych/ tenże przerzeczony trunek iest lekárstwem / nietylko piiąc go / ále rány ćieplym wymywáiąc / á źiele sámo ná nie plastruiąc / co dźień dwakroć to odnawiáiąc.

W pełkim

Watroby bo'enie / owrzedźiałość / nábrzmienie / zámulenie / oźiębłość/ trunek przerzeczony / leczy.

Tym sposobem śleźiony podobne przypadki oddala / wárzac liśćie á piiąc.

Ciáłá trawieniu / niszczeniu / y chudnieniu służy / tákże go trunkiem vżywáiąc.

Sok Sádźcow.

Tym wßystkiem przerzeczonym niedostátkom y doległośćiam / sok sam tylko / ábo z Cukrem/ káżdego dniá po pięćiu lotow ćiepło / ráno y ná noc piiąc / iest potężnieyßym rátunkiem.

Gliśtom.

Czyrw w żywośćie morzy y wywodźi sam szczegulny sok bez cukru / ábo innych iákichkolwiek rzeczy przydánia/ przez trzy ábo cztery dni náczczo piiąc. Tákże pułtorá tego soku pigułámi vżywáiąc. (*Dios.*

Puchlinie wodnistey

Puchline z ciáłá wywodźi/ soku z świeżozielonego Sádźcu wyżetego dwá loty/ soku Kosátcu kwiátu modrego lot/ Mitrydátu przedniego pułkwinty/ Dryakwie Weneckiey prawdźiwey / y przednie dobrey / trzećia część kwinty / Lodowátego cukru pułtorá. To wespoł pomießawßy/ dáć opuchłemu pić po rázu káżdego dniá. Ábowiem gwałtownie woda z ciáłá moczem pedźi : czego częstokroć doświádczamy.

Krew polecruie.

Krew / y ine przyrodzone wilgotnośći záplugáwione/ poleruie z polną Ruta zá rowno wárzony w swieżey serwatce / bádź kożiey / ábo w krowiey / przez kilká naśćie dni ráno y ná noc po trunku ćiepło piiąć. Toż też

Swierzb

Swierzb / y ine krosty zágnićia krwie spadza / wárzac ie w wodzce pełney Ru-

ty a ráno

ſob czynienia Piołynu / y w wielu inych ziołách naydźieß opiſány. Tá ſłuży

Wątrobie / y

Śleźionie / nábrzmiáłey / zámuloney / Tákże

Ciáłu chudnieiącemu y niſczeiącemu / oſobliwym bywa rátunkiem.

Puchlinie wodniſtey / dáiąc iey ná raz po trzećiey cześći łotá z winem białym / ábo z wodką tegoż źiełá / ábo z ktorą ina przynależącą. Też do innych lekárſtw / iáko do pigułek / konfektow / lektwarzow: y do ſyropow może bydź przydána / iáko y z iáiem miękim vżywána / według zdánia mądrych / y vczonych práktykántow.

Extrakt ábo wyćiągnienie iſtnośći z Sadcu.

Zwielkim vżytkiem zdrowiu ludzkiemu z tego źiełá iſtność może bydź wyćiągniona tym ſpoſobem iáko z Bylice / z Piołynu / y z innych ziół oſobliwych / biorąc do tego ſuſone korzenie / liśćie / kłącze / y kwiát.

To wßyſtkim pomienionym / w tym Rozdźiale / chorobom oſobliwie ſłuży / dáiąc go ná raz po trzećiey cześći kwinty / z iákim przynależącym ſokiem / ábo z innym lekárſtwem.

Rozſądek.

Sadźiec / ácz go Láćinnicy tákże *Eupatorium* iáko y Rzepik názywáią / iednák nie iedno z Rzepikiem ieſt / o czym ſie też Rozſądkiem w Rozdźiale o Rzepiku przypominało. Abowiem chocia przyrodzeniem y ſkutkámi / ſą ſobie nie iáko kolwiek rowne / eßtaktem iednák y wyobráżeniem ſą rożne. Ani też to może iść zátym / iż dwoie / troie / ábo czworo ziół ſą w niektorych przypadkách ludzkich / iednákich ſkutkow / iednym imieniem y nazwiſkiem mogły bydź miánowáne. Boby ſmy ták w wielkie pole błędu przyßli / ſkądby trudno było wybrnąć / co ſie y tych czáſow przez nieuki / báby / y czárownice dźieie: ktorzy y ktore rozmáićie odmieńymi y przemienionemi nazwiſki wielu ziół właſne imioná poodmieniáły. Jednák nie dźiwuie ſie tym lekkim ludźiom / ktorzy czytáć nie vmieią / bo ći dlaiákiego ſkutku / ktory ma z innym iákim ziołkiem / ábo dla podobieńſtwá / przemieniáią im nazwiſká. Alić wiecey tym dźiwowáć ſie mamy / ktorzy zá przednie Ziołopiſy vśćchćieli / y zá tákowe ſie ludźiom podáli / w tákowe ſpro ſne y obrzydliwe omylnośći y w błędy przyßli / z ktorych by byli żywi / żadnym obyczáiem wyplesćby ſie nie mogli. Pátrzmy / *Ioannes Ruellius Francus* czáſow ſwoich / człowiek záwołánie vczony / miedzy wiele innymi błędy w Herbarzu ſwym / [ktore pilnie Mátthiolus poznáczył] to źiele Sadźiec chćiał mieć Rdeſtem wodnym. *Marcus Platearius*, zá Máieran Creteńſki / y ták go miánował: ktorym ták ieſt podobny / iáko Pokrzywá Rozmárynowi. Ale o tym doſyć / ia niechce żadnego gánić: bo podobno mogłby każdy z nich mieć ſwe wywody / ktorymiby ſie bronił. Ja tylko tu przeſtroge czynię.

Jeſt y trzećie Eupátorium / ktore zowią Aptekárze Eupátorium Meſue / my po náßemu Zenißkiem: o ktorym też záraz / w imie Boże / mowić będźiemy.

Zeniſzek / Rozdźiał 84.

ZEniſzkow rodzay troy nayduiemy / ſámicá / ſámice / trzeći máły. ZSámiec / ábo pierwßy / korzenia ieſt twárdo zdrewniáłego / ná máły pálec miażßego / z wielu odnożek od niego pochodzących. Z tego rozg ábo kłącza wiele wyraſta ćienkich / oblich / y zlekká wełniſtych / wzwyß ná pułtory ſtopy. Te ſą liśćiem geſto / obdłużnym / wełniſto koſmátym okryte / liśćiu Centurzyey máley bárzo podobnym / ieno troche ßerßе / y nie ták záoſtrzáłe / á około kráiow geſto y przygłębßym kárbowáne. W wierzchu kłącza okołki nieśie ozdobne z żołtymi kwiatkámi / właſnie iáko ná Wrotyczy widamy / tylko drobnieyßе / ktore przez cząſy długie nieodmienne w ſwey poſtáći záchowuie / od czego dáli mu Grekowie nazwiſko / *Ageratum*. To źiele we wßyſtkich cześćiách ſwych ieſt gorzkie. Zapáchu przyiemnego.

Cyrulikam słuſznie ma bydź zálecone.

Oboie to źiele ſłuſznie ma bydź w wielkim zaleceniu v Cyrulikow/ y v tych ktorzy ſie báwia leczeniem ran: z niego ábowiem moga mieć/ wodke/ bálſam/ máśći/ do ran ſcześliwie leczenia.

Mieśiączney.

Mieśięczna chorobe ſległowſka nád przyrodzenie záſtánowiona wzbudza/ kápánie w nim po pás przez pultory godźiny káżdego dniá dwákroć czyniac. Toż czyni párá z niego/ leykiem w otworlona puſczána.

Wrzodom zágnilym.

Wrzody/ ſadzele/ rány záplugáwione wychedażá: odmiękcza/ záwiera/ y goi/ wymywáiac ie z ktorego z tych/ ábo z oboygá wárzonych woda/ á zwierzchu tych źiol liśćiem dobrze vtártym plaſtruiac/ innych máśći áni plaſtrow do tego nie vżywáiac.

Párchy ćiekące.

Párchy/ y wrzody ná głowie ćiekace/ ſok z tego źiela z świeżego vżyty leczy/ káżdego dniá raz y trzy nim námázuiac/ z octem á z ſolą zmieſżány.

Vkaſżonym od gádźiny iáko kolwiek.

Vkaſżonym iádowitemu ieſt lekárſtwem w winie ábo w wodźie wárzone/ rány iucha ćieplo raz kilká przez dźień/ á ſámo też wárzone źiele plaſtruiac/ odnawiáiac káżdym rázem gdy vſchnie.

Z Sadcu wodká Diſtillowána.

Aqua ſtillatitia Eupatorij.

Wodká z Sadcu tego czáſu wyćiągána bydź ma/ gdy nalepiey kwitnie/ co bywa w Kwietniu ábo w Lipcu. Tym ſpoſobem/ Liśćia z kłaczym y z kwiátem wźiáć/ á co nadrobniey vśiekáć/ y w Bálneum máris diſtillowáć. Potym wźiáć znowu liśćia y kwiećia tegoż źiela/ w ćieniu ná wolnym powietrzu vſuſżonego/ y z hrubá przerázonego/ do káżdego pulgárncá tey wodki z oſm ábo z dźieśięć lotow/ á przez cztery dwádźieśćiá godźin/ w Cucurbićie to ieſt/ w Alembiku ſlepym/ dobrze ná krytym moczyć w Bálneum máris/ y znowu ono przećiągnąć/ á w ßkláney báńce/ ábo w flaßy dobrze wierzch obwárowawßy/ ná ſłońcu iárym wyſonowáć/ ábo wypráżyć y lutrowáć. Tá

Sleźiony.

Sleźionie. Wątrobie

Wątroby zámulenia y zátkánia otwiera. Mdłe y oſłábiáłe w przyrodzonych ſpráwách ſwych posila.

Przechodam wnętrznym. Cerze bládey. Ciáłu niſzczeniu. Zebrom.

Przechody tákże wnętrzne zátkáne wychedażą y wyćiera.

Cere bláda czyni rumiána.

Ciáłá niſzczeniu y chudnieniu/ co *Cachexiam* Grekowie zowią/ zábiega.

Zebry y goraczki wßelákie/ ktore z zátkánia wątroby y ſleźiony pochodzą/ leczy.

Wilgotnośćiam lipkiem.

Szlamowátośći y lipkośći w ćiele y w żyłách trawi.

Mieśięczney. Żołtey. Moczu ćiągnącemu.

Mieśięczna pániam zátrzymána wzbudza.

Żołta niemoc leczy.

Moczu zátrzymány y

Puchlinę z ćiáłá wywodźi.

Puchlinie. Nyrkam. Wątrobie Pęcherzowi. Kámieniu broni ſie zámnażáć.

Nyrki/ Wątrobe/ } ożiebłą ozgrzewa.

Pęchyrz.

Kámieniu broni ſie w nich zámoc po cztery ábo piáći lotách/ ráno y ná noc ćieplo pijąc.

Ránom.

Rány nia wymywáiac do goienia czyni ſpoſobne. Także ſámey/ ábo z winem mießány w trunku vżywáiac.

Dźiury w vśćiech y w gárdle. Gnilec.

W vśćiech y w gárdle rány y dźiury leczy.

Kyły y w' rzody fráncowáte.

Cákże/ Gnilec y opadánia dźiaſt/ czeſtonia vſtá ćieplo płocząc/ y chárkánie czyniac.

Kiły/ y wrzody Fráncowáte ná wſtydliwych członkách/ obojey płći/ goi/ wychedażáiac y wymywáiac ie nia ćieplo/ ábo chuſtki y fleyczußki maczáiąc ná nie kłádąc/ rychło goi.

Syrop Sadcow.

Syropus Auiba. de Eupatorio.

Bywa z tego źiela/ z ſoku/ ſyrop w Aptekách czyniony/ ten zowią *Syropum de Eupatorio. Auicen.* Jedno bacz że rzadko w ktorey Aptece właſnie z tego źiela Sadcu/ á ile v nas w Polſcze czyniony bywa: gdyżgo nie tylko Aptekárze/ ale y baby rzadko znáią/ y miáſto te° Rzepik biorą/ (*ſaluo eorum indultu.*) Soku tedy tego źiela/ kláriſikowánego wźiáć trzy funty/ Cukru Cánárzkiego przedniego dwá funty/ y wárzyć ná wolnym węgliſtym ogniu/ ßymuiąc/ á potym białkiem iáiá świeżego rozbitym kláriſikuiąc/ áż wßyſtká wodność ſoku wyvre/ á zgeſtnieie iáko miod. Ten ſłuży wßytkim wyßey opiſánym dolegliwośćiam watrobnym/ y innym chorobom/ ktorym ſámo źiele/ tákże wodká.

Syrop z Sadcu wyćiągniony.

Syropus extracti onis de Eupatorio.

Tym ſpoſobem iáko z Rzepiku y z innych źiol bywa ten ſyrop dla roſkoßnieyßych y pieſczonych mázánkow/ z liśćia/ z kłaczá/ z korzenia/ z kwiećia ſuchych wyćiągány y czyniony/ ktory tymże chorobom y niedoſtátkom lekkiem/ iáko y pierwßy/ ſłuży. Tylko go mniey ná raz bráć/ to ieſt/ lot ábo 3 łyßke z tegoż źiela wodka/ ábo z iáka ina przynależąca.

Sol z Sadcu.

Sal de Eupatorio.

Z Sadcu ſol bárzo koßtowna do vżytkow lekárſkich bywa czyniona iáko z wielu źiol innych/ biorąc co nawięcey tego źiela vſuſżonego/ z korzeniem/ z liśćiem/ z kłaczem/ z kwiećiem/ y z naśieniem. Spo-

Moc y Skutki.

Żywotá zátwárdziáłość odmiękcza

Zátwárdzenie żywotá zlekká odmiękcza wárząc go w serwatce iákieykolwiek/ bać w krowiey bać w kożiey/á po kwátercе dobrey ćepło náczczo piiac. Toż czyni proch z suchego liśćia miálko vtárty puł łotá/ábo y trzy kwinty ná raz w ćiepłey serwatce vżywány. Abowiem cholerę y ślámowátośći flágmiste z ćiáłá ślolcem wywodźi.

Wątrobie zámulonej.

Wątrobę zámulona otwiera. Oźiebłą rozgrzewa. Mdłą w swych spráwách potwierdza. Twárza/y trawi/ hrube/ klijowáte w iey żyłách wilgotności/ przerzeczonym trunkiem przez cáły tydźień porzadnie vżywáiąc. [*Dios:*]

Chorobom długim.

Chorobom długim/ y wdłuż idącym.

Febrom záwźiętym.

Febrom záwźietym iest osobliwym rátunkiem.

Chudnieniu ćiáłá.

Ciáłu trawiącemu sie y niszczeiącemu.

Puchlinie poczynáiącey.

Puchlinie poczynáiącey iest lekárstwem nie máłym/ zwierzchu pomienionym obyczáiem go vżywáiąc.

Glistom.

Dźiećiom máłuczkim glisty w żywotku morzy y wypadza/ wierzchołki y z kwiátkámi w białym winie przez noc moczac/ á názáiutrz náczczo godźin ze trzy przed iedzeniem ćiepło im pić dáiąc. Stárym puł łotá prochu tákże z winem białym/ ieszcze stárßym/ łot cáły. Albo też ták: Wźiąć z pułtory kwinty prochu tego miálko vtártego/ Hieri/ ábo Swietogorzkiego lektwarzu łot/ y w białym winie ćiepłym/ ludźiom stárym dáć pić. (*Dios:*)

Hierápiętrá/ świętogorzkie.

Nasienie tego źiela dźiateczkom w powiećiu tym sposobem iáko Cytwarowe nasienie pić z mlekiem białogłowskim/ ábo z krowim daway/ bo tákże z nich czyrw morzac wywodźi.

Item,

Moczu.

Mocz záwśćiągniony wywodźi/ piiąc wárzone.

Zátwárdzeniu máćicę.

Máćicę zátwárdźiáłość zmiękcza/ dym w otwor łona z niego puszczáiąc. (*Dios:*)

Wilgotnośćiam zágnilym.

Wilgotności przyrodzonych w ćiele broni od zágnićia. [tenże.

Żyłom zátkánym.

Żyły w ćiele zámulone y zátkáne/ wyćiera y wychedaża. A choroby ztąd pochodzące/ leczy. [tenże.

Żołądek. Wątrobie. Wnętrznośći posila. Przymiotom ognistym.

Ma też nieco w sobie zátwierdzáiącego/ przeto Żołądek/ y

Wątrobę. Tákże

Wnętrzności ine posila. (tenże.

Przymioty ogniste zlekká rozgánia/ iáko Galenus świádczy.

Aqua de stillata Agerati.

Wodká z Żenißku.

Wodká z Żenißku w Kwietniu nalepßa bywa palona/ z kłaczem/ z liśćiem/ y z kwiećiem drobno vsiekawßy/ w Bálneum máris wolnym ogniem wyćiągáiąc

Potym do káżdego pułgárnca tey wodki ośm łotow sußoneg liśćia z kwiećiem z hrubá przetłuczonego wsypáć/ á przez cztery dwádźieśćia godźin w Alembiku dobrze záßpuntowánym y zálutrowánym w ćiepłym mieyscu moczyć/ czesto zrußáiąc znowu potym to z *Balneum maris* wyćiągnąc. A ná iárym słońcu przez cále látó dobrze w ßklenicy zátkawßy wysonować/ ábo wylutrować. Tá wodká

Wątroby oźiębłość rozgrzewa/ zátkáná otwiera y wychedaża. Oslábiała w swych przyrodzonych skutkách posila. Owa wßelákim niedostátkom iey z zimnych przyczyn bywa wielkim rátunkiem/ po dźieśiáći łotách ábo łyßkách káżdego dniá ráno y ná noc ćiepło iey vżywáiąc/ przez kilka dni. Tymże sposobem

Wątrobie oźiębley zátkáney/ oslábiáley

Febrom zástárzálym/ y zágnilym.

Puchniącym.

Żołtą niemocą złożonym.

Ciáłu trawieniu y niszczeniu *Cachexiam* zowią.

Febrom zágnilym.

Puchlinie.

Żołtácce.

Chudnieniu ciáłá.

Mocz pędźi.

Mocz záwśćiągniony pędźi.

Máćicy gryzieniu.

W máćicy gryżienie/ábo y świerzbienie odpadza/ tákże ią piiąc.

Glistom.

Czerw álbo glisty/ ták stárym/ iáko młodym/ y dźiatkom małym w żywoćie zábiia/ y wywodźi stárÿ y miernego wieku ludźiom po trzy y po cztery łoty/ ábo łyżek. Dźiećiom od lat dźiesiáći áż do piáći/ po trzy łyßki. Czworoletnim áż dorocznym/ od dwu łotow/ áż do pułtoru. Rocznym/ mnieyßorocznym/ łyßke ábo łot.

Conserua Eupatorij Mesue.

Cukier ná nasieniu Żenißkowym robiony/ ábo konfekt.

Cukier ná Żenißkowym nasieniu/ iáko ná Glißniku bywa robiony. Tákże konfekt z liśćia/ z kwiećia iego suchego/ tym obyczáiem iáko z Piołynu/ ábo z Rozmárynu/ ábo z Szálwiey. Ktorego w náßych Aptekách/ iáko wielu innych rzeczy potrzebnych/ nie znaydźie. W cudzych stronách záwße w gotowości máią.

Spadkom z głowy/ oddaleniu/ y wysußeniu ich bárzo służy.

Spadkom

Boleniu głowy zástárzálemu vżyteczny.

Głowy boleniu.

Cere bládym chedoga czyni.

Cerze.

Trawieniu y niszczeniu ciáłá przynależący *Cachexiam* zowią Grekowie.

Chudnieniu.

Puchlinie wodnistey poczynáiącey.

puchlinie.

Wątrobie zátkáney/ oźiębley/ oslábiáley/ wielkim iest rátunkiem.

Wątrobie

Glistom.

Glisty w żywoćie morzy y wypadza biorąc go w tych/ y w podobnych dolegliwośćiách/ náczczo trzy/á przynamniey

dwie go

Ageratum.
Eupatorium, verũ Mesue.
Costas horteñ. minor.
Menta Corimbifera mar. Cord.
Balsamita maior Dodon. Item Herba Iulia, &c

Leberbalsam.
Costenbalsam.

2. Ageratum album, Herba Iulia alba, Menta cõsolida alba.

Weisser Leberbalsam. Weisser Kostenbalsam.

Ieniżek wtory/ ktory sámicą názywamy / málo nie we wßyſtkich okolicznośćiách pierwßemu ieſt podobny / tylko że korzeń przy głowie ná troie ábo ná czworo miewa rozdźielny z mniey odnożek/ku temu liſtkow nieco krotßych/ á kwiátu białego.

3. Ageratũ minus.

3. Klein Leberbalsam

Trzeći od tych obu mnieyßy y drobnieyßy / korzenia długiego / proſtego/ ná máły pálec wzmiaß / odnożek nie ták geſto y wiele / iáko pierwßy máiąc. Liſteczki ſpiczáſtße / waſkie / iáko v Jzopu. O iedney tylko roſlce piedźiſtey. Ná wierzchu żołte kwiatki.

Mieyſce y Czás.

PJerwßy rośćie ná paſtwiſkách rad / y ná mieyſcách płonnych. Wtorego y trzećiego tu v nas nie bacze / okrom Pokućia y Podola. Trzeći / y z innymi w Fukerowſkim ogrodźie w Außpurku / á w Heidelbergu w Falcgroſſowym ogrodźie baczyłem. Białego we Fráncyey nawiecey. Żołtego w Florentſkim Páńſtwie: ábo w Tußkánie. Kwitną wßytkie przez całe láto. Máią bydź do potrzeb lekárſkich zbieráne / ná końcu Lipcá/ ábo ná początku Sierpniá.

Przyrodzenie.

WSzytkie trzy w pierwßym ſtopniu rozgrzewáią/ we wtorym wyſußáią. Jednák pierwßy naśilniey / y trzeći: wtory nie ták. Co ſie znáczy z gorzkośći ich ſczmiącey/ y śćiągáiącey. Rozgrzewániem ſwym/ rozćieczáią / roſpráwuią / wyćieráią y wychedażáią / rozśiekuią. Ják wyſußániem y śćiągániem ſwym/ vtwierdzáią / y vmacniáią. Posiláią żołądek/ wątrobę/ y ine wnętrznośći.

Moc

Slezionie. Slezienie z wielkiego zámulenia / na-
Zimnicom brzmiałym. Tákże zimnicom / y
Gorączkam ſtąd pochodzącym záwźię-
tym y dawnym.
Żołtey chorobie / y
Puchlinie poczynáiącey oſobliwie ſłużą. Żoltacce. puchlinie.

Rozſadek.

Myla ſie ći nie pomału / ktorzy *Ageratum* Dioſcoridowe / To ieſt / náß Zenißek przez bydź *Eupatorium Meſue*. Jeſcze ći wiecey / ktorzy rozmáite ziolá / káżdy podług mniemánia / álbo rozumienia ſwego zá właſne Meſue *Eupatorium* vdawáią. Tákże *Valerius Cordus*, Konitrud / Láćinnikom *Gratiolam* álbo *Gratiam Dei* / w ſwym *Diſpenſatorium* vdáie zá Meſue prawdźiwe y iſtotne *Eupatorium*, y ten prawdźiwy mieniąc / nie bez ſpro-ſnego błędu / ktory / chociá przed kilkanaśćia lat / iáko wiele innych w nim bacząc ludźie vczeń ßy opowiedźieli / iednák náßy mili práktikánći y Aptekárze / od wpoionego raz błędu żadnym ſpoſobem ſie odwieść nie dádzą. Záczym iáko *compoſitiones* lekárſtw / ktore od tego źiela nazwiſká wźiely (to ieſt *Syropus de Eupatorio Meſuai*, *Pilule de Eupatorio* tegoż Meſuai. Trochiſci *de Eupatorio Meſue*, ść.) nam w leczeniu chorych wychodzą / ábo iáko-we rátunki czynią / P. Bog to widźi / y my lekárze często tegó doznawamy. A przećie pánie Medyku nic nie rzec / bo záraz odpowiedzą: Myſmy Aptekarze / my y Práktykánći / [*ſcilicet*] ktorzyſmy ták od przodkow náßych wźieli y czynimy / y ták w Dy penſatoriách / ták w Pándectách / ták w Luminárzách náßych ieſt nápiſano. Prawdźiwße te błędy ſtá-rych / niźli prawdy y dowody wáße. O vrzędzie / O dozorze vrzędny / ktory powinien-es y możeß doyźrzeć. Albo tym ktorzy to lepiey rozumieią zlećić / á niedbaß. *Potentes, potenter tormenta patientur.* Bo tu o rzecz nie mała y nieczemna bliźniego / álić o wielką / y owßem przednieyßą / poláſce Bożey / to ieſt / o mile zdrowie idźie / nád ktore żadnemu nic milße go / nic drożßego niemáß. Co *Graciole cum Eupatorio*, *Meſue* / to ieſt / Kontemutrudu z Zenißkiem / gdyż áni kßztałtem / áni przyrodzeniem / áni ſkutkámi ſobie ſą podobni: Zeni-ßek ſwym ztwierdzániem y ściągániem / posila watrobę / żołądek / ślezione / y ine wne-trznośći / iáko tenże Meſua pißę: á Konitrud ták mocno purguie / iż gdźie mu nie przy-da hámulcá / coby mocy iego vſkromiáło: Watrobę / y ine wnętrznośći / bárzo mdli y obraża. Cożtedy tu zá zgodá y iedność miedzy obiemá? To posila / záwśćiąga / pokrze-pia: O wo wymiáta / ćiągnie / purguie / mdli y obraża. Ale z opiſánia oboygá pilnie ſie przypátrzywßy / ſnádnie obaczyć káżdy może. Chcemyli tedy ſumnieniu ſwemu / y cho-rym bliźnim náßym dobrze vczynić / tedy odmiány iednego zá drugie nie czynmy / ále ká-żdemu lekárſtwu właſne co mu należy / od pierwßych lekárzow náznáczono y nápiſáno ieſt / daymy. A ieſli wczym wątpliwość / ábo niedoſtátek mamy / mędrßych ſie / ábo ich ksiąg dołożmy / im ſie náuczyć daymy / ná ſwe rozumki ſie nie ſadźmy. Ták y powinno-śći náßey / y zdrowiu chorym dogodźiemy.

Złotnik / ábo Srebrnik. Rozd. 85.

ZŁotnik / ábo Srebrnik / źiele niſko od źiemie roſnące / wßem znáio-me dla pospolitośći iego. Liśćie ma podobne niemal Rzepiko-wym / (dlaczego z Láćinnikow niektorzy zowią go *Agrimoniam ſylue-ſtrem*, to ieſt / Rzepik płonny / ábo leśny) ieno koſmátße / z wierzchu źie-leńße / od ſpodku białe / iáko śrebro / zkąd Srebrnikiem / od nas / y od Láćinnikow / y od innych narodow / nazwáne. Roſczki z korze-nia geſte wypuſcza / po wierzchu źiemie ſie rozśćieláiące / czerſtwe / y miękße / á niźli Rzepikowe. Kwiátu żołtego iáko ná Piećiorniku / po iednym ná káżdey roſce / ſnące iáko złoto: y ztąd też doſtáło imienią / Złotnik. Korzenia koſmátego / ćienkiego / wielu odnożyſtego / długie-go / z wierzchu pobrunatniáłego / ábo liſowátego / wewnątrz białego. Smáku ćirpkiego. Źiele to ieſt płodne / y krzewiſte / ták iż gdźie pocz-nie rość / wielkie bárzo płáce zásiąga.

Mieyſce y Czás.

ROśćie rad ná mokrádłách y mieyſcách wilgotnych / przy potokách /

dwie godziny przed iedzeniem/ iako kasztan albo orzech włoski.

Syrop z Ienißku.

Syropus Ageti-

Syrop z Ienißku w náßych Aptekách wywołány bácze/ dla nieznáiomości tego ziela/ tákże powietßey cześci w Niemieckich/ gdźie tákże własnego *Eupatorium Meſue* nieznano. Nie żeby v Aptekárzow náßych Syrop nie miał bydź *de Eupatorio*. Jeſt y w nanedznieyßey/ ále ten/ ktory z Rzepiku/ á drudzy z Koniegotrudu ziela czynia: ktory Láćinnicy *Gratiam Dei* y *Gratiolam* zowia/ zwiedźieni bledem *Euricij Cordi*, o czym ſie ná ſámym końcu tego rozdźiału głoſniey powie/ nie z tego ktore ieſt práwdźiwe Meſuego/ktore *Dioſcordes*, y Grekowie *Ageratum*, my Ienißkiem po náßemu miánuiemy. Ten tedy Meſuego práwdźiwy/ oſobliwych ieſt ſkutkow.

Wątroby oźiębłość rozgrzewa.

Zámulenia y zátkánia otwiera y wyćiera

Wątrobie zámuliſku

Pośila/ nie tylko niepotężność w ſpráwách iey przyrodzonych/ ále też innych wßyſtkich tákowymi niedoſtátkámi obłożone wnętrznośći/ zwłaſcza ktore ſłużą do ſtrawnośći.

pośila.

Chęć do iedzenia czyni.

Chęć do iedzenia vtrácona przywráca.

Do trawienia nieſpoſobne/ dla zátkánia/ czyni ſpoſobne y prędkie.

Trawi.

Moczem wilgotnośći z ciáłá wywodźi.

Moczem wywodźi zámuliſká/ták z żył wątrobnych/ iáko y tych przez ktore z żołądká pokarm do ſiebie wątrobá bierze/ *Meſaraicas* Grekowie názywáią.

Odźierdźia.

Odźierdźia wietrznośćiámi nádete/ wolne czyni.

Hypochondriace.

Tegość ábo nádetość/ párćia/ kłośćia/ y boleśći/ w obudwu bokách pod małymi y krotkiemi żiebry (*Hypochondriorum tenſionem* zowią) ábo w ſłábiznách wyßych/ y nábrzmiáłość ich/ ták wewnątrz iáko zwierzchu oddala.

Febrze zá-
tárzáiey.

Febry dawne z zámulenia wątroby pośle leczy.

Trawieniu y miſczeniu ciáłá zábiega.

Trawieniu y miſczeniu ciáłá zábiega.

Cere chorego czyni.

Cere bláda/ á właśnie iáko trupia náprawia/ y wdźięczna czyni.

Puchlinie

Puchlinam wodniſtym ieſt oſobliwym rátunkiem.

Przechodom.

Przechody wnętrzne zátkáne wychodźą/ y moczem wywodźi.

Moczu przydźi.

Mocz zátrzymány nád przyrodzenie wolno wywodźi/ y wiele innych ſkutkow oſobliwych ma w ſobie. Tego iáko czyniony być ma nie opiſuie/ gdyż pospolity ieſt w káżdey Aptece/ by tylko miáſto *Gratiole*, P. Aptekárze przyzwyczáili ſie brać *Eupatorium*, właſne Meſue/ to ieſt náß Ienißek.

Syrop wyćiągniony z Ienißká.

Syropus extracti onis Agerati.

Może też Syrop z Ienißku bydź wyćiągniony/ z liśćia vſußoneg/ tym ſpoſobem iáko z Piołynu z ſuchego/ y z innych ziol. Ten do tego wßyſtkiego ſłuży/ do czego ſámo ziele/ ábo wodká iego/ábo konfekt/ o czym ſie iuż powiedźiało/ ktorego ná raz połyſce tylko brać/ z iegoż wodką/ ábo z iáką ina.

Piguły z Ienißku.

Pitt. de Eupatorio Meſuei.

Meſuá opiſuie Piguły z ſwego *Eupatorium*, ábo z náßego Ienißku/ktore tákże w dobrych y w pilnych Aptekách ſie znáydu ią. Te pospolićie ſłużą wßyſtkim niedoſtátkom wątrobnym z zátkánia y zámulenia pochodzącym.

Żołtey chorobie.

Żołtacce/ Febrom

Febrom nieuſtáwicznym/ áni pewnych godźin przychodzącym/ kolerycznym/ ktore tákże z zátkánia żył pochodzącym/ biorąc ich po kwincie y po pułtoru ná raz/ á trocha ſerwadki po piáiąc.

Sok z Ienißku zgeſtniały.

Succus inſpiſatus.

Sok z tego ziela nietylko do pigul/ ále też do innych rzeczy lekárſkich wchodźi. Ten bywa tym ſpoſobem czyniony/ iáko z Rzepiku/ á ieſt we troy naſob vżyteczniey ßy z liśćia z ſuchego wyćiągniony/ niżli proſty z liśćia świeżego.

Extrákt/ To ieſt wyćiągnienie Iſtnośći z Ienißku.

Extractum Agerati.

Stecznie bywa Iſtność z Ienißku wyćiągniona/ tym obyczáiem iáko z Piołynu/tám ćie odſyłam. Teg vżywáć fortunnie może káżdy do przerzeczonych/ w tym Rozdźiale/ chorob/ dáiąc go ná raz po trzećiey części kwinty z wodką/ ábo z ſokiem z iákiem przynależącym. Też w pigułách y w Lektwarzách vżywáć go może pod wagą pomieniona/ábo iákoby ſie zdáło nastußniey y naprzyſtoyniey lekarzowi.

Sol z Ienißku.

Sal Agerati.

Sol z tego ziela bywa bárzo potrzebnie czyniona do tych wßyſtkich potrzeb lekárſkich do ktorych ſam Ienißek/ wodká/ ſok/ ſyrop/ y extrákt iego ſłuży. Z oſobliwośći iednák

Puchlinie wodniſtey.

Puchlinie Spadkom

Spadkom záwśćiągnieniu z głowy ná piersi/ ábo w inne członki ſpádáiącym/ vżywáiąc iey według vpodobánia/ bądź ſámey przez ſie/ bądź z czymkolwiek innym/ to ieſt/ z winem/ z wodką/ z miękkiem táiem/ ábo z konfektem przynależącym.

Troćißki z Ienißku.

Trochiſci de Eupatorio Meſue.

Z tegoż ziela Meſuá Troćißki/ ábo kołaczki czynił/ ktore y tych czásow w Aptekách znáydujemy czynione/ wątrobie/ y

Vplawom białym.

Vplawy białe pánom zawściąga/ proch z źiela y z korzenia iego vschłego/ z wodką z tegoż źiela distillowáną po pultory kwinty/ ráno y ná noc ćiepło vżywaiąc/ tákże iuchá z winem wárzonego. Jeszcze potężniey/ gdźieby ábo koralu/ álbo Słoniowego zębu miálko vtártego/ co kwinte álbo puł záważy przydał.

Fistule.

Fistule goi/ gdźieby tegoż prochu co czerwony złoty záważy/ porzadnie káżdy poránek náczczo przez trzydźieśći dni/ bądź z winem/ bądź z wodką tegoż źiołá/ z sokiem/ ábo z táką iną przynależącą vżywáć.

Niepłodnym.

Niepłodnym pánom. Weźmi tego źiela dwie gárśći/ máiorану garść/ gwoździkow puł łotá/ Cukru białego sześć łotow. To wszystko wespoł drobno pokráiawszy w flászę ábo w konew cynową wsypáć nálać ná to pułgárncá dobrego winá białego/ á zápontowawszy w kotle vkropu wrzącego przez godźin cztery warz. A tego niepłodney białegłowie pić káżdego dniá náczczo/ y przed wieczerzą ze trzy godźiny/ po sześći ábo ośmi łotow ćiepło day/ pierwey ią przepurgowawszy.

Vplawom białym.

Vplawom białym doświádczone lekárstwo. Wźiąć Srebrniku w ćieniu ná wolnym powietrzu vsuszonego dwá łoty/ Słoniowey kośći łot/ Koralow puł łotá. To miálko potłuc/ przez gęste śitko przebić/ á tego prochu po kwincie/ ze czterymá łyżkámi tegoż źiełá wodki náczczo przez dni kilkánaśćie pić dáwáć.

Z wysoká potłuczonym.

Z wysoká potłuczonym/ przedtym bywa rátunkiem/ źiele to wárząc w wodźie/ á z puł kwarty iuchy z sołą potłuczonemu co naćiepley pić dáiąc. Abowiem

Krew zśiádło wywodźi.

Krew w nich zbiegła y zśiádła rozprowádza/ rozczynia/ y wywodźi.

Glistom.

Glisty zábija/ y z żywotá wyrzuca.

Morzenie w żywocie.

Morzenie w żywocie vkłáda/ y w żołądku/ z Piołynem ná poły miálko vtárty/ á po kwincie z białym winem pity.

Kámieniu w nyrkách

Kámień w nyrkách krzęsy y wywodźi/ w winie go w białym wárząc/ á náczczo y ná noc po dobrym trunku ćiepło piiąc. tákże go prochem z winem vżywáiąc.

Ránom. Wrzodom Sadzelom

Ránom wnetrznym y zwierzchnym. Tákże wrzodom y sadzelom szkodliwym/ wielkim iest lekárstwem. Wźiawszy go y z kwiećiem dwie gárśći/ Babki wáskiey/ ábo Babczánych iezyczkow pułtory gárśći/ Sadcu/ Jábłonki ábo Gruszczyczki/ wonnego ábo kozłego Powoiu/ ktore też Przewierćieniem zowiemy/ po gárśći. Liśćia Lubszczykowego/ Wężowych iezyczkow/ ábo Náśiężrału/ Szánty białey/ puł gárśći. Korzenia Kukliko wego/ ábo Benedyktowego/ trzy łoty. To wszytko wespoł posiekawszy drobno/ w cynową konew/ ábo w flászę zászpontowáć/ nálawszy z pułtorey kwarty ná to winá białego/ ábo piwá dobrego/ y wárzyć to przynamniey godźin cztery w kotle vkropu wrzącego/ á co dźień po cztery łyżki/ ábo loty/ ráno y ná noc choremu ćiepło pić dáwáć. To bárzo prędko leczy rány/ ták zwierzchne iáko wnetrzne. Gdźieby też kto chćiał mieć ná cały rok tákowy trunek. Wźiąć źiela Srebrniku y z kwiećiem iego ośm gárśći/ korzenia Kostywałowego z liśćiem/ Słonecznego obrotu ábo kwiátu/ po cztery gárśći. Tránku/ ábo Prośiáneywłoći/ Ożánki/ Przetárznikú/ po trzy gárśći. Matki Bożey dzwonkow/ Kozłku źiela/ korzenia Dźięgielowego/ po trzy gárśći. Pępowey/ ábo Kurzego źiela y z korzeniem/ Bukwice z iey kwiećiem/ Wrotycze/ Bázyliey płonney/ álbo Midolnice po pułtoru gárśći. To wszytko posiekawszy/ z gárncá miedźiánego/ iáko gorzałkę pala nálawszy pięć garncy wody chędogiey ná to/ á pułtrzećiá gárncá wodki wyćiągnąć wolnym ogniem/ ktora będźie osobliwa/ chorym do vżywánia. Gdźieby więc w źimie sie przytráfiło żebyśmy iey potrzebowáli. Połowice tych wszystkich źioł pomienionych wźiawszy/ potłuc ie z hrubá y námoczyć/ tym sposobem iákośmy o Rzepiku powiedźieli/ dystylowáć/ y chorym rannym pić dáwáć.

Item.

Głowy Bolęciu gwałtownemu

Głowy gwałtownemu boleniu z przyczyny goracey gotowym iest rátunkiem/ wźiawszy świeżo źielonego Srebrniku ze dwie gárśći/ vśiekáć/ y dobrze vtłuc/ álbo w donicy nowey vwierćieć/ Rożáną wodką dobrze skropić/ á miedzy dwie chuśćie rozłożywszy/ ná czoło/ y skronie przyłożyć/ nie odeymuiąc ázby vschło. A gdźieby sie ieszcze bol nie vłożył/ powtore toż vczynić

Gorącość zbytniey v głowie y v ćiele.

Zbytnią gorącość z głowy/ y ze wszystkiego ćiáłá Srebrnik wyćiąga/ z sołą á z Rożánym octem vwierćiány álbo vtárty/ y ná dłonie y podeszwy chłodno przykłádány. Doświádczone lekárstwo w rospalániu głowy.

Gnilcu.

Gnilec w vśćiech leczy.

Ránom y dźiurám w gárdle.

W gárdle rány y dźiurę szkodliwe goi w winie ostrym/ álbo w wodźie wárząc/ á tym często vstá wymywáiąc/ y chárkánie ábo Gárgáryzmy ćiepło odprawuiąc.

Zębom bolenia.

Zęby bolące y chwirocące w swych żuchwiách leczy/ vmacnia y vtwierdza z octem wárzony.

Jezyczku w gardle gniiącemu.

Jezyczek ábo czopek w gárdle gniiący goi/ w winie ostrym y cirpkim go wárzyć/ á co naćiepley w vśćiech trzymáć/ y gárgáryzmy często czynić.

Dźięgnie.

Dźięgnie iest osobliwym y pewnym rátunkiem/ wźiawszy z korzeniem do tego li

Argentina.
Potentilla.
Anſerina.
Agrimonia ſyl.

Grenſing.
Genſerich.
Grinſing.
Grenſerich.
Silberkraut.

ná brzegách/y ná wyſpách Rzek wielkich/przy ścieżkách y drogách/ ná podworzách/ ná wśiách. Lećie/ gdy kwitnie/ma bydź do potrzeb lekárſkich kopány y zebrány.

Przyrodzenie.

Iśćie y korzenie/ iż ſwą cirpkośćią ściąga y ſtwierdza/ od Pieciornikú ſwym przyrodzeniem nic nie ieſt rożne. Przeto/ zwłaſczá korzenie iego/ w trzećim ſtopniu wyſuſza y chłodzi/ ćiepłośći znákomitey by namniey nie máiąc. Myla ſie tedy bárzo/ ktorzy go przyrodzenia wilgotne° bydź mienią. A to z tey przyczyny rozumieiąc/ że ná wilgotnych mieyſcách pospolićie roſćie. Toćby także Rzerzuchá wodna ktora *Syſymbrium*, y *Cardamine* Láćinnicy zowią/ ná mokrádłách roſnąca/ nie byłáby przyrodzenia wyſuſzáiącego/ według Gálenuſa y Dioſcoridá/ ále odwilżáiącego. Co ſie náczey/ nie tylko ze świádectwá ták zacnych Ziołopiſow/ iáko z ſámych ſkutkow iego pokázuie. Srebrnik tedy ten zwiera/ ściąga/ ściencza/ roſpadza/ y vtwierdza. *Gal: lib:* 4. o ziołách/ ábo lekárſtwách proſtych/ w Rozdz: 6.

Moc y ſkutki.

Czerwońce. Czerwona niemoc záſtánawia.

Vpławy ták krwáwe iáko białe/ pániam hámuie.

Vpławom białogłowſkim.

Krwia chárkániu ieſt rátunkiem.

Krwia chárkániu Ciekaczkom.

Biegunki y ciekaczki wſzelákie záwśćiąga y leczy. Sok z świeżego ziela wyżęty káżde rano y ná noc po czterech łotách/ ábo łyżkách go pijąc/ álbo iákimkolwiek innym ſpoſobem vżywány. Też w winie w czerwonym y cirpkim moczony/ to wſzyteko potężniey czyni. Także wárzony y trunkiem vżywány. Náwet w obuw go nákładſzy/ y náſtawſzy/ podeſzwámi gołymi ná nim chodząc/ toż czyni.

W kißkách dárćie/ gryżienie ábo morzenie y żarćie vśmierza/ wárząc go w cirpkim winie czerwonym. Abo proch z ſuſzonego miáłko vtárty po kwińcie áż do puktorzy/ tákże z winem cirpkim/ ábo z ięg wodką/ ábo w miodoſłátku ieży iáko ina do tego należącemu pić dáiąc. [*Dioſ.*

W kißkách gryżieniu.

Grzbietá/ y pacierzow w nim boleniu/ ieſt rátunkiem proch przerzeczonym ſpoſobem vżywány.

Boleśći grzbietá pacierzá.

Vpławy

álbo po społecznym z mieszkaniam obcowániu / álbo po iedzeniu rzeczy surowych zsáć im dáia / záczym wielkie y okrutne morzenie w żywocie miewáia / ktorym podczás womitámi / częścia stolecżkámi zieloność odchodźi / iáko trawá vtárta / ktoremu złemu gdźie sie podczás niezábieży / krzywi ie / y do śmierći domieszcza.

Przepuklinom / bądź gdźieby w słábiźny / álbo w dymioná / albo w mosznà / trzewá y wnetrznośći wyćiekáły / sok tego źiela świeżego / álbo iucha z wárzonego w cirpkim winie / álbo w wodźie / á trunkiem vżywána / wielkim bywa rátunkiem. Proch tákże z niego z wodką tegoż / każdego dniá piiąc / toż cyni.

Przepuklky ták w słábiznách iako w moszńách.

Zębow boleści vśmierza / y ostábiáłość ich vtwierdza.

Zębom boleiącym.

Dźiegnie. Gnilcu. Języczká. ośćiekłości

Dźiegnę / y

Gnilec w vściech goi.

Języczku spádłemu / y ośćiekłemu / iest doświádczonym rátunkiem / wárząc go w ośćie / Liczniku troche / y Bálunu przydawszy / y często ćiepło wyćieráiąc / płocząc / y chárkánie / ábo gárgáryzmy czyniąc.

Wrzodom wilgotnỹ.

Wrzody wilgotne / bez wszelákiego ssczmienia y kasánia wysusza.

Toku krwie z nosá zbytniemu.

Tok zbytniey krwie z nosá záwśćiąga / w soku tego źiela chustecżkę / álbo báwełny trochę obmáczawszy / ná czoło chłodno przykłádáiąc.

Oczom płynącym.

Oczy łzámi záleważáiące y płynące wysusza / tymże sposobem / chustecżkę w soku iego máczáiąc / á ná czoło kłádąc. Też w oczy tegoż soku / álbo wodki Srebrniku / po kropce / dwu ná raz puszczáiąc.

Strzykánie w oczách.

Toż strzykánie y rzezánie w oczách vśmierza y oddala. Teyże mocy iest wodká co y sok distyllowána / w oczy y w nos puszczána.

Stáwom y członkom. Bebele okolo stolcá

Stáwy y członki mdłe boleiące posila.

Bebele pęcherzowáte w stolcu leczy / sok z prochem Hormodáktylowym / ábo z Páluchowym plastrowány.

Wodká z Srebrniku.

Aqua ſtyllatićia.

Wodká z Srebrniku ma bydź tego czásu distyllowána / kiedy ná náwiętsze kwitnie / ze wszytkimgo bioząc / z korzeniem y z kwiećiem / á drobno posiekawszy / w Balneum maris / wolnym ogniem wyćiągáć. Potym do każdego pułgárcá po ośmiu łotow znowu innego Srebrniku sussonego z korzeniem y z kwiátem / z hrubá przetłukszy wsypáć / á przez dźień y noc w *Balneum maris* moczyć / toż powtore przelutrowáć / á ná słońcu gorącym wysonowáć / żeby sie wytrybowálá. Tá

Kámieniu w nyrkách.

Kámieniu w nyrkách bárzo służy / bo go krzszy tym.

Bolenìu krzyżow / y wszystkiego grzbietá. y

Krzszom Páćierzom Vplawom białym. Ciekaczkom / y Morzyśku z nich.

Páćierzá.

Vplawom białym.

Ciekaczkom / y

Morzyśku z nich pochodzącym.

Rißkom zránionym

Rißkom wewnątrz zránionym iest dowodnym lekárstwem / piiąc iey po pieći ábo ßesći łyżek ćiepło ráno y ná noc każdego dniá.

Oczom czerwonośći / y płynieniu / o czym przedtym sie też námieniło. Tákże

Oczom ćiemnym po kropi ábo trzy w nie puszczáiąc / bárzo iest vżyteczna. Dźiwnie abowiem wysusza w nich wilgotnośći / ktore wzrok ćmią. Tákże chustecżkę chłodzą sowitą obmoczawszy ná nie przykłádáć.

Oczom czerwoność płynieniu. Oczom ćiemnym.

Gnilcu.

Dźiegnie y opadániu mieszá z dźiąsł.

Gnilcu. Dźiegnie. Ránom w gárdle.

Rány y dźiury w gárdle złe / y Frán-cowáte leczy.

Bráinu / y

Bráinu. Szkole.

Szkole / ábo ßkodźie w vstecżkách dźiatkom małym służy.

Ośćiekłośći iężyczká.

Jężyczku w gárdle ośćiekłośći zbytnich flusow do niego nágárnionych / tákże iest osobliwym rátunkiem / ćiepło á często nia płocząc.

Kile.

Kily y záwrzedźiáłośći / ábo dźiury w wstydliwych mieyscách / oboiey płći / wychedaża y goi / tákże ćiepło y często wymywáiąc. Fleytußki też w niey obmaczáne / ná nie przykłádáiąc.

Wodká z kwiećia tego źiela.

Aqua ex floribus ſciltatićia.

Z sámego kwiećia Srebrniku bywa bárzo kosztowna wodká wolnym ogniem iáko z sámego źiela / *per Balneum maris* wyćiągána do pułgárncá teyże / znowu kwiećia tegoż źiela sussonego / y z hrubá przetártego osm łotow sypáć / y w *Balneum maris* przez dwádźieśćiá cztery godźin mocząc. Potym znowu distillowáć / y ná słońcu iárkim wytrybowáć.

Zawrot głowy odpadza.

Spadki záwćiąga.

Oczy płynące wysusza.

Záwrzedźiáłości w oczách / y rány leczy.

Zawrotu. Spadkom Oczom ćiekącym. Wrzodom ocznym. Fistułam w oczách.

Fistuły w kącikách przy nosie / ktore pospolićie z tákowey záwrzedźiáłości pochodzą / często nia wymywáiąc / y fleytußki omaczáne kłádąc záwiera.

Konfekt z kwiećia Srebrniká.

Conſerflorum Potentil.

Konfekt w innych stronách bárzo vżyteczny z tego źiołá kwiećia bywa w Cukrze robiony tym sposobem. Oskubszy chędogo listeczki tego kwiećia / ná biáley chustćie do przewiednienia sussą w ćienu na

ścia y korzenia Poźimkowego po garści/ á w winie ná poły z woda do połowice wárzyć/ y ta iucha wyćieráiac płokáć czesto. Toż też

Rile y zá wrzedziáłości fráncowátey.

Rile y ßkodliwe záwrzedziáłości ná członkách wstydliwych obojey płći wyche daża y goi/ tákże czestokroć wymywaiac/ á fleytußek w tym obmáczány ćiepło ná sá dzel przykládáiac/ y prochem iego zásypuiac.

Máćicy zá wrzedziáłey.

Záwrzedziáłość Máćice leczy Sok z świeżego liścia/ często nim Máćice ßpryciuiac ćiepło/ po dwunaśćie łotow ná raz Soku biorac/ czyniac to przez kilkánaśćie dni/ gdzieby sie wiec w źimie przytráfiło/ żeby świeżozielonego źiela nie było/ wźiąć suchego/ á wárzyć go długo w wodźie z winem nápoły/ y ta iucha ßpryćowáć.

Plány y in ne zmázy z twárzy ścierá.

Plány/ Pstroćiny/ zmázy ná twarzy wßelákie ścierá/ y plec chedoga czyni. Ná kłáść liścia chedogiego y z czyrśtwym kłaczym iego w ßklenice/ ná to wody źimney studźienney nálać/ y ná słońce wystáwić/ żeby przez długi czás mokneło/ á ta woda raz cztery káżdego dniá twarz poßtrychnáć/ nie ocieráiac. Albo nálać w chedoga miednice głęboka wody czyśtey studźienney do połowice/ y nákłáść w nie Srzebrniku świeżego. To nákryy druga miednica z wierzchu/ á wyloż ná słońce gorące/ one wode ktora sie z páry będźie sádźiłá ná miednicy z wierzchniey/ zbieráć/ y chowáć/ á zmázy ná twarzy tym námázowáć/ żeby sámo bez ocieránia wsychało.

Item,

Puchlinie w nogách.

Puchlinę z nog wyćiąga Złotnik/ nákładßy go w boty świeżozielonego zá rosy/ pokiby z niego nie oschłá/ y ták golymi nogámi ná nim chodźić. A gdzieby tákowa puchlinà pochodźiłá/ álbo z żołtey niemocy/ álbo z puchliny/ wźiąć tego źiela świeżego cztery gárści/ soli iáko kásztan wiele/ pokrop to wodką z Rzotkwie spoconey/ á nákłádź w boty ábo w obuw/ y ná tym chodząc/ ták długo áż sie puchlina strawi/ odnawiáiac co dzień. *Item,* Wźiąć dwie części tego źiela świeżego/ iedne Paprocí/ vtłukßy w trzewiki náśtáć/ á ná tym bosymi nogámi chodźić.

Item,

Gorącce.

Goraczkę nasrożßą z ćiáłá wyćiąga/ vtłuc źielonego z winnym octem/ y ná stopy/ tákże ná dłonie przywiązować.

Żołtacce.

Tym ktorzy często żołtą niemoc ćierpią/ dobrze im go w obuw náścielać pod bosse podeßwy/ y ná nim chodźić.

Sadzelam stárym zá plugáwionym.

Sadzele stáre/ zágnite/ wychędaża y goi/ wárząc Srebrnik w winie czerwonym/ ábo w stárym piwie y tỹ wymywáć y z wierzchu plástrować. Toż też

Przymiot ogniśty.

Przymiot ogniśty z nich wyćiąga przykládáiac.

Grzyźienie y morzyśko w żywocie z ćielkaczek przypádłe/ oddala/ wárząc go ná poły z Piołynem w worku przerygowánym w winie/ á co náćiepley ná żywot przykládáiac.

Morzyśku w żywocie

Ciekaczki y biegunki iákiekolwiek záwśćiąga z mienagla/ w obuwiu go máiąc y ná nim chodząc. A ktemu zadek nim sobie ocieráiac.

Ciekaczkow.

Wydymánie/ y fałßywa chęć do pochodowánia w czerwonce oddala/ w winie wárzone/ á co náćiepley ná pępek/ y ná zádnice w sámym stolcu przykládáne.

Wydymániu w biegunkách.

Biodrom/ y innym

Członkom boleiącym.

Biodrom. Artetyce. Pokrzywionym.

Pokurczonym y pokrzywionym członkom iest rátunkiem tłukąc y plástruiąc.

Plecom. Krzyżom. Páćierzom boleiącym

Boleniu plec.

Krzyżow boleniu/ y

Páćierzá wßytkiego iest lekárstwem/ sokiem z świeżego wyżętym náćieráiac.

Ránom wßelákim

Rány wßelákie leczy puszczáiąc w nie sok/ ábo y fleytußki w nim máczáć y kłáść.

Vpławy/ ták czerwone/ iáko y białe/ pániam zástánawia/ kąpiel z niego sobie po pás czyniąc.

Vpławom rumiennym y białym.

Nápuchłe mieyscá w ćiele/ też z ognistymi przymioty rozgánia/ bolesći w nich vkłádáiąc. Wźiąć z ośm łotow Srebrniku/ kwiátu Dziewánnowe°/ Babki/ Spory ßu/ Pśinek włoskich/ Rzepiku/ po cztery łoty. Máślá młodego bez soli cztery dźieśći łotow. Owczego/ ábo bárániego łoiu ośm łotow. Oleiu lnianego cztery łoty. Ziołá y z kwiećiem máią być świeżo do tego brane/ y drobno posiekáne/ Łoie z máślem y z oleiem wespoł spuścić/ y z źioły co nápilniey vtłuc/ y w ßklenicy przez ośm dni ná słońcu smáżyć. Potym ná wolnym ogniu ták długo wárzyć/ zrußáiąc/ áż wßystká wodność z źiół wywre. Toż przez chuśte mocna przecedźić/ wyżąc y wypráśować. Ták będźie máść bárzo kosztowna/ ná wßelákie nábrzmiáłośći. Ná puchliny/ y przymioty ogniśte/ ktorey ták vżywáć mamy. Rospuściwßy iey według potrzeby/ zmaczáć w niey owczey welny ile potrzebá niepłokáney/ y przykládáć ćiepło.

Nábrzmiáłości y nápuchłości członkow.

Wrzody iádowite ćiáło wyiádáiące o/ koło siebie/ leczy/ sokiem tego źiela nákrapiáiąc/ y nápuszczáiąc ie/ á sámym źielem vtártym z wierzchu plástruiąc. Tákże prochem iego zásypuiąc.

Wrzodom ćiáło wyiádáiącym.

Dźiatkom máłym Gryzawki y morzyská w żywocie vkłáda/ w wodźie á w winie wárząc/ y co náćiepley przykládáiąc. Bywáią im te gryzawki z żołći źieloney iádowitey/ y ostrey/ ktora miewáią z mátek/ gdy álbo náwietrzone y náźiębione/

Morzyśku y gryzawkom dźiecinnym.

álbo

miánáwe niekiedy / według buynośći mieyscá ná pułtory / y ná dwie piędźi rośćie. W wierzchu miewa wiele odnożek / albo gałązek nie wielkich / tákże pięćiu liśćeczkámi drobnemi y kárbowanemi obsiádłe: ná tych roszczkách kwiátecżki bláđo żołte / z piąćiu liśtkow tákże złożone. Korzeń z ćiemnáżołtáwy / długi / ná máły pálec wzmiąś / máiąc potroße odnożek. Smáku ćirpkiego. Ten żołtym od kwiátu Pięćiornikiem zowiemy / ábo mnieyßym.

2. Drugi ieśt liśteczkow śiwych kośmátowełnistych / około kráiow lekko kárbowánych po piąćiu z káżdey stopki w wierzchu wychodzące. Pratkow / miękkich / gibkich. Kwiátu białego / od ktorego białym ieśt rzeczony / ábo wietßym. Abowiem ieśt liśćia dłużßego y ßerßego / niżli pierwßy. Korzeń łuskáty / ryßáwy / pratki z śiebie wypuszcżáiący. Smáku ćirpkiego / iáko młode debianki.

3. Trzeći ábo mnieyßy / pierwßemu we wßem podobny / oprocz że mu we wßem mnieyßy y drobnieyßy / ále w przyrodzeniu / y w skutkách rowny y podobny.

4. Czwarty nam ieśt pospolitßy. Korzenia ten długiego / nie bárzo miąßego / liśowátoćiemnego / y tám y sám w ziemi rozpierzchłego. Smáku ćirpkiego iáko ine. Liśćie ná swych długich stopkách / rozkłáda śie dáleko po ziemi / nieináczey ieno iáko Pożunkowe ziele / wiążąc śie do ziemie. Ták że w krotkim czásie niemały plác ziemie sobą okrywa. Kwitnie przy ostátnich dniách Máiu / żołtym kwiátem / ná ćienkich stopkách miedzy liśćiem / ktory Srebrnikowemu bárzo podobny. Z korzeniá káżdego roku od rasta / bo násienia powiedáią go nie miewáć.

5. Piąty / korzenia włośienkowátego / iáko Jánkiel / z tych liśćia niemáło / ná długich stopkách pochodźi / ná káżdey po iednemu / ná pięćiore káżdy rozdźielony / zwierzchu źielonośći pełney / od spodku popieláte / ábo biáłáwe / około kráiow nie kárbowáne / iáko v innych. Jáś te ktore ná długich stopkách ná dnie tákże z korzenia wyrastáią / są wężße / y dłużße / á te bárzo zlekká kárbowáne są / że ich záledwie doyźrzeć. Kwiátow białych / ná bárzo ćienkich stopkách / w Sierpniu kwitnących. Inne dźieśieć rodzáiow Pięćiornikà / że śie do tych (nie ták wyobráżeniem y kßtałtem / iáko skutkámi) śćiągáią / chcąc opuszczam.

Mieysce y czás.

1. PIerwßy rośćie przy potokách / kánáłách / strugách / przekopách / w krzewinách / ná mieyscách wilgotnych / y trawistych / przy śćießkách. Bywa y w ogrodách dla potrzeb lekárskich flánćowány / gdźie trudno o sámorodny. Korzenie ich ná wiośne máią bydź kopáne. Ziele sámo y z kwiátem / kiedy ná nawietße kwitnie.

2. Wtory ná mieyscách suchych / kámienistych / y skáliśtych.

3. Trzeći ná wilgotnych gruntách piáśczyśtych: náyduie śie y ná źiemiách suchych.

4. Czwarty ieśt pospolity wßędy rośnący / w ogrodách / y ná łákách trawistych / pod płotámi / w polách trawnych á płonnych. Też miedzy źielem Pożimkowym rad śie báwi / máiąc nieiáką z nim pospolitość y społeczność.

5. Piąty w gęstych á ćiemnych leśiech / w krzewinách / y w gáiách

powietrzu wolnym / potym co nadrobniey pokráia / y w moździerzu / we dwoy nasob cukru do nich przykoszywßy / tłuka / y chowáia. Ten

Wßytkim pomienionym niedostátkom / y chorobom / iest vżyteczny / ktorym sámo źiele / ábo y wodká iego. Osobliwości należy

Zawrotu głowy / ráno y ná noc pułkáßtanu biorąc.

Spadkom z głowy.

Ciekaczkom / często go przez dźień vżywáiąc / ták wiele káżdym rázem / iáko włoski orzech / ábo káßtanowy.

Zawrotu. Spadkom Ciekaczkom.

Rozsadek.

Myla sie / ktorzy Srebrnik chcą mieć z rodzáiem drugim Rzepiku. Ale bárźiey ći ktorzy go *Millefolium*, to iest / Krwawnikiem miánowáli. Nie ták od podobieństwá liśćia y kwiátu swego lśniącego / iáko od známienitych skutkow swych / to názwisko Srebrnik / ábo Złotnik / słußnie otrzymáło.

Pięćiornik / ábo Pięćperst / Rozdźiał 86.

Quinque foliũ, Pentaphyllum.

Fünffingerkraut. Fünff blat.

TEgo źiela / ktore Pięćiornikiem / Pięćperstem / y Pięćilistem zowiemy / są kilkánaśćie ozdobnych rodzáiow / ktore nie ták śiłámi y skutkámi / iáko postáćią y bárwą / w korzeniu / iedne od drugich / y w kwięćiu / są sobie rozne. Tych / ácz sie rodzáiow pietnaśćie znáyduie: Jednák trzy naprzednieyßę / y napospolitßę tu sie przypomnią.

1. Pierwßy á napospolitßy / ktory naczęśćiey do lekarstw przychodźi. Ma roseczki ćienkie / obłe / piedźiste / ná kßtałt źdźiebłek ćienkich / ábo stopek. Ná wierzchu káżdego po piąćiu listkow obdłużnych / Rzepikowym / ábo Srebrnikowym iákokolwiek kárbowánim podobne około kráiow / żyłowáte: záś v káżdey stopki v spodku / gdźie z klacza swego pochodźi / pięć mnieyßych lábrzystych listeczkow / poczawßy od korzenia / áż ku wierzchu pochodźi. Klacze ná piadź wzwyß / ru-

miáná-

ziela świeżo wyżętego/ ná raz pięć łotow miodu z łyżke/ soli troche/ zmieſawßy weſpoł/ day náczczo pić ćieplo.

Káßel leczy/

Káßlu/ Krwio plwániu.

Krwio chárkánie záſtánawia/ kwinte tego prochu z octem winnem pić ćieplo dáiąc.

Żołądká boleści z melánkoliczney á ſpáloney krwie vſmierza/ cztery łyżki ſoku z ziela świeżego/ ze dwiemá łoty winá ſłodkiego piiąc.

Żołądko wi z melán kolicy.

Wątrobie

Wątroba boleiąca y z wilgotności zbytnich nábrzmiáła leczy/ korzenie w ſłodkim winie/ álbo w ſyćie miodowey wárzone/ á przez kilká czáſy ráno y ná noc po cztery/ ábo pięć łyżek ćieplo vżywáne.

Czerwonce.

Czerwona ćiekaczke záſtánawia/ proch z korzenia po kwincie ná raz z czerwonym winem ćirpkim/ biorąc náczczo. A gdżieby gorączká przytym by biłá z woda

Item, Probá, rum.

Ná też ćiekaczke doświadczone lekárſtwo nád inne/ korzeń Pięćiornikow w ſłodkim mleku świeżym warz/ á káżdego dniá raz y cztery po dobrym trunku ćieplo pić day.

Ciekacz kom innỹ.

Inne też ćiekaczki záwśćiąga/ ſoku tego ziela po ßeśćiu ábo śiedmiu łyżek ćieplo káżdego dniá piiąc. Abo prochu kwinte z ſámego ziela z winem dáiąc.

Item.

Mokrzeniu krwio

Mokrzeniu krwia/ weźmi ziela tego ze cztery gárśći/ warz w wodźie do połowice/ przecedź y mocno wyżmi/ przydáć cukru białego łotow oſmnaśćie/ y znowu ná węgliſtym ogniu obyczáynie warz zßymuiąc/ á gdy zgeſtnieie/ iáko ſyrop/ bierz go ná raz po trzy łyßki/ wodki Bábczáney ßeść. To po cztery poránki choremu day ćieplo pić.

Nyrkom owrzedźiáłym.

Nyrkom owrzedźiáłym/ tenże przerzeczony trunek ieſt lekárſtwem.

Moczu.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ álbo kąpániem tylko odchodzący pedźi korzenie w białym winie dobrym wárzone/ á po dobrym trunku ráno y ná noc ćieplo pić przez kilká czáſow dáiąc.

Kámień w nyrkách krßy.

Kámień w nyrkách krßy y wywodźi/ tenże trunek ráno y ná noc/ przez kilká dni go vżywáiąc.

Vpławom

Vpławy rumienne pániom záwśćiągá/ po ßeśćiu łyżek tego ſoku z ziela pić dáiąc. Toż czyni iuchá z wárzonego w winie ziela/ á náczczo y ná wieczor ćieplo przez kilká dni trunkiem vżywána/ po ßeśćiu ábo oſmiu łyżek.

Zimnicy.

Zimnice leczy/ ſoku z łyżek ßeść z trocha kluczonego pieprzu/ pić dáiąc.

Trzećiego dniey.

Zimnice z gorączką trzećiodniową/ záſtánawia/ wárząc go weſpoł z korzeniem iego w winie do trzećiey częśći. Tego przed obiádem trzy godźiny/ połowice wypić/ drugą połowicę dwie godźinie przed wieczerzą.

Item.

Item, Jedni biorą ßeść liſtkow Pięćiornikà ná ßeśćiu ſtopkách/ á z tych trzy/ miáłko vtárßy z trocha winá/ náczczo dáią pić/ drugie tákże trzy ná noc/ z winem iákom powiedźiał/ w ktorymby to ziele pierwey wrzáło.

Drudzy záś kwinte prochu z ziela miáłko vtártego z ſyta miodowa/ ábo z winem ſłodkiem biorą/ godźine przed przyßćiem. Inni obyczáiem inákßym vżywáć każą. iáko

Czwártacce. Trzećiacce Káżdego dniowey.

Przećiwko czwártacce/ wźiąć ze czterech ſtopek cztery liſtki. Przećiwko trzećiegodniowey/ trzy ze trzech ſtopek. Záś przećiw káżdodniowey/ ieden z iedneğ práthá/ á z miodem ábo z winem vżywáć. (*Dioſ.*)

Item,

Drudzy wárzą to ziele z korzeniem drobno poſiekawßy/ w winie do połowice/ tego káżdy poránek/ y ná noc po dobrym trunku pić dáią.

Sciátyce. Podágrze Artetyce/

Sciátice/

Podágrze/ y

Artetyce oſobliwy rátunek dáie/ dáiąc go po kwincie/ w prochu korzenia iego z winem náczczo. A ziele ſámo tłukąc y przykłádáiąc. Do tego ze wßyſtkiem go w winie wárzyć do połowice/ á ráno y wieczor/ piąc po dobrym trunku.

Przepukłinie w mo ßnią.

Przepukłym/ proch korzenia iego w trunku vżywány/ ieſt lekárſtwem/ po kwincie go dáiąc. Tákże inne wnętrzne przepukliny leczy. Też plaſtrem go przykłádáiąc.

Tok krwie. Z noſá/ Z ran/ Z złotych żyłek.

Tok wßeláki krwáwy zbytni/ ták

Z noſá/

Z ran/ iáko

Z złotych żyłek záſtánawia/ ſoku iego po ßeśćiu łyżek ná raz biorąc. Toż proch z ziela y z korzenia z winem piiąc/ czyni.

Trućiźnie.

Trućiźnie śmiertelney/ ieſt trućizna ſok korzenia tego/ pięć álbo ßeść łyżek dáiąc go pić.

Vkąßeniu od beſtiy

Vkąßeniu od beſtiy iádowitych/ wielkim y známienitem ieſt lekárſtwem/ korzeń w winie wárząc/ á piiąc. Albo ná proch vtłukßy go po kwincie/ ćieplo w winie ćiepłym dáwáć.

Mleká korzom wiele dáie.

Kozy/ żeby wiele mleká dáwáły/ dáwáć im przez kilká dni tego ziela/ pierwey niżliby do wody przyßły.

Od páiączego gonu. Od Skorpenny. Od Smoká morſkiego.

Obrázonym od Páiączego gonu.

Od Scorpeny morſkiey/ y

Od Smoku morſkiego/ korzeń w winie wárzony/ ábo prochem w białym winie dáwány/ ieſt pewnym lekárſtwem.

Jádu ktorym broń/ y żeleścá ná puſczáią.

Jad/ ktorym ſtrzały/ kule/ y broń/ iákokolwiek nápuſczáią/ gdżieby komu był zádány. Albo też táka bronią z iádowićiona był kto obrázony/ prochu z korzenia kwinte/ ábo co czerwony złoty záważy/ z winem pić dáwáć dobrze.

trawnych. Inne także po gorách trawistych / w leśiech gornych / ná skałách/ w puszczách rosną.

Przyrodzenie.

WSzystkie Pięciorniki ile ich iest / są przyrodzenia wysuszáiącego w trzećim stopniu / z właszczá korzenie / y kwiát / iáko pisze Gálenus w osmych księgách o ziołách. To się znáczy z cirpkości ie⁹ ostrey. A iż ma czastki w sobie subtelne/ y przenikáiące/tedy też bez szczmienia y kasánia wysusza / niemáiąc namniey ciepłá w sobie / stwierdza/ zwiera/ściąga/ vmacnia/ rospadza. Toż y drugie máią. Biały iednák wielki/ mocniey stwierdza/ dla swey więtszey cirpkości. Jáko tenże Gálenus ná pomienionym mieyscu pisze.

Moc y skutki.

Głowie wilgotne. Kádłu. Podágrze. Chorobom wszeláckim wilgotnym

Wilgotności w głowie zbytne wysusza. Záczym

Padáiąca niemoc leczy.

Podágrze z flusom zbytnich iest rátunkiem wysuszáiącym.

Choroby wszeláckie/ktore z głownych spadkow przypadáią / leczy wysuszáiąc ie. A przyszłym broni się zámągáć. A to korzenie iego w wodzie wárząc ná kształt Chiny przyprawić/ y trunkiem przez trzydzieści ábo 40. dni vżywáć/ we wszytkim się ták sprawuiąc właśnie iáko w Chinie. Abowiem w skutkách rowne iey iest: y owszem ia wiecey o tym korzeniu/ á niżli o Chinie trzymam. Tá ábowiem / áni z niebem nászym/ áni z ziemia/ ani z przyrodzeniem nászym/ żadney własności/ áni przyległości/ iáko korzenie Pięciornikowe/ ma. Tá wywietrzała/czerwem stoczona. To záwsze świeże mieć możemy. Chiná wilgotności zbytnie w ćiele wysusza. To także czyni y trawi. Przeto wiecey o tym trzymamy/ á niżli o Chinie.

Pániom niepłodnym.

Pániam niepłodnym / dla ich zbytnie wilgotney máćice / iest wielce vżyteczny po wyczyszćeniu miesięcznym/ ciáło przystoynie przechedożywszy / tenże pomieniony trunek piiąc ze cztery Niedźele / ták náprawi máćice złe / y do płodu nieiposobna / wychedożywszy ią z ślámowatości / wysuszywszy z wilgotności / y z śliskości / że potym śnadnie nasienie męzkie zátrzyma / y do płodu obroći / czego snadź Chiná nie vczyni.

Item.

Może go też przećiwko przerzeczonym dolegliwościam / prochem w ćieplym winie náczczo przez trzydzieści dni porządnie dawáć. Abowiem toż vczyni.

Przećiwko párálizu.

Od ślaku y párálizu záchowywa / proch Pięciornikowego korzenia/ trzećia częścią miodu odszymowánego záczyniony / á każdy poránek náczczo iáko puorzechá káśtanowego vżywány / lektwarzem ábo konfektem. Przeto

Item.

Ktorzy się párálizu obawiáią/ći każdego roku ná wiosnę y w iesieni/ porządnie pierwey ćiáło lekárstwy przechedożywszy/ po dwu Niedźiel wyssey pomienionego trunku vżywáć máią.

Piersiom

W piersiách bolesći vkłáda/ sok z świeżego liścia Pięciornikowego wyżęty/ po sześćiu łyżek álbo łotow ná raz go biorąc.

Item,

Toż czyni wárząc sámo źiele bez korzenia w miodowey syćie / á każdy poránek y ná noc po dobrym trunku ćiepło dáiąc.

Suchotom Płucom náruszonym.

Od suchot záchowywa y strzeże.

Item. Suchotom.

Płuc wszeláckie dolegliwości oddala / soku przerzeczonego każdy dzień ráno trunkiem vżywáiąc máią.

Krwią chárkáiącym.

Płucom záwrzedżiałym y zránionym/ y Ludźiom suchoty máiącym/ doświádczonym iest lekárstwem / wźiąć soku tego źiela wytrybowánego y przezrzoczystego / Miodu iárzecego chedogiego świeżego/ másłá krowiego świeżego/ przepuszczonego po łotow sześćie/ á wespoł vsmażyć/ ná wolnym ogniu węgliśtym że zgęśnieie/ iáko lektwarz y tego każdy poránek náczczo po łyszce brać / leżąc wznák / lizáć / dźiwnym sposobem płucá zránione / álbo gnijące leczy.

Wątrobie Śleźionie.

Chárkániu krwią/ kwintę prochu z korzenia / z winem słodkim piiąc / iest lekárstwem. Toż

Soku z sześć łyżek ná raz biorąc czyni.

Żołtacce.

Wątroby/ y Śleźiony zátkánie wilgotnościámi flágmistymi / otwiera y wysusza.

Item.

Żołtey niemocy doświádczonym iest rátunkiem / soku źiela tego świeżego sześć łotow / ábo łyżek ná raz / z trochą kádźidélá kramnego / náczczo piiąc. Toż czyni wárząc go z korzeniem iegoż w wodzie / áż trzećia część wywre / á ráno y ná noc przez kilká dni ćiepło po cztery ábo piąciu łyżek vżwáć. Albo ták. Wźiąć soku tego

Item.

dażaiąc.

Dżiegnie. Dżiegne leczy / proch iego z Cukrem zmieszáć / á tym zásypowáć y wyćieráć / poplokuiąc ciepła iego iucha / Rożánym miodkiem osłodzona.

Jádu páiączegogonu. Páiączemugonu iádu / iest osobliwym lekárstewm sok tego źiela pijąc / á źiele ná ráne plástruiąc. [*Dios.*

Zostrzáłość krztaniá. Zostrzáłość krztaniá / ábo piszczałki / przez ktorą dech puszczamy / gładką y wolną czyni: wárząc korzenie iego w wodźie / á potym osłodźić ćiągnionym Cukrem / á chárkánie ábo gárgáryzm sobie często czynić co naćiepley. [*Dios.*

Ślinięgorz. Wrzod w gárdle / ktory Ślinogorzem zowią. Sok z świeżego źiela wyżęty / leczy pijącego ná raz ze dwánaśćie łyżek ćiepło Tákże nim gárgáryzm czyniąc. [*Plin.*

Włośney niemocy. Boleśći ćiężkie w piersiách / zwłaszcza Białymgłowom / ktorą *Alfaharauius* 14. Rozdźiale Práktyki swey. A *Aristoteles* w śiodmych kśięgách o Przyrodzeniu źwierząt / *Morbum Pilarem*, zowią / to iest / Włosna niemoc. Gdyby kto z tráfunku wypił włos długi Białogłowski / leczy. Liśćia tego źiela z świniem sádłem / ábo śmalcem vtłukszy / y plástrem ćiepło ná piersi przykłádáć.

Tok z nosá. Tok krwáwy z bytni z nosá. Tákże

Z ran. Z ran záwśćiąga / tłukąc źiele á ná czoło przykłádáiąc. Tákże ná

Rány /

Zimnicy trzećiegodniowey. Zimnice trzećiegodniowa / skroca ná pulsy zińsony / á ile źiele przykłádáne.

Mocz wywodźi. Mocz nád przyrodzenie zástánowiony / ábo ćieszko y kápániem odchodzący / źiele to bądź sussone / ábo świeżo źielone / w winie ábo w oliwie / ábo w másle śmáżone / á ná prog łoná y w krok co naćiepley / miedzy dwiemá chustomá przykłádáne / wolno wywodźi.

Nerwom. Żył pietych / ábo nerwow boleśći.

Artetyce. Artetyke vśkramia / tłukąc y przykłádáiąc ćiepło.

Podágrze Artetyce. *Item*, Pedágrę / y

Artetyke vspokoia / źiela sámego świeżego wźiawszy vtłuc go z skurkámi Gránatowych ábo źiárnistych iábłek á z solą ná plástr / y przykłádáć. Iuche też tego źiela ráno y ná noc pić dobrze. [*Dios.* [*Plin.*

Wrzod ćiáłá wyiadáiące goi / y ßerzyć śie im broni.

Gruczoły y Żołzy twárde /

Wolá rozpadza. Bolaczki wßelákie zákámiáłe y twárde / zmiękcza. [*Dios.*

Świni wrzod. Wolá pod gárdłem rozgánia.

Puchliné w członkách / y ná innych mieyscách wyćiąga.

Przepukline ściąga do kupy / y spaia.

Piekielnyogień gási.

Ognin piekielnemu. Bembele twárde w śiedzeniu rozgánia.

Bembele w stolcu. Fistuły w stolcu leczy / [*Dios.*] źiele w octć ie wárząc / á plástruiąc. Gdzieby śie też iáka bolaczká otworzyłá / woda wárzonego źiela wymywáć / á korzenie toż wárzone zwierzchu plástrować. (*Dios.*

Krosom. Krosty strupiáte z ćiáłá spadza.

Czerwonemu ćiekaczkom inym. Czerwonce. Ćiekaczke. Tákże y

Wrzodom iádowitym fráncowátym. Jne biegunki zástánawia proch korzenia tego źiela z czerwonym winem po kwińcie go ná raz biorąc. Ábo w tymże winie wárzone / náczczo y ná noc po miernym trunku vżywáiąc. *Dios.*

Fistułom wßelákim. Wrzody złe / iádowite / fráncowáte / vstá y twarz rozśiádáiące y pśuiące / korzenie ich wárząc do trzećiey części wywrzenia / leczy często ćiepło tá woda wymywáiąc / y chárkánie czyniąc. (*Dios.*

Wrzody ćiekące. Fistuły / y wßelákie

Wątrobie boleiącey. Wrzody ćiekące wychedaża / záwiera y goi / liśćie tłukąc z miodem á z solą / y ná nie plástruiąc. Toż sam sok w Fistuły puszczáiąc to czyni.

Płucom rán. Wątrobie boleiącey.

Trućiznom. Płucom náruszonym / sok z korzenia młodego wyżęty / á trunkiem káżdeg dniá vżywány / iest rátunkiem. (*Dios.*

Kądźku. Trućiznom y iádom tenże sok śie sprzećiwia náczczo go pijąc. (tenże.

Item, Padáiącey niemocy powiádáia go bydź doświádczoną lekárstwem / po trzydźieści listkow / przez trzydźieści dni porzadnie z syta miodowa piiąc. Ábo ie w winie przez dzień y noc / to iest / od godźiny do godźiny mocząc / y pijąc. (tenże.

Rány goi. Rány wßelákie goi / liści tłukąc z wieprzowym sádłem / á przykłádáiąc. Ábowiem wychedaża / y ćiáłem zdrowym ie náraśta. Też w winie źiele wárzone / toż czyni tym ie wymywáiąc. Toż czyni w soku fleytußki ćiepło maczáne / á w rány kładźione / zwierzchu sámym źielem plástruiąc.

Item. Item. Bolaczki wßelákie twárde / nápuchłe leczy zmiękcza / korzeń miáłko świeży tłukąc / y przykłádáiąc / á przytym sok z wyżętego / ráno y ná noc po cztery ábo piąciu łyżek pijąc.

Bolaczkom twárdym. Ráncer powiádáią leczy / tákże go z korzeniem tłukąc / y przykłádáiąc.

Ráncer. Żánokćice / y

Żanokćicy Spárnym wrzodem. Spárne wrzody goi / z wieprzowym sádłem plástrowáne.

Páznokćie chropowáte spadza przerzeczony plástr.

Páznokciom chropowátym. W kolánách bole vkłáda. Bole w kolánách vkłáda / źiele tłukąc z solą á z winnym octem / y plástrem ćiepło przykłádáiąc.

Rány goi.

Wßelákie rány goi/ wárzac go ze wßyſtkiem/ z kwieciem/ z korzeniem/ z liśćiem w winie/ á káżdy poránek/ y ná noc ciepło po ośmiu/ álbo dźiewiáćiu łyżek pić.

Item.

Jtem, Ránom ćietym/ kłotym/ y tłuczonym/ trunek barzo osobliwy/ wźiawßy Piećiorniku z korzeniem z pułtory gárśći/ Żánklu/ liśćiá Rożyncowego y z kłaczem młodym/ po gárśći/ Sadźcu/ Podrożniku/ liśćia Belſynowego/ liśćia gáiowey miedunki/ álbo Wężownikowego/ Mußetrza wielkiego które y Kurzym ſlepem miánuiemy/ liśćia Wołowego iezyká po pułgárśći. To wßyſtko pokráiawßy/ pułgárcá winá ná to białego nalać/ w fláßy cynowey záßrobować/ ábo w konwi záßpuntować/ y w kotle vkropu wrzącego/ przez cztery godźiny warz/ á tego káżdy dźień náczczo y ná noc po ośmiu/ ábo dźieśiáćiu łyżek choremu day pić.

Item.

Jtem, Weźmi korzenia z liśćiem ßeść gárśći/ Benedyktu z korzeniem/ Kumradu ábo Bluſczu źiemnego/ Barwinku/ po trzy gárśći/ Głowienek żołtych/ Prośiáneywłoći/ ábo Tránku/ Żánklu Sadźcu/ Biedrzeńcu Włoſkiego liśćia/ po dwu gárśći/ liśćiá polney Rożę/ álbo wierzchołkow iey/ Dźiegielu płonnego korzenia/ Tredownikuliśćia/ po pułtory gárśći/ Wężowych iezyczkow/ álbo Náśieźrzału/ Kocánkow żołtych/ źiela Wroniey nogi/ po gárśći/ źiela y z korzeniem drobno posiekáć/ y z Alembiku prośtego pieć gárncy wody ná to nálawßy/ wolnym ogniem wodki pieć gárncy tylko wyćiągnąć. Tey ták lećie/ iáko źimie ránnym dobrze vżywáć/ ábowiem rány ich z gruntu leczy.

Item.

Jtem, weźmi Piećiorniku mnieyßego z korzeniem y z kwieciem/ w kwietniu zbieránego y ſußonego/ pułtory gárśći/ Srebrniku/ Bábki woſkiey/ álbo Jezyczkow/ Benedyktu źielá po gárśći/ Sadźcu/ Żánklu/ Roßeywału/ Podezrzonu wielkiego/ Pietráßniku korzenia/ źiela Bárnádynkowego/ ábo Kárduſowego. Wßyſtko to co nadrobniey posiekáwßy/ w cynowey konwi załutować/ pierwey nálawßy ná to pułgárncá winá białego/ ábo piwá ták wiele dobrego y przez godźin cztery w kotle vkropu wrzącego wárzyć/ á tego ráno y ná noc ciepło káżdego dniá ránnym pić dawáć/ po ßeśćiu łyżek.

Item.

Item, wźiąć Piećiorniku mnieyßego z korzeniem dwie gárśći. Benedyktu z korzeniem/ Niedoſpiałku/ źiela ś. Zophiey/ które Polna Rzerzucha zowiemy/ Biedrzeńcowęg źiela/ liśćia z drzewá Pigwowego/ czerwoney Łobody/ po gárśći. Szálwiey polney gárść. Wierzchołkow ábo liśćia Rożey polnej Sadźcu/ Lániey bronie płonney/ ábo Jeleniego oká dźikiego/ Rzaſy z drzewá Leſczynowego/ liśćia Gáwedowego brunatno kwitnącego/ po gárśći. To wßytko posiekáć/ y trzy kwarty winá/ ábo piwá dobrego ná to nálać/ w konwi cynowey załutować/ y przez trzy ábo cztery godźiny/ w kotle vkropu wrzącego wárzyć. Potym przecedźiwßy/ po pieći ábo ßeśći łyżek tego ránionym/ ráno y ná noc ciepło pić dáwáć.

Wzrok ćiemny pośila/ wźiawßy go gárść/ y włożyć go w mośiądzowa/ ábo w miedźiáná miednicę/ nálawßy nań winá białego/ żeby ták do wieczorá mokłá/ y tym winem wymywáć/ ábo zákrápiáć oczy.

Wzroku ćiemnemu

Oczom krwią záćieklym/ ſok źiela z świeżego wyżáty/ á po kilku kropek/ ráz y kilká w dźień puſczány/ dobrze czyni/ y krew z nich spadza.

Oczom krwáwym

Dźiegnie y owrzedźeniu w vśćiech.

Dźiegnie Gnilcu.

Gnilcu/ ránom/ y wßelákim ßkodom w nich/ proch z korzenia z miodem ná másć záczyniony/ tym máżąc goi/ á iuchą wárzonego źiela z korzeniem/ Rożánego miodku do tego przydawßy/ płocząc ciepło raz kilká przez dźień. Toż czyni ſok z źiela nim rány w vśćiech wymywáiąc.

Szkorbut. Dźiegnie.

Szorbochowi/ ábo

Ránom w gárdle.

Dźiegnie y dźiąſłom gnilym y opadáłym/ teſt wielkim ráunkiem. Tymże ſpoſobem ránom/ y podźiurawieniu w gárdle. Wźiawßy też źiela z korzeniem dwie gárśći/ pokráiáć drobno/ y we trzech kwartách winá/ ábo wody/ wárzyć do wywrzenia trzećiey częśći. A do iuchy odcedźoney ßeść łyżek miodku Rożánego/ Hálunu dwá loty przyday/ tym częſtokroć Gnilec wyćieray/ płocz/ y chárkánie ciepło czyń.

Smrod z vſt y z zębow.

Smrod z vſt/ ábo z zębow pochodzący/ odgánia/ wárząc go z korzeniem/ á płocząc/ y w vśćiech długo te wodę trzymáiąc.

Języká boleśći.

Toż woda w vśćiech ciepło trzymána/ bolenie iezyká oddala.

Zębom oſłábiałym.

Żeby oſłábiałe y chwieiące vtwierdzą y vmácnią/ Hálunu do niey przydawßy/ w vśćiech tákże ciepło trzymáiąc.

Zębom bolącym.

Żeby bolące leczy korzeń w winie/ ábo w ocćie winnym wárzyć/ á płokáć/ y co náćiepley te iuche w vśćiech trzymáć.

Item.

Item, Piećiornik/ ktory iágody/ iáko Pożimki nieśie/ w ſłoney wodźie/ ábo w roſole naprzod wypłokány/ potym w winie/ álbo w ocćie dobrym y śilnym wárzony/ toż czyni. *Item*, Korzenie Piećiornikowe káżdego dniá náczczo grzyźione/ y długo żuchane/ żeby záchowywa od ſkázy/ y bolu. Toż czyni w winie go wárząc/ y tym káżdy poránek płocząc/ y wyche-

Item. Żeby od náruſzenia y bolu zá chowywa.

dżáiąc.

Żyły ſuche y wßyſtkie członki posila.
Od Szláku y párálizu záchowywa. Tákże od innych chorob ćießkich / ktore z ſłuſow pochodzą.
Ciekaczki wßelákie záwśćioga. Tákże
Vpławy białe panom.
Máćicy wilgotney bárzo ſłuży wyſuſßáiąc.
Do płodu niepłodne / czyni ſpoſobne.

Vpławom białegłow ſkim. Máćicy wilgotnej płodne czyni.
Nerwom. párálizu broni.
Ciekaczkom.

Rozſadek.

Do tych piętnaſtu rodzáiow Piećiorniku / przykłádáią niektorzy Żánkiel / przeto że też pięć liſtkow mieśc. Drudzy ziele Pożimkowe / ktore tákże pięć liſtkow ma ná iedney ſłopce / miedzy nie poczytáią / ále nieprzyſłoynie / áni własnie. Trzeći nagorzey y naſprośniey / ktorzy Pepáwe / álbo Kurze ziele / (*Tormentillam* Láćinnicy zowią /) chcą mieć własny Piećiornik ſtárodawnych Zielopiſow. Ktorych to mniemánie ták prawdźiwe ieſt / iáko pięć ieſt śiedmia / á śiedm ieſt piećia. Muśieli ći przez wßyſtek czás żywotá ſwego niewidáć / áni Piećiornku / áni Kurzego ziela.

Pieniężnik álbo Geśi Poley / Rozdźiał 87.

Numularia.
Hirundinaria.
Serpentaria.
Centummorbia.

Pfennigkraut.
Egelkraut.
Schlangenkraut

Dwoy Pieniężnik / álbo Geśi Poley / ktory też Spiwrzodem y Stowrzodem drudzy z náßych miánuią wielki y máły. Wielki korzonkow ieſt drobnych / ćieniuczkich / z niewielu odnożek / z ktorych wiele ſubtelnych roſczek wyrąſta Te miedzy trawą y innymi źioły po źiemi roſkłáda / pnąc ſie iáko wąż. Skąd y od Láćinnikow *Serpentaria*, y od niektorych narodow názwány. Ten roſczki miewa łokietne / miękkie y ſoku pełne / bywáią podczás dłußße / ná ktorych poczawßy od dołu / áż do wierzchu / po parze liſtkow od ſiebie geſto położonych pochodźi: á te ſą przy mießeyßym y tłuſtßym / dla pełności ſoku. Ma odſpodku tychże liſteczkow máłe witeczki / ćienkie / iáko niteczki / ktorymi ſie źiemie chwyta / y do niey ſie przywiezuie. Ten ma liſtki obßerne /

plánom y pstročinom ciele.

Plány y blachy sprosne po ciele/ spadza y ścierа wárzac go w winnym occie/ á roztárszy miálko/ y ciepło przykładáiac. Także sámo surowe ziele z octem rozcieráne przykładáć dobrze.

Item.

Wrzody.

Wrzody/ y

Sadzele.

Sádzele złe ciekacе/ wysuszа y do gojenia przywodzi/ prochem ie zásypuiac z tego ziela y korzenia miálko vtártym.

Krew zbytnio zástánawia.

Tok zbytni krwie z ran y zkadkolwiek zástánawia/ rychło tymże prochem ie zásypuiac.

Febre Tertiáne.

Febre ták trzećiodniowa iáko czwartodniowa leczy/ liśćia tego ziela vtluc/ máki/ oliwy/ y wody przydawszy z potrzeb/ do vczynienia plastru/ ktory po trzy kroć náżywot przykłáday. Ten ábowiem wszystkie wilgotnośći wyćiaga/ ktore sie zápalaią w ćiele/ y te goraczki czynia.

Febre Quártanne.

Zoltacce.

Zołta niemoc spadza/ sok z Jęczmienna máka záczynić/ y z tego pigułki poczynić/ á przez dni dziewięć po cztery z nich ráno brać.

Liśáie/ y

Liśáiom Swierzbu

Swierzb suchy z ciáłá spadza: wárzony w syćie/ pijąc/ w nim sie często kąpiąc/ ábo też sokiem iego náćieráiąc.

Czerwonce.

Záleca *Plinius* nád ine wszytkie lekárstwá korzenie Pięćiornikowe/ przećiw nie vleczoney czerwoney ćiekacce/ w mleku wárzone/ á trunkiem vżywáne.

Zoltacce.

Zołta chorobe leczy/ także korzenie w winie do trzećiey częśći wárzone/ y pite. A tymże korzeniem wárzonym/ ábo sokiem z świeżego ciáłá poćieráne.

Káduku.

Padáiącey niemocy *Plinius* bydź go pewnym lekárstwem vdáie/ liśćie z wodą vtárte/ á trunkiem vżywáne.

Item,

Item, Liśćie Pięćiornikowe w winie rozćieráne/ á przez trzydzieśći dni porządnie vżywáne/ przydáiąc do tego prochu z Bukwice miálko vtártego puł lotá y szosta część kwinty/ á octu z Cebule zamorskiey trzy loty ábo łyżki. Twierdząc że to lekárstwo porażne Káduk leczy. (*Pli.*

Koniowi ná wybićie żołku.

Koń/ gdżieby w kućie ábo w kolenie noge wybił/ ábo by mu nápuchłá: wziąć Pięćiornika przygárśnie ábo dwoie. Mástá według ziela wziętego/ ieśli wiele/ tedy go wziąć iáko gęśie iáie/ ieśli mniey/ tedy y mástá mniey. To wespoł wárzyć co nalepiey/ y goraco przykłádáć ráno y ná noc czyniąc to przez pięć dni porządnie.

Koniom/ ábo innemu także bydlećiu/ gdżieby w pożłádku iákie nároślinу szkodliwe były/ vstrzydz mu ie/ ábo rozerznąć/ á woda tego ziela wárzonego ćiepło y często wymywáć/ y kretą zásypowáć

Wodká z Pięćiornika wyćiągniona.

W Máiu/ ábo w Kwietniu (ile tu w nászych krájnách zimnych/ gdżie ziołá pozno z ziemie wychodzą) naprzysłonieyszy czás bywa do distillowánia tey wodki/ wziąwszy ziela sámego z korzeniem y z kwiećiem/ drobno z *Balneum maris* wolnym ogniem wyćiągnąć. A do káżdego pułgárncá tey wodki ośmiotow tegoż ziela suchego/ z korzeniem także y z kwiećiem zhrubá przeráźiwszy/ wsypáć/ przez dwádźieśćiá ćztery godźin w ćieple moczyć. Potym znowu *per Balneum maris* przećiągnąć/ wysonowáć/ ábo ná słońcu iárym wylutrowáć.

Watrobie Śleźione Nyrkom Żołądku Przechodom

Watrobe/ Śleźione Nyrki/ Żołądźe/ Przechody Moczu/ Pecherz.

} zátkána otwiera piiąc iey káżdy dźień ráno y ná noc po pięći ábo śeśći łyżkách.

Pechyrzom ńi moczu.

Mocz zátrzymány pędźi.

Kámieniu y Mułu.

Kámień w nyrkách krwy y moczem wywodźi. Także muł piaśczysty.

Emilec.

Emilec/ y záwrzedźiáłośći vśi.

Rány.

Rány. Dźiury w gárdle.

Dźiegnie/

Dźiegne/ y ine szkody w vśćiech goi/ przymieszawszy miodku Rożánego troche/ y tym często wymywáć/ wyćieráć/ płokáć/ y chárkánie czynić.

Rok drżeniu.

Drżenie y trześienie rąk odpadza/ vmywáiąc sie nia/ ábo nia náćieráiąc/ á nie ocieráiąc.

Wino Pięćperstowe.

Vinum Pentaphylli.

Marcellus (bo żaden iny/ áni z Grekow/ áni z Łáćinnikow) bárzo to wino záleca/ y słusznie/ gdyż niepośledniejszych iest nád ine skutkow. To z sussonego ziela/ z korzenia y kwieća bywa czynione z dobrego winá/ moszcu/ tym obyczáiem/ iáko sie o Piolunkowym winie powiedźiáło.

Spadkom

Spadkom zbytnim ná Płucá padáiącym.

Od suchot zách owuiey broni.

Suchotnym ludźiom/ ábo ktorzy do nich są skłonni bárzo vżyteczne/ bo wysusza y trawi wilgotnośći.

Podágrze Chyrágrze Sciátice.

Podágrycznym/ y Chyrágrycznym.

Sciátycznym.

W kolánách łámániu.

Arteretycznym/ to iest w członkách/ y w stáwách łámánie ćierpiącym.

Artetyce.

Watrobie.

Watrobie.

Śleźienie.

Śleźienie zátkánym służy.

Kámień w nyrkách

Kámieniowi w nyrkách broni sie zámnażáć.

Moczu.

Mocz ćieżko odchodzący pędźi.

Wachyrzom. Nyrkow.

Pechyrz y nyrki z mułu piaśczystego wychedaża/ y kámieniu broni w Pechyrzu sie zámnażáć.

kiego ziela wypráſowány ták iáko z piołynu. Ten do wſzytkich pomienionych chorob / ták iáko ſámo ziele ieſt przygodny.

Czerwona ćiekaczke tym ſpoſobem lecz. Wziąć cukru Rożáne° cztery loty. konfektu Pigwoweg trzy loty. Soku Pieniężnikowego lot. Cukru Borakoweg dwá loty / glinki Ormieńſkiej przyprawionej kwinte. Roży czerwoney pułkwinty. Perel przyprawionych dwie kwinćie. Korzenia Wężownikowego y Kurzego ziela / miáłko vtłuczonych po pułkwinty / ſoku Pigwowego y Piołynowego ábo Syropu iego / ileby doſyć do záczynienia Konfektu było / ktorego náczczo y przed wieczerzą iáko Włoſki orzech / ábo Káſztanowy ná raz bráć.

Mocz zbytnie / y niezátrzymánie / vſtáwnie odchodzący. Sok Geśiego Poleiu / Sok z Tarnek z wodką Grzybieniá białego wodnego pić / zwłaſczá ze zbytniey gorącośći / záwśćiąga.

Krwią pluiącym pewnym bywa rátunkiem / tego ziela ſok z Máſztyka / z ſmoczą krwią / z glinką pieczętowána / á z Rożánym cukrem / miáſto Konfektu vżywány.

Rány zwierzchnie leczy / y od przymiotow ogniſtych broni y záchowuie / pomázuiąc ie nim / Tákże ſleytuſzki w nim máczáiąc á przywiáiąc.

Vpławy Pániam záwśćiąga. Wziąć ſoku Pieniężnikowego / Bábczánego / po cztery loty. Wodki Rożáney ßeś ćiotow ábo tyżek / octu łot / czerwonych koralow / Burſtynu / czerwonego kámieniá / glinki Ormieńſkiey / Myrtowych iágodek. Káđzidłá kramnego po puł łotá / ziemie pieczętowáney / ileby doſyć było do zágęſczenia plaſtru. Te rzeczy wßyſtkie miałko we-

ſpoł vtłuc: a dwa z nich plaſtry poczynić / ieden ná przodek / drugi w zad ćieplo przykłádáiąc. Tenże plaſtr rozćiągniony ná Báwełnie / á ſłoczony ná czopek / ábo wężełek / w otwor łoná wprawiony / toż czyni.

Kißki / gdźieby były w czerwoney ćiekácce zránione / Kliſterá tym ſpoſobem do tego bárzo vżyteczna ták bywa czyniona: Warz Jęczmień / Kurzeźiele / Koßtywał / Bábke / w wodźie / tey polewki pułtrzećiey wźiąć kwáterki. Łoiu Jeleniego dwá loty / ſoku Geśiego Poleiu cztery loty / y to przez Kliſtere dáwáć. Abowiem nie tylko ćiekaczke záwśćiąga / ále zránione kißki leczy.

Wodká z Geśiego Polem.

Tá ma bydź w ten czás diſtillowána / gdy ná nawietße kwietnie / iáko w Máiu / ábo w Kwietniu.

Plucom.
Wątrobie.
Kißkom záwrzedźiałym y zránionym wielce ieſt vżyteczna trunkiem vżywána.
Czerwonki.
Ciekácki / ine
Vpławy Białogłowſkie záwśćiąga.

Krwią pluiącym z wodką Bábczáną ná poły zmießáno / á z glinką Ormieńſką / y z Cukrem rożánym pitá / doświádczonym lekárſtwem.

Zbycia { Wątroby / Żołądká / y Myrek } gáśi / y vśmierza / vgorącość / záwiáiąc iey trunkiem.
palenie.

Kißkom ránnym / y ſłoną á oſtrą ſláźmą wyiádłym y wygryźłym / pić ieſt vżyteczna. Tákże Kliſtere ćieplo dáwa.

Item.

Kißkom wygryźiony w czerwonce.

Aqua Stillati Numularia.

Plucom. Wątrobie Kißkom.

Czerwonce. Ciekaczkom inym Vpławom Krwią pluiącym

Zápalenia żołądká. Wątrobie gorącey. Kißkom zápalonym. Kißkom wygryźiony y zránionym

Rozſadek.

To ziele ma v nas názwiſká rozmáite. Pieniężnik że liſteczki ma iáko pieniąßki máłe. Spiwrzod / ábo Stowrzodowiec / ż ma wielkie zálecenie do goienia rozmáitych wrzodow / ták wnetrznych iáko zwierzchnich. Co ſie z opiſánia ſkutkow iego báczyć może. Wężownikiem / że wężowie y gádźiná będąc zránioná / nim ſie leczy. Ale też iż ſie po ziemi pnąc miedzy źioły / wśie iáko wąż.

Stoбit / ábo Wielobił. Rozdźiał. 88.

Polemonia, & Polemonium.

Tauſentkraft.

STo ábo Wielobił ma roſczki ćienkie / liſteczki troche wietße niżli Rućiáne y dłużße / podobne Sporzyßowemu liśćiu / ábo Lebiotki białey. Ná wierzchu gáłązek ma iáko iákie oganki / ábo okołki / w ktorych naſienie czarne / korzeń długi łokietny / białáwy.

poprzecz ná pálec / álbo poprzeczny pálec/pod czás ßerße/żyłowáte/ zielone / y iáko Pieniążki okrągłe: od czego ták v Łácinnikow / iáko v nas Pieniężnikiem rzeczony. Miedzy liśćiem/ á roſczkámi/ ná máłych ſtopkách / żołte kwiatki lśniące / y ná pozor wdźięczne. Po ktorych okwitnieniu znáyduie ſie naśienie w łupinkách drobne / ćiemno rumiáne. Drugi pierwßemu wewßem podobny/ tylko we wßytkim mnieyßy. y drobnieyßy / obá ták w żimie iáko Lećie zielenieią.

Mieyſce y Czás.

GDá roſna ná łakách/ w ogrodách y ſádách wilgotnych/ nád przykopámi przy wodách. W Máiu ſie z ziemie pokázuie/ w Kwietniu y w Czerwcu kwitnie: ktorego też czáſu ma bydź zbieráný y ſußony.

Przyrodzenie.

WYſußa ná końcu wtorego ſtopniá/ á ná początku trzećiego zwiera/ ſtwierdza / ſpaia / záwßćiąga. Co ſie z iego ſmáku baczyć może.

Moc y Skutki.

Wnętrznym y zwierzchnym dolegliwoßćiom fluxy.

Pieniężnik nie tylko zwierzchownym niedoſtátkom ná ćiele / ále y wnętrznym ieſt wielce vżyteczny. Jáko

Plucom owrzedźiałym y zránionym w ſyćie miodowey wárzony / wielkim ieſt leкárſtwem (*Fuch.*)

Plucom o wrzedźiałym.

Item, W wodźie álbo w ſyćie miodowey z Koßtywałem y z Głowienkámi / á trunkiem ráno y ná noc przez kilká czáſow vżywány/ toż czyni.

Item.

Ryßkom owrzedźiałym y zránionym.

Ryßkom záwrzedźiałym y zránionym.

Czerwonce.

Czerwoney ćiekácce: Tákże

Ciekaczkom.

Ciekaczkom wßeláłkim.

Krwią pluiąc.

Krwią plwániu z przerwánią żyły w płucách. Tákże

Vpławy.

Vpławy paniom záſtánawia potężnie/ ták prochem z winem ćirpkim czerwonym / álbo z wodką Głowienkową/ Koßtywałową/ Bábczáną / y z innymi przynależącymi wodkámi / iáko inche wárzonego/ álbo Kliſterámi go vżywáiąc. *Dioſ.*

Káßlu ćiężkiemu dźiećinnemu.

Káßel małym dźiatkom leczy y záſtánawia / zwłaſcza ſuchy y ćießki / w wodźie go wárząc / ktorą ocukrowawßy/ dáwáć im często ćiepło pić. (*Trag.*)

Czerwonce.

Czerwoną ćiekaczkę prędko záſtánawia z Sporzyßem / z Srebrnikiem wárzony/ w Czerwonym winie oſtrym y ćirpkim. Toż innym.

Ciekaczkom káżdym. vpławom

Biegunki wßeláłkie.

Vpławy pániom záwßćiąga / wárząc go z Bábką / á z Wężownikiem / z Roża/ czerwoną/ w czerwonym winie/ á piąc.

Złotnżyłkoźbytnie płynące.

Złote żyłki zbytnie otworzone y płynące záwßćiąga / tenże przerzeczony trunek.

Dźiećiom przepukłym.

Z oſobliwośći y z własności ſwey/ dźiećiom przepukłym y nárußonym / gdy z nich kißeczki wyćiekáią w moßenki / doświádczony ieſt ráątunkiem / ták trunkiem dáiąc im / iáko plaſtruiąc. [*Matth.*]

Szkorbut ábo Szorbách.

W ßkorbućie ábo w ßárbách / to ieſt/ w wnętrznym gnilcu / bywa lekárſtwem nie poſledním/ miedzy inemi do tego należącemi zioły / w winie wárzony / y trunkiem vżywány. Tákże gárgáryzowány.

w płucách w kißkách w nyrkách W pęchyrzu. W máćicy rány zágnile ſmrodliwe.

Rány ſmrodliwe y

Wrzody wßeláłkie zágnile / ropiſte/ wychodzące y goi w płucách.

W kißkách.

W nyrkách.

W máćicy.

W pęchyrzu y indźie z przerzeczonym ſpoſobem wárzony/ y trunkiem ćiepło vżywány.

Rány. Sadzele. Wrzody.

Sadzele / Rány / y

Wrzody zwierzchowne potężnie goi wychodzące ie / y te ktore ſą trudne do gojenią/ wymywáiąc wodą ziela wárzonego/ ábo ſokiem/ á ziele ſámo to wárzone/ ábo y ſurowe tłuczone / y zwierzchu ná nie przykłádáne / ábo prochem z vtłuczonego záſypowáne/ wyczyśći / ſpaia / záwiera / y leczy. Owa / iákimkolwiek ſpoſobem vżywáne/ przećiwko pomienionym wrzodom/ ták wnętrznym iáko zwierzchnim/ ieſt ráątunku známienitego.

Ránom świeżym ćiſtym y płotym. Item.

Rány świeżo ćiete y ßtychowe / tákże go z kwiećiem y ze wßytkim tłukąc y przykłádáiąc / potężnie záwiera y leczy.

Sok toż czyni co y ziele iego/ puſć záiąc go w rány / ábo fleytuchy w ćiepłym máczáć á w nie kłáść może zwierzchu ſámym zielem świeżym vtłukßy go plaſtrować.

Sok z Pieniężniku.

Succus Numularię.

Może bydź ſmádnie ſok z tego wßyt-

kiego ziela

Półtorá łokcia / podczás y ná dwá wzwyż / podczás ciemno pobruniále / niekiedy iáko Bylicá zielone. Liścia waskiego od klacza / ku końcu wierzchniemu szerszego / podługowátego / iáko ná Wierzbie / około kráiow kárbowánego. Kwiátu żołtego / ktory gdy okwitnie / tákże iáko Prosiánawłoć w pirzysko wypuscza. Korzeń knodowáty álbo wezłowáty / długi / mało odnożek z siebie puszczáiący.

Mieysce.

Rad w leśiech przy mokrádliskách rośćie / ná mieyscách wypráwnych / w krzewinách / y przy krzewinách / miedzy wierzba / y przy wodách rzecznych.

Przyrodzenie

Wysusza / y rozgrzewa we wtorym stopniu / co sie znáczy z smáku iego gorzkiego / wyćiera / spaia / zwarza złomki / otwiera / ścieńcza / rospráwuie.

Mocy Skutki.

Kośći połámane y zwiera / tłukąc y przywiáiąc.

Kámień w nyrkách y w pęcherzu krzy.

Mocz zátrzymány pędzi.

Máćice záźiębiona / y do płodu przeto niespośobna rozgrzewa y nápráwuie / wárząc go w winie / á po sześciu / álbo śiedmiu łyżek / ráno y ná noc ćiepło go piiąc.

Kośći połámane zwiera. Kámieniu Moczu. Máćicy.

Gryzienie w kiszkách opuszczeniu Puchlinie Bokom nábitym.

Gryżienie w kiszkách vśmierza.

Opuszczenie żywotá / y nádęcie kiszek wolne czyni / ábowiem wietrznośći rospadza.

Puchlinę z ćiáłá wywodzi.

Nábićie y pełność bokow z dusznośćia leczy. Owa tym wszytkim chorobom służy / ktorym Ránkiel.

Nyrkom záwrzedziáłośći nyrek y innym w netrznośćiom służy. Tákże

Wrzody złe / zágnile / śmrodliwe / wyczyśćia y goi / wymywáiąc nim / álbo sok z niego w nie puszczáiąc. A prochem iegoż zásypuiąc.

Nárwánym / y przepukłym / z Niedospiałkiem w czerwonym winie ćirpkim wárzony / á trunkiem ráno y ná noc vżywány / rátunek dáie.

Máćice záwrzedziáła / iáko y Prosiána włoć leczy / wárząc w winie á distyluiąc / y trunkiem tey wodki ráno / y ná noc vżywáiąc.

Máćicy záwrzedziałey.

Toż też nádęćie kiszek / z żárćiem y z gryżieniem vkłáda / wietrznośći rospędzaiąc.

Kiszkom nádętym.

Wrzody.

Rány w vśćiech z ognistymi przymioty goi. Tákże

Vstom záká żonym. Języku nábrzmiałemu.

Jezyczká nábrzmiáłość / y nápuchnienie leczy / wárząc / á to iucha płocząc ćiepło / y chárkánie / ábo gargáryzmy czyniąc.

Wodká Gádowego Tránku.

Aqua Stylla.

Tá w kwietniu ábo w Czerwcu / ále tu v nás w południowych kráinách zimnych / gdy ná nawietrzę kwitnie / ma bydź wyćiągána.

Rány y wrzody / ták wnetrzne / iáko y zwierzchne goi / piiąc / y nim wymywáiąc.

Rznom. Wrzodom

Przetoś.

Przeto y stárćią w śiedzeniu y w łonie / goi / chustecżke máczáiąc / y ćiepło kládąc.

Też tym chorobom wszystkim służy ktorym Tránk / álbo Prosiánawłoć należy.

Rozsądek.

To ziele áczkolwiek málo nie wszędy pospolite iest / wszákoż dla zániedbánia / y nie znáiomośći iego / rzadkiemu iest wiádome / ták z kształtu / iáko skutkow.

Tránk / ábo Prosiánawłoć / Rozdźiał 90.

Tránk / ktory Prosiánawłocią drudzy zowią / klacza ábo rozgi iest dwułokietney y trzyłokietney / według buyności mieyscá / gládkiey / obley / rumienney / wewnątrz czczey / około tego / liście obszerne / podługowáte wyrasta. Liście Wierzbowemu álbo Oliwnemu podobne / tylko obszerne y wietsze / zwłaszczá te ktore przy ziemi. O=

Mydelnicy korzeniowi / ktorą Łacinnicy *Herbam Lunariam & Struthium* zowią / podobny.

Mieysce.

Roſćie ná gorách / ná ſkálách / ná mieyſcách ſuchych y oſtrych.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ieſt ćiepłego y ſuchego / máiąc w ſobie nieiáką ſubtylność przenikáiącą.

Moc y ſkutki.

Trućiznie y iádom.

Korzeń z winem piiąc / ieſt lekárſtwem przećiwko trućiznie / y iádom / z wſzyſtkiemi od iádowitey beſtyey.

Czerwonce.

Czerwoną ćiekáczkę záſtánawia / z winem czerwonym ćirpkim / ábo z wodą ſkáliſtą piiąc korzeń.

Moc przodzi.

Moc ćiężko odchodzącą / ábo nád przyrodzenie zátrzymány / wolno wywodźi y podźi z wodą proſto / ábo z iáką nád przyſtoyną / pity.

Sciátyce. Artetyce. podágrze

Sciátyce y boleśćiam w biodrách / Artetyce /

Podágrze ieſt lekárſtwem / tákże z wodą proſto temże korzeń vżywány.

Miesięczną wzbudza.

Chorobę mieſięczną białogłowſką záſtánowioną zbudza y wywodźi.

Sadzelo. Wrzodom.

Rány / Sadzele.

Wrzody wilgotne wyſuſza y goi / wymywáiąc ie ſuchą tego ziela wárzonego / á prochem záſypuiąc.

Śleźiona ſtwárdniáłą y boleiącą zmiękcza y boleści w niey vkłáda / ćwierć kotá prochu iego / z octem miodowym ábo z winnym piiąc.

Śleźiona twárdey.

Vkąſzeniu od Niedźwiadká / pewnym y doświádczonym ieſt rátunkiem / rozćieráiąc go y ná rány przykłádáiąc.

Vkąſzeni od Niedźwiadká.

Nie może też tym Niedźwiadek ſwym iádem ſzkodźić / ktoryby każdego dnia korzenia tego nácżczo vżywáł / y chociażby od niego byli obrażeni / tedy im iad ieg° ſzkodliwy być nie może. Náwet przy ſobie noſzony.

Item.

Żuchány bol zębow oddala / trzymáiąc go ná nich.

Bol enia zębow.

Kámień krſzy y wywodźi moczem / prochem vżywány.

Kámień krſzy.

Przy ſobie noſzone od Niedźwiadká obrażenia záchowuie.

Od Niedźwiadká.

Rozſądek.

Omyleni ſą w ſwym mniemániu ći / ktorzy Stoſik ábo Wielośił / Rutewką / ktorą y Roſtą Rutą bydź mienią. Bo Rutewká korzenia ieſt krotkiego. Roſćie nie ná mieyſcách gorzyſtych iáko Stoſik / ále ná polách ſłońcu otworzyſtych / á pospolićie nád przykopámi. W wierzchu gáłązek / nie okolki / ábo kiſcy / iáko Wielośił / ále ſtroczki iáko roſeczki wydáie / w ktorych naſienie rumienne / nie czarne. Tákże y drudzy nie w mnieyſzym ſą błędzie / ktorzy to ziele *Been album* bydź mienią. Gdyż *Been album*, nie w kiſcách / áni w ogániſtych okolkách / ma ſwe naſienie / ále w ſupinkách iáko w iákich kieliſzkách / właśnie iáko Firletká krowia. Też Been nie ná górách / ále pospolićie ná łąkách roſćie. Niech ſie tedy P. Aptekárze ná oſtrożności máią w ſwych Compoſiciách. Tákże y ći / ktorzy ſie ćwiczą y obieráią w rozeznániu właſnym ziół / y w miánowániu ich.

Złomignat / Rozdźiał 89.

Panaces Pharnaccum. Solidago Saracenica. I.

Heydniſch wundtkraut.

ZŁomignat / od ſpoienia y zwárzenia kośći w ćiele złamánych / ieſt Grzeczony: Drudzy Gádowym / álbo wężowym Trankiem názywáią go że przećiwko vſzkodzeniu od Gádźiny / iádu przyietemu y zádánemu / ieſt oſobliwym lekárſtwem. Ten klacza złobkowánego / ná

także wárzonego vżywaiąc w winie. (*Arnald. Vilano.* [*Math. Dodon,*

Wrzodom y bolącz kom otwo rzystym.

Rany y wrzody otworzyste / świeże / goi / tłukąc sámo źiele / á przykładáiąc / bo wysuſza / y ściąga ie wkupę. Także proch z liśćia y z kłącza / nim ie zásypuiąc. (*Fuch*

Sadzelom zástárzałỹ

Stárym sádzelom ćiekącym / tenże proch bárzo służy wysuſzáiąc ie / y goiąc. (*Fuch.*

Vſtom záwrzedźiałym. Gnilcowi.

Vſtom záwrzedźiałym. gárdlu zránionemu.

Ránom y dźiurom w gárdle / ieſt rátunkiem wielkim y známienitym / wárząc źiele w ſyćie miodowey / y w oliwie / á ćieplo tym vſtá płocząc / y chárkánie / álbo gárgáryzmi często czyniąc.

Zębom oſtábiáłym Slinogorz Jezyczká zápáleniu z ośćiekłośćią.

Zęby oſtábiáłe / y chwirocące vmacnia / płocząc ie ćiepłą iuchą z tego źiela.

Slinogorz w gárdle.

Zápálenie z ośćiekłośćia ieżyczká / y ine mieyſcá około niego nárußone leczy / często gárgáryzmi ſobie czyniąc.

Strutym. Opuchłỹ.

Strutym / y

Opuchłym w winie białym wárz / á trunkiem dáiąc.

Przepukłỹ

Nárwánym w ćiele / y

Przepukłym / z Niedoſpiałkiem y z Zánklem wárzony / ráno y ná noc vżywány / ieſt oſobliwym rátunkiem.

Ciáłu opá dáiącemu y gniiącemu.

Opadáłość ćiáłá z zbytniey zágnilośći / prochem iego záſypowáć dobrze.

Vrázom. Zbićiom. Potłuczonym.

Vrázom /

Zbićiu /

Potłuczeniu /

Vtrząśnieniu y vrwániu / w piwie ábo w winie ſam wárzony / ábo z Zánklem y z Koſmaczkiem / á przez kilká dni trunkiem vżywány / ieſt lekárſtwem.

Vtrząśnionym. Vrwánỹ.

Wrzodom y ránom o ćiekłym.

Wrzodom / y ránom ośćieklym ſmrodliwym / z Fengrekiem / z Slazem / y z Kurdwánem w wodźie wárzon y wymywáiąc nim / bárzo służy.

Pániom nieplodnym dla zázię bienia mácice.

Pániom nieplodnym / dla zázię bienia y zbytniey wilgotnośći máćice w winie wárzony á pity / ieſt rátunkiem.

Káły y muliſká z pęcherzá / y z nyrek / moczem wywodźi.

Káły y muliſką w pęchyrzu.

Gryźienie w żywośćie vkłáda.

Gryźieniu w żywośćie.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi.

Puchlinie

Nábrzmiáłość wßyſtkiego ćiáłá odpadza.

Nábrzmiáłośći.

Bokom nábićiu. Máść ábo Plaſtr.

Bokow nábićie z obdußnośćia / z miękcza / także trunkiem vżywány.

Innych ſkutkow ieſt / ktorych Żánkiel

Może też bydź z niego máść vczyniona / do záwieránia / y goienia ran y ſadzeli.

Piſtuły

Piſtuły záwiera / prochem ie z niego záſypuiąc. (*Fuch.*)

Sok z Proſiáney włoći.

Sok z świeżośćielonego kłącza / liśćia / y z kwiećia bywa wyżymány tym ſpoſobem iáko z innych źioł. Tenże

Świeżym ránom y ſtárym / wrzodom / ſadzelom / do wychodzenia y goienia ſłużỹ / zwłaſcza z ſokiem Kokornakowym ná poły zmießány / ábo z miękkim prochem iego. Abowiem w nich trawi wßeláke zle wilgotnośći.

Sok z świeżośćielonego kłącza / liśćia / y z kwiećia bywa wyżymány tym ſpoſobem iáko z innych źioł. Tenże

Świeżym ránom y ſtárym / wrzodom / ſadzelom / do wychodzenia y goienia ſłużỹ / zwłaſcza z ſokiem Kokornakowym ná poły zmießány / ábo z miękkim prochem iego. Abowiem w nich trawi wßeláke zle wilgotnośći.

Ránom świeżym. Wrzodom zágnilym.

Nápuchnieniu wßeláke mu ku leczeniu trudnemu / piąc / y nim náćieráiąc.

Nápuchnieniu. chropowátośći ćiáłá

Chropowátość ćiáłá y zmázy náćieráiąc nim zgładza y spadza.

Wodká z Tránku / ábo Włoći Proſiáney.

Wodká z tego źiela naprzyſtoyniey dyſtyllowáć z *Balneum maris* w Lipcu / y w Sierpniu / gdy nalepiey kwitnie.

Do zránienia wnętrznośći / ták iáko iuchy z wárzonego źiela / trunkiem vżywáć może.

W czerwoney ćiekącze. Także w inych biegunkách / gdźieby były kißki názbyt wyſtrugáne / wygryżione iádowitą máteryą / y zránione / tey wodki w trunku dobrze vżywáć.

Kámień w nyrkách krßy / y moczem wywodźi / rownie / iáko iuchá z wárzoneg.

Mocz zátrzymány nád przyrodzenie wywodźi / trunkiem iey vżywáiąc.

Przechody moczu zámulone y zátkáne / otwiera y wychodząca / ßlámowátośći lipkie / flegmiſte z nich wywodźi / piąc.

Doran w vśćiech y w gárdle.

Jezyczká zránieniu / gnićiu / y ośćiekłośći.

Gnilcu / y innym w vśćiech ßkodom bárzo vżyteczna / płokánie y chárkánie ma czyniąc.

Rozſadek.

Niepżyſtoynie czynią / ktorzy to źiele Tránk mießáią z Wielośiłem / także z Złomignatem / chociaß mieiáko kolwiek ſkutkámi do ſiebie przyſtępuią / wßákoż iedno nie ſą.

Pepáwá ábo Kurzeźiele / Rozdźiał. 91.

Kurzeźiele / ktore Pepáwa / y Przerwipępem zowią. Korzenie ma miernomiąßze / krotkie / knodowáte / ábo gruzłowáte / y wezłowáte / w ſobie geſte / wewnątrz rumienne. Smáku ściągáią-

Virga aurea ſeratis foliis.
Herba Iudaica, &
Herba Fortis.
Herba fortis.
Solidago Saracenica. 2.

Gulden wundt kraut.

koło kráiow zlekká kárbowáne/gládkie/á iáſno zielone. Kwiátu przy geſtßym żoltego po ſwych odnożkách/iáko gwiazdeczki máłe/krory/gdy dożrzeie/w pyrzyny ſie biale y mßyſte obráca. Korzonkow czarnych z niewielu odnożek/niezbytnie w ziemi gleboko roſpierzchłych.

Mieyſce.

ROśćie w leśiech/ná gorách/ná págorkách/ná miedzách/w winnicách/nád wawozámi. Kwitnie w Sierpniu.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ieſt/wyſußáiacego/rozgrzewáiacego w wtorym ſtopniu/rownie iáko y Zlomignat/wyćiera/ſpaia/zwiera/ścieńcza/otwiera/roſprawuie/y rzedźi.

Moc y ſkutki.

Cyrulicy/y Bárwierze do ran vżywáią tego źiela ſcześliwie/ták do máści y plaſtrow/iáko do trunku ránnym. Potężnie áborwiem rány ták zwierzchne iáko y wnetrzne leczy.

Trunek ránnym.

Może też trunek ták z ſámego tegoźiela iáko y z innymi/do tey potrzeby bydź czyniony/w winie wárzac z Żánklem/z Jábłonka/z Pieniężnikiem z Glowienkámi/z Niedoſpiałkiem/Bábka/y innymi podobnemi źioły/chocia y w wodźie/według vpodobánia káżdego.

Czerwone.

Czerwona biegunke zawśćiaga. Tákże Ciekaczki inne hámuie/wárzac/badź w winie czerwonym/badź w wodźie/á tey iuchy raz y trzy przez dźień trunkiem/przez kilká czáſow vżywáć. Tákże y Kliſtery/z teyże wody ciepło dáiąc.

Ciekaczkom innym

Z oſobliwośći ſwey/nyrkom boleiącym. y

Nyrkom. Kámieniu

Kámień máiącym/ieſt wielkim rátunkiem/że nietylko muliſko y piaſek z nich wywodźi y wychedaża/ále y kámień krßy/y moczem wywodźi.

Nyrki/y

Przechody/moczu/ßlámowátośći/wilgotnośći wychedaża/ktore poſpolićie ćießki odchod moczu czynią/w trunku/

Przechodom moczu.

tákże

Moc y Skutki.

Do wyćiągánia y wysuszánia fluxow flágmistych/ wielkim iest lekárstwem. Tákże wszelákim dolegliwośćiam z nich pochodzącym/ známienitym iest rátunkiem.

Fránsy. Fráncowáta chorobe/ z gruntu ią leczy/ wárząc korzenie tego źiela/ tym sposobem iáko Chynę/ ábo Sálsá párille/ pocąc sie dwákroć dniá káżdego/ y miásto pospolitego picia toż piiąc. Ale przedtym potrzebá ćiáło lekárstwy przysłoynymi przechadożyć/ iáko tego zwyczay bywa/ przed tákowym poceniem.

Korzenie Pepáwy podobne iest w skutkách Chinie przedniey. Przeto

Żáduku. Głowy doleniu. Zawroku. Nietylko fráncy/ ále też

W niemocy pádáiącey/ ktora káduk. iem zowią.

W záwrácániu głowy.

W ćieżkim boleniu głowy z zimnych wilgotnośći.

Podágrze Chyrágrze W podágrách

W chyrágrách:

Scyátyce. Arteryce. W scyátyce ábo w biodrách boleśćiom.

W Arteryce/ y w łámánu stáwow bárzo iest vżytecznym lekárstwem/ wyobey pomienionym sposobem vżywáiąc.

Żáduku dźiećinnemu. Dźiećinne chorobý leczy: wźiąć korzenia vsuszonego y miálko vtłuczonego z niego prochu/ Cytwaru: Palonego rogu Jeleniego po puł łotá. Kości z Jeleniego sercá/ perel miálko vtártych/ po kwińćie: Czáśki przyprawney z głowy człowieká zdrowego/ puł kwiney. Cukru lodowátego trzy łoty. To wszystko miálko y co nasubtelniey vtłuc: Do tego z pięć listow bitego złotá naprzednieyszego przydáć/ y pilnie w puszecce chedogiey/ do tákiey potrzeby dźiećinney chowáć. Dáiąc tego naraz co może ná koniec nożá nábráć/ z wodką Benedykowo/ álbo z Pánny Máriey Rożyczki/ we dwie á we dwu godźinách powtárzáiąc.

Żáduku ludźiom stárym. Ludźiom w wietszym wieku będącym pádáiącey chorobie/ wźiąć korzenia Pepáwy/ ábo Kurzego źiela korzenia. Nasienia Dwiesinożkowego/ czáśki z głowy człowieká zdrowego/ nasienia Rożey ćielisley z łupinek ochedożonego/ po puł łotá. To co nasubtelniey vtłuc/ przesiáć/ á w skorzánych woreczkách chowáć/ dáiąc tákowym chorym po kwińćie ná raz/ z wodką Pierwiosnki/ ábo białey Bukwice

Pierśiom/ y

Płucom wewnątrz zránionym/ y owrzedźiałym/ wźiąć korzenia tego źiela dobrą gárść ochedożonego/ y co nadrobniey pokráiánego/ álbo skrobánego/ ná to puł gárncá winá dobrego białego nálać: názáiutrz do wywrzenia trzećiey cześći wárzyć. Potym ćwierć funtá Rożánego Cukru trzyletniego przydáć/ y rospuśćić/ przecedźić/ á choremu po łeśćiu łyżek ná raz ćiepło pić dáwáć/ káżdego dniá dwákroć/ trzy godźiny przed iedzeniem.

Pierśiom y płucom záráżonym

Tenże trunek.

Suchoty máiącym/ iest bárzo vżyteczny. Suchotó. Item.

Item. Wźiąć Kurzego źiela z náćia y z korzeniem iáko część dobrą świeżo źielonego/ obráć z chwástu/ spłokáć/ ochedożyć/ posiekáć/ y w kámiennym możdżerzu vtłuc/ álbo w dunicy nowey vwiercić/ przylawszy czwartą część winá/ iáko iest źiela. Potym dobrze vtárszy wespoł wyprásować/ y wźiąć tego soku puł kwarty/ á rospuśćić w nim cztery łoty stárego Cukru Rożánego/ znowu przecedźić przez chustećzkę/ y choremu káżdego dniá trzy godźiny przed iedzeniem pić dáwáć. Tákże ná wieczor/ to czyniąc/ ázby ozdrowiał.

Serce mdłe/ y inne Serce mdłemu y wnętrznośćiam inym Item. Wnętrzne członki posila/ korzenie to świeże álbo świeże/ pokráiawszy/ w winie moczące/ á trunkiem vżywáiąc.

Temuż strudzálemu sercu/ á ile czásu powietrza morowego/ bywa wielkim y osobliwym posiłkiem w prochu iákim kolwiek sposobem pożywány/ bądź w winie/ bądź w polewce.

Jád y trućizne wszeláka/ w trunku ábo w iedzeniu záżárta/ przez pot z ćiáłá wyćiąga. Jády y trućiznie.

Powietrza morowe. Tákże záráze y iad powietrza morowego/ piiąc sok z świeżo źielonego/ ták z źiela/ iáko z korzenia iego wyżęty/ ná raz po łyżek sześć/ álbo siedm. A czásu zimy/ gdy o świeże źiele trudno/ może wźiąć z suchego/ miálko prochu vtłuczonego/ á po kwińćie/ ábo coby czerwony złoty záważył/ z białym winem ráno pić. Albo Item.

Wźiąć gárść tego źiela y z korzeniem iego/ á w kwárćie białego winá/ ábo octu winnego/ do połowice wárzyć. Z tego wźiąć łyżek sześć/ y rozetrzeć kwintę Dryakwie dobrey/ á ćiepło wypiwszy pośćieli záraz potym ze trzy godźiny.

Czásu powietrza morowego Czásu morowego powietrza. Czásu powietrza morowego iákimkolwiek sposobem to źiele vżywáne/ iest doświádczonym rátunkiem/ y przeto niemáß ták podłey Recepty od vczonych lekárzow/ y doświádczonych przećiwko morowemu powietrzu nápisáney/ gdźieby to źiele niewchodźiło. Ták do záwárowánia y vstrzeżenia tey zarazy/ iáko iuż záráżonym tym iádem. Abowiem nietylko to złe z ćiáłá wywodźi przez poty/ ále też skryta moca swa sercá strzeże y broni/ od záráżenia duchow serdecznych/ od zágnićia przyrodzonych wilgotnośći/ y od

Tormentilla.
Septifolia, &
Septifolium
Chrysogonum.
Betularia.

Tormentill.
Hertzwurtzl.
Feygwurtzl.
Bluttwurtzl.
Rottwurtzl.
Rhurwurtzl.
Rothelwurtzl.
Rottgüntzel.
Birckwurtzl.

cego cirpkiego / iáko w żołądźiu. Z tego korzenia / káżdey Wiosny zwłaszczá w Kwietniu puszczáia sie listki naprzod ná obdłużnych stopkách/Pięciornikà mnieyszego podobne/ieno drobnieyszè ná śiedmioro/ podczás niektore z nich ná pięcioro/ále zrzadká/rozerznione y rozdźielone/ z obustronkosmáte/á około kráiow zabkowáne/ rozsádzone po prątkách / iákoby pod pewnym rozmierzeniem od śiebie. Prateczkow potym cienkich pięć / álbo wiecey wypuszcza / rumiennych / ná piadź álbo ná pułtory. Kwiátu bládo żołtego/ze czterech listkow złożonego/ Pięciornikowemu podobnego/ tylko mnieyszy y drobnieyszy: ktore gdy opádna / nástáwáia głoweczki / iáko Pozimkowe iágodki / á te nasieniem bywáia tego źiela.

Mieysce.

ROśćie ná gorách/ págorkách/ nád wawozámi głębokiemi/ miedzy krzewinámi/ rośćie y ná rowninách/ná wielkich y obszernych miedzách/ á pospolićie/ y nawiecey w Brzozowych lesiech/ skąd też y od Láćinnikow *Betularia* nazwána: że sie w cieniu y w chłodźie / miedzy Brzezina bárzo kocha. Z źiemie nie rychło wynikà / dopiero w ten czás/ gdy poczyna wino kwitnąć.

Przyrodzenie.

KOrzeń zwłaszczá wysuszа w trzećim stopniu / á nie znácznie zágrzewa. Nie chłodźi też w trzećim stopniu / iáko niektorzy twierdzą. Ma nieiáka cześć zimnośći wodney w sobie/tákże ćiepłoty powietrzney cześć/ ściąga/ stwierdza / spaia / y stula / goi/ posila.

Moc y

cerwonce záś bláde. Białey ćiekaczce. Zołtey y czarney ma bydź vżywáne.

Item, Też z tego źiela korzenia / do pomienionych ćiekaczek / może bydź Konfekt / Lekwarz / Trunek. Proch przygotowány wedle vpodobánia káżdego / y zdánia vczonego lekárzá.

Item. *Item.* Weźmi ze trzy garśći tego źiela z korzeniem / drobno pokráiánego / do tego z ośm lotow Rożánego cukru trzyletniego / winá czerwonego pulgárncá. To zálutować w cynowey konwi / ábo w fláßy cynowey / y przez cztery godźiny w kotle vkropu wrzącego pilno wárzyć / á tego po ośmi lotow / ábo łyżek káżdego dniá ćieplo pić dáwáć / ćiekaczke czerwoną máiącemu / y w káżdey biegunce.

Kißkom w ćiekaczkách ráńlo nym. Też kißkom zá tákiemi ćiekaczkámi / zbytnie wyßłámowánym / wyßtrugánym / y zránionym / ten pomieniony trunek / bárzo iest vżyteczny. A gdźieby przy tákowych biegunkach / Febrá y z goraczká byłá: tedy te rzeczy máią bydź we dźdżowey wodźie / ábo ßłokowey / miáßto winá wárzone.

Item. Czerwoney niemocy. *Item.* Doświádczone lekárßtwo przećiwko ćiekaczkom wßelákim. Wźiąć kwinse prochu tego korzenia. Cáły orzech Mußkátowy. Máki trochę owśiáney. To wßyßtko záczynić świeżym białkiem / y vpiec ábo ná żelaznym ßuffánie álbo liśćie ábo ná gorącym dnie ogniśká / często obracáiąc y przekłádáiąc / á gdy ßie dobrze przyrumieni ele / choremu náczczo dáwáć ieść / czyniąc to przez pięć dni porządnie.

Item, Czerwona niemoc zaßtánawia / wźiąć Synogárlice y z pierzem / á może bydź żywa / te / w nowym gárncu nie polewánym / nákrywßy pokrywką / zálepić gliną rozczyniona / y dobrze z oßtrzyßkámi z ßukná od poßtrzygácz á / á z ßolą vbitą wsadź z gárncem w piec dobrze vpalony / że ßie w nim ná popioł ßpali. A gdy powoli przechłodnie gárniec / ono co w nim ießt / miáłko vtrzeć / do tego ták wiele według wagi wźiąć prochu / korzenia Kurzego źiela / á dobrze wespoł pomießáwßy / do potrzeby pilnie chować / biorąc tego ná raz po kwińcie / ná grzance ze rżánego chlebá przygrzáney / á w wodce Pepáwy námoczoney / y tym prochem posypáney vżywáć náczczo y ná noc / popiiáiąc też wodką káżdy raz. Czyniąc to przed obiedem iedzeniem / iednák záraz poty m ieść może.

Item, *Item,* Wźiąć Pepáwy z korzeniem y z náćia z ßeść gárśći drobno posiekáney / warz we trzech kwartách winá czerwonego / ieśli niemáß gorączki: ktora ieśliby byłá / tedy w wodźie dźdżowey / álbo w ßłokowey / ázby trzećia część wywrzáłá: Cukru dla osłodzenia przydáć trochę / á podobrzy trunku ráno y ná noc przez kilká dni / w tákiey kolwiek ćiekacce pić dáwáć.

Czerwone niemocy gdźieby ßie miedzyludźie záwźiały / co ßie podczás przydáie / wárzyć Kurze źiele w wodźie / á tą woda wino do trunku roßtwarzáiąc / dáwáć pić dla vßtrzeżenia tákowey ćiekaczki.

Czerwonce. Drudzy ßámo korzenie pokráiawßy / w winie wárzą / y to piią / á to ießcze lepiey niźli w wodźie wárzone: A toby káżdy miał czynić czáßu záwźiećia tákowey choroby vbożßy / iednák ktorzy niemogą przemoc ná wino / w piwo go mogą kłáść. Zwłaßczá gdźieby żadnego nie było podeyßrzenia morowego powietrza.

Item, A lepiey. Dźiećiom czáßu tákowey choroby / trunek tákowy vczynić: wźiąć puktorá łotá korzenia Kurzego źiela / Cynámonu / Mußkatowego kwiátu / po puktory kwinty / Wißni kwáśnych ze dwádźieśćiá / Máßłyki źiárnißiey dwánáśćie źiarnek / Jelenego rogu ßkrobánego / Glinki práwdźiwey pieczętowáney / Glinki Ormiáńßkiey po kwińcie / źiarnek Gárbárßkich pul łotá. To pokráiawßy drobno / wßyßtko wespoł w cynowo konew wßypáć / y wody cztery kwarty ßtudźienney ná to nálać / zá ßpuntować / y w kotle vkropu wrzącego przez cztery godźiny wárzyć / á gdy powoli przechłodnie / miáßto trunku pospolitego dźiećiom prágnącym pić dáwáć.

Dźiećiom niey czerwonce.

Vbodzy záś ktorzy ná wino nie przemogą / w wodźie niechay to korzenie wárzą / á te iuche dźiećiom swym dáią pić / pod tákí czás niebeßpieczny.

Dla vbogich.

Proch známienity przećiwko czerwoney ćiekacce: wźiąć korzenia Pepáwy dwá loty / Glinki Ormiáńßkiey puktorá łotá / korzenia Koßtywałowego łot / Mußkatowego orzechá pul łotá. To wßyßtko vtłuc / á po kwińcie ná raz / ráno y ná wieczor / przed obiedem iedzeniem / z woda ábo z iuchą tego korzenia wárzoną pić.

Czerwonce.

Item. Z ßámego też korzenia proch po kwińcie go biorąc z Bábczáná wodka vżywány ráno y ná noc / czerwonke záwśćiąga / álbo z Bábczánym ßokiem. Też

Innym ćiekaczkom / y Womitom ßłuży.

Item, A Zołtey mie. y z cizny.

Zołta niemoc z iádu y trućizny zádáney leczy / y iad z ćiáłá wyrzuca: Kurze źiele y z swym korzeniem w winie / álbo w wodźie wárzone / á trunkiem náczczo y ná noc przez kilká czáßow ćieplo vżywáne.

Gliśty. Gliśty y czerw wßeláki ze wnętrznośći wypadzą proch tego korzenia / po kwińcie go ná raz z winem / álbo z wodką tegoż źiela náczczo piiąc. Albo toż korzenie w winie ábo w wodźie wárzyć / á ćieplo náczczo y ná noc po dobrym trunku dáwáć pić.

ziádowicenia ich. A gdżieby zárażone iuż były / wyfuβá zágnile / y trawi. Przeto ſtuβnie możemy tego korzenia vżywáć miáſło pachniącey Kuczmerki czerwoney Ormieńſkiey / zwłaſczá iákowa bywa do nas przywieżiona / do lekarſtw ſercu należących.

Item. Czáſu podeyźrzánego powietrza.

Czáſu podeyźrzánego powietrza / gdżieby żimnicá komu przypádłá / bądź z záchwycenia iádu morowego / bądź nie z tego ále z inney przyczyny / táki wczynić záraz trunek: Wźiáć prochu tego korzenia 3 kwinte / druga kwinte Dryakwie przedniey / wodki tego źiela ze cztery łyżki / octu winnego oſtrego dwie dobre łyżce. To wſpoł zmieβawβy żimniczemu dáć ćiepło ná raz wypić / y nákrywβy go dobrze / kázáć mu ſię przez trzy godżiny pocić. Ták żimnicá z iákiegybądź przyczyny przypádłá / przepádnie / y wiecey ſię nie wróci.

Zárażony.

Ktoczyby záchwycił powietrza / ten trunek przerzeczony doświádczonym ieſt rátunkiem. Tymże ſpoſobem

Angelſkiemu Potu służy.

Angelſkiemu potu, záchowpewna od zárázy.

Ktoby tego prochu kwinte z winem białym ćiepło / ile w źimie vżywał náczczo: á lećie z octem / álbo z wodką z ſczawikową / ten tego dniá będźie wolny od zárázy morowey.

Item.

Proch bárzo koβtowny / czáſu powietrzá morowego / wźiáć Papáwy ze dwá łoty / źiarnek ábo pecek z Cytrynowego iábłká / naſienia Kárduſowego / álbo Bernádinkowego po łocie. To miálko vtłuc / á ná raz co czerwony złoty záważy / álbo iáko dobry láſkowy orzech / z białym winem dobrym / álbo z winnym octem náczczo pić. Ták tego dniá możeβ ſię vſtrzedz zárázy morowey.

Zárażonȳ.

Gdżieby więc iuż záchwycił tego złeg / tedy wźiawβy kwinte prochu tego korzenia / druga Dryakwie / ze czterema łyżkámi tego źiela wodki / á ze dwiemá gwoździkowego octu ábo winnego dobrego ćiepło dáć pić / á przez trzy godżiny dáć mu ſię pocić / zá pomocą Bożą z niebeſpieczeńſtwá wynidźie.

Item.

Item. Wźiáć korzenia ochedożonego ſuchego / Dyptanu białego. Pereł przednich vryáńſkich po łocie / á co namieley wſzyſtko vtłukβy / nálać ná to ſoku β eść lotow ſpolney Dryakwie / á vmieβawβy dobrze / náſłońcu vſuβyć / zuowu miálko vtłuc / y tákże β eść lotow / ábo łyżek tegoż ſoku ſpolney Dryakwie nálać / záczynić / ná ſłońcu vſuβyć. Toż potrzećikroć vczynić / vſuβyć / vtłuc / przeſiáć / á pilnie w ſtorzánym woreczku / do potrzeby chowáć / á vżywáć czáſu potrzeby / po kwinćie y po pultory / ze czterema łoty ábo łyżek / tegoż źiela Kurgoże wodki przymieβawβy Kárduſowey / y octu winnego dobrego po pultory łyżki. Dryakwie przedniey kwinte / to ná raz wypiwβy / przez trzy godżiny ſię co nalepiey pocić / potym ſuchymi chuſtámi ćiepłymi ſię zetrzeć. Ták powietrzá świeżo záchwyconego z ſiebie pozbyć może.

Item.

Item. Weźmi miálko vtłuczonego prochu / korzenia Pepáwy kwinte. Dyptanu białego tłuczonego puł kwinty / Dryakwie przedniey kwinte / á zárázonemu day pić z wodką tegoż źiela / z wodką Miedunkową / á z winnym mocnym octem / káżdego po dwu łyżek wźiawβy / co nadłużey ſię potym pocąc. Doświádczono.

Item.

Item. proch przećiwko temu koβtowny. Wźiáć dwá łoty korzenia Pepáwy / liśćia ſuchego Sczawikowego / pultorá łotá. Káđźiołá krannego / Korzenia Koźlkowego / Korzenia Oleβnikowego / po trzy kwinty. Dyptánu białego / Biedrzeńcu białego korzenia / po pultory kwinty. To wſpoł co nayſubtelniey vtłuc / á w woreczku ſkorzánym chowáć / y czáſu potrzeby z winem ábo z octem / iáko láſkowy orzech / tego prochu náczczo vżywáć. A gdżieby ſię przytym chćiał pocić / przydáć do tego Dryakwie dobrey kwinte / pobudźi pot.

Item.

Iny proch przećiwko záráżeniu morowemu / nie mniey od pierwβego vżyteczny. Wźiáć korzenia ſuchego y ochedożonego teyże Pepáwy / dwá łoty. Korzenia Biedrzyńcowego łot. Korzenia Kukliku / ábo Benedyktowego / Dyptanu białego / Glinki Ormieńſkiey po puł łotá. Glinki pieczętowáney puł kwinty / Máćice Perłowey kwinte / Szmárágdu przepárowánego dwie częśći kwinty / zwłaſczá odrobinięgo / co nayſubtelniey vtártych. Drzewá Orlego ábo Ráyſkiego / korzenia Jeleniego okà / ábo Broni / po β oſtey cześći kwinty / ábo co dźieśięć źiarn ieczmiennych záważy. Te co nayſubtelniey vtłuc / w ſtorzánym woreczku chować / do vſtrzeżenia powietrza morowego. Tákże iuż zárażonym / po kwinćie z winem ábo z octem winnym vżywáć. Zárażonym / z Dryakwie / á z pomienionymi wyżβey wodkámi y z octem / dla pocenia / pić dawáć.

Item.

Też wiele może w tych przypadkách / korzenie y z naćiá swa w winie / ábo w occie wárzone / ná czczo iuche pitec.

Czerwonte.

Miedzy wβytkiemi źioły / ledwie ſię ktore temu rowne ználeść może / ktoreby potężniey czerwonkę záwśćiągnąć mogło. Tákże ine ciekáczki / biorąc go prochem po kwinćie / z czerwonym winem ćirpkim. Ale czerwone korzenie Pepáwy

pákośnikowi bydlęcemu.

Bydłu pákośnik (co Niemcy Schelmen/ v owiec záś Geiffer zowią) spadza Bydłu rogátemu po cztery loty ná raz sypiąc go w wodę ćiepłą/ á w gárdło ia leiąc. Záś owcy iedney po pultorá lotá/ tákże z wodą letnią. A gdźieby tylko boiaźń była/ żeby to złe ná bydło nieprzypádło/ tedy korzenie tylko krażáć im do parze.

Ślepoti iáśney.

Oczom wzroku słábego/ z właśczá gdy żadney zaśłony widomey na sobie nie máią ále śą w sobie iáśne/ korzenie to w winie wárzyć/ á przez dni dźiewięć pozsodme ćiepło plastrem przykładáć / wielki rátunek wzroku czyni/ posiłáiąc go. A ile kroć on plastr ná oczách zeschnie/ tyle go też kroć odnawiáć.

Wzroku ćiemne.

Też sok z świeżego liśćia w oczy puszczány wzrok ćiemny iáśnym czyni / ćienkie zaśłony z nich spadzaiąc.

Item.

Item Wárzyć korzenie w winie/ á z Tucya miálko vtárte/ ná noc plastrem przykładáć. Ták zágnoienie oczu/ y czerwoność ich spędzi/ y wzrok iáśny vczyni.

Tok zbytni z nosá.

Tok krwie z nosá záśłánawia / korzenie w vśćiech trzymáiąc / á drugiego y z náćia vtłukszy / ná czoło przyłożyć.

Zębom osłábiáłym

Zęby osłábiáłe y chwierocące vmacnia y vtwierdza / toż korzenie wárząc w wodźie / á te inche często w vśćiech ćiepłe trzymáiąc. Dźiąsłá/ y zęby tákże ią wymywáiąc/ wyćieráiąc/ y popłokuiąc. Toż te

Cuchnienia z vst z gnilca.

Cuchnienie z vst/ zágnilości dźiąseł / á bo z zębu próchniałego pochodzące. Tákże záwrzedźiałości vst odgánia.

Gnilcu.

Gnilec w vśćiech leczy / Kurzeźiele : korzeniem/ korzenia Czernionego/ á skorek wnetrznych oskrobánych z drzewká iego / Zwonkow Pánny Máriey / wierzchołkow Szałwiey/ po gárści/ pokráiáć á w pultory kwarty winá ćirpkiego do wywrzenia trzećiey części wárzyć / á tym często vstá płokáć / y te wodę w nich długo trzymáć.

Dźiąsłom gnilącym.

Dźiąsłom opádáiącym y gniłącym/ korzenie Pepáwy w wodźie wárzyć/ á do káżdey kwarty tey polewki przylać/ Rożánego miodku cztery álbo pięć łyżek/ tym wyćieráiąc y płocząc dźiąsłá często. Może też to źiele y z swym korzeniem w winie álbo y w occie wárzyć/ do tegoż: Dobrze też w vśćiech żuchać y trzymáć wespoł z liśćiem / á tego.

Pániom niepłodnym.

Pániom niepłodnym/ wárząc go z korzeniem swym w wodźie/ dobrze w otworłoná ćiepła páre łykiem puszczáć káżdy dźień / á ile wieczor. Do tego próch tego korzenia miodem záczyniony / á ná żywot plastrowány / iest im do płodu poczęćia wielkim lekárstwem.

Item.

W trunku tákże vżywáiąc go / bodź z winem wárzony / dobrze ocukrowány przez kilká dni piiąc / bodź w nim się popás kąpiąc/ y nápárzáiąc/ tym sposobem/ wźiąć Kurzegoźiela z liśćiem y z korzeniem / Dźiewánny/ Rożownika / po trzy gárści / w winie wárzyć / á przez pięć dni po wyczyśćieniu miesięcznym nápárzáć się / siedząc ná tym.

Krtuśenie.

Krtuśenie y womity záwśćiąga. Tákże

Niezátrzymániu pokármow.

Niezátrzymániu pokármow w żołądku bárzo służy / wźiąć źiela y z korzeniem Pepáwy dwie gárści/ liśćia Bobkowego liśćia z drzewá Pigwowego / Lebiotki / po gárści/ Rádźidłá kramnego białego dwá loty. To drobno pokráiáć y przetłuc á w płóciennym woreczku przeßyć y w winie czerwonym wárzyć/ á miedzy dwiema tálerzámi wyżawßy ná żołądek co náćiepley przykładáć. Może y w occie miásto winá to wárzyć.

Żebrze.

W febrách á ile w flágmistych / dobrze to źiele pod chorego podśćielać / żeby ná nim leżał. Tákże w obuw iego náśćielać / żeby ná nim chodźił.

Podágrze Sciátyce. Artetyce.

Podágrze/
Sciatyce /y
Artetyce/ sok tego źiela nápoły z sokiem Rumienkowym zmießany / w ktorych nie płokáne wełne máczáć/ y ná mieysca bolesne przykładáć.

Ciekáczkom.

Ciekáczki záśłánawia / dwie części go z korzeniem wźiawßy / trzećią liśćia Pigwowego/ to w wodźie wárzyć / álbo párzyć / á w tym nogi kąpać. Też po pás álbo pępek w tey kąpieli siadáiąc: Pániam vpławy / y złotych żyłek tok zbytni záwśćiąga.

vpławom

Do máśći y plastrow ná rány/ y

Sadzele.

Sadzele źle/ á ćiało roziádáiące/ w chodźi wjchodzáiąc/ wśsußáiąc/ y goiąc. Też wárząc w wodźie/ álbo w winie/ á wymywáiąc dwá y trzy kroć ná dźień / y prochem tegoż źiela zásypuiąc/ toż czyni.

Ślidwáśer.

Ślidwáśer zástánawia prochem tego korzenia zásypuiąc/ á z wierzchu toż źiele y z korzeniem swym tłukąc y plastruiąc. Drudzy biorą tegoż korzenia y z náćia/ Gáłásu / po łoćie / á co nasubtelniey vtłukßy z Gorzałką rostwárzáią / chusteczki ábo fleytuchy w tym máczáią / y w rany kłádą.

Wołá ná żły.

Wołá ná żły rozgánia/
Gruczoły y zołzy twárde odmiękcza.
Nábrzmiałości twárde rospadza.

Gruczołom nábrzmiałości.

Krwi záćiekley.

Krwi záćiekley zá skorę / świeżo źielone źiele y z korzeniem vtłukßy przykładáć

Ránom wielkim miásto záłá wrow.

Rány wielkie rozłożyste y głębokie ściąga / háftuie/ spaia/ y leczy / lepiey dáleko á niżli Łázienice / álbo Bárwierskie zeláwty y drátwy/ á to bez vprzykrzenia rannego y bez bolu. Wźiąć prochu tego korzenia łot/ Kośćywału/ Rápontyku/ ábo Ja

Krtuśenie y womity

Krtuśenie y womity Koleryczne zá-
wśćiaga / á ile dla ludźi vbogich / ktoż-
y nie máia do Aptekí ná lekárstwo / wźiáć
prochu Kurzego źiela y z korzeniem /
ile sie zda y podoba / záczyń go białkiem
świeżego iáiá / y vpiecz ná dnie ogni-
ská goracego / á choway do potrzeby.
Tego ná raz biorąc co złoty czerwony zá-
waży / vtrzeć / á z wodką kedźierzáwey
Mietki / ábo z Pigwowa / po dobrym trun
ku dáwáć pić / womity zástánowi. Też w
ocćie go wárzyć z toż Mietką kedźierzáwą
álbo y bez niey / á uche piiąc toż czyni.

Vplawom

Vplawy pániom zbytnie záwśćiaga /
do czego nie máß nic nádeń lepßego y do
świádßeńßego / dáiąc po kwincie prochu
z tego korzenia / z winem ostrym / álbo z
Bábczánym sokiem / ábo wodką / nácz czo
y ná noc. Albo wárzyć go z korzeniem te-
go / bądź w winie / álbo w wodźie / á po
trunku dobrym ráno y ná wieczor ćieplo
pić dáiąc.

Toku zbytniemu złotych żyłek.

Złotym żyłkom zbytnie otworzonym y
płynącym / tenże przerzeczony trunek iest
wielkim rátunkiem. Albo też toż źiele y z
swym korzeniem w winie / álbo w wodźie
moczyć / y tego miáßo pospolitego trun
ku vżywáć.

Poronienie broni.

Od poronienia płodu pánie záchowu-
ie / w trunku go każdego dniá vżywáiąc. A
ktemu wiercąc go ábo tłukąc octem win-
nem rospuśćić / á tym żywot y nyrki / ábo
krzyże náćierać. Abowiem máćice y płod
w niey leżący posila / y vtwierdza / á v-
twierdzáiąc od poronienia záchowywa y
strzeże.

Item.

Toż czyni proch korzenia z miękkim iá-
iem / po puł kwinty biorąc go ná raz.

Item.

W Winie drobno pokráiawßy korzeń /
moczyć / á tego miáßo pospolitego trunku
vżywáiąc / toż czym. Płod / y máćice vmac-
nia / y od poronienia zachowuie Brzemienne.

Vplawom białym.

Vplawom białym / iest lekárstwem /
wźiáć korzenia Pepáwy / Muśkátowego
orzechá / po łocie / nástenia Podrożnikowe-
go puł lotá. To wßytko co namieley
vtłukßy / po puł kwinty ná raz z czerwo-
nym winem / ábo z stárym piwem pić ćie-
plo dáwáć ná dzień dwá kroć to czyniąc /
áż stáne vplawy.

Item.

Toż czyni sámo korzenie / tym sposo-
bem / iáko Chmá warzone / przez cały mie
siąc vżywáiąc / y pocąc sie. To tákowe
vplawy by nádawnieyße y nastárße były /
zawśćiaga.

Macicę wyfuße.

Zbytnie wilgotnośći w máćicy Pá-
niam wysuße y trawi / po czyśćieniu mie-
sięcznym pozostałe / korzenie w winie wá-
rząc / á ráno y ná noc po trunku ćieplo
pijąc. Tenże trunek czyni máćice sposo-
bne do płodu / ßlámowátośći slozowáto
z niey rumuiąc / wysußáiąc y wychodzá-
iąc / przed ktoremi nasienie męskie / nie
może sie w niey zátrzymáć.

Vpalwom rumienny

Zástánawia y rumienne vplawy / proch
korzenia Pepáwy z ßpikánárdą we dżdżo-
wey wodźie po pepek ćieplo kąpiąc sie.
Też gębki ábo płáty w niey máczáć / á wßy
stek żywot niżßy od pepká / áż do otworu
łoná / co nácieplej nápárzáć.

Item.

Item. Z Szpikánárdą tenże korzeń Ku
rzego źiela / á z miodem pilno vtárty / ży-
wot niśßy y z łonem tym náćieráć dobrze.

Moczá-
stánowie
vstáwicz-
nie odcho
dzący.
Febre trze
ciegodnio
wą.

Przchem z Bábczáną wodką / dwá
kroć co dzień vżywány / ábo z sokiem teyże
Bábki pity / nie zátrzymánie moczu zá-
wśćiaga.

Febre trzećiegodniwą / w krotkim cza-
śie leczy źiele to y z korzeniem swym / w
winie álbo w piwie moczące / y miáßto po-
spolitego trunku vżywáiąc.

Vßknionym od węża y od inych beßtiy
iádowitych / iest lekárstwem / korzeń świe-
ży tego źiela tłuczonego / ná ráne pla-
strowány.

Od páiączney Mysy obrázonym / iest
pewnym rátunkiem / świeże korzenie tego
źiela z octem vtárte y ná ráne przykłádane

Vßknionym od gá
dźiny.

od páiącze
go gonu.

Trunek rániym.

Trunek / ránom ták ßtychowym / iáko
ćiętym osobliwie służący / Kurze źiele z
korzeniem swym / w wodźie wárząc do po
łowice wywrzenia / á każdego dniá ráno
y ná noc po ßeśćiu łyżek tego dáiąc pić.

Item.

Tenże trunek wilgotności do ran spa
dáiące záwśćiaga.

Glidwáser.

Glidwáser zástánáwia.

Item, Wźiąć dwie gárści Pepáwy y z
z korzeniem / mnieyßego Pięćiornika z ko
rzeniem / Przywrotu po puł tory gárści /
Obrotu słonecznego / Sadźcu / korzenia
Jáskolczego źiela po gárści / Koßyśćzká /
liśćia Pierwiośnki / álbo białey Bukwice /
Tyrliczu y z korzeniem po puł gárści. To
wßyśtko drobno posiekáć / y w konwi cy-
nowey záluto wawßy / á trzy kwarty biale-
go winá ná to nálawßy / w kotle wrzące-
go vkropu przez ßeść á przynamniey pięć
godźin warzyć / á tego po piáciu / ábo ße-
śćiu łyßkách każdy poránek y wieczor ćie-
plo rannemu pić dáwáć. Abowiem y spad
kom broni spádáć / y Glidwáser zástánawia / y rány goi.

Końskiemu kąślu y bydłu rogátemu.

Konie / y

Rogáte bydło gdy kąßel zbytni máią.
Tákże dychawicznym y schnącym / Ku-
rze źiele y z korzeniem drobno siekáć / á
w obrok y w parzo. Tákże y z wodą mie-
ßáć im do picia. Podczás też proch te-
go źiela z wodą mießáć / á lać im w gár-
dło.

Bydłu rogátemu.

phyllites vel Tormentillæ Głowie wilgotney płucom tępistym. Suchotom pániom dla poronienia. płod v trwierdza Máćica posila. powietrzu morowe.

Wino z tego ziela może bydź / tak iako z Pięćiorniku / które bárzo służy

Wilgotnościam zbytnim w głowie / wysuszáiąc ie y trawiąc.

Płucom zágnilym y ropistym.

Do vstrzeżenia suchot.

Pániom do vwárowánia poronienia.

Płod w żywocie krzepki zachowuie.

Máćice zstwierdza / y mdłą posiła / ślizkay ślozow wilgotnych wysusza.

Od morowego powietrza zachowuie.

Owa / tym wszytkim niedostátkom y chorobom służy / ktorym sámo ziele / zwiąsczá wnetrznym.

Korzenie Pepáwy w cukrze.

Confectio Rad. Tormēt.

Korzenie Pepáwy w cukrze / tym sposobem bywa czynione. Biorą świeże korzenie / co nacudniey ochędożone y oskrobáne / z zwierzchney skorki drobno kráją / y w wodzie studzienney ták długo wárzą áż málo nie wszytka wodá wywre. Tłuką w kámiennym Mozdżerzu / y przez durszlak ábo gęste sitko przebiiáią. Do tego wedwoynasob cukru kánaru dáią / y ná wolnym ogniu węgliştym przysmażáią / áż iáko konfekt zgęstnieie. Ten przećiwko morowemu powietrzu / wielkim y pewnym iest rátunkiem / káżdy poránek niżliby z domu wyszedł / iáko puł káştanowego orzechá biorąc. A to dorosłym lat. Dźiećiom ták wiele / iáko orzech láskowy.

Morowemu powietrzu.

Ktorzy zbytnie głowę wilgotną. Także

Płucá y piersi / y

Żołądek máią.

Głowie wilgotney płucom. żołądkom Máćicy.

Białychgłow máćicy náder wilgotney / y innym niedostátkom z zbytnich wilgotności w ćiele będącym / pod pomienioną miárą / ná noc kłádąc się / vżywány / dobrze czyni.

Rozsądek.

Z zupełnego y z dostátecznego od nas opisánia tego ziołká / káżdy obaczyć może / ieśli ma iáki kształt y podobieństwo z Wężownikiem / ábo z Gáiowa Miodunką / iáko niektorzy Herbuárzyştowie chcą mieć / y ták vdáią. Nie spominam o skutkách / ktoremi sa sobie rowne. Myla się y ći ktorzy go Pięćiornikiem własnym bydź twierdzą. Chociá z nim także iest podobnych skutkow.

Białáwiec / ábo Srebrnik Włoski. Rozdz. 92.

Leucas, Leuce, & Leucea, Mesoleucon, Argentina Mompeliaca

Welsch Sylberkraut / oder Silberkraut von Mompelier.

Białáwiec / ktory Srebrnikiem zowiemy Włoskim. Zowiemy go y Ziębrem / ábo białym ziębrem. Także Sczyrzyca. Dwoiáki nam Dioscorides bárzo krotkimi y głuchemi słowy opisuie. Ogrodny y Płonny / ábo gorny / do Sczyru kształtem y postáćią podobne oboie. Płonny ábo gorny / liścia szerszego niżli ogrodny. Nasienie ostrogorskiego smáku / y bárzo niewdźięcznego / wszákże potężnieyszy / niżli co w ogrodách bywa siany. Liśćiem Jwince pachnącey bárzo podobny / białáwy ábo popieláty / około kráiow kárbowány / połyskuiący się iáko náss Srebrnik / przez ktorego środek białe ziębro bieży. Kłącza ćiemnorumiennego / twárdego y chrostowátego. Korzeń ná kilká korzonkow się dźieli / także ćiemnorumienny ábo dźikáwy / smáku cirpkiego y ściągáiącego / iáko korzenie Pepáwy / ábo Pięćiornikowo.

Mieysce.

Ogrodny / w ogrodách bywa flámcowány. Płonny / ná skáłách /

ścieńcu ktory też *Rheubarbarum* Pontskie y Moskiewskie zowią / Sárcokole po puł lotá. To wßystko co na mieley vtluc / á tym ráne zásypowáć / zwierzchu toż sámo źiele z korzeniem plastruiac / doświádczony to záláft.

Wrzody iádowite / ćiálo roziádánim swym psuiące y Kánceroware / wymywáiac ie często woda wárzonego korzenia / á prochem tegoż zásypuiac / o czym sie też wysßey troche przypomniáło / goi. Ale iednák rány y wrzody wnetrzne potężniey leczy / iáko w płucách / w kißkách / w prochu go z polewka iákákolwiek przynależąca / á bo tegoż źiela wodka / álbo z winem czerwoną vżywáiac. Co sie też ná swych mieyscách / troche przedtym powiedźiáło. Także go w winie ćirpkim wárząc á piiąc.

Tok zbytni krwie z ran zástánawia prochem iego zásypuiąc.

Fistuły zástárzále / á do goienia trudne záwiera bez ßkody / sok z liścia Kurzego źiela w nie puszczáiąc.

Krwią chárkáiącym wielkim iest rátunkiem / proch bądź sam pożywány / bądź z Rożánym konfektem co naskárßym / álbo z Ormieńską glinką / bądź z táłem miękkim.

Arteriey / to iest / żyle pulsowey otworzoney / Grekowie *Aneurisma* zowią / my tego iednym słowem wyrzec nie możemy: iest wielkim rátunkiem nim zásypánim.

Liśáie śliwiące y ćiekące leczy / także ie zásypuiąc prochem tego źiela.

Nog bolenie do trzećiego dniá vskrámia / z oliwą vtárty y tym przez trzy dni nogi náćieráiąc. (*Apud.*)

Owa wßystkie te skutki ma / ktore Bzytánská / także Wężownik / álbo gáiowa Miedunká / ktore y Pięćiornik ma. Co sie z opisánia tych wßystkich baczyć może.

Wodká z Kurzego źiela.

Naprzystoynieyßy czás y nalepßy / do wyćiągnienia z tego źiela wodki / gdy ná nawietße kwitnie / co bywa w Maiu / y w Czerwcu / biorąc go z korzeniem / z náćia y z kwiećiem posiekáć drobno / á przez *Balneum maris* wolnym ogniem przećiągnąć. Potym do káżdego pułgárncá tey wodki tegoż źiela sußonego zewßytkim / także wźiawßy pokráiáć / á z hrubá przetłukßy po ośmi łotow przydáć / y przez cztery dwádźieśćiá godźin / w *Balneum maris* moczyć / potym przelutrować znowu / y ná słońcu gorącym wysonować. Tá Wielkiego iest zálecenia / v mądrych y vczonych lekárzow / do lekárstw rozmáitych.

Jádom y trućiznom

Nietylko iádom y trućiznom mocnie sie sprzećiwia / nie dopuszczáiąc im do sercá / piiąc ią káżdego dniá / ták sáme szczególna / iáko y z prochem korzenia tey / ále też wßelákim wilgotnościam ziádowicznym: zágnilym / z ktorych pospolicie krew w ćiele / y ine przyrodzone wilgotności psuią sie / zátym morowe gorączki przypádáią.

Spadki z głowy záwśćiąga y wysußa.

Serce posila.

Płucá záwrzedźiáłe / wychedażay wysußa z wilgotności fleginistych.

Od suchot broni.

Ciekaczki wßelákie záwśćiąga / káżdego dniá ráno y ná noc / po piáći ábo ßeśći łyżek w trunku vżywána. Także wino v stołu nia rosßwárzáiąc.

Opuchłym / iest rátunkiem známienitym / nic ineg nie piiąc przez dni dźiewięć / tylko te wodke / potężnie moczem wywodźi / chocia mocy iest wysußáiącey / iáko y tym

Ktorzy nie mogą moczu zátrzymáwáć y w pośćieli mokrzą / iest osobliwym lekárstwem.

Brzemiennym Pániam / ktore sa skłonne do poronienia / dobrze nia wino do trunku pospolitego rosßwárząc / podczás też sámey wodki vżywáć. Abowiem y płod w żywoćie / y w máćicy śliskość wysußa / posila / pokrzepia y vmacnia.

Morowego powietrza ktorzyby zá chwyćili / nátychmiast / vczynić mu do pocenia tákowy trunek. Wźiąć tey wodki z pięć łotow ábo łyżek / octu winnego mocnego pułtory łyßki / Dryákwie przednieyá stárey / kwintę / konfektu złotego iáłá / puł kwinty / to zmießawßy / zárázonemu dáć wypić / á żeby sie potym trzy ábo cztery godźiny pośił.

Czerwoną ćiekaczkę / także wßytkie ine zástánawia tá wodká / wźiawßy iey z ßeść łyżek / prochu tegoż korzenia kwintę / to ná ras dáć pić / kilkákroć to vczyniwßy / wßeláka biegunká zá pomocą Bożą ustánie.

Oczom ćiekącym.

Płynienie wilgotności vstáwiczne z nosá / wysußa puszczáiąc iey kropłe trzy w oczy. Także chusteczkę chedoga w niey máczáiąc ná nie przykłádáć. Niektorzy przydáią do tego Tucyey przepárowáney / ábo Helenki / á dobrze / y ták w oczy puszczáią.

Bráin / to iest / zákáżeniu vsiek dźiećiom w powićiu / ze złego pokármu / iest przedkim rátunkiem / wymywáiąc im często vstęczká ta wodka ćiepło / á bo poćieráiąc.

Kily y záwrzedźiáłość członkow wstydliwych oboiey płći wysußá y goi / także nia często wymywáiąc / á fleytußki w niey máczáne / przykłádáiąc.

Wino z Pepáwy.

Wrzodom iádowitym

Tok zbytni krwie z ran zástánawia

Fistułom trudnym do goienia.

Krwią chárkáiącym.

Arteryce zerwáney.

Liśćiom ćiekącym.

Nogom bolącym z podágrze.

Aqua Styptitia Tormentillæ.

Jádom y trućiznom

Spadkom. Sercu. Płucom.

Suchotom. Cierpiącym:

Opuchłym.

Mocz przędzi.

Żáś Moczu nie zátrzymáiącym.

Przećiw poromieniu pánio

powietrzu morowemu.

Czerwonce

Ogompłynącym. płynieniu wilgotności z nosá.

Brániu dźiećinnemu.

Śile y wrzodom frácowátym / ná członkách wstydliwych.

Vinum Hepta-

ſczącego. Korzenia miąſſego/ ná wiele cześći rozdźielonego: wydáiącz śiebie pniączek obmiąſſy. Z ktorego rozgáłkí á dwu łokietnych/ rumiennych pochodźi prośtych/ y odnożyſtych/ ná ktorych po dwu y trzech parách liſteczkow obdłużnych y ſpiczáſtych: á ná káżdym wierzchu ieden/ ile ná odnożkách y gáłąſkách ſpodnich. Ná wierzchu kwiatki białe ogániſte ná obdłużnych ſtopkách. Z tych potym naśienie bywa. Kwiát/ liśćie/ y naśienie/ ták bárzo ſwym ſmákiem vſtá roſpaláią/ iákoby w nie wągla zarzyſtego nábrał/ záczym ie przyſczy. Tákże y iezyk/ przeto też ſtąd nazwiſká doſtáło/ Przyſczeniec/ álbo Przyſkirnik.

Jeſt drugi Przyſczeniec wiły/ nie proſto wzgore roſnący/ále innych źioł y chrośćia ſpieráiący/ gáłązek gibkich/ ćienkich/ źielonych/ nie iáko pierwſzy rumiennych. Liśćie nie ták rzędem iáko w pierwſzem/ ále y tám y ſám gromadkámi położone. Kwiatkow białych. Naśienia drobnego. Korzenia ćiekiego roſpierzchłego.

Mieyſce.

ROſna w gorách/ w krzewinách/ ná polách trawnych y ná págorkách.

Przyrodzenie.

JEſt przyrodzenia ogniſtego/ Abowiem rozgrzewa y wyſuſza w czwartym ſtopniu/ ile świeżoźielony/ ſuchy niczemu ſie nie goźi.

Moc y ſkutki.

Żabom boleiącym.

Liśćia Przyſkirniká świeżoźielonego vtłuc/ á v pieśći ná pulſowe żyły przywinąć/ boleśći zębow vśmierza/ przyſcze znieca̅iąc.

Bolącko niechcącz ſię zbierać

Bolączki ktore ſie do zbieránia w otok nie máią/ tegoż źiela świeżo źielonego vtłuc z oliwą/ y ná nie przyłożyć.

Scyátyke. Arteryce.

Scyátyke/

Arteryke vkłada przerzeczonym ſpoſobem przykłádány/ ná te mieyſcá gdźie bole

Ciáło pyſzy.

Ná ćiáło gdźiebykolwiek był nápoły wietſze y przerázony/ przykłádány/ przyſczenie czyni. Przeto

Oczom płynącym.

Oczom płynącym dla zbyteniey wilgotnośći głowy/ álbo mozgu/ w tył ábo ná rámioná go przykłádáiąc/ ieſt rátunkiem/ wyſuſzáiąc wilgotnośći/ y fluſy od nich odćiągáiąc.

Puchlinie

Puchlinę z ćiáłá wſzyſtkiego wyćiąga y wywodźi/ liśćiey z kwiećiem/ bądź tylko ſámo liśćie z łupinámi źielonymi orzechow Włoſkich vtłukſzy/ przyłożyć/ pod kolánem po tey ſtronie od śiebie/ gdźie poſpolićie bywáią ápertury czynione. Ták wſzyſtke puchlinę z ćiáłá wyćiągnie.

Feb. quartánnie.

Przećiwko Quártánnie álbo Czworodniowey febrze/ czynią niektorzy z tego źiela liśćia Pigułki/ y dáią godźinę przed przyſzćiem/ ále po wźięćiu potrzebá ſie co nálepiey pośćić. Drudzy dáią ſámego liśćia do vżywánia. Jnni z chlebem miáſto pigułk.

Wodká z Przyſczeńce.

Aqua Styllatitia Flámulæ.

Z źiela tego może bydź wodká z *Balneum maris* wyćiągniona/ ktora ták iádowita bywa/ iáko gorzałká namocnieyſza. Tá przez vſtá nie bywa vżywána/ dla ſwey zbytniey gorącośći. Jednák gdźiebyśmy iey chćieli w niektorych chorobách wnętrznych vżywáć/ tedy nie ſámey ále z ina iákąkolwiek wodką/ ktoraby zbytnią iey gorącość przełámowáłá/ y vſkromiáłá. Do palenia tey/ liśćie z kłączem y z kwiećiem biorą.

Feb. quártánnie.

Za ktorąż tey wodki przećiwko kwártánie trochę pić godźinę przed przyſzćiem dáią/ y co nálepiey w pościeli nákrywſzy pośćić ſie każą.

Oleiek z Przyſkirzyce.

Oleum Flammulæ.

Bywa też oleiek z tego źiela czyniony/ ſpoſobem: Liśćie świeże biorą ile kto chce/ á poſiekawſzy go drobno w oliwę/ á bo w Rożány oleiek kłáda/ bo ten przyſtoynieyſzy do tego/ y przez cáłe láto ná iárkim ſłońcu mocza y ſmáżą. Tenże

Scyátyce. Arteryce.

Lámániu w biodrách/

W ſtáwách y w członkách dárćiu/ ieſt oſobliwym y doświádczonym lekárſtwem

gorách / piaſczyſtych źiemiách roſćie.

Przyrodzenie.

KRotko nam Galenus przyrodzenie tego źiołká opiſał / w ſiodmych kśiegách o źiołách. Powiáda go rozgrzewáć y wyſußáć w trzećim ſtopniu / co ſie iednák ſmáku ſćiągáiącego y ćirpkiego znáczy.

Moc y ſkutki.

Niewiele ſkutkow tego źiołká nam zoſtáwił Dyoſcorides y Galenus/gdyż też w rzadkiey znáiomośći ieſt ludźiom / dla puſtyń gdźie roſćie/záczym też rzadko do vżywánia przyść może. To tylko/ że przećiwko iádom y trućiznom/ naśienie iego z winem pić dobrze. Także Vſzkodzeniu y vkaßeniu iádowitemu od beſtiy iákichkolwiek iádowitych/zwłaſczá morſkich/ plaſtrem ná rány kłádąc.

Jádom y trućiznom

Beſtyom vſzkodzonym.

Rozſadek.

Amatus Luſitanus to źiołko miedzy Lebiotki polne policza / ále mym zdániem nie dobrze/ bo áni kßtałtem / áni zapáchem nammiey niepodobne / okrom ſkutkow / ktore tákże trućiznom y iádom ſprzećiwiáia ſie. Białáwcem podobáło ſie go nam miánowáć / od białośći y lſnącego liſtu / iáko od białego Ziobrá/ Ziobro białe. Od Szczeru Szyrycá / od ſrebrá / ktoremu tákże białośćią y lśnieniem ieſt podobne/ Srebrnik.

Pryſczeniec / ábo Pryſtirnik. Rozdź. 93

Flammula
Flammula Iouis,

Brenwurtzl.

PRyſczeniec / trzećiemu Bárwinkowi / ábo Powoiowi Mieśiączkowemu ieſt podobny bárzo / od ktorego niczym innym nie ieſt rożny / tylko że ten bez wßeláktey podpory ſam proſto wzgore roſćie/Barwinek innych ſie źioł chwyta y podpiera/ po ktorych wſtępuie. Ktemu Pryſczeniec ſmáku ieſt roſpaláiącego/ſczmiącego y przy-

ſczącego

go znák dobrey y weſoley myśli máia. Záś we Włoſzech / vmárłym tylko dźiátkom wieńce z niego czynią / ná znák żalu y ſmetku. Kwitnie záraz ná wioſnę w Kwietniu / indźie w Márcu.

Jeſt drugi temu we wſzem podobny Bárwinek / tylko że ieſt kwiátu pełnego błękitnego / álbo modrego / pod czás białego iáko y pierwſzj

Mieyſce.

ROśćie rad ná źiemiách náwoźnych / tłuſtych / ilowátych / wypráwnych / roſćie y przy płociech / párkanách / nád wąwozámi / á w ćieniách.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ieſt chłodnego y ſuchego / iednák wiecey wyſuſza niźli chłodźi / iáko Ægineta piſze / co ſie y z ſámego ſmáku znáczy. Abowiem żuchaiąc go zda ſie mieć nieiáką w ſobie ćirpkość z gorzkośćią: ktorą ćirpkośćią ſwą / zlekká ſtwierdza / ále wiecey czuć gorzkośći. Wyſuſza tedy bez ſczmienia.

Moc y Skutki.

Czerwonce y ćiekogkom ſimym.

Biegunkę czerwoną y inne ćiekaczki záwśćiąga / liśćie z witeczkámi iego w ćirpkim winie czerwonym wárzone / á ieſcze lepiey z kwáśnym / á trunkiem vżywáne. (*Dioſ.*)

vpławom

Vpławy białogłowſkie záſtánawia / tenże trunek. Jeſcze potężniey wárząc go z Pępáwą / á z korzeniem Naśieżrałowym / w czerwonym winie / á ráno y ná noc piiąc. Też może go miáſto winá w Bábczáney wodce wárzyć y pić. Toż też

Złotym żyłkom zbytnie otworzonym.

Złote żyłki zbytnie płynące hámuie.

Krwiopluiącym.

Krwią chárkáiącym niepoſpolitym ieſt rátunkiem / z Koſtywałowym korzeniem / w wodce Bábczáney wárzony / á vżywány. (*Dioſ.*)

Máćicy.

Boleśći w máćicy. Tákże Boleśći

Bolenin łoná białogłowſkiego.

Łoná białogłowſkiego vkłáda / liśćie z witeczkámi ſwemi vtárte / z mlekiem ábo z Rożánym oleykiem / álbo z Cyprynowym / á czopkiem álbo wezełkiem w otwor łoná puſcząć / nic od tego popuśćiwſzy dla wyśćia [*Dioſ. Gal.*]

Zębom boleiącym.

Boleśći zębow vſtramia liśćie Bárwinkowe / żuchaiąc y ná nie przykłádáiąc.

Vkąſonym od gádziny.

Vkąſonym od gádziny / ieſt lekárſtwem liśćie vtárte przykłádáne / bol ábowiem vſtramia. Twierdzą niektorzy że octem w trunku vżywáne / iádowite od węża vſzkłenienie leczy.

Item.

Vpławy pániom záwśćiąga liśćie świeżo źielone / v ſámego otworu łoná / do nogi ábo vdu przywiązáne. [*Matth.*]

vpławom

Tymże ſpoſobem poronienia płodu broni.

Od poronienia zá powrote.

Pániom do płodu y záſtąpienia dźiátkámi / ieſt niemáło pomocą (*Dioſ.*

Tok z noſá

Tok krwie zbytni z noſá záſtánawia / ná głowę przykłádáne / ßyię y gárdło nim obwiązawßy / y do tego w vśćiech trzymáne długo. Owa wßeláki z golą tok záſtánawia.

Do trunkow y plaſtrow / ktore ránnym przynależą vżyteczny / zwłaſczą do rozłádánia wrzodow y ran / żeby ćiáłá nie pſowały.

Do trunkow y máści ránnych.

Liśćie w popiele zarzyſtym roſpárzone / kołaczki twárde / ktore ſie niechcą zbierąć y zropiáć przykłádáiąc roſpadzą.

Kołaczki twárde roſpadzą.

Zburzone wino klarowne w krotkim czáśie iáſne y złotey bárwy czyni / nákładßy go w nie / y dobrze záßpuntowawßy.

Winu zburzonemu.

Jeſt innych niemáło cudzoźiemſkich bárwinkow / o ktorych ſie wnet przypomni.

Rozſadek.

Myłą ſie bárzo / ktorzy Bárwinek mnieyßym wilczym łykiem / ſproſni nieukowie / zowią. Ktore ták ſą ſobie podobne / iáko Wierzbá do Grußki. Ten kwiátu modrego: owo czerwonego. Ten ſie po źiemi pnie: owo z korzenia proſto wzgore roſćie / iágodki czerwone przy liſtkách máiąc. Ták iż wßyſtkim kßztałtem y poſtáwą / wzroſtem / przyrodzeniem / y ſkutkámi ieſt rożne od Bárwinku.

dáiąc go Kliſterámi zwłaſczá w Rożánym oleyku moczony. Tákże náćieráiąc nim biodrá y ſtáwy: co też y tym może/ ktory z oliwy bywa czymony.

Item.

Moczu cießkiemu odchodzeniu y záſtánowieniu nád przyrodzenie / vżyteczny prog koná náćieráiąc.

Moż po dżi.

W nyrkách boleści vkłáda/ námázuiąc ie nim / álbo báwełne w ćiepłym máczáiąc /á przykłádáiąc.

Nyrkom.

Kámień w nyrkách krßy y moczem záraz wywodźi. Tákże właśnie mieyſcá nyrek námázuiąc / álbo przez Kliſtery dáiąc. Dáią go też w potráwách dla tego do vżywánia (*Plat.*) W potráwách dáć go może w pomienionych chorobách trzy ćwierći łorá / álbo trzy kwinty.

Kámień w nyrkách.

Dárćiu w ćienkich kißkách / ktore *Iliacam paſſionem* Łácinnicy zowią/ieſt rátunkiem / dáiąc go tákże po trzy kwinty ná raz / w tákimkolwiek pokármie. Zwierzchu też nim żywot około pepká máżáć. (*Plat.*)

Dárćiu w ćienkich kißkách.

Bolaczke ktora ſie wewnątrz z ropilá/ y w otok zebrálá/ále dla twárdośći wierzchu y miąßośći ſkory/że ſie otworzyć niemoże. Liśćie tego ziela vtrzeć z oliwą ábo z Rożánym oleykiem / ieſt prędkim rátunkiem / otwieráiąc ia. A to przeto z oliwą álbo z Rożánym oleykiem / żeby odwilżenie było/ áby ſámo liśćie gorącośćiwa z bytnio bolaczki niewyſußyło. Tenże

Bolączki niemogą ſie otworzyć.

Bárwinek/ Rozdźiał 94.

Chlematis I.
Clematis Daphnoidis.
Vinca per vinca.

Singrün.
Jngrün.

Bárwinek liſt.

Kwiát.

Nasienie.

Korzeń

BArwinek / roſczki/ álbo witeczki ſwe po ziemi roſćiełá / knodowáte / kolankowáte / miąßże iáko Sit / niſkie á gibkie. Liſt z obu ſtron zárownó para po roſczkách puſcza/Bobkowemu podobny / gładki y lſniący / ieno mnieyßy / y krotßy / álę zás zieleńßy / mocny/ y miąßy: przy ktorym záraz ná wioſne kwiatki modre/ cudne/ z pięćiu liſteczkow złożone / ná długich ſtopkách wynioſłe wychodzą. Z tego naſienie wielkośći bywa Czarnuchy polney álbo żytney. Korzonkow wiele drobnych włośienkowátych / przy wierzchu ziemie y tám y ſám roſpierzchłych. To ziele/ zimie y lećie/ ſwey zieloney bárwy nigdy niutrąca/záwßże zielone. Przeto ná wſiách wieńce ſobie dźiewki z mieráły wiią/dla długo záchowáley y vſtáwiczney zielonośći iego. Cze

że kiśćiámi iáko iákie brody rzesiste wyrastáia obdłużne / iáko rzasá / ná wliśniku. Z tych bywa potym głowká nasieniem obsádzona / iáko prosem obsypána: z ktorego sie wiele ćienkiego włośia puszcza białego.

Mieysce.

W Ciepleyßych kráinách niżli wáßych / ile pierwßy / w leśiech / we krzách / w dabrowách / w gorách rośćie. Drugie przy płoćiech rośćie / także y w leśiech. Trzeći nam iest gośćinny / ktory Hißpáńskim álbo Boetickim zowiemy: przeto że z Boeciey naprzod poßedł / rośćie przy wodach.

Przyrodzenie.

WSzystkie te trzy sa przyrodzenia rozgrzewáiacego / y suchego / ná końcu trzećiego álbo napoczatku czwartego stopniá. Co sie stad znáczy / że liśćie iego / iáko Gálenus w 6. kśięgach o ziołách pisße: sa smáku ostropieprznego / vstá rospaláiące y sczmiące. Tákż ná ćiáło przyłożone przyszczy iáko y vstá.

Moc y Skutki.

Kolere / y
Flágme stolcy wywodźi / trzećia część kwinty nasienia iego miálko vtárßy z woda / álbo z miodowa syta pić dáiąc. [*Dioſ.*]

Kolers.
Flágme wywodźi.

Puchlinie zaskorna wywodźi moczem / bo mocz nád przyrodzenie zátrzymány pedźi / wolno pomienionym obyczáiem vżywány. [*Dioſ.*]

Puchlinie.
Mocz wywodźi.

Tychże skutkow iest Motyli powoy Beotycki álbo Hißpáński.

Motylipowoy Meotycki.

Tredowátość z twarzy spadza / liśćie świeże tłukąc / á plastruiąc. Także

Páznokćie chropowáte sprosne spadzáia / tymże sposobem ná nie przykłádáne.

Tredowátości.
Páznokćiom chropowátym.

Z polna Rzerzucha / ktora *Lepidiũ* zowia / w ocćie kwáßona / iáko Włoski kopr / do stołowego przysmáku przychodźi.

Przysmák dopotraw

Do sprzyszczenia ćiáłá / gdźieby byłá tego potrzebá liśćia ich może vżiwáć. Toż vczyni co Pryskirzycá / álbo y Jáskier.

Pryszcz ćiáło.

Rozsadek.

Niektorzy Herbularzyßowie Motyli powoy chcą mieć własnym Barwinkiem / á le źle y nieprzyßłoynie. Okrom tych trzech pomienionych Motylich powoiow / sa ieszcze inne cztery. Ale że nam sa gośćinne / á tegoż przyrodzenia bydź ie bacze / opisánie ich opuszczam / gdyż y skutkow sa z tymiż.

Sporyß / ábo Wroble Jezyczki / Rodźiał 96.

SPoryß troiáki / sámiec álbo wielki / ktorego iest kßtałt Pięciorá-ki. Drugi sámicá: náßym Płonnik rolny. Trzeći Zábie gronká: o tych trzech osobno sie Rozdźiały położa. Pierwßy ma rozgi ćienkie / krzewiste / y odnożyste / gibkie / powolne / obłe á geste. Do tego ták sam przet / iáko gałaski iego / iest gesto kolonkowáty. Pnie sie po ziemi iáko trawá. Listki ma żielone / Rućiánym / álbo rádniey Cabrowym podobne / ieno dłużße: kßtałt Jezyczkow máiąc. Kwiatkow drobnych białych / podczás rumiennych. Násienia pod każdym listkiem obfitość. Korzenia ćienkiego / twárdego / od ktorego wiele innych drobnych / y rospierzchłych pochodźi.

Mieysce.

AK miarz wßędy go ták obfićie / że málo nie każdemu dniá poniem cho-

dźimy.

Motyli Powoy / Rozdział 95.

Clematis altera seu vrens.

Waldttrauben.
Lienen.
Leinen.

POwoy Motyli dwoy mamy v Dyoskorydá y Gálená. Pierwßy kwiátu brunatnego / drugi białego. Kwiátu brunatnego / puſcza od korzenia długie gałązki álbo witeczki iáko iákie ßnury / gibkie / rumienne. Liśćia podobnego Bluſczowemu labrem wyſtrzyżonego / Bárwinkowi nieiáko podobne / ſmaku bárzo oſtre° / ſczmiace° / ktory ćiało przyſczy ſwa oſtrośćią. Kwiatki modrey brunatnośći nieśie o czterech liſteczkách ná kßtalt krzyżá rozdzielone. Pnie ſie po drzewách po tykách / płoćiech / iáko chmiel álbo Powoy wielki. Ná pratku iednym liſtkow kilká obdłużnych y obßernych / podczás wiedno / podczás we dwoie roſtrzyguionych. Nasienia Pieprznego y ſczmiacego / żołtáwego / okrągło ſpiczáſtego. Korzeń od pretu miasßy: potym ſie
2. ná kilká cześći dzieli / koſmáty / ſmáku oſtropieprznego. Wtory ma tákże roſczki / álbo rádniey witeczki długie / gibkie: liśćiem mało niepodobny pierwßemu: ſmáku oſtrogorzącego / przyſczące. Kwiećia gronkámi w gromadkách białego / pachniącego / do Mirtowych podobnego / y ták bárzo że iedno od drugie° trudno rozeznáć. Z tych potym włokno álbo wełnianki białe bywáią / ktore gdy zdmuchnie / ſámo nasienie gołe zoſtawa zſoba ſpoione álbo ſkliione / czarnáwe / oſtro-
3. pieprznego ſmáku. Jeſt ieſcze trzeći Motyli powoy cudzoziemſki / ktory Hißpáńſkim álbo Boetyckim miánuiemy: z korzenia nitki długie ßnurowáte puſcza / ktoremi ſie drzew chwyta / kolankowáte / od ktorych liśćie gromadkámi każdy ná ſwey ſtopce / twárde y zielone / á zlekká około kráiow kárbowáne: ſmáku oſtrogorzącego / roſpaláiącego y przyſczącego. Ze śrzodku tych wychodzą inne ſtopki / ná ktorych ták-

Fistulom. Pęchyr zowi. Krwiopluiąc.

Plucia cym ábo chárkáiącym krwią / ziele to w winie czerwonym z korzeniem Kośtywałowym / á z głowienkámi wárzone wielkim y pewnym iest rátunkiem / trunkiem go vżywáiąc / ráno y ná noc.

Ránom. Sadzelom

Rány y sadzele świeżym y stárym przymiotom ogniśtym / leczy / ogień z nich wyćiągáiąc tłuczone á ná wierzch przywiiáne [*Dioſ.*

Womitom Koleryczným.

Womity y krtuśenia á ile koleryczne / záwśćiąga / w winie kwáśnym ábo w occie wárzony. Może Piołynu troche do tego przyłożyć / á tym żołądek náparzáć. Tákże sok iego piiąc / toż czyni. [*Plin.*]

Chłodźi. Świerdza

Sok z Sporyśu wyżey / iáko Dioſcorides piśe / á trunkiem vżywány / chłodźi / świerdza / zgeścza / y ściąga / przeto iest vżyteczny / wyżśey pomienionym chorobom.

Mocz pędźi. Vśzkniesnym od gádźiny. Zimnicom y gorączkom káżdym. Moczu kopáiącemu.

Vryne / znácznie nád przyrodzenie zátrzymána pędźi tenże sok / piiąc.

Vśzkniionym od gádźiny / iest lekárśtwem sok z winem pity.

Zimnice iákiekolwiek precz odgánia / puł kwarty ná raz soku tego / godźinę przed przyśćiem pić dáiąc / [*Plin.*]

Mocz kápániem odchodzący / dla zámulenia znácznego w pęchyrzu wolno wywodźi / sok z winem piiąc. Tákże nasienia iego obśićie vżywáiąc.

Pęchyrz zámulony wyrumuie y wycheduża.

Pęchyrzu zámulonemu. Piersiom ciężkim.

W piersiách ciężkość oddala tenże sok / z Rożánym oleykiem y z młodym máśłem máżąc ie.

Vpławy białogłowśkie hánnie czopek ábo wrzelek / bądź z wełny / bądź z báweiny ábo z tegoż ziela vtłuczonego vczyniony / á w tym soku obmaczány / y w otwor łona białogłowśkiego puszczány.

Vpławom.

Vśom záwrzedźiáłym y ropiśtym. Fiśtule.

Vśom záwrzedźiáłym śłuży / puszczáiąc go ćiepło w nie po kilká kropli ná raz / ábowiem ropę w nich wysuśa. Tákże

Fiśtuły nápuszczáiąc ie nim / záwiera / y goi swym wysuśániem.

Toku krwie wśeláкiemu.

Wśeláкiemu toku krwie zbytniemu / śkądkolwiek / sok Sporyśowy bárzo iest vżyteczny. Ták go trunkiem vżywáiąc / iáko chuśteczkiábo wełnę w nim maczáiąc / y przykłádáiąc.

Przymiotom ogniśtym.

Przymioty ogniśte w ránách / w wrzodách / w bolaczkách wyćiąga pomázuiąc nim / ábo tákże chuśty maczáiąc á kłádąc.

Roży piekielney.

Rożę piekielney tymże sposobem przykłádány / wielkim iest rátunkiem.

Kolerze y koleryczne mu żołądku. Vśom bolącym.

Kolerę / ziębieniem swym tłumi / gáśi / y chłodźi. Przeto żołądkom koleryczným sok iest bárzo przyśtoyny / piiąc go.

Vśom bolącym iest lekárśtwem / puszczáiąc go w nie. Ábo z śádłem kápłu-

nim / ábo kokośym vtárty / okłádáiąc ie ćiepło. [*Dioſ.*]

Rzie.

Rzie / y wrzody frácowáte / ná członkách wśtydliwśych oboiey płći wyćiera / chędoży / y goi sok tego zielá / z winem wárzony / miodu troche przydawśy / mázáć y fleytuchy w tym maczáć / á przykłádáć. [*Dioſ.*]

Rákcer.

Wrzodom kánceroważtym y pomykáiącym śię. Ciáło pśuiącym / śłuży Sporyś / ábo liśćie ieg tłukąc á przykłádáiąc. [*Gal.* [*Dioſ.*]

Bolaczkom nábrzmiáłym

Bolaczkom nábrzmiáłym z przymiotem ogniśtym / tymże sposobem tłuczony y przykłádány / bywa rátunkiem. [*Ciſ.*]

Liśáiom gorącym

Liśáie z Koleryczney máteryey leczy / przerzeczonym sposobem plaśtrowány. [*Gal.*]

Nasienie Sporyśowe purguie.

Nasienie w obfitośći vżywáne / żywot odmiękcza y purguie. [*Plin.*]

Spadki Koleryczne

Spadki Koleryczne záwśćiąga y hámuie.

Spadkom Kolery. Mechyrzowi boleiącemu.

W Mechyrzu boleśći vkłáda toż liśćie tłuczone / y ná progi koná przywiiáne. Toż czyni sokiem iego náćieráiąc.

Bolenin oczu.

Oczom bolącym z koleryczney y gorącego flusu / ábo z zbytniego zápalenia krwie leczy. [Tenże]

Jad z ciáłá wywodźi.

Jad z ciáłá wywodźi / z winem sok iego piiąc.

Piersiom ociekłym białogłowśkim.

Piersiom białogłowśkim owrzedźiáłym y ociekłym z przymiotem ogniśtym / vtłuc go z kokośym ábo z kápłunim śádłem y przykłádáiąc / iest rátunkiem známienitym. Tákże

Bolaczkom.

Bolaczkom inym / y wrzodom.

Dymienicom.

Dymienicom.

Żołtácce.

Żołtácce niemoc śpadza sok tego ziela / piiąc bywa lekárśtwem.

Wodká z Poryśu wyćiągniona przez *Balneum maris*.

Aqua ſtillatitia.

Piśe Gálenus / że ma naprzednieyśy w sobie śtutek rozniecenia / y przymioty ogniśte wyćiągáć / wychłádzáć / y gáśić. Toż o wodce iego rozumieć / ktora ma wielkie zálecenie / wychłodzeniu / zbytniego roſpalenia.

Zápaleniu

Żołądká.

Wątroby.

Mácice.

Nyrek.

Pęchyrzá.

Głowy.

Członkom zwirzchnỹ

Członkom zwirzchnỹch.

Biegunkó

Biegunkom.

Zbytniemu purgowániu.

Zbytniemu purgowániu.

wowáło

Proserpinaca.
Polygonum.
Sanguinaria.
Corrigiola.
Centum nodia
Seminalis.

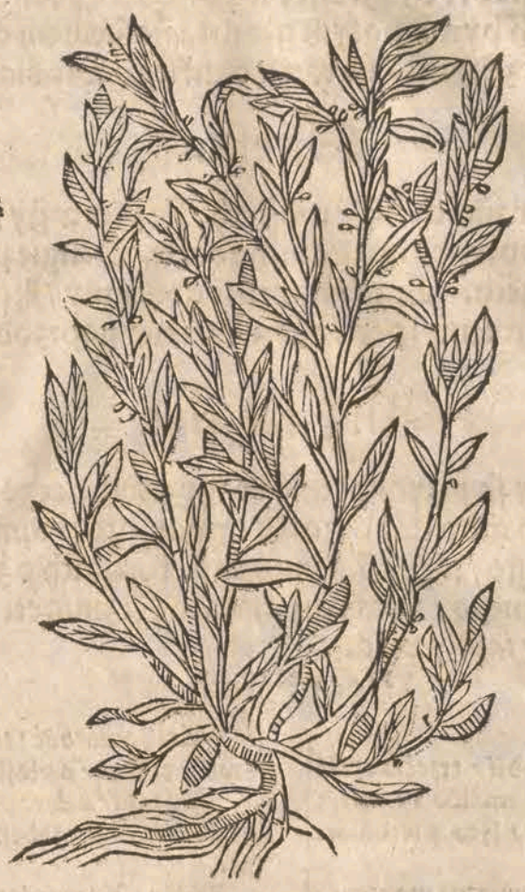

Weggraß.
Wegtrit.
Denngras.
Blutkraut.

dźiemy. Mieyscá lubi iałowe / y ſuche / przeto ſie nacześćiey znáyduie przy drogách y ścieżkách / ná iałowych polách / ná puſtych plácách y boiſkách / w ogrodźiech / ná podworzech / y málo go nie ná káżdym mieyscu ználeść. Kwitnie lećie / ktorego czáſu ma bydź zbierány do potrzb lekárſkich.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ieſt chłodzącego / ná końcu we wtorym ſtopniu / álbo w trzećim ná początku. Wyſuſzáiącego we wtorym ſtopniu we śrzodku. Abowiem iáko cirpkośćia ſwa ztwierdza / ták też wodnoścća chłodna ſuchość przewyſſa.

Moc y Skutki.

Sporyſz wieſſy ábo ſámiec / ma nádzine przodek w lekárſtwie. To ieſt / nád Płonnik rolny / y nád Żábie gronká / o ktorych rozdźiały oſobne ſie dádza.

Ztwierdza. Chłodźi. Ciekaczkom. Krwiaplu iącym. vpławym Womito. Tok z nosá krwáwy zaſtánawia.

Sporyſſowy ſok / cirpkośćia ſwa zátwierdza y chłodźi [*Dioſ.*] Przeto

Ciekaczki y biegunki wſzelákie zaſtánawia y czerwonke.

Krwia chárkániu /

Vpławom białogłowſkim.

Krtuſzenia y womicy.

Tok krwáwy z nosá ſok tego źiela piiąc

Tákże w winie czerwonym wárzony / ábo w Bábczáney wodce / á trunkiem vżywány / zaſtánawia. [*Dioſ.*]

Liśćie tłuczone w noa kłádąc / ſok też leiąc / toż czyni.

Kámień z nyrek wywodźi krſzącego / z Slazu / Lákrycicy / y korzenia Pietruſzáne go przydawſſy / wárzyć / á iuche pić.

Kámień w nyrkách

Biegunki iákiekolwiek záwśćiąga proch z niego vczyniony / przydáć do tego *Species Diarrhodon Abbatis*. Glinki Ormiáńſkiey / y korzenia Wężownikowego / ktory zowiemy Gáłowamie dunka / y z konfektem Rożánym ſtárym zmieſzáć / á ná raz iáko Włoſki / ábo Káſztanowy orzech / vżywáć ráno y ná noc.

Biegunkom.

Zápalenie wnetrzne / iáko vſt żołądkowych / wątroby / nyrek / pęcherzá / gáſi / wárząc go z Lákrycya á z trocha cukru w wodźie / á piiąc.

wnętrznościom zápalonym. Żołądkowi. wątrobie.

Płuiącym

Żábie Gronká / ábo trzeći Sporyſz. Rozdż. 98.

Polygonum minus.
Herniaria.
Herniolla.
Millegrania.
Corrigiola.
Millegrana.

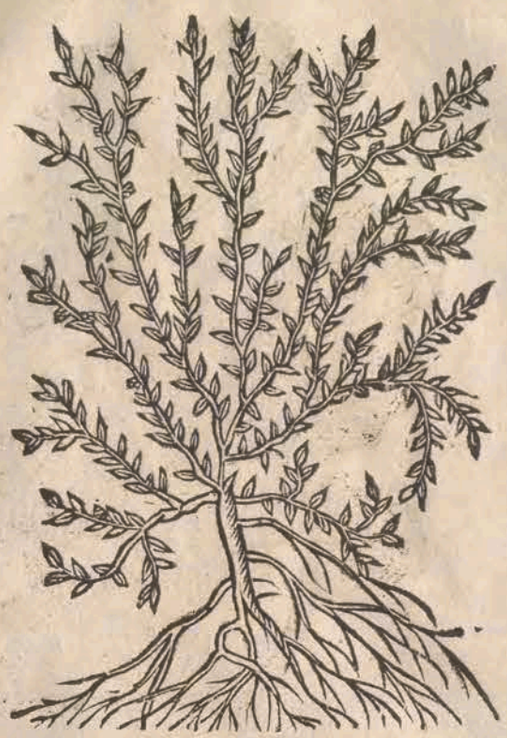

Wildt treublen kraut.
Harn kraut.

TO ziołko ktore Żábiemigronkámi zowiemy / nie wielkie ieſt / niſkie / y poźiemne / drobne / krzewiſte / geſtogáłaſkowáte / y kolankowáte / po ziemi ſie roſćiekáiące. Liſteczkow drobniuchnych / á troche podługowátych. Naśienia drobniuchnego / okrągłego / biáłáwego / á gromiſtego / y obſitego. Ták / że wßyſtko ziołko naśieniem oſypáne ſie widźi. Korzanki ćienkie / drobne / rozpierzchłe.

Mieyſce.

Roſćie rádo ná mieyſcách wyſchłych / y ſuchych / iáłowych.

Przyrodzenie.

Chłodźi y wyſußa we wtorym ſtopniu. Spaia / zwiera / wywodźi.

Mocy Skutki.

przepukłý

Tym / ktorym kißki w moßná wyćiekáią / wielkim y doświádczonym ieſt lekárſtwem / naśienie tego źiela / przez długi czás z winem piiąc.

Kámień nyrkowy potężnie krßy / y moczem wywodźi / (*Holeri.*) przez czás niemáły prochem w winie go vżywáiąc.

Kámień krßy.

Źiele ze wßytkim / to ieſt / z liśćiem / z naśieniem / ná proch miáłko vtárte / á z winem pite. Mocz zátrzymány / ábo ćießko odchodzący / potężnie / y wielkim pędem wywodźi.

moczgwałtowny pędźi.

Rozſadek.

O tym źielu nie nam Dyoſcorides nie zoſtáwił / áni Galenus. Poſlednieyßy / tylko z pewnego ſkutkow doświádczenia / to nam podáli.

wowało / áż do mdłości y osłábienia sił / tylko dáć kubek wodki tey wypić / zásłánowi y posili.

Mocz nád przyrodzenie zásłánowiony.

Rámień. Piasek y mul z nyrek / y z Máchyrzá potężnie wywodźi y wychedaża / piiąc iey po piáci / ześći / y śiedmi łyżkách.

Vpławy Pániom záwśćiąga / tákże trunkiem vżywáiąc.

Ná przymioty ogniste.

Ná Roża piekielna chusty w mey máczáiąc y przykládáiąc. Jednák to bydź ma z obyczáiem y z rostropnośćia / á z pilnym obaczeniem czásu kiedy to czynić / áby po tym ogień ten zwierzchni / zimnośćia tey wodki / wewnątrz nie był wpędzony.

Ránom / wrzodom / bolaczkom / z przymiotem potrzebna.

Wrzedźienicom czarnym służy / chuste máczáiąc / á przykládáiąc.

Gnilec y Dźiegne leczy / pilno nia vstá wymywáiąc.

Moc przędźi.

Rámień záźi.

vpławom przymioto

Roży piekielney.

Ránom. bolaczkó. Wrzedźienicom czarnym. Gnilcu y vśćiech. Dźiegnie.

Rozsadek.

Są tego rodzáiu drugie Spory ſte / trzy / miedzy ktore gorny czwarty poczytamy. Te / że tychże własnośći / tegoż przyrodzenia y skutkow / są z tym pierwszym / niezdáło mi śie co wiecey o nich pisáć. Gdyż też y imion nie máią v nas od tego odmiennych. Te tylko / ktore swe nazwiská máią / tu przypomniemy.

Plonnik rolny / ábo wodny / Rozdźiał 97.

Polygonum fœmina. Sanguinalis fœmina. Polygonontheli.

Thannen wadel / vnd Katzen wadel.

PLonnik rolny / ábo ráczey wodny / o iednym tylko szczególnym pratku rośćie / ćienki / y trzćinie ćie nkiey podobny / máiąc geste w sobie członki / álbo kolanka / iáko Sith / álbo Prześtká / w trabkách nieiákich vłożone / ieden członek z drugiem śie stosuiąc: około ktorych liśteczki źielone / ná kśztałt sosnowych / kragiem idąc. Korzeń wielki biały / od ktorego niewiele odnożek pochodźi. Ten / iáko Dioscorides pisze / żadnego vżytku nie iest w lekárstwiech.

Mieysce.

ROśćie pospolićie ná mieyscách wilgotnych y wodnistych: w nászych stronách zrzadká śie znáyduie.

Przyrodzenie y Skutki.

CHłodźi wysusza przykońcu wtorego stopniá / á ná początku trzećiego zátwierdza. Ten do tych wszystkich potrzeb / do ktorych Spory ſ przychodźi / ieno nie ták iest potężnych skutkow. Acz *Paulus Ageneta* pisze / że dáleko potężnieyszych iest skutkow / niżli sámice. Ale to przeciwko myśli y zdániu Dioscoridá / y inych zacnych á poważnych Źielopisow. Oprocz żeby w ieo stronie sámiec byłá potężnieysza niżli sámiec: co śie wiele przytrafia. Abo wiec Spory ſ sámicá Dioscoridowá / co my Plonnikiem wodnym miánuiemy sámcem byłá / y ták Æginetá rozumiał / á właśny Spory ſ sámicá / álbo Plonnikiem wodnym.

Przyrodzenie

PRzyrodzenia iest miedzy ćiepłem á zimnem pomiárkowánego. Ani názbyt chłodźi / ání rozgrzewa. Wysuſza we wtorym ſtopniu / zwiera / y ſpaia rány.

Moc y Skutki.

Piersiam y płucom owrzodziłym y zránionym.

Piersiom zránionym iest wielkim rátunkiem / wźiać go ze trzy gárści / wody trzy części / winá czwarta / żeby wßytkiego pułgárncá było. To wárzyć áż trzećia część wywre / á przecedźiwßy miodu chedogiego do tey polewki przydáć z łotow dwánaśćie / á po kwáterce tego náczczo / y ná noc ćiepło pić dáwáć / to piersi y płucá wewnątrz zranione / y owrzedźiałe leczy.

Przepukliny wnętrzna y ine obrázenia wnętrzne / tenże trunek leczy / ták w dźiećiách / iáko w rostych / zwłaſczá gdy trzewá z moßná wyćiekáia. Toż proch tego źiela z iucha iegoż / álbo z wodką diſtillowána piiąc / czyni.

Przepukliny.

Rány zwierzchowne ſpaia y goi / iucha ábo wodká iego przemywáiąc / álbo fleytuchy maczáiąc w rány kłádąc / á zwierzchu ſámym źielem vtłuczonym miáſto plaſtru przykłádáiąc.

Ránom.

Pádáiącey niemocy bárzo iest vżyteczným lekárſtwem. Sok z niego wyżęty / á po trzy poránki porządnie po ßeśći ábo śiedmi łyßkách vżywány. Dniá czwártego choremu dáć záćiąć żyłę głowną v pieśći. Ale to tylko tym ſłuży / ktoryby do piero pierwßy raz to mieli: záſtárzałemu y záwźietemu temuż złemu máło co pomoże.

Kádłku.

Tok krwie zbytni z ran krwáwy.

Tok krwie zbytni z ran záſtánáwia / wźiawßy Żánklu / Przywrotniku / Złomignatu / Gliſt źiemnych co nadłuſßych / y námießeyßych po gárści. Posiekáć wßytko / w pułgárncá wody dźdżowey do połowice wywrzenia wárzyć / przecedźić / á co namocniey wyżąć / ábo wypráſowáć. Wygniotki ná rány ćiepło przykłádáć. A to co ſie przecedźiło choremu po ßeśći łyżek pić dáwáć / krew zbytnią z ran płynącą záſtánawia / á one ſpaia y goi.

Krew wewnątrzu zbiegłą y zśiádłą roſpráwnie y wywodźi / wźiąć Przywrotniku / Pietruſzki źieloney / Włoſkiego Kopru źielonego / Szałwiey / po gárści / Iſopu / Ománu korzenia / nasienia Anyżowego / nasienia Kopru Włoſkiego / po dwu łotow / posiekáć drobno y w wodźie wárzyć do wywrzenia trzećiey części / á káżdym rázem po kwáterce ćiepło choremu pić dwie ábo trzy godźinie przed obiádem dáwáć / ábo kłádąc ſie ſpáć. Ták ſtolcem iáko moczem / krew ſkrzepłą ze wnętrznośći wywodźi.

Krwi ſkrzepłey we wnętrzu.

Białe vpławy pániam záwśćiągá / przez kilká dni ſok iego piiąc / łyßkę trzy ná noc / tákże porániu. Dobrze też nim má ćice ćiepło ßprycowáć. A w niedoſtátku ſoku / wźiąć liśćia y z kłaczem iego ze cztery gárści / y w pułgárncu do połowice wody wywárzyć / przecedźić / á przerzeczonym ſpoſobem vżywáć / y máćicę tákże tym ßprycowáć.

Vpławom białym.

Proch z tego źiela miáłko vtárty toż czyni / pełna go łyßkę wźiawßy z ćiepłym winem ráno y ná noc pić dáiąc.

Item.

Pániom niepłodnym.

Pániam niepłodnym do rodzenia dźiátek iest vżyteczny / tákże go po łyßce z winem przez pietnaśćie álbo dwádźieśćiá dni porządnie vżywáiąc / zwłaſczá gdźie niepłodność z zbytniey wilgotności máćice pochodźi.

Potłuczonym. Połamánym. Zbitym.

Zwyſoká potłuczonym / połománym / zbitym / Przymiot z Żywokoſtem czerwonym / w piwie wárzony / ábo z Głowienkámi czerwonymi / á przez dźieśięć dni ráno y ná noc po kwáterce ćiepło vżywány / do pierwßego zdrowia ie przywodźi.

Máćicy á bo y łonu źleiącemu.

Gdźieby otwor łoná y ßyiá / ábo máćicżne vſtá zbytnie źiełące y otworzone były / záczym nasienia męſkiego zátrzymáć, by niemogły / wźiąć prochu z liśćia Przywrotowego miáłko vtártego / porządnie przez dni dwádźieśćią dáwáć go z ćiepłym winem po łyßce náczczo / álbo z iáką polewką od mieſá. Ták y otwor łoná y máćicę záwrzyſto vczyni.

Rány ßtychowe / z poſtrzału.

Rány z poſtrzałow / y ßtychowe / oſobliwie leczy / wźiawßy liśćia tego ze cztery gárści / posiekáć / á w pułgárncu ſtudźienney wody / piwá ábo winá według vpodobánia choreğ / przydawßy w cynowey konwi záßpuntowáney / álbo w ſłáßy cynowey dobrze záßrubowáney / w kotle vkropu wrzącęğ przez cztery godźiny wárzyć / przecedźić / á tego po piáciu ábo ßeśćiu łyżek ráno y ná noc ránnym pić dáwáć ćiepło.

Z rußnice poſtrzelonym.

Rußnicżny proch w ránách zápalony / gdźieby trudno vgáśić z poſtrzału / wźiąć ze dwie gárści Przywrotu / dwie gárści Bylice czerwoney / y Białey / Mußcu ábo Mußcerza kwiátu modreğ po pułtory gárści / Bárwinku / Niedoſpiałku / Wężowego tránku / Gruſczycki po gárści / korzenia wodney trzćiny / trzy łoty Jákowcowych

Przywrot/ ábo Przywrotnik. Rozdz. 99.

Alchimilla, vel
Pes Leonis.
Stellaria.

Synnaw.
Lówentappen.
Lówenfuß/
Vnser Frawen
mantel.
Omkraut.

PRzywrot ábo Przywrotnik/ktory Gwiazdkámi y Gwiázdoßem od podobieństwá/ krore iego kwiatki máia/ może bydź názwány/ ma korzeń ná pálec wzmiaß y wdłuż/ zwierzchu czarny/ wewnątrz żołtáwy/ twárdy y zdrewniały/ od siebie wiele innych korzankow włośienkowátych puszczáiący. Smáku gorzkiego/ przykrego/ y cirpkiego/ z nieiákim znácznym stwierdzeniem. Liśćie okrągłe iáko v Slazu około fałdowáne/ miaßo wykráwáne/ á w tym záś wykráwániu drobno zabkowáne. Zwierzchu ćiemnozieloney bárwy/ od spodku bielßey/ o dziewiáći ábo dziesięći rozdziałách/ ná długich y kosmátych stopkách/ káżdy z osobná. Ná Wiosnę záraz z korzenia wyrasta. Miedzy ktorymi potym wychodzą przateczki ćienkie/ obłe/ kosmáte/ ná puł troczy piędzi/ ábo ná puł łokćiá/ ile ná buyney ziemi. Przy wierzchu w gałąski się roskrzewia/ od ktorych małe listeczki wyrastaią/ ná kßtałt wietßych/ tákże około kráiow zabkowáne. W wierzchu gałązek w Máiu y w Czerwcu wynikáia kwiateczki żołtozielone/ iáko gwiazdeczki. Z tych potym nasienie drobne iáko mák/ że go w łupinkách záledwie znáć/ żołtozielone tákże iáko y kwiatki.

Liśćie

Kwiát.

Mieysce.

ROśćie ná mieyscách trawistych/ zwłaszcza w pástewnikách/ ná łąkách/ ná págorkách y gorách zielistych/ y trawistych/ ná gruntách y ziemiách wilgotnych.

Przyro=

ny / iest lekarstwem / przerzeczonym sposobem iey vżywáiąc.

Ránnym.

Ránnym / bywa trunkiem vżytecznym ráno y ná noc po kieliszku iey vżywáiąc. Tákże wino nia do picia rostwarzáiąc. Albo ták / wźiąć pułgárncá tey wodki / Żánklu / Toieści / liśćia Nástieżrzału / po pułgárści / ziołá pokráiáć / wody ná to nálać / á we flászy cynowey zá ßrubowáney / álbo w konwi cynowey zálutowáney / w kotle vkropu wrzącego / przez trzy godźiny pilnie wárzyć. A tego po cztery łyżki ráno y ná noc ćieplo przez kilká dni pić ránnym dáwáć. Abowiem wßelákie rány z gruntu goi przedko.

Postrzelonym.

Rány z postrzałow iákichkolwiek / z rußnice / álbo z łuku goi / wźiąć tey wodki pułgárncá / Bylice garść / Niedospiałku pułgárści / korzenia ßáwowey Trzćiny dwá loty / Zwyćiężyiádu / álbo Toieści korzenia lot. To wßystko pokráiawßy w konwi cynowey álbo w fláßy / wierzch dobrze zálutowawßy / w kotle vkropu wrzącego / przez cztery godźiny pilnie wárzyć / á tego postrzelonemu po cztery ábo pięć łyżek pić dáwáć ráno y ná noc.

Ránom wßelákim.

Ránom wßelákim / trunek kosztowny y doświádczony / ktory do roku chowáć może / wźiąć Zwyćiężyiádu / Bárwinku / Żánklu po dwu gárści / Przywrotu ßeść gárści / Głowienek / Muscu blekitnego kwiećia / ktory drudzy Kuroślepem zowo po pułtory gárści / Jemioły Swierkowey z liśćiem / Kosyßczká / Rdestu wodne° / liśćia biáley Bukwice / Bluszczu skálne° / ábo Kurdwanu ná skále rosnącego po gárści skálney Rzosy / álbo żołtych P. Máriey Włoskow / płonnego Dźiegielá liśćia / polney Dryakwie / kwiećia z drzewá Jábłonowego / Osánki / po pułgárści / korzenia Szczeći polney trzy loty. Te ziołá máią bydź świeże / ktore drobno posiekawßy trzy gánce wodą słudźiennej ná nie nálać / á wolnym ogniem distillowáć. Tey wodki ránnemu ráno y ná noc po ßeściu łyżek ćieplo pić dáwáć / ábowiem z gruntu rány wßelákie leczy.

Piersiom białogłowskim zbytnie wielkim.

Piersiom białogłowskim zbytnie wielkim / odwisłym / y rozwiozłym / chusty álbo płáty w niey mácząć / á przykłádáć w nocy y wednie / przez kilká dni / czyni ie skromne y tęgie.

Przymiot tom ognistym.

Przymioty ogniste w ránách / y w bolączkách wyćiąga / chustámi tákże / ábo płáty w nicy obmáczánymi okłádáiąc.

Rány w gárdle y dźiury /

Ránom w gárdle. Gnilcu.

Gnilec w vśćiech goi / często nia płocząc y chárkánie / álbo gárgaryzmy ćieplo czyniąc.

Wino z Przywrotniku.

Vinum ex Alchimilla.

W Jesieni gdy winá práśuią / ábo kłoczą / czynią z Przywrotem wino / dla ludźi ránnych y dla innych potrzeb / tym sposobem iáko z innymi zioły / o czym sie iuż przed tym wielekroć powiedźiało. A nietylko z sámym Przywrotem / ále y innych rzeczy może do tego przywźiąć. Jáko wźiąć suchego liśćia Przywrotu cztery gárści / Żánklu / Jemioły Brzozowey z liśćiem / Muscu kwiátu blekitnego / po dwu gárści / Czártowego żiebrá / skorek z rozgi polney Koże / Kozieyßopki / po pułtory gárści / skorek z korzenia polney Koże / liśćia Kokoryczki / Rzepiku / Miarzowego liśćia / Goirutty liśćia / ktora Grekowie *Phelandrium* zowią / my Goiruta, *Rheubarbarum* wodne / Szánty biáley / po gárści / korzenia Podbiału ßerokiego cztery loty / korzenia wodney Trzćiny trzy loty. To wßystko nieświeże / ále ßußone ma bydź / posiekáć drobno / á z Jásieniowego drzewá trzaskámi heblowánemi do ßeścigárncowey bárylki wsypáć / ná to dobrego Moßcu nálać / á po piąciu kśiężycách słoczyć / y Ránnym do picia do roku chowáć.

Rannym vżyteczne.

Konfekt w cukrze z Przywrotu.

Conserua Alchimille.

Konfekt z młodych á świeżych listeczkow y z kwiećiá Przywrotnikowego / á z cukru / bárzo vżyteczny / może bydź czyniony / tym sposobem: wźiąć listeczkow y z kwiatkámi ze cztery loty / álbo ile sie podoba / pokrążáć co nadrobniey y vtłuc w kámiennym możdżerzu z białym cukrem we troynasob go wźiawßy. Potym w ßklenicy / przez ieden miesiąc ná słońce iárkie wystáwić. Do roku trwa. Ten

Vpławom białym.

Vpławom białym / iáko orzech dobry Włoski álbo Káßtanowy / ráno y ná noc go vżywáiąc / iest osobliwym lekárstwem

Záwrzedźiałym kißkom.

Kißkom owrzedźiałym y zrániony ták z czerwoney biegunki / iáko z innych przyczyn / wielkim iest ratunkiem / tákże go biorąc dwá y trzykroć ná dźień.

Alchymia.

Żywe srebro twárdźić.

Szkołá Alchimiśka vdáie / żeby przez to ziele mieli Trzćec / álbo Żywe srebro twárdźić y skrzepiáć. Tá prawdá przy nich sámych zostáwa.

Rozsadek.

Źle á nieprzystoynie zowią niektorzy to ziele *Leontopodium* Dioscoridowe: To iest / śiwe Jezyczki: Ale niemniey y ći ktorzy *Leontopetalum*: to iest Swinia Rzepka. Bo z opisánia tych obu nie może sie z żadney miáry zgodźić. Ale niedźiwuią sie / że w tákowe omylne mniemánie ći przyßli / gdyż o tym ziele żaden z stárych Ziołopisow nic nam nie zostáwił / áni namnieyßey o nim wzmianki vczynili.

iagodek zhrubá przerażonych dwa loty/ Zwyćiężyłádu/ábo Toieśći lot. To wßyſtko drobno posiekáć/ wody puł gárncá/ á winá kwartę ná to nalać/ w cynowey flászy zásrubowáć/ y w kotle vkropu wrzącego przez cztery godziny vstáwicznie wárzyć/ tego káżdy poránek y ná noc postrzelonemu/ ßeść łyżek ćiepło pić dáwáć.

Vplawy rumienne pániam záwśćiąga/ puł łotá kozenia Przywrotnikowego/ prochem/z ćirpkim winem vżywáiąc.

Lono białogłowſkie zbytnie ziejące ták śćieśnia/ płocząc go y wymywáiąc wodą tego ziełá wárzonego. Albo ieſcze lepiey/ po pás ſie w nim kąpiąc/ że nie rozeznáć przedźiewczonych od práwych dźiewic.

Rány ośćiekłe leczy/ boleśći w nich vkłádáiąc/ gdźieby ziele świeże tłuczone było ná nie plaſtrowáne. Albo w wárzonym chuſtę máczáć y przykłádáć. Wodká tákże iego teyże mocy ieſt.

Vſtom owrzedźiałym/ rány y dźiury w nich/ bądź z fránce/ bądź zkąd inąd/ płokánie bárzo osobliwe z niego bywa/ wziąwßy gárść tego ziełá/ miodku Rożánego cztery loty/ ná to wody ſtudźienney nálać kwárte/ y wárzyć we flászy cynowey záßrubowáney/ w panwi vkropu wrzącego przez dwie godźinie/ á tym często vstá płokáć ćiepło/ y charkánie czynić.

Toż Gmlec/ y

Dźiegne leczy ćiepło/ często płocząc y wyćieráiąc.

Pierśiom Białogłowſkim zbytnie wielkim y rozwiezłym/ odwiſtſ/ y osłábiáłym/ ieſt osobliwa pomoca: wziąć go z gárść ze trzy/ á w wodźie dźdżowey do połowice wywrzenia wárzyć/ y w tey wodźie ćiepłey płáty máczáć/ á wtoż ná odmiány ná tákowe piersi przykłádáć. Jeſcze to potężniey będźie: Wziąć Przywrotniku ze trzy gárści/ Przestki puterzeći gárści/ álbo z pułtory. Roży czerwoney ſuchey gárść Soku z Podroſtu/ *Hypotiſtidem* Grekowie zowią. Żałunu po dwu łotu. To wßyſtko w pułgárncu wody dźdżowey wárzyć do połowice/ y w tym płáty máczać/ á ná piersi przykłádáć. Też ſam ſok z tegoż ziełá/ y wodká toż czyni [*Dioſ.*

Plaſtr do ran goienia. Wziąć liśćia Przywrotnikowego. Żánklu/ Gruśćyczki/ po cztery gárści. A te ziołá máłá będź świeże/ nie ſuche. Pokrążáć y w kwárćie oliwy ſmáżyć/ áż ſie wßytká wilgotność z ziół wyſmáży y ſtrawi. Potym wyprásować co nalepiey. Do tego żywicę y woſku po dwunaśćie łotow przydáć/ y weſpoł z ona tucha spuśćić. A gdy ſie wßyſtko doſtátecznie zmießa/ y przechłodnie/ przydáć Kokornaku co namieley vtartego/ dwa loty. Grynßpanu łot/ y ták długo to mießáć/ áż ſie ſtátecznie wßyſtko inkorporuie y vmießa.

Przymioty ogniſte/ bądź w ránách/ w sadzelách/ w bolaczkách/ ták w otworzyſtych táko záwárcych/ wyćiąga/ liśćie tego ziełá tłukąc y plaſtrując.

Kąpiel z Przywrotu po pás czyniąc/ á przez kilká dni rano y ná wieczor w niey po dwu godźin/ ábo ile zetrwáć może śiedząc/ białe vpławy Pániam zástánawia.

Máćice owrzedźiáłá y zrániona leczy/ ßprzycuiąc ią woda tego ziełá wárzonego.

Pániam ktore po połogu moczu záterzymáć nie mogą/ dla náruſzenia pechyrzá. Wziąć Przywrotu liśćia dwie gárści ábo dwie częśći/ Wrotyczu/ Złomignatu/ Bylice/ Dźiewánny po iedney części. Te ziołá w gárncu wárzyć/ á páre z nich łyżkiem przez otwor łoná/ trzykroć przez dźień puſzczać/ y tyle kroć/ też wodą z tych ziół wárzonych/ otwor łoná wymywáć.

Sádną/ sadzele/ y rány końſkie leczy/ łucha tegoż ziełá wárzonego wymywáiąc czterykroć káżdego dniá.

Koniom dźiwe mieſo w ránách trawi. Przywrotu wźiąć ze cztery loty. Grynßpanu dwá łoty. To wßyſtko co namieley vtrzeć/ á tym zásypowáć.

Wodká z Przywrotniku wyćiągniona.

W Czerwcu/ ábo gdy kwiátu pełnego ieſt/ czás do ſtyllowánia tey wodki náprzyſtoynieyßy bywa; biorąc ziele to ze wßytkim/ to ieſt/ z liśćiem/ z korzeniem/ z kłączem/ z kwieciem/ y z nasieniem młodym niedoſtáłym. A posiekawßy go drobno/ z *Balneum maris* dyſtyllować. Dyſtyllowáną ná ſłońcu wyſonować ábo wypráżyć/ y wylutrować. A gdźieby chciał mieć potężnieyßą y mocnieyßą. Weźmi Przywrotu ſuchego też ze wßytkim łotow ośm do pułgárncá wodki/ day temu dobrze zámießawßy/ y pilnie nákrywßy przez cztery dwádźieśćiá godźin w ćiepłey wodźie/ ábo w mieyſcu ćiepłym moknąć. Potym znowu przećiągnąć/ y ná ſłońcu wyſonować. Ták będźieß bárzo kosztowna/ y ſkutkow potężnieyßych wodkę mieć do potrzeb niżey opiſánych/ ktora

Pierśiom wewnątrz zránionym/ ábo owrzedźiáłym. Tákże inym niedoſtátkom ich/ bárzo vżyteczna/ po trzy ábo cztery łoty ábo łyżki/ ćiepło ráno y ná noc iey piiąc.

Boleniu y dárćiu w kißkách/ bądź z inych biegunek/ ábo z tákiey iney przyczyny/ ieſt

Opławom rumienny

Otworu łoná białogłowſkie zbytnie ziejącego.

Ránom ośćiekłym y bolącym.

Rány y Dźiury w gárdle leczy.

Gmlcu. Dźiegnie.

Pierśiom białogłowſkim zbytnie wielkim.

Plaſtr do ran goienia.

Przymiotom ogniſtym.

Opławom białym.

Máćicy owrzedźiáłey.

Moczu nie zátrzymánu po połogu.

Końſkiemu sádłu.

Koniom w ránách dźiwe mięſo trawi.

Aqua Alchimilla

Pierśiom záwrzedźiałym.

Morzeniu w kißkách

ny/ ieſt

pogladał. A zbierać go zupełnie ze wszystkim / z korzeniem / z liśćiem / z kwiátem / wszákże ták / żeby namniey błotá y ziemie / tákże y ziela innego przy nim nie było przymieszano: Przestrzegáć y tego / żeby sie namniey wody nie dotknęło. Ani czásu dżdżystego / áni pochmurnego zbieráne nie było.

Przyrodzenie.

TO ziele / w káżdej swej części potężnie wysusza y rozgrzewa w trzecim stopniu ná ostátku / ábo w czwartym ná początku / ściencza / rzedźi / rozsiekuie / y od zágnićia broni y zách owuie. Alchymistowie ináczey o przyrodzeniu tego ziela rozumieią / y piszą / dáiąc mu przodek miedzy wszystkimi innymi zioły / w niektorych skutkách / słońcu go przypisuiąc / rownie iáko złoto miedzy kruszcámi / ták to miedzy wszystkimi zioły / nád ktorym z osobności promienie swe słonecznez Influentia puszcza. A ztąd vdáią go bydź Istności subtelney / ze wszystkich czterech żywioł pomierney / mieniąc go zwierzchnie rozgrzewaiącym / y odwilżáiącym / á wewnątrz chłodzącym / y wysuszáiącym. Lewą stronę tego ziela / zimną y wilgotną: Práwą / ciepłą / y suchą powiádáiąc. Owa / ze wszystkich czterech żywioł ma pomiárkowánie iáko y złoto / ktore żádnym sposobem nie mogą bydź od niego odłączone / iáko od innych ziół.

Moc y skutki.

Posledniey szy Ziołopisowie y lekárze máiąc wiesz nád one stárodawną znáiomość wiele ziół rozlicznych / tákże skutkow ich / miedzy innemi też ten Kośćieniec niepośledniey szy / zá długim doświádczánim bydź ználeźli (bo *Dioscorides* áni *Galenus*, y żaden z stárożytnych o nim namniey niepisáli) Asinadź nád inne ziołá nalepsze / naużyteczniey sze / y napewnieysze lekárstwo płucom owrzedźiałym / y ropy pełnym / ktora ie zbytność ią swą zálewa / á podczás záduszą. Z tey tedy przyczyny suchoty máiącym zránienia płuc / iest pewnym á známienitym lekárstwem. Abowiem rozgrzewáiąc ie / wysusza / y wychedaża z flágmy słoney wygryzáiącey.

Przyrodzone ciepło spomienioney przyczyny / álbo z iákiey inney zátłumione / wznieca / vżywáiąc tego ziela świeżozielonego / álbo Rosy / álbo wodki z niego distillowáney.

Duchy ożywiáiące w ludźiách stárych odżywia / álbo orzeźwia.

Wilgotności w nich flágmiste / lipkie / kłiowáte / gęste / zwarza / y trawi swym rozgrzewániem / rosprawuiąc ie / ściencząiąc / wycieráiąc / y wywodząc.

Flágmę słoną w piersiách / z głowy ná płucá spádáiącą / y one wyiádáiącą / trawi / nád co miedzy wszytkimi zioły / w tákim przypadku / nie mamy nic lepszego / nic vżyteczniey szego.

Tok krwie zbytni z nosá / prędko zastánawia / w vściech go trzymáiąc.

Trucizną y iádom przez vstá zádánym / iest osobliwym rátunkiem / co sie stąd znáczy / iż gdyby tego ziela w szklenice iádem námázáno / ábo winem z trucizną zmieszánym nápełniona włożył / záraz ią rozsádzi. A gdźieby w naczyniu srebrnym / ábo w miedźiánym / w kámiennym / cynowym / ábo w iákim innym / tedy ono wino ták będźie wrzáło / iáko przy nagwałtownieyszym ogniu / y ták z onego naczynia do namnieyszey kropie wybieży.

Płod martwy / by też nápoły w żywocie zgniły wyrzuca / przywiązawszy go ná żywot / álbo ná pępek / czego sie wielekroć doświádczyło.

Od pádáiącey niemocy / tego dniá záchowywa / ktore gdyby to ziele surowe było vżywáne. Tákże ná golym ciele noszone

Gdźieby Krecz / to iest / twarz w tył by tá zákrecona. Tákże

Szlákiem y powietrzem náruszeniu: ábo

Jezyk tákże y mowę gdyby náruszyło:

Członkom czuyność / y władzę odieło / sok z tego ziela wielkim iest rátunkiem / vtłuc ziele w kámiennym mozdżerzu / drzewiánym tłukzkiem / á przez chędo gachuszeczke wyżąć / y dáwáć pić / iest doświádczonym rátunkiem.

Szátány w opetánych vciśą / noszące go ná szyi / y pokiby go przy sobie mieli / poty od nich nie bywáią nágrawáni /

płucom o wrzedźiáłym y ropy pełnym. Suchoty tom.

Ciepłu przyrodzonemu zátłumionemu.

Duchy w stárych ożerstwia. Wilgotności lipkie rosprawuie.

Flágmie słoney ná płucá spędza.

Tok krwie

z nosá zá wściąga.

trucizną y iádom zádánym.

płod martwy wyćiąga z żywotá.

Zádęku.

Kręczu.

Paráliżu. Jezyku náruszonemu z-onkom náruszonym

Ouerzony od złáśnikow.

Rosnik albo Rosiczka / Rozdział 100.

Ros solis.
Rorida.
Rorella.
Salsirora, &
Salsirola.

Sonnenthaw.
Sonthaw.
Sinthaw.
Täglichthaw.

ROsnik / ábo Rosiczká dwoiá / wietßa y mnieyßa / á iedná od drugiey niczym nie iest rozna / tylko samym wzrostem: Wietßa ná dwie dloni / podczás ná pultrzeći wzwyß: Mnieyßa ledwo sie ná dlon wynosi. Obie máią listeczki ná cienkich á obdłużnych stopkách / po iednemu zosobná ná káżdey / ná kßtalt łyżeczek / ktorych vżywamy do wychedożenia vßu / zlekká wydrożone / rumienne / zewßad kosmáte / á około kráiow drobno kárbowáne / ábo zabkowáne / odspodku gładkie: w tych sie záwße wilgotność znáyduie wodnista: nigdy / by nagoracey słońce grzało / nie wysychaiąca / y owßem im bárźiey swymi promieniámi przypala / tym wiecey rosy álbo wody w sobie máia. Ták że sie przystoynie y słußnie dźiwować / ábo rádniey gádáć możemy / ieśli te wilgotność / ábo wodę z ciepłoty słoneczney / czy z przyrodzenia swe° miewa / sprzećiwiáiąca sie słoneczney gorącości. Gdyż sámo źiele wßytko / iáko sie niżey powie / iest pryszczącey mocy. Te listeczki záraz ná swych ßypuleczkách z źiemie wychodzą / á miedzy tymi prateczki ná trzy ábo ná czterj pálce wzwyß / ile w mniejßim: w wietßim / wietße y wysße / cienkie / y rumieńe. Ná tych drobne kwiateczki białe. Z tych násienie w łuszczynkách okrągłe / ná kßtalt nasienia Mleczowego. Korzonki cienko włośienkowáte. Wßystko źiołko smáku ostrego y nieco cirpkiego / á kwaskowátego. Kwitnie w Máiu y w Czerwcu.

Liście.

Kwiát.

Nasienie.

Korzeń

Mieysce.

ROśćie pospolićie ná mieyscách plonnych y pustych / wilgotnych / ná źiemiách piaszczystych / mokrych / niebu otworzystych / iásnych / miedzy mchem źiemnym.

Czás zbieránia.

ZBieráne bydź ma czásu suchogorącego / iásnego / gdy słońce w swym własnym znáku by było / to iest / we Lwie / tego czásu / gdy by miesiąc czwártácznym Aspektem / álbo promieniem lewym nań

pogladał

niu rzeczy rozmáitych / nowych / á niezwyczaynych dogodźiło / co nakrotcey mi sie ná tym mieyscu opisáć zdáło te spráwe. Nie ták dla podánia sposobu do wyćiągánia Essencicy z rzeczy przyrodzonych / iáko dla przypátrzenia y wybaczenia wielo y prożnomowności / tych Niebopiekielnych Mistrzow / ktorzy wiele obiecuią / á máło ábo nic nie czynią dobrego y skutecznego / tylko ápárencie iákieś / ktorymi oczy / y rozumy ludzkie mydlą / y słowy podáią. Nie żeby to wyćiągnienie Jśtności bydź nie mogło / iáko piśą / ále że te rzeczy pismy swymi ták zátrudnili y záwichłáli / że do potećia trudne / á do wykonánia trudnieyśze bydź sie zdádzą. A to / ábo z niedoskonáley vmieiętności / ábo z zazdrości czynią / y ták podáią. Ale do sámey rzeczy przystępuie.

Naprzod / to źiele Rośieniec / zbierać każą tego czásu / ktorego słońce we Lwá niebieskiego wnidźie / á miesiąc czwárticznym Aspektem niefortunnym będźie nań pogladał. A ma bydź zupełnie ze wszytkim zbierane / bez źiemie y błotá / bez przymieszánia innego źiela: czásu iásnogoracego / nie chmurnego áni wilgotnego / gdyby promienie słoneczne nagorácey ná nie biły Przestrzegáiąc żeby nie tylko w wodźie było maczáne / ále żeby sie iey namniey nie dotykáło. Ktorego co nawiecey máiąc / w kámiennym możdżerzu tłukiem drewniánym co namieley otłuc / y w korbáśie kámiennym ábo w gliniánym / kolba ábo pokrywka dobrze go nákrywszy / záluiować / á do *Balneum maris*, álbo w kośćiel / vkropu wrzącego wstáwić / rure z recipientem dobrze obwárować y oblepić / á wodke z niego wyćiągnąć / áż ná dnie w korbáśie iáko proch suchy zostánie / á párá ábo duch y wodá / iáko naślicznieyśze złoto distil owániem odeydźie. Czego w żadnym innym źielu / tylko w tym sámym / niedoznawamy. A gdy sie wydistilluie / że iuż nic wiecey nie poydźie / ono co ná dnie w korbáśie zostáło / w kośćiel vkropu pełny wstáwić / żeby w nim przez cztery dni y nocy wrzáło / áby doskonále wszytká wilgotność wydistillowána y wyćiągniona byłá. Potym gdy wychłodnie / recipient z wodką obwárować / y co nápilniey zátkáć. A ono co w korbáśie ná dnie zostáło wyiąwszy / co namieley vtrzeć ná kámieniu mármurowym / tym sposobem / iáko swe fárby Málarze trą. Znowu ten proch vtárty / do gliniánego korbáśu wsypáć / y one wodke z párą ábo z duchem z recipientá ná to wlać / á wárzechą drewniáną zámieszawszy / zwierzchu co nápilniey obwárować / nákryć / á do *Balneum* przez dziewięć dni wstáwić / żeby sie fermentowáło ábo kisnáło / raz y pięć każdego dniá mieszáiąc / á nákrywáiąc / sztuke ołowiu / ábo kámień / żeby przykrywká dobrze przyległá / ná nie kłádąc. Dniá dźiesiątego / ono przez chuście chędoga gesta przecedźić / y mocno wyżąc / áż ona máterya zostánie sucha / ktora do swego korbáśá zás włożywszy dobrze nákryć / y w ćiepłym mieyscu chować: áż niżey powiem / co z tym czynić.

One wodke czerwonáwą / ktoraś wyćiągnął / wley do korbáśu kámiennego / ábo gliniánego / á wierzch y recipient záluiowawszy pilnie / żeby namniey páry nie odchodźiło / distilluy z *Balneum maris*, áż sie wszystká wydistillnie: ktora tákże pilnie obwárowawszy / z osobná schować: áż ćie náucze co z tym będźieś miał czynić.

Máterya one / ábo proch w korbáśie będący / ktorymći kazał chować / weźmi / y naley nań ogniá / y powietrzá / á co nápilniey nákryy / á przez dni dźiewięć w ćiepley łázni choway / każdego dniá / raz cztery / pięć zámieszáiąc. Dźiesiątego przecedźić / iáko pierwśe / mocno wyżąc / á z osobná w naczynie śklánne / ábo w gárniec polewány wlać / dobrze nákryć. Wygniotki w ine naczynie włożyć / y w ćieple chować: áż ćie náucze oleyku pałáiącego wyćiągnąć.

Weźmi naczynie / w ktorym iest ogień / y zmieszay z nim wodę / ktoramći roskazał w śklánym naczyniu chować / w ktorym iest ogień y powietrze. A to naczynie / w ktorym to będźieś miał / dobrze nákrywszy y záluiowawszy / z *Balneum maris* distilluy / rure z recipientem dobrze záluiowawszy / y ták długo distilluy / áż nic wiecey niepoydźie: potym pilnie nákrywszy choway. A to co w Alembiku ná dnie zostáło / ná kśztałt Terpentyny gestiey / to iest ogień żywiolny / z wielu Lagru zmieszány: ktory ogień od tego Lagru ták ma bydź odegnány / y odiety.

Wodke wydistillowáną / wley ná toż z czegoś ią wyćiągnął / á dobrze zámieszawszy / nákryy / á przez dni cztery day sie temu podstáć. Potym to co sie ná wierzchu podstoi / zlekká / y obyczáynie w Alembik chędogi zleieś / ták żeby sie namniey Lagru wespoł nie zlało. A Lagier w onymże swym naczyniu / nákryy y choway. A wodę z niego zlaną distilluy z *Balneum maris*, tym sposobem iáko pierwśe / wszystko obwárowawszy. A gdy iuż wiecey rura nie poydźie / á recipient z wodką przechłodnie / obaczyś ná dnie ogień / ktory pilnie w tymże naczyniu choway / wierzch pilnie nákrywszy.

A wodke z niego zlaną / znowu ná on lagier wleieś z ktoregoś ią wyćiągnął przez *Balneum maris*. To pilnie wespoł zmieszawszy / á przez dni cztery podstoi sie / one wodę znowu zlać w onoż naczynie / w ktorym ogień / tylko żeby sie namniey lagru ábo fusu we-

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

społ nie-

skad baczyć możemy/ że ma coś społeczności z Cynospástem Æliánusowym/ábo z Báárásem Zydowstkim/o ktorym Joseph Vopiscus pisał/y tu ná końcu będzie.

Spracowáne robotámi y pracámi gwałtownemi/ábo chodem/ábo też chorobámi długiemi/ták oczerstwia y otrzeźwia/że iákoby nigdy spracowáni nie byli/ z winem sok iego piiąc. Tákże

Spracowánym.

Zyt suchych ábopietych.

Zylom pietym.

Mußkułom. A práwie wßytkiego ciáłá osłábienie oczerstwia/ták/że iákoby nigdy osłábiáłośćiw sobie nie czuli/sok tegoż źiela z winem piiąc.

Mußkułom.

Rány świeże/w dźieśiąći dniách záwiera y goi/ták długo to źiele z winem ábo z piwem piiąc. Tákże go wárząc/á tą wodą ábo sokiem iego wymywáiąc. Ábo fley tuchy w tym maczáiąc/á ná nie kłádąc. Też ciáło przyśczy z sołą vtárty.

Ránom świeżym.

Ciáło przyśczy.

Zębom bolenia.

Zębow bolenie vśmierza ná nie go kłádąc.

Długo żywotnego záchowuie.

Człowieká długożywotnego záchowuie/káżdego dniá tego źiela sámego po troße vżywáiąc. [*Vilanouanus.*

Zabobony

Piße Gust/y Zabobonow Mistrzowie/ iż gdyby kto przy sobie to źiele nosił/ á miedzy nieprzyiaćiele wpadł/nic mu się złego od nich nie ostánie/y owßem go będą mieć w vczćiwości/ y w poważeniu/ oniż iego nieprzyiaćiele/ y powinności przyiáźni iemuż oddáwáć.

Przećiw nieprzyiaćielom.

Przećiw gárom.

Gdźieby też kto był szárowány/bądź ná ćiele/ábo w swym rzemieśle/ iáko w piekárstwie/ w piwá wárzeniu/ y w innych spráwách swych/ tylko go przy sobie nosić/ á wßelákie czáry odpędźi od niego.

Szkodźi.

Szkodźi.

Płod wypadza z żywotá żywy/ gdźieby go brzemienney białeygłowie ná pepek przyłożono. Iney wády nie czyni.

Wodá ábo rossá z tego źiela otrzęśiona.

Aqua seu Ros

Rzeczy przedźiwney/ możemy się w tym źielu przypátrzyć/iż im oná kráiná gdźie rośćie/y czás bywa nagoretßy/y słońce na iárczeyße/ tym wiecey/y obfićiey ma rosy ná sobie/ ták/że ná iednym zdźble tegoż ziołká/ przez kilká set kropli obaczyć możemy/ czego snádnie káżdy doznáć może/ obiáiąc ie prządkiem nád ßklánym naczyniem. A záś wpul godźiny toż vczyniwßy/zwłaszcza gdy słońce nabáźśiey rozgrzewa y przypieka/ ták wiele da z siebie wody ábo rosy. A ták/by go chćiał przez kilkánaśćiekroć przez dźień otrząsáć/ záwße tylo da z siebie tey wody. Ktorey ták názbierawßy/w chedogim ia naczyniu ßklánym chowáć/ pilnie zákryta. Tá

Ogniym dolegliwośćiam.

Wßeláki dolegliwośćiam ocznym/ y

Zápaleniu ich/ y

Zápaleniu.

Płynieniu/bárzo iest vżyteczna/nia wymywáiąc ie.

Płynieniu.

Kłośiu około sercá/y dolegliwośćiam innym iego/ osobliwie służy.

Kłośiu około sercá.

Żołądek zápalony.

Żołądkowi.

Wątrobę gorąca.

Wątrobie.

Śleźione názbyt rozgrzana wychładza piiąc/ ábo płát w niey maczáiąc y przykłádáiąc.

Śleźione zápaleniu

Ból wßeláki w głowie z goracey przyczyny vśmierza/ chuśteczkę w niey maczáiąc/y ná nie kłádąc.

Głowy bolenie vśmierza.

Widzenia strásźliwe we śnie oddala.

Snomśtié ßliwym.

Ráncer/ wrzod ná ćiele morzy.

Ráncer.

Wilká w nogách/ ábo w ręku/y gdźiekolwiek ná ćiele vśiadł/ vmarza. *Herpesliomenem* Grekowie zowią.

Wilk.

Vkąszeniu iádowitemu od beśtiy/ bywa ráthunkiem.

Vkąszeniu iádowitemu.

Quinta Essentia, To iest/ Jstność wyćiągniona z Rośćncu.

Alchimistowie/ ktorzy z káżdey rzeczy wyćiągáią Jstność/ (oni *Quintam Essentiam* zowią) wielką á práwie nieśmiertelną/ ábo rádniey niepodobną moc tego źiela Jstności przypisuią/ vdáiąc to/żeby mogli człowieká/ w tym śmiertelnym żywoćie/ w zupełnych śiłách y w czerstwości/ do sądnego dniá záchowáć/ vżywáiąc iey z złotem pitym/ ábo z złotá wodką/ w ktoreyby perły były rospuszczone/ á z Jstnośćia Celidoniey/ábo z źiela Jáskołczego/ y z Jstnośćia z Cukru wyćiągniona potrzećiey części kotá káżdego z tych biorąc/ ábo coby się mogło wlać w łupinę orzechowa. Twierdząc/że przyrodzoną wilgotnośćią w ćiele/ták máłkuie/że iedną drugiey w niczym nie przemaga. Vdáią też to ći Philosophowie/że tá ich *Quinta Essentia*, wßelákim chorobom w ćiele będącym służy. Ták tym ktore są niepodobne do vleczenia/ iáko/ ktore się leczyć dáią/ okrom śmierći przyrodzoney/ przećiwko ktorey lekárstwá nie może żaden ználeść. Ale ći Mędrkowie drugim to obiecuią/ czego sobie vczynić nie mogą. Przeto tey Essencicy mocy y skutki/ przynich sámych zostáwuiemy. Gdy to ná sobie pokażą/ w ten czás im vwierzymy/ y do ich ßkoł poydźiemy. My stárych przodkow nászych trybem/ y zwyczáynym sposobem/ naprzod od Páná Bogá/ potym od nich podánym postępować wolimy/ ktory y snádnieyßy/ bespieczneyßy/ y istotniey ßyeśt. Jednák żeby się chcącemu/ y łákomemu Czytelnikowi/ o wiádomości y vmie-

kie Elementa abo żywioły / przez Alembik przemoc / tak / że nic nie zostanie w Alembiku ná dnie. Tym sposobem będzieß miał *Quintam Essentiam*, doskonałą / podług náuki tych Mistrzow.

Moc y Skutki tey Quinty Essentiey / ábo Istności.

Nieuleczonym chorobom.

Człowieká odmładza ßáre.

Długi wiek może przeżyć y niepodobny.

Każdy y naciężße choroby ie dnie dniá iego.

O tey Istności ták wyćiągnioney skutkách / w wyżßey z zálecenia y z obietnice tych Philosophow przypomnieliśmy. Ktorzy to vdawáią / że choroby w ćiele wßelákie / też y te / ktoreby sie zdáły bydź nieuleczone / trawi y odpadza doskonále. Upewniáią też w tym każdego / ktoryby tey Essencicy z Istności z cukru / á z wodką złota w ktoreyby były perły rospuszczone / ábo z Quinta Essentia Celidoniey / to iest / z ziela Jáskolczego / każdego dniá ták wiele ná ras vżywał / coby sie w kupine orzechá Włoskiego wlało / ábo po trzećiey części od kwinty / z trocha winá dobrego: że bárzo długi wiek żywotá przeżyć może / w czerstwości sił ćielesnych. Abowiem wßytkie cztery przyrodzone wilgotności w ćiele / w tákim pomiárkowániu záchowuie / że iedná nád drugą nie ma nic mniey áni wiecey.

Do tego człowieká by naßárßego w tákiey czerstwości ciáłá záchować może / iáko we trzydźieści lat / y w tychże siłách. Ták / iż iáko w Ráiu ziemskim záwße żyć może.

Twierdzą y to ći Medrcowie / że w iednym dniu każda chorobe by naćiężßą y naniebeßpiecznieyßą / vleczyć może / przerzeczonemi Essentiami / y wodkámi / każdego dniá pod miárą pomienioną vżywaiąc. Ale ia mowie / że nie iest prawdziwego vczyćielá / to inym obiecowáć y vpewniáć / czeg̃ sam sobie vczynić / ánі skutkiem pokázać może. Ci to są / ktorzy tylko chlubą prożną vmieietności sobie v innych iednáią y czynią / á głupie / y ledáczemu wierzące / do ßkody / oßukániem swym / przywodzą. Niech im wierzy kto chce / ia nie / ázby skutkiem to pokázali / co pißą.

Płomyk / Rozdźiał 101

Baaras.
Aglaophondes
Cynoſpaſtus.
Æliani.

Baaras.
Flammwurtzl.
Feůr flammwurtzl.

TO może wypowiedźieć wielkie y dźiwne spráwy P. Bogá náßego / ktory nie tylko w ludźiách / w zwierzętách / w żywiołách / ále y w nedznych ziołkách położyć y pokázać raczył. Oto ziołko Płomyk / i to=

społ niezłáło / ktory w onymże naczynu swym dobrze nákryć y schować. A wodke znowu iáko y pierwey distylluy z *Balneum marię*. Abowiem wodká y duch wespoł z sobą záwße / á ogień ná dnie zostáwa.

8. Wley tedy wodke ná lagier / zámießay / przez dni cztery niechay sie podstoi. (á to iuż trzecie powtorzenie y odłaczenie wodki od swego fusu y drożdzy będzie.) Te tedy wodke lawßy do teº naczynia gdzie ogień / á fus y lagier do drugieº ktorymći chować kazał przy łoż / w ktorym iest oley palaiacy / á takés iuż ogień z fusu wyćiagnął. Distyluyże wodke z powietrzem / á gdy iuż nic wiecey nie poydzie / odeymi recipient z ona wodką wyćiągniona / tám ná dnie naydzieß ogień żywiołny / ieno ieszcze niedoskonále czysty: Przeto wley nań wodke y z powietrzem / zámießay dobrze / nákryty pilno / niech w ćieple przez cztery dni y nocy moknie / á co sie podstoi / zley polekku w chedogie naczynie. A to naczynie w ktorym fus / schoway osobno. A to / w ktorym wodá / powietrze y ogień / distylluy z *Balneú marię*, ták długo poki rura poydzie wodká / ktora potym ná one záchowáne lagry wleieß / y ták sie spráwuy iáko z pierwßemi. To ták długo powtarzay áż będzieß miał ogień żywiołny / bárzo chedogi y klarowny / bez wßelákich drożdży y ich hipostásiey. Agdy ták wode / z powietrzem / y z ogniem przedistyllowáno będzieß miał / á przez cztery dni y nocy daß sie iey podstać / piatego potym dniá lekko y obyczáynie zleieß / y będzieß miał ogień bárzo klarowny / bez nieczystośći wßelákiey. Zátym tedy wßystkie fusy zleieß / ktoremći chować kazał / w ktorych iest oley palaiacy. Te trzy żywioły wley w wielki Alembik ßklány / á distylluy ie wespoł / podstáwiwßy dobrze obwárowány recipient. Naprzod ogień lekki y wolny podniećiß: Potym im dáley tym wiecßy / áż przeydzie ogien z powietrzem / y Alembik wewnątrz pocznie rumieniec / toż záś niech skromny y pomierny ogień będzie / áż wßystek żywiołny przeminie / á kolbá ná Alembiku iáko krew będzie rumienna / á wodá / y powietrze przewyssy / iáko oley iáki. Tym sposobem w nawiecßą Quinte Essentią y Jstność / te trzy żywioły przyda / to iest / wodá / powietrze / y ogień / ktore / gdy będą dostátecznie rektifikowáne / odeymieß recipient dobrze zátkány / áż sie ziemiá przepárnie.

Podágrze z zimney przyczyny. Członkom obmartwieniu.

Páráliżem náruszonym

Aż nie málo w fusie ábo w lagrze ieszcze oleiu palaiacego zostáie / tedy ten / chceßli możeß *per descensum* wyćiągnąć. Abowiem przećiwko podágrze z zimnych wilgotnośći: Tákże członkom obmartwiáłym y stretwiáłym. *Item*, Páráliżem náruszonym / bárzo bywa użyteczny: Jeślićby też było żal tey prace / włoż te prochy ábo fusy do *Reuerberatorium*, á żeby sie wolnym ogniem wypaliły / żeby sie iáko śnieg sstały. To uczyniwßy / włoż ie do ßerokiego gliniánego korbásu / náley ná to wody niemáło / dwákroć przedtym przedistylowáney / á niewádźi byś iey co nawiecey nálał / raz y kilká wárzecha drewniána zámießay / y co napilniey nákryway. Dniá piatego day temu przechłodnąć / y podstać sie przez cztery dni. Potym co sie podstoi / zley w naczynie chedogie. Znowu ná one drożdże ábo fus / inney wody distyllowáney náleieß / zámießáß / nákryieß. A przez dwá dni w *Balneum* postáwiß / y ták / iáko pierwßy kroć spráwować maß. Toż potrzećie / y poczwarte vczyniß. Potym one trzy / álbo cztery wody wespoł zley / á przez *Balneum marię* przećiągni / ábo przez popioł / żeby sie tym rychley odpráwiło / á wodá żeby wßystká pára wyßłá / tylko żeby sámá máteria hruba ná dnie zostáłá / ktora znowu záley woda przećiągniona / á zámießawßy kilká kroć / przez cztery dwádźieśćiá godźin w *Balneum* dáć stać / áby sie podstałá. A gdy przechłodnie zlac co sie podstoi. Znowu ná on fus wody prostey náley / zámießay / pilnie nákryy / y niech sie przez godźin dwánaśćie w *Balneum* podstoi: ktora tákże iáko pierwßa zlać / y z innemi zmießáć. A ták długo to powtarzáć y czynić / áżby fusu namniey ná spodku nie było. Ták będzieß miał ziemie rektifikowáną / ktora zgeśćiß y wysußyß / áż sie prochem sstanie. Potym ią spuśćiß w ßklenice / z innemi Elementámi / álbo żywioły / ktore sie záraz rozeydą / á każde sie w swoy żywioł obroći / bo tám iest Elementum wody. To postáwić w piecku ná popiele / Alembik dobrze zálutowawßy / tákże rure z recipientem. Ale potrzebá / żeby Alembik miał w wierzchu otwor ábo dźiure / to iest w kolbie swey / żeby mogł przez nie liykiem wody w Alembik przylewáć / ktora po wlaniu záraz pilnie nákrywáć. W piecku podniećić ogień / naprzod lekki y máły / potym im dáley tym wiecßy / áż kwás odeydzie / ieno niedać wßystkiemu wyniść / tylko żeby z pułkwarty wßytkiego zostáło. Bo gdźieby sie wßytká wodká wyćiągnęłá / ono co ná dnie zostáło / zkrzepłoby sie / y w bryły stwárdniało. Odetkawßy tedy dźiure w wierzchu Kápitelá / wlać znowu te wodke / ktora iest w recypiencie / zgrzawßy ią pierwey / żeby sie ßklenicá od zimney nie rospádłá. Oprocz żeby Alembik ßklány / w ktory ma być lana / wychłodnał / w ten czás może weń zimna lać. To tym sposobem potwierdźić raz dźieśieć y dwánaśćie / potym dystyllować poki sie da ćiągnąć. Bo po tey ostátniey distyllácyey / iuż sie ziemiá nie skrzepnie / ále iáko złoty oleiek ná dnie sie vsádźi. Znowu nálać ná to wodki / y ták długo dystyllować / áż wßyt-